

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 1962-1963.

13 DECEMBRE 1962.

Projet de loi portant approbation du premier programme d'expansion économique.

Sommaire général.

	Pages
Exposé des motifs	3
Projet de loi	5
<i>Introduction générale :</i>	
Premier programme d'expansion économique	6
I. Caractères du programme	6
II. Equilibres généraux	10
III. Comptes de production	17
IV. Conclusions	20
Titre I : <i>Les comptes de production</i>	21
Introduction : Fixation des programmes sectoriels	21
Les éléments de la demande	21
Les éléments de la production	24
Chapitre I. Energie	28
Chapitre II. Métallurgie de base	41
1. Sidérurgie	41
2. Industrie des métaux non ferreux	46
Chapitre III. Fabrications métalliques	50
Chapitre IV. Industries chimiques	59
Chapitre V. Industries de la construction et des matériaux de construction :	65
1. Industrie de la construction	65
2. Industrie des matériaux de construction	69

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 1962-1963.

13 DECEMBER 1962.

Ontwerp van wet houdende goedkeuring van het eerste programma voor economische expansie.

Algemene inhoudsopgave.

	Bladz.
Memorie van toelichting	3
Wetsontwerp	5
<i>Algemene inleiding :</i>	
Eerste programma voor economische expansie	6
I. Aard van het programma	6
II. Algemene evenwichten	10
III. Produktierekeningen	17
IV. Conclusies	20
Titel I : <i>Produktierekeningen</i>	21
Inleiding : Bepaling van de sectoriële programma's	21
Elementen van de vraag	21
Elementen van de produktie	24
Hoofdstuk I. Energie	28
Hoofdstuk II. Metaalindustrie	41
1. Staalnijverheid	41
2. Industrie van de non-ferro metalen	46
Hoofdstuk III. Metaalverwerkende nijverheid	50
Hoofdstuk IV. Scheikundige nijverheden	59
Hoofdstuk V. Nijverheden van het bouwbedrijf en van de bouwmaterialen	65
1. Bouwnijverheid	65
2. Bouwmaterialennijverheid	69

	Pages		Bladz.
Chapitre VI. Industrie du textile, du vêtement et du cuir	73	Hoofdstuk VI. Textiel-, Kleding en Ledernijverheden	73
1. Industrie du textile	74	1. Textielnijverheid	74
2. Industrie du vêtement et de la confection	82	2. Kleding- en confectionnijverheid	82
3. Industrie du cuir	83	3. Ledernijverheid	83
Chapitre VII. Industrie du bois et du papier	85	Hoofdstuk VII. Hout- en papiernijverheid	85
1. Industrie du bois	85	1. Houtnijverheid	85
2. Industrie du papier	86	2. Papiernijverheid	86
Chapitre VIII. Industries diverses	89	Hoofdstuk VIII. Diverse nijverheden	89
Chapitre IX. Agriculture et industries alimentaires	90	Hoofdstuk IX. Landbouw en voedingsnijverheid	90
1. Agriculture	90	1. Landbouw	90
2. Industries alimentaires	92	2. Voedingsnijverheid	92
Chapitre X. Commerce	96	Hoofdstuk X. Handel	96
Chapitre XI. Secteur financier et services divers	99	Hoofdstuk XI. Financiële sector en diverse diensten	99
1. Secteur financier	99	1. Financiële sector	99
2. Services divers	100	2. Diverse diensten	100
Chapitre XII. Transports et communications	101	Hoofdstuk XII. Vervoer en verkeer	101
Conclusions : Orientations de la politique industrielle.	108	Conclusies : Richtingen voor de industriële politiek	108
Titre II : <i>Population active et emploi</i>	111	Titel II : <i>Actieve bevolking en tewerkstelling</i>	111
Chapitre I. Evolution démographique	111	Hoofdstuk I. Demografische ontwikkeling	111
Chapitre II. Offre de main-d'œuvre	115	Hoofdstuk II. Aanbod van arbeidskrachten	115
Chapitre III. Demande de main-d'œuvre	121	Hoofdstuk III. Vraag naar arbeidskrachten	121
Chapitre IV. Les problèmes de l'emploi	135	Hoofdstuk IV. Problemen van de tewerkstelling	135
Titre III : <i>Exportations et Investissements</i>	138	Titel III : <i>Uitvoer en investeringen</i>	138
Chapitre I. Exportation et équilibre extérieur	138	Hoofdstuk I. Uitvoer en extern evenwicht	138
Chapitre II. Investissements	143	Hoofdstuk II. Investerings	143
Titre IV : <i>Les revenus et leurs utilisations</i>	163	Titel IV : <i>Inkomens en hun bestedingen</i>	163
Chapitre I. Revenu National	164	Hoofdstuk I. Nationaal inkomen	164
Chapitre II. Revenus des particuliers et leur consommation	170	Hoofdstuk II. Inkomens der particulieren en hun consumptie	170
Chapitre III. Compte des Pouvoirs publics	186	Hoofdstuk III. Rekening van de overheid	186
Chapitre IV. Compte capital	193	Hoofdstuk IV. Kapitaalrekening	193
Chapitre V. Comptes des entreprises	200	Hoofdstuk V. Rekeningen van de bedrijven	200
Conclusions générales	208	Algemene besluiten	208
Annexe : Répertoire général des tableaux	212	Bijlage : Algemeen repertorium der tabellen	212

EXPOSE DES MOTIFS

MESDAMES, MESSIEURS,

Une première esquisse d'un programme d'expansion économique a déjà fait l'objet d'une communication au Parlement, lors de la session 1960-1961 (1). Ce programme, limité aux objectifs généraux de la programmation économique, et à la description des méthodes de travail et des moyens d'action envisagés, présentait encore un caractère provisoire. On se rappellera, en effet, que le Bureau de Programmation économique qui avait été chargé de l'élaborer n'a été créé qu'à la fin de l'année 1959.

Après les élections législatives de 1961, le Gouvernement actuel reprenait dans sa déclaration au Parlement, l'idée d'un programme d'expansion à moyen terme : « ce qui a été entrepris depuis quelques années dans le cadre de la programmation du développement économique doit être poursuivi et complété. Ce sera la tâche principale de ce Gouvernement d'assurer, au cours des prochaines années, la réalisation des objectifs d'augmentation du revenu national contenus dans le premier programme quinquennal d'expansion économique, grâce à une élévation rapide du niveau et de la qualification de l'emploi ».

Depuis lors, les commissions parlementaires des deux Assemblées ont été informées des travaux d'élaboration guidant le choix des objectifs généraux du programme.

Aujourd'hui, le Gouvernement soumet au Parlement un projet de loi portant approbation du premier programme d'expansion.

Ce programme a été arrêté par le Gouvernement, sur proposition du Bureau de Programmation Economique, et a recueilli l'approbation du Comité National de l'Expansion Economique, où siègent, à côté des Ministres représentant le Gouvernement, les dirigeants des grandes organisations d'employeurs et de travailleurs.

Le Gouvernement est conscient de la nécessité d'associer le Parlement dans une plus large mesure, à l'avenir, à l'élaboration de la programmation économique. C'est en effet aux représentants élus de la Nation qu'il revient de trancher les options politiques qui sont à la base de la programmation.

Certes, en accordant sa confiance au Gouvernement au début de la présente législature et en approuvant la déclaration gouvernementale du 2 mai 1961, les Chambres ont en fait fixé le cadre et les objectifs de la politique économique et sociale. Et le Gouvernement a veillé pour sa part à ce que les objectifs et les orientations du premier programme d'expansion éco-

(1) Chambre des Représentants (1960-1961).

Communication au Parlement concernant le programme quinquennal d'expansion économique, présentée par MM. les Ministres de la Coordination Economique et des Affaires Economiques.

MEMORIE VAN TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

Tijdens de zitting 1960-1961 (1) werd aan het Parlement een eerste schets van een economisch expansieprogramma medegedeeld. Dit programma, beperkt tot de algemene doelstellingen van de economische programmatie en tot de beschrijving der overwogen werkmethode en actiemiddelen, had nog een voorlopig karakter. Men zal zich nl. herinneren dat het Bureau voor Economische Programmatie dat met de uitwerking ervan was belast, slechts einde 1959 werd opgericht.

Na de wetgevende verkiezingen van 1961 hernam de huidige Regering, in haar verklaring aan het Parlement, de idee van een expansieprogramma op half lange termijn : « Wat sedert enkele jaren werd ondernomen in het raam van de programmatie der economische ontwikkeling, dient te worden voortgezet en aangevuld. Het zal nu de voornaamste taak van deze Regering zijn om, in de loop der eerstvolgende jaren, de doelstellingen tot verhoging van het nationaal inkomen te bereiken, zoals ze in het eerste vijfjarenplan voor economische expansie zijn vastgelegd; dit dient te gebeuren dank zij een snelle toeneming van de tewerkstelling naar omvang en naar scholing ».

Sindsdien werden de parlementaire commissies der twee Vergaderingen ingelicht over de voorbereidende studie betreffende de keuze van de algemene objectieven van het programma.

Thans legt de Regering een wetsontwerp voor aan het Parlement, tot goedkeuring van het eerste expansieprogramma.

Dit programma werd door de Regering aangenomen op voorstel van het Bureau voor Economische Programmatie, en werd goedgekeurd door het Nationaal Comité voor Economische Expansie, waarin benevens de Ministers die de Regering vertegenwoordigen, de leiders van de werkgevers- en werknemersorganisaties zitting hebben.

De Regering is ervan overtuigd dat het in de toekomst nodig zal blijken het Parlement ruimer te betrekken bij de uitwerking van de economische programmatie. Het zijn inderdaad door de Natie verkozen vertegenwoordigers die de politieke opties behoren te bepalen die aan de basis liggen van de programmatie.

Inderdaad, door aan de Regering het vertrouwen te schenken bij de aanvang van de huidige legislatuur en door de goedkeuring van de regeringsverklaring van 2 mei 1961, hebben de Kamers feitelijk de grondslag en de objectieven van het economisch en sociaal beleid vastgelegd. De Regering harerzijds heeft erover gewaakt dat de objectieven en de oriëntatie van het

(1) Kamer der Volksvertegenwoordigers (1960-1961).

Mededeling aan het Parlement betreffende het vijfjarenprogramma voor economische expansie, gedaan door de hh. Ministers van Economische Coördinatie en van Economische Zaken.

nomique soient conformes aux engagements qu'il a pris en sollicitant la confiance.

La programmation sera une véritable création continue, en ce sens qu'elle sera adaptée annuellement à l'état de la conjoncture et aux réalités économiques et sociales que l'effort de prévision technique le mieux organisé ne saurait anticiper dans tous leurs aspects. La programmation souple que le Gouvernement veut appliquer le sera à deux titres :

— d'abord, elle reposera sur un accord et une collaboration des forces vives de la Nation, et, à cet égard, le Gouvernement envisagera, en accord avec celles-ci, les moyens par lesquels pourra se réaliser en Belgique une véritable économie concertée;

— ensuite, la programmation sera également souple parce qu'elle sera régulièrement adaptée, ainsi qu'il est dit plus haut, à l'évolution économique et sociale, tant il est vrai que l'on ne peut agir efficacement sur celle-ci qu'en s'adaptant préalablement à ses données de base.

Il convient d'indiquer que le programme d'investissements publics constitue pour le Gouvernement un engagement politique de réaliser les objectifs qui y figurent.

L'approbation que le Parlement est appelé à donner à ce programme dotera notre pays d'un instrument de régularisation et d'orientation nécessaire à son développement économique et social. Le premier programme trace d'autre part un certain nombre d'orientations fondamentales qui devront influencer encore la politique économique et sociale de la Belgique au-delà de 1965. L'approbation par le Parlement de ces orientations permettra donc au Gouvernement de donner au Bureau de Programmation économique les indications nécessaires pour la préparation du prochain programme d'expansion. Il va de soi que le Parlement devra être appelé à se prononcer sur les objectifs généraux et les grandes options de ce second programme avant que les travaux d'élaboration du Bureau de Programmation économique n'aient pris une orientation définitive.

Dans les limites ainsi tracées par le pouvoir législatif, il incombera au pouvoir exécutif de préciser, sur le plan des secteurs industriels aussi bien que sur le plan de l'activité économique générale, les conséquences des options fondamentales arrêtées par le Parlement.

*Le Ministre des Affaires Economiques
et de l'Energie.*

eerste programma voor economische expansie zouden overeenstemmen met de verbintenissen die zij aangaan heeft wanneer zij de Kamers om het vertrouwen verzocht.

De programmatie zal een doorlopend karakter hebben in die zin dat zij jaarlijks aan de conjunctuur en aan de economische en sociale werkelijkheid zal moeten worden aangepast; deze aanpassingen zullen inderdaad noodzakelijk zijn vermits de technisch best verantwoorde vooruitzichten niet alle aspecten van de programmatie kunnen omvatten. De programmatie die de Regering moet toepassen zal om twee redenen soepel zijn :

— vooreerst zal zij steunen op akkoord en samenwerking met de actieve krachten van de Natie en in dit verband zal de Regering, in overeenstemming met deze, de maatregelen overwegen welke in België een werkelijk geconcentreerde economie zou kunnen tot stand brengen;

— de programmatie zal eveneens soepel zijn omdat ze, zoals gezegd, regelmatig zal worden aangepast aan de economische en sociale evolutie; men kan inderdaad slechts doelmatig deze evolutie beïnvloeden door zich aan haar essentiële gegevens aan te passen.

Er dient evenwel op gewezen dat het programma van openbare investeringen een politieke verbintenis van de Regering is om de objectieven die erin voorkomen te verwezenlijken.

Het door het Parlement goedgekeurd programma zal ons land uitrusten met een instrument dat geschikt is om zijn economische en sociale ontwikkeling te regulariseren en te oriënteren. Het eerste programma stipfelt anderzijds een bepaald aantal fundamentele koersen uit, die het economisch en sociaal beleid in België nog na 1965 zullen moeten beïnvloeden. De goedkeuring door het Parlement van deze koersen zal het de Regering dus mogelijk maken het Bureau voor Economische Programmatie de nodige aanwijzingen te verstrekken voor de voorbereiding van het komende expansieplan. Het spreekt vanzelf dat het Parlement zich over de algemene doelstellingen en de grote opties van dit tweede plan zal moeten kunnen uitspreken, vóórdat de werkzaamheden van het Bureau voor Economische Programmatie tot uitwerking ervan een definitieve koers hebben ingeslagen.

Binnen de aldus door de Wetgever afgebakende perken zal het de taak van de Uitvoerende Macht zijn de gevolgen van de door het Parlement vastgestelde fundamentele opties te bepalen, zowel wat betreft de industriële sectoren, als wat betreft de algemene economische activiteit.

*De Minister van Economische Zaken
en Energie.*

A. SPINOY.

**Projet de loi portant approbation du premier
programme d'expansion économique.**

BAUDOUIN,
ROI DES BELGES,

A tous présents et à venir, SALUT.

Sur la proposition de Nos Ministres qui en ont délibéré en Conseil,

Vu l'article 2, alinéa 2, de la loi du 23 décembre 1946 portant création d'un Conseil d'Etat;

Vu l'urgence;

NOUS AVONS ARRÊTÉ ET ARRÊTONS :

Notre Premier Ministre et Notre Ministre des Affaires Economiques et de l'Energie sont chargés de présenter en Notre Nom aux Chambres législatives le projet dont la teneur suit :

ARTICLE PREMIER.

Le premier programme d'expansion économique est approuvé comme cadre de la politique économique, financière et sociale du Gouvernement et spécialement des plans d'investissements publics.

ART. 2.

Chaque année, le Premier Ministre et le Ministre des Affaires Economiques et de l'Energie communiqueront au Parlement un rapport sur l'exécution du programme qui comportera, entre autres, l'analyse des perspectives pour l'année à venir, compte tenu de l'évolution économique et sociale du pays.

Donné à Bruxelles, le 10 décembre 1962.

**Ontwerp van wet houdende goedkeuring van het
eerste programma voor economische expansie.**

BOUDEWIJN,
KONING DER BELGEN,

*Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen,
ONZE GROET.*

Op de voordracht van Onze in Raad vergaderde Ministers,

Gelet op artikel 2, lid 2, van de wet van 23 december 1946 houdende oprichting van een Raad van State;

Gelet op de dringende noodzakelijkheid.

HEBBEN WIJ BESLOTEN EN BESLUITEN WIJ :

Onze Eerste Minister en Onze Minister van Economische Zaken en Energie zijn gelast, in Onze naam bij de wetgevende Kamers het ontwerp van wet in te dienen waarvan de tekst volgt :

EERSTE ARTIKEL.

Het eerste programma voor economische expansie wordt goedgekeurd als basis voor het economisch, financieel en sociaal Regeringsbeleid en namelijk voor de plannen van openbare investeringen.

ART. 2.

Elk jaar zullen de Eerste-Minister van de Minister van Economische Zaken en Energie bij het Parlement verslag uitbrengen over de uitvoering van het programma, dat ondermeer de analyse zal bevatten van de vooruitzichten voor het komende jaar, rekening houdend met de economische en sociale evolutie van het land.

Gegeven te Brussel, 10 december 1962.

BAUDOUIN.

Par le Roi :

Le Premier Ministre,

Van Koningswege :

De Eerste-Minister,

TH. LEFÈVRE.

*Le Ministre
des Affaires Economiques
et de l'Energie,*

*De Minister
van Economische Zaken
en Energie,*

A. SPINOY.

PREMIER PROGRAMME D'EXPANSION ECONOMIQUE (1962-1965)

INTRODUCTION GENERALE AU PROGRAMME D'EXPANSION ECONOMIQUE 1962-1965.

Le programme d'expansion trace le cadre général de l'expansion projetée pour notre économie dans les années à venir. Il indique l'évolution des grands secteurs d'activité; il prévoit l'accroissement des revenus et du niveau de vie qui en résultera; il définit les intentions du Gouvernement quant à l'utilisation des ressources publiques et indique les objectifs que sa politique poursuivra par priorité, ainsi que certains des moyens à mettre en œuvre pour les réaliser.

Une programmation à moyen terme constitue une nouvelle étape dans la politique économique de la Belgique. Elle vise à accroître l'efficacité des initiatives nationales par une meilleure définition des problèmes et une meilleure prévision des autres décisions des agents économiques belges. Cette étape vient à son heure au moment où la réalisation rapide d'une communauté européenne, et peut-être demain son élargissement, vont poser à notre pays de nouveaux problèmes et lui offrir de nouvelles possibilités.

**

I. Caractères du programme.

1. Effort collectif.

Le présent programme constitue une œuvre essentiellement collective : son élaboration a demandé le concours des techniciens des administrations publiques, des responsables de la vie économique et des dirigeants du secteur social.

Cette coopération a été recherchée au maximum et, de façon générale, a été obtenue.

Cependant, les études préparatoires ont été plus longues qu'il n'était prévu et, dans certains domaines, la consultation n'a pu être aussi complète et approfondie qu'il eût été souhaitable.

En ce qui concerne la procédure même de la consultation, certains de ses aspects n'ont pas toujours donné satisfaction; ils devront être réexaminés en fonction de l'expérience acquise.

Aussi, faudra-t-il à l'avenir, mieux asseoir la collaboration de tous les participants à l'effort de programmation et assurer surtout à celui-ci une base démocratique plus large et plus efficace.

2. Action à moyen terme.

Le programme propose à la Nation, comme objectif central, une accélération de la croissance économique et du progrès social : de 1962 à 1965, il devrait porter le taux d'expansion de l'économie belge à 4 % par an.

N'envisageant donc qu'un avenir assez proche, le programme ne pouvait proposer que des modifications partielles et graduelles dans l'orientation de la production et des exportations, et une accélération non

EERSTE PROGRAMMA VOOR ECONOMISCHE EXPANSIE (1962-1965)

ALGEMENE INLEIDING TOT HET ECONOMISCH EXPANSIEPROGRAMMA VOOR DE PERIODE 1962-1965.

Dit programma schetst de grote lijnen van de ontworpen expansie voor onze economie in de komende jaren. Het duidt de evolutie aan van de grote activiteitssectoren; het voorziet de aangroei van de inkomens en de verhoging van de levensstandaard die er zullen uit voortvloeien. Het bepaalt de bedoelingen van de Regering betreffende het gebruik van de overheidsmiddelen. Het programma duidt de doeleinden aan die de regeringspolitiek bij voorrang zal nastreven, evenals sommige instrumenten die aan te wenden zijn om de gestelde objectieven te bereiken.

Een programmatie op halflange termijn betekent een nieuwe etappe in de economische politiek van België. Zij beoogt een verhoogde doeltreffendheid van de nationale initiatieven, zowel door het precieser omschrijven van de problemen als door een nauwkeuriger vooruitzien van andere te nemen beslissingen. Deze nieuwe aanpak komt op het gepaste ogenblik; de snelle verwezenlijking van de Europese Gemeenschap en wellicht haar uitbreiding in een nabije toekomst, kan inderdaad aan ons land nieuwe problemen stellen maar tevens nieuwe mogelijkheden bieden.

**

I. Aard van het programma.

1. Collectieve inspanning.

Het onderhavige programma is in hoofdzaak een collectief werk : het ontwerpen ervan eiste de medewerking zowel van technici uit de overheidsdiensten als van de verantwoordelijken van de economische en sociale sectoren.

Deze samenwerking werd maximaal nagestreefd en vrijwel algemeen verkregen.

De voorbereidende studies hebben echter meer tijd dan voorzien in beslag genomen en op sommige gebieden was de raadpleging noch zo volledig, noch zo grondig als wenselijk mocht worden geacht.

Sommige aspecten van de raadplegingsprocedure zelf hebben niet altijd voldoening geschonken; zij dienen te worden hierzien in functie van de opgedane ondervinding.

Ook zal men in de toekomst de medewerking van alle deelnemers aan de programmatie-inspanning dienen te verstevigen, voornamelijk om haar een bredere, meer democratische en doeltreffende basis te verzekeren.

2. Actie op halflange termijn.

Als centraal objectief stelt het programma aan de Natie een versnelling voor van de economische groei en van de sociale vooruitgang; van 1961 tot 1965 beoogt het programma het expansieritme van de Belgische economie op 4 % gemiddeld per jaar te brengen.

Daar het programma enkel betrekking heeft op een tamelijk nabije toekomst, kan het slechts gedeeltelijke en geleidelijke wijzigingen voorstellen die zich dienen voor te doen in de oriëntatie van de produktie en van

encore décisive dans le rythme du progrès économique et social.

Il faut plusieurs années pour qu'un grand projet industriel commence à produire ses effets et plus d'années encore pour qu'un effort de formation professionnelle ou de recherche scientifique porte ses fruits. L'effort des prochaines années devra porter sur la meilleure utilisation des ressources humaines et matérielles existant dans l'économie et mettre en même temps l'accent sur la préparation de l'avenir. Une grande partie de l'effort entrepris dans le cadre du premier programme ne donnera des résultats que pendant la période suivante.

Mais, dès maintenant, il devrait rapprocher le taux de croissance de l'économie belge de celui des pays voisins.

En effet, les pays voisins ont, au cours des dernières années, créé de nouvelles unités de production et modernisé leur équipement à un rythme que nous n'avons pas suivi. Dans la mesure où cette disparité se prolongerait, elle risquerait de mettre en péril notre position compétitive et de diminuer nos possibilités de progrès social.

Le tableau 1 indique à ce propos quelques évolutions importantes de 1957 à 1961.

Tableau 1. — Indices de progrès économique, en termes réels 1961 sur base 1957 = 100.

	P.N.B.	Prod. industrielle	Prod. manufacturière	Prod. manufacturière par heure travail
Belgique	111	109	114	114
France	116	127	120	122
Allemagne	125	130	131	122
Italie	129	145	146	120
Pays-Bas	118	125	126	127
C.E.E.	121	130	129	—
Royaume Uni	112	111	114	113
O.E.C.D.	—	124	124	—

Source : O.E.C.D. (Sauf pour la productivité : C.E.E., estimations).

Dulbéa pour le P.N.B.; Louvain pour la production industrielle et manufacturière.

Le produit national brut mesure l'évolution globale de la production de biens et services.

L'indice de la production industrielle comprend les mines et les carrières et son évolution est de ce fait particulièrement défavorable à la Belgique.

La production manufacturière, par contre, exclut l'énergie primaire et donne ainsi une vue plus équilibrée du progrès relatif de la Belgique. Ces indices concordent pour montrer que notre progrès a été avec celui du Royaume-Uni le moins rapide. Sans doute, la Belgique n'a pas pu s'appuyer sur l'expansion démographique qui a puissamment contribué à l'essor éco-

de l'industrie, alsmede een nog niet beslissende versneling van het ritme van de economische en sociale vooruitgang.

Vele jaren zijn vereist vooraleer een industrieel ontwerp zijn uitwerking begint te hebben en nog meer jaren zijn nodig opdat de beroepsvorming en het wetenschappelijk onderzoek vruchten afwerpen. De inspanning van de komende jaren zal moeten bouwen op een beter gebruik van de menselijke en materiële mogelijkheden die in onze economie aanwezig zijn en zal terzelfdertijd de klemtoon moeten leggen op de voorbereiding van de toekomst. Een groot deel van de inspanning, in het raam van het eerste programma ondernomen, zal slechts in de loop van de volgende periode resultaten opleveren. Doch van nu af aan, zou deze inspanning het groeiritme van de Belgische economie dichter tot dat van de buurlanden dienen te brengen.

De naburige landen hebben in de loop van de jongste jaren nieuwe produktie-eenheden geschapen en hun uitrusting vernieuwd in een ritme dat wij niet hebben gevolgd. In de mate dat deze dispariteit zou toenemen, brengt ze onze competitieve kracht in gevaar en vermindert ze onze kansen op sociale vooruitgang.

Tabel 1 concretiseert in dit verband enkele belangrijke evoluties voor de periode 1957-1961.

Tabel 1. — Indexcijfers van de economische groei (in reële termen) (voor 1961 op basis van 1957 = 100)

	Br. Nat. Produkt (B.N.P.)	Nijverheids- produktie	Produktie verwerkende nijverheid	Produktie verwerkende nijverheid per arbeidsuur
België	111	109	114	114
Frankrijk	116	127	120	122
Duitsland	125	130	131	122
Italië	129	145	146	120
Nederland	118	125	126	127
Europese Economische Gemeenschap	121	130	129	—
Verenigd Koninkrijk	112	111	114	113
Organisatie Europese Samenwerking en Ontwikkeling	—	124	124	—

Bron : O.E.S.O. (behalve voor de produktiviteit : E.E.G.-ramingen).

Dulbéa voor het B.N.P.; Leuven voor de industriële en verwerkende nijverheid.

Het bruto nationaal produkt geeft de globale evolutie weer van de produktie van goederen en diensten.

Het indexcijfer van de industriële produktie omvat die van de steenkoolmijnen en van de steengroeven; door dit feit is de evolutie bijzonder ongunstig voor België.

De produktie van de verwerkende nijverheid daarentegen, sluit de primaire energie uit en geeft aldus een meer evenwichtig beeld van de in België verwezenlijkte relatieve groei. Deze indexcijfers wijzen allen uit dat onze expansie, samen met die van het Verenigd Koninkrijk, de minst snelle was.

Zonder twijfel heeft België niet op een demogra-

nomique d'autres pays; il apparaît toutefois significatif que notre progrès ait été plus lent, même exprimé en termes de production manufacturière par heure de travail.

Aussi, à défaut d'un effort de redressement de notre part, nous serions obligés d'accepter à terme un niveau de salaires plus bas que celui de nos concurrents. La Belgique perdrait alors la place enviable qu'elle occupe encore aujourd'hui lorsqu'on compare les niveaux de vie que les différentes nations peuvent assurer à leurs citoyens.

Il importera à l'avenir d'élargir le programme au-delà du problème des productions et de leurs affectations. A côté des objectifs économiques, une place devra être faite aux grands objectifs sociaux dans lesquels se traduiront de plus en plus les préoccupations de bien-être de la communauté nationale. Le Gouvernement veillera à ce qu'une plus large discussion précède la fixation des options du prochain programme de façon à élargir la base de l'adhésion démocratique nécessaire à sa réalisation.

3. Programmation indicative et intégration européenne.

La fixation d'objectifs à l'effort national suppose la mise en œuvre de moyens pour les atteindre. La formulation d'une pareille idée implique immédiatement, dans un régime où l'initiative privée coexiste avec l'action publique, que l'on précise la signification du programme d'expansion.

La conception qui est proposée ici n'enlève rien des attributions et des responsabilités des dirigeants d'entreprises. L'action du Gouvernement devra s'efforcer d'utiliser les forces du marché et de maintenir ou de renforcer les conditions psychologiques et techniques favorables à l'expansion.

Cette philosophie générale n'exclut aucunement l'intervention directe de l'Etat dans les domaines stratégiques pour promouvoir et appuyer des initiatives industrielles.

De plus, les objectifs de l'expansion ne pourront être valablement atteints que dans le maintien de l'équilibre monétaire intérieur et de l'équilibre des paiements extérieurs.

Dans cette optique, l'efficacité du programme dépend d'une action cohérente et persévérante des pouvoirs publics, mais aussi d'une libre adhésion des milieux patronaux et syndicaux. Les objectifs doivent correspondre à une coalition des choix des agents économiques afin que les prévisions qui en résultent deviennent réellement génératrices d'action.

Le problème qui se pose ici concerne moins l'élaboration du programme que son exécution. A cet égard, c'est de sa réalisation pendant les prochaines années que naîtra une meilleure connaissance des difficultés et de leurs solutions possibles.

fische groei kunnen steunen, die in andere landen beduidend heeft bijgedragen tot de economische ontwikkeling. Het blijkt echter treffend dat onze vooruitgang trager was, zelfs in termen van de verwerkende nijverheidsproductie per arbeidsuur.

Bij gebrek aan een passende inspanning onzerzijds, zouden wij ons mettertijd verplicht zien een lager loonpeil te aanvaarden dan onze concurrenten. België zou dan de benijdenswaardige plaats verliezen, die het thans nog bezit, zo men de levensstandaard vergelijkt die de onderscheidene landen thans aan hun burgers verzekeren.

In de toekomst zal het van belang zijn het programma verder uit te breiden dan het probleem der produkties en hun toewijzingen. Behalve de economische doeleinden zal er aandacht dienen te worden geschonken aan de grote sociale objectieven, die meer en meer de zorg om de welvaart van de nationale gemeenschap weergeven. Het zal de taak van de Regering zijn er op te waken dat het vastleggen der opties van het volgende programma zou worden voorafgegaan door ruime besprekingen, ten einde een bredere basis van noodzakelijke democratische instemming aan de verwezenlijking te verzekeren.

3. Indicatieve programmatie en Europese integratie.

Het stellen van doeleinden aan de nationale inspanning veronderstelt de inzet van de nodige middelen om ze te bereiken. In een economisch regime, waarin particulier initiatief en overheidsactie ieder hun rol spelen vereist een dergelijk opzet nadere toelichting.

De hier voorgestelde opvatting tornt geenszins aan de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de bedrijfsleiders. De actie van de Regering zal pogen de krachten van de markteconomie te benutten en tevens de voor de expansie gunstige psychologische en technische voorwaarden te behouden of te versterken.

Deze algemene filosofie sluit geenszins de mogelijkheid uit van rechtstreekse staatstussenkomst om in sommige strategische gebieden industriële initiatieven aan te moedigen en te steunen.

Daarbij kunnen de objectieven van de expansie slechts volledig bereikt worden bij behoud zowel van het binnenlands muntevenwicht als van dat van de buitenlandse betalingen.

In deze optiek is de doeltreffendheid van het programma afhankelijk van een coherente en volgehouden actie der overheid, doch ook van de vrijwillige medewerking van de patronale en syndicale kringen. De objectieven van het programma moeten als het ware de resultante zijn van de vele economische beslissingen die zullen genomen worden. Aldus kan de economische prognose in een scheppende actie worden omgezet.

Het probleem dat zich hierbij stelt is niet zodanig dat van de opstelling van het programma als dat van zijn realisatie : uit de verwezenlijking in de loop der e.k. jaren zal een beter inzicht ontstaan in de moeilijkheden terzake en de oplossingen, die er kunnen worden voor gevonden.

Il s'agit en effet pour la Belgique d'une première tentative dans ce domaine. Sans doute, a-t-elle pu s'appuyer sur l'expérience des pays voisins qui l'ont précédée dans cette voie. Mais notre effort de programmation conserve néanmoins un certain caractère expérimental et contient des imperfections et des lacunes qui devront être corrigées par des travaux ultérieurs.

On peut aussi légitimement s'interroger sur la signification d'un programme tracé pour un petit pays dont les frontières déjà largement ouvertes aujourd'hui, reculeront demain aux dimensions de l'Europe elle-même.

Sans doute, la mise en place progressive du Marché Commun éliminera les possibilités d'actions arbitraires qui pourraient affecter l'exportation indispensable à la réalisation du programme; elle diminuera ainsi les incertitudes sur une partie de nos marchés, mais elle en créera d'autres, car le rythme d'intégration effective de l'Europe est aujourd'hui impossible à prévoir avec précision.

A l'avenir, le développement des institutions communes et la coordination des politiques économiques devront permettre la fixation en commun d'objectifs de développement industriel, aussi bien que l'élaboration de critères de choix rationnels pour la localisation de certains grands projets. En attendant, le travail doit se poursuivre à l'échelle nationale.

Dans ce cadre déjà devenu trop étroit, le programme constitue moins une prévision que la définition d'un ensemble d'objectifs interdépendants et cohérents.

4. *Vers une programmation permanente.*

La fixation d'objectifs ne doit pas conduire à un fétichisme des chiffres prévisionnels. Si la détermination d'un chiffre de prévision constitue l'aspect le plus apparent de la programmation, il ne faut pas oublier l'ensemble des contacts, des discussions ou des décisions qui constitue la substance même de la prévision à laquelle on s'est finalement arrêté et qui donnera un critère pour juger les évolutions futures.

En outre, si la réalisation des objectifs dépend en grande partie de la politique des pouvoirs publics et de la coopération de l'économie privée, elle dépend aussi d'événements extérieurs incertains, échappant à toute emprise nationale. Ces caractères imposent de maintenir dans la programmation une grande flexibilité d'application.

Des revisions devront pouvoir être entreprises non seulement pour corriger ce qui apparaîtrait comme des erreurs au départ, mais pour tenir compte d'éléments nouveaux et imprévisibles.

Ainsi le programme n'apparaît pas établi de manière définitive. Il est une activité permanente, une « création continue ».

*
**

Voor België gaat het inderdaad om een eerste poging in dit domein. Ons land kan weliswaar steunen op de ondervinding die buurlanden op dit gebied hebben opgedaan, maar onze inspanning tot programmatische behoudt niettemin een zeker experimenteel karakter; ze bevat dan ook onvolmaaktheden en leemten, die geleidelijk te verbeteren vallen.

Terecht mag men zich ook afvragen welke de betekenis is van een programma ontworpen voor een klein land, waarvan de grenzen nu reeds breed openstaan en morgen met de Europese zullen samenvallen.

Zonder twijfel zal de geleidelijke realisatie van de Gemeenschappelijke Markt de mogelijkheid uitschakelen van willekeurige beslissingen die, door hun weerslag op onze uitvoer, de verwezenlijking van het programma in gevaar konden brengen. Aldus zal de onzekerheid verminderen voor een deel van onze afzetgebieden, doch ze zal enkel de plaats ruimen voor andere onbekenden, want niemand kan heden met zekerheid het werkelijke ritme van de Europese integratie voorzien.

In de toekomst zullen de ontwikkeling van de gemeenschappelijke instellingen en de coördinatie van de economische politiek der deelnemende landen het mogelijk maken, dat de objectieven van de industriële groei gemeenschappelijk worden bepaald, evenals het vastleggen der maatstaven tot een rationele localisatie van sommige grote projecten. In afwachting dient die taak op nationaal vlak doorgezet.

In dit reeds te eng geworden verband, betekent het programma niet zozeer een prognose, als wel de bepaling van een geheel van objectieven die coherent en onderling afhankelijk zijn.

4. *Naar een bestendige programmatie.*

Het stellen van objectieven mag niet tot een feticisme van previsionele cijfers leiden. Zo de berekening van een previsioneel cijfer het meest opvallende aspect van de programmatie is, mag men el de contacten, besprekingen of beslissingen niet uit het oog verliezen, die het wezen zelf vormen van de vooruitzichten waartoe men ten slotte is gekomen en die een maatstaf zal verstrekken om de toekomstige evoluties te beoordelen.

Zo bovendien de verwezenlijking van de doeleinden grotendeels afhankelijk is van de overheidspolitiek en van de medewerking van het bedrijfsleven, hangt ze eveneens af van sommige buitenlandse gebeurtenissen waarop de natie geen vat kan hebben. Deze karakteristieken leggen een grote soepelheid op bij de verwezenlijking van de programmatie.

Verbeteringen zullen moeten worden aangebracht, niet alleen om hetgeen als vergissing bij het vertrekpunt bleek te zijn, doch ook om nieuwe en onvoorziebare elementen in acht te nemen.

Het programma schijnt dus niet op een definitieve wijze vastgesteld te zijn. Het is een bestendige activiteit, een « voortdurende schepping ».

*
**

II. Les équilibres généraux.

Le programme expose les principales lignes de l'effort que la nation devra poursuivre de 1962 à 1965 afin de rendre son économie plus dynamique et d'augmenter son bien-être collectif.

Dans cette optique, il présente pour l'économie belge, en 1965, un ensemble de projections des ressources disponibles et de leurs utilisations. Il reflète donc l'interdépendance des éléments qui constituent la vie économique et sociale de la Nation et traduit la cohérence qui doit exister entre ceux-ci dans une perspective du progrès économique.

Il existe, en effet, une série d'équilibres généraux qui doivent être respectés et qui imposent ainsi certaines contraintes à l'effort de programmation : il faut que les emplois conférés par l'ensemble des secteurs correspondent au plein emploi des forces productives du pays; il faut que les investissements à réaliser trouvent leur contrepartie dans une épargne suffisante de la nation; il faut que la consommation augmente assez pour répondre à l'expansion des secteurs qui en dépendent; il faut encore que les exportations puissent couvrir nos achats à l'étranger, qui eux-mêmes croissent rapidement lorsque augmente le produit national.

1. Offre et demande de travail.

La croissance possible de l'économie nationale a été estimée à partir de l'évolution de la population active et de la quantité de travail qu'elle fournit, avec comme hypothèse de base leur pleine utilisation. Des hypothèses ultérieures concernant l'accroissement de la productivité ont permis de passer des disponibilités de main-d'œuvre à la production nationale pour 1965. Le programme doit assurer ainsi l'équilibre de la demande et de l'offre de travail.

Du côté de la réalisation du plein emploi, il faut remarquer que la démographie belge est relativement stable : le pays ne peut compter, à moyen terme, sur une augmentation sensible de ses forces de travail pour promouvoir son expansion.

Entre 1957 et 1961, les deux années d'après-guerre où le plein emploi a été approché sinon atteint, la population au travail a diminué. De 1962 à 1965, une politique active de l'emploi ne permettrait d'augmenter la population au travail que de moins de 0,5 %. De cette stabilité démographique, il résulte qu'une accélération de la croissance économique entraînerait assez facilement le plein emploi de la main-d'œuvre.

Ceci ne veut d'ailleurs pas dire que ce plein emploi pourrait être assuré de façon continue. En effet, en raison de la dépendance des industries belges vis-à-vis des exportations, il est difficile aux pouvoirs publics d'éliminer les fluctuations importantes dans les

II. De algemene evenwichten.

Het programma geeft de uiteenzetting der voornaamste lijnen van de inspanning die de Natie van 1962 tot 1965 zal moeten doen, ten einde het dynamisme van de economie te verhogen en het algemeen welzijn te doen toenemen.

Vanuit deze gezichtshoek stelt het programma aan de Belgische economie een geheel van projecties voor betreffende de beschikbare middelen en hun aanwending. Het geeft aldus de onderlinge afhankelijkheid weer van de elementen die het economische en sociale leven van de Natie uitmaken en drukt hun samenhang uit in een perspectief van economische vooruitgang.

Er bestaat inderdaad een reeks van algemene evenwichten die in acht dienen te worden genomen en aan de programmatie-inspanning zekere beperkingen op te leggen. Zo dienen bv. de door het geheel der sectoren geboden werkgelegenheden met de volledige tewerkstelling der produktieve krachten van het land overeen te stemmen; vereist wordt eveneens dat de te verwezenlijken investeringen hun tegengewicht vinden in een voldoende spaarvolume van de Natie; een andere evenwichtsvoorwaarde vergt dat de consumptie voldoende zou stijgen om aan de expansie van deze sectoren te beantwoorden, wier afzet ervan afhankelijk is; ten slotte is het noodzakelijk dat de uitvoer belangrijk genoeg is om onze aankopen in het buitenland te dekken, aankopen die op hun beurt snel toenemen wanneer het nationaal produkt vermeerderd.

1. Vraag naar en aanbod van arbeidskrachten.

Uitgangspunten tot de schatting van de mogelijke groei van de nationale economie waren de evolutie van de actieve bevolking en de hoeveelheid arbeid die deze levert, met als basishypothese de volledige aanwending ervan. Verdere veronderstellingen in verband met de produktiviteitsstijging lieten toe, vertrekkend van het volume der beschikbare arbeidskrachten, het volume van de nationale produktie voor 1965 te ramen. Het programma impliceert zodoende van meet af aan het evenwicht tussen de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten.

In verband met de volledige tewerkstelling, dient men op te merken dat de Belgische demografie betrekkelijk stabiel is : op halflange termijn kan het land niet rekenen op een gevoelige vermeerdering van zijn arbeidskrachten om de expansie in de hand te werken.

Tussen 1957 en 1961, de twee naoorlogse jaren, tijdens dewelke de volledige tewerkstelling zo niet werd bereikt, dan toch sterk werd benaderd, vermindert de actieve bevolking. Van 1962 tot 1965, zou een actief doorgedreven tewerkstellingsbeleid de actieve bevolking met minder dan 0,5 % doen toenemen. Het gevolg is dat uit de versnelling van de economische groei, de volledige tewerkstelling van de beschikbare arbeidskrachten eerder gemakkelijk zou dienen voort te vloeien.

Dit beduidt trouwens niet dat deze volledige tewerkstelling bestendig zou verzekerd zijn. Wegens de afhankelijkheid van de Belgische nijverheid van de uitvoer, valt het de overheid moeilijk belangrijke schommelingen in het tewerkstellings- en het activi-

rythmes d'activité et d'emploi. On peut, en effet, constater que depuis 1948, l'économie belge n'a utilisé l'ensemble de ses ressources humaines qu'en 1957, 1961 et 1962. Une croissance accélérée permettra toutefois à l'économie de travailler de façon plus permanente à un rythme plus proche du plein emploi.

Aussi, au point de vue des objectifs d'expansion, il apparaît que la quantité de travail directement disponible constitue une limite au taux de croissance possible. Si on veut accélérer celui-ci, il faudra chercher à accroître le taux d'occupation de la population en créant des possibilités d'emploi pour tous les Belges qui désirent travailler et en poursuivant une politique d'immigration qui comblerait certaines lacunes dans notre démographie.

En ce qui concerne la population active, le Bureau de Programmation Economique a supposé une politique d'emploi permettant d'utiliser toutes les ressources de travail disponibles dans le pays. Ceci inclut, non seulement la réduction du chômage au niveau technologiquement inévitable dans une économie dynamique, mais aussi l'extension du travail féminin et la récupération d'une partie des personnes à aptitudes réduites par l'âge, la maladie ou les accidents. On a supposé aussi un effort de promotion et de qualification des travailleurs permettant de rencontrer les besoins croissants en personnel hautement qualifié.

Pour la durée du travail, le Gouvernement n'a pas envisagé de réduction généralisée entre 1962 et 1965 : étant donné la limitation de notre force de travail, cette option est liée à la priorité donnée à l'effort d'expansion. La question devra cependant être reposée au moment de l'élaboration du prochain programme; il faudra alors, à l'échelon de la communauté européenne, envisager une harmonisation des régimes de la durée du travail.

L'évolution future de la production par heure de travail — ou productivité — est difficile à estimer. L'expérience du passé a été étudiée pour chaque secteur, mais elle ne fournit qu'un enseignement partiel : dans beaucoup de branches de l'industrie, la productivité augmentera plus vite avec un taux d'investissement plus élevé et une croissance plus rapide de la production. Aussi le Bureau de Programmation Economique a-t-il prévu pour la plupart des secteurs des rythmes d'accroissement un peu plus rapides que la tendance des dernières années, en rapport avec les investissements accrus que postule le programme. Ceci entraînera un effort généralisé de rationalisation qui libérera les forces de travail nécessaires pour les entreprises nouvelles ou celles en expansion particulièrement rapide.

Les hypothèses de productivité sont ainsi liées à une certaine mobilité de la main-d'œuvre, qui demande à son tour une politique active de l'emploi, tant sur le plan des qualifications professionnelles que sur celui des implantations régionales.

teitsritme uit te schakelen. Men stelt inderdaad vast dat sinds 1948, de Belgische volkshuishouding er enkel in 1957, 1961 en 1962 in gelukt is haar menselijk potentieel ten volle te benutten. Een versnelde groei zal in ieder geval de economie toelaten op normalere wijze te werken tegen een ritme, dat de volledige tewerkstelling beter benadert.

Uit het standpunt van de expansiedoelcinden blijkt also dat de onmiddellijk beschikbare arbeidshoeveelheid een bovengrens stelt aan het bereikbare groeiritme. Zo men dit laatste wenst te zien versnellen, dient men er toe te komen dat een groter deel van de bevolking actief wordt; dit veronderstelt het scheppen van nieuwe werkmogelijkheden voor alle werkwillige Belgen en het voortzetten van een immigratiepolitiek, om zekere leemten in onze demografie aan te vullen.

Voor de actieve bevolking heeft het Bureau voor Economische Programmatie een tewerkstellingspolitiek verondersteld, waarbij alle beschikbare arbeidskrachten in het land benut worden. Dit betekent niet alleen dat de werkloosheid moet worden beperkt tot het technologisch minimum dat onvermijdelijk is in een dynamische economie, maar impliceert eveneens een uitbreiding van de vrouwenarbeid, alsmede het terug inschakelen van een aantal arbeidskrachten die wegens ziekte, ongeval of ouderdom niet meer aan het productieproces deelnemen. Ook werd een inspanning verondersteld tot promotie en kwalificatie met het oog op de steeds toenemende vraag naar zeer geschoold personeel.

Voor de arbeidsduur is de Regering van de onderstelling uitgegaan dat er geen algemene vermindering van de arbeidsduur tussen 1962 en 1965 zou plaats grijpen : ingevolge de beperktheid van ons arbeidspotentieel, is deze optie gebonden aan de voorrang die aan een versnelde groei wordt verleend. Deze vraag zal echter opnieuw moeten worden gesteld op het ogenblik dat het volgende programma zal uitgewerkt worden. Op dat ogenblik zal in het raam van de Europese Gemeenschap, een gebeurlijke harmonisatie van de verschillende wetgevingen inzake de arbeidsduur, in overweging te nemen zijn.

Het is moeilijk de toekomstige evolutie te schatten van de produktie per arbeidsuur, d.i. de produktiviteit. Alhoewel de evolutie in het verleden voor iedere sector bestudeerd werd, levert dit slechts partiële resultaten op; er zijn inderdaad talrijke industrietakken, waarin de produktiviteit sneller zal toenemen met een hoger investeringspercentage en een snellere groei van de produktie. Zo heeft het Bureau voor Economische Programmatie voor iedere sector een iets snellere groei van de produktiviteit vooropgesteld dan de feitelijke tendentie der laatste jaren aanduidt, dit in verband met de grotere investeringsinspanning, die door het programma wordt gepostuleerd. Normalerweise dient een algemene inspanning tot rationalisatie hiermee gespaard te gaan, waardoor arbeidskrachten zullen vrijkomen, nodig in de nieuwe en in de zeer expansieve bedrijven.

De veronderstellingen inzake het produktiviteitsverloop omvatten dus ook een bepaalde mobiliteit van de arbeidskrachten, hetgeen een actieve tewerkstellingspolitiek vergt, zowel op het gebied van de beroepskwalificaties als wat de regionale inplanting betreft.

L'accroissement de la productivité étant beaucoup plus rapide dans certains secteurs que dans d'autres, le bilan définitif de l'emploi n'a pu être établi qu'à partir des taux de croissance individuels des différentes branches.

Le tableau qui suit montre toutefois que les possibilités dans ce domaine restent limitées et que même une politique active de l'emploi ne permettrait pas un relèvement rapide de notre potentiel de travail jusqu'en 1965. Les chiffres du tableau 2 montrent d'ailleurs que même après 1965, on ne peut guère s'attendre à un accroissement plus substantiel.

Tableau 2. — *Evolution de la population active.*
(moyenne de l'année — en milliers d'unités).

	1957	1960	1965	1970
Population totale	8.990	9.153	9.440	9.688
Population active	3.622	3.606	3.716	3.819
Population au travail	3.569	3.516	3.674	3.779
Variations de la population au travail dues à :				
— accroissement naturel (1)		(2) + 65	+ 44	
— allongement de la scolarité		— 24	— 32	— 8
— augmentation de l'emploi féminin	+ 31	+ 52	+ 25	
— âge de la retraite	— 5	— 7	— 1	
— immigration nette		(2) + 33	+ 40	
— variation du chômage		+ 27	— 50	

(1) Cette différence résulte du calcul de la population active à taux d'activité constants par groupe d'âge et par sexe.

(2) Données non disponibles.

Par conséquent, le succès de la politique d'expansion dépendra dans une très grande mesure de l'évolution de la production par homme qui est liée à la fois à la qualification technique des travailleurs et au perfectionnement de l'outillage dont dispose l'économie.

Une politique de plein emploi et d'expansion doit donc s'accompagner, dans les conditions actuelles, d'une politique de productivité. Ne disposant que de ressources humaines rares, nous devons en faire le meilleur usage possible, ce qui implique un effort pour relever le niveau de la formation professionnelle, pour faciliter les transferts vers les occupations les plus productives et pour améliorer les instruments mis entre les mains des travailleurs.

Etant donné les hypothèses retenues à propos de la quantité de travail et du taux de productivité, il est apparu possible de proposer comme objectif un accroissement du Produit National de 17 % en 4 ans. Le rythme de croissance de la période précédente serait ainsi relevé de moitié, passant d'un taux de 2,6 % à un taux de 4 % par an.

Ce chiffre apparaît encore relativement modeste en regard des résultats rappelés plus haut, qui ont été enregistrés dans certains grands pays voisins. Il faut toutefois rappeler que les limitations de la quantité de travail disponible et l'impossibilité de bouleverser rapi-

Daar de produktiviteitsaangroei in sommige sectoren heel wat sneller verloopt dan in andere, kon de definitieve balans van de werkgelegenheid slechts worden opgemaakt op basis van de individuele groeipercenages van de produktie in de onderscheidene bedrijfstakken.

De hiernavolgende tabel toont echter aan dat de mogelijkheden op dit gebied beperkt blijven en dat zelfs een actieve tewerkstellingspolitiek de snelle toename van ons arbeidspotentieel tot in 1965 niet zou toelaten. De in tabel 2 vermelde cijfers tonen trouwens aan dat men, zelfs na 1965, geen zeer gevoelige groei mag verwachten.

Tabel 2. — *Evolutie van de actieve bevolking* (gemiddelde van het jaar in duizendtallen).

	1957	1960	1965	1970
Totale bevolking	8.990	9.153	9.440	9.688
Actieve bevolking	3.622	3.606	3.716	3.819
Werkende bevolking	3.569	3.516	3.674	3.779
Wijzigingen toe te schrijven aan :				
— de natuurlijke groei (1)		(2) + 65	+ 44	
— de verlenging van de scolariteit		— 24	— 32	— 8
— de verhoging van de vrouwelijke tewerkstelling		+ 31	+ 52	+ 25
— de leeftijd van op ruststelling		— 5	— 7	— 1
— de netto-immigratie		(2) + 33	+ 40	
— wijziging van de werkloosheid		+ 27	— 50	

(1) Dit verschil is het gevolg van de berekening van de actieve bevolking tegen constante activiteitsgraden per leeftijdsklasse en per geslacht.

(2) Niet beschikbare gegevens.

Bijgevolg is het succes van de expansiepolitiek in hoge mate afhankelijk van de evolutie der produktie per tewerkgestelde, die op haar beurt nauw verband houdt met de technische kwalificatie van de arbeidskrachten en met de verbetering van de uitrusting waarover de economie beschikt.

Een politiek van volledige tewerkstelling en van expansie moet dus, in de huidige omstandigheden, samengaan met een politiek van produktiviteit. Vermits onze arbeidskrachten weinig talrijk zijn moeten wij er een optimaal gebruik van maken. Dit betekent dat een inspanning dient te worden geleverd om het peil van de beroepsvorming te verhogen, om de overschakeling naar meer produktieve bezigheden in de hand te werken en om de instrumenten die de arbeiders ter hand worden gesteld te verbeteren.

Gezien de weerhouden hypothesen betreffende de hoeveelheid arbeid en de produktiviteitsgroei, bleek het mogelijk als objectief een toename van het bruto nationaal produkt met 17 % in vier jaar voor te stellen. Het groeiritme van de vorige periode zou aldus met ongeveer 50 % stijgen, vermits het van 2,6 % naar 4 % per jaar zou overgaan.

Vergeleken met de hogervermelde resultaten die in zekere grote buurstaten werden geboekt, schijnt dit cijfer tamelijk bescheiden. Men mag echter niet uit het ook verliezen, dat de beperkingen inzake de beschikbare arbeidshoeveelheid en de onmogelijkheid

dement les structures de la production, empêchent d'envisager un progrès global comparable au leur.

Les principaux éléments quantitatifs du programme sont repris dans les tableaux 3, 4 et 5 qui donnent, à prix constants, l'augmentation prévue entre 1962 et 1965 pour les dépenses, les revenus et les productions nationales.

Chacun de ces éléments est analysé en détail dans le texte du programme.

2. Exportations et équilibre extérieur.

Une expansion rapide des exportations est une autre condition de base du succès du programme. En effet, le développement de notre économie ne peut pas se baser uniquement sur des accroissements de la demande intérieure que le Gouvernement pourrait provoquer par ses dépenses publiques ou sa politique de revenus.

Une grande partie de notre consommation fait appel à des importations et une croissance unilatérale de la demande intérieure entraînerait des déficits bientôt intolérables de nos paiements à l'étranger. L'accélération de notre développement va d'ailleurs entraîner une croissance rapide des importations.

Ce mouvement sera caractérisé par un développement rapide des échanges de produits finis et demi-finis, sur lesquels pesait jusqu'à présent l'essentiel des restrictions douanières.

L'économie belge devra s'adapter à ces modifications. Si, aux importations accrues, elle ne peut répondre par une augmentation parallèle des exportations, elle risque de connaître des déficits de la balance des paiements qui compromettraient le taux de croissance projeté.

En outre, il faut prévoir la couverture d'exportations nettes de capitaux et des transferts accrus des pouvoirs publics vers les pays en voie de développement.

Par ailleurs, la spécialisation résultant de l'intégration européenne comportera des mouvements réciproques de produits différant seulement légèrement par leurs caractéristiques ou leur qualité. Ceci implique que la part déjà élevée des exportations dans notre production va croître encore. Le programme prévoit en fait une croissance de nos ventes à l'étranger de biens et de services au taux annuel de près de 8 % contre 4 % pour la production. Ceci souligne que l'incitation à investir et l'adaptation de la production sont liées au succès de nos exportations.

Cet accroissement d'exportations repose surtout sur l'activité des entreprises auxquelles un effort considérable et permanent est demandé tant dans le domaine technique que commercial. Cet effort sera appuyé par une politique des pouvoirs publics visant au maintien des coûts compétitifs, par exemple dans le domaine de l'énergie, des frais de transport et des prix des matières et à une promotion directe des exportations.

om snel de produktiestructuren te veranderen, beletten een globale vooruitgang in beschouwing te nemen die met de hunne kan worden vergeleken.

De voornaamste kwantitatieve elementen van het programma zijn opgenomen in de tabellen 3, 4 en 5 die, tegen constante prijzen, de vooruitgeziene verhoging weergeven van de bestedingen, de inkomens en de nationale produktie tussen de jaren 1962 en 1965.

Elk van deze elementen wordt in detail geanalyseerd in de tekst van het programma.

2. Uitvoer en buitenlands evenwicht.

Een snelle groei van de uitvoer is een andere basisvoorwaarde voor het slagen van het programma. Inderdaad, de ontwikkeling van onze economie mag niet alleen steunen op een toename van de interne vraag, welke de Regering kan in de hand werken door haar openbare uitgaven of door haar inkomenspolitiek.

Een groot deel van onze consumptie bestaat uit ingevoerde goederen. De eenzijdige toename van de binnenlandse vraag zou tekorten in de buitenlandse betalingen doen ontstaan, die weldra ontoelaatbaar zouden worden. Dit gevaar is niet denkbeeldig daar de versnelde expansie op zichzelf reeds een sterkere aangroei van de invoer tot gevolg zal hebben.

Deze beweging zal worden gekenmerkt door een snelle ontwikkeling van de ruilverrichtingen van afgewerkte en half-afgewerkte produkten op dewelke tot hiertoe het grootste deel van de douanebeperkingen wogen.

De Belgische economie zal zich aan deze wijzigingen moeten aanpassen. Zo ons land de toegenomen invoer niet kan compenseren door een evenwijdige vermeerdering van de uitvoer, loopt het gevaar tekorten in de betalingsbalans te kennen, die het ontworpen groeiritme in het gedrang zouden brengen.

Bovendien dient er een dekking te worden voorzien voor de verhoogde netto-uitvoer van kapitalen en transfers vanwege de overheid naar de ontwikkelingslanden.

De grote specialisatie, die uit de Europese integratie voortvloeit, behelst verder wederzijds bewegingen van produkten die slechts licht verschillen door hun karakteristieken of eigenschappen. Dit betekent dat het zeer hoge aandeel van de uitvoer in onze produktie nog zal toenemen. In feite voorziet het programma een jaarlijkse verhoging met ongeveer 8 % van onze verkopen van goederen en diensten aan het buitenland, tegen ongeveer 4 % voor de produktie. Dit onderstreept dat de aansporing tot investeren en tot aanpassing van de produktie nauw met het succes van onze uitvoer is verbonden.

De toeneming van de uitvoer hangt vooral af van de activiteit der ondernemingen van wie een krachtige en bestendige inspanning, zowel op technisch als op commercieel gebied wordt gevraagd. Deze inspanning zal worden gesteund door een overheidsbeleid, dat het behoud van de competitieve kosten beoogt o.m. inzake energie, vervoerkosten en grondstoffenprijzen, en ook aandacht schenkt aan de rechtstreekse aanmoediging van de uitvoer.

3. Les revenus et la consommation.

Les revenus des particuliers et la consommation qui en dépend augmenteraient un peu moins vite que la production, ce qui résulte de la nécessité de faire place à un accroissement plus rapide des investissements.

L'effort d'expansion profiterait néanmoins largement à la masse des consommateurs dont le niveau de vie réel augmenterait beaucoup plus vite que pendant la période précédente.

La consommation doit augmenter assez pour justifier l'expansion des secteurs qui en dépendent. Mais si elle augmente trop, une part suffisante des ressources de la nation ne pourra être allouée aux investissements. Le programme d'expansion apporte ainsi une accélération du progrès social; il exige en même temps la volonté de tous les intéressés à collaborer à sa réalisation, car tous ses résultats seraient compromis par une inflation résultant d'un excès de la demande ou d'une hausse trop rapide des coûts.

Le maintien de cet équilibre demande que les revenus provenant de la production et des transferts des pouvoirs publics augmentent suffisamment pour soutenir l'expansion, mais sans aller jusqu'à provoquer des tensions intérieures ou des déficits extérieurs.

Parmi les grandes composantes du revenu national, la masse salariale connaîtrait l'accroissement le plus rapide; elle est affectée par le relèvement de l'emploi total, des transferts d'indépendants devenant des salariés et surtout par l'augmentation des rémunérations individuelles.

Le tableau 3 en donne deux mesures dont l'une inclut les traitements payés par l'Etat et par l'étranger (par exemple aux frontaliers) et l'autre exclut ces deux catégories pour ne compter que les rémunérations versées par les entreprises belges.

Les gains moyens par salariés tiennent compte de l'amélioration des qualifications, du glissement des travailleurs vers des catégories mieux rémunérées aussi bien que de transferts vers les secteurs où les salaires sont plus élevés.

Tableau 3. — *Accroissement des revenus réels (pourcentages).*

	1957-1961	1962-1965
Masse salariale		
totale (1)	+ 13,1	+ 20,4
payée par les entreprises belges (1)	+ 11,5	+ 19,3
Gains moyens par salarié (1)	+ 11,5	+ 14,6
Revenu par indépendant	+ 9,0	+ 14,0

(1) Incluant la contribution patronale à la Sécurité Sociale et autres charges conventionnelles ou légales.

Sources pour 1957-1961 : Masse salariale et revenu des indépendants : Revenu National I.N.S.

3. De inkomens en de consumptie.

Wegens de noodzaak voorrang te verlenen aan een snellere toeneming der investeringen, zouden de inkomens der particulieren en de consumptie die er het gevolg van is, iets minder snel verhogen dan de produktie.

De inspanning tot expansie zou echter ruim ten goede komen aan de massa der verbruikers, wier reële levensstandaard veel sneller zou verhogen dan in de vorige periode.

De consumptie dient in voldoende mate toe te nemen opdat de expansie van de daarvan afhankelijke sectoren mogelijk zou worden, zonder dat deze toeneming echter het aandeel van het nationale inkomen vermindert, dat nodig is tot het financieren van de investeringen. Het expansieprogramma biedt also de mogelijkheid van een versnelling van de sociale vooruitgang, maar vergt meteen de wil van alle betrokkenen om aan de verwezenlijking mede te werken; want alle resultaten zouden in het gedrang worden gebracht door een inflatie, voortvloeiend uit een buitensporige vraag of een te snelle stijging der kosten.

Het behoud van het evenwicht eist dus dat de toename van de inkomens, die voortspruiten uit de produktie en de transfers van de overheid, de expansie ondersteunen, zonder dat dit aanleiding mag geven tot interne spanningen of tekorten op de betalingsbalans.

Van de grote componenten van het nationaal inkomen zou de loonmassa de snelste groei kennen : zij zal de invloed ondergaan van de verhoging van de totale werkgelegenheid, van de overschakeling van zelfstandigen naar loonarbeid en vooral van de vermeerdering van de individuele bezoldigingen.

Van deze laatste worden in tabel 3 twee maatstaven gegeven : de ene omvat de bezoldigingen betaald door de Overheid en door het Buitenland (bv. aan de grensarbeiders), de andere maakt abstractie van deze twee categorieën om alleen rekening te houden met de bezoldigingen uitbetaald door in België gevestigde ondernemingen.

De gemiddelde verdiensten per loon- of weddetrekende houden rekening met een verhoogde kwalificering, met de verschuiving naar beter betaalde arbeidsgroepen evenals met de overschakeling naar sectoren waar de bezoldigingen hoger liggen.

Tabel 3. — *Verhoging van de reële inkomens (in percent).*

	1957-1961	1962-1965
Loonmassa		
totale (1)	+ 13,1	+ 20,4
betaald door ondernemingen in België (1)	+ 11,5	+ 19,3
Gemiddelde verdienste per bezoldigde (1)	+ 11,5	+ 14,6
Inkomen per zelfstandige	+ 9,0	+ 14,0

(1) Inclusief de patronale bijdrage voor sociale zekerheid en andere wettelijke of conventionele lasten.

Bronnen : voor 1957-1961 : loonmassa en inkomen van de zelfstandigen : Nationaal Inkomen N.I.S.

A l'accroissement de 14,6 %, de 1962 à 1965, des gains réels moyens correspondrait un chiffre de 13 % pour la rémunération horaire type, pour le même emploi et degré de qualification. Toutes ces mesures comprennent la contribution des employeurs à la sécurité sociale; il n'y a pas ici de propositions quant à la ventilation de cette augmentation entre salaires directs et indirects.

L'effort de productivité que postule le programme permettrait un accroissement des salaires plus rapide que pendant le cycle précédent. Quoique la masse des revenus des indépendants augmenterait moins vite, leurs revenus par tête suivraient une progression comparable à celle des salariés.

L'accélération du progrès social résulte ainsi de la réalisation du programme. Celle-ci ne devrait toutefois pas être compromise par une poussée salariale trop forte qui détériorerait la position compétitive de l'économie.

Dans le passé, l'accroissement des rémunérations a procédé de façon anarchique : faible ou nul en période de récession, il a été rapide lorsqu'on approchait du plein emploi.

L'objectif gouvernemental du maintien de l'emploi à un niveau élevé implique une croissance ordonnée de l'ensemble des revenus : leur augmentation devrait traduire par l'amélioration du niveau de vie, l'effort de productivité réalisé.

4. Investissements et épargne.

Si l'effort d'exportation représente la première condition de réalisation du programme, un accroissement rapide des investissements constitue la seconde. Un développement plus rapide des capacités de production ainsi qu'un effort accru et simultané de rationalisation, permettant d'accroître le rendement du travail, constituent la base du programme d'expansion que le Gouvernement présente à la Nation.

A cet égard, l'économie belge a déjà réalisé un progrès substantiel. De 1957 à 1960, les investissements ont représenté en moyenne 17 % du Produit National Brut. En 1961, ils ont déjà atteint 18,7 %. Le programme prévoit qu'ils devraient se situer près du taux de 20 % en 1965.

Toutefois, les chiffres les plus significatifs ne sont pas ceux des investissements totaux mais plutôt des investissements directement productifs des entreprises. Ceux-ci qui étaient de 10,5 % du P.N.P. de 1957 à 1960, ont atteint 11,7 % en 1961 et devraient être portés à 13,5 % en 1965.

Etant donné qu'il s'agit dans ces chiffres d'investissements bruts qui contiennent une proportion relativement constante de remplacement de matériel déclassé, l'accroissement des investissements nets serait sensiblement plus rapide et justifierait le relèvement du taux de croissance proposé dans le programme.

En même temps, le programme prévoit un développement rapide des investissements public destinés à assurer l'infrastructure indispensable à l'industrialisation du pays. Les priorités dans ce programme visent

De verhoging van 14,6 % tussen 1962 en 1965 van de reële gemiddelde verdiensten komt nagenoeg overeen met 13 % voor het type-uurloon voor dezelfde taak en kwalificatiegraad. Deze maatstaven omvatten de bijdrage van de werkgevers voor de sociale zekerheid; er werden geen voorstellen gedaan met betrekking tot de uitsplitsing van deze verhoging tussen directe en indirecte lonen.

De produktiviteitsinspanning die door het programma gevegd wordt, zou een snellere verhoging van de lonen toelaten, dan dit in de vorige cyclus het geval was. Alhoewel de globale inkomens van de zelfstandigen niet zo snel zouden stijgen, zou hun gemiddeld inkomen per hoofd een aangroei kennen die kan worden vergeleken met deze van de loontrekkenden.

De versnelling van de sociale vooruitgang zal also het resultaat zijn van de verwezenlijking van het programma. Deze mag echter niet door een te sterke stuwing van de lonen en wedden in het gedrang worden gebracht, stuwing die de competitieve positie van onze economie zou verslechteren.

In het verleden groeiden de bezoldigingen op een anarchistische manier : weinig of geen groei in recessieperiode, werd meestal een snelle verhoging vastgesteld zodra de volledige werkgelegenheid bijna was bereikt.

Het regeringsobjectief om de tewerkstelling op een hoog peil te behouden eist een discipline van het geheel der inkomens : hun vermeerdering, uitgedrukt door de verbetering van de levensstandaard, dient de verwezenlijkte produktiviteitsinspanning weer te geven.

4. Investeren en sparen.

Zo de eerste voorwaarde tot de verwezenlijking van het programma bestaat in een uitvoerinspanning, dan schuilt de tweede voorwaarde in een snelle toename van de investeringen. Een snellere uitbreiding van de produktiecapaciteit, gepaard gaande met een verhoogde inspanning tot rationalisatie om het arbeidsrendement te verhogen, vormen de basis van het programma dat de Regering thans aan de Natie voorlegt.

In dit verband heeft de Belgische economie reeds beduidende vorderingen gerealiseerd. Van 1957 tot 1960 maakten de investeringen gemiddeld 17 % uit van het bruto nationaal produkt. In 1961 bereikten ze reeds 18,7 %. Het programma voorziet dat ze in 1965 het peil van 20,5 % zouden moeten bereiken.

De meest kenmerkende cijfers zijn evenwel niet die van de totale investeringen, maar eerder deze van de rechtstreeks produktieve investeringen der ondernemingen. Deze bereikten van 1957 tot 1960, 10,5 % van het B.N.P., in 1961 11,7 % en zouden in 1965 tot 13,5 % worden gebracht.

Gezien deze cijfers bruto-investeringen betreffen, die een betrekkelijk bestendige verhouding bevatten voor vervanging van verouderde uitrusting, zou de toename van de netto-investeringen merkbaar sneller zijn en de verhoging van het programmatisch groeirijme verantwoord.

Terzelfdertijd voorziet het programma een snelle uitbreiding van de openbare investeringen, bestemd om de infrastructuur te verwezenlijken, die onmisbaar is voor de industrialisatie van het land. In dit

avant tout les travaux routiers et les travaux portuaires, où la Belgique a accumulé un certain retard qui risquerait d'entraver des efforts ultérieurs de créations d'industries.

En matière de logement, l'effort d'investissement devra porter avant tout sur l'amélioration qualitative du parc, sur la construction sociale destinée aux personnes à revenus modestes, et sur la correction de certaines déficiences régionales. Ces objectifs ne demandent pas un relèvement appréciable du rythme actuel de construction : en effet, les besoins quantitatifs sont satisfaits au départ et le nombre de ménages à loger augmentera très lentement dans les années à venir.

Le total de ces différentes formes d'investissements doit pouvoir être financé sans provoquer de tension inflatoire, ce qui implique que l'épargne de la nation se développe aussi vite que sa formation de capital.

A cet égard, on peut supposer que l'épargne des particuliers augmentera avec leurs revenus disponibles et que les amortissements des entreprises croîtront avec leur stock de capital. Quant au Gouvernement, il a affirmé son intention de faire disparaître la désépargne des pouvoirs publics, ce qui implique l'équilibre de leurs recettes et de leurs dépenses courantes.

En effet, la politique active que le programme exige des pouvoirs publics n'est possible que s'ils réalisent un strict équilibre de leurs finances. D'une part, les recettes perçues sur les transactions aussi bien que prélevées sur les revenus, s'accroîtront plus vite, ce qui facilitera la solution du problème budgétaire; d'autre part, le développement rapide des investissements privés et publics exigera que tous les moyens de financement leur soient réservés. Un déficit des transactions courantes des pouvoirs publics n'est pas compatible avec une expansion accélérée financée sans inflation. L'équilibre nécessaire des finances ne pourra être atteint que moyennant un effort de discipline dans l'accroissement des dépenses, et cet effort aussi est une partie du programme d'expansion.

Aussi, le Gouvernement a-t-il pris des dispositions qui concernent à la fois la consommation et les dépenses de transfert, telles que les intérêts sur la dette publique et les subsides. Il faut toutefois prévoir l'évolution des charges militaires qui seront influencées par l'effort de rééquipement des forces belges et un développement rapide des dépenses de l'Education Nationale et de la Culture où le Gouvernement entend poursuivre l'effort substantiel entrepris depuis 1958.

Si ces efforts sont réalisés, l'équilibre du compte capital ne permet pas d'envisager une augmentation trop rapide de la part des investissements dans le pro-

gramma wordt vooral voorrang gegeven aan wegenaanleg en havenwerken, domein waarin België een zekere achterstand heeft opgelopen, die de toekomstige inspanningen tot het scheppen van industriële activiteiten in de weg zou kunnen staan.

De inspanningen op gebied van huisvesting zullen betrekking hebben op een kwalitatieve verbetering en modernisering van de woongelegenheden, op de sociale woningbouw bestemd voor personen met bescheiden inkomen en op het uitschakelen van sommige regionale tekorten. Deze objectieven vereisen geen bijzondere verhoging van het huidige bouwritme : de kwantitatieve behoeften zijn van bij de start voldaan en het aantal te huisvesten gezinnen zal in de komende jaren slechts langzaam vermeerderen.

Het geheel van deze verschillende soorten investeringen zal moeten worden gefinancierd zonder inflatorische spanningen te verwekken. Dit impliceert echter dat het sparen van de natie even snel toeneemt als de kapitaalvorming.

Men mag in dit verband veronderstellen dat het sparen van de particulieren naargelang hun beschikbaar inkomen zal vermeerderen en dat de afschrijvingen van de ondernemingen met hun kapitaalgoederenvoorraad zullen toenemen. Van haar kant heeft de Regering haar bedoeling bevestigd een einde te stellen aan het ontsparen van de overheid, hetgeen insluit dat een evenwicht wordt bereikt tussen de gewone inkomsten en de uitgaven.

Inderdaad, het actieve beleid dat door het programma aan de overheid wordt opgelegd, kan slechts verwezenlijkt worden indien deze een strikt financieel evenwicht weet te bereiken. Eensdeels zullen immers de ontvangsten, voortvloeiend zowel uit de ruilverrichtingen als uit de inkomens, sneller verhogen, wat de oplossing van het begrotingsprobleem in de hand zal werken; anderdeels vereist de snelle ontwikkeling van de openbare en privé-investeringen dat alle financieringsmiddelen daartoe bestemd worden. Een tekort in de gewone verrichtingen van de overheid is onverenigbaar met een versnelde expansie, die zonder inflatie zou worden gefinancierd. Derhalve heeft het Bureau voor Economische Programmatica aan de Regering begrotingsvoorstellen voorgelegd, die verder worden toegelicht en waarin, naast de openbare consumptie, ook de overdrachten, zoals de interest van de openbare schuld en de subsidies, behandeld worden.

Om het onontbeerlijke financiële evenwicht te bereiken, dient een inspanning tot discipline geleverd te worden inzake de groei der uitgaven. Ook deze inspanning is een deel van het expansieprogramma. Aldus heeft de Regering maatregelen getroffen zowel betreffende de consumptie als de transfertuitgaven, zoals de interesten op de openbare schuld en de toelagen. Evenwel is een evolutie in de militaire lasten te voorzien, onder invloed van de inspanning tot heruitrusten van de Belgische strijdmacht. Een snelle toename van de uitgaven van het Departement voor Nationale Opvoeding en Cultuur wordt voorzien, daar de Regering de daadwerkelijke inspanning die sedert 1958 werd aangevangen wil volhouden.

Zo deze inspanningen werkelijkheid worden, laat het evenwicht van de kapitaalrekening niet toe, dat het aandeel der investeringen in het nationaal produkt

ERRATA

(16 A)

Document 51, Session 1962-1963.

En remplacement du tableau 4 de la page 17 :

Tableau 4. — Les dépenses nationales en 1957, 1961 et 1965 (milliards de francs aux prix de 1961 et indices).

	Indices				
	1957	1961	1965	1961/ 1957	1965/ 1961
Consommation privée	393,4	435,0	496,8	110,6	114,2
Consommation publique (1)	66,0	72,1	79,8	109,2	110,7
Investissements bruts	100,2	119,1	151,0	118,9	126,8
Variations de stocks	6,3	1,9	6,0		
Exportations (2)	188,4	234,7	315,9	124,4	134,6
Importations (2)	181,6	229,4	308,5	126,3	134,5
Exportations nettes	6,8	5,3	7,4		
P.N.B.	572,7	633,4	741,0	110,6	117

(1) La consommation publique comprend les achats de biens et services de l'autorité publique excluant les dépenses de transfert de celle-ci, qu'il s'agisse par exemple d'intérêts sur la dette publique, de subsides ou de versements à la Sécurité Sociale. Elle exclut également toutes les opérations des organismes paraétatiques d'exploitation (ex. R.T.T., S.N.C.B., S.N.C.V....) qui sont inclus dans les secteurs économiques correspondants.

(2) Les exportations couvrent les biens et services, y compris le tourisme étranger en Belgique. Elles comprennent aussi la contribution de l'étranger au Produit National, par exemple, sous la forme de rémunérations gagnées par des Belges à l'étranger ou de dividendes payés à des Belges par les entreprises étrangères. La définition des importations est symétrique. Les données s'appliquent à la Belgique seule et ne sont donc pas directement comparables à celles de la balance des paiements de l'U.E.B.L.

ERRATA

Gedr. Stuk 51, Zitting 1962-1963.

Bladzijde 17, tabel 4, te vervangen als volgt :

Tabel 4. — De nationale bestedingen in 1957, 1961 en 1965 (in miljard frank, tegen prijzen 1961 en indexcijfers).

	Indices				
	1957	1961	1965	1961/ 1957	1965/ 1961
Privé-consumptie	393,4	435,0	496,8	110,6	114,2
Openbare consumptie (1)	66,0	72,1	79,8	109,2	110,7
Bruto investeringen	100,2	119,1	151,0	118,9	126,8
Voorraadwijzigingen	6,3	1,9	6,0		
Uitvoer (2)	188,4	234,7	315,9	124,4	134,6
Invoer (2)	181,6	229,4	308,5	126,3	134,5
Netto invoer	6,8	5,3	7,4		
B.N.P.	572,7	633,4	741,0	110,6	117

(1) De post openbare consumptie omvat de aankoop van goederen en diensten door de overheid, met uitsluiting van alle overdrachten, zoals bv. de rentelasten van de openbare schuld, diverse toelagen of stortingen aan de Sociale Zekerheid. Zijn eveneens uitgesloten: de verrichtingen van parastatale exploitatieorganismen zoals de Regie van Telegraaf en Telefoon (R.T.T.), de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (N.M.B.S.), de Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen (N.M.V.B.), die in de overeenstemmende economische sectoren worden begrepen.

(2) De uitvoer dekt de goederen en diensten, inclusief het toerisme van vreemdelingen in België. De uitvoer omvat eveneens de buitenlandse bijdrage tot het nationaal produkt, bv. onder vorm van de door onze landgenoten in het buitenland verdiende bezoldigingen of van door buitenlandse bedrijven aan Belgen uitbetaalde dividend. De bepaling van de invoer is symmetrisch. De gegevens zijn enkel op België toepasselijk en kunnen niet rechtstreeks worden vergeleken met deze van de betalingsbalans van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie (B.L.E.U.).

duit national qui aurait comme contrepartie une baisse correspondante de la part de la consommation, au profit de l'épargne.

Un effort supplémentaire d'investissement dans les secteurs (y compris l'Etat) et le maintien de l'équilibre financier par un développement correspondant de l'épargne constituent donc deux conditions de base à l'accélération économique.

Ces différents éléments sont résumés dans le tableau 4 qui présente l'évolution des dépenses de la Nation de 1957 à 1961 et le programme de celles-ci de 1962 à 1965.

Tableau 4. — Les dépenses nationales en 1957, 1961 et 1965 (milliards de francs aux prix de 1961 et indices).

	Indices				
	1957	1961	1965	1961/ 1957	1965/ 1961
Consommation privée	393,4	435,0	496,8	110,6	114,2
Consommation publique (1)	66,0	72,1	79,8	109,2	110,7
Investissements bruts	100,2	119,1	151,0	118,9	126,8
Variations de stocks	6,3	1,9	6,0		
Exportations (2)	188,4	234,7	310,9	124,4	132,5
Importations (2)	181,6	229,4	303,5	126,3	132,3
Exportations nettes	6,8	5,3	7,4		
P.N.B.	572,7	633,4	741,0	110,6	117

(1) La consommation publique comprend les achats de biens et services de l'autorité publique excluant les dépenses de transfert de celle-ci, qu'il s'agisse par exemple d'intérêts sur la dette publique, de subsides ou de versements à la Sécurité Sociale. Elle exclut également toutes les opérations des organismes paraétatiques d'exploitation (ex. R.T.T., S.N.C.B., S.N.C.V....) qui sont inclus dans les secteurs économiques correspondants.

(2) Les exportations couvrent les biens et services, y compris le tourisme étranger en Belgique. Elles comprennent aussi la contribution de l'étranger au Produit National, par exemple, sous la forme de rémunérations gagnées par des Belges à l'étranger ou de dividendes payés à des Belges par les entreprises étrangères. La définition des importations est symétrique. Les données s'appliquent à la Belgique seule et ne sont donc pas directement comparables à celles de la balance des paiements de l'U.E.B.L.

III. Les comptes de production.

Après avoir analysé le niveau probable des dépenses finales en 1965, on a étudié les liens techniques et commerciaux qui unissent les divers secteurs de production; en d'autres mots on a mesuré statistiquement les relations réciproques qui unissent toutes les branches d'activité les unes aux autres. Les fabrications métalliques utilisent de l'acier, la sidérurgie brûle du coke, les cokeries enfournent du charbon, les charbonnages emploient des étauçons métalliques. L'appareil économique est caractérisé par de multiples relations circulaires de ce genre.

te snel zouden toenemen; dit zou immers worden beantwoord door een overeenstemmende daling van het aandeel van de consumptie ten voordele van het sparen.

Een bijkomende inspaning tot investeren in alle sectoren (inclusief het Rijk) en het behoud van het financieel evenwicht door een parallelle ontwikkeling van het sparen, vormen aldus de twee basisvoorwaarden van de vooropgestelde versnelde economische expansie.

Deze verschillende elementen zijn in, tabel 4 samengevat welke de evolutie van de bestedingen der Natie weergeeft van 1957 tot 1961 en eveneens het nationaal programma voor de periode 1962-1965.

Tabel 4. — De nationale bestedingen in 1957, 1961 en 1965 (in miljard frank, tegen prijzen 1961 en indexcijfers).

	Indices				
	1957	1961	1965	1961/ 1957	1965/ 1961
Privé-consumptie	393,4	435,0	496,8	110,6	114,2
Openbare consumptie (1)	66,0	72,1	79,8	109,2	110,7
Bruto investeringen	100,2	119,1	151,0	118,9	126,8
Voorraadwijzigingen	6,3	1,9	6,0		
Uitvoer (2)	188,4	234,7	310,9	124,4	132,5
Invoer (2)	181,6	229,4	303,5	126,3	132,3
Netto invoer	6,8	5,3	7,4		
B.N.P.	572,7	633,4	741,0	110,6	117

(1) De post openbare consumptie omvat de aankoop van goederen en diensten door de overheid, met uitsluiting van alle overdrachten, zoals bv. de rentelasten van de openbare schuld, diverse toelagen of stortingen aan de Sociale Zekerheid. Zijn eveneens uitgesloten: de verrichtingen van parastatale exploitatieorganismen zoals de Regie van Telegraaf en Telefoon (R.T.T.), de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (N.M.B.S.), de Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen (N.M.V.B.); die in de overeenstemmende economische sectoren worden begrepen.

(2) De uitvoer dekt de goederen en diensten, inclusief het toerisme van vreemdelingen in België. De uitvoer omvat eveneens de buitenlandse bijdrage tot het nationaal produkt, bv. onder vorm van de door onze landgenoten in het buitenland verdiende bezoldigingen of van door buitenlandse bedrijven aan Belgen uitbetaalde dividend. De bepaling van de invoer is symmetrisch. De gegevens zijn enkel op België toepasselijk en kunnen niet rechtstreeks worden vergeleken met deze van de betalingsbalans van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie (B.L.E.U.).

III. De produktierekeningen.

Na het waarschijnlijk niveau van de bestedingen in 1965 te hebben geanalyseerd, werden de technische en commerciële verhoudingen bestudeerd tussen de verschillende produktiesectoren; m.a.w. men heeft voor deze activiteitssectoren statistisch de relaties vastgelegd die ze wederzijds met elkaar verbinden. In de metaalwerkende nijverheid wordt bv. staal gebruikt, de staalproductie vergt cokes, de cokesfabrieken behoeven steenkolen, de steenkoolmijnen maken gebruik van metalen stutten. Het economisch apparaat is gekenmerkt door tal van dergelijke kringvormige relaties.

Une analyse faite pour 1959 a servi de point de départ pour estimer ces relations dans le futur. L'effort a porté avant tout sur les évolutions les plus probables : changements dans les techniques industrielles, modifications des sources d'approvisionnement; substitutions entre les formes d'énergie.

Ces études ont permis, en une seconde étape, de calculer pour chaque secteur d'activité, un niveau de production correspondant à la demande globale pour les produits ou services qu'il livre.

Cette méthode analytique a permis ultérieurement d'apporter les modifications nécessaires à la lumière des discussions qui ont été poursuivies avec les techniciens des différents secteurs sur les tendances de la consommation des ménages, sur les flux d'importation et d'exportation, sur l'évolution plus ou moins rapide des techniques et sur des modifications dans les structures de prix.

Les projections finalement présentées incorporent donc l'état le plus récent de l'information technique et économique concernant l'évolution possible à moyen terme de l'économie belge.

Pour cette première expérience de programmation, on s'est limité au nombre de 21 secteurs, ce qui permet de saisir plus facilement les liens qui les unissent et de corriger certaines imperfections statistiques; en même temps, la subdivision est suffisante pour permettre d'aborder certains problèmes spécifiques. Si on regroupe ces secteurs en grands types de produits, on obtient le tableau 5.

Tableau 5. — Comptes de production (milliards de francs aux prix de 1961).

	Indices				
	1957	1961	1965	1961/1957	1965/1961
Valeur ajoutée dans :					
Agriculture	37,13	34,90	38,75	94	111,0
Energie	25,70	24,74	27,99	96	113,1
Indust. manufacturière	163,83	186,86	232,93	114	124,6
Construction	41,46	46,66	55,51	112,5	118,9
Logement	36,78	37,87	39,77	103	105,0
Services	149,90	167,76	196,85	112	117,3
Pouvoirs Publics	48,46	52,91	58,48	109	110,5
Produit intérieur brut, au coût des facteurs	503,26	551,70	650,28	110	117,9
Impôts indir. brut (1)	61,80	73,10	84,84	118	116,0
Contribution nette de l'étranger	7,64	8,60	5,88	113	68,4
P.N.B. aux prix du marché	572,70	633,40	741,00	111	117

(1) Les impôts ont été recalculés aux taux de 1961.

Le compte de production est établi aux coûts des facteurs c'est-à-dire qu'il reflète les contributions propres de chaque secteur au Produit National. Pour pas-

Een analyse voor het jaar 1959 diende als uitgangspunt voor de raming van deze toekomstige verhoudingen. Vooral werd aandacht besteed aan de meest waarschijnlijke evoluties : veranderingen in de nijverheidstechnieken, wijzigingen in de bevoorradingsbronnen, substituties tussen de verschillende energievormen.

In de tweede fase van deze studies was het dan mogelijk het productiepeil per sector te berekenen, dat overeenstemt met de globale vraag naar goederen en diensten die hij levert.

Deze methode van onderzoek maakte het mogelijk later wijzigingen aan te brengen, die noodzakelijk bleken na de besprekingen met de technici van de verschillende sectoren betreffende de tendensen van het gezinsverbruik, de import- en exportvolumes, de snellere of tragere evolutie van de techniek en de wijzigingen in de prijsstructuren.

De hier voorgelegde projecties omvatten dus de meest recente economische en technische inlichtingen betreffende de waarschijnlijke evolutie van de Belgische economie op halflange termijn.

Voor dit eerste experiment van programmatie heeft men zich beperkt tot een niet te uitgebreid aantal sectoren, zodat een meer overzichtelijk beeld van hun onderlinge samenhang wordt verkregen en de statistische onvolmaaktheden gemakkelijker kunnen verbeterd worden. De indeling volstaat trouwens om sommige specifieke problemen aan te pakken.

Wanneer men deze sectoren hergroepeert in grote produkttypes, dan bekomt men tabel 5.

Tabel 5. — Produktierekeningen (in miljard frank, tegen prijzen 1961).

	Indices				
	1957	1961	1965	1961/1957	1965/1961
Toegevoegde waarde in :					
Landbouw	37,13	34,90	38,75	94	111,0
Energie	25,70	24,74	27,99	96	113,1
Industr. bedrijven	163,83	186,86	232,93	114	124,6
Bouwbedrijf	41,46	46,66	55,51	112,5	118,9
Huisvesting	36,78	37,87	39,77	103	105,0
Diensten	149,90	167,76	196,85	112	117,3
Overheid	48,46	52,91	58,48	109	110,5
Bruto Binnenlands Produkt tegen factorkosten	503,26	551,70	650,28	110	117,9
Bruto onrechtstreekse belastingen (1)	61,80	73,10	84,84	118	116,0
Netto bijdrage van het buitenland	7,64	8,60	5,88	113	68,4
B.N.P., tegen marktprijzen	572,70	633,40	741,00	111	117

(1) De belastingen werden herberekend op basis van de aanslagvoeten van 1961.

De rekening « produktie » werd opgesteld tegen faktorkosten, m.a.w. zij geeft de eigen bijdrage weer van elke sector tot het nationaal produkt. Om van dit con-

ser de ce concept à celui du compte dépenses, il faut ajouter aux rémunérations des facteurs de production les impôts indirects incorporés dans les prix.

L'accroissement de la production agricole est inférieur à la moyenne. En effet, les dépenses alimentaires se développent moins vite que l'ensemble de la consommation privée et les débouchés extérieurs sont limités.

La production d'énergie qui avait fléchi jusqu'en 1961 par suite de la contraction de la production charbonnière, augmente à nouveau jusque 1965 : en effet, l'expansion dans les industries du pétrole, du gaz et de l'électricité, fait plus que compenser la diminution ralentie qu'il faut prévoir encore dans l'industrie charbonnière.

Du côté dépenses, on a vu que le mouvement d'expansion de l'économie sera entraîné avant tout par les exportations et les investissements. L'industrie étant le principal fournisseur pour ces deux types de dépenses, la production industrielle s'accroîtra le plus vite parmi les éléments du compte production.

Les chiffres pour le logement correspondent aux loyers imputés sur le patrimoine immobilier et leur évolution reflète la variation du parc total, tandis que le poste construction se rapporte à l'effort courant d'investissement à la fois dans le logement, les travaux publics et les bâtiments industriels.

La production de services est influencée d'une part par une demande intérieure en expansion rapide, d'autre part, par des exportations moins dynamiques que celles de l'industrie. En effet, notre principal marché étranger pour les services était le Congo, et dans ce domaine, les problèmes de reconversion ne sont pas encore entièrement résolus.

En ce qui concerne les pouvoirs publics, leur contribution à la production est mesurée conventionnellement par les rémunérations de leurs agents.

Le relèvement des barèmes des agents de l'Etat, décidé pour maintenir l'efficacité de notre appareil administratif et technique, n'est pas reflété dans les chiffres du tableau : celui-ci, étant établi à prix constants, ne traduit que l'accroissement du personnel employé.

On remarquera que les chiffres de l'Etat diffèrent dans le compte de dépenses et dans le compte de production. Le second exclut, en effet, les achats de biens et services qui sont compris dans le premier.

**

Telles sont les lignes essentielles du programme d'expansion. L'accélération qu'il suppose dans le développement de la production et du niveau de vie, ne se réalisera pas sans un effort concerté de tous les agents

cept naar dat van de rekening « bestedingen » over te gaan, dient men bij de vergoedingen van de produktiefactoren de onrechtstreekse belastingen te voegen, die in de prijzen zijn geïncorporeerd.

De groei van de landbouwproduktie is lager dan de gemiddelde expansie. De uitgaven voor de voeding ontwikkelen zich inderdaad minder snel dan het geheel van de particuliere consumptie, terwijl de buitenlandse afzetmogelijkheden beperkt zijn.

De produktie van energie die ingevolge de inkrimping van de steenkolenproduktie afnam tot in 1961, zal opnieuw stijgen tot 1965; de expansie van de petroleum-, gas- en elektriciteitsnijverheden zal de vertraagde vermindering, die nog in de steenkolenindustrie valt te voorzien, meer dan compenseren.

Onder oogpunt bestedingen, werd hoger vastgesteld dat de expansiebeweging van de economie vooral gestuwd wordt door de uitvoer en de investeringen. Gezien de industrie de voornaamste leverancier is in deze twee soorten van bestedingen, zal de industriële produktie het snelst stijgen van alle posten van de rekening « produktie ».

De cijfers voor de huisvesting stemmen overeen met de huurgelden, die op het onroerend patrimonium worden toegerekend. Hun evolutie geeft de aangroei weer van het gehele woningpark, terwijl de post bouwbedrijvigheid betrekking heeft op de courante investeringsinspanning, zowel op stuk van huisvesting als op dat van de openbare werken en van de industriële gebouwen.

De produktie van diensten is enerzijds beïnvloed door een in snelle expansie zijnde binnenlandse vraag en anderzijds door een minder dynamische uitvoer dan die van de industrie. Onze voornaamste buitenlandse markt voor diensten bevond zich in Kongo; de reconversieproblemen die zich in dit verband stellen zijn klaarblijkelijk nog niet volledig opgelost.

De bijdrage van de overheid tot de produktie wordt conventioneel geschat door de bezoldigingen van haar agenten.

De verhoging van de barema's der Staatsagenten waartoe werd besloten om de doeltreffendheid van ons bestuurlijk en technisch apparaat te behouden is niet in de cijfers van de tabel weergegeven : deze werd tegen constante prijzen opgesteld en vermeldt slechts de toeneming van het tewerkgestelde personeel.

Op te merken valt dat de cijfers van de Overheid verschillen in de rekening bestedingen en in de rekening produktie. Deze laatste rekening bevat inderdaad niet de aankopen van goederen en diensten welke in de eerste zijn begrepen.

**

Dit zijn de essentiële trekken van het expansieprogramma. De onderstelde versnelling in de ontwikkeling van de produktie en de verhoging van de levensstandaard kan niet bereikt worden zonder een inspanning

économiques. En particulier, il faut souligner quelques conditions de base pour atteindre ces objectifs :

1. Le maintien d'un climat international favorable, excluant une récession profonde et durable des échanges extérieurs.
2. Un effort soutenu et généralisé de progrès technique, d'amélioration et d'extension de l'appareil de production et de dynamisme commercial.
3. Une discipline de la part des pouvoirs publics limitant l'accroissement des dépenses improductives et affectant par priorité l'accroissement de leurs ressources aux dépenses liées à l'expansion économique.
4. La volonté de tous les secteurs et groupes sociaux d'éviter des hausses de coûts et des tensions inflationnistes.
5. Un effort pour utiliser de la façon la plus productive les ressources nationales, ce qui implique que l'accent soit mis sur les besoins de l'avenir plutôt que sur la défense de situations acquises et d'intérêts existants, si légitimes soient-ils.

IV. Conclusions.

Le programme se caractérise donc par une interdépendance générale au double niveau des liaisons techniques et des relations d'équilibre général.

Malgré une marge d'incertitude irréductible concernant les statistiques de la comptabilité nationale, le programme est arrivé à une cohérence des hypothèses et réalise ainsi un équilibre. Celui-ci constitue un tout dont on ne peut retrancher ou modifier une partie sous peine de compromettre la valeur de l'ensemble.

La voie choisie repose sur deux grandes hypothèses à caractère international, à savoir la continuation d'une expansion économique générale en Europe et le maintien ou l'accélération du timing du Marché Commun. Elle vise à relever le taux global d'expansion de l'économie belge et à en corriger certaines déficiences structurelles en fonction des possibilités du marché et leur dynamisme créateur.

Malgré ses incertitudes inévitables, la méthode utilisée a toutefois le grand avantage de souligner les interdépendances sur le plan de la politique économique. Elle permet de définir les liaisons entre les différents éléments avec une précision suffisante pour servir de guide valable à l'action. En particulier, elle souligne que des efforts devront être poursuivis simultanément dans une série de domaines, tels que l'exportation, l'investissement, la productivité, l'emploi, l'équilibre des revenus et celui des finances. Dans chaque

van alle economische agenten in onderling overleg. In het bijzonder dienen enkele basisvoorwaarden voor het bereiken van deze doeleinden te worden aangegeven :

1. het behoud van een gunstig internationaal klimaat, dat een ernstige en blijvende recessie van de buitenlandse ruilverrichtingen uitsluit.
2. een blijvende en veralgemeende inspanning tot technische vooruitgang, evenals tot verbetering en uitbreiding van het produktieapparaat en het commercieel dynamisme.
3. een discipline vanwege de overheid welke de toeneming van de niet-produktieve uitgaven beperkt en de vermeerdering van de inkomsten bij prioriteit verleent aan uitgaven die met de economische expansie verband houden.
4. een discipline van alle sectoren en sociale groepen ten einde de stijgingen van de kosten en de inflatoire spanningen te vermijden.
5. een inspanning om op de meest produktieve wijze de nationale middelen te benutten, hetgeen betekent dat de nadruk meer dient te worden gelegd op de behoeften van de toekomst dan op de verdediging van verworven toestanden en bestaande belangen, hoe billijk zij ook wezen.

IV. Besluit.

Het programma is dus gekenmerkt door een algemene samenhang op een dubbel plan : eensdeels zijn er de technische bindingen en anderdeels de globale evenwichtsrelaties.

Ondanks de graad van onzekerheid die de statistieken van de nationale boekhouding bevatten, is men in het programma tot een coherent geheel van hypothesen gekomen waardoor een evenwicht verzekerd wordt. Daardoor wordt een geheel gevormd waarbij het niet mogelijk is een deel te wijzigen zonder de globale waarde in het gedrang te brengen.

De gedane keuze berust op twee grote hypothesen met internationaal karakter; de eerste aanvaardt de voortzetting van de algemene economische expansie in Europa, terwijl de tweede veronderstelt dat de « timing » van de realisatie van de Gemeenschappelijke Markt geërbiedigd of versneld wordt. Het doel daarbij is het globale expansieritme van de Belgische economie te verhogen en bepaalde structurele tekorten weg te werken door het benutten van de mogelijkheden, die in de sectoren zelf aanwezig zijn door de eigen specifieke marktvoorwaarden en door het eigen scheppend dynamisme.

Niettegenstaande de onvermijdelijke graad van onzekerheid, biedt de gebruikte methode het grote voordeel de veelvoudige samenhang te onderlijnen die op het gebied van economische politiek bestaat. Zij laat toe de bindingen, die tussen de verschillende elementen bestaan, met een voldoende nauwkeurigheid te bepalen om er een geldige leidraad voor de actie uit af te leiden. In het bijzonder onderlijnt deze methode het feit dat de inspanningen simultaan in verschillende gebieden, zoals de uitvoer, de investeringen, de

cas les pouvoirs publics devront poursuivre la politique appropriée, mais, dans chaque cas aussi, leur effort sera vain sans une collaboration entière de l'ensemble des agents économiques.

Le Gouvernement est conscient des difficultés que suscitera le taux de croissance proposé, mais il n'existe pas de miracle dans ce domaine. Si on veut un taux de croissance plus élevé, il faut aussi en vouloir les moyens et en accepter toutes les implications.

Mais c'est avant tout dans la collaboration volontaire du secteur privé et du secteur public que réside le succès : le programme d'expansion ne prend son sens que s'il peut polariser les efforts collectifs d'une nation qui se tourne résolument vers un devenir élargi aux dimensions de l'Europe.

TITRE I.

LES COMPTES DE PRODUCTION.

Introduction.

Fixation des programmes sectoriels.

On a déjà indiqué que, pour assurer la cohérence d'ensemble du programme, les productions proposées pour chaque secteur résultaient des possibilités d'écoulement de leurs produits.

Avant d'aborder les comptes de production des secteurs individuels, il est bon d'indiquer comment ont été établis les différents éléments de la demande intérieure et extérieure qui sont à la base des propositions sectorielles.

Les éléments de la demande.

1. *Consommation privée.*

L'accroissement des revenus, prévu par le programme, n'entraînera pas d'augmentations proportionnelles dans les différents types de dépenses. L'évolution probable de ces derniers a été estimée à partir de l'expérience du passé; elle a été corrigée là où on devait s'attendre à des changements de tendance provenant soit d'un niveau de vie plus élevé, soit de la saturation de certains besoins, soit de changements dans les prix relatifs.

Les résultats de ce calcul sont présentés au tableau 6.

Les indices qui y figurent résultent d'une ventilation des fonctions de consommation entre les différents secteurs producteurs de biens et de services de façon à calculer la part de la demande finale intérieure qui serait à satisfaire par chacun d'entre eux.

produktiviteit, de tewerkstelling, het evenwicht van de inkomens en de financiën zullen moeten plaats hebben. In elk domein zal de overheid een aangepaste politiek dienen te voeren, maar in ieder domein ook zullen de geleverde inspanningen vruchteloos zijn, indien de volledige medewerking van het geheel der economische agenten niet wordt verkregen.

De Regering is zich bewust van de moeilijkheden, die het voorgestelde groeiritmee doet rijzen. Wonderen zijn in dit domein evenwel niet te verwachten; indien men voor onze economie een sterkere expansie wenst, dan moet men ook de nodige middelen hiertoe willen inzetten en er de nodige gevolgen van te aanvaarden.

Het is in de eerste plaats de vrijwillige samenwerking tussen de particuliere en de openbare sector die het welslagen zal bepalen : het expansieprogramma krijgt zijn werkelijke zin indien het de inspanningen kan samenbundelen van een Natie, die zich resoluut keert tot een toekomst, waarvan de afmetingen met de Europese zullen samenvallen.

TITEL I.

DE PRODUKTIEREKENINGEN.

Inleiding.

Bepaling van de sectoriële programma's.

Hoger werd reeds aangestipt dat om de coherentie van het gehele programma te verzekeren, de voorgestelde produkties per sector afhankelijk werden gesteld van de afzetmogelijkheden van hun produkten.

Vooraleer de produktierekening der afzonderlijke sectoren te bespreken, is het nuttig aan te duiden hoe de verschillende elementen van de binnen- en buitenlandse vraag werden bepaald, die aan de basis liggen van de sectoriële voorstellen.

De elementen van de vraag.

1. *Privé-consumptie.*

De door het programma voorziene verhoging van de inkomens zal een vermeerdering van de verbruiksuitgaven met zich meebrengen, die evenwel niet proportioneel is voor elke soort uitgave. De waarschijnlijke evolutie van deze uitgaven werd geraamd op basis van de ervaringen in het verleden; correcties werden aangebracht daar waar zekere verschuivingen voorzien worden als gevolg van een hogere levensstandaard, van de verzadiging van sommige behoeften of van verandering in de relatieve prijzen.

De resultaten van deze berekening worden in tabel 6 weergegeven.

De indexcijfers die hier voorkomen vloeien voort uit een ventilatie der consumptiefuncties tussen de verschillende goederen en diensten producerende sectoren ten einde het aandeel te berekenen van de binnenlandse eindvraag dat door ieder van de sectoren dient te worden voldaan.

Ainsi la dépense globale de consommation alimentaire a été répartie, suivant l'origine des produits, entre l'agriculture, les industries alimentaires, la marge commerciale et les importations.

Tableau 6. — *Evolution des ventes des secteurs producteurs et des importations à la consommation privée* (Indices 1965-1959, à prix constants).

	<i>Vente des producteurs belges</i>		<i>Importations</i>
Agriculture, sylviculture, pêche	93	—	247
Industries alimentaires	115,9	—	187,9
Charbonnages	96	—	—
Coke et Gaz	147,6	—	—
Electricité	172,3	—	—
Pétrole	147,7	—	—
Chimie	133,7	—	142,9
Bois, papier	131,3	—	155
Cuir, textile	113,9	—	169,1
Matériaux de construction	134,7	—	160,4
Sidérurgie	—	—	—
Métaux non ferreux	—	—	—
Fabrications métalliques	134,7	—	192,4
Industries diverses	122,9	—	134,8
Construction	116,9	—	—
Transports, communications	130,6	—	—
Commerce	112	—	—
Services financiers	137,3	—	—
Logement	109	—	—
Etat	112	—	—
Services divers	123	—	138,2
Total	118,6	—	175,9

L'analyse des facteurs qui ont conduit à ces indices est donnée dans le Titre IV au chapitre consacré aux revenus et dépenses des particuliers.

2. Consommation publique.

Les achats de biens et services des pouvoirs publics ont été estimés de façon autonome, à partir des prévisions budgétaires qui seront présentées plus loin. Les principales augmentations résultent, notamment de la mécanisation de certains services, du développement de l'enseignement.

L'imputation de ces achats aux différents secteurs résulte de la nature des dépenses effectuées.

3. Investissements.

Les investissements des pouvoirs publics ont été fixés par le Gouvernement sur la base des priorités découlant de l'expansion économique et de la politique régionale et compte tenu de la nécessité de maintenir l'équilibre financier.

Les investissements productifs ont été établis pour chaque secteur à partir de l'augmentation des capacités de production nécessaires à la réalisation du programme et d'un coefficient de capital. Ce coefficient

De totale uitgave voor het verbruik van voedingsmiddelen werd verdeeld, naargelang van de oorsprong der produkten, tussen de landbouw, de voedingsnijverheid, de commerciële marge en de invoer.

Tabel 6. — *Evolutie van de verkopen der producerende sectoren en van de invoer voor de privé consumptie* (Indexcijfers 1965-1959, tegen constante prijzen).

	<i>Verkopen der Belgische producenten</i>		<i>Invoer</i>
Landbouw, bosbouw en visvangst	93	—	247
Voedingsnijverheid	115,9	—	187,9
Steenkoolmijnen	96	—	—
Cokes en gas	147,6	—	—
Elektriciteit	172,3	—	—
Petroleum	147,7	—	—
Scheikunde	133,7	—	142,9
Hout en papier	131,3	—	155
Leder en textiel	113,9	—	169,1
Bouwmaterialen	134,7	—	160,4
Ijzernijverheid	—	—	—
Non-ferro metalen	—	—	—
Metaalverwerkende nijverheid	134,7	—	192,4
Diverse nijverheden	122,9	—	134,8
Bouwbedrijf	116,9	—	—
Vervoer en Verkeer	130,6	—	—
Handel	112	—	—
Financiële diensten	137,3	—	—
Huisvesting	109	—	—
Overheid	112	—	—
Diverse diensten	123	—	138,2
Totaal	118,6	—	175,9

De ontleding van de factoren, die tot deze indexcijfers hebben geleid, wordt gegeven in Titel IV van het hoofdstuk, dat de inkomsten en de uitgaven van de particulieren behandelt.

2. Openbare consumptie.

De aankoop van goederen en diensten voor de overheid werd op een autonome wijze geraamd, uitgaande van de budgettaire vooruitzichten, die verder worden besproken. De belangrijkste verhogingen in de uitgaven vloeien voort uit posten zoals de mechanisatie van sommige diensten en de uitbreiding van het onderwijs.

De toewijzing van deze aankopen aan de verschillende sectoren volgt uit de aard van de verrichte bestedingen.

3. Investerings.

De overheidsinvesterings werden door de Regering vastgelegd op basis van de voorrang verleend aan de economische expansie en de streekontwikkeling, zonder nochtans het noodzakelijke financieel evenwicht in het gedrang te brengen. Voor het ramen van de produktieve investeringen per sector werd uitgegaan van de vermeerdering der produktiecapaciteiten vereist tot het verwezenlijken van het programma; tevens werd gebruik gemaakt van een kapitaalcoëfficiënt. Deze

de capital, qui mesure le rapport entre un montant d'investissement et l'accroissement qui en résulte dans le potentiel de production, a été établi pour chaque secteur sur la base des données du passé, mais a été révisé dans certains cas pour tenir compte des évolutions technologiques prévues par les experts des secteurs.

Le montant des investissements ainsi obtenu a été ventilé en trois groupes : constructions, équipements et véhicules.

Les investissements en logement ont été calculés à partir des besoins résultant de l'évolution démographique et de la politique du Gouvernement en matière de développement régional et de logement social.

Enfin, l'accroissement de la production nécessite une augmentation des stocks, tant de matières que de produits en cours de fabrication. Les variations cycliques sont ici extrêmement importantes, mais le Bureau de Programmation Economique s'est contenté d'établir une tendance normale, estimée, suivant la méthode de l'O.C.D.E., comme une fraction de l'accroissement annuel de la production.

4. *Demande intermédiaire.*

Les livraisons intermédiaires (par exemple : charbon aux cokeries, coke à la sidérurgie, acier aux fabrications métalliques) ont été établies pour 1959, ce qui a permis de calculer des coefficients techniques liant les achats de chaque secteur au niveau de sa production.

Ces coefficients ont été discutés avec les organisations professionnelles de manière à préciser leur évolution jusqu'en 1965. Dans ce travail, on s'est efforcé de tenir compte non seulement des évolutions techniques, mais aussi des facteurs de substitution qui joueraient par suite de changements dans les prix relatifs.

5. *Exportations.*

Certaines industries belges ont conquis une place très large sur les marchés internationaux : il est probable que leurs exportations suivront à peu près la croissance de la demande étrangère, s'en écartant en plus ou en moins, suivant la force ou la faiblesse concurrentielle des industries intéressées.

La plupart de nos industries, toutefois, n'occupent sur les marchés étrangers qu'une place très faible en regard de la demande totale, particulièrement dans le domaine des produits finis. La suppression des barrières douanières dans la communauté européenne leur ouvre ainsi des marchés quasi illimités : la place qu'elles y prendront dépendra de l'adaptation de leurs produits aux demandes de l'étranger, de leur effort de pénétration sur ces marchés et des prix qu'elles pourront offrir.

Dès lors, si dans l'ensemble il faut s'attendre à un développement très rapide des échanges dans le Marché Commun, les taux de croissance des exportations pour les différents produits refléteront avant tout la

kapitaalcoëfficiënt, die de verhouding meet tussen een bepaald investeringsvolume en de daaruit resulterende groei van het produktiepotentieel, werd per sector opgesteld op basis van gegevens uit het verleden. Om rekening te houden met de toekomstige technische evolutie, welke door de deskundigen der sectoren wordt voorzien, werden ook hier in bepaalde gevallen correcties aangebracht.

Het aldus bekomen bedrag werd gespreid over de drie groepen : gebouwen, uitrusting en voertuigen.

De investeringen noodzakelijk voor de huisvesting werden berekend op grond van de demografische ontwikkeling en van het regeringsbeleid inzake streekontwikkeling en sociale woningbouw.

Ten slotte dient nog aangestipt dat de groei van de produktie een verhoging van de stocks eist, zowel aan grondstoffen als aan produkten die in fabricatie zijn. Hoewel de cyclische schommelingen hier zeer belangrijk zijn beperkte het Bureau voor Economische Programmatie zich tot het opstellen van een normale tendentie, die volgens de methode van de Europese Organisatie voor Samenwerking en Ontwikkeling geraamd werd als een fractie van de jaarlijkse produktiegroei.

4. *Intermediaire vraag.*

Ramingen van intermediaire leveringen (bv. steenkool aan de cokesfabrieken, cokes aan de staalindustrie, staal aan de metaalverwerkende nijverheid) werden opgesteld voor 1959, hetgeen de berekening heeft mogelijk gemaakt van technische coëfficiënten, die de aankopen van iedere sector met hun produktieniveau verbinden.

Om hun evolutie tot in 1965 te ramen, werden deze coëfficiënten met de betrokken beroepsfederaties besproken. Hierbij werd gepoogd niet alleen rekening te houden met de technische evoluties, doch ook met de substitutiemogelijkheden, ingevolge wijzigingen in de relatieve prijzen.

5. *Uitvoer.*

Sommige Belgische industrieën wisten een zeer belangrijke plaats op de internationale markten te veroveren : waarschijnlijk zal hun uitvoer van dichtbij de toename van de buitenlandse vraag volgen, met een positieve of negatieve afwijking naargelang hun concurrentievermogen.

Het grootste deel van onze nijverheden neemt echter slechts een geringe plaats in op de buitenlandse markten, in verhouding met de totale vraag. Dit geldt in het bijzonder voor de afgewerkte produkten. Het afbreken van de tolmuren in de Europese Gemeenschap opent voor hun quasi onbeperkte markten : de plaats die ze daar zullen innemen hangt af van de aanpassing van hun produkten aan de buitenlandse smaak en behoeften, van hun inspanning om tot deze markten door te dringen en van hun prijzen.

Mag men zich dus binnen de Gemeenschappelijke Markt verwachten aan een zeer snelle toename van het ruilverkeer, dan zullen de groeipercentages van de uitvoer voor diverse produkten in de eerste plaats de wer-

capacité concurrentielle des entreprises. Comme les conditions de production sont très comparables d'un pays à l'autre, celle-ci dépendra avant tout de la qualité des entreprises qui composent un secteur. Lorsqu'elles sont en moyenne efficaces et dynamiques, les exportations peuvent croître très vite même si la demande ne se développe que lentement.

6. Importations.

Pour analyser l'évolution future des importations, on a distingué :

- les importations de matières premières dont l'évolution est liée au rythme de production des industries consommatrices;

- les importations des produits demi-finis pour l'industrie, tels que fils pour nos tissages, tissus pour nos ateliers de confection, engrais pour notre agriculture, engrenages et pièces diverses pour notre industrie mécanique;

- et enfin, les importations de produits livrés directement à l'utilisateur final, soit pour la consommation, soit pour l'investissement.

Tandis que le premier type d'importations augmentera sans doute parallèlement à nos productions, les deux autres types augmenteront plus rapidement : ceci résulte du phénomène de spécialisation qu'entraînera la réalisation du Marché commun. En effet, l'accroissement des importations, même là où notre industrie nationale est hautement compétitive, tiendra à ce que l'acheteur pourra trouver, dans la variété des produits étrangers, celui qui répond le mieux à ses besoins spécifiques en prix, en qualité ou en performance.

On peut voir en conséquence au tableau 6 que les indices des importations augmentent plus rapidement que les indices des livraisons nationales.

Remarquons que les projections ainsi calculées reflètent à la fois des éléments prévisionnels et des éléments programmatiques. Les premiers résultent, par exemple de la demande des consommateurs liée à l'évolution de leurs revenus ou de l'évolution technique et économique des relations inter-industrielles. Les seconds sont liés avant tout aux dépenses du Gouvernement, à l'effort d'investissement et à l'amélioration de notre position compétitive qui affecte à la fois les exportations et les importations de produits finis.

Les éléments de la production.

L'analyse des éléments de la demande permet, en les ventilant par secteur de production, de passer à une analyse sectorielle.

Les comptes des secteurs ont été élaborés à partir des statistiques de 1959, dernière année pour laquelle des comptes détaillés de production étaient disponibles. Dans la mesure du possible, on les a prolongés

kelijke concurrentiecapaciteit van de ondernemingen weergeven. Daar de produktieomstandigheden weinig verschillen van het ene land tot het andere, zal deze in de eerste plaats functie zijn van de kwaliteit der ondernemingen, die samen een bedrijfssector vormen. Zijn deze ondernemingen gemiddeld genomen efficiënt en dynamisch, dan zal de uitvoer snel kunnen stijgen doordat we een groter aandeel op de buitenlandse markten innemen, zelfs indien de vraag op die markten zich slechts langzaam zou ontwikkelen.

6. Invoer.

Voor de analyse van de toekomstige ontwikkeling van de invoer onderscheidt men :

- de invoer van grondstoffen wier evolutie verbonden is aan het produktieritme van de verwerkende industrieën;

- de invoer van half-afgewerkte produkten voor de nijverheid, zoals garens voor de weverijen, weefsels voor de confectie, meststoffen voor de landbouw, raderwerken en wisselstukken voor onze mechanische bedrijven;

- de invoer van produkten die rechtstreeks naar de laatste gebruiker gaan, zowel voor consumptie als voor investering.

Het eerste soort invoer zal waarschijnlijk evenwijdig met de produktie toenemen, terwijl de andere twee types sneller zullen stijgen als gevolg van de specialisatie teweeggebracht door de verwezenlijking van de Gemeenschappelijke Markt. De groei van onze invoer, zelfs waar het om produkties gaat voor dewelke de nationale industrie zeer competitief is, zal inderdaad afhangen van het feit dat de gebruiker in een grote verscheidenheid van buitenlandse goederen, dit produkt zal kiezen dat het meest aan zijn smaak beantwoordt wat betreft prijs, kwaliteit of afwerking.

Uit tabel 6 kan men dan ook opmaken dat de importindices sneller toenemen dan deze van de nationale leveringen.

Merken wij hierbij op dat de aldus berekende projecties tegelijkertijd previsionele en programmatische elementen omvatten. De eerste vloeien bv. voort uit de vraag van de consumenten, die zelf gebonden is aan de evolutie van hun inkomens of aan de technische en economische evolutie van de interindustriële relaties. De tweede houden vooral verband met de overheidsuitgaven, met de investeringsinspanning en met de verbetering van onze competitieve toestand, die een weerslag heeft zowel op het uitvoervolume als op de invoer van afgewerkte produkten.

De elementen van de produktie.

De analyse van de elementen van de vraag maakt het, na spreiding over de produktiesectoren, mogelijk over te gaan tot een sectorieel onderzoek.

De balansen per sector werden uitgewerkt op basis van de statistieken over 1959, laatste jaar voor hetwelk men over gedetailleerde produktierekeningen beschikt. In de mate van het mogelijke werden deze

jusqu'en 1961; pour certains chiffres toutefois, la référence doit encore se faire à 1959.

Ces éléments de production ont été soumis à la discussion dans les fédérations professionnelles intéressées, puis dans des groupements paritaires.

Le but poursuivi était triple :

— vérifier l'exactitude des éléments prévisionnels du Bureau de Programmation Economique, tels que l'évolution technique;

— discuter les hypothèses programmatiques, voir dans quelle mesure elles étaient acceptables et les modifier en cas de besoin;

— faire préciser à quelles conditions les hypothèses retenues étaient réalisables.

Le modèle du Bureau de Programmation distingue 21 secteurs. Certains de ceux-ci constituent toutefois des ensembles très différenciés d'activités, aussi les industriels y ont constitué des groupes de travail afin d'étudier les implications du programme pour des types plus spécifiques de produits. Toutefois, les consultations n'ont pas pu être poursuivies de façon parallèle dans tous les secteurs. Si dans certains cas, des discussions détaillées ont amené à des conclusions assez précises, dans d'autres, la longueur des travaux préparatoires n'a pas encore permis d'aboutir. Dans les deux situations, d'ailleurs, les consultations seront poursuivies et étendues, soit pour étudier les problèmes de réalisation du programme, soit pour définir de façon plus précise les perspectives des sous-secteurs qui n'ont pas encore été couverts.

Dans l'état actuel des consultations, les secteurs, avec lesquels des contacts réguliers sont établis, représentent 65 % du produit national brut.

Après les discussions avec les Fédérations Professionnelles, les objectifs sectoriels ont été examinés en commission paritaire. La procédure de consultation, proposée par le Conseil Central de l'Economie dans son avis du 15 mars 1961, n'a toutefois pas donné entière satisfaction. Les organisations syndicales ont notamment éprouvé des difficultés à se prononcer sur des objectifs, alors que certains éléments statistiques ne leur avaient pas été entièrement communiqués et qu'un temps relativement court leur avait été donné pour l'examen de programmes pour l'élaboration desquels ils n'avaient pas été consultés.

Le programme sectoriel ainsi établi est résumé au tableau 7.

On y utilise deux notions qui demandent à être précisées.

La valeur de la production mesure les ventes aux consommateurs finaux ou à d'autres secteurs économiques (1). Comme on emploie des indices à prix cons-

gegevens tot 1961 opgespoord; in sommige gevallen moest men zich evenwel beperken tot 1959.

Deze gegevens omtrent de produktie maakten het voorwerp uit van besprekingen in de schoot van de betrokken beroepsgroeperingen, vervolgens op een paritair vlak.

Het beoogde doel was drievoudig :

— de juistheid van de previsions van het Bureau voor Economische Programmatie nagaan, bv. op stuk van de technische evolutie;

— de programmatische hypothesen bespreken, nagaan, in hoeverre ze aanvaardbaar bleken en hoe ze nodig dienden gewijzigd te worden;

— het preciseren van de voorwaarden waaronder de weerhouden hypothesen gerealiseerd kunnen worden.

In de indeling van het Bureau voor Economische Programmatie worden 21 sectoren onderscheiden. Sommige onder hen groeperen evenwel zeer uiteenlopende activiteiten; de betrokken industriëlen hebben dan ook werkgroepen gevormd, die de implicaties van het programma onderzochten voor meer specifieke groepen van produkten. Deze werkmethode kon echter nog niet volledig toegepast worden in alle sectoren. Waar in sommige gevallen de besprekingen leidden tot vrij preciese besluiten, werden ze in andere nijverheidstakken wegens de duur van de voorbereidende werkzaamheden nog niet afgesloten. In beide gevallen nochtans zullen de raadplegingen worden voortgezet en aangevuld, hetzij om de problemen te onderzoeken die rijzen bij de verwezenlijking van het programma, hetzij om de vooruitzichten van de nog niet besproken subsectoren nader te bepalen.

In het huidige stadium van de besprekingen, vertegenwoordigen de sectoren, met dewelke een regelmatig contact bestond, 65 % van het bruto nationaal produkt.

Na overleg met de beroepsfederaties, werden de sectoriële objectieven paritair onderzocht. De raadplegingsprocedure, die door de Centrale Raad voor Bedrijfsleven in zijn advies van 15 maart 1961 werd voorgesteld, gaf evenwel geen volledige voldoening. De vakbonden konden soms de gestelde objectieven moeilijk beoordelen, omdat sommige statistische gegevens hun niet volledig medegedeeld werden en hun slechts een betrekkelijke korte tijd werd verleend om de programma's te bestuderen, waarvan de voorbereiding gebeurd was zonder dat ze er consultatief bij betrokken werden.

Het aldus opgestelde sectorenprogramma wordt in tabel 7 samengevat. Twee begrippen die wat nadere toelichting vragen worden er in gebruikt.

De waarde van de produktie meet de verkoop aan de eind-consumenten of aan andere economische sectoren (1). Daar de indices tegen constante prijzen

(1) Ce concept diffère du chiffre d'affaires global du secteur: il ne tient pas compte des ventes d'une entreprise à une autre du même secteur pour une transformation plus avancée. Seule, se retrouve donc dans la valeur de la production, la valeur du produit fini ou du produit qui sort du secteur, par exemple, pour être exporté sous forme de demi-produit.

(1) Dit begrip is verschillend van het globaal zakencijfer van de sector : het houdt geen rekening met de verkopen van een bedrijf aan een ander bedrijf van dezelfde sector, met het oog op een verdere verwerking. In de produktiewaarde, bevindt zich dus alleen de waarde van het afgewerkte of van het produkt dat de sector verlaat, bijvoorbeeld om als half afgewerkt produkt te worden uitgevoerd.

tants, l'évolution de cette valeur correspond à celle d'un indice de production industrielle.

Ceci ne sera toutefois pas vrai pour des secteurs différenciés par étape de fabrication. Ainsi, dans le textile, la valeur de la production dépend avant tout de celle des vêtements fournis, mais elle sera la même si ceux-ci ont été produits à partir de tissus importés ou bien d'une matière première traitée dans l'industrie belge à toutes les étapes successives.

Les indices de la production industrielle, qui sont généralement établis séparément pour les différents stades du processus de fabrication, sont plus proches d'un autre concept : celui de la valeur ajoutée. Ce dernier est également utilisé dans l'analyse qui suit et mesure la contribution propre d'un secteur à la valeur des produits qu'il vend. Ainsi, pour prendre un autre exemple, le développement, en Belgique, de la fabrication de pièces automobiles, n'affectera pas la valeur de la production qui reflète avant tout le nombre d'auto vendues, mais augmentera la valeur ajoutée du secteur, c'est-à-dire sa contribution au produit final.

Tableau 7. — Programmes sectoriels. — Indices 1965-1959 à prix constants.

Secteurs	Livraisons :			
	Valeur production	Valeur ajoutée	au marché intérieur	à l'exportation
I. Energie				
Pétrole	155	165	153	165
Charbonnages	83	86	85	66
Coke et gaz	119	119	121	93
Electricité	152	162	153	143
II. Métallurgie de base				
Sidérurgie	139	141	138	140
Métaux non ferreux	166	145	146	175
III. Fabrications métalliques	157	161	139	182
IV. Industries chimiques	152	158	144	164
V. Industries de la construction				
Construction	135	134	—	—
Matériaux de construction	138	139	139	136
Logement	108	106	—	—
VI. Industries du textile, du vêtement et du cuir	134	128	127	157
VII. Industries du bois et du papier	140	135	128	196
VIII. Industries diverses	146	142	125	156
IX. Agriculture	111	111	108	146
Industries alimentaires	125	123	118	212

berekend zijn, stemt de evolutie van deze waarde overeen met een industriële produktie-index.

Dit geldt evenwel niet wanneer men sectoren beschouwt waarin zich verschillende produktiestadia voordoen. In de textielnijverheid bv. hangt de produktiewaarde in de eerste plaats af van deze der geleverde kleding, waarde die ongewijzigd blijft zo de beschouwde goederen uit ingevoerde textielwaren werden vervaardigd of uit een grondstof die in de Belgische industrie alle produktiestadia doormaakte.

De indices van de industriële voortbrenging, welke meestal afzonderlijk voor de verschillende stadia van het produktieproces worden opgesteld, leunen echter dichter aan bij het concept van de toegevoegde waarde. Dit begrip wordt eveneens in de hiernavolgende analyse aangewend en meet de netto-bijdrage van een sector in de waarde van de produkten, die hij verkoopt. Een ander voorbeeld zal dit nog verduidelijken : de ontwikkeling in België van de vervaardiging van onderdelen voor auto's zal de produktiewaarde niet beïnvloeden, die in de eerste plaats het aantal verkochte wagens weerspiegelt, maar zal de toegevoegde waarde van de sector vermeerderen, dit is de bijdrage tot het eindprodukt.

Tabel 7. — Sectoriële programma's. — Indexcijfers 1965-1959 tegen constante prijzen.

Sectoren	Leveringen			
	Produktiewaarde	Toegevoegde waarde	aan de binnenlandse markten	aan de uitvoer
I. Energie				
Petroleum	155	165	153	165
Steenkoolmijnen	83	86	85	66
Cokes en gas	119	119	121	93
Elektriciteit	152	162	153	143
II. Basis metaalnijverheid				
IJzernijverheid	139	141	138	140
Non-ferro-metalen	166	145	146	175
III. Metaalverwerkende nijverheid	157	161	139	182
IV. Scheikundige nijverheid	152	158	144	164
V. Bouwnijverheid				
Bouwbedrijf	135	134	—	—
Bouwmaterialen	132	139	139	136
Huisvesting	108	106	—	—
VI. Textielnijverheid, Kleding en Leder	134	128	127	157
VII. Hout en papiernijverheid	140	135	128	196
VIII. Diverse nijverheden	146	142	125	156
IX. Landbouw	111	111	108	146
Voedingsnijverheid	125	123	118	212

Livraisons :

Secteurs	Valeur production	Valeur ajoutée	au marché intérieur	à l'ex- portation
X. Commerce	126	123	122	145
XI. Secteurs financiers	130	130	128	154
Services divers	124	123	124	131
XII. Transport	126	126	130	110
Etat	111	111	—	—
Total :	131	127	124	158

On peut conclure cette introduction en évoquant le problème de la dimension des unités de production, qui est significatif à cause du grand nombre de petites et moyennes entreprises dans le pays.

Dans le domaine de la production, la spécialisation croissante de l'outillage et les nécessités de concurrence dans un marché élargi imposeront dans beaucoup de cas et de plus en plus aux entreprises des dimensions minima relativement élevées.

Or, nos petites entreprises constituent une source de dynamisme très importante : certaines des innovations significatives pour l'évolution future proviennent d'entreprises qui débutent petitement, sur la base d'une idée, d'un processus ou d'un produit nouveau. Le Gouvernement appuyera particulièrement leurs efforts afin qu'elles atteignent les dimensions qui leur permettent de réaliser pleinement leur virtualité.

Il est toutefois bien d'autre cas où, même dans la production, une dimension petite ou moyenne peut correspondre à un optimum économique. En dehors de l'artisanat qui s'adresse à une clientèle limitée, ce sera le cas d'entreprises spécialisées qui, par leur qualité, savent s'imposer comme fournisseurs de certaines pièces ou fabricats techniques. Les avantages de dimensions sont ici réalisés à l'échelle de l'industrie plutôt qu'à celle de l'entreprise. Il faudra promouvoir la rationalisation, la standardisation, des accords de spécialisation et de coopération, qui permettront le mieux aux petites entreprises de trouver leur place dans les importants complexes de l'industrie moderne.

Finalement, il existe d'autres domaines où les petites et moyennes entreprises auront un rôle croissant à jouer.

Ainsi, en dehors même des secteurs de services à proprement parler, le développement rapide de l'équipement, tant des entreprises que des ménages, va demander l'expansion d'un secteur d'entretien, de réparation et de travaux spéciaux. Dans de telles activités, la flexibilité et l'adaptation aux besoins particuliers de la clientèle confèrent des avantages aux entreprises de faibles dimensions; celles qui manifestent leur dynamisme dans des domaines de ce genre mériteront également tout l'appui des pouvoirs publics.

Leveringen

Sectoren	Productie- waarde	Toege- voegde waarde	aan de Binnen- landse markten	aan de uitvoer
X. Handel	126	123	122	145
XI. Financiële sectoren	130	130	128	154
Diverse diensten	124	123	124	131
XII. Vervoer	126	126	130	110
Overheid	111	111	—	—
Totaal :	131	127	124	158

Deze inleiding kan afgesloten worden met het probleem in het licht te stellen van de omvang der productie-eenheden, dat betekenisvol is ingevolge het groot aantal kleine en middengrote ondernemingen in het land.

In vele gevallen en meer en meer wordt op het gebied van de productie, ingevolge de toenemende specialisatie van de uitrusting en de concurrentienoodzakelijkheden in een ruimere markt, een relatief grote omvang vereist van de ondernemingen.

De kleine ondernemingen vormen nochtans een zeer belangrijke bron van dynamisme : zekere betekenisvolle innovaties voor de toekomstige ontwikkeling zijn afkomstig van ondernemingen die klein beginnen, op basis van een idee, een productieproces of een nieuw produkt. De Regering zal inzonderheid hun inspanningen steunen opdat zij de omvang zouden bereiken die hen toelaat om hun virtualiteit volledig te realiseren.

Er zijn nochtans andere gevallen, waarin zelfs op het gebied van de productie, een kleine of middelmatige omvang kan overeenstemmen met een economisch optimum. Buiten het artisanat dat zich tot een beperkt cliënteel richt, zal dit het geval zijn met gespecialiseerde ondernemingen die door hun kwaliteit, zich als leveranciers kunnen opdringen van bepaalde stukken of technische fabrikaten. De voordelen inzake omvang worden hier meer verwezenlijkt op het gebied van de industrie dan op dat van de onderneming. Hier dienen de rationalisatie, de standardisatie, evenals de specialisatie- en coöperatieakkoorden bevorderd te worden die aan de kleine ondernemingen beter zullen toelaten om hun plaats te vinden in de belangrijke complexen van de moderne industrie.

Ten slotte bestaan er andere gebieden waarop de kleine en middengrote ondernemingen een groeiende rol zullen spelen.

Buiten de eigenlijke dienstensectoren zal de snelle ontwikkeling van de uitrusting, zowel van de ondernemingen als van de gezinnen, de expansie vergen van de sector onderhoud, reparatie en speciale werken. In dergelijke activiteiten zullen de flexibilité en de aanpassing aan de bijzondere behoeften van de klanten voordelen toekennen aan de ondernemingen van geringe omvang; deze die hun dynamisme uiten op gebieden van deze aard zullen eveneens alle steun verdienen van de overheid.

CHAPITRE I.

Energie.

Les bilans globaux pour chacun des secteurs de l'énergie ont été élaborés à partir du modèle. Leur conversion en bilans physiques a exigé de nombreux ajustements dans la présentation des données.

Afin d'éviter toute confusion, l'analyse se basera uniquement sur ces derniers; ceci est d'ailleurs d'autant plus nécessaire que, dans une discussion des problèmes énergétiques, ce sont les volumes des divers types de combustible qui importent, tant du point de vue de leur accroissement global que de leur substitution.

1. Bilan énergétique.

Les besoins énergétiques de l'économie belge en 1965 ont été établis séparément pour chaque secteur à partir de l'évolution prévue des consommations spécifiques et de l'évolution de la production elle-même.

Les besoins de la consommation privée ont été estimés à partir des tendances du passé en tenant compte de l'accroissement plus rapide des revenus, qui est prévu.

Il faut souligner que ces hypothèses de consommation dépendent de la réalisation du programme par les différents secteurs de l'économie et d'une augmentation correspondante des revenus permettant le développement de la consommation privée.

On peut faire une synthèse des résultats ainsi obtenus et comparer, à l'échelle nationale, la consommation d'énergie avec l'évolution du Produit National. Il est toutefois difficile de trouver une mesure exacte pour cette comparaison.

Un bilan physique (1), exprimé en milliers de tonnes d'équivalent charbon a été établi pour 1959 et 1965. La consommation d'énergie primaire pour cette période augmenterait de 18 % pour une augmentation du P.N.B., en termes réels, de 27 %. La relation qui en résulte est comparable au coefficient calculé dans d'autres pays ou dans des organisations internationales.

Cette méthode de calcul sous-estime toutefois l'accroissement de la consommation réelle. En effet, des formes d'énergie dont le rendement à la calorie est beaucoup plus élevé pour l'utilisateur se substituent progressivement à l'énergie primaire.

L'évolution de la valeur de la consommation d'énergie à prix constants est une autre mesure possible. Le résultat de cette méthode surestime toutefois l'évolution réelle. Ce fait résulte du remplacement partiel des produits charbonniers par des produits pétroliers for-

HOOFDSTUK I.

Energie.

De globale balansen voor iedere energiesector werden op basis van het model opgesteld. Voor de omzetting er van in fysieke termen was de aanpassing van talrijke gegevens nodig.

Om alle verwarring te vermijden zal de analyse enkel gebruik maken van de fysieke volumes; dit is des te meer vereist daar bij een bespreking van de energieproblemen de volumes van de diverse types brandstof belang hebben, dit zowel onder oogpunt van de totale groei als onder dit van hun substitutiemogelijkheden.

1. Energiebalans.

De energiebehoeften van de Belgische economie voor 1965 werden per sector opgemaakt, uitgaande van de vooruitgeziene evolutie van de specifieke consumpties en van de ontwikkeling van de produktie zelf.

De behoeften der particuliere consumptie raamde men naar de in het verleden vastgestelde tendenties, waarbij ook rekening gehouden werd met de vooruitgeziene snellere toename der inkomens.

Op te merken valt dat de hypothesen inzake verbruik afhangen van de realisatie van de verschillende sectoriële programma's en van de overeenkomstige aangroei der inkomens, die een ontwikkeling van de particuliere consumpties dient mogelijk te maken.

Door een synthese van de aldus bekomen resultaten op te maken, kan de energieconsumptie op nationaal vlak vergeleken worden met de evolutie van het Nationaal Produkt. Moeilijk is het echter een juiste maatstaf voor deze vergelijking te vinden.

Een fysieke balans in duizendtallen tonnen, equivalent aan steenkool, werd over 1959 en 1965 opgesteld (1). Over deze periode zou de consumptie van primaire energie stijgen met 18 % tegenover een vermeerdering, in reële termen uitgedrukt, met 27 % van het B.N.P. De verhouding die hieruit volgt is met de in andere landen of internationale instellingen berekende coëfficiënt vergelijkbaar.

Deze berekeningsmethode onderschat echter de aangroei van de werkelijke consumptie. Energietypes die de consument een hoger rendement aan calorieën bieden, vervangen inderdaad geleidelijk de primaire energie.

Een andere mogelijke maatstaf wordt geboden door de evolutie van de waarde van de energieconsumptie tegen constante prijzen. Door deze methode wordt de werkelijke evolutie overschat, daar de steenkoolprodukten door zwaar getaxeerde petroleumprodukten

(1) Ces calculs ont été faits par le Service d'Etudes du Ministère des Affaires Economiques et de l'Energie.

(1) De berekeningen werden uitgevoerd door de Studiedienst van het Ministerie van Economische Zaken en Energie.

tement taxés. Mesurée ainsi, la consommation d'énergie augmenterait de 30 % de 1959 à 1965, soit à un rythme légèrement plus rapide que celui du P.N.B., quoique inférieur à celui de la production industrielle.

Parallèlement à la croissance globale de la consommation, un processus de substitution se poursuivra entre les différentes formes de combustibles.

Ces substitutions, qui n'affectent pas les énergies spécifiques utilisées par certains secteurs (détaillés plus loin), ont été estimées en supposant que les mouvements observés dans le passé se poursuivraient, quoique à un rythme fort ralenti. Si, en effet, beaucoup des substitutions les plus avantageuses ont déjà été réalisées, il n'en reste pas moins que les avantages de prix et de facilité d'utilisation continueront à jouer.

Les deux tableaux qui suivent indiquent les principaux caractères des substitutions envisagées.

Tableau 8. — Consommation totale d'énergie primaire (1). (milliers de tonnes, équivalent charbon à 7.000 Kcal/kg).

	1959	1965
Charbon	22.875	23.100
Pétrole	8.064	13.360
Part du charbon	74 %	63,5 %

Si l'on ne considère que les deux principales sources d'énergie primaire (tableau 8), la consommation de charbon sera stable avec une légère tendance à s'accroître. Presque tout l'accroissement de la consommation se portera sur les produits pétroliers dont la part dans le total passera de 26 à 36,5 %.

Tableau 9. — Consommation d'énergie suivant les formes d'utilisation finale.

	1959	1965	1959	1965
	(1.000 T équivalent charbon)		(répartition en %)	
Charbon	9.230	8.025	36,7	27,0
Coke et gaz	7.594	8.934	30,2	30,0
Electricité	954	1.579	3,8	5,3
Prod. pétroliers	7.368	11.202	29,3	37,7
Total	25.146	29.740	100,0	100,0

Si, au contraire, on considère la forme sous laquelle l'énergie est consommée par l'utilisateur final (tableau 9), le charbon diminuerait fortement.

La comparaison des tableaux 8 et 9 montre que le charbon, moins utilisé sous une forme finale, garderait sa place avant tout comme source spécifique des énergies secondaires, coke, gaz et surtout électricité, dont la part croît rapidement dans le total.

(1) y compris l'auto-consommation des producteurs et les quantités affectées à la production d'énergie secondaire.

remplacer. Volgens deze maatstaf zou de energieconsumptie van 1959 tot 1965 met 30 % stijgen, een groeiritme dat wat sneller is dan het B.N.P., maar toch lager ligt dan de industriële produktie.

Gelijklopend met de totale groei van de consumptie zal een substitutieproces zich voltrekken tussen de verschillende vormen van brandstof.

Deze substituties, die zonder weerslag blijven op de in sommige verder gedetailleerde sectoren gebruikte specifieke energiebronnen werden geraamd in de veronderstelling, dat de in het verleden opgemerkte bewegingen zich ook zouden voortzetten in de toekomst, zij het met een zeer vertraagd ritme. Alhoewel de voordeligste substituties reeds verwezenlijkt zijn, blijven niettemin prijsvoordelen en praktische aanwendingsmogelijkheden verder een rol spelen.

De twee volgende tabellen geven de voornaamste kenmerken aan van de overwogen substituties.

Tabel 8. — Totale consumptie van primaire energie (1) (in duizend ton steenkool-equivalent aan 7.000 Kcal/Kg).

	1959	1965
Steenkool	22.875	23.100
Petroleum	8.064	13.360
Aandeel van de steenkolen	74 %	63,5 %

Zo men slechts de twee voornaamste bronnen van primaire energie (tabel 8) beschouwt, zal de consumptie van steenkolen een stabiliteit vertonen, met een geringe neiging tot verhogen. De stijging slaat bijna integraal op de consumptie van petroleumprodukten, wier aandeel van 26 % tot 36,5 % zal oplopen.

Tabel 9. — Energieconsumptie naar de vormen van het eindverbruik.

	1959	1965	1959	1965
	(1.000 ton steenkool-equivalent)		(verdeling in %)	
Steenkolen	9.230	8.025	36,7	27,0
Cokes en gas	7.594	8.934	30,2	30,0
Elektriciteit	954	1.579	3,8	5,3
Petroleumprodukten	7.368	11.202	29,3	37,7
Totaal	25.146	29.740	100,0	100,0

Bij de analyse van de vorm waarin de eindconsumptie de energie verbruikt (tabel 9), verminderen de steenkolen het sterkst.

De vergelijking van de tabellen 8 en 9 toont aan dat, alhoewel de steenkolen minder als primaire energie gebruikt zullen worden, ze toch hun plaats zullen behouden als specifieke bron van secundaire energie, nl. cokes, gas en vooral elektriciteit; het aandeel van deze laatste energievorm groeit trouwens snel in het totaal.

(1) Het eigen verbruik van de producenten en de hoeveelheden verstrekt aan secundaire energie inbegrepen.

En matière de production, le programme prévoit un accroissement dans la production d'énergie primaire, exprimée en tonnes d'équivalent charbon, de 14,4 % avec une part rapidement croissante des raffineries dans le total.

L'évolution de la production des principaux produits énergétiques serait la suivante :

Tableau 10. — Evolution de la production des produits énergétiques.

	1959	1961	1965
Charbon (1) (1.000 T)	22.757	21.540	19.530
Coke et gaz (2) dont :			
coke (1.000 T)	7.111	7.150	7.815
gaz (10 ⁶ m ³ à 4250Kcal)	2.106	2.185	2.875
Pétrole (3) :			
fuels (1.000 T)	2.473	2.987	4.655
moyens (1.000 T)	2.206	2.561	3.655
Essences (1.000 T)	1.313	1.527	2.200
Electricité (4) (GWh)	8.740	10.184	13.940

De façon plus synthétique, on peut présenter des indices de production qui permettent de comparer l'évolution envisagée de 1959 à 1965 avec celle que l'on a enregistrée de 1957 à 1961.

Tableau 11. — Indices de production des produits énergétiques.

	1965-1959	1961-1957	1965-1961
Charbon (5)	86,2	74	92
Coke et gaz	118	103	116
Pétrole (6)	155	135	140
Electricité (7)	160	115	137

Le calcul des projections de production découle des éléments de consommation, qui ont été présentés plus haut, et d'hypothèses concernant les exportations et les importations de produits concurrentiels, qu'il faut maintenant analyser.

La principale difficulté dans ce domaine réside dans l'estimation de la balance extérieure de l'industrie charbonnière.

La Fédération Charbonnière proposait pour 1965, des importations nettes de 3,5 millions de tonnes. Le Bureau de Programmation Economique a retenu, pour estimer l'évolution de la production, des importations nettes de 5,4 millions de tonnes. Ce chiffre représente

Voor de produktie voorziet het programma een toename van de primaire energie, uitgedrukt in ton steenkool equivalent, met 14,4 % stijging waarin het aandeel van de raffinaderijen snel aangroeit.

De evolutie van de voortbrenging der voornaamste energieprodukten zou zich als volgt voordoen :

Tabel 10. — Evolutie van de voortbrenging der energieprodukten.

	1959	1961	1965
Steenkolen (1) (1.000 T)	22.757	21.540	19.530
Cokes en gas (2) :			
cokes (1.000 T)	7.111	7.150	7.815
gas (10 ⁶ m ³ à 4250Kcal)	2.106	2.185	2.875
Petroleum (3) :			
fuels (1.000 T)	2.473	2.987	4.655
halfzwaar (1.000 T)	2.206	2.561	3.655
benzine (1.000 T)	1.313	1.527	2.200
Elektriciteit (4) (GWh)	8.740	10.184	13.940

Als synthese kan men produktie-indexcijfers opstellen, zodat de vergelijking mogelijk wordt van de waarschijnlijke evolutie van 1959 tot 1965 met deze die men heeft kunnen waarnemen tussen 1957 en 1961.

Tabel 11. — Produktie-indexcijfers van de energieprodukten.

	1965-1959	1961-1957	1965-1961
Steenkolen (5)	86,2	74	92
Cokes en gas	118	103	116
Petroleum (6)	155	135	140
Elektriciteit (7)	160	115	137

Voor de berekening van de projecties der produktie kan dus gesteund worden op de hoger besproken elementen inzake consumptie en op de hypothesen over de invoer- en uitvoer van concurrentiële produkten, die thans aan een nadere analyse dienen onderworpen te worden.

De voornaamste moeilijkheid waarop men stuit is de raming van de buitenlandse balans van de steenkoolnijverheid.

De Belgische Steenkoolfederatie raamde voor 1965 een netto-invoer van 3,5 miljoen ton. Het Bureau voor Economische Programmatie heeft om de produktieontwikkeling te schatten een netto-invoer van 5,4 miljoen ton aangenomen. Dit cijfer stelt een gemiddelde

(1) Production brute, y compris agglomérés.

(2) Comprend l'ensemble des cokeries et les usines à gaz.

(3) Exclut le travail à façon pour réexportation.

(4) Exclut les autoproducteurs industriels.

(5) Comprend l'agglomération.

(6) Comprend la distribution de produits pétroliers aussi bien que les raffineries.

(7) Comprend les producteurs-distributeurs et les centrales communes mais non les autoproducteurs industriels classés dans leurs secteurs respectifs.

(1) Bruto-produktie met inbegrip van de agglomeraten.

(2) Omvat al de cokes- en gasfabrieken.

(3) Maakloonwerk voor de heruitvoer uitgesloten.

(4) Industriële zelf-produkteurs uitgesloten.

(5) Omvat de agglomeraten.

(6) Omvat zowel de distributie van petroleumprodukten, als de raffinaderijen.

(7) Omvat de producent-verdelers en de gemeenschappelijke centrales, doch niet de industriële zelf-producenten, gegroepeerd in hun respectievelijke sectoren.

le centre d'une fourchette qu'il est difficile de préciser aujourd'hui étant donné les incertitudes qui planent encore sur la politique énergétique.

2. Hypothèses de la politique énergétique.

L'hypothèse de base qu'a utilisée le Bureau de Programmation Economique est qu'une politique commune de l'énergie serait formulée par les communautés européennes. Elle prévoirait une période de transition pour permettre aux différents pays de s'aligner sur des objectifs communs.

A partir de là, on a supposé que, d'ici 1965, la politique énergétique poursuivie à l'échelle nationale viserait une adaptation graduelle de la structure belge pour permettre ultérieurement une harmonisation complète avec le régime européen.

Les objectifs nationaux seraient alors les suivants :

1° Baisse du coût de l'énergie de façon à favoriser le développement industriel; en particulier, maintien de notre position compétitive pour les secteurs où l'énergie intervient substantiellement dans le coût de production.

2° Réintégration de l'économie charbonnière belge dans la C.E.C.A., avec fermeture progressive et ordonnée des sièges non-intégrables et concentration des effectifs et de la production dans les autres sièges.

Ces objectifs faciliteraient l'extension à la Belgique d'un régime énergétique commun à la communauté européenne et éventuellement au Royaume-Uni, dont les orientations paraissent être les suivantes :

1° Baisse du prix de l'énergie, harmonisation des conditions de concurrence entre ses différentes formes et liberté des échanges à l'intérieur du Marché Commun.

2° Fixation des prix à des niveaux permettant un déclin ordonné des productions charbonnières dans la C.E.C.A. et comportant, à cette fin, les éléments de protection ou de subvention nécessaire pour sauvegarder les capacités de production à maintenir.

3° Définition de ces capacités à maintenir dans la Communauté en fonction des besoins prévisibles à long terme et de la sécurité d'approvisionnement nécessaire en énergies spécifiques comme en combustibles substituables.

S'il est impossible aujourd'hui de prévoir exactement les conclusions auxquelles aboutiront les négociations en cours, on peut déjà indiquer certaines orientations qui se dégagent.

L'objectif d'une baisse des prix paraît recevoir une certaine priorité. Ceci implique :

voor tussen twee alternatieven, die heden moeilijk te preciseren zijn wegens de onzekerheden, die de energiepolitiek nog aankleven.

2. Hypothesen van de energiepolitiek.

Het formuleren van een gemeenschappelijke energiepolitiek door de Europese Gemeenschap, is de basishypothese waarop het Bureau voor Economische Programmatie zich steunt. Hierin zou een overgangperiode voorzien worden om de verschillende landen toe te laten zich naar de gemeenschappelijke doeleinden te oriënteren.

Op grond van deze werkhypothese heeft men verondersteld dat van nu tot 1965, de op nationaal vlak gevolgde energiepolitiek de geleidelijke aanpassing van de Belgische structuur zou beogen om later een volledige harmonisatie met het Europees regime mogelijk te maken.

In deze opvatting zouden de nationale objectieven als volgt kunnen bepaald worden :

1° Vermindering van de kostende prijs der energie ter bevordering van de industriële ontwikkeling; in het bijzonder het behoud van onze competitieve plaats voor die sectoren, waarin de energie een hoofdfactor is van de produktiekosten.

2° De reïntegratie van de Belgische steenkolenrijverheid in de E.G.K.S. met een progressieve en geordende sluiting van die mijnen, die niet integreerbaar zijn, tevens concentratie van de hierdoor vrijgekomen arbeidskrachten en van de produktie in de andere ontginningen.

Voorgenoemde objectieven zouden de uitbreiding van een gemeenschappelijke energieppolitiek tot België, en gebeurlijk tot het Verenigd Koninkrijk kunnen vergemakkelijken. De hoofdlijnen van dergelijk beleid zouden de volgende zijn :

1° Daling van de energieprijzen, harmonisatie van de concurrentievoorwaarden onder de verschillende energievormen en vrije ruilbetrekkingen binnen de Gemeenschappelijke Markt.

2° Vaststelling van de prijzen op niveau's die, binnen het raam van de E.G.K.S., een geordende inkrimping van de steenkolenproduktie toelaten; daartoe dienen sommige maatregelen van bescherming of subventie voorzien te worden, teneinde het behoud der produktiecapaciteit te waarborgen.

3° Bepaling van deze binnen de Gemeenschap te behouden capaciteit in functie van de behoeften op lange termijn en van de veiligheid der bevoorrading in specifieke energiesoorten en in substitueerbare brandstoffen.

Hoewel het heden onmogelijk is de conclusies van de aan gang zijnde beraadslagingen met juistheid te voorzien, tekenen zich toch reeds enkele oriëntaties af.

Het objectief van de prijsdaling blijkt een zekere voorrang te verkrijgen. Dit impliceert :

— que la substitution de produits pétroliers au charbon ne serait pas délibérément freinée;

— que des importations de combustibles solides provenant de pays étrangers au Marché commun pourraient augmenter;

— que l'industrie charbonnière bénéficierait plutôt de subsides généraux que d'une protection aux frontières de la Communauté.

Les charbonnages qui, grâce à ces subventions, pourraient rencontrer les prix des énergies concurrentielles, seraient à considérer comme intégrables dans ce cadre.

Parcille politique énergétique paraît la plus probable aujourd'hui et explique l'hypothèse retenue par le Bureau de Programmation Economique en ce qui concerne la balance du commerce extérieur des produits charbonniers.

3. Evolution des principales composantes de la demande.

Avant d'examiner les secteurs producteurs, il convient d'indiquer les hypothèses concernant les principaux secteurs consommateurs d'énergie primaire.

A. Electricité.

1° On a supposé que de 1959 à 1965 le coefficient de conversion des calories en KWh se réduirait rapidement une plus grande partie de la production étant réalisée par des centrales modernes de grande capacité. L'économie spécifique dépasserait 17 % : une partie appréciable en a déjà été réalisée entre 1959 et le début de 1962.

2° Les centrales électriques continueront à absorber le gaz fatal des raffineries qui ne trouve pas de meilleure affectation, de même que le gaz fatal provenant des cokeries et de la sidérurgie. La production d'électricité conserverait ainsi son rôle de régulateur du marché de l'énergie.

3° Les centrales électriques absorberaient tous les bas-produits disponibles de l'industrie charbonnière. Dans l'hypothèse faite par le Bureau de Programmation Economique, leur quantité serait insuffisante pour satisfaire aux besoins des centrales. On a supposé que certaines quantités de fines pourraient être livrées à un prix à la calorie qui en rend la consommation possible et que de faibles quantités de bas produits pourraient même être importées par des centrales situées à proximité de certains bassins étrangers.

4° On a prévu un certain accroissement dans l'utilisation par les centrales de produits provenant de terrils existants.

5° Le solde de la consommation des centrales devrait provenir de produits pétroliers ou éventuellement de gaz naturels.

— dat de vervanging van steenkool door petroleum niet doelbewust zou worden geremd;

— dat de invoer van vaste brandstoffen herkomstig uit landen die geen deel uitmaken van de Gemeenschappelijke Markt, zou kunnen toenemen;

— dat voor de steenkolenindustrie de voorkeur zou gaan naar een systeem van algemene subsidiën, i.p.v. een protectie aan de grenzen van de Gemeenschap.

De steenkoolmijnen, die door toepassing van dergelijk subsidiesysteem het kunnen opnemen tegen de prijzen van andere concurrerende energievormen, zouden kunnen beschouwd worden als integreerbaar in de nieuwe structuur.

Een dergelijke politiek blijkt thans de meest waarschijnlijke te zijn en verklaart de hypothese betreffende de buitenlandse handelsbalans van steenkoolprodukten, zoals ze door het Bureau voor Economische Programmatie weerhouden werd.

3. Evolutie van de voornaamste componenten der vraag.

Vooraleer over te gaan tot de studie van de productiesectoren is het wenselijk de aangenomen hypothesen aan te duiden, omtrent de ontwikkeling van de belangrijkste sectoren, die primaire energie verbruiken.

A. Elektriciteit.

1° Er werd verondersteld dat de omzettingsscoëfficiënt van calorieën in Kwh van 1959 tot 1965 snel zou verminderen, wegens het grote deel van de productie dat in moderne centrales met grote capaciteit wordt verwezenlijkt. De specifieke besparing zou 17 % overtreffen : een belangrijk deel hiervan werd reeds tussen 1959 en aanvang 1962 gerealiseerd.

2° De elektriciteitscentrales zullen verder de afvalgassen van de raffinaderijen, zoals de cokesfabrieken en de metaalnijverheid recupereren waardoor de elektriciteitsproductie de rol van regulator op de energiemarkt behoudt.

3° De elektriciteitscentrales zouden alle beschikbare lagere kwaliteiten van de steenkoolproductie verbruiken. In de hypothese van het Bureau voor Economische Programmatie zouden de beschikbare hoeveelheden geringer zijn dan de behoeften van de centrales. Verondersteld werd dat zekere hoeveelheden fijncokes zouden kunnen geleverd worden tegen een prijs per calorie, die er de consumptie van mogelijk maakt, en dat kleine hoeveelheden produkten van lagere kwaliteit zelfs zouden kunnen worden ingevoerd door centrales, die in de nabijheid van buitenlandse bekkens gelegen zijn.

4° Ook werd een toename voorzien in het verbruik door de centrales van de steenkoolafval, afkomstig van de zogenaamde « terrils ».

5° Het verbruikssaldo van de centrales dient geleverd te worden door petroleumprodukten of gebruikelijk door aardgas.

Ces hypothèses sont par conséquent liées aux chiffres retenus pour la production de charbon. Si celle-ci pouvait être maintenue à un niveau supérieur, la consommation de bas produits par les centrales pourrait être relevée.

B. Sidérurgie.

1° On prévoit une importante diminution de la mise au mille de coke par tonne de fonte. Celle-ci pourrait être de l'ordre de 12 %. En outre, le développement des aciers à l'oxygène diminuera la quantité de fonte par tonne d'acier. Ces économies seront obtenues en bonne partie par le développement des bandes d'agglomération, mais celles-ci exigeront des consommations de fines lavées pour lesquelles on a, par conséquent, prévu un accroissement de consommation.

2° La baisse de la mise au mille de coke entraînera une détérioration du bilan en gaz de la sidérurgie et certaines usines ont l'intention d'arrêter leur groupe de production d'électricité pour s'alimenter au réseau. On a par conséquent prévu une augmentation des achats d'électricité aux producteurs-distributeurs et aux unions de centrales.

C. Gaz.

Pour la raison qui vient d'être indiquée, le gaz de cokerie représentera une part moins importante dans l'alimentation des réseaux. L'industrie devra faire un appel croissant à d'autres produits : gaz fatal des raffineries, cracking direct des produits pétroliers, importations de butane, gaz naturel capté éventuellement en Belgique ou importé.

D. Transports.

Les principales évolutions proviendraient des chemins de fer et des vicinaux.

Les premiers continueraient à développer la traction au diesel et à l'électricité, tandis que les seconds, en remplaçant les tramways par des autobus, limiteraient leur consommation d'électricité. Au total, l'effet de substitution jouerait ainsi entièrement en faveur des produits pétroliers.

E. Autres industries.

Dans la plupart des autres secteurs, on a prévu à la fois des réductions spécifiques dans la consommation d'énergie et des substitutions en faveur de l'électricité et des produits pétroliers. Ceci ne s'applique toutefois pas aux secteurs où le charbon constitue une matière première en même temps qu'une source d'énergie; c'est le cas notamment des cimenteries et de certaines briqueteries.

F. Consommation privée et publique.

Si les calculs d'élasticité indiquent que la consommation privée d'énergie augmente moins rapidement que

Deze hypothesen zijn dus gebonden aan de vooropgestelde cijfers van de steenkoolproductie : indien die een hoger niveau bereikt, zal ook het verbruik van de residu-produkten door de centrales kunnen toenemen.

B. Staalnijverheid.

1° De voorziene vermindering van de vereiste hoeveelheid cokes per ton gietijzer is belangrijk en zou tot 12 % kunnen oplopen. Op haar beurt zal de ontwikkeling van de produktie van staalsoorten op basis van zuurstof, de hoeveelheid gietijzer per ton staal verminderen. Deze besparingen zullen voor een groot deel voortvloeien uit de verruimde toepassing van het produktiesysteem der agglomeratiebanden, dat evenwel gewassen fijncookes vereist, waarvoor men dus een verhoogd verbruik heeft voorzien.

2° De daling van de hoeveelheid cokes per ton staal zal voor de staalnijverheid een relatieve vermindering meebrengen van hun gasproduktie, waardoor verschillende ondernemingen het inzicht hebben hun eigen elektriciteitsproduktie stop te zetten en zich aan te sluiten op het net. Zich daarop steunend heeft men een toename van de elektriciteitsaankopen bij de producent-verdelers en bij de gegroepeerde centrales vooruitgezien.

C. Gas.

Het aandeel van de gasleveringen der cokesfabrieken in de totale gasvoorziening van de netten, zal krachtens voornoemde redenen belangrijk dalen. De industrie zal steeds meer beroep moeten doen op andere produkten : op gerecupereerde gassen van de raffinaderijen, op directe kalking van petroleumprodukten, invoer van butaangas, beroep ook op aardgas, gebeurlijk in België gewonnen of ingevoerd.

D. Vervoer.

De voornaamste ontwikkelingen zouden te verwachten zijn in de spoor- en buurtspoorwegen.

De eerste zouden de dieseltractie en elektrificatie verder doorvoeren en de tweede zouden hun elektriciteitsconsumptie beperken door de vervanging van de tramwagens door autobussen. Globaal gezien zou de substitutie zich alzo volledig in het voordeel van de petroleumprodukten voltrekken.

E. Andere nijverheden.

In de meeste andere sectoren werden zowel specifieke dalingen in het energieverbruik als substituties in het voordeel van de elektriciteit en der petroleumprodukten voorzien. Dit geldt evenwel niet voor de sectoren waarin de steenkool tevens de rol van grondstof en van energiebron speelt; zoals dit o.m. het geval is in de cementfabrieken en in sommige steenbakkerijen.

F. Private- en openbare consumptie.

De elasticiteitsberekeningen wijzen aan dat het particulier verbruik minder snel toeneemt dan de globale

la consommation globale, l'année 1959, qui a servi de point de départ aux calculs, a connu un hiver doux et a encore été probablement affectée par la liquidation des stocks accumulés en 1956-1957. Il paraissait dès lors raisonnable de supposer que la consommation privée d'énergie augmenterait un peu plus vite que la consommation totale des particuliers.

La consommation publique sera surtout influencée par le développement de l'éclairage public des routes.

Les hypothèses retenues sont les suivantes :

- un très lent déclin des consommations d'anthracite et de charbon à qualité domestique;
- une augmentation très rapide des consommations d'électricité et de gaz, résultant du développement des appareils de chauffage d'appoint dans les ménages;
- une augmentation sensiblement moins rapide dans les ventes de produits pétroliers.

4. Evolution des secteurs producteurs.

A. Electricité.

Les études du Bureau de Programmation Economique ont porté sur le secteur de l'électricité tel qu'il a été défini plus haut, à savoir les achats des différents secteurs aux producteurs-distributeurs et à la coordination. On peut toutefois essayer de présenter un bilan complet qui incorpore également l'autoproduction individuelle.

Tableau 12. — Bilan électrique. — (GWh).

	1959	1961	1965
Production			
Producteurs-distributeurs et centrales communes	8.738	10.184	13.940
Autoproductions individuels	4.441	4.784	4.690
Total	13.179	14.968	18.630
Solde des échanges avec l'étranger	— 106	— 236	— 280
Energie appelée	13.073	14.732	18.350
Pertes de distribution	698	842	1.050
Consommation	12.375	13.890	17.300
Auto-consommation	4.368	4.212	4.267
Producteurs-distributeurs et coordination	8.007	9.678	13.033
dont :			
Consommation industrielle	5.269	6.709	8.773
Domest., comm. et artisan.	1.910	2.111	3.195
Eclairage public	201	233	362
Traction	627	625	703

On retrouve au tableau 12 l'accroissement rapide de la production des producteurs-distributeurs et des centrales communes. Le programme d'investissements des

energieconsomptie; het jaar 1959, vertrekpunt voor de berekeningen, heeft evenwel een zachte winter gekend en het werd waarschijnlijk nog beïnvloed door de liquidatie van de tijdens 1956 en 1957 aangelegde voorraden. Het kwam derhalve aanvaardbaar voor te veronderstellen dat het huishoudelijk verbruik der particulieren iets sneller zou stijgen dan de totale consumptie van de privé sector.

De openbare consumptie zal vooral beïnvloed worden door de uitbreiding van de openbare verlichting der wegen.

De weerhouden hypothesen zijn de volgende :

- een zeer langzame daling van de consumptie van antraciet en steenkolen voor huishoudelijk gebruik;
- een snelle stijging van de elektriciteits- en gasconsumptie ingevolge het groter wordend aantal aanvullende verwarmingsapparaten in de gezinnen;
- een gevoelig minder snelle toename van de verkoop van petroleumprodukten.

4. Evolutie van de productiesectoren.

A. Elektriciteit.

De studies van het Bureau voor Economische Programmatie betreffen de elektriciteitssector zoals hoger gedefinieerd en bestrijken de aankopen van de diverse sectoren bij de producent-verdelers en bij de coördinerende centrales. Men kan evenwel trachten een globale balans op te stellen waarin eveneens de individuele productie voor eigen verbruik voorkomt.

Tabel 12. — Elektriciteitsbalans. — (in GWh).

	1959	1961	1965
Productie			
Producent-verdelers en gemeentelijke centrales	8.738	10.184	13.940
Eigen produktie	4.441	4.784	4.690
Totaal	13.179	14.968	18.630
Saldo der ruilingen met het buitenland	— 106	— 236	— 280
Gevraagde energie	13.073	14.732	18.350
Distributieverliezen	698	842	1.050
Consumptie	12.375	13.890	17.300
Eigen consumptie	4.368	4.212	4.267
Producent-verdelers en coördinatie	8.007	9.678	13.033
waaronder :			
Industriële consumptie	5.269	6.709	8.773
Huishoudelijk, commercieel en ambachtelijk	1.910	2.111	3.195
Openbare verlichting	201	233	362
Vervoer	627	625	703

In tabel 12 merkt men de snelle toeneming van de produktie der producent-verdelers en van de gemeenschappelijke centrales op. Het investeringsprogramma

entreprises intéressées a été établi pour assurer la couverture des besoins.

Par contre, ainsi qu'il a déjà été mentionné, certaines centrales individuelles qui n'utilisent pas d'énergie de récupération et qui sont de faible rendement seront abandonnées au profit du rattachement au réseau.

Cette évolution, déjà en cours, est la conséquence de la baisse de prix du courant distribué. On a supposé que celle-ci se poursuivra dans les prochaines années, quoique à un rythme fortement ralenti. C'est ainsi que pour le prix moyen, haute et basse tension ensemble, on a estimé, en 1965, une baisse de 20 % par rapport à 1959 ou d'environ 10 % par rapport à 1961.

B. Coke et gaz.

Les principaux changements concernant le coke résultent :

- d'un accroissement de 17 % par rapport à 1959 et de 16 % par rapport à 1961, de la consommation de la sidérurgie,

- d'une faible augmentation de la consommation par les autres secteurs.

- d'une stabilisation de la demande pour la consommation privée,

- d'une détérioration de la balance extérieure.

Au total, la production n'augmenterait que de 10 % depuis 1959 ou 1961, années qui ont pratiquement connu le même niveau d'activité.

On a déjà indiqué que ce faible développement proviendrait avant tout d'une économie dans la mise au mille des hauts fourneaux. Par ailleurs, l'augmentation de la production d'azote n'entraînera pas de développement des cokeries azotières, l'alimentation en hydrogène étant assurée à partir de crackings pétroliers.

A l'inverse du coke, la demande pour le gaz croîtra à un rythme rapide. L'augmentation prévue est de 36 % à partir de 1959 et de 31 % à partir de 1961. La consommation privée augmenterait même de 50 %. Les cokeries ne pouvant fournir les accroissements prévus dans la demande, il serait fait un appel croissant aux produits pétroliers et éventuellement au gaz naturel.

C. Pétrole.

Sur le plan de la production, le programme est basé sur la pleine utilisation des capacités de production des raffineries anversoises qui seront fortement augmentées en 1962-1963. Comme la consommation augmente moins rapidement, il en résulterait une diminution des importations de produits raffinés. Le bilan sommaire, tous produits réunis, est donné ci-après :

van de betrokken bedrijven werd opgesteld in het vooruitzicht van de dekking der behoeften.

Daarentegen zullen, zoals reeds werd aangestipt, sommige individuele centrales die geen recuperatie toepassen en een laag rendement hebben, zich op het net aansluiten.

Deze evolutie, die zich thans reeds voltrekt, is het gevolg van de daling in de elektriciteitsprijzen. Deze tendens is in overeenstemming met de gemaakte veronderstelling dat de prijs in de volgende jaren verder zal dalen, hoewel een veel langzamer ritme verwacht wordt. Voor de gemiddelds prijs, hoog- en laagspanning samen, werd geraamd dat 1965 de prijsdaling ten opzichte van 1959 met 20 % en tegenover 1961 met 10 % zou belopen.

B. Cokes en gas.

De voornaamste veranderingen inzake cokes zullen voortvloeien uit :

- een toeneming in het verbruik door de staalnijverheid met 17 % tegenover 1959 en met 16 % tegenover 1961;

- een lichte vermeerdering in het verbruik door de overige sectoren;

- een stabilisatie van de vraag voor de consumptie der particulieren;

- een verslechtering van de buitenlandse balans.

In het totaal zou de produktie vanaf 1959 of 1961, jaren die praktisch hetzelfde activiteitspeil bereikten, slechts met 10 % toenemen.

Er werd reeds opgemerkt dat de trage ontwikkeling vooral zou voortvloeien uit een besparing van het cokesverbruik in de hoogovens. Anderzijds zal de verhoging van de stikstofproduktie geen ontwikkeling van de overeenkomstige cokesovens teweegbrengen, daar de waterstofbevoorrading door de petroleumkruiking is verzekerd.

De vraag naar gas zal in tegenstelling met die naar cokes een snel groeiritme vertonen. De voorziene stijging belooft 36 % van 1959 af en 31 % van 1961 af. Het particulier verbruik zou zelfs met 50 % verhogen. Daar de cokesfabrieken de verwachte gestegen vraag naar gas niet zullen kunnen beantwoorden, zal er steeds meer beroep gedaan worden op petroleumprodukten en gebeurlijk op aardgas.

C. Petroleum.

Voor de produktie steunt het programma op de volledige aanwending van de produktiecapaciteiten der Antwerpse raffinaderijen, die in 1962-1963 sterk zullen toenemen. Daar de consumptie minder snel stijgt, zou de invoer van geraffineerde produkten dalen. Een bondige balans van alle produkten wordt hieronder opgesteld :

Tableau 13. — Bilan pétrolier.

	(en 1.000 tonnes)		
	1959	1961	1965
Ressources :	—	—	—
Importations	—	—	—
pétrole brut	6.681	8.043	12.220
produits raffinés	3.475	3.919	3.150
	10.156	11.962	15.370
Benzol-carburant	65	—	—
	10.221	11.962	15.370
Emplois :	—	—	—
Auto-consommation et per-	—	—	—
tes	412	635	845
Exportations et soutes	3.394	3.774	4.285
Consommation intérieure	5.989	7.270	9.881
Variation de stocks	426	283	359
	10.221	11.962	15.370

Ces chiffres comprennent le travail à façon pour ré-exportation. Ils suggèrent que la Belgique va connaître des exportations nettes croissantes de produits raffinés. Ceci n'est que partiellement exact étant donné que les soutes sont reprises avec les exportations et comprennent les livraisons aux entreprises, belges et étrangères, de transport maritime et d'aviation.

Les divers produits connaîtront des évolutions fort différentes. La consommation d'essence s'accroîtra beaucoup plus lentement que celle des autres produits. Les raffineries s'efforceront de s'adapter à cette situation en développant plus rapidement la production des fuels et des distillats moyens que celle des fractions légères. Elles utiliseront, en même temps, de l'essence pour leur consommation interne, éventuellement pour des usages autres que le carburant.

Les exportations nettes d'essence devront néanmoins augmenter rapidement de façon à maintenir l'équilibre du raffinage. Certaines difficultés pourront surgir ici, car les autres raffineries européennes connaîtront le même déséquilibre.

Tableau 14. — Evolution de la production et de la consommation de différents produits pétroliers (Indice 1965-1959).

	Essence	Distillats moyens	Fuels
Production	159	166	221
Consommation intérieure	130	165	187
des entreprises	130	170	185
des ménages et administra-			
tions	130	156	225

Remarque : à l'exclusion des variations de stock.

Le programme de développement pour 1962-1963 des raffineries sera suffisant jusqu'en 1965. L'augmentation continue de la consommation fait toutefois prévoir que de nouvelles extensions devraient être envisagées à partir de 1966 ou 1967 pour assurer la couverture des besoins intérieurs de produits raffinés.

D. Charbon.

Les hypothèses faites par le Bureau de Programmation Economique conduisent à présenter le bilan charbonnier suivant :

Tabel 13. — Petroleumbalans.

	(in duizend ton)		
	1959	1961	1965
Oorsprong :	—	—	—
Invoer	—	—	—
ruwe petroleum	6.681	8.043	12.220
geraffineerde produkten	3.475	3.919	3.150
	10.156	11.962	15.370
Benzeen-brandstof	65	—	—
	10.221	11.962	15.370
Verbruik :	—	—	—
Eigen consumptie en ver-	—	—	—
liezen	412	635	845
Uitvoer en « bunkering »	3.394	3.774	4.285
Binnenlandse consumptie	5.989	7.270	9.881
Wijzigingen in de voorraden	426	283	359
	10.221	11.962	15.370

Deze cijfers bevatten het maakloonwerk voor de wederuitvoer. Men kan er uit opmaken dat in België een toenemende netto-uitvoer van geraffineerde produkten zal ontstaan. Dit is slechts gedeeltelijk juist daar de reservoirs voor « bunkering » in de uitvoer opgenomen werden, terwijl ze leveringen omvatten, zowel aan Belgische als aan buitenlandse zee- en luchtvervoerondernemingen.

De diverse produkten zullen een zeer verschillende ontwikkeling kennen. De aangroei van het benzineverbruik zal langzamer zijn dan van de andere produkten. De raffinaderijen zullen trachten zich aan te passen door de produktie van « fuels » en van halfzware distillaten sneller te ontwikkelen dan de lichte produkten. Voor hun interne consumptie zullen zij benzine verbruiken, eventueel ook voor andere doeleinden dan als brandstof.

De netto-uitvoer van benzine zal nochtans snel moeten toenemen teneinde het evenwicht in de raffinaderijen te vrijwaren. Moeilijkheden kunnen oprijzen, vermits dit evenwichtsprobleem zich eveneens bij de andere Europese raffinaderijen zal stellen.

Tabel 14. — Ontwikkeling van de produktie en consumptie van diverse petroleumprodukten (Index 1965-1959).

	Benzine	Halfzware distillaten	Fuels
Produktie	159	166	221
Binnenlandse consumptie	130	165	187
van de bedrijven	130	170	185
van de gezinnen en open-			
bare diensten	130	156	225

Opmerking : voorraadwijzigingen niet inbegrepen.

Het ontwikkelingsprogramma voor 1962-1963 van de raffinaderijen zal tot 1965 toereikend zijn. De voortdurende consumptiestijging laat echter voorzien dat nieuwe uitbreidingen van 1966 of 1967 af zullen moeten worden overwogen om te kunnen voldoen aan de binnenlandse behoeften inzake geraffineerde produkten.

D. Steenkolen.

Op basis van de hypothesen van het Bureau voor Economische Programmatie kan volgende steenkoolbalans opgesteld worden.

Tableau 15. — Bilan charbonnier (1).

	(en milliers de tonnes)		
	1959	1961	1965
Production brute	22.757	21.539	19.530
+ agglomérés	+ 9	—	—
— consommation des mines (2)	— 1.555	— 1.588	— 1.300
Production nette	21.211	19.951	18.230
Importations	4.992	4.156	7.580
Disponibilités totales	26.203	24.107	25.810
Exportations	2.358	3.040	2.200
Mouvement de stocks	+ 614	— 2.172	—
Consommation intérieure	23.231	23.239	23.610
dont :			
Centrales électriques (3)	4.265	4.342	4.990
Cokeries	9.334	9.300	10.340
Autres industries, services, artisanat	4.784	4.447	3.515
Consommation des ménages et administrations	4.848	5.150	4.765

Ainsi qu'il a déjà été signalé, les estimations pour 1965 contiennent une incertitude substantielle. On ne peut mieux mettre celle-ci en lumière qu'en indiquant les écarts entre les estimations de Fédéchar et celles du Bureau de Programmation Economique. Les différences qui portent essentiellement sur quatre points sont indiquées au tableau 16.

Tableau 16. — Ecart entre les estimations de Fédéchar et du B.P.E.

	(en milliers de tonnes)
Centrales électriques	+ 300
Autres industries et services	0 à + 1.000
Consommation des ménages et administrations	+ 700
Consommation intérieure	+ 1.000 à + 2.000
Importations	— 2.000 à — 1.000
Production	+ 3.000

L'estimation de Fédéchar donne ainsi une consommation de 26 à 27 millions de tonnes contre 24,9 millions dans le tableau 15 (consommation des mines incluse).

Il est exact que la consommation intérieure des douze mois, se terminant à la fin mai 1962, a atteint 26 millions de tonnes, en hausse substantielle sur les

(1) Y compris les agglomérés de houille.

(2) La consommation des mines comprend celle des centrales individuelles. Par contre, la consommation des centrales communes (échanges d'énergie compris) est classée avec l'électricité.

(3) Non compris les centrales individuelles des autoproductions industriels.

Note : Les données de 1961 sont provisoires.

Tabel 15. — Steenkoolbalans (1).

	(in duizend ton)		
	1959	1961	1965
Bruto produktie	22.757	21.539	19.530
+ agglomeraten	+ 9	—	—
— consumptie van de mijnen (2)	— 1.555	— 1.588	— 1.300
Netto produktie	21.211	19.951	18.230
Invoer	4.992	4.156	7.580
Totaal beschikbaar	26.203	24.107	25.810
Uitvoer	2.358	3.040	2.200
Voorraadwijzigingen	+ 614	— 2.172	—
Binnenlandse consumptie waarvan :	23.231	23.239	23.610
Elektrische centrales (3)	4.265	4.342	4.990
Cokesfabrieken	9.334	9.300	10.340
Andere nijverheden, diensten, ambachtswezen	4.784	4.447	3.515
Consumptie van de gezinnen en openbare diensten	4.848	5.150	4.765

Zoals vermeld bevatten de ramingen voor 1965 een beduidende marge van onzekerheid. Ze wordt het best verduidelijkt door de afwijkingen aan te stippen tussen de ramingen van de Belgische Steenkoolfederatie en die van het Bureau voor Economische Programmatie. Deze verschillen, die hoofdzakelijk betrekking hebben op vier posten, worden in tabel 16 aangeduid.

Tabel 16. — Verschillen tussen de ramingen van de Belgische Steenkoolfederatie en van het B.E.P.

	(in duizend ton)
Elektrische centrales	+ 300
Andere nijverheden en diensten	0 à + 1.000
Gezinsverbruik en administraties	+ 700
Binnenlands verbruik	+ 1.000 à + 2.000
Invoer	— 2.000 à — 1.000
Productie	+ 3.000

Het verbruik volgens de schatting van de B.S.F., zou dus 26 tot 27 miljoen ton bedragen, tegen 24,9 miljoen zoals geraamd in tabel 15 (inclusief het verbruik van de mijnen).

Het is juist dat het binnenlands verbruik, tijdens de twaalf maanden, die tot einde mei 1962 lopen, 26 miljoen ton heeft bereikt, hetgeen een beduidende stij-

(1) Met inbegrip van de steenkoolagglomeraten.

(2) De consumptie van de mijnen bevat deze der individuele centrales. De consumptie van de gemeenschappelijke centrales inclusief (uitwisseling van energie) wordt daarentegen bij de elektriciteit gerangschikt.

(3) Niet inbegrepen de individuele centrales, die als industriële zelf-producenten fungeren.

Aanmerking : de gegevens voor 1961 zijn voorlopig.

24,8 millions enregistrés pour l'année 1961. Ce mouvement paraît toutefois quelque peu anormal; l'hiver rude et prolongé, de même que les achats de centrales électriques ont pu entraîner un accroissement de consommation d'un million de tonnes.

La projection du Bureau de Programmation Economique s'applique à des conditions de température normale. Un hiver plus ou moins froid peut évidemment la mettre en défaut.

Par ailleurs, la consommation des ménages est difficile à prévoir. Après une chute très marquée de 1956 à 1959, elle a augmenté lentement de 1959 à 1961. Fédéchar a extrapolé cette dernière tendance; le Bureau de Programmation Economique a estimé pour sa part que la baisse relative des prix du gaz et de l'électricité entraînerait la continuation du mouvement de substitution à long terme en faveur de ces formes d'énergie.

En ce qui concerne les importations de charbon, on sait déjà que le Bureau de Programmation Economique a basé ses travaux sur les hypothèses suivantes : liberté complète des échanges dans le cadre de la C.E.C.A., début de libéralisation des importations en provenance de l'extérieur, et mesure de soutien à l'égard des capacités de production nationales qui apparaîtraient intégrables à long terme.

L'augmentation prévue dans les importations est de 3,4 millions de tonnes. Ce chiffre peut paraître élevé, mais le bilan charbonnier des douze mois se terminant à fin mai 1962 n'avait été équilibré que par une reprise sur stocks de 3,6 millions de tonnes.

Cette ressource va bientôt disparaître. Si la production, la consommation et les exportations devaient être maintenues, les importations devraient dépasser, dès 1963, le chiffre prévu ici.

Il n'apparaît pas non plus que les exportations puissent être maintenues au niveau de 1961. Dans les conditions de prix qu'il faut envisager, la plupart des producteurs belges devraient être subsidiés et il serait irrationnel, sur cette base, de produire pour l'exportation. Aussi, l'exportation serait-elle limitée à certaines qualités produites dans de bonnes conditions et s'écoulant difficilement dans le pays.

Ces évaluations du commerce extérieur et de la consommation déterminent le niveau de la production. Ici, Fédéchar propose 3 millions de tonnes de plus que le Bureau de Programmation Economique.

Les difficultés actuelles à recruter, en Europe, des mineurs pour le fond, rendent peu probable que ce chiffre puisse être atteint. Le départ des ouvriers étrangers après quelques années, entraîne une forte rotation du personnel, surtout dans le Bassin Sud. L'emploi ne peut donc être maintenu que par un recrutement permanent; toute insuffisance de ce dernier peut entraîner une baisse de production et une diminution d'emploi pour les ouvriers de surface.

ging betekent tegenover de 24,8 miljoen ton, die voor 1961 werden geboekt. Deze beweging blijkt nochtans enigszins ongewoon te zijn; de barre en lange winter, evenals de aankopen van de elektrische centrales, veroorzaakten een verbruiksstijging, die wellicht één miljoen ton bereikte.

De projectie van het Bureau voor Economische Programmatie geldt voor normale temperatuurvoorwaarden. Een min of meer koude winter kan ze vanzelfsprekend in het gedrang brengen.

Aan de andere kant is het gezinsverbruik moeilijk te voorzien. Na een zeer uitgesproken daling van 1956 tot 1959, steeg ze terug langzaam van 1959 tot 1961. De B.S.F. heeft deze laatste tendens geëxtrapoleerd, terwijl het Bureau voor Economische Programmatie van mening is dat de relatieve daling in de gas- en elektriciteitsprijzen op lange termijn de substitutiebeweging in het voordeel van deze energievormen zal doen voortzetten.

Voor de invoer van steenkolen, werd reeds gezegd dat het Bureau voor Economische Programmatie zijn studies op de volgende hypothesen heeft gesteund : volledige vrijheid van het ruilverkeer binnen het raam van de E.G.K.S., begin van liberalisatie voor de invoer van buiten de Gemeenschap en steunmaatregelen ten gunste van de nationale productiecapaciteiten, die op lange termijn integreerbaar blijken.

De voorziene vermeerdering wat de invoer betreft, beloopt 3,4 miljoen ton. Dit cijfer lijkt misschien hoog, maar de steenkoolbalans der twaalf maanden, gaande tot einde mei 1962, kon slechts in evenwicht worden gebracht door een afname van 3,6 miljoen ton op de voorraden.

Deze mogelijkheid zal weldra verdwijnen. Bij eenzelfde produktie, verbruik en uitvoer, zou de invoer van 1963 af het voornoemde volume dienen te overschrijden.

Ook de uitvoer zal waarschijnlijk niet op het peil van 1961 kunnen behouden blijven. Onder de prijsvoorwaarden, waarmede men rekening dient te houden, zouden de meeste Belgische producenten moeten worden gesubsidieerd en zou het irrationeel zijn, op die basis voor uitvoer te produceren. De export zou dus tot enkele kwaliteiten dienen beperkt te blijven, die in gunstige voorwaarden geproduceerd kunnen worden en die moeilijk afzet vinden in eigen land.

Deze ramingen van de buitenlandse handel en van het verbruik bepalen het produktieniveau. Hiervoor stelt Fédéchar 3 miljoen ton meer voor dan het Bureau voor Economische Programmatie.

De moeilijkheden die men thans in Europa ondervindt om arbeiders voor de ondergrond aan te werven, maken het weinig waarschijnlijk dat dit cijfer zal worden bereikt. Het feit dat de buitenlandse arbeiders na enkele jaren vertrekken, veroorzaakt een gevoelige rotatie van het personeel, vooral in het Zuiderbekken. Het peil van de tewerkstelling kan dus slechts behouden blijven mits een bestendige recrutering; ieder tekort veroorzaakt een daling van de produktie en vermindert de werkgelegenheid voor het personeel van de bovengrond.

Devant ces difficultés, la politique charbonnière devra s'orienter délibérément vers la fermeture des sièges les moins rentables. C'est par une concentration des effectifs et des ressources sur les meilleures exploitations, de façon à en saturer les capacités, que l'on pourra maximiser la production et minimiser les pertes et par conséquent les charges pour la collectivité nationale.

Sans doute, les incertitudes sur le niveau des prix, qui prévaudra dans la Communauté, et sur le montant des subventions, qui sera considéré comme acceptable, rendent difficile toute estimation précise de la capacité concurrentielle.

En outre, les conditions de production et d'écoulement varient considérablement d'un bassin à l'autre et d'un siège à l'autre. Seule, une étude beaucoup plus approfondie, couvrant les possibilités ultérieures d'accroître les rendements, pourrait fournir des conclusions valables sur les capacités de production qui pourraient être intégrables.

Une première indication sur l'évolution des coûts de production peut être obtenue à partir des rendements dans la Communauté.

Tableau 17. — Rendement fond, maîtrise et surveillance exclues dans la Communauté.

	(kg. par poste)				
	Allemagne	Belgique	France	Pays-Bas	Communa- auté
1959	1.846	1.388	1.717	1.617	1.745
1961	2.207	1.708	1.878	2.055	2.061
Janvier-mai 1962	2.324	1.785	1.935	2.103	2.147
Indice janvier-mai 1962-1959	126	129	113	130	123

Source : C.E.C.A.

Ces chiffres montrent que, dans les deux dernières années, les mesures de rationalisation, les fermetures et abandons de couches à rendement faible ont permis aux houillères belges un progrès plus rapide que dans l'ensemble de la communauté. La même chose est vraie depuis 1958 où le progrès, en Belgique, a été de 36 % jusque 1961 contre 29 % pour l'ensemble.

Il en résulte que les rendements en Belgique se sont quelque peu rapprochés de la moyenne communautaire. Si ce progrès rapide pouvait se poursuivre, une grande partie de notre production deviendrait compétitive et des hausses de salaires pourraient être absorbées sans compromettre l'équilibre financier ou entraîner des hausses de prix. En même temps, une main-d'œuvre, même réduite, pourrait assurer une production importante.

On constate toutefois que l'accroissement rapide des rendements qui a marqué les dernières années a pris fin dans les derniers mois.

Voor deze moeilijkheden geplaatst, zal het steenkolenbeleid zich bewust dienen te oriënteren naar de sluiting van de minst rendabele mijnen. Een concentratie van personeel en kapitaal naar de beste ontginningen, teneinde de capaciteit ervan zo hoog mogelijk te benutten, zal het mogelijk maken de produktie te maximaliseren en de verliezen en derhalve de last voor de nationale gemeenschap, tot een minimum te herleiden.

De onzekerheid inzake het prijsniveau in de Gemeenschap, evenals het bedrag van de subsidies, dat als aanvaardbaar zal worden aangezien bemoeilijken ongetwijfeld nauwkeurige ramingen van de concurrentiële capaciteit.

Povendien verschillen de produktie- en afzetvoorwaarden aanzienlijk van bekken tot bekken en van zetel tot zetel. Alleen een grondiger studie betreffende de rendementstijgingen die zouden kunnen optreden, kan toelaten geldige besluiten te trekken over de produktiecapaciteiten, die kunnen worden ingeschakeld.

Een eerste aanwijzing over de ontwikkeling der produktiekosten wordt gegeven door de rendementen binnen de Gemeenschap.

Tabel 17. — Rendement in de mijn, kaders en toezicht niet inbegrepen, in de Euromarkt.

	(kg. per capita)				
	Duitsland	België	Frankrijk	Nederland	Gemeen- schap
1959	1.846	1.388	1.717	1.617	1.745
1961	2.207	1.708	1.878	2.055	2.061
Januari-mei 1962	2.324	1.785	1.935	2.103	2.147
Index januari-mei 1962-1959	126	129	113	130	123

Bron : E.G.K.S.

Deze cijfers tonen aan dat tijdens de twee laatste jaren, de rationalisatiemaatregelen, de sluiting en het verdragen van lagen met zwak rendement, een snellere vooruitgang hebben mogelijk gemaakt van de Belgische steenkolenmijnen dan voor het geheel der Gemeenschap werd vastgesteld.

Zo deze snelle vooruitgang zou kunnen aanhouden zou een groot deel van onze produktie competitief worden en loonsverhogingen zouden kunnen plaats vinden zonder het financieel evenwicht te bedreigen of een verhoging in de kosten te veroorzaken. Tevens zou ook een verminderd arbeidspotentieel nog een belangrijke produktie kunnen verzekeren.

Men stelt echter vast dat de snelle rendementstijging, kenmerkend voor de laatste jaren, in de laatste maanden ophield.

Tableau 18. — Evolution des rendements, fond et surface réunis, maîtrise et surveillance incluses, en Belgique.

	(kg. par poste)		Indice
	Février-août	Février-août	
	1961	1962	
Campine	1.264	1.287	101,8
Bassins Sud	981	1.028	104,8
Royaume	1.089	1.136	104,3

Source : Administration des Mines.

Sans doute, il existe encore des possibilités importantes d'augmentation de rendement en Campine par une meilleure saturation des capacités de production et l'ouverture des réserves. Il n'en est pas moins vrai que, dans les années à venir, les progrès de la mécanisation et de l'organisation du travail vont se heurter à l'épuisement graduel des gisements et à la nécessité d'exploiter des couches plus profondes.

Si les rendements ne peuvent croître à l'avenir que de 3 à 4 % par an, c'est-à-dire à un rythme comparable à celui de l'augmentation des salaires, les coûts de production ne diminueront plus et les charbonnages ne seront pas en mesure de maintenir les prix actuels auxquels la plupart d'entre eux doivent d'être déjà fortement déficitaires. Si, pour plusieurs qualités de charbon, les prix belges sont, en fait, alignés sur ceux de la Communauté, pour d'autres, au contraire, la réouverture des frontières entraînera de nouvelles pressions.

Une autre conséquence d'un progrès ralenti des rendements serait que l'inévitable déclin du nombre des mineurs du fond entraînerait une baisse presque correspondante de la production.

A long terme, cette situation sera d'ailleurs celle de l'ensemble des houillères de la C.E.C.A.; les coûts réels de production vont normalement s'élever par rapport à ceux des énergies substituables importées.

En présence de cette évolution, il incombera à la communauté européenne de décider quelles capacités il convient de maintenir pour assurer la sécurité des approvisionnements et de déterminer les méthodes les plus appropriées pour y parvenir.

Le manque de main-d'œuvre peut d'ailleurs exiger la concentration des ressources sur certains types de production : le maintien de capacités suffisantes pour les combustibles à usage spécifique, comme les fines à cokes ou les anthracites, peut en effet, apparaître plus nécessaire que celui d'autres types plus facilement substituables.

En attendant, le problème se pose en Belgique sous sa forme la plus grave : celle d'une régression de l'emploi. Celle-ci sera de toute façon importante. Le déclin des capacités de production pourra être ralenti si les rendements augmentent très rapidement, mais alors l'extraction demandera un nombre moins élevé de travailleurs. Si, au contraire, le ralentissement récent dans l'amélioration des rendements doit se confirmer,

Tabel 18. — Evolutie van de rendementen in België voor de ondergrond en bovengrond samen, werkbazen en toezicht inclusief.

	(kg. per capita)		Index
	Februari-augustus	Februari-augustus	
	1961	1962	
Kempen	1.264	1.287	101,8
Zuiderbekkens	981	1.028	104,8
Rijk	1.089	1.136	104,3

Bron : Beheer van het Mijnwezen.

Zonder twijfel zijn er nog grote mogelijkheden om de rendementen in de Kempen te verhogen door een betere benutting van de productiecapaciteiten en het ontginnen van de reserves. In de komende jaren zullen nochtans de vooruitgang door de mechanisatie en een betere arbeidsorganisatie, belemmerd worden door de geleidelijke uitputting van de aders en zal het ontginnen van dieper gelegen lagen zich opdringen.

Kunnen de rendementen in de toekomst slechts met 3 à 4 % per jaar verhogen, dus aan een ritme vergelijkbaar met de stijging van de lonen, dan zullen de produktiekosten niet verder dalen en zullen de steenkoolmijnen niet in staat zijn de huidige prijzen te handhaven, alhoewel ze reeds voor het grootste deel van de mijnen deficitair zijn. Zijn voor verschillende soorten steenkolen de Belgische prijzen in feite reeds afgestemd op die van de Gemeenschap, voor andere kwaliteiten zal de heropening van de grenzen een nieuwe druk betekenen.

Een ander gevolg van de vertraagde vooruitgang in de rendementsevolutie zou zijn dat de onvermijdelijke vermindering van het aantal ondergrondse arbeiders tevens een bijna evenwijdige daling van de produktie zou veroorzaken.

Op lange termijn zal het geheel van de steenkoolmijnen der E.G.K.S. in dezelfde toestand verkeren en de reële produktiekosten zullen normaal stijgen in vergelijking met de ingevoerde vervangingsenergie.

Tegenover deze evolutie zal het de taak zijn van de Europese Gemeenschap te beslissen welke capaciteiten dienen behouden te blijven om de bevoorrading te verzekeren; zij zal tevens de meest geschikte methodes dienen te bepalen om dit doel te bereiken.

Het gebrek aan arbeidskrachten kan anderzijds een concentratie van de investeringen voor wel bepaalde produktietypes vereisen : het behoud van voldoende capaciteit voor brandstoffen met specifiek gebruik, zoals fijncoke en anthracites, kan inderdaad meer noodzakelijk blijken dan dit het geval is voor andere soorten, die gemakkelijker te vervangen zijn.

Voor het ogenblik stelt het probleem zich echter het scherpst in België en wel onder de vorm van een vermindering van de werkgelegenheid. In welke hypothese ook zal die vermindering belangrijk zijn. De daling van de productiecapaciteit zou kunnen worden vertraagd, zo het rendement zeer snel toeneemt, waardoor nochtans de ontginning minder arbeiders zal vergen. Indien echter de recente vertraging van de rende-

il ne sera possible économiquement d'intégrer qu'un plus petit nombre de sièges.

Si on suppose que, du premier trimestre de 1962 jusqu'en 1965, les rendements peuvent augmenter de 12,5 % (ce qui correspond à un accroissement de 19 % de 1961 à 1965) la production de 19,5 millions de tonnes envisagée par le Bureau de Programmation Economique fournirait au total un emploi à 72.000 personnes (y compris les employés et les ouvriers des usines d'agglomération). Le chiffre correspondant de mars 1962 est de 92.000.

L'hypothèse optimiste de Fédéchar d'une production de 22,5 millions de tonnes suppose aussi des rendements plus élevés; pour le pays, fond et surface réunis, maîtrise et surveillance incluses, il faudrait dépasser 1.400 kg par poste, contre 1.300 kg dans le premier cas. L'emploi correspondant peut être estimé à 83.000 personnes.

Les projections du Bureau de Programmation Economique doivent ainsi être comprises comme le centre d'une fourchette de probabilités dépendant des possibilités de recrutement pour le fond, de l'évolution des rendements et du niveau des prix et des subventions qui sera décidé par la communauté.

Les lignes de politique économique qui s'en dégagent ne demandent pas de nouveaux commentaires. Rappelons toutefois que cette projection doit se placer dans le cadre d'une politique d'expansion assurant le plein emploi, d'une politique de reconversion des régions affectées et d'un effort des pouvoirs publics pour faciliter le transfert du personnel de surface vers des entreprises ou des industries en expansion.

CHAPITRE II.

La métallurgie de base.

I. LA SIDERURGIE.

1. Situation générale.

Au cours de ces dernières années, l'industrie sidérurgique a bénéficié d'un développement rapide avec, toutefois, des rythmes différents suivant les pays. L'augmentation relativement lente de la production belge a été, comme celle du Luxembourg, liée à des conditions d'écoulement plus difficiles. La part importante de nos produits sidérurgiques livrée à la grande exportation a rencontré, sur ces marchés, une demande qui croissait moins vite que sur le marché de la C.E.C.A.

mentsstijging voortduurt, dan zal het economisch slechts mogelijk zijn een beperkter aantal zetels te integreren.

Indien men veronderstelt dat van het eerste kwartaal 1962 tot in 1965, het rendement met 12,5 % kan toenemen (wat overeenstemt met een stijging met 19 % van 1961 tot 1965), dan zal de door het Bureau voor Economische Programmatie vooruitgeziene productie van 19,5 miljoen ton, in het totaal werkgelegenheid verschaffen aan 72.000 personen (met inbegrip van de bedienden en arbeiders der agglomeratiefabrieken). Het overeenkomstig peil bedroeg in maart 1962 92.000 personen.

De optimistische hypothese van de B.S.F. omtrent een productie van 22,5 miljoen ton, veronderstelt normalerwijze hogere rendementen; voor gans België, onder -en bovengrond samen, inclusief de werkbazen en het toezichtspersoneel, zou men 1.400 kgr. per capita moeten overtreffen, tegen 1.300 kgr. in het eerste geval. De werkgelegenheid, die hiermede overeenstemt, bedraagt 83.000 personen.

De projecties van het Bureau voor Economische Programmatie moeten dus geïnterpreteerd worden als een gemiddelde, waarvan de verwezenlijking afhankelijk is van de recruiteringsmogelijkheden van arbeidskrachten voor de ondergrond, van de evoluties der rendementen en van het prijsniveau, alsmede van de omvang der subsidies, die door de Gemeenschap zullen worden toegestaan.

De richtlijnen die hieruit voor de economische politiek kunnen afgeleid worden, dienen niet meer opnieuw besproken te worden. Beklemt men we nochtans dat de projectie van het B.E.P. gezien moet worden in het kader van een expansiepolitiek, die de volledige tewerkstelling weet te verzekeren, en van een reconversiebeleid in de getroffen gewesten, waarbij door de overheid de nodige inspanningen worden gedaan om het bovengronds personeel van de mijnen te helpen overhevelen naar ondernemingen en nijverheden in expansie.

HOOFDSTUK II.

De metaalnijverheid.

I. DE STAALINDUSTRIE.

1. Algemeen overzicht.

De laatste jaren kende de staalindustrie een snelle ontwikkeling, hoewel het ritme van land tot land verschilt. De relatief trage vermeerdering van de Belgische als van de Luxemburgse productie is te wijten aan afzetmoeilijkheden. De aangroei van de vraag naar onze staalprodukten, die in hoge mate bestemd zijn tot uitvoer buiten het gebied van de E.G.K.S., was minder groot op die markten dan binnen de Gemeenschap.

Tableau 19. — Evolution de la production d'acier lingot de la CECA.

	(en milliers de tonnes)				
	Indice		Indice		
	1953	1959	1961	1961-1953	1961-1959
Allemagne	17.604	28.868	32.728	196	113
Belgique	4.432	6.358	6.888	155	108
France	9.759	14.901	17.211	176	115,5
Italie	3.393	6.626	8.924	263	135
Luxembourg	2.654	3.658	4.107	155	112
Pays-Bas	849	1.651	1.953	230	118
C.E.C.A.	38.691	62.062	71.811	186	116

Ces problèmes de marché expliquent que l'effort d'investissement et d'accroissement des capacités resta longtemps inférieur à la moyenne de ceux consentis par nos partenaires européens.

C'est ainsi qu'entre 1954 et 1957, les investissements de la sidérurgie belge ramenés à la tonne d'acier produite représentaient en moyenne 7,23 \$ par tonne contre 10,54 \$ pour la moyenne de la C.E.C.A. A partir de 1958, la relation se renverse et les investissements par tonne, en Belgique, commencent à dépasser ceux de la moyenne de la Communauté : entre 1958 et 1960, la moyenne des investissements passe à 14,94 \$ par tonne d'acier produite dans notre pays contre 10,38 \$ en moyenne pour l'ensemble des pays de la C.E.C.A.

Les dépenses d'investissement ont été particulièrement élevées en 1961; elles ont atteint 6.302 millions de francs contre 4.109 millions en 1959, soit une augmentation de 53 %.

La création de deux entreprises sidérurgiques entièrement nouvelles, à productivité élevée, contribuera à une expansion plus importante de notre production. La première de ces entreprises, située dans le bassin liégeois et dont la construction a commencé en 1961, sera dotée d'une aciérie LD AC en vue de l'approvisionnement d'un nouveau train semi-continu à bandes larges.

La construction de l'usine de Zelzate, qui débutera en 1962 et se terminera en 1965, maintiendra jusqu'à cette date le total des investissements du secteur à un niveau très élevé.

Les usines sidérurgiques existantes développent également d'importants programmes d'investissements. Leur objectif est avant tout d'améliorer leur position compétitive. C'est dans ce but qu'elles aménagent et modernisent leurs installations et qu'elles étendent leur gamme de fabrication dans des domaines où les perspectives à long terme leur apparaissent les meilleures.

Cette phase d'investissements intensifs et qui dépend surtout des ressources propres des entreprises, se caractérise par des dépenses dans les trois domaines de la préparation des charges, des aciéries et des laminoirs.

La technique de la préparation des charges permet d'importantes économies de coke et un accroissement des possibilités de production, tout en régularisant les qualités de la fonte. Dans le domaine des aciéries, l'objectif est l'amélioration de la qualité des produits par l'adoption du nouveau procédé de conversion LD AC. Les travaux les plus importants menés dans les laminoirs concernent les moyens de production de tôles fines; une rénovation des appareils de production des-

Tabel 19. — Ontwikkeling van de produktie van staalstaven in de E.G.K.S.

	(in duizenden ton)				
	Index		Index		
	1953	1959	1961	1961-1953	1961-1959
Duitsland	17.604	28.868	32.728	196	113
België	4.432	6.358	6.888	155	108
Frankrijk	9.759	14.901	17.211	176	115,5
Italië	3.393	6.626	8.924	263	135
Luxemburg	2.654	3.658	4.107	155	112
Nederland	849	1.651	1.953	230	118
E.G.K.S.	38.691	62.062	71.811	186	116

De vermelde afzetproblemen verklaren dat de inspanningen tot investering en tot opdrijven van de capaciteit geruime tijd in ons land lager zijn gebleven dan dit gemiddeld bij onze Europese partners het geval was.

De investeringen van de Belgische siderurgie per geproduceerd ton staal, bedroegen tussen 1954 en 1957 gemiddeld 7,23 \$, terwijl het gemiddelde voor de E.G.K.S. 10,54 \$ beliep. Van 1958 af is de verhouding net omgekeerd en de gemiddelde investeringen per ton staal bereiken in België 14,94 \$ tegen 10,38 \$ voor het geheel van de landen van de E.G.K.S.

De investeringsuitgaven voor het jaar 1961 waren bijzonder hoog, ze liepen op tot 6.302 miljoen frank in vergelijking met 4.109 miljoen voor het jaar 1959, wat een verhoging betekent met 53 %.

De oprichting van twee volslagen nieuwe staalbedrijven zal een grotere expansie van onze produktie met zich medebrengen. Begin 1961 werd met het bouwen van de eerste dezer ondernemingen in het Luikse bekken begonnen. Tot de uitrusting behoort een LD AC staalgietery, met de bedoeling een semi-continu-walswerk met brede stroken te bevoorraden.

Met het optrekken van de fabriek te Zelzate — aan te vangen in 1962 en te beëindigen in 1965 — zal het totaal van de investeringen voor deze sector op zeer hoog peil blijven tot in 1965.

De reeds bestaande staalbedrijven bereiden eveneens zeer belangrijke investeringsprogramma's voor. Hun bedoeling hierbij is in de eerste plaats het verbeteren en versterken van hun competitieve positie. Hiertoe worden hun inrichtingen aangepast en gemoderniseerd en breiden ze hun produktengamma uit tot die produkten, die op lange termijn goede perspectieven bieden.

In dit stadium van intensieve investeringen, hoofdzakelijk gefinancierd met eigen middelen, zijn de uitgaven vooral verdeeld over de voorbereidende fase der produktie, over de staalgietereien en de walsen.

De techniek van de voorbereiding maakt het mogelijk een belangrijke hoeveelheid cokes uit te sparen, alsmede de produktiemogelijkheden uit te breiden en tevens de kwaliteiten van het gietijzer te regelen.

Bij het gieten wordt vooral belang gehecht aan de verbetering van de kwaliteit der produkten door het toepassen van het nieuwe omvormingsproces LD AC. In de walsen hadden de belangrijkste verbeteringen betrekking op de produktie van de fijne staalpla-

linés à la fabrication des produits longs est également en voie de réalisation.

2. Programme.

Le tableau 20 présente l'évolution proposée pour 1965 des principales grandeurs économiques de la sidérurgie :

Tableau 20. — Programme de l'industrie sidérurgique. — Bilan en indice 1965-1959
Tabel 20. — Programma van de staalnijverheid. — Balans en indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales. — Totaal beschikbaar.		Utilisations. — Aanwending.	
Valeur de la production. — Produktiewaarde	139	Demande des entreprises des autres industriels. — Vraag der ondernemingen uit andere nijverheden (1)	140
dont — waarvan :		dont — waarvan :	
Importations de matières premières. — Invoer van grondstoffen	142	Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	138
Achats courants. — Lopende aankopen	135	Importations. — Invoer	148
Valeur ajoutée. — Toegevoegde waarde	141		
Importations de produits finis. — Invoer van afgewerkte produkten	148	Exportations. — Uitvoer	140
Offre totale. — Totaal aanbod	140	Demande totale. — Totale vraag	140

(1) Ces livraisons incluent les variations de stocks, il en sera éventuellement de même dans l'analyse des secteurs qui suivent.

Il importe de noter, dès à présent, que de 1959 à 1961 la production a augmenté de 8,8 %, les exportations de 9,7 % et la consommation intérieure de 20,5 %.

Production.

L'effort d'investissement se traduira, pour la sidérurgie belge, par un accroissement de 40 % de la capacité de production. Cette évolution sera plus rapide que pour l'ensemble de la C.E.C.A. où le chiffre correspondant sera de 32 %. Les travaux entrepris auront pour résultat, lorsqu'ils seront achevés, de porter la capacité de la sidérurgie belge à 11 millions de tonnes d'acier brut en 1965 contre 8,157 millions en 1961. Ces chiffres se comparent à une production effective de 6,888 millions de tonnes d'acier lingot en 1961 et permettent de prévoir 8,8 millions de tonnes en 1965, ou, en incluant les aciéries de moulage, un peu plus de 8,9 millions de tonnes.

Le tableau 21 compare l'évolution passée avec l'évolution prévue de la production d'acier brut.

Tableau 21. — Indice de la production d'acier brut. (1959 = 100).

	Indice	% d'augmentation
1957	97,4	
1961	108,8	(+ 11,7)
1965	137,4	(+ 26,3)

Cette expansion quantitative de la production n'apparaît que comme la conséquence de l'effort de modernisation entrepris par le secteur sidérurgique. L'installation d'appareils d'une capacité unitaire qui va en augmentant et l'élargissement constant des gammes de

ten; tevens werd een aanvang gemaakt met de hernieuwing van de produktieapparatuur voor de vervaardiging van lange staven.

2. Programma.

Tabel 20 geeft de voor 1965 voorgestelde evolutie weer van de voornaamste economische grootheden der staalnijverheid.

(1) Deze leveringen bevatten de voorraadwijzigingen; hetzelfde zal eventueel gelden voor de andere sectoriële analyses.

Er kan reeds worden opgemerkt dat van 1959 tot 1961 de produktie met 8,8 % steeg, dat de uitvoer met 9,7 % groeide en dat het binnenlands verbruik met 20,5 % toenam.

Produktie.

Voor de Belgische staalnijverheid zal deze investeringsinspanning betekenen dat haar produktiecapaciteit met 40 % stijgt, wat een sneller aangroeiritme betekent dan voor het geheel van de E.G.K.S., waar het percentage slechts 32 % bedraagt. Het resultaat van de thans aangevangen uitbreiding zal zijn dat de capaciteit van de Belgische staalnijverheid in 1965 zal gebracht worden op 11 miljoen ton ruw staal tegen 8,157 miljoen ton in 1961. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met een werkelijke produktie van 6,888 miljoen ton staal in staven in 1961 en laten toe 8,8 miljoen ton voor 1965 te voorzien of zelfs iets meer dan 8,9 miljoen, zo men de vormstaalgietijen hierbij voegt.

Tabel 21 vergelijkt de voorbij en voorziene evolutie van ruw staal.

Tabel 21. — Indexcijfer van de produktie van ruw staal (1959 = 100).

	Indexcijfer	Toename in %
1957	97,4	
1961	108,8	(+ 11,7)
1965	137,4	(+ 26,3)

Deze kwantitatieve expansie blijkt slechts het gevolg te zijn van de inspanning tot modernisatie die in de staalsektor werd geleverd. De installatie van apparaten, waarvan de capaciteit per eenheid steeds vermeerderd en de voortdurende uitbreiding van de produkten

fabrication doivent normalement conduire à un accroissement du volume de la production.

Les perspectives d'avenir des producteurs belges, qui envisagent une expansion importante dans certaines catégories d'aciers spéciaux, expliquent la différence entre l'indice de production de 137,4 repris au tableau 21, et l'indice de production de 139 présenté au tableau 20. Le premier indice a été calculé sur des quantités physiques, le second sur la valeur de la production.

Le commerce extérieur.

La sidérurgie belge reste une industrie essentiellement exportatrice. Les ventes à l'étranger représentaient en 1961 72,5 % du total des livraisons. Bien que le programme prévoit une expansion rapide de la consommation intérieure d'acier liée au développement de l'industrie des fabrications métalliques, le problème des échanges extérieurs reste déterminant en ce qui concerne les possibilités d'utiliser les capacités de production nouvelles.

Le tableau 22 exprime l'importance relative des trois grands marchés de la sidérurgie belge et en traduit les évolutions au cours de ces dernières années.

Tableau 22. — Expéditions totales de la sidérurgie belge par marché (producteurs + relamineurs, déduction faite des livraisons des premiers aux seconds).

	(en % du tonnage total)		
	<i>Marché national</i>	<i>Autres pays CECA</i>	<i>Pays tiers</i>
Période antérieure à la CECA			
1948	40 %	12 %	48 %
1952	34 %	20 %	46 %
Période postérieure à la CECA			
1955	32 %	28 %	40 %
1956	31 %	24 %	45 %
1957	32 %	23 %	45 %
1958	27 %	22 %	51 %
1959	28 %	25 %	47 %
1960	26 %	31 %	43 %
1961	27,5 %	30 %	42,5 %

La vocation exportatrice de notre sidérurgie continuera à s'affirmer au cours de la période de réalisation du programme. L'hypothèse retenue est que les exportations passeront de 4,1 millions de tonnes en 1961 à 5,2 millions de tonnes en 1965, soit une augmentation de 27 %. La réalisation de cet objectif dépend à la fois du développement des marchés à l'exportation et de la position concurrentielle que l'industrie belge y occupe. Cet effort peut paraître difficile si l'on se réfère aux tendances enregistrées dans le passé.

gamma's, moet normaal tot een groei van het produktievolume leiden.

De perspectieven voor de Belgische producenten, die een belangrijke expansie van zekere bijzondere staalsoorten overwegen, leggen het verschil uit tussen het produktie-indexcijfer van 137,4 (tabel 21) en het produktie-indexcijfer van 139 (tabel 20). Het eerste indexcijfer werd op de fysieke hoeveelheden berekend, terwijl het tweede door de waarde van de produktie werd bepaald.

De buitenlandse handel.

De Belgische staalnijverheid blijft in de eerste plaats een exportindustrie. De verkoop aan het buitenland in de loop van het jaar 1961 bedroeg 72,5 % van het totaal der leveringen. Hoewel het programma een snelle expansie van het binnenlandse staalverbruik voorziet, door de ontwikkeling van de metaalverwerkende nijverheid, blijft de buitenlandse handel doorslaggevend wat de mogelijkheden betreft tot aanwending van de verhoogde produktiecapaciteit.

Tabel 22 weerspiegelt het relatieve belang van de drie grote markten der Belgische siderurgie, alsmede de ontwikkeling der laatste drie jaren.

Tabel 22. — Totale leveringen volgens de markten van de Belgische staalnijverheid. (producenten + herwalsers, na aftrek van de leveringen door de eersten gedaan aan de tweeden).

	(in % van de totale tonnage)		
	<i>Nationale markt</i>	<i>Overige landen van de E.G.K.S.</i>	<i>Andere landen</i>
Période vóór de oprichting van de E.G.K.S.			
1948	40 %	12 %	48 %
1952	34 %	20 %	46 %
Période vanaf de oprichting van de E.G.K.S.			
1955	32 %	28 %	40 %
1956	31 %	24 %	45 %
1957	32 %	23 %	45 %
1958	27 %	22 %	51 %
1959	28 %	25 %	47 %
1960	26 %	31 %	43 %
1961	27,5 %	30 %	42,5 %

De exportfunctie van onze staalnijverheid zal tijdens de verwezenlijking van het programma verder bevestigd worden. Volgens de weerhouden hypothese zal de uitvoer van 4,1 miljoen ton in 1961 tot 5,2 miljoen ton in 1965 stijgen, hetzij een vermeerdering met 27 %. Het verwezelijken van dit programma hangt af van de ontwikkeling van de buitenlandse markten en van de concurrentiële plaats die de Belgische industrie inneemt. Bekijkt men de voorbije ontwikkeling, dan blijkt hieruit dat de nog te leveren inspanning terzake belangrijk zal dienen te zijn.

Tableau 23. — Expéditions de la sidérurgie belge.

(en milliers de tonnes)					
Vers pays CECA	1957	1959	1961	Indice 1959/1957	Indice 1961/1959
—	—	—	—	—	—
Allemagne	202	393	409	195	104
France	344	371	650	108	175
Italie	33	86	191	261	222
Luxembourg	7	6	6	86	100
Pays-Bas	564	438	444	78	101
Ensemble CECA	1.105	1.294	1.700	117	131
Vers pays tiers	2.258	2.446	2.405	108	98
Expédit. totales	3.363	3.740	4.105	111	110

Une étude de la CECA, réalisée dans le cadre de la fixation des objectifs généraux, conclut que les exportations vers les pays tiers ne dépasseront guère, en 1965, le niveau atteint en 1959. Le tableau 23 indique que la tendance au renforcement de la concurrence déjà constatée en 1960 sur le marché international de l'acier est très nettement confirmée en 1961. La sidérurgie belge a surtout essayé de consolider la position qu'elle s'était créée sur les autres marchés de la Communauté. Par rapport à 1957, les expéditions belges vers les pays partenaires avaient, en 1961, progressé de 54 %. Notre sidérurgie a donc largement bénéficié de la libéralisation du marché de l'acier sur le territoire de la Communauté et ses livraisons dans les autres pays de la CECA restent largement supérieures aux importations en Belgique d'origine communautaire.

Tableau 24. — Exportations par type de produit et par marché.

Indices 1961/1959		
Pays tiers	Belgique	C.E.C.A.
—	—	—
Profilés et poutrelles	76	83
Aciers marchands	107	98
Fil machine	109	105
Tôles fortes et moyennes	56	76
Tôles fines (à chaud et à froid)		
C.E.C.A.		
Profilés et poutrelles	179	183
Aciers marchands	105	125
Fil machine	101	124
Tôles fortes et moyennes	123	168
Tôles fines (chaud et froid)	120	120

Le tableau 21 retrace l'évolution divergente des types de produits exportés durant la période 1959 à 1961. L'exportation belge n'a pas réussi à suivre le rythme général dans les échanges intra-communautaires sauf dans le secteur des tôles fines. La position de la sidérurgie belge s'est avérée la plus forte sur les marchés des pays tiers pour les aciers marchands et le fil machine. Il apparaît ainsi qu'un effort considérable devra être fait à la fois au plan des produits et de la pénétration commerciale pour permettre à la sidérur-

Tabel 23. — Leveringen van de Belgische staalnijverheid.

(in duizenden ton)					
CECA	1957	1959	1961	Indexcijfer 1959/1957	Indexcijfer 1961/1959
—	—	—	—	—	—
Duitsland	202	393	409	195	104
Frankrijk	344	371	650	108	175
Italië	33	86	191	261	222
Luxemburg	7	6	6	86	100
Nederland	564	438	444	78	101
Geheel E.G.K.S.- landen	1.105	1.294	1.700	117	131
Naar derde landen	2.258	2.446	2.405	108	98
Totale leveringen	3.363	3.740	4.105	111	110

Een studie van de E.G.K.S., gemaakt met het oog op het vastleggen der algemene objectieven, besluit dat in 1965 de uitvoer naar derde landen het peil dat in 1959 werd bereikt, niet zal overtreffen. Tabel 23 duidt zeer goed de tendens aan van de verscherpte concurrentie welke reeds sedert 1960 op de internationale staalmarkt voelbaar was en die zich sedert 1961 duidelijk heeft bevestigd. De Belgische siderurgie heeft vooral geprobeerd haar positie te verstevigen, welke ze op de andere markten van de Gemeenschap had verworven. In verhouding tot 1957 zijn de Belgische leveringen aan de partnerstaten in 1961 met 54 % toegenomen. Onze siderurgie heeft dus ruim voordeel getrokken uit de liberalisatie van de staalmarkt binnen het gebied van de Gemeenschap. De leveringen aan de andere landen van de Gemeenschap overtreffen inderdaad en veruit de invoer uit de E.G.K.S.-landen.

Tabel 24. — Uitvoer per produktie-type en per markt.

Indexcijfers 1961/1959		
Naar derde landen	Vanuit België	Van uit E.G.K.S.
—	—	—
Profielijzer en balken	76	83
Handelsstaal	107	98
Machinedraad	109	105
Sterke en halfsterke platen	56	76
Fijne platen (koud en warm gewalst)	93	104
Naar E.G.K.S.		
Profielijzer en balken	179	183
Handelsstaal	105	125
Machinedraad	101	124
Sterke en halfsterke platen	123	168
Fijne platen (koud en warm gewalst)	120	120

Tabel 24 schetst de uiteenlopende ontwikkeling van de produktietypes, welke in de loop van de periode 1959 tot 1961 werden uitgevoerd. Behalve voor de sector « fijne platen » is de Belgische uitvoer er niet in geslaagd het algemeen ritme van het intra-gemeenschappelijk ruilverkeer bij te houden. De Belgische staalnijverheid heeft daarentegen een goede plaats weten te veroveren op de markten van derde landen, vooral voor handelsstaal en machinedraad. Hieruit blijkt terug dat een grote inspanning zal moeten wor-

gie belge de développer ses ventes plus rapidement que celles des pays voisins.

Consommation intérieure.

La consommation intérieure de produits finis et demi-produits pour utilisation directe poursuit son expansion. Elle est passée de 2,191 millions de tonnes en 1959 à 2,640 millions de tonnes en 1961, soit un accroissement de 20,5 %. Mais ce sont surtout les pays de la communauté, et plus particulièrement les usines luxembourgeoises et françaises, qui ont bénéficié de cette évolution de la consommation belge de produits sidérurgiques. En 1961, les importations totales qui atteignaient 1,080 millions de tonnes, se répartissaient, selon leur provenance, comme suit :

Luxembourg : 609.000 tonnes.

Autres pays CEEA : 434.000 tonnes.

Pays tiers : 37.000 tonnes.

*
**

Si la capacité compétitive de la sidérurgie peut être influencée par des mesures qui sont du ressort des entreprises et qui tiennent à leur organisation interne, à l'aménagement et à la modernisation de leurs installations, des mesures complémentaires influencent également de l'extérieur les conditions dans lesquelles s'exercent les activités du secteur sidérurgique. C'est le cas notamment des coûts de transport qui grèvent l'approvisionnement en matières premières et l'expédition des produits finis. Les importants travaux entrepris en vue d'améliorer l'infrastructure des transports par eau, et qui permettront à la sidérurgie belge de renforcer sa position de concurrence, ne seront toutefois pas achevés avant l'année terminale de ce premier programme.

Dans les dernières années, la position belge s'est affaiblie par rapport à tous ses voisins avec la seule exception du Luxembourg. La réalisation du programme sidérurgique demandera un effort considérable à la fois sur le plan technique et financier afin de modifier cette situation.

Le développement rapide des capacités de production, l'amélioration de la qualité des produits et la tendance à la spécialisation constitueront autant d'atouts majeurs. Il ne faut pourtant pas se dissimuler que la possibilité de réaliser le programme dépendra d'une évolution favorable des marchés extérieurs et de conditions de prix qui permettront un large autofinancement des ambitieux projets d'investissement.

II. L'INDUSTRIE DES METAUX NON FERREUX.

1. *Situation générale.*

L'industrie belge des métaux non ferreux groupe à la fois les produits bruts et les produits demi-finis.

den geleverd, zowel op het gebied van de produkten als inzake de handelspromotie, opdat de Belgische siderurgie de mogelijkheid zou krijgen haar verkoop sneller uit te breiden dan de buurlanden.

Binnenlands verbruik.

In de binnenlandse consumptie van afgewerkte en halfafgewerkte produkten voor rechtstreeks verbruik gaat de expansie verder. Van 2,191 miljoen ton in 1959 bereikte ze 2,640 miljoen in 1961, hetgeen dus een verhoging met 20,5 % betekent. Het zijn echter de landen van de Gemeenschap en in het bijzonder de Franse en Luxemburgse fabrieken, die het meeste voordeel haalden uit de gunstige evolutie van het verhoogde Belgisch verbruik van staalprodukten.

De totale invoer, die in 1961 1,080 miljoen ton bedroeg, is volgens de herkomst als volgt in te delen :

Luxemburg : 609.000 ton.

Andere E.G.K.S.-landen : 434.000 ton.

Derde landen : 37.000 ton.

*
**

Naast de initiatieven die de ondernemingen intern kunnen nemen en die afhankelijk zijn van hun bedrijfsorganisatie, van de aanpassing en van de modernisering hunner uitrusting, kunnen aanvullende maatregelen van buiten uit genomen, eveneens een invloed hebben op de ontwikkeling van deze nijverheidssector. Dit geldt o.m. voor de vervoerskosten, die op de bevoorrading in grondstoffen en de verzending van afgewerkte produkten slaan. De belangrijke infrastructuur-werken ter verbetering van het vervoer te water, die de staalnijverheid in staat zullen stellen haar concurrentiële positie te verbeteren, zullen nochtans niet beëindigd zijn bij het verstrijken van dit eerste programma.

In vergelijking met de buurlanden, uitgezonderd t.o.v. het Groot-Hertogdom Luxemburg, verzwakte de Belgische positie geleidelijk tijdens de laatste jaren. Om deze toestand te wijzigen zal de verwezenlijking van het programma een hoge inspanning vergen, zowel op technisch als op financieel plan.

Snelle ontwikkeling van de productiecapaciteit, kwaliteitsverbetering en specialisatie betekenen hier toe onze voornaamste troeven; nochtans blijven de mogelijkheden tot realisatie van het programma afhankelijk van de gunstige ontwikkeling der buitenlandse markten en van de prijsvoorwaarden, die op hun beurt een ruime zelffinanciering moeten toelaten van de groots opgevatte investeringsprojecten.

II. DE INDUSTRIE VAN DE NON-FERRO METALEN.

1. *Algemene toestand.*

De Belgische industrie van de non-ferro metalen omvat het volledige gamma van produkten, van de onafgewerkte produkten af tot en met de half-afgewerkte produkten.

Tableau 25. — Production de l'industrie des métaux non ferreux en 1961.

	(en milliers de tonnes et en indices)			
	Produits bruts		Produits demi-finis	
	1961	Indice 1961/1953	1961	Indice 1961/1953
Cuivre	226,1	150	127,0	160
Plomb	99,9	131	27,4	130
Aluminium	1,9	126	71,7	580
Zinc	245,5	128	44,1	107
Etain	6,5	66		
Divers (1)	4,6	100		

Source : Union des Industries de Métaux non ferreux, I.N.S.

Si le secteur des produits bruts est principalement fondé sur le travail du cuivre et du zinc, celui des produits demi-finis présente une structure très différente et l'aluminium y prend une place grandissante.

Mais qu'il s'agisse des métaux bruts à l'exclusion de l'aluminium et du nickel ou des demi-produits, les capacités de production dépassent largement les besoins intérieurs : en 1961, la production était écoulée à l'étranger à raison de 72 % environ pour les métaux bruts et de 57 % pour les métaux demi-finis.

De même, l'ensemble des secteurs des métaux non ferreux dépend entièrement de l'étranger pour son approvisionnement en matières premières, sauf pour son alimentation en déchets, débris, cendres et résidus dont une partie importante provient du marché intérieur. Ces matières de récupération ne constituent toutefois que des matières premières d'appoint.

2. Programme.

L'industrie des métaux non ferreux va poursuivre l'intense effort d'investissement et de recherche qui, seul, peut lui permettre d'améliorer ses positions compétitives et de rester au premier plan des progrès techniques en ce domaine.

L'analyse de la demande intérieure et du commerce extérieur permet de prévoir, pour 1965, les grandes évolutions indiquées au tableau 26.

Tabel 25. — Produktie van de non-ferro metaalindustrie in 1961.

	(in duizend ton en in indexcijfers)			
	Onafgewerkte produkten		Half-afgewerkte produkten	
	1961	Indexcijfer 1961/1953	1961	Indexcijfer 1961/1953
Koper	226,1	150	127,0	160
Lood	99,9	131	27,4	130
Aluminium	1,9	126	71,7	580
Zink	245,5	128	44,1	107
Tin	6,5	66		
Diverse n.e.g. (1)	4,6	100		

Bron : Unie der non-ferro metaalnijverheid, N.I.S.

De sector der onafgewerkte produkten met uitsluiting van aluminium en nikkel steunt hoofdzakelijk op het verwerken van koper en zink; deze van de halfafgewerkte produkten biedt een totaal verschillende structuur, waarin het aluminium een steeds groter wordende plaats inneemt.

De produktiecapaciteit van beide takken, de onafgewerkte en de halfafgewerkte produkten, overschrijdt ruim de binnenlandse behoeften. De uitvoer bedroeg in 1961 voor de eerste sector ongeveer 72 % en voor de tweede 57 % van de totale produktie.

Verder is het geheel der non-ferro metaalsectoren volledig afhankelijk van het buitenland wat zijn bevoorrading in grondstoffen betreft, hoewel een belangrijk deel van afvalprodukten, asse en residu op de binnenlandse markt verkregen kan worden. Deze recuperatiestoffen zijn echter slechts aanvullende grondstoffen.

2. Programma.

De industrie der non-ferro metalen zal de intensieve inspanning tot investeren en research dienen vol te houden, opdat ze haar competitieve positie niet alleen zou verbeteren, maar tevens haar vooraanstaande plaats op technisch gebied zou behouden.

De analyse van de binnenlandse vraag en van de buitenlandse handel laat toe tegen 1965 de in tabel 26 opgenomen grote lijnen der ontwikkeling te onderkennen.

Tableau 26. — Programme de l'industrie des métaux non ferreux. — Bilan en indices 1965-1959.

Tabel 26. — Programma van de non-ferro metaalnijverheid. — Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales. — Totaal beschikbaar.		Utilisations. — Aanwending.	
Valeur de la production. — Waarde van de produktie	166	Demande des entreprises des autres industries. — Vraag van bedrijven uit de andere industrieën	149
dont — waaronder :		dont — waaronder :	
Importations de matières premières. — Invoer van grondstoffen	200	Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	146
Achats courants. — Courante aankopen	135	Importations. — Invoer	152
Valeur ajoutée. — Toegevoegde waarde	145		
Importations de produits finis. — Invoer van afgewerkte produkten	152	Exportations. — Uitvoer	175
Offre totale. — Totaal aanbod	163	Demande totale. — Totale vraag	163

(1) antimoine, cadmium, cobalt et nickel.

(1) antimonium, cadmium, kobalt en nikkel.

L'accroissement de production sera rapide et continuera à se relever par rapport aux taux réalisés dans le passé. Cette accélération résultera essentiellement de progrès nouveaux dans l'industrie transformatrice du cuivre, dans celle des métaux spéciaux et surtout dans celle des produits demi-finis en aluminium.

Tableau 27. — Indices d'évolution dans l'industrie des métaux non ferreux. (1959 = 100).

	Production	Exportation(1)
1957	96	90
1961	121 (+ 26 %)	123 (+ 37 %)
1965	166 (+ 37 %)	175 (+ 42 %)

L'expansion des livraisons sur le marché intérieur repose sur la forte demande provenant des entreprises de fabrications métalliques : les achats de ce dernier secteur en métaux non ferreux augmenteront de près de 50 % de 1959 à 1965. En s'orientant vers une transformation secondaire plus poussée, l'industrie des métaux non ferreux répond à cette évolution. Toutefois, en raison de l'ouverture du Marché Commun et de l'intensification des échanges internationaux, on a supposé que les importations continueraient à s'accroître fortement.

Mais parallèlement, les exportations marqueront également d'importants progrès, dans lesquels le secteur de l'aluminium jouera à nouveau un rôle fondamental.

On remarquera, en outre, que les importations de matières premières s'accroissent plus rapidement que la production. Ceci doit être imputé à certaines tendances structurelles.

Le recul du travail des minerais au profit du travail des métaux implique en effet des importations plus coûteuses. Ce renchérissement est encore accentué par la part grandissante de produits à forte valeur unitaire qui résulte notamment de l'expansion du secteur de l'aluminium.

On a également supposé une certaine diminution du travail pour compte de tiers au profit du travail pour compte propre. Conventionnellement, en effet, on ne comptabilise, dans le premier cas, que ce qui est « ajouté » par l'industrie nationale au produit fourni par le tiers tandis que, dans le second cas, on comptabilise la totalité de la valeur produite et des matières travaillées.

Ces tendances expliquent que la valeur ajoutée s'accroît moins rapidement que la production nationale.

(1) L'accroissement des exportations est nettement moindre que dans les statistiques de l'U.E.B.L. Ceci provient du fait que, dans les méthodes de comptabilité nationale du B.P.E., le travail à façon n'est compris que pour la valeur ajoutée. Or, ce travail à façon est particulièrement important pour le cuivre où l'expansion est rapide.

De produktie zal verder toenemen in nog een sneller ritme dan in het verleden. Deze versnelling zal voornamelijk het resultaat zijn van de toepassing van nieuwe werkmethoden in de koperverwerkende nijverheid, in de voortbrenging van speciale metalen en voornamelijk in de produktie van halfafgewerkte aluminiumprodukten.

Tabel 27. — Ontwikkeling in de non-ferro metaalnijverheid. (1959 = 100).

	Productie	Uitvoer(1)
1957	96	90
1961	121 (+ 26 %)	123 (+ 37 %)
1965	166 (+ 37 %)	175 (+ 42 %)

De uitbreiding van de leveringen op de binnenlandse markt is het resultaat van de grote vraag die uitgaat van de metaalverwerkende ondernemingen. Voorzien wordt dat van 1959 tot 1965 de aankopen van deze bedrijven met bijna 50 % zullen toenemen. De sector der non-ferro metalen reageert op deze expansie door zich meer en meer in te stellen om zelf de secundaire bewerking te verrichten. Nochtans, wegens de mogelijkheden die de Euromarkt biedt en de intensivering van de internationale betrekkingen, werd verondersteld dat de invoer verder sterk zou blijven stijgen.

Evenwijdig hieraan zal er zich ook een belangrijke ontwikkeling in de uitvoer voordoen, waarin vooral weer het aluminium een fundamentele rol zal spelen.

Verder is het opvallend dat de invoer van grondstoffen sneller dan de produktie zal toenemen : structurele tendenties zijn hiervan de oorzaak.

De substitutie van de ertsverwerking ten gunste van de metaalbewerking verhoogt inderdaad de invoerkosten. Deze tendentie wordt nog versterkt door het steeds groter wordend aandeel van produkten met hoge eenheidswaarde, voornamelijk als gevolg van de expansie in de aluminiumsector.

Men heeft eveneens een zekere vermindering verondersteld van het voor rekening van derden uitgevoerde maakloonwerk, dit ten voordele van de arbeid voor eigen rekening. Gewoonlijk wordt in het eerste geval slechts de waarde genoteerd die door de nationale industrie bij het door derden geleverd produkt wordt « toegevoegd »; in het tweede geval registreert men het geheel van de geproduceerde waarde en van de verwerkte grondstoffen.

Deze tendenties verklaren meteen hoe de toegevoegde waarde minder snel toeneemt dan de nationale produktie.

(1) De toename van de uitvoer is uitgesproken lager dan in de statistieken van de B.L.E.U. Dit is het gevolg van het feit dat slechts de toegevoegde waarde van het maakloonwerk wordt opgenomen in de ramingen van de nationale boekhouding van het B.E.P. Het maakloonwerk is bijzonder belangrijk voor de sterk expanderende koperverwerkende nijverheid.

3. Evolution par branche industrielle.

Au niveau des principales branches de l'industrie, les évolutions prévues se présentent comme suit :

a) Alors qu'elle reposait traditionnellement sur des secteurs comme le cuivre, le zinc et le plomb, l'industrie des métaux non ferreux voit se développer, à une allure très rapide, la branche des demi-produits en aluminium. Dès 1965, celui-ci interviendra pour une part importante dans la production totale.

Cette expansion exigera un gros effort d'exportation. Il sera facilité par la réalisation progressive du Marché Commun et par les possibilités d'écoulement que laissent entrevoir les consommations actuelles par tête aux Etats-Unis et en Europe.

Tableau 28. — Consommation de produits d'aluminium, par tête d'habitant, en 1959.

	En kg.
Belgique	1,85
France	3,32
Allemagne	4,55
Italie	1,63
Pays-Bas	1,40
U.S.A.	11,50

Source : Revue de l'Aluminium, décembre 1960.

L'essor du secteur de l'aluminium portera par ailleurs sur des alliages spéciaux et des produits très diversifiés : barres, profilés, fils, câbles, tôles, feuilles minces.

b) Le secteur du cuivre poursuivra normalement son expansion.

Par contre, les secteurs du plomb et du zinc, qui dépendent entièrement de l'étranger pour leur alimentation en minerais, auront à faire face à deux préoccupations essentielles en matière d'approvisionnement. Tout d'abord, certains pays, gros acheteurs de minerais, avantagés par diverses mesures de protection (droits d'entrée élevés, contingents, mesures financières) connaissent des prix intérieurs sur les métaux sensiblement supérieurs aux cours de la Bourse de Londres qui régissent les transactions des usines belges. Or, les prix plus élevés sur le marché intérieur dont bénéficient ces pays sur le métal brut leur permettent d'offrir à l'achat de minerais des conditions que l'industrie belge ne peut pas concurrencer.

En outre, les pays producteurs de minerais s'efforcent d'installer sur place leurs propres fonderies : ainsi les minerais disponibles pour les fonderies non intégrées deviennent de plus en plus rares. L'industrie belge s'efforce de surmonter ces difficultés, notamment par des investissements dans la recherche et la prospection minières à l'étranger. Il y a lieu de noter qu'un projet concernant une garantie à ces investissements est actuellement en discussion à la Banque Nationale.

3. Ontwikkeling per bedrijfstak.

Voor de voornaamste bedrijfstakken kan de evolutie en de daarmee samenhangende problemen als volgt geschetst worden :

a) De non-ferro metaalnijverheid die voorheen traditioneel sectoren zoals koper, zink en lood omvatte, beleeft thans een snelle ontwikkeling via de half-afgewerkte aluminiumprodukten. Van 1965 af zal deze sector een belangrijk deel van de totale produktie vormen.

Deze expansie zal eveneens een grote inspanning vergen op het gebied van de export, die echter vergemakkelijkt zal worden door de progressieve verwezenlijking van de Euromarkt en door de verhoogde afzetmogelijkheden, die de gunstige ontwikkeling van het verbruik per inwoner in de Verenigde Staten en in Europa laat voorzien.

Tabel 28. — Verbruik van aluminiumprodukten per capita in 1959.

	In Kg.
België	1,85
Frankrijk	3,32
Duitsland	4,55
Italië	1,63
Nederland	1,40
V.S.A.	11,50

Bron : Revue de l'Aluminium, december 1960.

De hoge vlucht van de aluminiumsector zal betrekking hebben op speciale legeringen en uiteenlopende produkten : draden, staven, geprofileerd aluminium, kabels, dunne bladen.

b) Verwacht wordt dat de kopersector zijn normale expansie zal verder zetten.

In tegenstelling hiermede zullen de lood- en zinksectoren die voor hun eerstsoever hoofdzakelijk van het buitenland afhangen, voor twee essentiële problemen komen te staan t.a.v. hun bevoorrading. Vooreerst zijn er de landen, aankopers van grote hoeveelheden erts, die van diverse protectiemaatregelen genieten (hoge invoerrechten, contingents, financiële maatregelen) waardoor hun binnenlandse metaalprijzen aanzienlijk hoger liggen dan de koers van de Londense Beurs, die bepalend is voor de transacties van de Belgische fabrieken. Derhalve laten deze hoge prijzen, welke de betreffende landen op hun binnenlandse markt voor bruto-metalen bekomen, hen toe, erts aankopen te verrichten tegen prijzen, die elke concurrentie vanwege de Belgische industrie uitsluiten. Bovendien spannen de erts-producerende landen zich in om ter plaatse hun eigen gieterijen op te richten : aldus wordt het beschikbaar erts voor de niet geïntegreerde gieterijen steeds zeldzaam. Een poging van de Belgische industrie om deze moeilijkheden te overwinnen is het investeren in mijnonderzoek en — prospectie buiten België. In dit verband dient vermeld dat een ontwerp tot waarborg van deze investeringen thans ter bespreking ligt bij de Nationale Bank.

En raison de cette situation particulière au zinc et au plomb, l'industrie des métaux non ferreux a présenté, pour 1965, des indices maxima et minima d'expansion, selon que les problèmes d'approvisionnement seront résolus ou non. Le Bureau de Programmation Economique a cru possible d'élaborer son programme en retenant un indice proche de l'indice maximum prévu.

c) Toutefois, devant les incertitudes qui pèsent sur l'avenir et en vue de mieux soutenir leur expansion, diverses entreprises ont élargi leur gamme de fabrication, notamment vers des métaux à haute pureté, des produits chimiques et mécaniques.

En matière de métaux à haute pureté, la Belgique occupe déjà une place de grande importance. Ces produits (germanium, silicium, tantale, uranium, niobium, etc.) continueront à connaître un essor rapide, en liaison notamment avec les besoins de l'industrie électronique et donneront lieu à de nouveaux développements en matière chimique.

Parallèlement à ces tendances qui restent du domaine de la métallurgie, certaines entreprises se sont orientées vers des produits des industries chimiques ou mécaniques, mais ces productions sont reprises dans les secteurs correspondants.

**

L'industrie des métaux non ferreux poursuivra ainsi un effort technique qui, dans le domaine des produits considérés et en face d'exigences toujours croissantes des secteurs utilisateurs, est la seule voie possible d'expansion.

En plus de ses activités traditionnelles, elle s'orientera vers des voies nouvelles : les métaux spéciaux ou rares et la transformation de l'aluminium. Il faut également y inclure certains développements du côté de la métallurgie des poudres.

Mais la part importante qu'ont, dans le secteur, les exportations et les accords mondiaux portant sur certains produits le soumet aux aléas de la vie internationale.

CHAPITRE III.

L'industrie des fabrications métalliques.

1. Situation générale.

Le Bureau de Programmation Economique a basé ses calculs sur une analyse de la demande qui distingue, dans l'industrie des fabrications métalliques, quatre groupes de produits : les produits inter-industriels, les biens d'équipement, les biens de consommation et les véhicules automobiles.

Door de bijzondere toestand waarin de sectoren zink en lood verkeren, werden door de non-ferro metaalindustrie voor 1965 maximale en minimale indexcijfers van expansie uitgewerkt, te verwezenlijken naargelang het bevoorradingsprobleem al dan niet zal opgelost worden. Het Bureau voor Economische Programmatie was van oordeel dat zijn programma kon worden opgesteld door zich te steunen op een indexcijfer, dat het voorziene maximum benadert.

c) Gezien de onzekerheid der toekomstvooruitzichten, en met het oog op het aanhouden van hun expansie hebben sommige ondernemingen hun produkten gamma uitgebreid, door er metalen met een hoge zuiverheid in op te nemen, evenals scheikundige en mechanische produkten.

Inzake metalen met een hoge zuiverheidsgraad bekleedt België reeds een zeer belangrijke plaats. Deze produkten (germanium, silicium, tantalium, uranium, niobium, enz.) zullen door de stijgende behoeften hieraan in de elektronische industrie verder een grote ontwikkeling kennen. Zij zullen bovendien aanleiding geven tot nieuwe ontwikkelingen op scheikundig gebied.

Evenwijdig met deze tendenties, die tot het domein van de metaalnijverheid blijven behoren, hebben sommige ondernemingen de richting ingeslagen van chemische en mechanische produkten, die besproken worden in de overeenstemmende sectoren.

**

De industrie van de non-ferro metalen zal aldus haar technische inspanning verder zetten, die, voor de besproken produkten en tegenover de steeds groter wordende eisen van de verbruikssectoren de enig mogelijke uitweg biedt tot expansie.

Naast haar traditionele werkzaamheden, zal ze nieuwe wegen moeten inslaan : de produktie van bijzondere of zeldzame metalen en de bewerking van aluminium.

Doch de aanzienlijke invloed die de uitvoermogelijkheden en de bestaande internationale overeenkomsten voor sommige produkten uitoefenen op deze sector, onderwerpen hem aan de wisselvalligheden van de internationale verhoudingen.

HOOFDSTUK III.

De metaalverwerkende nijverheid.

1. Algemene toestand.

Het Bureau voor Economische Programmatie heeft zijn berekeningen gesteund op een analyse van de vraag, die vier groepen van produkten onderscheidt : de interindustriële produkten, de uitrustingsgoederen, de verbruiksgoederen en de autovoertuigen.

Toutefois, le passage de cette classification à celle retenue par les statistiques usuelles de production présente de nombreuses difficultés. Les comparaisons ne peuvent donc être faites qu'avec certaines réserves.

Comme l'industrie belge dans son ensemble, l'industrie des fabrications métalliques a connu un taux de croissance moindre que dans les pays voisins.

Tableau 29. — Indices de la production des industries de transformation des métaux (1959 = 100).

Indices de production.

	Belgique	France	Allemagne	Italie	Pays-Bas	Royaume Uni	U.S.A.
1951	80	54	44	54	52	76	71
1957	101	89	86	89	83	95	98
1961	120	106	125	137	121	108	103

Taux annuels d'accroissement.

1957/51	3,9 %	8,9 %	11,9 %	8,9 %	8,2 %	3,9 %	5,5 %
1961/57	4,5 %	4,5 %	9,8 %	11,6 %	10 %	3,4 %	1,3 %

Sources : pour la Belgique : Fabrimétal.

Pour les autres pays : O.C.D.E.

L'industrie des fabrications métalliques a, en effet, rencontré certains obstacles qu'elle a surmontés peu à peu au cours des récentes années.

Elle paraît d'abord extrêmement dispersée : le tableau 30 montre la part prise, dans le secteur, par les entreprises de petites dimensions. Or, dans un cadre de forte concurrence internationale et de rapides changements technologiques, les petites et moyennes entreprises ne pourront jouer un rôle créateur que pour certains produits hautement spécialisés qui correspondent le mieux à leurs possibilités.

Tableau 30. — Etablissements de l'industrie des fabrications métalliques, par classe d'importance en 1959.

Classe d'importance	Nombre d'ouvriers		Nombre d'établissements	
	Unités	%	Unités	%
5 - 9 ouvriers	3.503	2	498	22
10 - 19 ouvriers	8.845	5	645	28
20 - 49 ouvriers	17.630	10	570	25
50 - 99 ouvriers	16.957	9	242	11
100 - 199 ouvriers	20.836	12	150	7
200 - 499 ouvriers	30.999	17	109	5
500 et plus	81.170	47	56	2
Total	179.940	100	2.270	100

Source : I.N.S.

Une autre caractéristique de l'industrie est l'importance qu'y ont les demi-produits ou certains produits traditionnels.

Van deze classificatie overgaan naar de gebruikelijke statistieken van de produktie levert nochtans talrijke moeilijkheden op. Bij vergelijking dient men dus een zeker voorbehoud te maken.

Zoals de Belgische industrie in haar geheel, kende ook de metaalverwerkende nijverheid een lager groeipercantage dan dit van de naburige landen.

Tabel 29. — Produktieindexcijfers voor de metaalverwerkende nijverheid (1959 = 100).

Produktie-indexcijfers.

	België	Frank- rijk	Duitsland	Italië	Neder- land	Verenigd Konink.	V.S.A.
1951	80	54	44	54	52	76	71
1957	101	89	86	89	83	95	98
1961	120	106	125	137	121	108	103

Jaarlijkse groeipercantages.

1957/51	3,9 %	8,9 %	11,9 %	8,9 %	8,2 %	3,9 %	5,5 %
1961/57	4,5 %	4,5 %	9,8 %	11,6 %	10 %	3,4 %	1,3 %

Bronnen voor België : Fabrimetal

Voor de andere landen : O.E.C.D.

De metaalverwerkende nijverheid had inderdaad met sommige belemmeringen af te rekenen, die ze geleidelijk in de laatste jaren heeft overwonnen.

In de eerste plaats is er de spreiding over een groot aantal kleinere ondernemingen. Tabel 30 toont het deel aan, dat de ondernemingen van kleine omvang in deze sector innemen. In het raam van een sterke internationale concurrentie en van snelle technologische veranderingen, zullen de kleine en middelgrote ondernemingen slechts een rol als ontwerper kunnen spelen, voor zekere uiterst gespecialiseerde produkten, die het best met hun mogelijkheden overeenstemmen.

Tabel 30. — Bedrijven in de metaalverwerkende nijverheid naar hun belangrijkheid in personeel in 1959.

Klasse	Aantal arbeiders		Aantal bedrijven	
	Eenheden	%	Eenheden	%
5 - 9 arbeiders	3.503	2	498	22
10 - 19 arbeiders	8.845	5	645	28
20 - 49 arbeiders	17.630	10	570	25
50 - 99 arbeiders	16.957	9	242	11
100 - 199 arbeiders	20.836	12	150	7
200 - 499 arbeiders	30.999	17	109	5
500 arbeiders en meer	81.170	47	56	2
Totaal	179.940	100	2.270	100

Bron : N.I.S.

Een ander kenmerk van deze industrie is de belangrijke plaats ingenomen door de half-afgewerkte en door sommige traditionele produkten.

Tableau 31. — *Livraisons de l'industrie des fabrications métalliques et couverture du marché intérieur en 1961.*

	Valeur des livraisons totales (en millions de F)	Part du marché intérieur couverte par l'industrie nationale (en %)
Produits de première transformation	18.118	80,8
Construction métallique	3.990	83,7
Biens de consommation durables	19.403	62,9
dont :		
Equipements ménagers	690	28,1
Matériel naval et ferroviaire	6.990	83,0
Construction mécanique	17.640	34,8
Équipement électrique	10.777	58,6
Automobiles et pièces	16.498	31,0

Source : Fabrimétal.

Le tableau 31 montre que la présence belge sur le marché national est très forte pour les produits peu finis mais qu'elle est beaucoup plus faible pour les biens d'équipement et certains produits de consommation.

En ce qui concerne les positions compétitives, on peut constater au tableau 32, que la part de l'industrie belge dans les importations de divers pays a eu tendance à diminuer en Allemagne et aux États-Unis. Par contre, elle a augmenté aux Pays-Bas. L'industrie belge devra profiter de l'ouverture des frontières pour améliorer ses positions à l'étranger.

Tableau 32. — *Part de l'industrie belge dans les importations de divers pays pour les produits de la construction mécanique et électrique.*

	(en %)		
	1953	1958	1960
Pays-Bas	13,3	21,7	20,4
France	3,5	3,5	3,5
Allemagne	4,8	4,0	3,4
Italie	1,0	1,8	1,6
Suisse	2,0	2,0	2,1
Royaume-Uni	2,2	3,6	2,7
États-Unis	1,7	0,5	0,5

Source : Fabrimétal.

2. Programme.

Le programme postule un vigoureux effort de développement des fabrications métalliques. Celui-ci est d'ailleurs en cours.

En relation notamment avec l'ouverture du Marché Commun, l'industrie des fabrications métalliques a déjà accompli, de 1959 à 1961, d'importants progrès en vue de s'adapter aux nouvelles conditions du marché et d'améliorer son efficacité technique.

Tabel 31. — *Leveringen van de metaalverwerkende nijverheid en dekking der behoeften van de binnenlandse markt over het jaar 1961.*

	Waarde der totale leveringen (in miljoenen F)	Deel van de binnenlandse markt door de nationale industrie bevoorraad (in %)
Produkten van eerste bewerking	18.118	80,8
Metalen constructies	3.990	83,7
Duurzame gebruiksgoederen, waaronder :	19.403	62,9
Huishoudelijke uitrusting	690	28,1
Scheeps- en spoor materiaal	6.990	83,0
Mechanische constructies	17.640	34,8
Elektrische uitrusting	10.777	58,6
Autovoertuigen en onderdelen	16.498	31,0

Bron : Fabrimetal.

Tabel 31 toont aan dat het aandeel op de nationale markt van de weinig afgewerkte produkten bijzonder groot is, terwijl dit voor de uitrustingsgoederen en sommige verbruiksgoederen veel geringer is.

Wat de competitieve posities betreft kan men uit tabel 32 opmaken dat het aandeel van de Belgische industrie in de import van diverse landen en meer bepaald van Duitsland en van de Verenigde Staten neiging tot verminderen vertoont. Integendeel is er een verhoging in Nederland vast te stellen. Om haar posities in het buitenland te verbeteren zal de Belgische industrie moeten gebruik maken van het openen der grenzen.

Tabel 32. — *Aandeel van de Belgische nijverheid in de import van diverse landen inzake produkten voor mechanische en elektrische constructie.*

	(in %)		
	1953	1958	1960
Nederland	13,3	21,7	20,4
Frankrijk	3,5	3,5	3,5
Duitsland	4,8	4,0	3,4
Italië	1,0	1,8	1,6
Zwitserland	2,0	2,0	2,1
Verenigd Koninkrijk	2,2	3,6	2,7
Verenigde Staten	1,7	0,5	0,5

Bron : Fabrimetal.

2. Programma.

Het programma postuleert dus een energieke inspanning tot het weder op dreef brengen en het ontwikkelen van de metaalfabrikaten. Daarmede werd ondertussen reeds aangevangen.

Meer bepaald in verband namelijk met het realiseren van de Euromarkt, heeft de Belgische metaalverwerkende nijverheid van 1959 tot 1961 reeds een belangrijke vooruitgang geboekt, op het stuk van aanpassing aan de nieuwe marktvoorwaarden en van verhoging der technische efficiëntie.

Cet effort a été caractérisé par une réorganisation des entreprises et une réorientation des activités vers des types de produits plus spécialisés et à plus haute valeur unitaire. Le plus souvent, il s'est réalisé à travers des fusions et a été complété par des accords avec des entreprises étrangères ou par des fabrications sous licences. Parallèlement, de nombreuses entreprises étrangères se sont installées en Belgique.

Kenmerkend voor deze inspanning was de reorganisatie van de bedrijven en de oriëntatie van hun activiteit naar gespecialiseerde produkten en produkten met een hogere eenheidswaarde. Meestal werd dit bereikt door middel van bedrijfsfusies, eveneens aangevuld door overeenkomsten met buitenlandse ondernemingen of door het verwerven van fabricatievergunningen. Gelijklopend met deze ontwikkeling vestigden zich talrijke buitenlandse bedrijven in België.

Tableau 33. — *Programme de l'industrie des fabrications métalliques. — Bilan en indices 1965-1959.*
Tabel 33. — *Programma voor de metaalverwerkende nijverheid. — Balans in indexcijfers 1965-1959.*

<i>Disponibilités. — Beschikbaar.</i>		<i>Utilisations. — Aanwending.</i>	
Valeur de la production. — Waarde van de produktie	157	Demande des entreprises des autres industries. — Vraag van bedrijven die onder andere nijverheden ressorteren. (1)	152
dont — waaronder :		dont — waarvan :	
Importations de matières premières. — Invoer van grondstoffen	165	Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	148
Achats courants. — Courante aankopen	149	Importations. — Invoer	166
Valeur ajoutée. — Toegevoegde waarde	161	Demande des ménages et administrations. — Vraag van de gezinnen en openbare besturen	147
Importations de produits finis. — Invoer van afgewerkte produkten	188	dont — waaronder :	
		Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	132
		Importations. — Invoer	192
		Demande de biens d'équipement. — Vraag naar uitrustingsgoederen	159
		dont — waaronder :	
		Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	134
		Importations. — Invoer	187
		Demande de véhicules. — Vraag naar voertuigen	161
		dont — waaronder :	
		Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	150
		Importations. — Invoer	235
Offre totale. — Totaal aanbod	165	Exportations. — Uitvoer	182
		Demande totale. — Totale vraag	165

(1) Cette demande des entreprises comprend les achats pour stocks; dans ce qui suit, il sera fait abstraction de ce montant et les indices deviennent respectivement 138 et 130 contre 152 et 148.

(1) Deze vraag bevat de aankopen voor stockaanvulling; in hetgeen volgt zal van dit bedrag abstractie gemaakt worden en de indices worden respectievelijk 138 en 130 in plaats van 152 en 148.

De 1959 à 1965, la demande intérieure de produits des fabrications métalliques augmentera de quelque 55 %. La hausse des achats intérieurs sera de 39 %, tandis que la hausse des importations atteindra 88 % : cette divergence reflète la spécialisation accrue du commerce international qui sera encore accentuée par la réalisation du Marché commun. Elle implique que les entreprises non compétitives, tant en ce qui concerne les prix que la technicité des produits, rencontreront des difficultés de plus en plus grandes.

Par contre, les entreprises valables du secteur pourront s'affirmer plus efficacement sur les marchés étrangers. On a ainsi prévu que, de 1959 à 1965, les exportations s'accroîtraient de 82 %.

Van 1959 tot 1965 zal de binnenlandse vraag naar metaalprodukten, volgens deze balans, met ongeveer 55 % toenemen. De binnenlandse aankopen zullen met 39 % stijgen en de invoer met 88 % : deze uiteenlopende beweging weerspiegelt de toegenomen specialisatie van de internationale handel die nog zal versterkt worden door de verwezenlijking van de Euromarkt. Dit betekent dat de bedrijven die niet competitief zijn door hun prijzen of door hun technische uitrusting, steeds groter wordende moeilijkheden zullen onder vinden.

De waardevolle bedrijven daarentegen, zullen hun plaats op de buitenlandse markten met succes kunnen bevestigen. Op basis hiervan is aldus van 1959 tot 1965 een stijging van de uitvoer met 82 % voorzien.

La production du secteur s'accroîtra de 57 %. L'augmentation plus rapide de la consommation de matières premières par l'industrie des fabrications métalliques tient à deux raisons. D'abord, il faut tenir compte de la spécialisation accrue du commerce international qui a déjà été évoquée. Ensuite, l'accent mis dans le programme sur le développement de produits élaborés entraînera l'achat de produits connexes (moteurs, roulements à billes et certains accessoires mécaniques, pièces détachées de voiture, appareils de régulation et de contrôle) qui sont pour une bonne part fournis par l'étranger.

On constatera aussi que la valeur ajoutée s'accroît plus rapidement que la production : ceci résulte de l'effort qui sera fait par le secteur en vue de s'orienter vers des produits plus finis et à plus haute valeur spécifique.

On a déjà dit que le rapprochement des données du Bureau de Programmation Economique, avec les statistiques de production établies conjointement par la Fédération des Fabrications Métalliques et l'Institut National de Statistique, ne devait être fait, au stade actuel des travaux, qu'avec réserves. Les résultats de pareille confrontation sont donnés aux tableaux 34 et suivants : ils indiquent les évolutions prévues pour chacun des grands groupes de produits retenus par le Bureau de Programmation Economique.

Tableau 34. — *Prévisions de croissance de 1959 à 1965 pour les branches de l'industrie des fabrications métalliques.*

Produits inter-industriels	141
Biens d'équipement	158
Biens de consommation	160
Véhicules automobiles	171
Production totale	157

3. Evolution par branche industrielle.

A. Produits inter-industriels.

La branche des produits inter-industriels fournit surtout des demi-produits, des articles de mécanique générale ou des pièces détachées qui sont alors intégrées à leur production définitive par d'autres secteurs.

La production de la branche s'accroîtra de 41 % par rapport à 1959 ou de 25 % par rapport à 1961.

Tableau 35. — *Indices d'évolution pour les produits inter-industriels. — 1959 = 100.*

	Production	Exportation
1957	94	79
1961	113 (+ 20 %)	105 (+ 33 %)
1965	141 (+ 25 %)	148 (+ 41 %)

De produktie van de sector zal met 57 % toenemen. De snelle vermeerdering van de grondstoffenconsumptie door de metaalfabriekenindustrie heeft een dubbele oorzaak. Vooreerst dient rekening gehouden met de reeds vermelde verhoogde specialisatie van de internationale handel. Vervolgens zal de uitbreiding van de secundaire bewerking in het land zelf, waarop in het programma de nadruk wordt gelegd, de aankoop van aanverwante produkten als gevolg hebben (motoren, kogellagers en sommige mechanische onderdelen, wiselstukken voor autovoertuigen, regelings- en controleapparaten), welke voor een groot deel door het buitenland worden geleverd.

Men kan ook vaststellen dat de toegevoegde waarde sneller dan de produktie aangroeit : dit is toe te schrijven aan de inspanning die de sector zal doen om zich naar meer afgewerkte produkten met een hogere specifieke waarde te oriënteren.

Er werd reeds aangestipt dat er voor de vergelijking van de gegevens van het Bureau voor Economische Programmatie met de produktiestatistieken, die gemeenschappelijk opgesteld zijn door de Federatie van de Metaalfabrieken en het Nationaal Instituut voor de Statistiek, in het huidige stadium der werkzaamheden het nodige voorbehoud moet gemaakt worden. De resultaten van dergelijke confrontatie worden in tabel 34 e.v. aangeduid : zij vermelden de voorziene evoluties voor elk der door het Bureau voor Economische Programmatie beschouwde grote produktiegroepen.

Tabel 34. — *Groeivoorzichten van 1959 tot 1965 voor de vier bedrijfstakken van de metaalverwerkende nijverheid.*

Interindustriële produkten	141
Uitrustingsgoederen	158
Verbruiksgoederen	160
Autovoertuigen	171
Totale produktie	157

3. Evolutie per bedrijfstak.

A. Interindustriële produkten.

De sector der interindustriële produkten levert vooral half-afgewerkte produkten, evenals produkten van algemene mechaniek en onderdelen; deze laatste worden voor definitieve aanwending door andere sectoren geïntegreerd.

De produktie van deze nijverheidstak zal t.o.v. 1959 met 41 % aangroeien of met 25 % t.o.v. 1961.

Tabel 35. — *Indexcijfers voor de interindustriële produkten. — 1959 = 100.*

	Produktie	Uitvoer
1957	94	79
1961	113 (+ 20 %)	105 (+ 33 %)
1965	141 (+ 25 %)	148 (+ 41 %)

Pour avoir une vue plus précise, on peut décomposer le secteur en trois grands groupes de produits : les accessoires métalliques du bâtiment, les produits de première transformation et les articles mécaniques d'utilisation courante.

En ce qui concerne les accessoires du bâtiment, les échanges internationaux n'ont guère d'importance. L'activité se réglera donc sur les besoins de la construction et plus spécialement sur l'activité en matière de logement. Or, on verra que les logements privés ne connaîtront plus une forte expansion de 1961 à 1965.

Il ne faut toutefois pas exclure la possibilité de certaines substitutions favorisant le secteur des métaux (c'est le cas, par exemple, des équipements sanitaires en métal remplaçant ceux en céramique ou de la menuiserie métallique remplaçant celle en bois). Mais l'absence de données statistiques sur ce point, qui sera à nouveau évoqué au chapitre des matériaux de construction, ne permet pas de déterminer ces mouvements éventuels.

En ce qui concerne les produits de première transformation (tréfilés, tôles revêtues), les exportations dépassaient largement en 1959 les livraisons intérieures. Ces produits seront donc fortement sensibles à l'évolution des marchés internationaux.

Le dernier groupe de produits est constitué par les articles mécaniques d'utilisation courante; il va des engrenages et robinets aux petits moteurs, en passant par les piles et accumulateurs, fils et câbles, etc.

Beaucoup de ces produits profiteront largement de la demande, en rapport notamment avec l'essor des investissements. Mais pour nombre d'entre eux l'industrie belge n'occupe pas une position très favorable. Des efforts importants devront être faits dans le sens de la standardisation et de la spécialisation des productions.

B. Biens d'équipement.

Les biens d'équipement, qui comprennent également le matériel naval et ferroviaire, recevront une forte impulsion, en rapport avec l'essor des investissements nécessaires pour la réalisation du programme.

Tableau 36. — Indices d'évolution pour les biens d'équipement. — 1959 = 100.

	Production	Exportation
	—	—
1957	105	108
1961	121 (+ 15 %)	136 (+ 26 %)
1965	158 (+ 31 %)	191 (+ 40 %)

Si le taux d'expansion de 1957 à 1961 a été relativement faible, les biens d'équipement proprement dits ont cependant augmenté beaucoup plus rapidement, au moins en ce qui concerne la construction mécanique.

Om een beter inzicht te bekomen, kan men de sector in drie grote groepen van produkten verdelen : metaal-toebehoren voor het gebouw, produkten die een eerste bewerking ondergaan en mechanische gebruiksartikelen.

Voor de metaaltoebehoren voor het gebouw heeft het internationaal ruilverkeer praktisch geen belang. De activiteit zal dus afgestemd zijn op de behoeften van de bouwnijverheid en meer in het bijzonder op de huisvestingsactiviteit. Verder wordt erop gewezen dat de particuliere huisvesting geen sterke expansie meer zal vertonen van 1961 tot 1965.

Mogelijke substituties ten gunste van de metaalsector mogen echter niet worden uitgesloten. Dit is bijvoorbeeld het geval met de metalen sanitaire uitrustingen die de keramische vervangen of het metalen schrijnwerk dat gedeeltelijk in plaats komt van het houten. De ontstentenis van statistische gegevens, waarvan opnieuw zal gewag gemaakt worden in het hoofdstuk « bouwmaterialen », laat niet toe deze gebeurlijke bewegingen te bepalen.

Voor de produkten die een eerste verwerking hebben ondergaan (getrokken draad, beklede platen) is de uitvoer van groot belang : in 1959 overtreft de export de binnenlandse leveringen in hoge mate.

Deze produkten zijn echter zeer gevoelig aan de schommelingen op de internationale markten.

De derde genoemde groep levert algemene mechanische gebruiksvoorwerpen en omvat een rijke schakering produkten, die gaat van raderwerken, kranen, tot kleine motoren, draden, kabels, accumulatoren en batterijen.

Veel van deze produkten zullen van een gunstige vraag genieten, voornamelijk in verband met de hoge vlucht van de investeringen. Maar voor vele van deze produkten neemt België geen zeer gunstige plaats in. Belangrijke inspanningen zullen moeten worden gedaan om te komen tot een standardisatie en een specialisatie van de produkties.

B. Uitrustingsgoederen.

De uitrustingsgoederen, die eveneens al het scheeps- en spoor materiaal omvatten zullen een krachtige impuls ondergaan, in verhouding tot de stijging van de investeringen, die voor de verwezenlijking van dit programma vereist zijn.

Tabel 36. — Indexcijfers voor de uitrustingsgoederen. — 1959 = 100.

	Productie	Uitvoer
	—	—
1957	105	108
1961	121 (+ 15 %)	136 (+ 26 %)
1965	158 (+ 31 %)	191 (+ 40 %)

Het expansiepercentage van 1957 tot 1961 was betrekkelijk gering. Dit was echter niet het geval met de eigenlijke uitrustingsgoederen, die een sneller groeiritme kenden, in het bijzonder wat de mechanische constructie betreft.

Tableau 37. — Indices d'évolution des biens d'équipement par type de matériel. — 1957 = 100.

	Valeur en millions de francs	Indices
	1957	en 1961
Equipement mécanique	11.769	140
Equipement électrique	10.264	108
Equipement naval et ferroviaire	7.041	99

L'indice des équipements électriques a peu augmenté, mais il est toutefois possible qu'il ait été sous-estimé. Les prix paraissent en effet avoir baissé et le matériel s'est considérablement amélioré. Il n'en reste pas moins que l'industrie des équipements électriques a connu une phase de ralentissement après la forte expansion qui l'a caractérisée de 1950 à 1957.

Mais les évolutions défavorables dans la construction navale et le matériel ferroviaire ont pesé sur l'indice global. Dans le futur, la part moins grande de ce type de matériel dans le total des équipements atténuera cette incidence.

En dehors de ce changement de structure, l'efficacité plus grande de l'industrie belge des biens d'équipement est liée à une réorganisation des entreprises, qui s'est manifestée par des accords de production, des prises de licence et des fusions. D'autre part, une tendance générale à la spécialisation et à l'extension des programmes industriels s'est également manifestée. Ces deux courants ont pris une ampleur considérable de 1959 à 1961 : ils auront surtout pour effet de renforcer les positions compétitives de l'industrie belge par rapport à l'extérieur.

La plupart des secteurs de la construction mécanique se développeront à un rythme rapide.

Une expansion très vive se poursuivra dans le secteur des machines textiles et des machines agricoles où, grâce à la mise au point de certains types de matériel, la Belgique a pu acquérir de fortes positions sur les marchés internationaux. Le secteur des machines-outils prendra également part à cet essor après les difficultés qu'il a connues dans le passé. Il a en effet procédé récemment à d'importantes rationalisations et a modernisé sa gamme d'activités en introduisant des types nouveaux de matériel.

Dans le matériel de levage et certains produits de manutention, la situation n'est guère favorable. Si l'expansion fut forte dans le passé, la production a fluctué de 1957 à 1961 sans marquer de tendances à la hausse. Il semble que ce secteur ait été trop orienté, en fonction même de la structure industrielle de la Belgique, vers du matériel lourd pour les industries traditionnelles. D'autre part, cette branche d'activité qui dépend fortement des adjudications publiques pour certains de ses produits, se ressent de la disparité des pratiques administratives au sein de la Communauté européenne.

En ce qui concerne les équipements et les installations pour les autres industries, l'expansion se poursuit

Tabel 37. — Indexcijfers van de uitrustingsgoederen per type. — 1957 = 100.

	Waarde in miljoen F	Index in 1961
	—	—
Mechanische uitrusting	11.769	140
Elektrische uitrusting	10.264	108
Scheeps- en spooruitrusting	7.041	99

Het indexcijfer van de elektrische uitrustingen nam weinig toe, hoewel er onderschatting mogelijk is, daar enerzijds de prijzen gedaald blijken te zijn en anderzijds het materiaal ruim verbeterd is. Niettemin heeft de industrie voor elektrische uitrusting een vertragingfase doorgemaakt, na de gevoelige expansie die haar van 1950 tot 1957 kenmerkte.

De ongunstige evolutie in de scheepsbouw en het spoor materiaal heeft het globale indexcijfer gedrukt. In de toekomst zal deze weerslag beperkter zijn, daar het aandeel van deze bedrijfstakken in het totaal van de uitrustingsgoederen minder groot zal worden.

Naast deze structuurwijziging, is de grotere doelmatigheid van de Belgische industrie voor uitrustingsgoederen gebonden aan een reorganisatie van de ondernemingen, die reeds tot uiting kwam in de produktie-overeenkomsten, het opnemen van vergunningen en het doorvoeren van fusies. Anderzijds is een algemene tendentie tot specialisatie en tot uitbreiding van de industriële programma's merkbaar. Deze twee stromingen namen van 1959 tot 1961 een grote omvang aan : als resultaat zullen ze voornamelijk de versterking tot gevolg hebben van de competitieve toestand der Belgische industrie t.o.v. het buitenland.

De meeste sectoren van de mechanische constructie zullen een snel ontwikkelingsritme vertonen.

Een stevige expansie zal verder plaats grijpen in de sector van de textiel- en landbouwmachines, waar wegens de vervolmaking van sommige produkten, België een sterke plaats op de internationale markten heeft weten in te nemen. De sector van de werktuigmachines zal eveneens deelnemen aan deze beweging. Viel er tot hertoe in deze sector slechts een zwakke expansie te bespeuren, toch ging hij tot belangrijke rationalisaties over : het gamma der activiteiten werd gemoderniseerd door er nieuwe produktietypes in op te nemen.

In de tak heftoestellen en zekere laadtoestellen is de toestand geenszins gunstig. In het verleden was de expansie sterk, doch van 1957 tot 1961 schommelde de produktie zonder tendentie tot stijging. Deze sector schijnt te veel ingesteld te zijn, in functie van de industriële structuur van België, op het zwaar materiaal voor de traditionele nijverheden : hij is ook zeer afhankelijk van de openbare aanbestedingen en ondergaat daarbij de weerslag van de grote verscheidenheid van de administratieve procedures binnen de grenzen van de Gemeenschappelijke Markt.

Betreffende de produktie van uitrusting ten gerieve van andere nijverheden, zal de expansie, in het alge-

vra également plus rapidement que par le passé, et en général pour du matériel beaucoup plus spécialisé.

Malgré une sous-estimation possible des indices, il semble bien que le secteur de la construction électrique a connu une augmentation nettement moins rapide pendant les récentes années que de 1950 à 1957. Mais les efforts récemment faites en ce domaine et l'influence d'importantes sociétés d'engineering ont amené à supposer que l'expansion reprendra rapidement de 1961 à 1965.

Quant au matériel de télécommunication et d'électronique, il continuera sa hausse rapide et prendra une place de plus en plus grande dans l'ensemble des équipements électriques.

C. Biens de consommation.

Les biens de consommation ont connu de 1957 à 1961 une hausse très rapide. Une nouvelle accélération a été prévue pour la période 1961-1965.

Tableau 38. — Indices d'évolution pour les biens de consommation. — 1959 = 100.

	Production	Exportation
1957	95	90
1961	121 (+ 27 %)	137 (+ 52 %)
1965	160 (+ 32 %)	217 (+ 58 %)

Les groupes les plus expansifs continueront à être les biens de consommation électriques, notamment les équipements électro-ménagers ainsi que les postes de radio et de télévision.

En ce qui concerne ces derniers, l'hypothèse est que l'industrie ne sera pas affectée, dans ces efforts, par une saturation des marchés. Si un ralentissement dans le rythme d'expansion de la demande doit être envisagé il pourra être limité par l'application de nouveaux progrès dans les télécommunications et de nouveaux besoins résultant de l'augmentation des revenus.

En ce qui concerne les équipements électro-ménagers, l'industrie belge accuse, dans l'ensemble, un retard considérable. Elle ne couvre qu'une très faible part du marché intérieur et ne parvient pas à résister aux importations étrangères. Si la situation doit s'améliorer quelque peu d'ici 1965, il n'a pas été possible d'envisager de changement important en ce domaine.

Dans l'ensemble donc, en raison de sa haute élasticité, le secteur des biens de consommation profitera largement de l'amélioration des revenus qui se réalisera d'ici 1965.

D. Véhicules automobiles.

L'économie belge a possédé autrefois une industrie nationale de l'automobile. Suite à la disparition de cette dernière, la politique gouvernementale a encouragé le montage en Belgique de voitures étrangères. Le

meen gezien en vooral voor het gespecialiseerd materiaal, zich eveneens sneller doorzetten dan in het verleden.

Ondanks de mogelijke onderschatting die de indexcijfers inhouden, blijkt de sector van de elektrische constructies tijdens de recente jaren een uitgesproken tragere groei te hebben gehad dan in de periode van 1950 tot 1957. Doch de inspanningen die onlangs op dit gebied werden gedaan en de invloed van de belangrijke technische adviesbureau's, doen veronderstellen dat van 1961 tot 1965 de expansie spoedig krachtiger zal worden.

Het telecommunicatie-en elektronisch materiaal zal verder een hoge vlucht nemen en zal een steeds groter wordende plaats in het geheel van de elektrische uitrustingen innemen.

C. Verbruiksgoederen.

Van 1957 tot 1961 stegen de verbruiksgoederen in sterke mate. Een nieuwe, alhoewel tamelijk geringe versnelling wordt voor de periode 1961-1965 voorzien.

Tabel 38. — Indexcijfers voor de verbruiksgoederen — 1959 = 100.

	Productie	Uitvoer
1957	95	90
1961	121 (+ 27 %)	137 (+ 52 %)
1965	160 (+ 32 %)	217 (+ 58 %)

De elektrische verbruiksgoederen, met in het bijzonder de elektrische huishoudapparaten en de radio- en televisieposten, zullen tot de groepen met de grootste expansie blijven behoren.

De hypothese werd aanvaard dat deze industrie in haar inspanningen niet zal gehinderd worden door een verzadiging van de markt. Zo een vertraging in het expansieritme van de vraag wel in overweging dient te worden genomen, is deze niettemin te beperken door het opkomen van een nieuwe vooruitgang in de televerbindingen en door nieuwe behoeften, die uit de verhoging van de inkomens resulteren.

Op het gebied van de elektrische huishoudapparaten vertoont de Belgische industrie in haar geheel een belangrijke achterstand. Ze heeft slechts een gering aandeel van de binnenlandse markt en slaagt er niet in aan de buitenlandse concurrentie te weerstaan. Hoewel verondersteld wordt dat de ontwikkeling tot 1965 enigszins gunstiger zal zijn, is het nochtans niet plausibel een belangrijke kentering in dit domein te verwachten.

In het geheel gezien, zal de sector der verbruiksgoederen wegens zijn hoge elasticiteit ruim voordeel halen uit de verhoging van de inkomens, die van nu tot 1965 zullen worden verwezenlijkt.

D. De autovoertuigen.

Door het verdwijnen van de Belgische nationale autonijverheid heeft de regeringspolitiek de montage in België van buitenlandse voertuigen aangemoedigd. Het onderhavig programma bevestigt deze tendens en

présent programme confirme cette tendance : il ne postule donc pas le développement d'une industrie automobile nationale.

L'activité d'assemblage des voitures étrangères exige l'importation de pièces détachées qui interviennent pour quelque 68 % dans la valeur totale de la production.

La production et l'incorporation de pièces et d'équipements nationaux dans l'assemblage automobile seront poussées activement et s'étendront, à la fin de la période du programme, à la carrosserie. Toutefois, il est probable qu'en raison de la spécialisation croissante du commerce international, cette production accrue de pièces sera pour une bonne part exportée et n'aura donc qu'une incidence limitée sur le degré d'incorporation intérieur.

Aussi, a-t-on supposé que la part de l'industrie nationale dans la production automobile n'augmentera que faiblement d'ici 1965, de substantielles importations de pièces restant nécessaires. La situation en 1965, sur base 1959 = 100, se présentera comme suit :

Contribution nationale	: 174
Pièces importées	: 160
Valeur de la production	: 171

La production d'automobiles augmentera pendant la période 1961-1965 à un rythme plus rapide encore que pendant la période 1957-1961.

Tableau 39. — Indices d'évolution pour les véhicules automobiles. — 1959 = 100.

	Production	Exportation
1957	83	72
1961	112 (+ 35 %)	120 (+ 67 %)
1965	171 (+ 53 %)	222 (+ 85 %)

En ce qui concerne les voitures privées, cet essor repose sur les extensions prévues par certaines marques déjà établies en Belgique. Certaines implantations nouvelles auront également lieu. L'assemblage recevra ainsi une nouvelle impulsion de 1961 à 1965.

Il en va de même en ce qui concerne les véhicules commerciaux et industriels. Comme pour les voitures, des entreprises étrangères ont été amenées à faire assembler leurs camions en Belgique. S'il existe en ce domaine des constructeurs belges, la tendance s'oriente, ici aussi, vers l'assemblage et les entreprises préfèrent en général développer d'autres activités, comme la construction d'autobus, d'autocars et de véhicules spéciaux.

L'expansion demandée à l'industrie des fabrications métalliques ne sera possible que moyennant la poursuite, au sein de l'industrie, d'un effort constant de modernisation et de réorganisation. Grâce à celui-ci, les entreprises les plus compétitives pourront s'assurer de meilleures positions tant sur le marché intérieur

postuleert dus niet de ontwikkeling van een nationale autonijverheid.

Het monteren van buitenlandse voertuigen vraagt de invoer van onderdelen, die voor ongeveer 68 % in de totale produktiewaarde tussenkomen.

De produktie en de incorporatie van Belgische onderdelen en uitrustingsartikelen bij de automontage zullen actief worden aangewakkerd en zullen zelfs tegen het einde van het programma doorgevoerd worden tot het koetswerk. Te verwachten valt evenwel dat wegens de groeiende specialisatie in de internationale handel deze toegenomen produktie van onderdelen voor een groot deel zal geëxporteerd worden en dus slechts een beperkte weerslag zal hebben op de graad van aanwending in de binnenlandse montage.

Ook heeft men verondersteld dat het aandeel van de nationale industrie in de autonijverheid tot 1965 slechts weinig zal toenemen: gezien de invoer van essentiële onderdelen noodzakelijk blijft. De toestand in 1965 op basis 1959 = 100 doet zich als volgt voor :

Nationale bijdrage	: 174.
Ingevoerde onderdelen	: 160.
Produktiewaarde	: 171.

Het groeiritme van de autonijverheid zal gedurende de periode 1961-1965 nog sneller zijn dan dat van 1957 tot 1961.

Tabel 39. — Indexcijfers voor de autovoertuigen. — 1959 = 100.

	Produktie	Uitvoer
1957	83	72
1961	112 (+ 35 %)	120 (+ 67 %)
1965	171 (+ 53 %)	222 (+ 85 %)

Voor de particuliere wagens berust de hoge toename op de uitbreiding, die door sommige reeds in België gevestigde merken zijn voorzien. De montage zou aldus van 1961 tot 1965 een nieuwe impuls krijgen. Nieuwe automontagebedrijven zullen eveneens worden opgericht.

Hetzelfde geldt voor de handels- en nijverheidsvoertuigen. Zoals voor de personenwagens hebben sommige buitenlandse ondernemingen ook het monteren van vrachtwagens in België dienen aan te vatten. Hoewel in deze tak enkele Belgische constructeurs bestaan, gaat de tendentie eerder naar de ontwikkeling van andere activiteiten, zoals het bouwen van autobussen en van bijzondere voertuigen.

Uit wat voorafgaat is het duidelijk, dat de verwachte expansie van de metaalverwerkende nijverheid, slechts mogelijk zal worden indien de reorganisatie en modernisatie verder doorgevoerd worden. Door deze inspanning zullen de meest competitieve ondernemingen zich zowel op de binnenlandse als op de buiten-

qu'à l'exportation. Par contre, les entreprises peu compétitives verront s'accroître leurs difficultés. Ceci est implicitement traduit, dans les prévisions, par l'augmentation rapide des importations et des exportations.

Ce que le programme envisage, par conséquent, c'est le développement en Belgique d'un certain nombre de produits spécialisés, capables d'une large diffusion à l'étranger. Ils devront incorporer les derniers progrès de la technique et être parfaitement adaptés aux besoins des utilisateurs. Un mouvement dans ce sens est amorcé. Il n'a pas encore pris une ampleur suffisante, et des problèmes de reconversion se posent encore de façon aiguë pour nombre d'entreprises.

Dans cette nouvelle situation, l'industrie s'appuyera sur une base technique et commerciale plus valable pour réaliser le programme.

Comme on a supposé que l'expansion des économies occidentales se poursuivra de 1959 à 1965 et que la réalisation du Marché commun se fera selon le timing prévu, cela revient à dire que l'industrie belge des fabrications métalliques prendra, dans cette expansion générale, une part plus importante que par le passé.

Pour permettre à l'industrie des fabrications métalliques de réaliser l'effort demandé, il faudra en outre être attentif à un certain nombre de mesures :

— Le développement des exportations exige des crédits à moyen terme de plus en plus importants et de plus en plus longs. Certaines adaptations au régime belge en la matière sont actuellement en discussion.

— En raison de l'intensité capitaliste accrue des installations productives et de la coordination de leurs divers éléments, une des grandes orientations actuelles de la demande est de porter sur des installations complètes de tout genre. L'industrie belge devra poursuivre son adaptation à cette nouvelle tendance.

— Les entreprises des fabrications métalliques ne peuvent maintenir leur expansion, dans beaucoup de domaines, que par une adaptation et une transformation technologique constante de leurs produits. Le régime de l'aide à la recherche scientifique devra viser à répondre complètement aux initiatives croissantes des entreprises en ce domaine.

CHAPITRE IV.

Les industries chimiques.

1. Situation générale.

Les industries chimiques se sont ressenties de la faible expansion qui a caractérisé l'économie belge d'après-guerre. Si elles ont particulièrement souffert de certaines difficultés, elles abordent la période du programme dans des conditions en transformation rapide.

Elles s'étaient toujours trouvées devant un marché intérieur restreint et peu protégé et rencontraient sur

landse markt een betere plaats kunnen verwerven. Impliciet betekent de snelle vermeerdering van de import en de export die in vooruitzicht gesteld worden dat de ondernemingen die weinig competitief zijn, hun moeilijkheden zullen zien verzwaren.

Het programma wil in die zin de nadruk leggen op de verdere ontwikkeling in België van een aantal gespecialiseerde produkten, die in het buitenland een ruime afzet kunnen vinden. De voorwaarden voor het welslagen daartoe zijn dat de laatste nieuwe technieken moeten toegepast worden en dat de produkten volledig aangepast zijn aan de behoeften van de verbruikers. Hoewel een beweging in deze richting reeds begon, nam ze echter nog geen voldoende omvang aan, zodat problemen van omschakeling zich nog scherp stellen voor talrijke ondernemingen.

In de beoogde nieuwe voorwaarden zal de industrie een betere technische en commerciële basis hebben tot realisatie van het programma.

In de gemaakte hypothesen dat de expansie van de Westerse volkshuishoudingen zich van 1959 tot 1965 verder zal doorzetten en dat de realisatie van de Euro-markt volgens de voorziene « timing » zal plaats hebben, dient normalerwijze de Belgische metaalverwerkende nijverheid een groter aandeel dan voorheen in deze algemene expansie te verwerven.

Om deze nijverheid in staat te stellen de gevraagde inspanningen te verwezenlijken, zal men daarenboven aandacht moeten schenken aan een aantal maatregelen :

— De ontwikkeling van de uitvoer vergt steeds meer aanzienlijke en langere kredieten op halflange termijn. Besprekingen tot aanpassing van het Belgisch stelsel zijn thans gaande.

— Door de verhoogde kapitaalintensiteit en grotere samenhang van de produktie-inrichtingen, wat de laatste jaren kenmerkend is, richt de vraag zich naar volledige installaties voor allerlei soorten van activiteiten. De Belgische industrie zal zich verder aan deze nieuwe tendentie dienen aan te passen.

— Slechts door een voortdurende aanpassing en door een op de voet volgende technologische vooruitgang, kunnen de ondernemingen voor metaalfabrikaten hun expansie in talrijke domeinen handhaven. De bevordering van het wetenschappelijk onderzoek dient er naar te streven volledig te beantwoorden aan de groeiende initiatieven van de ondernemingen in dit gebied.

HOOFDSTUK IV.

De scheikundige nijverheden.

1. Algemene toestand.

De scheikundige nijverheden hebben de gevolgen ondergaan van de zwakke expansie die voor de Belgische na-oorlogse economie kenmerkend is geweest. Wereld hun ontwikkeling daardoor enigszins belemmerd, dan kennen de omstandigheden waarin ze zich bevinden, bij de aanvang van de periode waarop het programma slaat, een snelle en gunstige omvorming.

Zowel op de binnenlandse als op de buitenlandse markt ondervonden ze moeilijkheden om zich door te

les marchés voisins des protections importantes. La réalisation progressive du Marché commun leur offrira désormais un marché potentiel considérable.

Les industries chimiques sont grosses consommatrices de produits énergétiques, à la fois comme sources d'énergie et comme matières premières. Aussi, seront-elles particulièrement sensibles au renouvellement et à l'unification des politiques énergétiques qui s'élaboreront au plan de la communauté européenne.

Enfin, pour de nombreux produits, les industries chimiques ont disposé pendant longtemps de capacités de production excédentaires. Celles-ci n'étaient totalement employées qu'à des moments de forte demande. Cette sous-utilisation des capacités a pesé sur les initiatives dans le domaine chimique et ce n'est que récemment que la situation paraît s'être régularisée.

Confrontées à ces situations nouvelles, les industries chimiques belges ont commencé un vigoureux effort d'expansion et de réorganisation : il permettra aux entreprises de combler leur retard dans certains domaines et leur assurera de meilleures positions compétitives sur les marchés internationaux.

Le tableau 40 montre en effet que les positions compétitives de l'industrie belge se sont fortement dégradées de 1953 à 1957. Toutefois, de 1957 à 1960 déjà, le déclin semble avoir été nettement moins accentué.

Tableau 40. — Part des importations de divers pays en provenance de l'Union Economique Belgo-Luxembourgeoise.

	(en %)			
	1953	1957	1960	1961
Allemagne	11,1	7,5	6,7	5,9
France	5,1	6,2	6,4	7,0
Italie	3,1	2,5	1,5	1,4
Pays-Bas	21,0	17,8	16,9	16,2

2. Programme.

Le présent programme suppose que cet effort d'expansion et de réorganisation se poursuivra.

Le mouvement récent d'expansion peut être mis en valeur par l'importance des investissements en équipement et en recherche qui sont actuellement réalisés. D'après des évaluations de la Fédération des Industries Chimiques, les montants affectés aux recherches seraient passés de 380 millions en 1957 à 850 millions en 1961 et les investissements seraient passés, pendant la même période et pour un échantillon d'entreprises, de 2,4 à 3,0 milliards. Par ailleurs, le taux d'accroissement annuel des investissements, de 1954 à 1959, paraît avoir été plus rapide en Belgique que dans les pays voisins :

Belgique	14,8 %
Italie	12,6 %
France	10,2 %
Allemagne	9,4 %

zetter : de Belgische markt was beperkt en weinig beschermd, terwijl ze op de markten van de buurlanden af te rekenen had met een stevige protectie. De geleidelijke verwezenlijking van de Gemeenschapelijke Markt opent voortaan voor hen een belangrijke potentiële markt.

De chemische nijverheden zijn steeds grote verbruikers van energie, die als energiebron maar ook als grondstof kan fungeren. Zij hebben dus ook een groot belang bij de hernieuwing en de éénmaking van het energiebeleid, die zich in het raam van de Euromarkt voltrekken.

Ten slotte bestond in de scheikundige nijverheden voor talrijke produkten en gedurende lange tijd een overcapaciteit, die slechts in periodes van sterke vraag volledig aangewend werd. Deze onderbenutting heeft lange tijd gedrukt op de initiatieven die in deze sector konden genomen worden. Slechts onlangs schijnt in deze toestand verbetering gekomen te zijn.

De nieuwe omstandigheden waarmee de Belgische scheikundige nijverheden geconfronteerd zijn, hebben een grote krachtinspanning verwekt tot reorganisatie en expansie. Deze inspanning zal de ondernemingen toelaten hun in zekere gebieden opgelopen achterstand in te halen en zal hen betere mogelijkheden bieden op de internationale markten.

Tabel 40 toont aan dat in de periode van 1953 tot 1957 de plaats van de Belgische industrie op de markt van onze buurlanden werkelijk in verval was. Van 1957 tot 1960 schijnt deze dalende beweging reeds enigszins geremd te zijn.

Tabel 40. — Aandeel van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie in de invoer van diverse landen.

	(in %)			
	1953	1957	1960	1961
Duitsland	11,1	7,5	6,7	5,9
Frankrijk	5,1	6,2	6,4	7,0
Italië	3,1	2,5	1,5	1,4
Nederland	21,0	17,8	16,9	16,2

2. Programma.

Het onderhavig programma gaat uit van de veronderstelling dat deze expansie- en reorganisatie-inspanning zal worden volgehouden.

De belangrijke investeringen, die verricht worden voor de uitrusting en voor het wetenschappelijk onderzoek, illustreren de recente expansiebeweging. Volgens de ramingen van de Federatie der Chemische Nijverheden zou het totale bedrag dat men aan research besteedt, van 380 miljoen in 1957 tot 850 miljoen in 1961 zijn gestegen; over dezelfde periode zouden de investeringen, voor een steekproef van ondernemingen, van 2,4 tot 3,0 miljard verhoogd zijn. Anderzijds blijkt het jaarlijks groeipercentage van de investeringen, over de periode van 1954 tot 1959, sneller toenomen te zijn in België dan in de buurlanden :

België	14,8 %
Italië	12,6 %
Frankrijk	10,2 %
Duitsland	9,4 %

Quant à la réorganisation de l'industrie, les statistiques montrent une hausse régulière dans le nombre moyen de travailleurs par unité d'exploitation. Plus importantes encore sont les nombreuses fusions intervenues et les relations nouées avec des entreprises étrangères.

Cet effort d'expansion et de réorganisation ira de pair avec une réorientation des productions et un élargissement des gammes de fabrication. On verra plus loin, en effet, combien les taux d'expansion prévus varient en fonction des produits. Il permettra également aux entreprises de développer la recherche technologique qui est particulièrement importante en cette matière et qui modifie périodiquement les programmes de production.

L'évolution prévue pour les industries chimiques est résumée au tableau 41.

Inzake de reorganisatie van de industrie, wijzen de statistieken op een regelmatige vermeerdering van het aantal werknemers per bedrijfseenheid. Van nog groter belang zijn de fusies die doorgevoerd werden en de betrekkingen die met buitenlandse ondernemingen werden aangeknoopt.

Deze expansie- en reorganisatie-inspanning zal gepaard gaan met een heroriëntering en een uitbreiding van het produktengamma. Zoals verder aangegeeft, zijn de vooruitgeziene expansiepercentages in hoge mate der functie van de aard der produkten. Voornoemde inspanning zal ook toelaten het technologisch onderzoek voort te zetten, dat van bijzonder belang is voor deze bedrijfstak en periodiek een wijziging van de produktiegamma's tot gevolg heeft.

De vooruitgeziene evolutie voor de scheikundige nijverheden wordt in tabel 41 samengevat.

Tableau 41. — Programme des industries chimiques — Bilan en indices 1965-1959.

Tabel 41. — Programma van de scheikundige nijverheden. — Balans in indexcijfers over 1965-1959.

Disponibilités — Beschikbaar.		Utilisations. — Aanwending.	
Valeur de la production. — <i>Produktiewaarde</i>	152	Demande des entreprises des autres industries — <i>Vraag van bedrijven die onder andere industrieën ressorteren</i>	151
dont — <i>waarvan</i>		dont — <i>waarvan</i> :	
Importations de matières premières. — <i>Invoer van grondstoffen</i>	145	Achats intérieurs — <i>Binnenlandse aankopen</i>	148
Achats courants — <i>Courante aankopen</i>	150	Importations — <i>Invoer</i>	161
Valeur ajoutée — <i>Toegevoegde waarde</i>	158	Demande des ménages et administrations — <i>Vraag van de gezinnen en openbare besturen</i>	135
Importations de produits finis — <i>Invoer van afgewerkte produkten</i>	160	dont — <i>waaronder</i> :	
Offre totale — <i>Totaal aanbod</i>	154	Achats intérieurs — <i>Binnenlandse aankopen</i>	134
		Importations — <i>Invoer</i>	143
		Exportations — <i>Uitvoer</i>	164
		Demande totale — <i>Totale vraag</i>	154

De 1959 à 1965, la demande de produits chimiques s'accroîtra de 54 %. C'est à l'exportation que le mouvement sera le plus accentué : la hausse y atteindra 64 %. Les livraisons intérieures s'accroîtront nettement moins que les importations. Ce double mouvement traduit l'accentuation de la spécialisation internationale.

La valeur de la production augmentera de 52 %. Pour les importations de matières premières, l'augmentation sera seulement de 45 % : ceci reflète sans doute la part plus grande que prendront dans le total les produits plus élaborés mais surtout le développement de produits chimiques de base qui pourront se substituer aux importations. Il en résulte deux conséquences importantes. La valeur ajoutée s'accroîtra plus que la valeur de la production. Les importations, qui jusqu'ici avaient augmenté plus rapidement que les exportations, connaîtront de 1959 à 1965 un accroissement plus modéré.

L'effort exigé pour la réalisation du programme apparaît au tableau 42. Etant donné l'importance qu'ont les transactions internes au secteur, il est préférable de prendre pour 1965 le niveau prévu de la valeur ajoutée afin d'effectuer la comparaison avec la

Van 1959 tot 1965 zal de vraag naar chemische produkten met 54 % toenemen. Deze beweging zal het sterkst zijn in de uitvoer; de stijging zal er 64 % bereiken. De binnenlandse leveringen zullen uitgesproken minder stijgen dan de invoer. Deze dubbele beweging doet de verscherping van de internationale specialisatie duidelijk uitkomen.

De waarde van de produktie zal met 52 % vermeerderen. Voor de invoer van grondstoffen zal de verhoging slechts 45 % bedragen, als resultaat van het groter deel, in de totale produktie ingenomen door de meer bewerkte produkten en vooral door de ontwikkeling van de nationale produktie van scheikundige basisprodukten, hetgeen de import sterk zal afremmen. Dit heeft twee belangrijke gevolgen : de toegevoegde waarde zal sneller toenemen dan de waarde van de produktie en de invoer die tot hertoe sneller dan de uitvoer was vermeerderd, zal een meer gematigde groei kennen van 1959 tot 1965.

De voor de verwezenlijking van het programma vereiste inspanning blijkt uit tabel 42. Gezien het belang van de interne transacties in de sector, is het verkieslijk het voorziene niveau van de toegevoegde waarde voor 1965 te nemen, teneinde de vergelijking met de

période passée. La production des industries chimiques devra connaître de 1961 à 1965 une nouvelle accélération par rapport à la période 1957-1961.

Tableau 42. — Indices des industries chimiques. — 1959 = 100.

	Production	Exportation
1957	86	81
1961	114 (+ 32 %)	109 (+ 35 %)
1965	158 (+ 39 %)	164 (+ 50 %)

Les perspectives d'expansion pour les grands groupes de produits de l'industrie chimique sont examinées dans les pages qui suivent. Il faut toutefois souligner qu'en cette matière les progrès techniques sont extrêmement rapides et peuvent modifier en peu de temps des positions apparemment solides.

3. Analyse par branche.

a) Chimie minérale.

Plus que dans tout autre pays, l'industrie chimique belge a été axée sur la chimie minérale, qui a pu dès le début prendre appui sur une puissante industrie du zinc.

Composée en majeure partie d'activités déjà anciennes, l'industrie de la chimie minérale poursuivra son expansion à un taux relativement réduit, qui se situera aux environs de 2,5 % par an. Certains produits cependant feront exception et connaîtront un vigoureux essor.

Les engrais sont un des produits les plus traditionnels et les plus importants de la chimie belge. Leur taux de croissance sera relativement faible, sauf pour certains types d'engrais, comme les engrais composés et surtout complexes. Dans l'ensemble, cette branche dispose dès maintenant de capacités de production largement suffisantes pour répondre aux besoins.

Dans le domaine des engrais phosphatés, les capacités de production sont déjà excédentaires pour les superphosphates simples.

Dans d'autres domaines de la chimie minérale, par contre, des développements particulièrement rapides prendront place. C'est le cas, par exemple, du carbure de calcium, de certains pigments minéraux, de ferro-alliages, de chlore, etc. Il faut cependant remarquer que dans beaucoup de cas, ces développements seront dus à ce que ces produits interviennent dans des synthèses organiques.

b) Chimie organique.

L'industrie chimique organique est appelée à une expansion rapide.

voorbij periode mogelijk te maken. Met betrekking tot de periode 1957-1961 zal de produktie van de scheikundige nijverheden een nieuwe versnelling moeten vertonen.

Tabel 42. — Indexcijfer van de scheikundige nijverheden. — 1959 = 100.

	Productie	Uitvoer
1957	86	81
1961	114 (+ 32 %)	109 (+ 35 %)
1965	158 (+ 39 %)	164 (+ 50 %)

De expansievooruitzichten voor de grote produktengroepen in de chemische industrie worden in de volgende bladzijden onderzocht. Hier dient aangestipt te worden dat op dit gebied de technische vooruitgang uiterst snel is en schijnbaar sterke posities in weinig tijd kan wijzigen.

3. Analyse per industrietak.

a) Delfstoffenchemie.

Meer dan in de andere landen, was de Belgische scheikundige nijverheid gericht op de delfstoffenchemie, die van meet af heeft kunnen steunen op een krachtige zinkindustrie.

De voor het merendeel uit reeds oude activiteiten bestaande industrie minerale chemische zal haar expansie voortzetten aan een betrekkelijk laag jaarlijks expansieritme van ongeveer 2,5 %. Zekere produkten zullen hierop evenwel een uitzondering vormen en zullen een krachtige vlucht nemen.

De meststoffen zijn één van de meest traditionele en belangrijkste produkten in de Belgische scheikunde. Hun groeipercentage zal vrij zwak zijn, behalve voor sommige soorten meststoffen, zoals samengestelde en vooral complexe meststoffen. In het geheel beschikt deze industrietak nu reeds over ruim voldoende produktiecapaciteit om de behoeften te dekken.

Op het gebied van de fosfaatmeststoffen bestaat reeds een overvloedige produktiecapaciteit voor de enkelvoudige superfosfaten.

In andere gebieden van de minerale scheikunde integendeel zullen er bijzonder snelle expansies plaats grijpen. Dit is bv. het geval met calciumcarbure, sommige minerale pigmenten, ijzerlegeringen, chloor, enz. Op te merken is dat in vele gevallen deze ontwikkelingen te danken zijn aan het feit dat deze produkten in de organische syntheses een rol spelen.

b) De organische scheikunde.

De organische scheikunde zal inderdaad een snelle expansie kennen.

Jusqu'ici cependant, elle n'a pu prendre une place importante dans la chimie belge : elle s'est heurtée à une série d'obstacles, principalement les prix élevés du charbon, l'absence d'industrie pétrolière et la dimension insuffisante des usines.

Ces obstacles sont maintenant en voie de résorption.

Le régime des divers produits énergétiques, qui sont aussi, pour la chimie organique, des sources de matières premières, devra peut à peu être modifié en conformité avec la politique énergétique générale élaborée par les communautés européennes.

Les capacités de raffinage dont dispose l'économie belge ont été largement agrandies au cours de ces dernières années et fournissent désormais une base suffisante pour que la chimie organique puisse prendre son essor.

En ce qui concerne l'appareil de production, les investissements réalisés au cours des récentes années, les fusions extrêmement importantes intervenues et l'installation d'entreprises étrangères renforceront l'efficacité de l'industrie belge et élargiront sa gamme de fabrication.

Les entreprises poursuivront leur adaptation aux nouvelles conditions ainsi créées. Mais, dès maintenant, la production de l'industrie de la chimie organique connaîtra une vive augmentation : le taux prévu atteint environ 12 % l'an.

Cet essor est fondamental. Il permettra aux entreprises belges de participer à l'expansion des marchés mondiaux qui caractérise les produits organiques. Il leur permettra également de satisfaire, dans une plus grande mesure, les besoins nationaux afin de mieux équilibrer les échanges extérieurs, qui restent encore fortement déficitaires.

A ce propos, il faut souligner spécialement les développements que connaît, dans le monde, la pétrochimie. Jusqu'ici l'industrie pétrochimique n'occupe qu'une place réduite en Belgique. Si les prix y ont évolué défavorablement, les utilisations s'étendent régulièrement. En outre, grâce à cette industrie pétrochimique, l'économie belge pourra tirer tout le parti possible de ses raffineries de pétrole et pourra acquérir une technicité nationale particulièrement importante puisque la chimie organique se modifie de plus en plus à partir de perspectives pétrochimiques. L'édification d'une pétrochimie de base suppose cependant des conditions très rigoureuses quant aux techniques de production, aux dimensions des usines, à la diversification des produits et à la garantie des débouchés. Des résultats importants en ce domaine devraient être acquis dès 1965.

Liée de plus en plus à la pétrochimie, la fabrication des matières plastiques se développe également à un rythme rapide que l'on peut estimer aux environs de 20 % l'an. Les produits déjà fabriqués en Belgique connaîtront une nouvelle expansion. En outre, une usine de polyéthylène a commencé sa production en 1962, complétant ainsi la gamme des fabrications de la branche. A côté des matières plastiques, on classe généralement, dans les matériaux de synthèse, les fibres et le

Tot nu toe kon ze geen belangrijke plaats in de Belgische scheikunde innemen, daar ze steeds op een reeks hinderpalen stuitte : vnl. de hoge prijs van de steenkolen, de afwezigheid van een petroleumindustrie en de ontoereikende omvang van de fabricaties.

Deze hinderpalen worden thans geleidelijk uit de weg geruimd.

Het stelsel van de onderscheidene energieproducten, die tevens voor de organische scheikunde grondstof zijn, dient geleidelijk te worden gewijzigd, overeenkomstig de algemene energiepolitiek die door de Europese Gemeenschappen wordt vastgelegd.

De raffineercapaciteit waarover de Belgische economie beschikt, werd in de loop van de laatste jaren ruim uitgebreid en zal voortaan een voldoende basis vormen, opdat de organische scheikunde zich zou kunnen ontplooiën.

Wat het produktie-apparaat betreft, zullen de investeringen, die in de recente jaren werden verricht, evenals de zeer belangrijke fusies en de oprichting van buitenlandse bedrijven, de doelmatigheid van de Belgische industrie versterken en haar produktengamma uitbreiden.

De ondernemingen zullen zich verder aan de nieuwe aldus geschapen voorwaarden aanpassen. Van nu af aan zal de produktie van deze industrie reeds een gevoelige stijging vertonen : het voorziene percentage komt ongeveer op 12 % per jaar.

Het gaat hier om een fundamentele uitbreiding. Ze zal de Belgische ondernemingen in de mogelijkheid stellen deel te nemen aan de expansie van de internationale markten, die zo kenmerkend is voor de organische produkten. Zij zal eveneens toelaten de nationale behoeften in ruimere mate te voldoen en aldus het ruilverkeer met het buitenland meer in evenwicht te brengen, dat thans een ruim deficit kent.

In dit verband moet men in het bijzonder de ontwikkeling op wereldvlak vermelden van de petrochemie. Tot hertoe bekleedde de petrochemische industrie slechts een geringe plaats in België. Hoewel de prijzen zich op een vrij ongunstige manier ontwikkelden, kent de aanwending van deze produkten een regelmatige uitbreiding. Bovendien zal de Belgische economie, dank zij de petrochemie, al het mogelijke voordeel kunnen putten uit haar petroleumraffinerijen en zal een nationale techniciteit kunnen verwerven, wat bijzonder belangrijk is, vermits de organische scheikunde zich meer en meer wijzigt, in functie van de perspectieven door de petrochemie geboden. Het oprichten van een basispetrochemie onderstelt nochtans uiterst strenge voorwaarden inzake produktietechnieken, omvang van fabrieken, verscheidenheid der produkten en waarborgen van de afzetmogelijkheden. Belangrijke resultaten zouden van 1965 af op dit gebied moeten worden verkregen.

Steeds nauwer met de petrochemie verbonden, ontwikkelt de produktie van de « plastics » zich eveneens aan een snel ritme, dat men op ongeveer 20 % per jaar mag ramen. De reeds in België vervaardigde produkten zullen een nieuwe expansie tegemoetgaan. Bovendien begon in 1962 een fabriek voor polyethyleen haar produktie en vult aldus het produktengamma van de industrietak aan. Samen met de plastiekstoffen rangschikt men over het algemeen bij de

caoutchouc synthétiques. La production de fibres synthétiques sera examinée au chapitre consacré à l'industrie textile. Quant au caoutchouc synthétique, la production en sera prochainement commencée en Belgique. Comme il s'agira de produits très spécialisés, cette fabrication nouvelle aura moins d'influence sur la couverture du marché intérieur que sur les exportations.

c) Industries parachimiques.

Les industries parachimiques comprennent un ensemble de secteurs plus ou moins proches des produits chimiques de base.

Les produits photosensibles ont connu en Belgique une forte expansion : de 1953 à 1959, ils ont atteint un taux annuel de croissance de 10 % par an. Devant les importants investissements récemment réalisés et les perspectives de libéralisation des échanges, ce taux pourrait être dépassé de 1959 à 1965.

Par son expansion mondiale aussi bien que par la place qu'y tient la recherche scientifique, l'industrie pharmaceutique est une des industries les plus dynamiques de la chimie actuelle. Elle ne se développera cependant en Belgique qu'à un taux réduit d'environ 5 % l'an. Ce rythme ne lui permettra pas de maintenir ses positions internationales. L'ampleur des difficultés rencontrées et la forte dépendance de la recherche scientifique imposent de considérer cette branche dans une perspective plus large que celle d'un programme à quelques années d'échéance.

L'industrie des peintures et vernis continuera à s'accroître à un rythme rapide. Le secteur a connu pendant longtemps une situation assez mauvaise : la production restait stable de même que les exportations tandis que les importations s'accroissaient rapidement. Mais l'effort visant à la conquête des marchés extérieurs (par ailleurs fortement éprouvés par la perte du débouché congolais) et à la valorisation des produits a déjà commencé à porter ses fruits. Il se poursuivra pendant la période qui vient.

Les autres secteurs connaîtront des taux d'accroissement variant selon les produits considérés.

L'emploi des détergents de synthèse s'est déjà généralisé de 1956 à 1960. Les possibilités de progrès restent néanmoins importantes grâce à leur constante évolution technique, à de nouvelles utilisations ou à de nouvelles substitutions au détriment des savons traditionnels.

La branche des poudres et explosifs poursuivra son développement à un rythme plutôt faible. Si la demande des houillères reste stable, celle en provenance des carrières continue à se développer. Plusieurs entreprises ont mis au point un programme de réorientation, notamment vers les produits plastiques.

synthetische produkten ook de synthetische vezels en de kunstrubber. De produktie van de synthetische vezels wordt bij de textielindustrie behandeld. De produktie van de synthetische rubber zal weldra in België ondernomen worden. Vermits het hier zeer gespecialiseerde produkten betreft, zal deze nieuwe fabricatie minder de dekking van de binnenlandse markt beïnvloeden dan wel de uitvoer verhogen.

c) De parachemische nijverheden.

De parachemische nijverheden omvatten een geheel van sectoren welke vrij sterk verwant zijn met die der basischemie.

De fotografische scheikunde heeft in België een grote expansie gekend : van 1953 tot 1959 bereikt men een jaarlijks groeipercentage van 10 %. Met de aanzienlijke investeringen die onlangs in deze sector verwezenlijkt werden en met de perspectieven van de liberalisatie van de handel, zouden deze percentages in de periode 1959-1965 kunnen overtroffen worden.

Wegens haar expansie in de gehele wereld en ook door de plaats welke het wetenschappelijk onderzoek er inneemt, is de farmaceutische industrie één van de meest dynamische nijverheden in de huidige scheikunde. In België zal ze zich nochtans slechts aan een langzamer ritme ontwikkelen van ongeveer 5 % per jaar. Dergelijk ritme zal haar niet toelaten haar internationale plaats te behouden. De omvang van de ondervonden moeilijkheden en de sterke graad van afhankelijkheid van het wetenschappelijk onderzoek nopen er toe deze sector in een ruimer perspectief te beschouwen dan in het raam van een programma dat slechts op een eerder korte periode slaat.

De industrie van verf en vernissen zal een snel groei-ritme kennen. Lange tijd verkeerde de sector in een tamelijk moeilijke toestand. Zowel de produktie als de uitvoer stagneerden, terwijl de invoer snel toenam. Doch de inspanning tot verovering van de buitenlandse markten (die gevoelig aangetast werden door het verlies van de Kongolese markt) en tot valorisatie van de produkten, begint nu reeds haar vruchten af te werpen. In de periode die volgt zal die inspanning worden volgehouden.

De andere sectoren zullen groeipercentages vertonen die verschillen naargelang de beschouwde produkten.

Het gebruik van synthetische detergents is tijdens de periode 1956-1960 vrij algemeen geworden. De mogelijkheden tot vooruitgang blijven nochtans aanzienlijk door de voortdurende technische evolutie, door nieuwe toepassingen of nieuwe substituties in het nadeel van de traditionele zeepsoorten.

De industrietaak van kruut- en ontplofingsmiddelen zal zich verder ontwikkelen aan een eerder zwak ritme. Zo de vraag van de steenkoolmijnen stationair blijft, ontwikkelt zich toch regelmatig de vraag vanwege de steengroeven. Verschillende bedrijven hebben een reoriënteringsprogramma uitgewerkt, nl. naar plasticprodukten.

d) Industries chimiques de transformations.

On a regroupé dans les industries chimiques de transformation, la transformation des matières plastiques et du caoutchouc.

L'industrie transformatrice des matières plastiques se développera à un rythme rapide : elle pourrait quadrupler sa production de 1959 à 1965. Elle sera favorisée par une expansion rapide des échanges internationaux, mais aussi par le fait que la consommation belge de plastiques reste encore relativement faible par rapport à celle d'autres pays : elle n'atteindrait que 6,3 kg par habitant contre 12 kg en Allemagne et aux Etats-Unis.

Par contre, l'industrie transformatrice du caoutchouc ne connaîtra qu'un taux de croissance plus faible, se situant aux environs de 3 %. Pour beaucoup de produits, l'industrie belge éprouve des difficultés à résister à la concurrence étrangère et possède des capacités excédentaires. Elle est également victime de certaines substitutions, notamment en faveur des produits en plastique.

*
**

En conclusion, on peut dire que les industries chimiques se trouvent devant des perspectives particulièrement encourageantes. Mais elles ne pourront les réaliser que moyennant un effort constant d'investissement, de concentration et de différenciation des productions. De plus, il s'agit là d'un secteur où la rapidité des progrès techniques impose des conditions très dures de concurrence.

Le présent programme considère que les années en cours seront pour les industries chimiques des années d'adaptation aux conditions nouvelles devant lesquelles elles se trouvent. Le taux d'expansion se relèvera déjà considérablement malgré l'importance que conservent des branches à faible progrès.

Ces adaptations structurelles prendront un certain temps en raison de l'ampleur des problèmes posés et de la longue période de réalisation qu'exigent ici les investissements. On a vu toutefois que, dans l'ensemble, l'industrie chimique parvenait difficilement à maintenir ses positions sur les marchés extérieurs. En dehors des transformations structurelles nécessaires, un effort considérable devra être fait, dès maintenant, pour développer au maximum toutes les possibilités d'exportation.

CHAPITRE V.**Industries de la construction
et des matériaux de construction.****I. L'INDUSTRIE DE LA CONSTRUCTION.****1. Situation générale.**

L'industrie de la construction, qui avait été particulièrement affectée par la récession de 1958, a repris son expansion. Celle-ci se poursuivra à un rythme rapide jusqu'en 1965 et sera surtout conditionnée par les travaux publics d'infrastructure et les immobilisa-

d) Scheikundige verwerkende nijverheden.

Men heeft in de scheikundige verwerkende nijverheden de transformatie van de plasticstoffen en van rubber gehergroepeerd.

De verwerkingsindustrie van plasticstoffen zal zich aan een snel ritme ontwikkelen; ze zou haar produktie van 1959 tot 1965 kunnen verviervoudigen. Zij zal worden begunstigd door een snelle expansie van het international ruilverkeer, maar eveneens door het feit dat de Belgische consumptie van plasticprodukten betrekkelijk gering blijft in vergelijking met die van andere landen : ze zou slechts 6,3 Kg, per inwoner bereiken tegen 12-Kg. in Duitsland en in de Verenigde Staten.

Integendeel zal de transformatienijverheid van rubber een zwakkere groei kennen, die men ongeveer op 3 % kan schatten. Voor talrijke produkten ondervindt de Belgische industrie moeilijkheden om te weerstaan aan de vreemde concurrentie en kent ze een overcapaciteit. Ze heeft eveneens te lijden van zekere substituties in het voordeel van plasticprodukten.

*
**

Tot besluit kan gezegd worden dat voor de scheikundige nijverheden bijzonder aanmoedigende perspectieven openstaan. Doch deze kunnen slechts werkelijkheid worden mits een aanhoudende inspanning tot investeren, tot concentreren en differentiëren van de produkties. Bovendien betreft het hier een sector, waarin de snelheid van de technische vooruitgang zeer moeilijke concurrentievoorwaarden stelt.

Het onderhavig programma beschouwt de huidige jaren voor de scheikundige industrieën als jaren van heraanpassing aan totaal nieuwe toestanden. Het expansieritme zal reeds aanmerkelijk stijgen, niettegenstaande het belang dat sommige sectoren met geringe vooruitgang blijven innemen.

De structurele aanpassingen zullen een zekere tijd vergen wegens de omvang van de gestelde problemen en de lange realisatieperiode die door de investeringen wordt geëist. Men heeft evenwel gezien dat de chemische industrie, in haar geheel genomen, met moeite haar plaats op de buitenlandse markten kon vrijwaren. Naast de noodzakelijke structurele veranderingen, zal van nu af aan een krachtige inspanning moeten worden geleverd om alle uitvoermogelijkheden maximaal uit te breiden.

HOOFDSTUK V.**De nijverheden van het bouwbedrijf en van de
bouwmaterialen.****I. HET BOUWBEDRIJF.****1. Algemene toestand.**

Het bouwbedrijf, dat door de recessie van 1958 bijzonder beïnvloed werd, herneemt zijn expansie. Deze zal zich aan een snel ritme tot in 1965 voortzetten en zal vooral bepaald worden door de openbare werken ter verbetering van de infrastructuur en door de

tions productives des entreprises. La construction de logements, par contre, progressera plus lentement.

L'industrie de la construction recourt très peu aux importations étrangères, sauf en ce qui concerne le matériel lourd pour chantiers de grands travaux. Il en résulte que l'effet multiplicateur qu'elle exerce sur l'activité nationale est très important et d'autant plus élevé qu'il s'agit de petits travaux et de logements. Ces derniers apparaissent ainsi comme un important instrument de politique anticyclique.

De plus, l'ampleur des ressources financières et humaines engagées dans la construction fait de celle-ci un des outils les plus efficaces de l'équilibre économique général.

L'industrie de la construction se caractérise encore par le grand nombre de petites entreprises qui la composent. Le tableau 43 montre que plus de 90 % des établissements recensés par l'O.N.S.S. n'occupent que 44 % de la main-d'œuvre du secteur.

Tableau 43. — Répartition des établissements par classe d'importance.

	Etablissements			Ouvriers		
	Nombre absolu	% du total	% cumulés	Nombre absolu	% du total	% cumulés
moins de 5 travailleurs	15.131	64,39	64,39	28.388	14,91	14,91
de 5 à 9	4.164	17,72	82,11	26.410	13,87	28,78
de 10 à 19	2.239	9,53	91,61	28.933	15,20	43,98
de 20 à 49	1.361	5,79	97,43	38.993	20,48	64,46
de 50 à 99	376	1,60	99,03	24.136	12,68	77,14
de 100 à 199	154	0,65	99,68	18.896	9,93	87,07
de 200 à 499	61	0,26	99,94	16.017	8,41	95,48
de 500 à 999	9	0,04	99,98	5.052	2,66	98,14
de 1.000 et plus	3	0,01	100,00	5.531	1,86	100,00
	23.498			190.356		

Source : O.N.S.S. Rapport sur l'exercice 1960.

On distingue habituellement dans la construction trois groupes d'activités :

- la construction d'habitations;
- les constructions industrielles et commerciales;
- les travaux publics.

C'est dans le groupe du logement que se rencontre la plus grande variété d'activités et par conséquent, le plus grand nombre de petites entreprises. C'est surtout le cas du parachèvement qui, d'après des estimations, comprendrait 30 % du total des salariés et aussi la plupart des indépendants. L'importance de ce sous-groupe s'explique surtout par le volume des travaux d'entretien, de réparation et de transformation.

Ce sont, par contre, des entreprises de moyennes et grandes dimensions qui se spécialisent dans les travaux publics et les constructions industrielles.

onroerende beleggingen der ondernemingen. De woningbouw zal integendeel trager vorderen.

Het bouwbedrijf doet weinig beroep op buitenlandse invoer, tenzij wat het zwaar materiaal betreft voor grote werken. Het multiplicatie-effect dat deze sector op de nationale activiteit uitoefent is zeer aanzienlijk en verhoogt nog indien het om kleine werken en woningen gaat. Deze laatste blijken dus een belangrijk instrument te zijn voor een anticyclische politiek.

Bovendien maakt de omvang van de bij het bouwbedrijf betrokken arbeidskrachten en financiële middelen, er één van de meest doelmatige werktuigen van tot het algemeen economisch evenwicht.

Een ander kenmerk van de industrie van het bouwbedrijf is haar samenstelling uit een groot aantal kleine ondernemingen. Tabel 43 toont aan dat meer dan 90 % van de bij de R.M.Z. ingeschreven ondernemingen slechts ongeveer 44 % der werkkrachten van deze sector tewerkstellen.

Tabel 43. — Indeling der inrichtingen naar hun belangrijkheid in personeel.

	Inrichtingen			Arbeiders		
	Absoluut aantal	% v.h. totaal	Samengevoegd %	Absoluut aantal	% v.h. totaal	Samengevoegd %
minder dan 5 werknemers	15.131	64,39	64,39	28.388	14,91	14,91
van 5 tot 9	4.164	17,72	82,11	26.410	13,87	28,78
van 10 tot 19	2.239	9,53	91,61	28.933	15,20	43,98
van 20 tot 49	1.361	5,79	97,43	38.993	20,48	64,46
van 50 tot 99	376	1,60	99,03	24.136	12,68	77,14
van 100 tot 199	154	0,65	99,68	18.896	9,93	87,07
van 200 tot 499	61	0,26	99,94	16.017	8,41	95,48
van 500 tot 999	9	0,04	99,98	5.052	2,66	98,14
van 1.000 en meer	3	0,01	100,00	5.531	1,86	100,00
	23.498			190.356		

Bron : Verslag van de R.M.Z. over het dienstjaar 1960.

In het bouwbedrijf onderscheidt men gewoonlijk drie hoofdactiviteiten :

- de woningbouw;
- de nijverheids- en handelsgebouwen;
- de openbare werken.

In de groep van de woningbouw vindt men de grootste verscheidenheid van werkzaamheden en ook het hoogste aantal kleine ondernemingen. Dit geldt vooral voor de afwerking, waarin naar schatting 30 % van het totaal der loontrekkenden en ook het grootste deel der zelfstandigen zouden begrepen zijn. Het belang van deze deelgroep wordt voornamelijk verklaard door de omvang van de onderhouds-, herstellings- en transformatiewerken.

De middengrote en grote ondernemingen integendeel, zijn meer gespecialiseerd in het uitvoeren van openbare werken en van nijverheidsconstructies.

2. Programme.

Le programme tel qu'il est synthétisé ici a un caractère structurel. S'il intervenait une récession, il devrait être modifié en compensant une baisse de la construction industrielle par une aide accrue à la construction résidentielle et par un développement des travaux des pouvoirs publics subordonnés.

Le tableau 44 montre que le programme envisage non seulement un développement continu de la construction, mais encore une accélération par rapport aux dernières années.

Tableau 44. — *Indice d'évolution de l'industrie de la construction. — 1959 = 100.*

1957	98
1961	113 (+ 15 %)
1965	135 (+ 19 %)

L'expansion prévue est avant tout liée à la croissance des investissements. En effet, les activités de réparation, tant pour les habitations et les bâtiments industriels que le domaine public, sont liées à l'évolution du parc total qui est plus lente et régulière que l'activité d'investissement.

Cette différence ressort du tableau 45 qui indique l'évolution des principales grandeurs significatives de l'industrie de la construction.

2. Het programma.

Het programma, zoals het hier is samengevat, vertoont een structureel karakter. Bij een recessie dient de daling, die zou optreden bij de nijverheidsgebouwen, te worden gecompenseerd door een verhoogde hulp aan de woningbouw en door een aanwakking van de werken door de ondergeschikte openbare besturen.

Tabel 44 duidt niet alleen aan, dat het programma een voortdurende ontwikkeling in het bouwbedrijf beoogt, doch ook een versnelling in vergelijking met de laatste jaren.

Tabel 44. — *Indexcijfer van de bouwnijverheid. — 1959 = 100.*

1957	98
1961	113 (+ 15 %)
1965	135 (+ 19 %)

De voorziene expansie is in de eerste plaats afhankelijk van de groei der investeringen. Inderdaad, de herstellingen uitgevoerd aan de woningen, aan de nijverheidsgebouwen of in de openbare sector zijn aan de evolutie van het totale park verbonden dat zich trager en regelmatig ontwikkelt dan de investeringsactiviteit.

Dit verschil komt tot uiting in tabel 45, die de ontwikkeling aangeeft van de belangrijkste indicatoren voor deze nijverheid.

Tableau 45. — *Programme de l'industrie et de la construction. — Bilan en indices 1965-1959.*

Tabel 45. — *Programma voor het bouwbedrijf. — Balans in indexcijfers 1965-1959.*

<i>Disponibilités totales. — Totaal beschikbaar.</i>		<i>Utilisations. — Aanwending.</i>	
Valeur de la production. — <i>Productiewaarde</i>	135	Demande pour la répartition et l'entretien. — <i>Vraag voor herstellingen en onderhoudswerken</i>	119
dont — <i>waarvan</i> :		dont — <i>waarvan</i> :	
Importations de matières premières. — <i>Invoer van grondstoffen</i>	134	Entreprises. — <i>Bedrijven</i>	135
Achats courants. — <i>Courante aankopen</i>	137	Administrations. — <i>Openbare besturen</i>	121
— matières. — <i>grondstoffen</i>	137	Ménages. — <i>Gezinnen</i>	112
— transports. — <i>vervoer</i>	128	Demande pour l'investissement. — <i>Vraag voor investeringen</i>	142
— autres services — <i>andere diensten</i>	138		
Valeur ajoutée. — <i>Toegevoegde waarde</i>	134		
Offre totale. — <i>Totale aanbod</i>	135	Demande totale. — <i>Totale vraag</i>	135

Le tableau ne reprend pas les exportations de l'industrie de la construction, quoique les entreprises belges effectuent des travaux à l'étranger. En effet, les statistiques de la balance des paiements ne permettent pas de les identifier et elles sont confondues avec les exportations des services divers.

Le tableau 46 exprime les montants totaux de la construction qui sont prévus en rapport avec les investissements du programme.

In de tabel wordt geen melding gemaakt van de uitvoer van het bouwbedrijf, hoewel de Belgische ondernemingen werken in het buitenland uitvoeren. De statistieken van de betalingsbalans vermelden ze inderdaad niet afzonderlijk; ze zijn opgenomen in de uitvoer van diverse diensten.

Tabel 46 geeft de totale bedragen van het bouwbedrijf aan die voorzien zijn in verband met de investeringen van het programma.

Tableau 46. — Répartition des activités de construction. (1)

(en milliards de francs à prix constants de 1959)

	1959	1965	Indices 1965/1959
A. Travaux et constructions nouveaux.			
Travaux publics (Etat, Provinces, communes) (2)	10,2	18,5	181
Constructions militaires	1,0	0,5	50
Constructions résidentielles (logements)	26,7	30,0	112
Constructions industrielles (entreprises publiques et privées) (2)	15,3	25,7	168
Sous-total des travaux et constructions nouveaux	53,2	74,7	140
B. Activités de réparation	17,9	21,3	119
Total général	71,1	96,0	135

Pour 1959, les activités de réparation ont été estimées à 25 % environ de l'activité du secteur. Leur diminution relative en 1965 résulte de l'accroissement rapide des investissements.

Le programme d'investissement sera détaillé dans ses différents aspects au Titre III de ce rapport. On peut toutefois indiquer que les constructions des entreprises ont été évaluées en fonction des programmes globaux d'investissement des différents secteurs. La part relative de la construction dans ces programmes doit augmenter. En effet, l'effort d'investissement devrait porter plus que par le passé sur l'implantation d'entreprises nouvelles.

Le détail des travaux publics pour lesquels l'expansion est particulièrement rapide, est donné au chapitre qui leur est consacré.

En ce qui concerne le logement, on se bornera à signaler ici que la comptabilité nationale prévoit un secteur séparé pour ce service. Ce secteur est débité :

— des loyers réels, payés par les locataires, ou imputés lorsque le propriétaire occupe son propre immeuble;

— des intérêts hypothécaires afférant au parc immobilier et payés aux institutions financières;

— des grosses réparations qui, dans le tableau 40, ont été reprises avec la demande des ménages pour les services de réparation et d'entretien.

A la différence de la construction, qui mesure l'effort courant d'investissement, les données de la comptabilité nationale relatives au logement se réfèrent à l'évo-

(1) Le tableau 45 avait trait à l'activité des entreprises de la construction: Le tableau 46 couvre l'ensemble des travaux de cette nature. Il comprend, par exemple, pour près de 3 milliards de francs en 1965, les constructions effectuées pour compte propre par des entreprises n'appartenant pas au secteur de la construction. Ces différences expliquent que l'indice des investissements, de 142 au tableau 45, est de 140,4 (arrondi à 140) au tableau 46.

(2) Les travaux portuaires sont imputés au secteur « transport » et inclus dans les constructions industrielles.

Tabel 46. — Indeling van de activiteiten van het bouwbedrijf. (1)

(in miljard franken tegen constante prijzen van 1959)

	1959	1965	Indexcijfers 1965/1959
A. Werken en nieuwe gebouwen.			
Openbare werken (Staat, Provincien, Gemeenten) (2)	10,2	18,5	181
Militaire gebouwen	1,0	0,5	50
Residentiële gebouwen (huisvest.)	26,7	30,0	112
Nijverheidsgebouwen (openbare en particuliere bedrijven) (2)	15,3	25,7	168
Subtotaal der werken en nieuwe gebouwen	53,2	74,7	140
B. Herstellingswerken	17,9	21,3	119
Algemeen totaal	71,1	96,0	135

Voor 1959 werden de herstellingswerken op ongeveer 25 % van de activiteit van de sector geraamd. Hun relatieve daling in 1965 vloeit voort uit de snelle groei van de investeringen.

Het investeringsprogramma wordt vanuit de verschillende gezichtspunten in Titel III van dit verslag meer gedetailleerd. Nu reeds kan worden aangestipt dat de constructies van de ondernemingen in functie van de globale investeringsprogramma's van de diverse sectoren werden geraamd. Het relatieve aandeel van het bouwbedrijf in deze programma's moet vermeerdere. Inderdaad, de investeringsinspanning zal, meer dan dit in het verleden het geval was, op de oprichting van nieuwe bedrijven moeten gericht zijn.

Aanwijzingen over de openbare werken, waarvan de expansie buitengewoon snel is, worden in het desbetreffende hoofdstuk gegeven.

Wat de huisvesting betreft, volstaat het te zeggen dat de nationale boekhouding voor deze dienst een afzonderlijke sector voorziet. Deze sector wordt gedebiteerd door :

— de huren, werkelijk door de huurder betaald of aangerekend indien de eigenaar zijn eigen huis bewoont

— hypotheekintresten, die op het woningpark betrekking hebben en aan financieringsinstellingen betaald worden;

— omvangrijke herstellingen die in tabel 45 worden hernomen, tezamen met de vraag der gezinnen naar onderhouds- en herstellingsdiensten.

In tegenstelling met het volume van de bouwactiviteit, dat de lopende investeringsinspanning raamt, hebben de gegevens van de nationale boekhouding inzake

(1) Tabel 45 had betrekking op de activiteiten der ondernemingen in het bouwbedrijf. Tabel 46 slaat op het geheel der werken van deze aard. Zij omvat bv. de bouwwerken, voor eigen rekening door ondernemingen uitgevoerd, die niet onder de sector van het bouwbedrijf ressorteren en dit voor een bedrag van bijna 3 miljard frank in 1965. Deze verschillen verklaren dat de index der investeringen 142 is volgens tabel 45 tegen 140,4 (afgerond op 140) volgens tabel 46.

(2) De havenwerken worden in de sector « vervoer » opgenomen en begrepen in de industriële gebouwen.

lution du parc total qui est, bien entendu, beaucoup plus lente.

Il résulte du programme de construction que la valeur ajoutée de ce secteur, qui mesure les services rendus par le parc de logement, croîtrait de 8 % de 1959 à 1965 et d'un peu plus de 5 % de 1961 à 1965. Ces chiffres reflètent l'accroissement prévu du parc immobilier, mais aussi un élément d'amélioration qualitative qui doit être incorporé même dans une étude à prix constants.

3. Problèmes particuliers.

Les grands problèmes qui se posent à l'expansion de l'industrie de la construction concernent les moyens de financement des travaux prévus, les disponibilités quantitatives et qualitatives en main-d'œuvre et l'équipement du secteur lui-même.

On a vu que le programme prévoyait un développement plus rapide des travaux publics que des autres activités. Le problème du financement se posera surtout dans ce domaine : les possibilités de réalisation dépendront donc de la politique financière du Gouvernement. En particulier, si l'équilibre postulé des dépenses et des recettes ordinaires ne pouvait être obtenu, le volume de travaux qui est envisagé serait compromis.

Par ailleurs, l'expansion rapide de la construction risquera de faire un appel disproportionné aux ressources de la population active. Aussi le programme ne pourra-t-il être réalisé que moyennant un effort substantiel de productivité; ce mouvement sera sans doute facilité par la structure même de l'expansion qui met l'accent sur des types de travaux les plus faciles à mécaniser.

Le problème de l'accroissement de la productivité reste néanmoins posé et devra être étudié de manière approfondie.

Il existait, en 1959, un certain suréquipement en matériel lourd qui est présentement en voie de résorption. D'ici 1965, le développement continu des travaux publics exigera des renouvellements importants et un accroissement net dans le parc actuel du matériel et des véhicules lourds pour grands chantiers.

Pour cette raison, on a prévu que les dépenses d'équipement du secteur de la construction atteindront, en 1965, un niveau double de celui de 1959.

II. L'INDUSTRIE DES MATERIAUX DE CONSTRUCTION.

1. Situation générale.

Les produits regroupés dans l'industrie des matériaux de construction n'ont pas tous des liens directs avec la construction proprement dite : ils sont utilisés par l'industrie (chaux ou céramique industrielle) ou vont à la consommation privée (vaisselle, verrerie).

huisvesting betrekking op de ontwikkeling van het totale park die vanzelfsprekend trager verloopt.

Uit het programma van het bouwbedrijf volgt dat de toegevoegde waarde van de deelsector, die staat voor de diensten door het woningpark geleverd, met 8 % zou toenemen van 1959 tot 1965 en met iets meer dan 5 % van 1961 tot 1965. Deze cijfers geven niet alleen de voorziene toename weer van het onroerend park, doch ook het element van de kwalitatieve verbetering dat moet worden ingesloten, zelfs in een studie gemaakt tegen courante prijzen.

3. Bijzondere problemen.

De grote problemen die bij de expansie van het bouwbedrijf worden gesteld, betreffen de financiering der voorziene werken, de beschikbare arbeidskrachten, zowel kwantitatief als kwalitatief gezien, en de uitrusting van de sector zelf.

Er werd reeds vermeld dat het programma voor de openbare werken een snellere ontwikkeling voorzag dan voor de andere activiteiten. Hier zal zich dus het financieringsprobleem het scherpst stellen : de realiteitsmogelijkheden hangen dus van de financiële politiek der Regering af. Nader toegelicht betekent zulks dat, indien het vooropgestelde evenwicht tussen de uitgaven en de gewone inkomsten niet wordt bereikt, het overwogen volume der werken in het gedrang zou worden gebracht.

Er bestaat trouwens ook het risico dat de snelle expansie van het bouwbedrijf op een onevenwichtige wijze beroep zou kunnen doen op de beschikbare actieve bevolking. Derhalve kan het programma slechts verwezenlijkt worden mits een wezenlijke inspanning om de produktiviteit verder te verhogen; waarschijnlijk zal de aard zelf van de expansie dit streven vergemakkelijken, vermits de nadruk op dat soort werken wordt gelegd, welke het meest voor mechanisatie in aanmerking komen.

Niettemin blijft het probleem van de produktiviteitsverhoging bestaan en het zal op een grondige manier dienen bestudeerd te worden.

In 1959 bestond er reeds in zekere mate een teveel aan uitrusting in zwaar materiaal, dat thans geleidelijk wordt opgeslorpt. Van nu tot 1965 zal de voortdurende ontwikkeling van de openbare werken belangrijke vernieuwingen vragen en een netto vermeerdering van de huidige materiaalvoorraad en van het park zware voertuigen bestemd voor grote bouwerven.

Om deze reden heeft men voorzien dat de uitgaven voor de uitrusting van de sector van het bouwbedrijf in 1965 het dubbel zouden vertegenwoordigen van het peil dat in 1959 werd bereikt.

II. DE BOUWMATERIAALNIJVERHEID.

1. Algemene toestand.

De produkten welke in de industrie der bouwmaterialen zijn gegroepeerd, staan niet altijd rechtstreeks in verband met het eigenlijke bouwbedrijf : zij gaan hetzij naar de industrie (kalk of industriële keramiek), hetzij naar het particulier verbruik (vaat- en

Mais, dans l'ensemble, leur activité se règle essentiellement sur l'industrie de la construction : en effet, pour une valeur de production de 22,28 milliards en 1959, près de 9 milliards étaient livrés à l'industrie de la construction.

Les exportations, pour leur part, atteignaient en 1959, 8,29 milliards. Leur répartition par grands produits est indiquée au tableau 47.

Tableau 47. — Exportations de l'industrie des matériaux de construction.

	(en milliards de francs)	
	1953	1959
Pierre, chaux, ciment	1,69	1,70
Ouvrages de ces matières	0,55	1,01
Produits céramiques	0,27	0,38
Verres et verreries	2,22	5,20
	4,73	8,29

2. Programme.

Le tableau 48 donne les grandes lignes du programme de l'industrie des matériaux de construction.

Tableau 48. — Programme de l'industrie des matériaux de construction. Bilan en indices 1965-1959.

Tabel 48. — Programma van de industrie der bouwmaterialen. Balans der indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales — Totaal beschikbaar :

Valeur de la production — <i>Produktiewaarde</i>	138
dont — <i>waaronder</i>	
Importations de matières premières — <i>Invoer van grondstoffen</i>	135
Achats courants — <i>Courante aankopen</i>	136
Valeur ajoutée — <i>Toegevoegde waarde</i>	139
Importations de produits finis — <i>Invoer van afgewerkte produkten</i>	140
Offre totale — <i>Totaal aanbod</i>	138

Pour satisfaire les besoins de l'économie et réaliser l'objectif d'exportation, la production devra augmenter de 38 %. Mais la valeur ajoutée s'accroîtra à un rythme légèrement plus rapide que la production. Ceci reflète l'élaboration plus accentuée des produits, pouvant aller, dans certains cas, jusqu'à leur distribution sous des formes nouvelles, comme on le verra par exemple pour le ciment.

L'augmentation des exportations sera assez faible. Le grand secteur exportateur est en effet l'industrie du verre, où la position compétitive de la Belgique est extrêmement forte. Mais les conditions actuelles du sec-

glaswerk), hoewel hun activiteit, algemeen beschouwd, hoofdzakelijk afgestemd is op het bouwbedrijf. Van een produktiewaarde van 22,28 miljard in 1959, bedraagt het aandeel voor het bouwbedrijf bijna 9 miljard frank.

De uitvoer bedroeg in 1959, 8,29 miljard. De verdeling naar de belangrijkste produkten, wordt in tabel 47 gegeven.

Tabel 47. — Uitvoer van de industrie der bouwmaterialen.

	(in miljard frank)	
	1953	1959
Steen, kalk, cement	1,69	1,70
Produkten in voornoemde materialen	0,55	1,01
Keramiekprodukten	0,27	0,38
Glas en glasprodukten	2,22	5,20
	4,73	8,29

2. Programma.

Tabel 48 geeft de grote lijnen aan van het programma voor de industrie der bouwmaterialen.

Utilisations — Aanwending

Demandes des entreprises des autres industries — <i>Vraag der ondernemingen die onder andere industrieën ressorteren</i>	139
dont — <i>waarvan</i> :	
Achats intérieurs — <i>Binnenlandse aankopen</i>	139
Importations — <i>Invoer</i>	136
Demandes des ménages et administrations — <i>Vraag der gezinnen en openbare besturen</i>	147
dont — <i>waaronder</i> :	
Achats intérieurs — <i>Binnenlandse aankopen</i>	137
Importations — <i>Invoer</i>	160
Exportations — <i>Uitvoer</i>	136
Demande totale — <i>Totale vraag</i>	138

Om aan de behoeften van de economie tegemoet te komen en het objectief inzake uitvoer te verwezenlijken, zal de produktie met 38 % moeten toenemen. Het ritme waarmee de toegevoegde waarde zal stijgen ligt ietwat hoger dan dat van de produktie. Hierin wordt de weerspiegeling gezien van de verder doorgedreven verwerking van de produkten. Dit kan in sommige gevallen gaan tot distributie onder nieuwe vormen, zoals bv. voor het cement.

De groei van de uitvoer zal vrij zwak zijn. De grote exportsector is inderdaad de glasnijverheid, voor dewelke de concurrentiële plaats van België uiterst sterk is hoewel het weinig waarschijnlijk is, zoals de

teur rendent peu plausible de sa part un apport aussi décisif que dans le passé récent.

L'accélération du taux de croissance qui apparaît au tableau 49 dépendra donc surtout de l'activité de la construction, selon les modalités prévues dans la première partie de ce chapitre.

Tableau 49. — Indices d'évolution de l'industrie des matériaux de construction. (1959 = 100).

	Indice de production	Indice d'exportation
1957	92	81
1961	110 (+ 20 %)	112 (+ 38 %)
1965	138 (+ 25 %)	136 (+ 21 %)

3. Evolution par branche.

Pour l'industrie du ciment il n'y a pas lieu de prévoir que la tendance stable des exportations puisse se relever; mais les livraisons intérieures seront favorisées par un accroissement rapide de la consommation résultant du programme de travaux publics et de constructions industrielles. Dans ces conditions, on a supposé que la production cimentière pourra s'accroître de 20 % environ.

Les problèmes de l'industrie cimentière ne résident guère d'ailleurs dans l'extension ou la rationalisation des capacités de production. En effet, avec ses capacités actuelles, celle-ci peut facilement réaliser l'augmentation prévue.

Aussi, l'effort se tournera-t-il vers l'amélioration des qualités du ciment et l'extension de ses utilisations. C'est ainsi qu'à été créé en 1961 le Centre National de Recherches Scientifiques et Techniques pour l'industrie cimentière. Il s'orientera également vers l'amélioration des formes de distribution, notamment par la création de centrales à béton et par des moyens de transport spécialisés.

Le secteur des agglomérés de ciment et produits en asbeste-ciment connaîtra une expansion rapide : de 1959 à 1965, la production s'accroîtra d'environ 45 %. Elle sera favorisée par l'incorporation croissante de ces produits aux travaux de construction et par le développement des constructions industrielles et des travaux publics. A l'exportation, l'essor des produits en asbeste-ciment se poursuivra.

Si les secteurs du ciment et des agglomérés de ciment livrent essentiellement à la construction, il en va autrement du secteur céramique qui livre à la fois à la construction (carreaux, tuiles), à l'industrie (produits réfractaires), à la consommation privée (vaisselle et poterie). La situation varie d'une branche à l'autre. Globalement, l'augmentation de la production de 1959 à 1965 se situera entre 35 % et 40 %.

Dans la branche de la céramique industrielle, les importations ont pris une part importante du marché et les exportations n'ont connu qu'une hausse très réduite. Un important effort d'investissement et de rationalisation est actuellement en cours. Les progrès techniques sont ici extrêmement rapides : c'est le cas notamment des produits réfractaires, qui ont une durée d'utilisation beaucoup plus longue que précédemment.

actuelle toestand van de sector laat vooruitzien dat zijn bijdrage zo belangrijk zal zijn als in het recente verleden.

De versnelling van het groeipercentage dat in tabel 49 tot uiting komt, zal vooral van de activiteit van het bouwbedrijf afhankelijk zijn, volgens de in het eerste gedeelte van dit hoofdstuk voorziene modaliteiten

Tabel 49. — Indexcijfer van de evolutie van de industrie der bouwmaterialen. (1959 = 100).

	Productie- index	Uitvoer- index
1957	92	81
1961	110 (+ 20 %)	112 (+ 38 %)
1965	138 (+ 25 %)	136 (+ 21 %)

3. Ontwikkeling per industrietak.

Voor de cementsector is het niet waarschijnlijk dat de stabiele tendentie van de uitvoer zich in gunstige zin zou kunnen ontwikkelen. De binnenlandse leveringen zullen evenwel begunstigd worden door een snelle groei van het verbruik, die zal volgen uit het programma voor openbare werken en industriële gebouwen. Onder deze voorwaarden heeft men een groei met ongeveer 20 % voor de cementproductie geraamd.

De problemen van de cementindustrie zijn trouwens niet te vinden in de uitbreiding of rationalisatie van de productiecapaciteit, daar de huidige capaciteit voldoende is opdat de voorziene vermeerdering zou kunnen verwezenlijkt worden.

De inspanning zal zich dan ook hoofdzakelijk oriënteren naar de verbetering van de kwaliteit van de cement en naar de uitbreiding van zijn toepassingen. Met dit doel werd in 1961 het « Nationaal Centrum voor Wetenschappelijk en Technisch Onderzoek voor de Cementindustrie » opgericht. Dit centrum zal zich eveneens toelagen op de verbetering van de distributievormen, nl. door de stichting van betoncentrales en door het inschakelen van speciaal ontworpen vervoermiddelen.

De sector van de cementagglomeraten en producten in asbestcement zal een snelle expansie kennen : van 1959 tot 1965 zal de productie, begunstigd door een groeiende opname van deze producten in constructiewerken en door de ontwikkeling van nijverheidsgebouwen en openbare werken, met ongeveer 45 % stijgen. De uitvoer van de producten in asbestcement zal verder blijven stijgen.

Zo de sectoren van de cement en zijn agglomeraten in hoofdzaak het bouwbedrijf voorzien van grondstoffen, dan geldt dit niet voor de keramieksector, die tegelijkertijd voor het bouwbedrijf (baksteen, tegels, pannen), de industrie (vuurvaste producten) en het particulier verbruik (vaatwerk en aardewerk) produceert. De toestand verschilt zeer van de ene tak tot de andere. Globaal gezien, zal, van 1959 tot 1965, de vermeerdering van de productie tussen 35 % en 40 % schommelen.

In de nijverheidskeramiek nam de invoer een grote plaats in, terwijl slechts een zeer geringe verhoging bij de uitvoer waar te nemen was. Voor het ogenblik wordt een sterke inspanning tot investeren en rationaliseren verricht. Op dit gebied zijn de technische vorderingen uiterst snel, bv. voor de vuurvaste producten, die thans een veel langere gebruiksduur hebben dan voorheen.

Dans le domaine de la céramique ménagère et de fantaisie, les importations occupent également une part importante du marché. Les exportations qui ont montré, au cours des récentes années, une hausse très rapide, restent cependant assez faibles. Mais la concurrence internationale se renforcera. A côté de produits de luxe, l'expansion ne pourra être maintenue que moyennant une adaptation constante au goût de la clientèle et la possibilité d'arriver à des prix compétitifs.

Les importations de céramiques du bâtiment ne représentent qu'une part assez faible du marché intérieur. Certains produits, comme les tuiles, ne jouissent plus de tendances favorables. Par contre, d'importants développements sont attendus dans les tuyaux en grès, le matériel sanitaire et les carreaux de revêtement.

L'industrie du verre a connu, de 1953 à 1959, une augmentation de 70 % de sa production. Toutefois, il est peu probable que cette expansion se poursuivra au même rythme. L'industrie est en effet confrontée d'une part à l'industrialisation progressive des pays clients, d'autre part aux mesures tarifaires qui viennent d'être prises sur un de ses marchés les plus importants, celui des Etats-Unis. De plus, il semble que, pendant les dernières années, les capacités de production ont crû plus rapidement que les besoins.

Cette situation affecte plus particulièrement le verre plat : la production en 1961 se trouve légèrement en-dessous du niveau de 1959.

Quant au verre creux, l'expansion se poursuivra à une allure très vive. De 1953 à 1959, la hausse a atteint 47 % ; de 1959 à 1961, elle a déjà atteint 30 %.

Mais ce secteur ne représente que 20 à 25 % de l'industrie du verre et n'aura donc sur l'ensemble qu'une incidence limitée.

L'expansion de la branche du verre creux et une certaine amélioration, en fin de période, dans la branche du verre plat ont amené à prévoir un accroissement de 20 à 25 % pour l'industrie du verre.

Les industries des carrières, de la chaux et des dolomies poursuivront leur expansion. Les carrières seront favorisées par un important programme de travaux publics et disposent, dès maintenant, de capacités suffisantes pour répondre à la demande. Les industries de la chaux, des calcaires et dolomies connaîtront une augmentation de leur production aussi importante que par le passé. Elles devront notamment satisfaire les besoins créés par le développement des industries chimiques et sidérurgiques et par la réalisation du programme des travaux publics.

*
**

En conclusion, la situation des diverses branches de l'industrie des matériaux de construction apparaît très variable et leur comportement pendant la période du programme sera fonction de leurs caractères spécifiques. Mais une série de problèmes plus ou moins communs se posent, que des études ultérieures devront aborder ou préciser.

Voor de huishoudelijke en fantasiekeramiek blijft de invoer ook een aanzienlijk deel van de markt beheersen. De uitvoer, die nochtans tijdens de laatste jaren een snelle stijging vertoonde, blijft evenwel vrij onbeduidend. De internationale concurrentie zal nog versterken. Behalve voor de luxe-artikelen zal de expansie slechts kunnen doorgevoerd worden mits de producenten zich voortdurend aan de smaak der verbruikers aanpassen en ze tot competitieve prijzen komen.

De invoer van keramiek voor gebouwen vertegenwoordigt slechts een klein deel van de binnenlandse markt. Sommige produkten zoals dakpannen vertonen gunstiger tendenties. Daarentegen verwacht men een belangrijke ontwikkeling in zandstenen buizen, sanitair materiaal en bekledingstegeles.

Van 1953 tot 1959 vermeerderde de glasindustrie haar produktie met 70 %. Het is nochtans weinig waarschijnlijk dat hetzelfde expansieritme zal behouden blijven, daar deze industrie geconfronteerd wordt eensdeels, met de geleidelijke industrialisering van de landen die haar afnemers waren, anderdeels door de tariefmaatregelen die onlangs op één der belangrijkste markten getroffen werden, nl. die van de Verenigde Staten. Bovendien zou gedurende de laatste jaren de produktiecapaciteit sneller dan de behoeften gestegen zijn.

Deze toestand geldt het meest voor het vlakke glas, waarvan de produktie in 1961 juist beneden het peil van 1959 lag.

Voor het holle glas zal de expansie zich aan een zeer snel ritme verder zetten. Van 1953 tot 1959 bereikte de verhoging 47 %, van 1959 tot 1961 bedroeg ze reeds 30 %.

Deze sector vertegenwoordigt amper 20 à 25 % van de glasindustrie en zal derhalve slechts een beperkte weerslag op het geheel hebben.

Uit de expansie in de sector van het holle glas en een zekere verbetering in de tak van het vlakke glas kan afgeleid worden dat op het einde van de periode een groei is te voorzien van 20 à 25 % voor de glasnijverheid.

In de kalk- en steengroeven zal de expansie aanhouden. Een aanzienlijk programma van openbare werken begunstigt de groeven en deze beschikken nu reeds over de nodige capaciteiten om aan de vraag te voldoen. De tak van de kalk, de kalksteen en de dolomiet zal even aanzienlijk zijn als in het verleden. Ze zal o. m. moeten voldoen aan de behoeften, die ontstaan door de ontwikkeling van de chemische en de staalnijverheid, evenals door de verwezenlijking van het programma van openbare werken.

*
**

Het besluit uit wat voorafgaat is dat de situatie in de diverse takken van de nijverheid der bouwmaterialen zeer wisselvallig is en dat hun evolutie zich tijdens de periode van het programma in functie van hun specifieke kenmerken zal voltrekken. Er stellen zich nochtans een reeks problemen die min of meer gemeenschappelijk zijn. Hiervoor zij verwezen naar verdere studies die moeten aangevat worden en die deze nader zullen moeten bepalen.

— Pour de nombreuses branches, la prévision dépend de l'établissement d'un programme de travaux publics précis et stable, compte tenu du volant indispensable pour compenser les variations conjoncturelles. On se référera à ce sujet au chapitre concernant les travaux publics.

— Liés principalement à l'industrie de la construction, les matériaux de construction dépendent dans leur essor de l'activité de celle-ci. Or, de nombreux problèmes se posent ici.

La mesure dans laquelle l'industrie de la construction pourra poursuivre sa rationalisation et les formes que prendra celle-ci exerceront une incidence très forte sur le secteur des matériaux de construction. C'est le cas, par exemple, de la standardisation des éléments de construction qui permettrait de développer la pré-fabrication, ou du maintien de l'activité de la construction en hiver.

Ensuite, par le biais des sociétés de logement, l'Etat exerce une influence sur la consommation des matériaux de construction. Ses formes d'intervention et l'orientation de sa politique agissent ainsi sur la production et l'efficacité du secteur.

Enfin, certaines substitutions se produisent entre matériaux de construction ou avec des produits d'autres secteurs, qu'il n'a pas été possible d'analyser. Il y a là un ensemble de problèmes mal connus et que l'on s'efforcera, à l'avenir, de préciser et de résoudre.

CHAPITRE VI.

Les industries du textile, du vêtement et du cuir.

Comme le modèle économétrique construit par le Bureau de Programmation Economique ne comporte que 21 secteurs, chacun d'entre eux regroupe nécessairement plusieurs branches d'activités similaires. C'est ainsi que les industries du textile, du vêtement et de la confection, du cuir et de la chaussure, et la pelleterie ont été réunies en un même secteur. Les projections pour 1965 ont été calculées globalement pour l'ensemble de ces activités.

Les objectifs repris dans le tableau 50 traduisent l'évolution prévue pour les grandeurs économiques du secteur ainsi constitué :

— Voor talrijke takken is de previsie afhankelijk van het vaststellen van een duidelijk omlijnd en vast programma van openbare werken, dat simultaan de noodzakelijke compenserende werking zou uitoefenen op de conjunctuurbeweging. In dit verband wordt naar het hoofdstuk der openbare werken verwezen.

— In hoofdzaak met het bouwbedrijf verbonden, hangen de bouwmaterialen voor hun expansie af van de activiteit van deze nijverheid. Hier stellen zich talrijke problemen.

De mate waarin de industrie van het bouwbedrijf haar rationalisatie zal kunnen doorvoeren en de vorm die deze laatste zal aannemen, zal een zeer sterke weerslag op de sector der bouwmaterialen hebben. Dit is o.m. het geval voor wat de standardisatie van de bouwmaterialen betreft, waardoor de pre-fabricatie zich zou kunnen ontwikkelen, of ook voor het doorzetten der bouwactiviteit tijdens de wintermaanden.

Vervolgens oefent ook de Staat, langs de huisvestingsmaatschappijen om, een invloed uit op het verbruik van bouwmaterialen. De wijze van tussenkomst en de oriëntatie van de overheidsbeleid beïnvloeden de produktie en de doelmatigheid van de sector.

Ten slotte zijn er nog de substituties tussen bouwmaterialen of tussen produkten van andere sectoren, die men hier niet heeft kunnen analyseren. Hierbij stelt zich een geheel van problemen, die weinig of niet gekend zijn en welke men in de toekomst zal trachten nauwkeurig te omschrijven en op te lossen.

HOOFDSTUK VI.

De textiel-, kleding- en ledernijverheden.

Daar het econometrisch model, door het Bureau voor Economische Programmatie ontworpen slechts 21 sectoren omvat, groepeerde noodzakelijk ieder ervan opnieuw een aantal verwante activiteitstakken. Alzo werden de textielnijverheid, de kleding- en confection-industrie, leder-, schoeisel- en bontnijverheid in eenzelfde sector ondergebracht. De projecties voor 1965 werden globaal voor het geheel van deze activiteiten berekend.

De in tabel 50 hernomen objectieven weerspiegelen de vooruitgezichte ontwikkeling der economische grootheden van de aldus samengestelde groep.

Tableau 50. — Programme du secteur textile, vêtement et cuir. Bilan et indices 1965-1959.
Tabel 50. — Programma voor de textiel-, kleding- en ledersector. Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités. — Beschikbaar.		Utilisations. — Aanwending.	
Valeur de la production. — Produktiewaarde	134	Demande des entreprises. — Vraag van de ondernemingen	160
dont — waaronder :		dont — waaronder :	
Importations de matières premières. — Invoer van grondstoffen	143	Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	144
Achats courants. — Courante aankopen	132	Importations. — Invoer	184
Valeur ajoutée. — Toegevoegde waarde	128	Demande des ménages et administrations. — Vraag der gezinnen en openbare besturen	119
Importations de produits finis. — Invoer van afgewerkte produkten	176	dont — waaronder :	
Offre totale. — Totaal aanbod	138	Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	109
		Importations. — Invoer	174
		Exportations. — Uitvoer	157
		Demande totale. — Totale vraag	138

La production globale de ces activités représentait en 1959 une valeur de 48,71 milliards de francs; elle atteindra 65,28 milliards de francs en 1965.

La diversité des industries considérées et leur rythme d'expansion différent exigent une présentation propre à chacune d'elles et une approche particulière de leur situation, de leurs perspectives d'évolution et de leurs problèmes spécifiques.

I. L'INDUSTRIE TEXTILE.

L'industrie textile belge traverse une période de transition et d'adaptation à un cadre économique nouveau. Au cours de ces dernières années, elle a opéré une véritable reconversion afin de mieux répondre aux exigences du progrès technique. Sa production, malgré la fermeture de nombreuses entreprises — un quart du total en dix ans — a dépassé en 1961 tous les sommets antérieurs. Le taux d'accroissement annuel de cette production, qui a atteint 3,7 % entre 1953 et 1961, reflète une expansion lente si on la compare à celle des secteurs nouveaux répondant à des besoins récents.

Le programme, présenté au tableau 51, est orienté vers une accélération de la production de l'industrie textile et une intensification parallèle de son commerce d'exportation.

De globale produktie van deze activiteiten vertegenwoordigde in 1959 een waarde van 48,71 miljard frank, in 1965 zal ze 65,28 miljard frank bedragen.

De diversiteit van de beschouwde nijverheden en hun uiteenlopend expansieritme vergen een voorstellingswijze die voor elk van hen specifiek is alsmede een bijzondere studie van hun toestand, hun ontwikkelingsperspectieven en hun bijzondere problemen.

I. DE TEXTIELINDUSTRIE.

De Belgische textielindustrie verkeert in een overgangs- en aanpassingsperiode t.o.v. een nieuwe economische structuur. In de loop van de laatste jaren heeft ze een werkelijke omschakeling gerealiseerd, teneinde zich beter aan de eisen van de moderne techniek aan te passen. Niettegenstaande de sluiting van talrijke ondernemingen — een vierde van het totaal ondernemingen op tien jaar — overtrof haar produktie in 1961 alle vroegere hoogtepunten. Het jaarlijkse groeipercentage van deze produktie dat, tussen 1953 en 1961, 3,7 % bedroeg, betekent evenwel een trage expansie, zo men haar vergelijkt met deze van nieuwe sectoren die recent ontstane behoeften voldoen.

Het programma dat in tabel 51 wordt voorgesteld, wijst op een oriëntering naar een versnelling van de produktie der textielindustrie en, gelijklopend daaraan, een intensivering van haar uitvoerhandel.

Tableau 51. — Programme de l'industrie textile. Bilan en indices 1965-1959.

Tabel 51. — Programme van de textielindustrie. Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales. — Totaal beschikbaar.		Utilisations. — Aanwending.	
Valeur de la production. — Produktiewaarde		Demande des entreprises des autres industries.	
dont — waaronder :	135	— Vraag van de ondernemingen die onder andere industrieën ressorteren	158
		dont — waaronder :	
Importations de matières premières. — Invoer van grondstoffen	142	Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	131
Achats courants. — Courante aankopen	100	Importations. — Invoer	184
Valeur ajoutée. — Toegevoegde waarde	129	Demande des ménages et administrations. — Vraag der gezinnen en openbare besturen	118
Importations de produits finis. — Invoer van afgewerkte produkten	175	dont — waaronder :	
Offre totale. — Totaal aanbod	138	Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	101
		Importations. — Invoer	171
		Exportations. — Uitvoer	151
		Demande totale. — Totale vraag	138

Dans le tableau ci-dessus, la demande des entreprises comprend essentiellement les tissus achetés par la confection, tandis que la demande des ménages porte avant tout sur les tissus d'ameublement et les articles en bonneterie.

Du côté des disponibilités, on a compris dans les importations de matières premières non seulement des achats de laine, coton ou jute bruts, mais toutes les importations de matières ou produits destinés à être travaillés par l'industrie textile. Ce sont, par exemple, des fils, des fibres synthétiques, des tissus destinés au finissage, etc. En fait, l'augmentation rapide indiquée

In bovenstaande tabel omvat de vraag van de ondernemingen hoofdzakelijk weefsels die door de confectie worden aangekocht, terwijl de vraag van de gezinnen hoofdzakelijk op meubileringstoffen en breigoed-artikelen betrekking heeft.

Aan de zijde « beschikbaar » werden bij de invoer van grondstoffen niet alleen de aankopen van wol, katoen en jute begrepen, maar ook alle ingevoerde stoffen en produkten welke bestemd zijn om door de textielindustrie te worden verwerkt. Het betreft bv. garens, synthetische vezels, weefsels voor verdere afwerking, enz. In feite zou de in tabel 51 opgegeven

au tableau 51 proviendrait avant tout de ces dernières catégories. Ce qui est ainsi envisagé, c'est une augmentation relative de la composante importée dans la valeur des ventes. Réciproquement, la contribution nationale reprise à la valeur ajoutée augmenterait beaucoup moins vite (1).

Etant donné l'importance des différents stades de fabrication dans l'industrie textile, le tableau 52 compare les indices de production du passé avec le niveau prévu de la valeur ajoutée 1965.

Tableau 52. — Indices de production de l'industrie textile. (1959 = 100)

	Indice	% d'augmentation
1957	105	
1961	113	(+ 8)
1965	128	(+ 13)

Le programme textile présente ainsi le paradoxe d'une industrie dont les exportations et les importations se développent extrêmement vite tandis que les ventes intérieures sont presque stationnaires et que la valeur ajoutée augmente assez lentement.

Cette évolution résultera de ce que l'industrie textile sera particulièrement affectée par la réalisation du Marché commun; dans le passé déjà, la mise en place du Benelux avait entraîné une première réorientation des courants commerciaux.

Cette évolution se caractérise par un processus d'intégration internationale où, à chaque stade de transformation, des spécialisations se développeront et où les entreprises importeront et exporteront beaucoup plus qu'auparavant.

Ces différentes tendances que souligne le tableau 51 ont été enregistrées dans un passé récent.

La croissance des exportations qui a été, durant la dernière décennie, beaucoup plus rapide que celle de la production, s'est encore développée entre 1959 et 1961. En deux ans, les exportations sont passées de 23,1 milliards de francs à 28,2 milliards de francs, soit une augmentation de 21 %, et la part des produits finis continue à augmenter. C'est ainsi qu'avant 1940, la moitié des exportations belges de textiles étaient constituées par des matières premières alors qu'en 1961, celles-ci ne représentent plus que 25 %, contre 24 % aux produits filés et 51 % aux produits finis.

La réalisation du Marché commun ouvre à l'industrie textile belge un marché quasi illimité à l'échelle de ses possibilités de fabrication. En 1959, le seul commerce intra-C.E.E. absorbait 32 % des exportations de l'ensemble des six pays et, dans le cas de la Belgique, quelque 52 %.

(1) Les indices habituels de la production textile qui prennent séparément les différents stades de fabrication et les pondèrent par la valeur ajoutée de chacun d'entre eux dans l'année de base, se rapprocheraient dans ce cas-ci, beaucoup plus de l'indice de valeur ajoutée que de l'indice de valeur de la production qui est repris au tableau 52.

snelle verhoging vooral voortkomen uit deze laatste categorieën. Hetgeen aldus beoogd wordt, is een relatieve vermeerdering weer te geven van het aandeel van de invoer in de verkoopwaarde. Wederzijds zou de in de toegevoegde waarde opgenomen nationale bijdrage veel minder snel toenemen (1).

Wegens het belang van de verschillende produktiestadia in de textielindustrie, geeft tabel 52 de vergelijking van de produktie-indexcijfers in het verleden met het voorziene niveau van de toegevoegde waarde in 1965.

Tabel 52. — Produktie-indexcijfers van de textielindustrie. (1959 = 100)

	Indexcijfer	Verhoging in %
1957	105	
1961	113	(+ 8)
1965	128	(+ 13)

Het textielprogramma sluit aldus de paradox in van een nijverheid, waarin de uitvoer en de invoer zich uiterst snel ontwikkelen, terwijl de verkopen in het binnenland praktisch stagneren en de toegevoegde waarde eerder traag verhoogt.

Deze ontwikkeling zal voortvloeien uit het feit dat de textielindustrie in het bijzonder zal worden beïnvloed door de verwezenlijking van de Gemeenschap-pelijke Markt; reeds in het verleden, had de realisatie van Benelux een eerste heroriëntering van de handelsstromen veroorzaakt.

Deze evolutie wordt door een proces van internationale integratie gekenmerkt, waarin bij elk produktiestadium de specialisaties zich zullen ontwikkelen en de ondernemingen veel meer dan voorheen zullen in- en uitvoeren.

In de recente ontwikkeling werden deze tendenties reeds vastgesteld, zoals door tabel 51 onderstreept wordt.

De groei van de uitvoer, welke in de loop van de laatste tien jaren veel sneller was dan die van de produktie, ontwikkelde zich nog tussen 1959 en 1961. In twee jaar tijd steeg de uitvoer van 23,4 miljard fr. tot 28,2 miljard frank, hetzij een vermeerdering met 21 %, waarbij het aandeel van de afgewerkte produkten steeds toeneemt. Vóór 1940 vertegenwoordigden de grondstoffen de helft van de Belgische textieluitvoer, terwijl ze in 1961 slechts 25 % vormen, tegen 24 % spingaren en 51 % afgewerkte produkten.

De realisatie van de Euromarkt opent op het niveau van haar produktiemogelijkheden een quasi onbegrensde markt voor de Belgische textielindustrie. In 1959 slurpte de handel, alleen binnen de grenzen van de E.E.G., 32 % van de uitvoer van het geheel der zes landen op, terwijl dit voor België ongeveer 52 % bedroeg.

(1) De gebruikelijke indexcijfers van de textielproduktie, die de verschillende produktiestadia afzonderlijk behandelen, gewogen door de toegevoegde waarde van elk van hen in het basisjaar, zouden in dit geval veel meer het indexcijfer van de toegevoegde waarde benaderen, dan het indexcijfer van de produktiewaarde, dat in tabel 52 gegeven wordt.

Si les perspectives d'exportation sont particulièrement favorables, il faut s'attendre, au contraire, à une concurrence beaucoup plus intense sur le marché intérieur. Dans les dernières années déjà, les importations ont augmenté plus vite que la consommation domestique et le programme prévoit que ce mouvement pourrait encore s'accélérer sous l'effet des réductions tarifaires.

Les divers secteurs de l'industrie textile offrent des possibilités sensiblement différentes qui vont être examinées séparément.

a) Industrie du coton.

Après la crise de 1958, l'industrie cotonnière a repris son expansion, sans atteindre cependant les résultats records de 1957.

Tableau 53. — Evolution de la production dans l'industrie du coton. (1959 = 100).

Année Jaar	Filatures	Cardes fileuses	Tissages	Tissages sans ameubl.	Conver- tures & torchons	Ensemble de l'in- dustrie
	— Spin- nerijen	— Kaardspin- nerijen	— Weverijen	— Weefsets excl. meub- lering	— Dekens en dweilen	— Geheel v.d. industrie
	Indice % d'acr.	Indice % d'acr.	Indice % d'acr.	Indice % d'acr.	Indice % d'acr.	Indice % d'acr.
	Index- cijfer groei %	Index- cijfer groei %	Index- cijfer groei %	Index- cijfer groei %	Index- cijfer groei %	Index- cijfer groei %
1953	93	151	89	95	126	97
1957	109(+ 17)	131(— 13)	118(+ 33)	120(+ 26)	145(+ 15)	116(+ 20)
1961	110(+ 0,7)	102(— 22)	124(+ 5)	119(— 0,9)	94(— 35)	114(— 1,7)

Les possibilités d'expansion de la production des filatures de coton et de fibres connexes dépendent de l'évolution de leur principal client : le tissage belge. Or, il est à craindre que les importations de tissus de coton absorbent non seulement l'augmentation de la consommation intérieure mais aussi qu'elles se fassent au détriment de la quote-part atteinte à ce jour par l'industrie nationale. Ce sont les pays de la C.E.E., l'Espagne, le Portugal et les pays asiatiques qui bénéficieront de cette augmentation de nos importations. En contrepartie, on peut supposer, pour 1965, une progression des exportations des tissus de coton vers nos partenaires de la C.E.E.

Il faut également noter que l'entrée éventuelle du Royaume-Uni et des pays scandinaves au sein du Marché commun aurait un effet favorable sur notre commerce d'exportation d'articles de coton et accroîtrait sensiblement nos importations de produits de coton d'origine asiatique.

La forte concurrence existant sur les marchés extérieurs et intérieurs a incité les tisseurs à rationaliser et à moderniser leur équipement industriel. Cet effort contribuera à la fois à l'amélioration de la qualité des articles et à l'augmentation des quantités produites.

Zo de uitvoerperspectieven uiterst gunstig zijn, valt ook een veel intensievere concurrentie op de binnenlandse markt te verwachten. In de laatste jaren nam de invoer veel sneller toe dan het binnenlands verbruik; het programma voorziet dat deze beweging nog zou kunnen versnellen onder de invloed van de tariefverlagingen.

De diverse sectoren van de textielindustrie bieden mogelijkheden die zeer verschillen en die verder zullen worden besproken.

a) De katoenindustrie.

Na de crisis van 1958 herleefde de katoenindustrie, zonder evenwel de recordresultaten van de expansie in 1957 te bereiken.

Tabel 53. — Ontwikkeling van de produktie der katoenindustrie. (1959 = 100).

De expansiemogelijkheden van de produktie der katoen- en aanverwante vezelspinnerijen hangen af van de evolutie van hun voornaamste afnemer, nl. de Belgische weefindustrie. Er valt echter te vrezen dat de invoer van katoenweefsels niet alleen de vermeerdering van de binnenlandse consumptie opslorpt, maar dat ze in het nadeel geschiedt van het aandeel dat tot op heden door de nationale industrie werd bereikt. Het zijn de landen van de E.E.G., daarnaast Spanje, Portugal en de Aziatische landen die uit de vermeerdering van onze invoer voordeel zullen trekken. Als tegenpost mag men voor 1965 een vooruitgang in de uitvoer van katoenweefsels naar onze E.E.G.-partners verwachten.

Men kan eveneens stellen dat de gebeurlijke intrede van het Verenigd Koninkrijk en van de Scandinavische landen in de Euromarkt een gunstige weerslag op onze exporthandel in katoenartikelen zou hebben, terwijl onze invoer van katoenprodukten herkomstig uit Aziatische landen gevoelig zou toenemen.

Een sterke concurrentie op de buitenlandse en binnenlandse markten heeft de wevers ertoe aangezet hun industriële uitrusting te rationaliseren en te moderniseren. Deze inspanning zal tegelijkertijd bijdragen tot de verbetering van de kwantiteit en de kwaliteit van de produkten.

La concurrence a également amené des tisseurs à orienter une partie de leur production vers la fabrication de tissus structurés et de fantaisie.

D'autre part, les tisseurs de coton utilisent les caractéristiques des fibres chimiques pour fabriquer des articles mélangés de coton et de fibranne, de rayonne, de fibres synthétiques et pour produire des articles en fibranne pure et en fibres synthétiques pures. Cet usage des fibres chimiques dans la filature et le tissage augmente régulièrement. Elles ont représenté 8 % de la consommation de coton en 1959, 9 % en 1960 et 12 % en 1961.

Dans le domaine de l'achèvement, les tissages s'efforcent de rencontrer les goûts de la clientèle et de s'adapter aux nécessités de la vie moderne (tissus infroissables, « wash and wear »,...)

Un grand nombre de tisseurs de coton suivent aujourd'hui une politique de marque; elle permet de neutraliser partiellement l'excès de la pression faite sur les prix par des intermédiaires qui mettent à profit la forte concurrence existant sur notre marché.

La production des cartes fileuses semble avoir atteint en 1961, son niveau le plus bas. La crise profonde que traverse actuellement cette branche d'activité est le résultat de la concurrence intense qu'elle subit depuis plusieurs années.

Le recul de la production des couvertures et torchons est uniquement dû à l'évolution défavorable de la production de couvertures; elle n'atteignait plus, en 1961, que 43 % de celle de 1957.

La perte du marché congolais, qui représentait 10 % de l'activité des firmes spécialisées dans la production de couvertures de coton, a entraîné la modification de leur programme de fabrication. Elles ont, autant que possible, remplacé la production de couvertures de coton par celle de couvertures de laine ou de couvertures en fibres synthétiques.

Le débouché européen de couvertures de coton reste limité; il ne comprend en fait que les couvertures de repassage et de déménagement, soit donc au total 5 % de la production en 1955. Il est difficile d'espérer qu'une progression des fournitures sur le marché européen puisse constituer une quelconque compensation à la fermeture du marché congolais et au recul noté dans les autres débouchés africains.

b) *L'industrie de laine.*

En ce qui concerne la préparation des matières premières, il semble que l'activité évoluera peu entre 1961 et 1965. L'utilisation d'un matériel plus perfectionné a surtout permis, dans les dernières années, d'améliorer la qualité du lavage, du carbonisage et du peignage de la laine.

De concurrentie bracht de wevers er tevens gedeeltelijk toe hun produktie naar de vervaardiging van gestructureerde en fantasieweefsels te oriënteren.

Anderzijds maken de katoenspinners gebruik van de eigenschappen van de chemische vezels om gemengde produkten te vervaardigen uit katoen en fibraan, of uit katoen vermengd met rayonne of met synthetische vezels, of om produkten voort te brengen uit zuiver fibraan of uit zuiver synthetische vezels. De aanwending van chemische vezels stijgt regelmatig in de spin- en weefnijverheid. Deze vezels vertegenwoordigen 8 % van de totale katoenconsumptie in 1959, 9 % in 1960 en 12 % in 1961.

Op het gebied van de veredeling pogen de weverijen zich zoveel mogelijk aan te passen aan de smaak van hun cliënteel, evenals aan de vereisten van het moderne leven (onkreukbare weefsels, « wash and wear »,...).

Talrijke wevers volgen tegenwoordig de politiek van de merkartikelen, die het mogelijk maakt gedeeltelijk de druk op de prijzen uit te schakelen, die door tussenpersonen worden uitgeoefend dank zij de sterke concurrentie die op onze markt heerst.

De produktie van de kaardspinnerijen schijnt in 1961 op haar laagste peil te zijn gedaald. Deze sector lijdt onder een intensieve concurrentie en maakt sedert verscheidene jaren een ernstige crisis door.

De achteruitgang in de produktie van dekens en dweilen is alleen te wijten aan de ongunstige evolutie van de dekenproduktie die in 1961 slechts 43 % bedroeg van de produktie van 1957.

Het verlies van de Kongolese markt, die 40 % vertegenwoordigde van de activiteit van de in katoenen dekens gespecialiseerde firma's, bracht een wijziging in hun produktieprogramma teweeg. De produktie van katoenen dekens werd zoveel mogelijk vervangen door die van dekens in wol of in synthetische vezels. De ernstige crisis welke de industrietak thans doormaakt is het gevolg van de sterke concurrentie die sinds verscheidene jaren heerst.

Het Europese afzetgebied voor katoenen dekens blijft beperkt; in feite betreft dit slechts dekens voor het strijken of verhuizen, hetzij 5 % van het totaal in 1955. Bezwaarlijk kan verwacht worden dat de Europese markt enige compensatie zou kunnen vormen voor het verlies van de Kongolese markt en voor de vastgestelde regressie in de overige Afrikaanse afzetgebieden.

b) *De wolindustrie.*

Wat de bewerking van grondstoffen betreft, schijnt de activiteit van 1961 tot 1965 weinig te zullen evolueren. Het gebruik van meer geperfectioneerd materiaal heeft in de laatste jaren mogelijk gemaakt de kwaliteit van het wassen, van het carboniseren en van het kammen van de wol te verhogen.

Tableau 54. — Evolution de la production lainière.
(1959 = 100).

Années	Lavage carbonisage	Peignage	Filature cardée	Filature peignée
	%	%	%	%
	Indice d'accr.	Indice d'accr.	Indice d'accr.	Indice d'accr.
1953	81	87	82	76
1957	97(+ 20)	106(+ 22)	103(+ 26)	96(+ 26)
1961	103(+ 6)	117(+ 10)	100(— 3)	119(+ 24)

Années	Tissage	Couvertures	Ensemble de l'industrie
	% d'accr.	% d'accr.	% d'accr.
	Indice	Indice	Indice
1953	118	113	92
1957	123(+ 4)	144(+ 27)	109(+ 18)
1961	111(— 10)	138(— 4)	115(+ 5,5)

La progression lente de la production de la filature de laine cardée se répartit dans les mêmes proportions entre les fils pour tapis, fils pour tissage et fils divers.

Les filatures de laine peignée qui ont atteint et maintenu un degré d'activité très élevé, sont tributaires de l'expansion du tissage et de la bonneterie. Les livraisons intérieures de fils peignés, ne cessent d'augmenter, entre 1959 et 1961, elles ont évolué comme suit (1) :

Tableau 55. — Evolution des livraisons intérieures de
fils peignés.

	1959	1961	Indice 1959 = 100
Fils pour tissage	9.576	13.325	139
Fils pour bonneterie	5.499	6.122	111
Fils pour mercerie	986	986	100
Total	16.061	20.433	127

Pour la première fois depuis plusieurs années, la production des tissages s'est améliorée en 1961. Elle a été de 11 % supérieure à celle de 1959. A l'intérieur du tissage, l'expansion est due presque exclusivement aux tissus d'ameublement et aux tapis. Il faut aussi souligner qu'en 1961 les exportations de la branche ont augmenté de 16 % par rapport à 1960. Quant à l'augmentation de la consommation intérieure, elle a profité, entre 1960 et 1961, pour près de 60 % aux importations.

c) Industrie du lin et du chanvre.

L'industrie du lin poursuit une progression régulière. La production des filés rencontre une demande extérieure de la République Fédérale Allemande, des Pays-Bas et du Royaume-Uni, en hausse constante.

(1) Les chiffres traduisent des tonnes et émanent de firmes représentant environ 96 % de la production.

Tabel 54. — Evolutie van de wolproductie.
(1959 = 100)

Jaren	Wassen carboniseren	Kammen	Kaardspinnen	Kamspinnen
	%	%	%	%
	Groei Index	Groei Index	Groei Index	Groei Index
1953	81	87	82	76
1957	97(+ 20)	106(+ 22)	103(+ 26)	96(+ 26)
1961	103(+ 6)	117(+ 10)	100(— 3)	119(+ 24)

Jaren	Weverij	Dekens	Gehele industrie
	%	%	%
	Groei Index	Groei Index	Groei Index
1953	118	113	92
1957	123(+ 4)	144(+ 27)	109(+ 18)
1961	111(— 10)	138(— 4)	115(+ 5,5)

De trage vooruitgang in de produktie van het kaardwolspinnen is in gelijke verhouding te verdelen over de garens voor tapijten, garens voor weefsels en diverse garens.

De spinnerijen voor kamwol die een zeer hoge activiteitsgraad hebben bereikt en behouden, zijn afhankelijk van de expansie der weverijen en van die der breigoednijverheid. De binnenlandse leveringen van kamgarens stegen doorlopend tussen 1959 en 1961 en ontwikkelden zich als volgt (1) :

Tabel 55. — Ontwikkeling van de binnenlandse leveringen voor kamgarens.

	1959	1961	Indexcijfer 1959 = 100
Garens voor weverijen	9.576	13.325	139
Garens voor breigoed	5.499	6.122	111
Garens voor mercerie	986	986	100
Totaal	16.061	20.433	127

Voor de eerste maal sinds verscheidene jaren verbeterde de produktie van weefsels in 1961. Ze bedroeg 11 % meer dan in 1959. Deze expansie is bijna uitsluitend toe te schrijven aan de meubileringsstoffen en tapijten. Ook dient te worden aangestipt dat de uitvoer van deze industrietak met 16 % toenam in vergelijking met 1960. De vermeerdering van het binnenlands verbruik tussen 1960 en 1961 bestond voor 60 % uit invoer.

c) De vlas- en hennepindustrie.

De vlasindustrie maakt steeds regelmatige vorderingen. De buitenlandse vraag vanwege de Duitse Bondsrepubliek, Nederland en het Verenigd Koninkrijk naar spingaren stijgt voortdurend.

(1) De cijfers zijn uitgedrukt in ton en slaan op firma's die samen ongeveer 96 % van de produktie vertegenwoordigen.

Entre 1959 et 1961, les exportations de filés de lin avaient augmenté de 40 % et représentaient près de la moitié de la production belge.

Il convient aussi de noter que la fabrication de fils de lin au mouillé, ainsi que la fabrication de fils de chanvre sont de plus en plus abandonnées par la filature belge au profit de fils d'étoupes au mouillé et de fils de lin au sec.

Tableau 56. — Evolution de la production de l'industrie linière. (1959 = 100).

Années	Filatures		Tissages		Préparation des fibres de lin	
	Indice	% d'accr.	Indice	% d'accr.	Indice	% d'accr.
1953	83		99		138	
1957	98(+ 18)		100(+ 1)		125(— 9)	
1961	128(+ 31)		103(+ 3)		139(+ 11)	

L'activité des tissages de lin est également liée à l'évolution des exportations dont 75 % sont livrés aux Etats-Unis. Le marché intérieur ne consomme plus que 40 % environ de la production nationale, contre plus de la moitié il y a quelques années. Toutefois, l'effort de propagande entrepris en Belgique en faveur du lin est soutenu et devrait conduire à une augmentation de la consommation intérieure dans les prochaines années.

d) L'industrie du jute.

La pénurie de matières premières a rendu l'année 1961 particulièrement difficile pour l'industrie du jute.

Les chiffres repris au tableau 57 doivent, dès lors, être interprétés avec réserve.

Tableau 57. — Evolution de la production de l'industrie jutière. (1959 = 100).

Années	Filatures		Tissages		Ensemble de l'industrie	
	Indice	% d'accr.	Indice	% d'accr.	Indice	% d'accr.
1953	87		137		101	
1957	88(+ 1)		103(— 25)		92(— 9)	
1961	79(— 10)		77(— 25)		78(— 15)	

Exposée à une dure concurrence asiatique, l'industrie du jute a entrepris une reconversion partielle vers les activités connexes. La modernisation de l'équipement industriel de la branche a permis l'utilisation de matières moins nobles. Mais, on a obtenu ainsi un fil plus propre et plus régulier dans la filature et des tissus de qualité améliorée qu'exigeaient certaines fabrications nouvelles.

La production de tapis de jute a diminué de près de 30 % en 1961; cette régression est due non seulement aux cours élevés de la matière première mais aussi à l'utilisation des tapis de laine, par suite de l'améliora-

Tussen 1959 en 1961 vermeerderde de uitvoer van vlasspingaren met 40 % en vertegenwoordigde bijna de helft van de Belgische produktie.

Aangestipt dient ook, dat het natspinnen van vlassgarens, evenals de fabricatie van hennepgarens, meer en meer terzijde wordt geschoven ten gunste van het werkgarens en het droog vlassgarens.

Tabel 56. — Ontwikkeling van de produktie der vlasindustrie. (1959 = 100).

Jaren	Spinnerijen		Weverijen		Bewerking van vlasvezels	
	Index	Groei %	Index	Groei %	Index	Groei %
1953	83		99		138	
1957	98(+ 18)		100(+ 1)		125(— 9)	
1961	128(+ 31)		103(+ 3)		139(+ 11)	

De activiteit van de vlasweverijen is eveneens verbonden met de uitvoer, waarvan 75 % naar de Verenigde Staten gaat. De binnenlandse markt verbruikt nog slechts 40 % van de nationale produktie, tegen circa 50 % enkele jaren geleden. Nochtans wordt in België de propaganda-inspanning in het voordeel van het vlas volgehouden en zou tot een vermeerdering van de binnenlandse consumptie in de komende jaren moeten leiden.

d) De Jute-industrie.

Wegens de grondstofschaarste was het jaar 1961 bijzonder zwaar voor de jute-industrie. Bijgevolg dienen de cijfers van tabel 57 met voorbehoud te worden geïnterpreteerd.

Tabel 57. — Ontwikkeling van de produktie der jute-industrie. (1959 = 100).

Jaren	Spinnerijen		Weverijen		Gehele industrie	
	Index	Groei %	Index	Groei %	Index	Groei %
1953	87		137		101	
1957	88(+ 1)		103(— 25)		92(— 9)	
1961	79(— 10)		77(— 25)		78(— 15)	

De jute-industrie die het hoofd dient te bieden aan een strenge internationale concurrentie, is overgegaan tot een gedeeltelijke omschakeling naar aanverwante activiteiten. De modernisatie van de industriële uitrusting heeft het aldus mogelijk gemaakt minder edele stoffen te gebruiken. Zo heeft men zuiverder en regelmatigere garens bekomen, evenals weefsels met betere kwaliteit, die sommige nieuwe fabricaties vergen.

De produktie van jutetapijten verminderde met bijna 30 % in 1961. Deze regressie is niet alleen te wijten aan de hoge prijs van de grondstof, doch ook aan het gebruik van wollen tapijten als gevolg van een ver-

tion du niveau de vie. Il faut aussi ajouter que les tapis de jute répondent de moins en moins aux exigences de la clientèle au point de vue de la qualité. La consommation intérieure des autres articles augmente d'année en année mais cette augmentation est couverte par des importations de produits d'origine asiatique ou des pays de l'Est. Si les importations de sacs d'emballage ont tendance à diminuer, par contre celles de toile pour la confection des sacs ne cessent d'augmenter. La situation de l'industrie jutière belge est d'autant plus difficile qu'elle est exportatrice et qu'elle se heurte ainsi sur les marchés extérieurs à la même concurrence que sur son marché intérieur. Les exportations de filés de jute ont cependant progressé de 35 % entre 1959 et 1961.

La spécialisation très poussée de la production jutière belge et la réalisation du Marché commun devraient offrir des possibilités nouvelles à notre industrie du jute qui exportait déjà, en 1961, 88 % de ses livraisons extérieures vers les pays de la Communauté.

e) Les textiles artificiels et synthétiques.

La structure de la branche productrice de textiles artificiels et synthétiques a été profondément modifiée à partir de 1961. Une importante concentration d'entreprises du domaine chimique a permis au producteur national de fibres artificielles et synthétiques de se rapprocher de ses plus importants fournisseurs de matières premières. De plus, une usine de production de fibres polynosiques et une usine de production de fibres acryliques sont également entrées en activité dans le courant de la même année.

Tableau 58. — Evolution de la production des textiles artificiels et synthétiques. (1959 = 100).

Années	Fils artificiels et synthétiques		Fibranne		Tissages	
	Indice	% d'accr.	Indice	% d'accr.	Indice	% d'accr.
1953	50	—	108	—	94	—
1957	93	(+ 86)	125	(+ 16)	125	(+ 33)
1961	136	(+ 46)	117	(— 6)	116	(— 7)

L'utilisation des matières artificielles et synthétiques dans d'autres branches que le tissage de rayonne comme par exemple dans la bonneterie et les industries du coton et de la laine, ne permet pas de calculer un indice pour l'ensemble de la branche considérée.

Il convient également de noter que la politique de diversification de la production entreprise dans la branche s'est traduite par le développement de types spéciaux de fibranne : les fibres frisées et les fibres teintes dans la masse. Aussi, le niveau de production atteint par la branche en 1961 — qui marque un progrès par rapport à 1960 mais reste inférieur à celui de 1957 — ne reflète-t-il pas les importants progrès réalisés en qualité.

hoogde levensstandaard. Wegens zijn kwaliteit, beantwoordt het jutetapijt niet meer aan de eisen van de cliënteel. De binnenlandse consumptie van andere artikelen in jute vermeerderd van jaar tot jaar, doch deze vermeerdering wordt door de invoer van Aziatische en Oosteuropese produkten gedekt. Indien de invoer van zakken voor verpakking neiging tot vermindering vertoont, verhoogt de import van weefsels voor de confectie dezer produkten voortdurend. De toestand van de Belgische jute-industrie is des te moeilijker, daar de nijverheid op de buitenlandse markt dezelfde moeilijkheden ontmoet als op de binnenlandse. Nochtans steeg de uitvoer van jutespingaren met 35 % tussen 1959 en 1961.

De ver doorgedreven specialisatie van de Belgische juteproductie en de verwezenlijking van de Gemeenschappelijke Markt zouden aan onze jute-industrie, die in 1961 reeds 88 % van haar buitenlandse leveringen naar de landen van de Gemeenschap uitvoerde, nieuwe mogelijkheden moeten bieden.

e) Kunstmatige en synthetische textiel.

De structuur van de bedrijfstak die kunstmatige en synthetische vezels produceert, heeft zich sedert 1961 grondig gewijzigd. Een belangrijke concentratie van bedrijven op scheikundig gebied heeft de nationale producent van kunstmatige en synthetische vezels toegelaten een betere verhouding te vinden tot zijn belangrijkste leveranciers in grondstoffen. Bovendien werd een aanvang gemaakt in 1961 met de productie van polynosevezels en acrylicvezels.

Tabel 58. — Ontwikkeling van de rayonneproductie. (1959 = 100).

	<i>Kunstmatige en synthetische vezels</i>		<i>Fibraan</i>		<i>Weefsels</i>	
<i>Jaren</i>	<i>Index</i>	<i>Groei %</i>	<i>Index</i>	<i>Groei %</i>	<i>Index</i>	<i>Groei %</i>
1953	50		108		94	
1957	93	(+ 86)	125	(+ 16)	125	(+ 33)
1961	136	(+ 46)	117	(— 6)	116	(— 7)

Het gebruik van kunst- en synthetische stoffen in andere weefselindustrietakken, zoals in de breigoedindustrie, de katoen- en wolnijverheid, geeft niet de mogelijkheid een indexcijfer voor het geheel van de beschouwde tak te berekenen.

Op te merken valt eveneens dat de politiek van de diversificatie in de productie, welke in dezelfde sector werd aangevangen, een uitdrukking vindt in de ontwikkeling van speciale fibraansoorten : gefriseerde vezels en in massa geverfde vezels. Dit verklaart waarom het door deze tak in 1961 bereikte productiepeil — dat een vooruitgang vertoont in verhouding met 1960, maar toch lager blijft dan dat van 1957 — de aanzienlijke vorderingen niet weergeeft die op gebied van kwaliteit werden gemaakt.

f) *La bonneterie.*

L'industrie belge de la bonneterie poursuit une progression régulière.

Le poids des fils travaillés est passé de 9.813 tonnes en 1953 à 13.419 tonnes en 1961, soit une augmentation de 37 %.

Malgré une certaine lourdeur dans quelques fabrications traditionnelles, la production de la bonneterie belge est passée en volume de l'indice 140 en 1959 (1953 = 100) à 154 en 1960 et à 169 en 1961. Le progrès se traduit ainsi par 10 % d'augmentation en 1960 et par 9,7 % en 1961.

La demande d'articles tricotés est en expansion constante. L'élévation des revenus et l'écourtement de la semaine de travail orientent de plus en plus les loisirs vers les voyages et les sports. Il en résulte une adaptation vestimentaire au profit des articles de bonneterie conçus pour la vie en plein air.

Le rythme de progression de la production bonnetière belge s'est cependant quelque peu ralenti en 1962, sous l'effet notamment d'importations accrues non compensées par l'accroissement des exportations. Cette évolution traduit la spécialisation de plus en plus forte qui se développe actuellement, surtout dans les pays du Marché commun. C'est ainsi que, malgré l'augmentation de ses exportations vers les Pays-Bas, la bonneterie belge n'a pu maintenir intacte la position privilégiée qu'elle occupait sur ce marché. Le caractère prédominant des ventes belges aux Pays-Bas, à savoir 75 % des exportations totales de bonneterie, souligne que l'expansion de la production est fondamentalement liée à un développement des exportations et à l'ouverture de nouveaux débouchés en Europe et dans le monde.

g) *Tapis et tissus d'ameublement.*

L'augmentation du niveau de vie prévue par le présent programme influencera favorablement la consommation intérieure des articles destinés au confort et à l'aménagement des logements.

L'industrie nationale bénéficiera de cette tendance mais restera largement tributaire des marchés étrangers. Les seules exportations de tapis de laine représentaient 1,665 milliard en 1961 dont 635 millions, soit 38 %, étaient livrés aux Etats-Unis. La décision du gouvernement américain de relever les droits d'entrée sur les tapis Wilton, velours et de tapisserie, 21 % à 40 % « ad valorem », compromet le remarquable effort d'exportation que notre industrie du tapis avait réalisé. L'entrée du Royaume-Uni et d'autres membres de l'E.F.T.A. au sein de la communauté européenne améliorerait sensiblement les perspectives d'exportation vers ces pays et viendrait compenser la diminution des livraisons belges sur le marché américain.

**

En conclusion, l'intensification de la concurrence due à la réalisation progressive du Marché commun,

f) *De breigoednijverheid.*

De Belgische breigoednijverheid zet haar regelmatige ontwikkeling voort.

Het gewicht van de verwerkte garens steeg van 9.813 ton in 1953 tot 13.419 ton in 1961, hetzij een vermeerdering met 37 %.

Niettegenstaande een zekere verzwakking van de activiteit in sommige traditionele fabricaties, bereikte de Belgische breigoedindustrie in volume het indexcijfer 169 in 1961, tegen 154 in 1960, 140 in 1959 en 100 in 1953. De vooruitgang is aldus gekenmerkt met een verhoging van 10 % in 1960 en 9,7 % in 1961.

De vraag naar gebreide artikelen wordt steeds groter. Met de verhoging van de inkomens en de inkorting van de arbeidsweek, richt de vrijetijdsbesteding zich meer en meer naar sport en reizen. Hieruit volgt een aanpassing van de kleding ten voordele van de breigoedartikelen, ontworpen voor het openlucht- en sportleven.

In de loop van 1962 kende het groeiritmte van de Belgische breigoedindustrie evenwel een zekere vertraging, wegens een verhoogde import, die niet werd gecompenseerd door de toeneming van de uitvoer. In deze evolutie is de steeds groeiende specialisatie waar te nemen, die zich thans, vooral in de landen van de Euromarkt ontwikkelt. Dit verklaart hoe, niettegenstaande een exportvermeerdering naar Nederland, de Belgische breigoedindustrie er niet is in geslaagd de bevoorrechte positie te behouden die ze op deze markt innam. De grote afzet van België in Nederland, nl. 75 % van de totale breigoeduitvoer, beklemtont dat de expansie van de produktie fundamenteel is verbonden met een ontwikkeling van de uitvoer en het scheppen van nieuwe afzetgebieden in Europa en in de wereld.

g) *Tapijten en meubileringsstoffen.*

De door het onderhavige programma voorziene verhoging van de levensstandaard zal een gunstige invloed hebben op het binnenlands gebruik van de voor het comfort en de verfraaiing van de woningen bestemde produkten.

De Belgische industrie zal van deze tendens genieten, doch vooral in hoge mate van de buitenlandse markten afhankelijk blijven. De uitvoer van wollen tapijten alleen, vertegenwoordigde in 1961 een bedrag van 1,665 miljoen frank, waarvan 635 miljoen frank, of 38 %, aan de Verenigde Staten werden geleverd. De beslissing der Amerikaanse Regering om de invoerrechten op de Wiltontapijten, op het fluweel en op de tapisseriën van 21 tot 40 % « ad valorem » te verhogen, brengt de buitengewone inspanning die onze tapijndustrie had geleverd, in het gedrang. De intrede van het Verenigd Koninkrijk en van de andere landen van de Vrijhandelszone in de Euromarkt, zou de uitvoerperspectieven naar deze landen gevoelig verbeteren en de vermindering in de Belgische leveringen op de Amerikaanse markt mettertijd compenseren.

**

De intensivering van de concurrentie, welke aan de geleidelijke realisatie van de Gemeenschappelijke

l'extension géographique déjà prévue de ce même marché et l'accroissement des importations en provenance des pays en voie de développement sont autant de raisons qui plaident en faveur d'une rationalisation de plus en plus poussée de l'industrie textile.

L'hypothèse faite quant au développement des exportations et de la production totale, constitue par conséquent presque exclusivement un jugement sur la force compétitive des diverses branches de l'industrie textile. On a supposé que les groupes d'entreprises efficaces se développeraient rapidement, alors que d'autres groupes disparaîtraient. Cette tendance entraînera des déplacements de main-d'œuvre à l'intérieur de la branche ainsi qu'une importante diminution de l'emploi.

II. L'INDUSTRIE DU VÊTEMENT ET DE LA CONFECTIE.

L'industrie du vêtement et de la confection est en pleine évolution et s'oriente vers une structure nouvelle. Un certain nombre d'entreprises dynamiques s'adaptent rapidement aux conditions changeantes du marché; d'autres, qui ne parviennent pas à passer des formes artisanales de production à une véritable fabrication industrielle, tendent à devenir marginales. Certains artisans, en concurrence avec la branche industrielle, n'arrivent que difficilement à maintenir leurs positions; aussi, des efforts d'adaptation sont-ils actuellement consentis par de nombreux indépendants pour pallier cette tendance.

Cet effort de rationalisation et d'adaptation s'accompagne d'une restructuration de la distribution par la mise en service de chaînes d'achats et la création de grands magasins du type « super-marché ».

Markt toe te schrijven is, de reeds voorziene geografische uitbreiding van deze markt, de toename van de invoer herkomstig uit ontwikkelingslanden, zijn zoveel redenen pleitend in het voordeel van een steeds verder doorgedreven rationalisatie van de textielindustrie.

De hypothese betreffende de ontwikkeling van de uitvoer en van de totale produkties is bijgevolg bijna uitsluitend een beoordeling van de competitieve kracht der diverse takken van de textielindustrie. Men heeft verondersteld dat de groepen van efficiënte ondernemingen zich snel zouden ontwikkelen, terwijl andere groepen zouden verdwijnen. Deze tendentie zal een verschuiving van arbeidskrachten binnen de sector veroorzaken, evenals een aanzienlijke vermindering van de tewerkstelling.

II. KLEDING- EN CONFECTIENIJVERHEID.

De kleding- en confectienijverheid is in volle ontwikkeling en op weg een nieuwe structuur aan te nemen. Een bepaald aantal dynamische bedrijven past zich snel aan de marktveranderingen aan, andere, die er niet in gelukken over te schakelen naar een werkelijke industriële fabricatie, vertonen neiging om marginaal te worden. Een aantal ambachtsslui, in concurrentie met de industriële activiteiten, slagen er slechts met moeite in hun positie te behouden. Teneinde aan deze toestand te verhelpen spannen talrijke zelfstandigen zich in om de nodige aanpassingen in hun bedrijf te doen.

Deze rationalisatie- en aanpassingsinpanning gaat gepaard met het herstructureren van de distributie, door het oprichten van kettingfilialen en van grootwarenhuizen van het type « super market ».

Tableau 59. — Programme de la branche vêtement et confection (1). Bilan en indices 1965-1959.

Tabel 59. — Programma van de kleding en confectie (1). Bilan in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités — Beschikbaar.		Utilisations — Aanwending.	
Valeur de la production — Produktiewaarde	138	Demandes des ménages et des administrations — Vraag der gezinnen en openbare besturen	122
dont — waaronder :		dont — waaronder :	
Importations de matières premières — Invoer van grondstoffen	164	Achats intérieurs — Binnenlandse aankopen	115
Achats courants — Courante aankopen	129	Importations — Invoer	194
Valeur ajoutée — Toegevoegde waarde	129	Exportations — Uitvoer	260
Importations de produits finis — Invoer van afgewerkte produkten	194	Demande totale — Totale vraag	145
Offre totale — Totaal aanbod	145		

On a gardé dans ce tableau la classification uniforme adoptée dans les précédents. Par importations de matières premières, on entend essentiellement les tissus destinés à être travaillés par les entreprises de la branche.

In deze tabel heeft men de éénvormige classificatie van de vorige tabellen behouden. Onder invoer van grondstoffen verstaat men hoofdzakelijk de weefsels, bestemd om door de ondernemingen van de bedrijfstak te worden verwerkt.

(1) Le tableau 59 couvre à la fois la branche industrielle de la confection et des vêtements et un ensemble de groupes à caractère artisanal, dont le progrès sera moins rapide que celui de l'industrie.

(1) Buiten de eigenlijke industriële sector, bevat tabel 59 tegelijkertijd de industrietak van de kleding- en confectienijverheid en een aantal groepen met ambachtelijk karakter die een tragere vooruitgang zullen kennen dan de nijverheid.

L'évolution prévue suppose une augmentation de 38 % de la production entre 1959 et 1965, soit un taux d'accroissement annuel de 5,6 %. Les perspectives d'expansion diffèrent cependant selon les articles produits. Le vêtement de pluie et de sport poursuivra son expansion due à la vogue des survêtements légers. Dans l'industrie du vêtement féminin, un effort dans la rationalisation de la production et dans l'accroissement des exportations pourrait augmenter le rythme d'expansion; celui-ci se trouvait légèrement en-dessous de la moyenne d'augmentation de la branche entre 1957 et 1961. Un grand nombre d'entreprises de la chemiserie parfaitement équipées au point de vue technique, produisent à des prix très compétitifs mais rencontrent une consommation qui tend à diminuer.

En matière de commerce extérieur, l'évolution prévue pour 1965 traduit un accroissement de 160 % des exportations par rapport à 1959.

Si la majeure partie de la production des entreprises belges de confection est destinée au marché intérieur, il faut souligner le progrès rapide des exportations d'articles vestimentaires. Le total des exportations du secteur qui atteignait 1,042 milliard en 1959, est estimé à 1,574 milliard en 1961, soit une augmentation de 51 % en deux ans. Le programme prévoit, pour 1965, un montant de 2,7 milliards à l'exportation. En 1959, 73 % des exportations belges de vêtements étaient destinés aux pays du Marché Commun. La part de chacun de ces pays se situait comme suit :

Pays-Bas	: 88 %
Allemagne Fédérale	: 10 %
France	: 2 %

Nos exportations vers l'Italie sont insignifiantes. Nos articles sont davantage adaptés aux conditions d'un climat froid ou tempéré que méditerranéen. L'évolution vers la création d'une mode commune, sur de nombreux points, à l'Italie, à la Suisse et à la Belgique, qui s'ébauche actuellement, permet d'entrevoir de sérieuses possibilités d'expansion pour les prochaines années.

III. L'INDUSTRIE DU CUIR.

L'évolution des principales grandeurs économiques de l'industrie du cuir est exprimée par les indices du tableau ci-dessous :

De voorziene ontwikkeling veronderstelt een vermeerdering van de produktie tussen 1959 en 1965 met 38 % of een jaarlijks groeipercentage van 5,6 %. De expansieperspectieven verschillen nochtans naar de aard van de produkten. Door de mode van de lichte bovenkledij, zal de regen- en sportkledij haar expansie verder zetten. In de industrie voor de dameskledij zou een inspanning tot rationalisatie van de produktie en tot verhoging van de uitvoer het expansieritme kunnen doen toenemen; dit ritme ligt inderdaad wat lager dan het gemiddelde van de groei voor de bedrijfstak tussen 1957 en 1961. Een groot aantal hemdenbedrijven met een perfecte technische uitrusting, produceren tegen zeer competitieve prijzen, maar zullen zich evenwel aan de modewijzigingen moeten aanpassen.

Op het gebied van de buitenlandse handel betekent de voor 1965 vooruitgeziene ontwikkeling een verhoging met 160 % van de uitvoer in vergelijking met 1959.

Zo het grootste deel van de produktie der Belgische confectiebedrijven voor de binnenlandse markt bestemd is, moet toch de zeer snelle vooruitgang in de uitvoer van kledingartikelen worden onderlijnd. Het totaal van de uitvoer van deze sector, welke in 1959 circa 1,042 miljard F bedroeg, wordt voor 1961 geraamd op 1,574 miljard, hetzij een vermeerdering met 51 % op twee jaar. Het programma voorziet een bedrag van 2,7 miljard F voor de uitvoer tegen 1965. In 1959 ging 73 % van de Belgische kledingexport naar de landen van de Gemeenschappelijke Markt. Het aandeel van ieder land is het volgende :

Nederland	88 %
Duitse Bondsrepubliek	10 %
Frankrijk	2 %

Onze uitvoer naar Italië vertegenwoordigt weinig of niets, daar onze artikelen meer aangepast zijn aan een koud of gematigd klimaat dan aan dat van de Middellandse Zee. De tendentie naar een gemeenschappelijke modecreatie tussen Italië, Zwitserland en België, die thans gaande is, laat ernstige expansiemogelijkheden voor de komende jaren voorzien.

III. DE LEDERNIJVERHEID.

De evolutie van de voornaamste economische grootheden in de lederindustrie worden door de indexcijfers van de hiernavolgende tabel weergegeven :

Tableau 60. — Programme de l'industrie du cuir. — Bilan en indices 1965-1959.
Tabel 60. — Programma van de lederindustrie. — Bilan in indices 1965-1959.

Disponibilités. — Beschikbaar.		Utilisations. — Aanwending.	
Valeur de la production — Produktiewaarde	120	Demande des entreprises des autres industries — Vraag der ondernemingen	129
dont — waaronder :		dont — waaronder :	
Importations de matières premières — Invoer van grondstoffen	123	Achats intérieurs — Binnenlandse aankopen	133
Achats courants — Courante aankopen	115	Importations — Invoer	100
Valeur ajoutée — Toegevoegde waarde	119	Demande des ménages et des administrations — Vraag der gezinnen en openbare besturen	110
Importations de produits finis — Invoer van afgewerkte produkten	150	dont — waarvan :	
Offre totale — Totaal aanbod	124	Achats intérieurs — Binnenlandse aankopen	100
		Importations — Invoer	153
		Exportations — Uitvoer	162
		Demande totale — Totale vraag	124

Dans l'industrie de la tannerie, la production des cuirs lourds n'a cessé de diminuer au cours des 9 dernières années. Par rapport à 1953, elle marquait, en 1961, une régression de 49 %. La production des cuirs légers a évolué de manière plus favorable; en 1961, elle avait augmenté de 28 % par rapport à 1953, mais restait pratiquement stable par rapport à 1959.

La situation difficile dans laquelle se trouve actuellement l'industrie de la tannerie s'explique par des phénomènes de substitution qui tendent à remplacer l'usage du cuir par d'autres produits. On constate également la disparition d'usage de cuir par suite de l'évolution technologique qui a amené, par exemple, la suppression de l'usage de courroies ou autres cuirs industriels. De son côté, l'évolution de la mode a entraîné un moindre emploi du cuir dans la fabrication des chaussures. Si le mouvement est irréversible en ce qui concerne les disparitions d'usage, il semble bien que des perfectionnements techniques à réaliser dans l'industrie du cuir permettraient d'améliorer les qualités ou d'entraîner une diminution des coûts de revient. Si le cuir lourd est menacé, l'augmentation de la production de chaussures et le développement des ventes de vêtements de peau influenceront favorablement la production des cuirs légers et notamment des cuirs à dessus.

L'industrie de la chaussure et de la pantoufle est caractérisée par une multiplicité de petites entreprises. Les impératifs de la mode auxquels est soumise la branche de la chaussure entraînent une absence de standardisation et affaiblissent son effort de productivité. Le renforcement du caractère saisonnier de cette industrie donne un rythme très irrégulier à sa production et l'oblige à maintenir une capacité de production supplémentaire. La proportion d'invendus apparaît comme une autre conséquence des exigences de la mode. Cette tendance a pour résultat un alourdissement des charges financières des entreprises et par conséquent, une augmentation des prix de vente et du coût de distribution.

La progression de la production de l'industrie de la chaussure et de la pantoufle a été assez régulière de 1953 à 1961.

Tableau 61. — Indice de production de l'industrie de la chaussure et de la pantoufle. (1959 = 100).

	Indice	% d'augmentation
1957	93	—
1961	112	(+ 20)
1965	132	(+ 18)

L'évolution de la production, telle qu'elle est prévue pour 1965, poursuivra son développement mais à un rythme plus ralenti que dans le passé.

La balance extérieure de l'industrie de la chaussure et de la pantoufle reste déficitaire malgré l'augmentation constante de ses exportations qui ont progressé de 150 % entre 1953 et 1959. L'industrie de la chaussure pour dames alimente le commerce d'exportation à concurrence de 70 % et est particulièrement compétitive sur le marché anglais qui est devenu son premier client. Les exportations continueront à se développer

In de sector van de leerlooierij verminderde de produktie van zwaar leder onafgebroken in de loop van de laatste negen jaar. Ten overstaan van 1953 bedroeg in 1961 de daling 49 %. De ontwikkeling van de produktie van lichte leersoorten was gunstiger; in 1961 was ze met 28 % toegenomen in vergelijking met 1953, doch ze bleef praktisch onveranderd t.o.v. 1959.

De moeilijke toestand waarin de leerlooierijen thans verkeren, dient verklaard te worden door de substitutie van het leder door andere produkten. Men stelt eveneens vast dat het gebruik van leder verdwijnt ingevolge de technologische ontwikkeling, bv. wat betreft riemen en andere industriële leersoorten. Anderzijds heeft de mode als gevolg gehad dat er relatief minder leder nodig was voor de schoenproduktie. Hoewel sommige toepassingen onherroepelijk achteruit gaan, blijkt het evenwel mogelijk dat technische wijzigingen de kwaliteit kunnen verbeteren en de kostprijs verminderen. Tegenover de bedreiging voor het zwaar leder, staat echter de vermeerdering van de produktie van lichte leersoorten en voornamelijk van binnenleder, die gunstig beïnvloed wordt door het verhoogde schoenverbruik en door de ontwikkeling van de lederen kledingstukken.

De schoen- en pantoffelnijverheid wordt structureel gekenmerkt door een menigte kleine ondernemingen. De modevereisten, waaraan de schoennijverheid moet voldoen, laten weinig of geen standardisatie toe en verzwakken haar produktiviteitsinspanning. Door de seizoenwijzigingen die zich in deze nijverheid sterk doen gevoelen, is het ritme van de produktie zeer onregelmatig en is men verplicht een aanvullende produktiecapaciteit in stand te houden. Het hoge percent onverkochte artikelen blijkt een ander gevolg van de modevereisten te zijn. Deze tendentie brengt grotere financiële lasten teweeg voor de ondernemingen en meteen een verhoging van de verkoopprijzen en van de distributiekosten.

De vooruitgang van de produktie der schoen- en pantoffelnijverheid was tamelijk regelmatig van 1953 tot 1961.

Tabel 61. — Produktie-index van de schoen- en pantoffelindustrie. (1959 = 100).

	Indexcijfer	Groei %
1957	93	—
1961	112	(+ 20)
1965	132	(+ 18)

De ontwikkeling van de produktie, zoals ze voor 1965 is voorzien, zal zich verder voortzetten, hoewel aan een trager ritme dan in het verleden.

De handelsbalans met het buitenland van de schoen- en pantoffelnijverheid blijft een tekort aantonen, niettegenstaande de voortdurende vermeerdering van haar uitvoer, met 150 % tussen 1953 en 1959. Het damesschoeisel komt voor 70 % tussen in de totale uitvoer en is in het bijzonder competitief op de Engelse markt, die haar voornaamste afnemer is geworden. Tot in 1965 zal de uitvoer zich blijven ont-

jusqu'en 1965 mais pourraient être encore intensifiées si les petites entreprises parviennent à organiser des sociétés exportatrices sur le modèle de celles créées par les fabricants de chaussures italiens.

La réalisation du Marché commun augmentera encore les importations des pays membres sur notre marché national où la demande continuera à croître avec l'élévation du niveau de vie. La consommation intérieure a augmenté en quantité de 14 % entre 1959 et 1961. La tendance à acheter des chaussures à un prix relativement bas et à les renouveler plutôt que d'acheter des chaussures de plus long usage permet de prévoir une consommation en quantité qui sera nettement supérieure à la consommation exprimée en valeur.

CHAPITRE VII.

Les industries du bois et du papier.

Les industries du bois et du papier connaîtront à nouveau une rapide expansion, dont les grandes lignes sont indiquées au tableau 62.

Tableau 62. — *Programme des industries du bois et du papier. — Bilan en indices 1965-1959.*
Tabel 62. — *Programma van de hout- en papiernijverheden. — Balans in indexcijfers 1965-1959.*

<i>Disponibilités. — Beschikbaar.</i>		<i>Utilisations. — Aanwending.</i>	
Valeur de la production — <i>Produktiewaarde</i>	140	Demande des entreprises des autres industries — <i>Vraag van de andere nijverheden</i>	137
dont — <i>waaronder</i> :		dont — <i>waaronder</i> :	
Importations de matières premières — <i>Invoer van grondstoffen</i>	150	Achats intérieurs — <i>Binnenlandse aankopen</i>	123
Achats courants — <i>Courante aankopen</i>	143	Importations — <i>Invoer</i>	158
Valeur ajoutée — <i>Toegevoegde waarde</i>	135	Demande des ménages et des administrations — <i>Vraag der gezinnen en openbare besturen</i>	137
Importations de produits finis — <i>Invoer van afgewerkte produkten</i>	158	dont — <i>waaronder</i> :	
Offre totale — <i>Totaal aanbod</i>	144	Achats intérieurs — <i>Binnenlandse aankopen</i>	135
		Importations — <i>Invoer</i>	155
		Exportations — <i>Uitvoer</i>	196
		Demande totale — <i>Totale vraag</i>	144

La production s'accroîtra de 40 % entre 1959 et 1965. Devant la limitation des sources nationales d'approvisionnement domestique, on a prévu que tant en ce qui concerne les bois de sciage que le bois à pâte, l'industrie recourra davantage à des matières premières importées. Ceci explique à la fois la hausse plus rapide des importations de matières premières et l'augmentation plus faible de la valeur ajoutée.

I. L'INDUSTRIE DU BOIS.

L'industrie du bois maintiendra de 1961 à 1965, le taux de croissance qu'elle a enregistré de 1957 à 1961. Celui-ci a déjà été particulièrement élevé à la suite de la conjoncture très favorable des années 1960 et 1961.

wikkelen, hoewel hij nog zou kunnen verhoogd worden, zo de kleine bedrijven er in slaagden uitvoermaatschappijen op te richten naar Italiaans voorbeeld.

De verwezenlijking van de Euromarkt zal de invoer vanuit de lidstaten nog doen toenemen, terwijl de binnenlandse vraag verder een groeiende beweging zal kennen naarmate de levensstandaard verhoogt. Kwantitatief gezien vermeerderde het binnenlands verbruik tussen 1959 en 1961 met 14 %. Het verschijnsel om schoenen tegen een betrekkelijk lage prijs aan te kopen en ze te vernieuwen, in plaats van het aanschaffen van schoenen met lange gebruiksduur, dringt meer en meer door, zodat een kwantitatief verbruik kan worden voorzien, dat duidelijk sterker zal stijgen dan de in geld uitgedrukte tegenwaarde.

HOOFDSTUK VII.

De hout- en papiernijverheid.

De hout- en papiernijverheden zullen opnieuw een snelle expansie kennen, die in grote trekken in tabel 57 wordt weergegeven.

Tussen 1959 en 1965 zal de produktie met 40 % toenemen. Wegens de beperktheid van de nationale bevoorradingsbronnen werd zowel voor het zaaghout als voor het deeghout voorzien, dat nog meer op de invoer van grondstoffen zal moeten beroep gedaan worden. Dit verklaart terzelfdertijd de snellere stijging van de invoer van grondstoffen en de zwakkere verhoging van de toegevoegde waarde.

I. DE HOUTNIJVERHEID.

Voor 1961-1965 zal de houtnijverheid de groeipercentages behouden, die in de periode 1957-1961 werden verwezenlijkt. Dit percentage is buitengewoon hoog geweest wegens de zeer gunstige conjunctuur van de jaren 1960 en 1961.

Tableau 63. — Indices d'évolution de l'industrie du bois. (1959 = 100).

	Production	Exportation
1957	97	87
1961	123 (+ 27 %)	142 (+ 63 %)
1965	156 (+ 27 %)	235 (+ 65 %)

On a supposé que l'augmentation des exportations se poursuivra aussi rapidement que par le passé. Cette hausse proviendra surtout du secteur des meubles et des bois de placage et artificiels.

Les exportations de bois de placage et artificiels ont connu de 1957 à 1961 une progression qui a laissé loin derrière elle les importations. Cette branche occupe une position concurrentielle particulièrement forte qu'elle devra utiliser pour répondre à l'augmentation de la demande.

Après une longue période de stabilisation, les exportations de meubles ont connu en 1961 une forte augmentation.

Les autres groupes de produit connaissent une évolution moins favorable et leur part dans le total des livraisons extérieures a fortement diminué de 1957 à 1961.

Tableau 64. — Commerce extérieur de l'industrie du bois.

(en millions de francs)

	Importations			Exportations		
	1957	1959	1961	1957	1959	1961
Bois de placage et artificiels	274	394	452	271	554	748
Meubles en bois et similaires	362	458	564	129	93	330
Articles divers en bois	243	256	324	108	101	112
Bois ronds ou façonnés	2.678	2.272	2.910	558	505	711

Source : Livre Blanc de l'Economie Belge 1961.

Quant aux livraisons intérieures, elles marqueront de nouveaux progrès mais il est difficile d'en apprécier l'ampleur. On verra en effet au titre II que l'économie belge entre dans une période où la population en âge de mariage sera réduite : ceci aura une incidence sur les achats de meubles.

Quoiqu'il en soit, l'expansion nouvelle de l'industrie du bois, qui paraît se dessiner actuellement, ne pourra s'accroître que si elle est fondée à la fois sur des capacités compétitives et sur une adaptation aux goûts des consommateurs.

II. L'INDUSTRIE DU PAPIER.

a) L'industrie de la production des papiers.

La production papetière belge s'est considérablement développée au cours de la dernière décennie. Son expansion se poursuivra d'ailleurs jusqu'en 1965 et se traduira par un taux de croissance annuel de 5 %.

Tabel 63. — Indexcijfers van de houtnijverheid. — (1959 = 100).

	Productie	Uitvoer
1957	97	87
1961	123 (+ 27 %)	142 (+ 63 %)
1965	156 (+ 27 %)	235 (+ 65 %)

Er werd verondersteld dat de stijging van de uitvoer even snel zal zijn als in het verleden. Deze verhoging zou vooral voortkomen vanwege de meubelsector en de sector van het fineerhout, alsmede van de kunstmatige houtsoorten.

De uitvoer van deze laatste soorten heeft van 1957 tot 1961 een grote vooruitgang gekend, die veruit deze van de invoer overtrof. Voornoemde bedrijfstak bekleedt een bijzonder sterke concurrentiële plaats, die ze zal moeten aanwenden om aan de verhoging van de vraag te beantwoorden.

Na een lange periode van stilstand kende de uitvoer van meubelen een sterke stijging in 1961.

De andere groepen van produkten ondergaan een minder gunstige ontwikkeling, zodat hun aandeel in het totaal van de buitenlandse leveringen sterk verminderde van 1957 tot 1961.

Tabel 64. — Buitenlandse handel van de houtnijverheid.

(in miljoen frank)

	Invoer			Uitvoer		
	1957	1959	1961	1957	1959	1961
Kunstmatig en gefineerd hout	274	394	452	271	554	748
Meubelen in hout en aanverwante	362	458	564	129	93	330
Diverse artikelen in hout	243	256	324	108	101	112
Rondhout en bewerkt hout	2.678	2.272	2.910	558	505	711

Bron : De Belgische Economie, 1961.

De binnenlandse leveringen zullen een nieuwe vooruitgang boeken, doch het is moeilijk hun omvang te ramen. In Titel II zal men zien dat de Belgische economie een periode aanvat, waarin de bevolking op huwelijksleeftijd vermindert, wat een weerslag zal hebben op de aankoop van meubelen.

Wat er ook van zij, de nieuwe expansie in de houtindustrie, welke zich schijnt af te tekenen zal zich slechts kunnen handhaven indien ze gesteund is op competitieve kracht, zowel als op aanpassing aan de smaak van de gebruiker.

II. DE PAPIERNIJVERHEID.

a) De nijverheid van de papierproductie.

De Belgische papierproductie heeft zich in de laatste tien jaren aanzienlijk ontplooid. Haar expansie zal trouwens voortduren tot in 1965, periode waarvoor een jaarlijks groeipercentage van 5 % wordt aangenomen.

Tableau 65. — *Indice de production de l'industrie productrice de papier et de carton.*

	Indice 1959 = 100	% d'augmentation
1957	103	
1961	114	(+ 11 %)
1965	133	(+ 17 %)

La production passera ainsi de 425.226 tonnes en 1961 à 498.000 tonnes en 1965 avec un développement plus marqué pour le papier journal, les papiers impression/écriture et pour certaines qualités d'emballages comme les parcheminés, les cartons duplex/multiplex et les papiers pour ondulés.

Les études de la corrélation entre la consommation de papier et le produit national brut menées par le Comité des Pâtes et Papiers de l'O.C.D.E. confirment que l'élasticité de la demande de papier et de carton entre 1950 et 1960 était constante : une augmentation de 1 % du P.N.B. s'accompagnait d'une variation de 1,7 % de la consommation apparente de papier et carton. Si cette tendance se poursuivait dans l'avenir, à l'accroissement annuel de P.N.B. de 3,9 % prévue en Belgique entre 1959 et 1965, correspondrait une augmentation de 47 % de la consommation apparente durant ces six années.

Mais cette augmentation de la consommation intérieure se fait principalement au profit des importations. En 1961, celles-ci représentaient 50 % de la consommation intérieure soit 309.562 tonnes contre 118.114 tonnes exportées. La branche productrice de papier et carton a augmenté ses ventes à l'étranger de 116 % entre 1953 et 1959. On a estimé que de 1961 à 1965 cet effort régulier d'exportation se traduira par une nouvelle augmentation de 61 % : les exportations passeraient ainsi de 118.114 tonnes à 190.000 tonnes.

Les entreprises de papier et carton de la C.E.E. doivent faire face à un développement accéléré des échanges, qui ont plus que doublé entre les pays membres, et à des importations en hausse rapide en provenance des pays scandinaves membres de l'E.F.T.A. L'adhésion de ces pays au Marché commun remettrait en question le tarif extérieur commun en vigueur et rendrait notre marché plus sensible encore au problème de l'approvisionnement des matières fibreuses. Le Marché Commun dépend, en effet, pour ses matières fibreuses, sous forme soit de bois, soit de pâtes, à raison de 58 % du monde extérieur, et pour 44 % des pays de l'E.F.T.A. et de la Finlande. Parmi ceux-ci, les pays forestiers qui disposent des conditions naturelles de production papetière les plus favorisées, cherchent à augmenter encore leurs exportations de produits finis au détriment des matières premières. Une politique communautaire pourrait tenter de développer les ressources en bois des pays membres du Marché Commun. Cette action collective ne pourrait toutefois faire sentir ses effets qu'à long terme; il conviendrait dès lors d'étudier les possibilités qu'offriraient de nouvelles sources d'approvisionnement.

Tabel 65. — *Productie-index van de papier- en kartonproducerende nijverheid.*

	Indexcijfer 1959 = 100	Groeipercentage
1957	103	
1961	114	(+ 11 %)
1965	133	(+ 17 %)

De produktie zal aldus van 425.226 ton in 1961 tot 498.000 ton in 1965 overgaan, vooral gestuwd door de belangrijke ontwikkeling van het krantenpapier, van het druk- en schrijfpapier, van sommige soorten inpakpapier zoals perkamentsoorten, duplex, multiplexkarton en gegolfd papier.

De correlatie tussen het papierverbruik en het bruto nationaal produkt, zoals deze in een studie van het Comité voor deeg- en papiersoorten van de O.E.S.O. berekend werd, bevestigt dat de elasticiteit van de vraag naar papier en karton tussen 1950 en 1960 constant is geweest : een vermeerdering met 1 % van het B.N.P. ging met een wijziging van 1,7 % gepaard in de merkbare consumptie van papier en karton. Als deze tendentie zich in de toekomst verder zet, zal met de jaarlijkse groei van het B.N.P. met 3,9 % welke in België wordt voorzien van 1959 tot 1965, een vermeerdering met 47 % van de bijkbare consumptie gedurende deze zes jaar overeenstemmen.

Doch de vermeerdering van het binnenlands verbruik gebeurt hoofdzakelijk in het voordeel van de invoer. In 1961 vertegenwoordigde de import 50 % van het binnenlands verbruik of 309.562 ton tegen 118.114 ton uitvoer. Tussen 1953 en 1959 vermeerderde de papier- en kartonproducerende bedrijfstak zijn verkoop in het buitenland met 116 %. Men heeft geschat dat zo er een regelmatige uitvoerinspanning wordt geleverd van 1961 tot 1965, dit een nieuwe vermeerdering met 61 % zou betekenen : de uitvoer zou aldus van 118.114 ton tot 190.000 ton stijgen.

De papier- en kartonbedrijven van de E.E.G. dienen het hoofd te bieden aan een versnelde ontwikkeling van het ruilverkeer, dat meer dan verdubbelde tussen de lidstaten, alsmede aan een snel verhoogde invoer uit de Scandinavische landen van de Vrijhandelszone. De aansluiting bij de Euromarkt van deze landen zou het gemeenschappelijk van kracht zijnde buitentarief opnieuw ter sprake brengen en zou onze markt nog gevoeliger maken aan het bevoorradingsprobleem in vezelstoffen. Voor deze vezelstoffen hetzij onder vorm van hout, hetzij van deeg, hangt de Gemeenschappelijke Markt inderdaad voor 58 % van de buitenwereld af en voor 44 % van de landen der Vrijhandelszone en van Finland. Onder deze landen trachten degene die uitgestrekte wouden bezitten en dus over de natuurlijke gunstige voorwaarden voor een papierproductie beschikken, hun export van afgewerkte produkten te vermeerderen, ten nadele van de grondstoffen. Een gemeenschappelijke politiek zou er kunnen op aansturen de bebossing van de verschillende lidstaten van de Euromarkt te ontwikkelen. Deze gezamenlijke actie zou slechts op lange termijn uitwerking hebben; derhalve komt het gewenst voor de mogelijkheden welke door de nieuwe bevoorradingsbronnen worden geschapen, te bestuderen.

L'amélioration de la position compétitive de notre industrie papetière exige également des investissements qui permettent une diminution des coûts de revient. D'importants programmes d'investissements sont déjà en cours de réalisation et, avant la fin de 1963, cinq nouvelles continues pour la fabrication du papier seront mises en activité.

b) L'industrie de la transformation des papiers.

Le tableau 66 montre que la production des entreprises transformatrices du papier et du carton est en augmentation rapide. Le programme suppose une augmentation de 44 % de la production entre 1961 et 1965.

Tableau 66. — Indice de production de l'industrie transformatrice du papier (1959 = 100).

	Indice	% d'augmentation
1957	95	—
1961	120	(+ 26 %)
1965	173	(+ 44 %)

L'évolution des grandeurs économiques de la branche transformatrice peut être prévue comme suit :

Tableau 67. — Programme de l'industrie transformatrice des papiers. — En indices 1965/1959.

Achats courants	177,0
Valeur ajoutée	164,5
Production	173,0
Livraisons intérieures	170,0
Exportations	216,0

L'objectif en matière d'exportation marque une hausse de 116 % par rapport à 1959. Si l'on se réfère au passé, cette augmentation peut être considérée comme réalisable. De 1955 à 1961, les exportations des entreprises transformatrices ont augmenté, en tonnage, de 120 %.

Les importations de produits concurrentiels de la branche transformatrice passeraient de 804 millions de francs en 1959 à 2.098 millions en 1965, soit une augmentation de 160 %.

La demande de produits de la transformation du papier et du carton sur le marché intérieur qui était satisfaite à 82,5 % par notre industrie nationale en 1959, ne le sera plus qu'à concurrence de 75 % en 1965.

Le caractère diversifié et hétérogène de la production des entreprises transformatrices du papier exige une approche de l'évolution particulière des principaux groupes de produits.

Les papiers peints réalisent un remarquable effort dans le domaine de l'exportation alors que la consommation intérieure se stabilise. Inversement la production et la consommation des articles scolaires et de bureau ne cessent d'augmenter alors que leurs exportations ont fortement diminué depuis la perte du mar-

De verbetering van de competitieve toestand van onze papiernijverheid vergt eveneens investeringen die een verlaging van de kostprijzen in de hand werken. Belangrijke investeringsprogramma's zijn reeds aan gang en vóór einde 1963 zullen vijf nieuwe contentu-machines voor de vervaardiging van papier in werking worden gezet.

b) De papierverwerkende nijverheid.

Tabel 66 toont aan dat de produktie van de papier- en kartonverwerkende nijverheid snel vermeerderd. Het programma veronderstelt een vermeerdering met 44 % van de produktie tussen 1961 en 1965.

Tabel 66. — Produktie-index van de papiertransformatienijverheid. (1959 = 100).

	Indexcijfer	Groei %
1957	95	—
1961	120	(+ 26 %)
1965	173	(+ 44 %)

De ontwikkeling van de economische grootheden in de transformatienijverheid kan als volgt vooruitgezien worden :

Tabel 67. — Programma van de papierverwerkende nijverheid. — In indexcijfers 1965/1959.

Lopende aankopen	177,0
Toegevoegde waarde	164,5
Produktie	173,0
Binnenlandse leveringen	170,0
Uitvoer	216,0

Het objectief inzake uitvoer is een verhoging met 116 % in vergelijking met 1959. Zo men het verleden bestudeert, mag deze aangroei als te verwezenlijken worden beschouwd. Van 1955 tot 1961 nam de uitvoer van de verwerkende ondernemingen, in tonnemaat uitgedrukt, met 120 % toe.

De invoer van concurrerende produkten voor de transformatie zou van 804 miljoen frank in 1959 klimmen tot 2.098 miljoen frank in 1965, hetzij een stijging met 160 %.

De vraag naar de produkten van de papier- en kartonverwerkende nijverheid werd in 1959 voor 82,5 % door onze nationale industrie voldaan, doch in 1965 zal ze slechts voor 75 % meer tussenkomen.

De afwisselende en heterogene aard van de produktie der transformatiebedrijven vergt een studie van de bijzondere evolutie van de voornaamste produkten-groepen.

Het behangpapier verwezenlijkt een opmerkelijke inspanning voor de uitvoer, terwijl het binnenlands verbruik op peil blijft. Integendeel stijgt de consumptie van school- en bureaubenodigheden voortdurend, terwijl aan de andere kant de uitvoer sterk verminderde, wegens het verlies van de Kongolese markt. De ver-

ché congolais. L'augmentation de la population scolaire et l'accroissement des tâches administratives continueront à influencer favorablement les progrès enregistrés ces dernières années dans la production d'articles classiques, de bureau et de correspondance.

La production et la consommation d'articles d'emballages en papier et en carton sont en augmentation constante. Dans les prévisions pour 1965, on a tenu compte du fait que le conditionnement et l'emballage de présentation sont en relation directe avec le développement rapide des méthodes de vente moderne pratiquées de plus en plus dans le secteur de la distribution et plus particulièrement pour les produits alimentaires.

Les entreprises fabriquant les sacs à grande contenance ont perdu ces dernières années une partie de leur clientèle traditionnelle, par suite notamment des nouvelles méthodes de transport en vrac. Elles devront trouver une compensation dans de nouvelles utilisations des emballages.

Les possibilités de développement des articles de ménage et de toilette sont très favorables; ils ne connaissent pas encore la large utilisation qu'ils ont depuis plusieurs années déjà dans d'autres pays.

c) *L'industrie graphique.*

Le développement de la publicité et des emballages imprimés, l'augmentation de la population scolaire, l'évolution démographique et celle du niveau de vie élargissent sans cesse le marché des arts graphiques. Toutefois, l'industrie graphique présente un caractère beaucoup plus artisanal qu'industriel. Elle est extrêmement dispersée et très peu homogène et se compose d'une majorité de petites et moyennes entreprises. L'âge moyen des machines du parc de notre industrie graphique est de 1,5 fois plus élevé que celui de l'Allemagne et de la Hollande, qui nous concurrencent directement sur le marché belge. L'effort d'investissement qui s'impose pour améliorer la position compétitive de notre industrie graphique dans le cadre du Marché commun, est lié ainsi aux problèmes financiers particuliers aux petites et moyennes entreprises.

Les budgets d'annonceurs consacrés à la publicité dans la presse quotidienne et hebdomadaire développent régulièrement la consommation de papier journal par les imprimeries de presse. La consommation intérieure de papier journal estimée à 103.298 tonnes en 1959 passerait à 136.000 tonnes en 1965, ce qui correspond à un taux d'accroissement annuel de 4,7 %.

CHAPITRE VIII.

Les industries diverses.

Les principales industries, que l'on a groupées sous la rubrique des industries diverses sont celles de l'eau, du diamant, de l'horlogerie, de la bijouterie, des jouets, etc., et enfin l'industrie de la récupération.

Pour ce groupe d'activité, qui représente 1 % environ du Produit National, il n'y a pas eu de contacts avec les milieux professionnels. Les projections du

meerdering van de schoolgaande bevolking en de toename van de bestuurlijke taken, zullen verder de vooruitgang gunstig blijven beïnvloeden, welke gedurende de laatste jaren werd vastgesteld in de produktie van klassieke bureel- en briefwisselingsartikelen.

De produktie en consumptie van inpakartikelen in papier en karton vermeerderen steeds.

In de previsions voor 1965 wordt er rekening gehouden met het feit dat de conditionering en voorstelling van de produkten rechtstreeks in verband staat met de snelle ontwikkeling van de moderne verkoopsmethodes, die meer en meer in de distributiesector, en wel in het bijzonder voor de voedingsprodukten, worden toegepast.

De bedrijven die grote zakken vervaardigen, hebben de laatste jaren een deel van hun traditionele clientèle verloren, tengevolge van de ontwikkeling van het onverpakt vervoer. Zij zullen een compensatie moeten vinden door nieuwe toepassingen van verpakking.

De ontwikkelingsmogelijkheden voor huishoudelijke en toiletartikelen zijn uiterst gunstig, hoewel zij nog steeds niet zo ruim worden verbruikt als in andere landen.

c) *De grafische nijverheid.*

De ontwikkeling van de publiciteit en bedrukte verpakking, de vermeerdering van de schoolgaande bevolking, de demografische evolutie en deze van de levensstandaard, breiden zonder ophouden de markt der grafische activiteiten uit. Nochtans vertoont de grafische nijverheid veeleer een ambachtelijk dan een industrieel karakter. Ze is zeer verspreid en weinig homogeen en bestaat hoofdzakelijk uit kleine en middelgrote bedrijven. De gemiddelde ouderdom van de machines in onze grafische industrie, is 1,5 hoger dan deze van Duitsland en Nederland, die de rechtstreekse concurrenten zijn op onze eigen markt. De investeringsinspanning, die zich opdringt om de competitieve plaats van onze grafische industrie in het raam van de Euromarkt te verbeteren, houdt aldus verband met de bijzondere financiële problemen van de kleine en middelgrote ondernemingen.

De begrotingen voor publiciteitsdoeleinden in de dag- en weekpers ontwikkelen regelmatig het verbruik van dagbladpapier via de persdrukkerijen. Het binnenlands verbruik van krantenpapier, dat in 1959 op 103.298 ton werd geraamd, zal tot 136.000 ton stijgen in 1965, hetgeen overeenkomt met een jaarlijks groeipercantage van 4,7 %.

HOOFDSTUK VIII.

Diverse nijverheden.

De voornaamste nijverheden, welke in dit hoofdstuk werden ondergebracht, zijn de watervoorziening, de diamant-, de uurwerk-, juweel- en speelgoedindustrie, tenslotte ook de recuperatienijverheid.

Voor deze groep van activiteiten, die ongeveer 1 % van het Nationaal Produkt vertegenwoordigen, werd geen contact met de beroepsmiddelen opgenomen. De

Bureau de Programmation Economique ont été faites sur la base de tendances générales.

Les chiffres retenus sont repris au tableau 68.

projecties van het Bureau voor Economische Programmatie werden op basis van de algemene tendenties opgesteld.

De vooropgestelde cijfers worden in tabel 68 weer gegeven.

Tableau 68. — Programme du secteur des industries diverses. — Bilan en indices 1965-1959.
Tabel 68. — Programma van de sector der diverse nijverheden. — Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales. — Totaal beschikbaar.		Utilisations. — Aanwending.	
Valeur de la production. — Produktiewaarde	146	Demande des entreprises des autres industries. — Vraag van bedrijven van andere sectoren	148
dont — waaronder :		dont — waaronder :	
Importations de matières premières. — Invoer van grondstoffen	147	Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	144
Achats courants. — Courante aankopen	148	Importations. — Invoer	161
Valeur ajoutée. — Toegevoegde waarde	142	Demande des ménages et administrations. — Vraag der gezinnen en openbare besturen	
Importations de produits finis. — Invoer van afgewerkte produkten	143	dont — waaronder :	
Offre totale. — Totaal aanbod	146	Achats intérieurs. — Binnenlandse aankopen	123
		Exportations. — Uitvoer	156
		Demande totale. — Totale vraag	146

Les principales importations consistent en pierres brutes et en métaux précieux, tout comme l'essentiel des exportations est constitué par des diamants taillés. Le matériel et les véhicules d'occasion sont une autre rubrique importante.

Les achats courants sont avant tout liés à la récupération. Les principaux fournisseurs sont les fabrications métalliques pour les chutes de fabrication, l'industrie de la construction pour les démolitions et les investissements pour le matériel vendu comme mitraille.

Quant aux utilisations, les fournitures d'eau présentent une importance particulière pour la chimie et la papeterie.

L'industrie diamantaire fournit des montants appréciables aux constructions mécaniques pour les machines et outils diamantés, tandis que les principaux acheteurs de mitraille sont la sidérurgie et subsidiairement l'industrie des métaux non-ferreux.

Le bijouterie et les biens de consommation divers qui constituent la demande des ménages connaissent une expansion plus rapide que l'ensemble de la consommation privée.

CHAPITRE IX.

L'agriculture et les industries alimentaires.

I. L'AGRICULTURE.

Dans la classification du Bureau de Programmation Economique, ce secteur comprend également la sylviculture et la pêche. Il ne couvre les produits que dans l'état où ils sont vendus à la ferme. Les produits agricoles qui doivent subir une transformation plus avancée sont fournis par l'agriculture aux industries alimentaires et vendus par celles-ci.

De invoer bestaat vooral uit ruwe diamant en waardevolle metalen, terwijl de uitvoer vooral slaat op geslepen diamant. Tweedehandsmateriaal en voertuigen vormen een andere belangrijke rubriek.

De courante aankopen hebben vooral betrekking op de recuperatie. De voornaamste leveranciers zijn de metaalverwerkende nijverheid voor de produktieafval, het bouwbedrijf voor slopingswerken en de investeringen, wanneer verouderd materiaal als schroot wordt verkocht.

Betreffende hun aanwending, kan men zeggen dat de watervoorziening een bijzonder belang voor de scheikunde en de papiernijverheid heeft.

De diamantnijverheid levert voor belangrijke bedragen aan de mechanische constructies, nl. diamantpunten voor machines en werktuigen, terwijl de voornaamste kopers van schroot bij de staalnijverheid en secundair bij de industrie der non-ferrometalen te vinden zijn.

De juwelen en de diverse verbruiksgoederen, die beantwoorden aan de vraag van de gezinnen, kennen een snellere expansie dan het geheel van het particulier verbruik.

HOOFDSTUK IX.

De landbouw en de voedingsnijverheid.

I. DE LANDBOUW.

In de classificatie van het Bureau voor Economische Programmatie omvat deze sector eveneens de bosbouw en de visvangst, en heeft slechts betrekking op de produkten in de vorm waarin ze aan de landbouwbedrijven worden verkocht. De produkten die een verdere bewerking moeten ondergaan worden door de landbouwers aan de voedingsnijverheden geleverd, welke ze vervolgens verkopen.

Le développement de l'agriculture peut être étudié à partir de la consommation de produits alimentaires, qui à son tour, est étroitement dépendante de l'évolution des revenus réels et des prix relatifs. Cette consommation se réalise essentiellement par les trois circuits suivants :

- consommation directe des produits agricoles,
- consommation de produits des industries alimentaires,
- consommation de produits importés.

Par ailleurs, l'industrie alimentaire puise une grande partie de ses matières premières dans l'agriculture belge. Cette dernière enfin exporte directement une partie de sa production.

Le présent chapitre étudie les tendances de consommation et l'évolution des industries alimentaires. Comme les hypothèses d'exportation et d'importation (tant pour la consommation directe que comme matières premières de l'industrie alimentaire) continuent à être analysées en fonction des perspectives qu'offriront la réalisation effective du marché commun agricole, le programme présenté ici conserve un caractère provisoire.

L'orientation de la politique agricole commune constitue aujourd'hui un élément fondamental de toute prévision. C'est en fonction du calendrier et du niveau des prix qu'elle prévoit que devra s'orienter la politique nationale.

Les études en cours visent à déterminer, pour chaque groupe de produits, la position compétitive de l'économie belge dans le cadre du Marché commun et son évolution probable. Sur cette base, il faudra prévoir les balances des échanges extérieurs des produits. En rapprochant ces données des tendances de consommation on pourra alors en dégager l'évolution probable des productions.

A partir de pareil travail, élaboré par les spécialistes du Ministère de l'Agriculture et de l'Industrie Economique Agricole et soumis ensuite aux techniciens des organisations professionnelles, il sera possible de préciser le développement de l'agriculture. On dégagera ainsi les lignes d'une politique agricole permettant d'orienter ce secteur dans les directions où il jouit d'avantages comparatifs et où il peut rencontrer des marchés en expansion.

En attendant que ces travaux complexes soient terminés, on ne présentera ici qu'une projection globale : elle reflète l'évolution de la consommation privée et des hypothèses purement provisoires quant aux exportations et aux importations.

Voor de studie van de ontwikkeling van de landbouw kan men als vertrekpunt nemen het verbruik van voedingsprodukten, dat op zijn beurt nauw in verband staat met de evolutie van de werkelijke inkomens en van de relatieve prijzen. Dit verbruik gebeurt hoofdzakelijk langs drie kringlopen om :

- het rechtstreekse verbruik van landbouwprodukten,
- het verbruik van produkten van de voedingsnijverheid,
- het verbruik van ingevoerde produkten.

De voedingsnijverheid vindt een groot deel van haar grondstoffen in de Belgische landbouw, die zelf een deel van haar produktie rechtstreeks uitvoert.

Onderhavig hoofdstuk bestudeert de tendensen van het verbruik en de evolutie van de voedingsindustrie. Gezien de uitvoer- en invoerhypothesen (zowel voor het rechtstreekse verbruik, als voor de grondstoffen van de voedingsnijverheid) verder worden geanalyseerd in functie van de perspectieven van een effectieve verwezenlijking van de gemeenschappelijke landbouwmarkt vertoont het hier vooropgestelde programma een voorlopig karakter.

De oriëntering van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek is heden een fundamenteel element voor alle projecties. Het nationaal beleid zal zich dienen te oriënteren in functie van het voorgeschreven tijdschema en het voorziene prijsniveau.

Het doel van onderhavige studies is het bepalen van de competitieve plaats van de Belgische economie voor elke groep produkten in het raam van de Euromarkt en van zijn waarschijnlijke evolutie. Op deze basis zal men handelsbalansen voor de produkten moeten voorzien. Een benadering van de verbruikstendensen maakt het vervolgens mogelijk de waarschijnlijke ontwikkeling van de produktie eruit af te leiden.

Vanuit deze basis, door de deskundigen van het Ministerie van Landbouw en het Economisch Landbouwinstituut opgesteld en vervolgens aan technici van beroepsfederaties voorgelegd, zal het mogelijk zijn de ontwikkeling van de landbouw te bepalen. Het zal met een mogelijk zijn de hoofdlijnen van een landbouwbeleid aan te geven waardoor deze sector zich zal kunnen richten naar produkties die comparatieve voordelen bieden en waarvoor markten bestaan die een expansie kennen.

In afwachting dat deze uitgebreide studiewerken worden beëindigd, wordt hier slechts een globale projectie gegeven over de evolutie van het particuliere verbruik en van de voorlopige hypothesen inzake in- en uitvoer.

Tableau 69. — Programme de l'agriculture. — Bilan en indices 1965-1959.
Tabel 69. — Programma van de landbouw. — Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales. — Totaal beschikbaar .		Utilisations. — Aanwending.	
Valeur de la production. — Produktiewaarde	111		
dont — waarvan :			
Importations de matières premières. — Invoer van grondstoffen	100	Demande des entreprises. — Vraag van bedrijven	122
Achats courants. — Courante aankopen	120	Demande des ménages et des administrations. — Vraag der gezinnen en openbare besturen	93
Valeur ajoutée. — Toegevoegde waarde	111	Exportations. — Uitvoer	146
Offre totale. — Totaal aanbod	111	Demande totale. — Totale vraag	111

Ce tableau appelle les commentaires suivants. Tout d'abord, du côté des disponibilités, on a supposé une augmentation rapide des achats courants. Ce sera notamment le cas dans les aliments préparés pour bétail et les dépenses liées à la mécanisation de l'agriculture. Un accroissement plus lent a été prévu pour les achats d'engrais chimiques, qui constituent l'autre poste important de ce groupe.

En 1959, année de base des calculs, les importations de matières premières, notamment d'aliments pour bétail, avaient atteint un niveau anormalement élevé à cause de la sécheresse de cet été. On a par conséquent supposé que ce poste tout en étant en expansion fondamentale, n'augmenterait guère de 1959 à 1965.

En ce qui concerne les utilisations, on a supposé que la tendance à une préparation plus élaborée des aliments se poursuivrait. Il en résultera un accroissement rapide des livraisons de l'agriculture aux industries alimentaires et au contraire, une diminution des livraisons à la consommation directe.

Finalement, on a envisagé que la réalisation du Marché commun agricole permettrait une expansion rapide des exportations qui sera d'ailleurs parallèle à celle des importations : si les exportations de l'agriculture augmentent de 46 %, les importations de matières premières pour l'industrie alimentaire et d'aliments pour la consommation privée augmenteront ensemble de 50 %. Ce sont ces hypothèses qui risquent de subir les plus importantes modifications.

Sur le plan des prix aussi, les hypothèses faites sont provisoires. Il faudra en effet tenir compte, pour chaque produit, des tendances qui résulteraient de l'application graduelle de la politique commune. A première vue, il ne semble pas toutefois que le niveau des prix de l'agriculture belge doive se modifier substantiellement d'ici 1965.

A la suite de la réalisation du plein emploi dans l'économie, la population active de l'agriculture continuera à décroître. La mécanisation rapide du secteur provoquera un nouvel accroissement de la productivité par personne employée qui permettra de réaliser la production proposée avec un emploi sensiblement inférieur. Ainsi, les revenus par tête dans l'agriculture pourront connaître, dans les années à venir, un développement légèrement plus rapide que dans la moyenne du pays.

II. LES INDUSTRIES ALIMENTAIRES.

1. Situation générale.

Les industries alimentaires se caractérisent par la grande diversité des matières premières utilisées et des produits finis fournis à la consommation. Les méthodes de fabrication ont fortement évolué au cours de la dernière décennie, passant progressivement de la fabrication artisanale à la production industrielle. Il en résulte, comme l'indique le tableau 70, que la dimension des établissements du secteur est fort diversifiée.

Bij deze tabel dringt zich volgende commentaar op. Vooreerst heeft men wat het beschikbaar betreft een snelle vermeerdering van de courante aankopen verondersteld. Dit zal namelijk het geval zijn met de kunstmatige veevoeders en met de uitgave voor de mechanisatie van de landbouw. Een tragere groei werd voorzien in de aankopen van chemische meststoffen die een andere belangrijke post van deze groep uitmaken.

In 1959, basisjaar voor de berekeningen, had de invoer van grondstoffen (veevoeder) een abnormaal hoog punt bereikt wegens de uitzonderlijke droogte van die zomer. Bijgevolg heeft men verondersteld dat alhoewel deze post in volle expansie verkeert hij van 1959 tot 1965 helemaal niet zou vermeerderen.

Wat de toepassingszijde betreft, werd verondersteld dat de tendens tot een hogere verwerking van de voedingswaren zou voortduren. Het gevolg hiervan zou zijn dat de leveringen van de landbouw aan de voedingsnijverheid snel zouden toenemen, doch dat intengendeel de leveringen voor rechtstreekse consumptie zouden verminderen.

Tenslotte, werd de mogelijkheid in acht genomen dat de realisatie van de Gemeenschappelijke Markt een snelle expansie van de invoer, parallel met de uitvoer, zou mogelijk maken : een stijging met 46 % van de uitvoer van landbouwprodukten zal gepaard gaan met een gezamenlijke vermeerdering met 50 % van de invoer van grondstoffen voor de voedingsindustrie en voedingswaren voor de particuliere consumptie. Dit zijn echter hypothesen die in de loop van de uitvoering van het programma het gevaar lopen grondige wijzigingen te ondergaan.

Ook op het gebied van de prijzen zijn de vooropgestelde hypothesen voorlopig. Voor elk produkt afzonderlijk moet men rekening houden met de tendensen die zullen volgen uit de geleidelijke toepassing van de gemeenschappelijke politiek. Bij een eerste benadering blijkt evenwel niet dat het prijsniveau van de Belgische landbouw zich van nu tot 1965 grondig zou kunnen wijzigen.

Met het bereiken van de volledige tewerkstelling in de economie zal de actieve bevolking in de landbouwsector verder afnemen. De snelle mechanisatie zal een nieuwe groei der produktiviteit per tewerkgestelde persoon teweegbrengen, wat zal toelaten de vooropgestelde produktie te bereiken met een gevoelig lagere tewerkstelling.

Zo zou het kunnen gebeuren dat het inkomen per persoon werkzaam in de landbouwsector in de komende jaren een ontwikkeling kan hebben die wat sneller zou zijn dan het gemiddelde van het land.

II. DE VOEDINGSNIJVERHEID.

1. Algemene toestand.

De voedingsnijverheid wordt gekenmerkt door een grote diversiteit in de aangewende grondstoffen en in de afgewerkte produkten die voor het verbruik worden geleverd. De fabricatiemethodes wijzigden zich sterk in de loop van de laatste tien jaar en wisselden geleidelijk het ambachtelijk karakter voor de industriële produktie. Hieruit volgt, zie tabel 70, dat de afmetingen van de bedrijven in deze sector zeer uiteenlopend zijn.

Tableau 70. — Répartition des établissements par branche et par classe d'importance en 1960.

	Denrées alimentaires		Huiles et graisses		Boissons		Tabac	
	Nombre		Nombre		Nombre		Nombre	
	Eta- blis.	Tra- vaill.	Eta- blis.	Tra- vaill.	Eta- blis.	Tra- vaill.	Eta- blis.	Tra- vaill.
de 5 à 19 pers.	1.296	11.514	20	204	339	3.239	34	329
de 20 à 49 pers.	364	11.052	7	270	127	3.952	7	243
de 50 à 99 pers.	118	8.220	5	349	52	3.573	12	849
de 100 à 199 pers.	72	9.950	2	221	22	2.868	6	900
de 200 à 499 pers.	32	9.377	5	1.747	24	6.921	7	2.561
de 500 à 999 pers.	9	5.979	—	—	7	5.078	3	2.011
de 1.000 pers. et +	3	4.848	1	1.608	1	1.524	1	2.053
Totaux	1.894	60.940	40	4.399	572	27.155	70	8.946

Source : O.N.S.S.

Les possibilités d'expansion qui s'offrent aux industries alimentaires seront conditionnées par la poursuite d'un indispensable effort de concentration ou de regroupement des entreprises.

Par leur approvisionnement en matières premières, beaucoup d'entreprises manufacturières de l'alimentation sont liées à l'agriculture dont elles partagent généralement les aléas. Il importe d'ailleurs de souligner que 50 % environ de la production agricole ne sont livrés à la consommation qu'après transformation industrielle. Cette interdépendance des deux secteurs exigera d'ailleurs des contacts de plus en plus réguliers entre eux. Ces contacts permettront de déterminer les produits agricoles les plus conformes aux besoins industriels et de leur ouvrir ainsi des débouchés nouveaux.

Dans la perspective de l'intégration européenne, la politique agricole devra notamment s'orienter vers des secteurs où existent de larges possibilités de vente. Les goûts nouveaux des consommateurs et la modification des habitudes alimentaires développent sans cesse de nouveaux débouchés pour les aliments et les boissons dont la variété et la qualité répondent à cette évolution.

2. Programme.

L'analyse de la demande intérieure en produits alimentaires, boissons et tabac et du commerce extérieur du secteur permet de prévoir, pour 1965, les évolutions indiquées au tableau 71.

Tabel 70. — Indeling in 1960 der instellingen per tak en per belangrijkheidsklasse.

	Eetwaren		Oliën en vetten		Dranken		Tabak	
	Aantal		Aantal		Aantal		Aantal	
	In- stel.	Werk- nem.	In- stel.	Werk- nem.	In- stel.	Werk- nem.	In- stel.	Werk- nem.
van 5 tot 19 pers.	1.296	11.514	20	204	339	3.239	34	329
van 20 tot 49 pers.	364	11.052	7	270	127	3.952	7	243
van 50 tot 99 pers.	118	8.220	5	349	52	3.573	12	849
van 100 tot 199 pers.	72	9.950	2	221	22	2.868	6	900
van 200 tot 499 pers.	32	9.377	5	1.747	24	6.921	7	2.561
van 500 tot 999 pers.	9	5.979	—	—	7	5.078	3	2.011
van 1.000 pers. en +	3	4.848	1	1.608	1	1.524	1	2.053
Totaal	1.894	60.940	40	4.399	572	27.155	70	8.946

Bron : R.M.Z.

De expansiemogelijkheden die zich thans voor de voedingsindustrie bieden kunnen slechts verwezenlijkt worden, indien verder wordt overgegaan tot een onontbeerlijke concentratie of hergroepering van de betrokken bedrijven.

Door hun bevoorrading in grondstoffen zijn talrijke voedingsbedrijven rechtstreeks verbonden met de landbouw, zodat ze het lot van deze sector in het algemeen delen. Er dient opgemerkt te worden dat ongeveer 50 % van de landbouwproductie slechts na industriële verwerking voor consumptie wordt afgeleverd. Deze afhankelijkheid tussen beide sectoren zal trouwens regelmatige onderling contacten vereisen, waardoor er zal kunnen bepaald worden welke de produkten zijn die best voor de industriële behoeften in aanmerking komen, en welke de nieuwe afzetmogelijkheden zijn.

In het perspectief van de Europese integratie zal de landbouwpolitiek zich namelijk moeten richten naar sectoren die grote verkoopsmogelijkheden bieden. De nieuwe smaak van de verbruikers en de verandering van de voedingsgewoonten scheppen dagelijks nieuwe afzetmogelijkheden voor voedingsmiddelen en dranken, die door hun verscheidenheid en kwaliteit aan deze evolutie beantwoorden.

2. Programma.

De analyse van de binnenlandse vraag naar voedingswaren, dranken en tabak eensdeels en van buitenlandse handel van deze sector anderdeels laten voor 1965 de evoluties voorzien die in tabel 71 worden gegeven.

Tableau 71. — Programme des industries alimentaires. — Bilan en indices 1965-1959.
Tabel 71. — Programma van de voedingsnijverheid. — Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales — Totaal beschikbaar.		Utilisations. — Aanwending.	
Valeur de la production — Produktiewaarde	125	Demande des entreprises des autres industries Vraag van de anderen industrieën	138
dont — waaronder :		dont — waaronder :	
Importations de matières premières — — Invoer van grondstoffen	121	Achats intérieurs — Binnenlandse aankopen	138
Achats courants — Courante aankopen	127	Importations — Invoer	—
Valeur ajoutée — Toegevoegde waarde	123	Demande des ménages et des administrations — Vraag der gezinnen en openbare besturen	121
Importations de produits finis — Invoer van afgewerkte produkten	188	dont — waaronder :	
Offre totale — Totaal aanbod	128	Achats intérieurs — Binnenlandse aankopen	116
		Importations — Invoer	188
		Exportations — Uitvoer	212
		Demande totale — Totale vraag	128

La valeur de la production des industries alimentaires, exprimée à prix constants 1959, est évaluée à 122 milliards de francs pour 1965 sur la base de 97,71 milliards de francs en 1959, soit un accroissement de 25 %.

Les possibilités d'expansion varient selon les produits. Le dynamisme de certaines activités transformatrices porte le taux annuel d'augmentation à 3,8 % pour la période allant de 1959 à 1965. Dans l'ensemble, la croissance moyenne de la production ne sera que légèrement supérieure à ce qu'elle était dans le passé.

Tableau 72. — *Indice de production des industries alimentaires.*

	Indice	% d'augmentation
1957	98	—
1961	110	(+ 12)
1965	125	(+ 14)

Au plan des échanges extérieurs, nos exportations passeront de 6,37 milliards de francs en 1959 à 13,5 milliards de francs en 1965. Si les perspectives sont généralement très encourageantes, il faut aussi noter que les importations ne cesseront de s'accroître. En 1961 encore, notre balance commerciale de produits alimentaires restait nettement déficitaire vis-à-vis des pays membres de la C.E.E., à l'exception de l'Allemagne.

3. Evolution par branche.

Les productions n'évolueront pas de façon identique dans chacune des branches du secteur et devront s'ajuster sur les tendances de consommation.

On peut notamment prévoir une légère augmentation de la consommation de produits laitiers et de viande et une baisse de la consommation de produits à base de céréales. La consommation de pain restera stable.

La production de viandes préparées et conservées, de malt, d'huiles, de pâtisserie industrielle, de conserves de légumes et de fruits, d'aliments diététiques et d'aliments composés pour animaux connaîtra une augmentation au moins égale au taux annuel de 3,8 % qui correspond à l'ensemble du secteur. En ce qui concerne la consommation de sucre, il ne semble pas qu'il y ait eu ces dernières années une évolution notable quant aux besoins par tête d'habitant. Les besoins intérieurs sont évalués à 320.000 tonnes par an. Le surplus qui peut être exporté est lié au rendement de la campagne sucrière.

La production d'aliments surgelés marquera une progression très sensible. La surgélation exigera par ailleurs la mise en place d'une chaîne du froid qui devra trouver son aboutissement chez les détaillants.

Dans le secteur des boissons, la consommation intérieure de bière semble avoir atteint un palier.

Les possibilités d'exportation de l'industrie brassicole belge resteront limitées par la production en expansion rapide des pays voisins.

Au contraire, les eaux de boisson et les jus de fruits sont susceptibles d'une croissance très rapide.

De produktiewaarde van de voedingsnijverheid tegen constante prijzen van 1959 wordt op 122 miljard frank geraamd in 1965 tegenover 97,71 miljard frank in 1959 zijnde een toeneming van 25 %.

De expansiemogelijkheden verschillen volgens de produkten. Het dynamisch karakter van zekere verwerkende bedrijven brengt voor de periode van 1959 tot 1965 dit jaarlijks groeipercentage op 3,8 %. In het geheel gezien zal de gemiddelde groei van de produktie slechts een weinig hoger zijn dan in het verleden.

Tabel 72. — *Produktieindex van de voedingsnijverheid.*

	Index	Groeipercentage
1957	98	—
1961	110	(+ 12)
1965	125	(+ 14)

Op het gebied van het buitenlands handelsverkeer zal onze uitvoer van 6,37 miljard F in 1959 tot 13,5 miljard frank in 1965 stijgen. Zo de perspectieven over het algemeen aanmoedigend zijn, moet men toch noteren dat de invoer steeds zal toenemen. Nog in 1961 toonde onze handelsbalans inzake voedingswaren een duidelijk afgetekend tekort aan tegenover de landen van de E.E.G., evenwel met uitzondering van Duitsland.

3. Ontwikkeling per bedrijfstak.

De produkties evolueren niet op dezelfde wijze voor iedere tak daar ze zich moeten richten naar de tendenties in het verbruik.

Men kan een lichte stijging in het verbruik van melkprodukten en vleeswaren voorzien en een daling in het verbruik van produkten die graangewassen als grondstof hebben. Het broodverbruik zal gelijk blijven.

De produktie van bewerkt en ingemaakt vlees, malt, oliën, industriële pasteibakkerij, ingemaakte groenten en fruit, dieetwaren en samengesteld veevoeder zal vermeerderen in een mate die minstens gelijk zal zijn aan het jaarlijks groeipercentage van 3,8 % van het geheel van de sector. In de laatste jaren blijkt er geen opmerkelijke ontwikkeling te zijn in het suikerverbruik per inwoner. Voor het binnenlands verbruik wordt geraamd dat 320.000 ton per jaar vereist zijn. Het overschot kan uitgevoerd worden. Deze uitvoer is echter afhankelijk van het rendement van de suikercampagne.

De produktie van bevroren voedingswaren zal er merkkelijk op vooruitgaan. Het diepvriezen zal trouwens de inrichting van een diepvriesketting vereisen die haar eindpunt bij de detaillanten zal vinden.

In de sector der dranken schijnt het binnenlands verbruik een zeker peil te hebben bereikt.

De uitvoermogelijkheden voor de brouwerijen zullen worden beperkt door een snelle expansie van de produktie in de buurlanden.

Integendeel zouden de spuitwaters en het vruchtensap een snelle groei kunnen kennen.

Ces divergences d'évolution tiennent à des facteurs divers : transformation des techniques de fabrication, modification des habitudes de consommation entraînant des substitutions entre divers produits, élaboration de plus en plus poussée des produits (convenience foods, instant products) et développement de la chaîne du froid.

Certaines branches du secteur des industries alimentaires qui ne rencontrent qu'une demande intérieure stable, en régression ou en légère augmentation, développeront toutefois leurs activités exportatrices entre 1961 et 1965 de manière très sensible.

La valeur de la production du tabac passera de 2,8 milliards en 1959 à 3,7 milliards en 1965, soit une augmentation de 32 %. Pour la même période, l'objectif de cette branche en matière d'exportation marque une hausse de 200 %.

De 1959 à 1961, les exportations globales du secteur ont augmenté de 33,8 %. Certaines branches d'activité ont déjà — comme l'indique le tableau 73 — largement dépassé ce taux moyen et poursuivront un effort soutenu à l'exportation dans les prochaines années.

Tableau 73. — Evolution des exportations des industries alimentaires en 1961. — (Indice 1959 = 100).

<i>Denrées alimentaires.</i>	
Poissons, salés, séchés, fumés	148
Lait et crème concentrés, sucrés	140
Fromage	302
Gruaux et semoules	467
Malt	145
Chocolats	202
Biscuits, biscottes, pain d'épice	209
Conserves de légumes	134
Conserves de fruits	158
Confitures, gelées, marmelades	163
Levures	161
<i>Boissons.</i>	
Eaux et glaces	175
Bières	219
Limonades	155
<i>Tabac</i>	141
* *	

La position des industries alimentaires belges est très moyenne par rapport à celle de ses autres partenaires européens. Si nos industries alimentaires ont pu maintenir leur position jusqu'en 1959, c'est surtout grâce aux ventes sur le marché néerlandais où la Belgique dispose de certains avantages particuliers dans le cadre du Benelux.

Les exportations des industries alimentaires devront augmenter de 112 % pendant la période du programme.

Les obligations découlant du Traité de Rome prévoient un élargissement progressif des contingents

Deze verschillen in evolutie zijn aan diverse oorzaken te wijten : verandering in de fabricatietechnieken, wijzigingen in de verbruiksgewoonten die substituties tussen verschillende produkten tot gevolg hebben, een verder doorgedreven verwerking der produkten (convenience foods, instant products) en de ontwikkeling van de diepvriesketting.

Sommige takken van de voedingssectoren zullen slechts een stabiele vraag ontvangen, die vermindert of misschien licht toeneemt, doch anderdeels zullen ze hun uitvoeractiviteiten tussen 1961 en 1965 gevoelig doen toenemen.

De produktiewaarde van tabak zal van 2,8 miljard in 1959 stijgen tot 3,7 miljard in 1965, hetzij een vermeerdering met 32 %. Over dezelfde periode wijst het aan deze tak gestelde uitvoerobjectief een verhoging van 200 % aan.

Van 1959 tot 1961 steeg de globale uitvoer van deze sector reeds met 33,8 %. Hetzelfde geldt voor sommige bedrijfstakken die reeds zoals tabel 73 het aantoon — veruit dit gemiddeld percentage overtreffen en hun krachtige inspanning tot uitvoer in de volgende jaren zullen verder zetten.

Tabel 73. — Ontwikkeling van de uitvoer der voedingsnijverheid in 1961. — Index 1959 = 100.

<i>Voedingswaren.</i>	
Gezouten, gedroogde, gerookte vis	148
Geconcentreerde, gesuikerde melk en room	140
Kaas	302
Gort en griesmeel	467
Malt	145
Chocolade	202
Koekjes, beschuit, peperkoek	209
Ingemaakte groenten	134
Ingelegd fruit	158
Confituur, gelei, jam	163
Gist	161
<i>Drankwaren.</i>	
Water en ijs	175
Bier	219
Limonaden	155
<i>Tabac</i>	141
* *	

De Belgische voedingsnijverheid bevindt zich in vergelijking met de andere Europese partners op een gemiddeld niveau. Zo onze industrie haar plaats heeft kunnen vrijwaren tot 1959, is dit vooral toe te schrijven aan de verkoop op de Nederlandse markt waar België bijzondere voorwaarden geniet in het Benelux-kader.

In de loop van het programma zal de uitvoer van de voedingsnijverheid met 112 % moeten toenemen.

De verplichtingen die uit het Verdrag van Rome voortvloeien, voorzien een geleidelijke uitbreiding van

intra-communautaires jusqu'à l'abolition complète de toute restriction à l'importation. Notre percée exportatrice est non seulement conditionnée par cette clause mais aussi par l'évolution de la politique agricole du Marché commun.

CHAPITRE X.

Le commerce.

1. Situation générale.

Depuis quelques années, la structure de la distribution se modifie sous la poussée de nouvelles techniques de vente. Celles-ci tendent à assurer un écoulement de masse sous des formes qui rencontrent mieux les besoins et les goûts des consommateurs. Cette évolution a été accélérée par la suppression en 1961 de la loi de cadenas. De plus, la réalisation du Marché commun ouvrira au commerce belge de nouvelles possibilités, notamment dans le domaine du transit.

L'établissement d'un programme pour le secteur commerce se heurte à des difficultés statistiques. En effet, il n'existe que peu de données sûres depuis le recensement de 1947. Les résultats du recensement de 1961 permettront cependant de combler ces lacunes.

2. Programme.

Le secteur du commerce tel qu'il est défini ici comprend les entreprises de gros et de détail qui assurent les échanges à l'intérieur et avec l'étranger. Pour des raisons techniques, les fonctions commerciales exercées par les entreprises de production elles-mêmes, ne sont donc pas comprises.

C'est également pour des raisons techniques que certains services commerciaux n'ont pas été repris dans le secteur distribution. Ce sont :

- le gaz et l'électricité distribués par les secteurs producteurs;
- la distribution des dérivés du pétrole imputée au secteur industriel du pétrole;
- la distribution d'automobiles, incluse dans le secteur des transports; en effet, les ventes des garages ne sont pas séparables de leurs autres activités;
- la distribution de produits pharmaceutiques, incluse dans le secteur des services divers qui comprend l'ensemble des services médicaux et la préparation d'ordonnances magistrales;
- la préparation de pain, de pâtisserie, de viande et de charcuterie, incluse dans le secteur des industries alimentaires du fait que la distribution de ces produits est inséparable de leur production.

Le programme pour le secteur du commerce, ainsi défini est présenté au tableau 74.

de inter-gemeenschappelijke contingenten tot de volledige afschaffing van alle remmen op de invoer.

Deze clausule bepaalt niet alleen de doorbraak van België als uitvoerder maar tevens het slagen van de volledige gemeenschappelijke landbouwpolitiek.

HOOFDSTUK X.

De handel.

1. Algemene toestand.

Sinds enkele jaren is er een structuurwijziging in de distributie op te merken, veroorzaakt door de doorbraak van de nieuwe verkoopstechnieken. Deze streven er naar een massa-omzet te verzekeren in een voor de meer selectieve consument aanvaardbare vorm. Deze evolutie werd versneld door de afschaffing van de grendelwet in 1961. Bovendien zal de verwezenlijking van de Euromarkt voor de Belgische handel nieuwe mogelijkheden openen, vooral op het gebied van de doorvoerhandel.

Een bijzondere moeilijkheid stelt zich bij het opmaken van een verantwoord deelprogramma voor de handel, door het feit dat voor deze zo ingewikkelde sector de basisgegevens in hoge mate ontbreken. Sedert de telling van 1947 werden geen of weinig betrouwbare statistische gegevens gepubliceerd. De resultaten van de telling, einde 1961, blijken onontbeerlijk om sommige aspecten klaarder te belichten.

2. Voorgesteld programma.

Het door het B.E.P. gebruikte begrip distributie slaat op de bijdrage van de groot- en kleinhandelsondernemingen, die specifiek deze functies verrichten, zowel bij ruilverkeer in het binnenland als met het buitenland. Om technische redenen kon de door de productie-ondernemingen zelf uitgeoefende handelsfunctie niet in de beschouwde sector worden opgenomen.

Eveneens om technische redenen, werden ook sommige handelsdiensten niet inbegrepen in de distributiesector. Het betreft :

- de verdeling van gas en elektriciteit door de producerende sectoren;
- de distributie van petroleumderivaten, verzorgd door de petroleumindustrie;
- de distributie van autovoertuigen werd gegroepeerd in de sector transport omdat er geen scheiding mogelijk was tussen de verkopen van de garages en hun andere werkzaamheden;
- de distributie van farmaceutische produkten, begrepen in de sector der diverse diensten, die het geheel van de medische diensten omvat alsmede de bereiding van farmaceutische specialiteiten;
- de bereiding van brood, pasteigebak, vlees en vleeswaren werd als industriële behandeling beschouwd en gegroepeerd in de sector « Voedingsnijverheid ».

Voor het aldus afgebakende begrip distributie werd volgend programma opgesteld :

Tableau 74 .— Programme du secteur du commerce. — Bilan en indices 1965-1959.
Tabel 74. — Programma van de sector « Distributie ». — Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales. — <i>Totaal beschikbaar.</i>		Utilisations. — <i>Aanwending.</i>	
Valeur de la production. — <i>Produktiewaarde</i>	126		
dont — <i>waarvan :</i>		Demande des entreprises. — <i>Vraag van ondernemingen</i>	132
Importations de matières premières. — <i>Invoer van grondstoffen</i>	128	Demande des ménages et administrations. — <i>Vraag van de gezinnen en openbare besturen</i>	120
Achats courants. — <i>Lopende aankopen</i>	131	Exportations. — <i>Uitvoer</i>	145
Valeur ajoutée. — <i>Toegevoegde waarde</i>	123	Demande totale. — <i>Totale vraag</i>	126
Offre totale. — <i>Totaal aanbod</i>	126		

Pour établir les chiffres programmatiques de 1965, le Bureau de Programmation Economique s'est basé d'une part sur les interdépendances propres au modèle économétrique utilisé et, d'autre part, sur les tendances de consommation pour les différents groupes de produits et de services. On a aussi tenu compte des possibilités d'expansion que la réalisation du Marché commun, et le développement de notre commerce extérieur, ouvriront à la distribution.

De 1959 à 1965, la valeur de la production augmentera de 26 %. Elle représente le total des marges commerciales, y compris les taxes de transmission, qu'appliquent les entreprises du secteur lors de la livraison de leurs produits à tous les stades de la distribution.

L'augmentation prévue de la valeur de la production représente un accroissement presque identique à celui du P.N.B., comme cela fut d'ailleurs le cas dans le passé.

Cette évolution parallèle résulte de l'hypothèse qui pose, comme constante, les marges commerciales moyennes. Une telle conception ne néglige cependant pas les fluctuations pouvant se présenter, non seulement au cours des diverses phases du cycle conjoncturel mais aussi selon la nature des produits distribués. Elle implique également qu'en présence des marges moyennes constantes, on livrera plus de services pour un même prix.

Toutefois, l'hypothèse de la marge moyenne constante ne doit pas amener automatiquement la valeur de la production commerciale à l'indice 126 en 1965. Une modification structurelle dans les rapports des diverses composantes de 1965 peut aussi être prévue et se traduire, par rapport à la valeur de la production, par :

— une croissance plus faible (indice 121 en 1965) dans les services prestés par le commerce, à la demande des ménages;

— une croissance plus rapide pour les livraisons aux autres secteurs, pour les services importés et pour les services exportés.

Ces évolutions différentielles ne signifient pas que l'on pourra négliger la consommation intérieure.

Quant à la valeur ajoutée, elle se définit par la différence existant entre la valeur de production et les achats aux autres secteurs. Elle englobe ainsi la rémunération

Het B.E.P. heeft zich bij het opstellen van deze programmatische cijfers voor 1965 in hoofdzaak gebaseerd, eensdeels op de samenhang van het gebruikte economisch model, anderdeels op de verbruikstendities voor de verschillende groepen van produkten en diensten. Men heeft daarbij ook rekening gehouden met de expansiemogelijkheden, die zich voor de distributie zullen voordoen: zowel door de realisatie van de Gemeenschappelijke Markt, als door de uitbreiding van onze buitenlandse handel.

Voor de periode 1959 tot 1965 werd geraamd dat de produktiewaarde met 26 % zou stijgen. Deze indicator werd berekend als de som van de handelsmarges, inclusief de overdrachtstaksen, toegepast door de ondernemingen van de distributiesector, bij de levering der beschouwde produkten en dit voor alle stadia van de distributie.

De voorziene verhoging van de produktiewaarde stemt bijna overeen met de stijging van het B.N.P., zoals dit ook in het verleden het geval is geweest.

Dit hangt samen met de veronderstelling dat de toegepaste handelsmarges gemiddeld constant zouden blijven.

Deze opvatting negeert geenszins dat er schommelingen plaats vinden volgens de fasen van de conjunctuurbeweging en volgens de aard der verdeelde produkten. Zij impliceert ook dat bij gemiddelde constante marges, er naar gestreefd wordt meer « service » te verlenen tegen eenzelfde prijs.

De hypothese van de constante gemiddelde marges diende echter niet automatisch te leiden tot een niveau 126 voor de produktiewaarde van de handel in 1965. Inderdaad wordt een structurele wijziging in de onderlinge verhouding van de samenstellende componenten voor 1965 vooruitgezien, die zal merkbaar worden, ten opzichte van de produktiewaarde door :

— een zwakkere groei (index 121 in 1965) in de diensten gepresteerd in de handel, t.o.v. de vraag van de gezinnen;

— een snellere groei voor de leveringen aan de andere sectoren, evenals voor de uitgevoerde of ingevoerde diensten.

Deze onderscheiden evoluties betekenen niet dat het binnenlands verbruik verwaarloosd mag worden.

De toegevoegde waarde, die slaat op het verschil tussen de produktiewaarde en de aankopen bij de andere sectoren, globaliseert alzo de beloning aan de

nération des facteurs de production : notamment les salaires, gains et amortissements. L'indice 123, prévu pour 1965, indique que, par rapport aux autres composantes structurelles du secteur, la rémunération des facteurs de la production accuserait un léger retard. Cette tendance résulte des besoins et disponibilités qu'exigent une organisation plus rationnelle et des connaissances professionnelles plus approfondies.

*
**

Les discussions engagées au sujet des objectifs proposés sont toujours en cours au sein de la Commission Spéciale de la Distribution (Conseil central pour l'économie).

Cette Commission a émis un premier avis, en date du 20 juillet 1962, dans lequel elle apprécie le matériel statistique utilisé et les hypothèses de base proposées, comme par exemple la constante des marges commerciales. Elle a également fait connaître son opinion au sujet du réalisme des objectifs prévus pour 1965.

En matière de données statistiques, la Commission a dû admettre qu'un effort considérable devra être consenti si l'on veut donner une base quantitative valable à la programmation dans le secteur du commerce.

Des initiatives concrètes ont déjà été prises pour remédier à cette situation. La Commission a fait appel à des organismes spécialisés pour procéder à certaines enquêtes importantes. Le Comité Belge de la Distribution a été chargé d'examiner la validité du montant des marges commerciales relatives aux biens de consommation que le Bureau de Programmation Economique a reprises dans son modèle économétrique. Il effectue le même travail pour les marges commerciales qui concernent les relations inter-industrielles. En ce domaine, l'évaluation du Bureau de Programmation Economique a été obtenue par voie indirecte au moyen d'une estimation des achats faits par l'ensemble des secteurs à celui de la distribution.

Si le degré d'avancement des travaux ne permet pas encore de tirer des conclusions formelles, certaines tendances peuvent déjà être soulignées.

La distribution acquiert une grande importance dans les conceptions modernes du bien-être et son efficacité est une condition essentielle pour traduire, sans perte, les résultats de l'expansion économique.

L'apparition constante de nouvelles techniques et de nouvelles formes d'organisation, la pression d'une concurrence grandissante et les exigences des consommateurs seront déterminantes pour l'évolution du secteur au cours des prochaines années. Son développement optimal n'est concevable que sur la base de connaissances professionnelles plus approfondies, d'un engagement plus grand de capitaux, d'un esprit d'entreprise stimulé et d'une collaboration renforcée, quelles qu'en soient les formes. Ces exigences permettront également de remédier au trop grand émiettement de la fonction distributive dans notre pays.

produktiefactoren, onder vorm van lonen, winsten en delgingen. Het vooruitgeziene peil voor 1965, nl. 123, wijst er op dat de beloning van de produktiefactoren in de distributie relatief iets achteruit zou blijven op de andere structurele componenten van de sector. Deze tendentie zou voortvloeiën uit de behoeften aan rationeler organisatie en aan meer vakkennis.

*
**

Een bespreking rond de voorgestelde objectieven heeft plaats gegrepen en wordt nog voortgezet in de schoot van het daartoe geëigende orgaan, de Speciale Commissie voor de Distributie (Centrale Raad voor het Bedrijfsleven).

De Commissie heeft een eerste advies uitgebracht, waarin ze de waarde beoordeelt van het gebruikte statistisch materiaal, evenals die van de voorgestelde basisveronderstellingen, zoals bv. de constante gemiddelde marges. Zij gaf ook haar mening te kennen omtrent het realiteitskarakter van de voor 1965 gestelde objectieven.

Op het stuk van statistische gegevens moest de Commissie onvermijdelijk tot de conclusie komen dat een belangrijke inspanning onontbeerlijk is, wil men voor deze sector een behoorlijke kwantitatieve basis geven aan de programmatie.

Concrete initiatieven kwamen reeds tot stand om deze toestand te verhelpen. De Commissie deed beroep op gespecialiseerde organismen om sommige belangrijke enquêtes dringend uit te voeren. Zo werd door het Belgisch Comité voor de Distributie een onderzoek aangevat om de werkelijkheidswaarde na te gaan van de handelsmarges inzake verbruiksgoederen, die in het econometrisch model van het B.E.P. gebruikt werden. Hetzelfde wordt gedaan voor de handelsmarges bij de interindustriële relaties, die door het B.E.P. onrechtstreeks bekomen werden, via de raming van de leveringen van de andere sectoren aan de distributie.

Gezien de stand der werkzaamheden, zou het voorbarig zijn reeds scherp afgelijnde conclusies te formuleren, hoewel nu reeds zekere tendenties kunnen naar voren gebracht worden.

De distributiesector is bijzonder belangrijk in de moderne welvaartsopvattingen en zijn doelmatigheid is in niet geringe mate voorwaarde tot het omzetten, zonder lekken, van de resultaten van de economische expansie.

De evolutie der e.k. jaren zal vermoedelijk gekenmerkt zijn door de verdere doorbraak van nieuwe technieken en organisatievormen, onder de druk van een toenemende concurrentie en van hogere eisen door de verbruikers. De optimale ontwikkeling van deze sector is slechts bereikbaar op basis van een grondiger beroepskennis, van een grotere inzet van kapitalen, van een aangewakkerde ondernemersgeest en van versterkte samenwerking volgens diverse vormen. Deze voorwaarden zullen tevens de al te grote versnippering in de Belgische distributie tegengaan.

CHAPITRE XI.

Secteur financier et services divers.

I. SECTEUR FINANCIER.

Ce secteur comprend les institutions privées et publiques de crédit, les sociétés financières, les compagnies d'assurance, les agents de change et les autres courtiers financiers.

La production du secteur a été mesurée par l'ensemble des intérêts nets (intérêts perçus de chaque groupe moins intérêts payés), des primes d'assurance nettes (primes encaissées moins paiements pour pensions ou sinistres) et des commissions perçues.

Toutefois, les intérêts perçus par les intermédiaires financiers sur la dette publique ne sont pas inclus dans leur production et leur valeur ajoutée est considérée comme des transferts. Les services rendus au Gouvernement ne comprennent donc que les commissions, comme par exemple, les commissions de placement sur emprunts.

Il faut signaler aussi que les intérêts perçus par les intermédiaires financiers sur les crédits hypothécaires à l'habitation sont compris dans les services aux entreprises : ils sont payés par le secteur du logement et non par les particuliers. La valeur ajoutée comprend par conséquent, non seulement le traitement des employés du secteur, les amortissements et les profits, mais aussi les intérêts payés aux particuliers sur leurs intérêts, bons de caisse ou obligations (sous déduction des intérêts de la dette publique).

La définition ainsi employée est plus large que celle du système normalisé de comptabilité nationale, mais elle évite les conventions arbitraires de celui-ci.

L'évolution des principales grandeurs du secteur est représentée au tableau 75 :

HOOFDSTUK XI.

De financiële sector en de diverse diensten.

I. FINANCIËLE SECTOR.

Deze sector omvat de particuliere en openbare kredietinstellingen, de financiële vennootschappen, de verzekeringsmaatschappijen, de wisselagenten en de andere financiële makelaars.

De produktie van de sector werd geraamd op basis van het geheel van de netto intresten (geïnde intresten van elke groep min de betaalde intresten van de netto verzekeringspremiën (ontvangen premiën min de betalingen voor pensioenen en ongevallen) en de ontvangen bedragen voor commissieloon.

Nochtans de door financiële tussenpersonen ontvangen intresten op de openbare schuld zijn niet in hun produktie begrepen, terwijl hun toegevoegde waarde als overdrachten worden beschouwd. De aan de Regering geleverde diensten omvatten dus slechts de commissielonen, zoals bijvoorbeeld, de commissielonen op de plaatsing van leningen.

Op te merken valt eveneens dat de intresten die door de financiële tussenpersonen op hypotheekleningen voor woningen worden verkregen in de diensten aan de bedrijven zijn begrepen : zij worden door de huisvestingssector betaald en niet door particulieren. De toegevoegde waarde omvat bijgevolg niet alleen de wedden van de bedienden van de sector, de afschrijvingen en de winsten, doch ook aan de particulieren betaalde intresten op hun intresten, kasbons of obligaties (mits afhouding van de intrest van de openbare schuld).

De aldus gebruikte bepaling reikt verder dan het genormaliseerde stelsel van de nationale boekhouding, doch vermijdt de willekeurige overeenkomsten van deze laatste.

De evolutie van de voornaamste grootheden van deze sector wordt in tabel 75 gegeven :

Tableau 75. — Programme du secteur financier. — Bilan en indices 1965-1959.

Tabel 75. — Programma van de financiële sector. — Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales. — Totaal beschikbaar		Utilisations. — Gebruik.	
		Services fournis aux entreprises — Aan bedrijven geleverde diensten	127
		Services fournis aux consommateurs — Aan verbruikers geleverde diensten	137
		Services fournis au Gouvernement. — Aan de Regering geleverde diensten	100
Valeur ajoutée — Toegevoegde waarde	130	Services fournis à l'étranger — Aan het buitenland geleverde diensten	154
Importations — Invoer	150		
Offre totale — Totaal aanbod	132	Demande totale — Totale vraag	132

Dans le passé, on a constaté que les services financiers se développaient à un taux plus rapide que le Produit National. Cette tendance a été extrapolée pour les particuliers, compte tenu du développement qu'il faut encore attendre du crédit à la consommation et de l'assurance-vie.

In het verleden heeft men kunnen vaststellen dat de financiële diensten zich sneller ontwikkelden dan het Nationaal Produkt; deze tendens werd voor de particulieren geëxtrapoleerd, rekening gehouden met de nog te verwachten ontwikkeling van het krediet voor het verbruik en de levensverzekeringen.

Les services rendus aux entreprises ont un développement plus lent, à cause de l'importance et de la stabilité relative du crédit hypothécaire.

Enfin, on a maintenu pour l'Etat le chiffre de 1959, les émissions publiques ayant atteint cette année-là, un niveau élevé.

Ces prévisions quantitatives n'ont pas fait l'objet de consultations détaillées avec les secteurs. En effet, il apparaît que les entreprises sont en mesure de suivre l'évolution de la demande et les problèmes qui se posent sont avant tout d'ordre institutionnel et réglementaire.

Il faut d'une part que les circuits financiers soient suffisamment flexibles pour fournir à chaque genre d'entreprise les types de crédit ou de financement dont il a besoin. Il faut aussi que le Gouvernement puisse orienter l'activité du secteur financier de manière à faciliter le financement du programme d'expansion.

Ces divers éléments ont fait l'objet d'une étude détaillée de la Commission Financière établie à cette fin par le Gouvernement. On se bornera ici à renvoyer à ses conclusions.

II. LES SERVICES DIVERS.

Ce secteur comprend par exemple, les services médicaux, hôpitaux, pharmacies et soins de beauté; les services juridiques et autres professions libérales; les hôtels, restaurants et cafés; les services domestiques; d'autres services pour particuliers tels que agences de voyage, pompes funèbres. Le secteur comporte également une variété de services pour entreprises, telles que les agences de publicité, les sociétés d'ingénieurs-conseils ou les comptables, ainsi que les organisations professionnelles.

Les données utilisées pour les particuliers ont été reprises à l'analyse de la consommation du revenu national. Pour les entreprises, on est parti des comptes de production et on a attribué au secteur des services divers le résidu non ventilé des frais généraux. On doit donc insister sur la marge d'imprécisions que contiennent, dans l'état actuel de l'information statistique, les données du secteur. Ces réserves faites, le programme du secteur est présenté au tableau 76.

De diensten aan de bedrijven geleverd zullen zich trager ontwikkelen gelet op het belang en de relative stabiliteit van het hypotheekkrediet.

Voor de Staat werd het cijfer van 1959 als basis genomen, gezien de openbare uitgiften dat jaar een hoog peil hebben bereikt.

De kwantitatieve vooruitzichten hebben geen aanleiding tot gedetailleerde besprekingen met de sector gegeven. Het schijnt inderdaad dat de bedrijven in staat zijn de evolutie van de vraag te volgen en dat de gestelde problemen vooral een institutioneel karakter hebben alsmede in verband staan met de reglementeringen terzake.

Het is vereist dat de financiële kringlopen voldoende soepel zijn om van ieder bedrijf het type van krediet of financiering te verschaffen dat het nodig heeft. Ook dient de Regering de activiteit van de financiële sector te oriënteren op een manier die de financiering van het expansieprogramma in de hand werkt.

Deze diverse elementen hebben het voorwerp uitgemaakt van een gedetailleerde studie door de Financiële Commissie, die met dit doel door de Regering werd opgericht. Hiervoor wordt naar de conclusies verwezen.

II. DIVERSE DIENSTEN.

Deze sector omvat bijvoorbeeld de medische en klinische diensten, de apothekerijen en de schoonheidszorgen; de juridische diensten en andere vrije beroepen; de hotels, spijshuizen en drankgelegenheden; huishoudelijke diensten; andere diensten voor particulieren zoals reisagentschappen, begrafenisondernemingen. In deze sector bestaat er eveneens een grote verscheidenheid in de diensten voor ondernemingen zoals publiciteitsagentschappen, maatschappijen van raadgevende ingenieurs, boekhouders alsmede de beroepsverenigingen.

De voor de particulieren benutte gegevens werden ontleend aan de analyse van het verbruik van het nationaal inkomen. Voor de ondernemingen werd als vertrekpunt genomen de produktierekeningen terwijl bij de sector « diverse diensten » het niet gespecificeerde deel van de algemene kosten gevoegd werd. Men moet dus de nadruk leggen op de relatief grote onnauwkeurigheid die de sectoriële gegevens, in de huidige stand van statistische inlichtingen bevatten. Met in achtneming van dit voorbehoud, wordt het programma van de sector in tabel 76 gegeven.

Tableau 76. — Programme des services divers. — Bilan en indices 1965-1959.
Tabel 76. — Programma van de diverse diensten. — Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités totales. — Totaal beschikbaar.		Utilisations. — Gebruik.	
Valeur de la production. — <i>Produktiewaarde</i>	124	Services fournis — <i>Geleverde diensten</i> :	
dont — <i>waarvan</i> :		— aux entreprises — <i>aan de bedrijven</i>	133
Achats courants. — <i>Courante aankopen</i>	123	— aux ménages et administrations. — <i>aan de gezinnen en openbare besturen</i>	123
Valeur ajoutée. — <i>Toegevoegde waarde</i>	123	— à l'étranger — <i>aan het buitenland</i>	131
Importations. — <i>Invoer</i>	157		
Offre totale. — <i>Totaal aanbod</i>	124	Demande totale. — <i>Totale vraag</i>	124

Les services pour particuliers comprennent à la fois des groupes dynamiques, tels que les services médicaux, et des groupes à expansion lente, tels que les cafés. Dans l'ensemble on a enregistré, dans le passé, une expansion, à prix constants, du même ordre que celle de la consommation privée. Comme il s'agit toutefois de dépenses qui croissent régulièrement, leur part dans la consommation privée augmente en période de récession et fléchit en période d'expansion.

Cette tendance a été extrapolée. De 1959 à 1965, l'augmentation prévue de services fournis aux ménages est, à prix constants, de 23 % pour une augmentation totale de la consommation privée de 22,5 %.

Les prestations de services aux entreprises constituent un poste beaucoup moins important. On a supposé qu'elles augmenteraient à un rythme légèrement plus rapide que celui de la production.

En ce qui concerne les exportations, on a supposé un développement plus lent. Une part appréciable de ces services était fournie aux entreprises congolaises; dans les statistiques de la balance des paiements elle ne montre, depuis 1959, qu'une expansion lente.

Les services divers constituent un secteur dans lequel la productivité augmente lentement.

Comme il est soumis à la hausse générale des rémunérations, il connaît une tendance structurelle à l'augmentation des prix relatifs. Dès lors, si le calcul était fait non plus à prix constants mais à prix courants, la part des services divers dans la consommation privée augmenterait. C'est ainsi que dans les hypothèses de prix utilisées par le Bureau de Programmation Economique, la part de ce secteur dans la consommation privée passerait de 18,1 % en 1959 à 18,2 % en 1965.

L'accroissement lent de la productivité dans ce secteur a une autre conséquence. Quoique son développement soit inférieur à la moyenne, il absorbera une part croissante de la population active, notamment en personnel féminin. Ceci constitue sans doute le problème essentiel d'un secteur qui, autrement, suivra normalement l'évolution de la demande pour les différents types de services qu'il rend.

CHAPITRE XII.

Transports et communications.

Le secteur des transports a un rôle important dans le programme, car l'accélération de la croissance économique du pays demande une augmentation des déplacements de personnes, des échanges de marchandises et des informations. La production globale du secteur devra augmenter, entre 1959 et 1965, d'environ 26 %.

Tel qu'il est défini ici, le secteur comprend le transport de personnes et de marchandises par voie ferrée

In de diensten voor particulieren komen zowel dynamische groepen voor zoals bijvoorbeeld de medische diensten en groepen met een trage expansie zoals drankgelegenheden. In het geheel, werd in het verleden een expansie tegen constante prijzen geboekt die vergelijkbaar is met het particuliere verbruik.

Daar het vooral uitgaven betreft die regelmatig toenemen, neemt hun aandeel in de particuliere consumptie toe in tijden van recessie en daalt dit aandeel bij een expansie.

Deze tendens werd geëxtrapoleerd. Van 1959 tot 1965 belooft de voorziene vermeerdering voor de aan de gezinnen geleverde diensten 23 % tegen een totale vermeerdering van het particuliere verbruik met 22,5 %.

De diensten bewezen aan de bedrijven vormen een minder belangrijke post. Men heeft verondersteld dat hun groeiritme wat sneller zou zijn dan dat van de produktie.

Voor hun uitvoer heeft men een tragere ontwikkeling vooropgesteld. Een niet te onderschatten deel van deze diensten werd aan Kongolese bedrijven geleverd: de statistieken van de betalingsbalans tonen aan dat dit deel zich sedert 1959 traag uitbreidt.

De diverse diensten vormen een sector waarvan de produktiviteit slechts langzaam toeneemt.

Gezien hij afhankelijk is van de algemene verhoging van de lonen kent hij een structurele tendens tot stijging ten opzichte van de relatieve prijzen. Bijgevolg zou het deel der diverse diensten in het particulier verbruik vermeerderen, zo de rekening niet meer tegen constante prijzen, maar tegen courante prijzen zou worden opgesteld. Dit verklaart waarom in de door het Bureau voor Economische Programmatie gebruikte prijshypothese het aandeel van deze sector in de particuliere consumptie van 18,1 % in 1959 zou stijgen tot 18,2 % in 1965.

De trage groei van de produktiviteit in deze sector heeft nog een ander gevolg. Hoewel zijn ontwikkeling lager dan het gemiddelde zal liggen zal hij een steeds groter deel van de actieve bevolking opeisen, en dan voornamelijk vrouwelijke werkkrachten. Dit is dus het essentiële probleem van een sector die normaal de ontwikkeling van de vraag naar verschillende soorten diensten, die hij kan leveren, zal volgen.

HOOFDSTUK XII.

Vervoer en verkeer.

In een economisch programma wordt aan de sector transport een belangrijke rol toebedeeld, vermits de versnelling van het groeiritme van de nationale economie gepaard zal gaan met een toenemende behoefte aan verplaatsing van personen, goederen en berichten. Er wordt verwacht, dat de globale produktie van de sector tussen 1959 en 1965 zal toenemen met nagenoeg 26 %.

De definitie van de sector heeft niet enkel betrekking op het vervoer van personen en goederen per

(y compris les transports urbains, par tramways et autobus), par autos et camions, par bateaux et par avions; l'activité portuaire en matière de passagers et de manutention de marchandises; les communications : postes, télégraphes et téléphones; et finalement les garages.

Cette définition demande à être précisée. En premier lieu, le secteur n'englobe que les entreprises dont le transport ou les communications sont l'activité principale; les prestations fournies par les particuliers, et par les entreprises, pour compte propre et avec leur matériel, ne sont pas comprises.

Ensuite, la production ne concerne que les services de transports assurés par les entreprises établies en Belgique. Les transports exécutés par des entreprises étrangères, pour compte de particuliers ou d'entreprises belges, sur territoire belge, sont considérés comme importations. Les frais de transport en dehors des frontières nationales ne sont pas retenus comme importations, car les importations de marchandises sont comptabilisées « valeur frontière ». Par contre les prestations fournies par des entreprises belges, sur territoires étrangers ou sur mer, sont considérées comme exportations. Ceci est également le cas pour les opérations de transit des entreprises de transport belges (principalement par les chemins de fer et la navigation intérieure).

Ainsi définie, l'évolution des composantes de la structure de la production du secteur, considérée dans son ensemble; pour la période 1959-1965, se présente comme suit.

spoor (met inbegrip van het stedelijk tram- en busvervoer), per auto en vrachtwagen, per schip en per vliegtuig, doch eveneens op de passagiers- en goederenbehandeling in de zeehavens, alsook op de activiteit van post, telegraaf en telefoon, en tenslotte van de garages.

Enkele bijzondere bemerkingen dienen te worden gemaakt in verband met de definitie. In de eerste plaats omvat de produktie van de sector de beroepsmatig gepresteerde verkeers- en vervoersdiensten; de prestaties uitgevoerd door de particulieren en door de ondernemingen voor eigen rekening en met eigen middelen worden aldus niet in aanmerking genomen.

Verder heeft de produktie betrekking op verkeers- en vervoersdiensten geleverd door de in België gevestigde ondernemingen. De diensten geleverd door vreemde ondernemingen voor rekening van Belgische particulieren of ondernemingen op Belgisch grondgebied, worden beschouwd als invoer. De transportkosten buiten de landsgrenzen worden niet in aanmerking genomen, vermits de goederen in- en uitvoer « waarde grens » gerekend worden. Daarentegen behoren de prestaties uitgevoerd op vreemd grondgebied of op zee door Belgische ondernemingen tot de export. De transit-verrichtingen door Belgische transportondernemingen (voornamelijk door de spoorwegen en door de binnenscheepvaart) worden eveneens als uitvoer beschouwd.

Aldus gedefinieerd vertoont de evolutie van de componenten der produktiestructuur van de sector, in zijn geheel beschouwd, het volgende beeld voor de periode 1959-1965 :

Tableau 77. — Programme du secteur transports et communications. — Bilan en indices 1965-1959.

Tabel 77. — Programma van de sector vervoer en verkeer. — Balans in indexcijfers 1965-1959.

Disponibilités. — Beschikbaarheden.		Utilisations. — Aanwendungen.	
Valeur de la production. — Produktiewaarde	126	Livraisons aux autres secteurs. — Leveringen aan andere sectoren	131
dont — waarvan :			
Achats aux autres secteurs. — Inkoop bij andere sectoren waarvan	124		
— Energie — Energie	120		
— Fabrications métalliques. — Metaalfabrikaten	129		
— Autres — Overige	124		
Importations de matériaux. — Invoer van materialen	128	Livraisons à la consommation privée. — Leveringen aan particuliere consumptie	131
Valeur ajoutée. — Toegevoegde waarde	126	Livraisons aux pouvoirs publics. — Leveringen aan de overheid	110
Importations de services de transport. — Invoer van vervoersprestaties	150	Exportations de services de transport. — Export van vervoerdiensten	110
Offre totale. — Totaal aanbod	126	Demande totale. — Totale vraag	126

Les indices qui attirent immédiatement l'attention, sont ceux des échanges extérieurs. En ce qui concerne l'exportation, le volume retenu, même s'il apparaît bas, demandera, en fait, un effort relativement important. En effet, l'évolution de 1959 à 1961 a été très défavorable car les recettes d'exportation ont baissé d'environ 12 % (cette diminution peut être imputée au ralentissement de l'activité des entreprises belges de transport avec le Congo, ainsi qu'à la reprise par

De indexcijfers die onmiddellijk de aandacht trekken zijn deze in verband met de buitenlandse betrekkingen. Wat de uitvoer betreft houdt het weerhouden exportvolume in feite een betrekkelijk zware inspanning in voor de sector. Er dient inderdaad aangestipt, dat de evolutie van 1959 tot 1961 vrij ongunstig verliep, vermits de uitvoeractiviteit een daling boekte van ongeveer 12 %. (Deze vermindering moet toegeschreven worden aan de gedaalde activiteit van

Air-Congo des liaisons intérieures au Congo). Ceci signifie que si l'on veut atteindre l'évolution prévue, le secteur devra augmenter ses exportations d'à peu près 26 % pour la période 1961-1965, en ce compris les opérations de transit effectuées par les entreprises belges.

L'importation de matériaux a trait aux achats à l'étranger des matières premières, tels que des combustibles, et de pièces détachées. L'augmentation retenue de 28 % est fortement influencée par l'achat de pièces détachées pour les garages.

L'accroissement de l'importation de services de transport de 50 % de 1959 à 1965, doit être considéré en rapport avec l'augmentation correspondante des volumes d'importation des matières. En outre, la réalisation progressive de la libéralisation du transport professionnel dans le cadre de Benelux et de la C.E.E., ira de pair avec une augmentation de l'importation de prestations de services de transport.

La spécialisation des relations commerciales internationales et, en particulier, l'augmentation proportionnellement plus rapide des volumes d'exportation et d'importation influenceront les transports qui y trouveront un champ d'activité plus étendu.

L'accélération de l'activité industrielle de notre pays aura également une incidence sur l'activité des transports intérieurs. Le secteur verra augmenter ses livraisons de prestations de services de transport et de communications d'environ 31 %, de 1959 à 1965. L'énergie (principalement charbons), les produits de la métallurgie et les matériaux de construction ont fourni traditionnellement les gros volumes à transporter. Suite aux modifications structurelles dans les secteurs de l'énergie, la demande pour les services de transport augmentera moins que la production globale. Ceci résulterait de la diminution de la production nationale de charbon partiellement compensée par des livraisons en provenance de l'extérieur, et de l'augmentation de l'activité de l'industrie pétrolière, dont les transports sont en grande partie assurés par ses moyens propres. Par contre, on attend de l'expansion de la métallurgie et de la construction, des augmentations de livraisons à ces secteurs respectivement de 50 % et de 33 %.

Les dépenses de la consommation privée pour les transports augmentent plus que proportionnellement aux revenus. Ceci résulte avant tout d'une augmentation de 42 % des dépenses dans les garages, suite à l'évolution rapide de la motorisation. Les transports en commun, au contraire, n'augmenteraient que d'environ 19 %.

La valeur ajoutée connaîtra une hausse d'environ 26 %, parallèlement à l'évolution de la production.

de Belgische transportondernemingen met Congo, alsmede aan de overname door Air-Congo van de binnenlandse luchtvaartverbinding in Kongo). Dit betekent, wil men de voorziene ontwikkeling bereiken, dat voor de periode 1962-1965 de sector zijn exportbedrijvigheid moet doen stijgen met nagenoeg 26 %, met inbegrip van de transitotransportverrichtingen uitgevoerd door Belgische ondernemingen.

De invoer van materialen heeft betrekking op de inkopen in het buitenland van grond- en hulpstoffen (bv. brandstof) en vervangstukken ten behoeve van de sector. De weerhouden stijging van 28 % wordt sterk beïnvloed door de inkoop van vervangstukken voor de garages.

De vermeerdering van de import van vervoersprestaties met 50 % van 1959 tot 1965 moet gezien worden in het licht van de vrij belangrijke inspanning van de exportactiviteit van de industrie, alsmede van de corresponderende verhoging van de importvolumes van grond- en hulpstoffen. Het is bovendien duidelijk dat de geleidelijke realisatie van de vrijheid van beroepsvervoer in Benelux en in de E.E.G. gepaard zal gaan met een toenemende import van vervoersdiensten.

De specialisatie in de internationale handelsbetrekkingen, en in het bijzonder de proportioneel snellere verhoging van de export en de import zullen eveneens op het gebied van het vervoer hun invloed uitoefenen, zodat hier een verhoogd actievelid ligt.

De acceleratie van de industriële activiteit in ons land zal ook op de binnenlandse transportactiviteit haar weerslag hebben. De sector zal zijn leveringen van vervoers- en verkeersprestaties zien verhogen met nagenoeg 31 % tijdens de periode 1959-1965. Traditioneel heeft het grootste aandeel betrekking op het vervoer van energie (vnl. de steenkolen), produkten van de metaalnijverheid en bouwmaterialen. Met de structurele wijzigingen, die zich geleidelijk zullen voltrekken in de energiesectoren, zal niettegenstaande een stijgende globale produktie een minder dan proportionele vraag naar vervoersdiensten ontstaan. De wijzigingen die zich vermoedelijk het sterkste zullen laten voelen zijn de vermindering in de nationale steenkolenproduktie, gepaard gaande met een geleidelijk toenemende bevoorrading uit het buitenland, en de vermeerdering van de activiteit van de petroleumindustrie, waarvan het transport grotendeels met eigen middelen gebeurt. Daarentegen wordt verwacht, dat met de expansie van de produktie in de metaalnijverheid en in het bouwbedrijf de leveringen aan deze sectoren respectievelijk met 50 % en met 33 % zullen toenemen.

Met de stijgende levensstandaard van de bevolking vertonen de bestedingen van de particuliere consumptie voor transport de neiging meer dan proportioneel te verhogen. Het is evenwel zeker dat een vrij belangrijk gedeelte van de stijging dezer bestedingen ten goede zal komen aan de garages (ze werd geraamd op 42 %), wegens de snelle toeneming van de motorisatie in ons land. De gemeenschappelijke vervoermiddelen daarentegen zullen slechts een verhoging kennen van ongeveer 19 %.

Parallel met de evolutie van de produktie, zal de toegevoegde waarde een vermeerdering van ongeveer

Ceci suppose un effort pour augmenter le rendement des matières consommées. Il sera particulièrement marqué dans le domaine de l'énergie, où la consommation n'augmenterait que de 20 %, en partie, grâce au remplacement d'énergie primaire par des formes secondaires à plus haut rendement (par exemple, l'électrification des chemins de fer belges). Par contre, la motorisation croissante fera augmenter de 29 % les achats à l'industrie de transformation des métaux.

a) *Le transport par voies ferrées.*

Entre 1959 et 1965, le transport de personnes et de marchandises par chemins de fer ne connaîtra qu'une légère expansion comparée à l'activité des autres branches du secteur.

1. L'activité de la S.N.C.B., en ce qui concerne le transport des marchandises, connaîtra un accroissement du trafic international et de transit, qui accroîtra l'importance des grandes lignes axiales.

Celles-ci auront également une activité accrue pour le transport de personnes, qui connaîtra d'ailleurs une augmentation plus forte que le transport des marchandises.

Cette évolution orientera les efforts de la S.N.C.B. pour la modernisation de son infrastructure et de son exploitation. L'existence d'un programme d'investissements approuvé par le Gouvernement, devra permettre d'éviter à l'avenir que des projets de rationalisation soient reportés de façon répétée. Les chemins de fer devront surmonter les oppositions à leurs initiatives pour accomplir leur exploitation et en particulier pour la suppression des lignes non-rentables.

Ces deux facteurs auront une influence importante sur les possibilités d'assainissement financier.

Pendant la période 1962-1965, la S.N.C.B. activera le processus de reconversion de la traction. Cette politique conduira à la suppression de la traction-vapeur pour la fin de 1965; en 1961, cette traction intéressait encore 28 % du nombre total de train-km. En outre, il convient de signaler que l'exploitation d'un certain nombre de petites lignes sera simplifiée et que, pour le transport de voyageurs, les autobus de substitution permettront un service meilleur et plus efficient.

Sur la ligne axiale Bruxelles-Mons-Quévy, la traction électrique sera instaurée en 1963. La ligne Erquelines-Herbetal, où le travail est déjà entamé, passera progressivement à la traction électrique pendant la période 1964-1967. Pour les autres voies axiales, l'infrastructure et son équipement seront adaptés aux exigences de la technique ferroviaire moderne. En outre, l'infrastructure sera adaptée aux besoins de l'expansion industrielle et commerciale du pays, notamment

26 % kennen. Deze gunstige ontwikkeling houdt in, dat de sector een inspanning zal ondernemen om het rendement van de verbruikte grond- en hulpstoffen te verhogen, en wel in het bijzonder met betrekking tot de energie. Deze rendementsverhoging houdt grotendeels verband met de substitutie van primaire door secundaire energiebronnen (elektrificatie en dieselsatie van de spoorwegen bij voorbeeld), waardoor deze inputs slechts met 20 % zullen toenemen. Daarentegen zal de toenemende motorisatie de inkopen bij de metaalverwerkende nijverheid doen toenemen met 29 %.

a) *Het vervoer per spoor.*

Tussen 1959 en 1965 zal het personen- en het goederenvervoer slechts een relatief geringe expansie kennen bij de spoorwegen, vergeleken bij de activiteit van de overige transporttakken.

1. De activiteit van de N.M.B.S. in het goederenvervoer zal vermoedelijk toenemen wat het internationale en transitverkeer betreft. Deze evolutie zal de betekenis van de grote axiale lijnen nog versterken.

Ook voor het personenvervoer zullen de hoofdlijnen een grotere activiteit te verwerken hebben. Het personenvervoer zal trouwens geen grotere vermeerdering kennen dan het goederenverkeer.

In het licht van deze ontwikkeling zullen de inspanningen van de N.M.B.S. met betrekking tot de modernisering van de infrastructuur en van de exploitatie bijzonder hoog zijn. Het bestaan van een investeringsprogramma, dat door de Regering werd goedgekeurd, dient in de toekomst te verhinderen, dat de rationalisatieprojecten telkens opnieuw worden uitgesteld. Tevens zullen de spoorwegen de weerstand, die zij ondervinden bij hun initiatieven tot versoepeling van de exploitatie, en in het bijzonder het verzet tegen de afschaffing van onrendabele lijnen, moeten trachten te ondervangen.

Deze twee factoren zullen een belangrijke invloed hebben op de mogelijkheden tot financiële sanering.

Tijdens de periode 1962-1965 zal de N.M.B.S. de reconversie van de tractie op versnelde wijze doorvoeren. Deze politiek zal ertoe leiden, dat tegen het einde van 1965 de stoomtractie, die in 1961 nog ongeveer 28 % van het aantal trein-Km voor haar rekening nam, vermoedelijk niet meer zal gebruikt worden. Bovendien zal de exploitatie van een aantal kleinere lijnen vereenvoudigd worden en voor het reizigersvervoer zullen substitutiebussen een betere en efficiënte vervoersgelegenheid bieden.

Op de hoofdlijn Brussel-Bergen-Quévy zal de elektrische tractie in 1963 worden ingesteld. De lijn Erquelines-Herbetal, waar reeds met de werken werd aangevangen, zal tijdens de periode 1964-1967 geleidelijk naar de elektrische tractie overgeschakeld worden. Voor andere axiale lijnen zal de infrastructuur en haar uitrusting worden aangepast aan de eisen van de moderne spoorwegtechniek. Bovendien zal voor de industriële en commerciële expansie van ons land een

dans le Borinage, la Basse-Meuse et d'autres zones de développement, de même que dans les ports maritimes d'Anvers et de Gand.

Pour terminer la dieselisation, la S.N.C.B. prévoit encore, compte tenu des marchés déjà passés à fin 1962, la commande de 300 locomotives et tracteurs diesel à notre industrie nationale. En ce qui concerne le matériel roulant, une partie du parc de wagons sera remplacée et spécialisée. La capacité existante de voitures pour voyageurs sera probablement suffisante pour les prochaines années. Les montants d'investissements correspondants à ces travaux et commandes sont donnés au Titre III, dans le chapitre sur les investissements des entreprises publiques.

En même temps, la S.N.C.B. poussera l'augmentation des rendements afin d'obtenir des réductions de coûts. Une véritable politique commerciale implique cependant que lui soit accordé suffisamment de liberté d'action en matière de tarification.

Ceci semble nécessaire afin de pouvoir adapter les tarifs aux coûts réels, ce qui entraînerait probablement certaines modifications fondamentales. Une telle politique tarifaire est d'autant plus souhaitable que, dans le cadre de la C.E.E., des efforts sont entrepris afin d'obtenir une uniformisation européenne des critères de tarification.

2. Le transport de marchandises à la S.N.C.V. n'a actuellement qu'une importance fort minime et on prévoit que, d'ici 1965, ce trafic deviendra presque inexistant. Par contre le transport de personnes accuse une légère tendance à l'augmentation.

Dans les prochaines années, la Société poursuivra sa politique de substitution des autobus aux tramways, et l'exploitation de la voie ferrée ne sera maintenue que sur quelques lignes importantes.

3. L'amélioration des conditions de circulation dans les grandes agglomérations dépendra en grande partie de la réforme et de la modernisation des transports urbains.

Une commission spéciale du Ministère des Communications a été chargée d'un examen approfondi des possibilités d'action en la matière. De plus, des commissions régionales recherchent pour les plus grandes agglomérations, les solutions les plus adéquates pour aboutir autant que possible à une séparation des trafics collectif et individuel par la mise en siège propre du transport en commun ou sa mise en souterrain sous les carrefours ou sous les artères les plus encombrées (semi-métro).

Ce programme devra entraîner une refonte de la structure actuelle des réseaux urbains : concentration des lignes ferrées et établissement en surface d'un réseau complémentaire d'autobus.

La mise en chantier des premiers ouvrages pourra avoir lieu vers 1964-1965. On peut prévoir dès lors que la production de services de ces transports en commun augmentera régulièrement.

recks infrastructurele werken uitgevoerd worden in de Borinage, de Basse-Meuse en andere ontwikkelingszones, alsook in de zeehavens van Antwerpen en Gent.

Met het oog op de voltooiing van de dieselisatie voorziet de N.M.B.S., benevens de tegen einde 1962 voorziene aankoopovereenkomsten, nog de bestelling van 300 diesellocomotieven en tractoren bij onze nationale industrie. Wat het rollend materieel betreft wordt voorzien dat een gedeelte van het goederenwagenpark zal moeten worden vervangen en gespecialiseerd. Vermoedelijk zal de aanwezige capaciteit aan reizigersrijtuigen volstaan voor de eerstkomende jaren. De met deze investeringen corresponderende bedragen worden besproken bij de investeringen van de overheidsondernemingen (Titel III). Met betrekking tot haar bedrijfseconomische toestand zal de N.M.B.S. haar aandacht voornamelijk richten op de verhoging van de efficiëntie van haar produktie, ten einde de kostprijzen te drukken. Een waar commercieel georiënteerd beleid houdt evenwel in, dat haar voldoende bewegingsvrijheid zou verleend worden met betrekking tot de tarifiering. Dit blijkt volstrekt nodig te zijn, opdat de tarieven zouden kunnen aangepast worden aan de werkelijke kostenverhoudingen, waardoor wellicht enkele fundamentele wijzigingen zullen moeten ingestudeerd worden. Een dergelijke tariefpolitiek dringt zich des te meer op daar ook in het kader van de E.E.G. een Europese uniformisatie in de tariefcriteria nagestreefd wordt.

2. Het goederenvervoer bij de N.M.V.B. heeft thans reeds een zeer geringe betekenis gekregen en er wordt vermoed, dat tegen 1965 dit vervoer tot een minimum zal gedaald zijn. Daarentegen vertoont het vervoer van personen een licht stijgende tendens.

Voor de komende jaren zal de maatschappij haar substitutiebeleid (trams door bussen) voortzetten, waarbij het smalspoorverkeer alleen op enkele zeer drukke lijnen zal behouden blijven.

De verbetering van de verkeersvoorwaarden in de grote agglomeraties zal grotendeels afhangen van de modernisering en de hervorming van het stedelijk vervoersapparaat.

Een bijzondere commissie bij het Ministerie van Verkeerswezen werd belast met een grondig onderzoek naar de actiemogelijkheden in dit domein. Bovendien zullen regionale commissies voor de grote agglomeraties de meest aangepaste oplossingen moeten ter studie nemen, ten einde te komen tot een zo groot mogelijke scheiding tussen het gemeenschappelijk en het individueel vervoer, door middel van eigen rijvlakken of van ondergrondse verbindingen onder de kruispunten of zelfs de drukste verkeerswegen.

Dit programma zal een structurele aanpassing van het huidige net noodzakelijk maken : concentratie van spoorlijnen en het inrichten van een complementair autobusnet.

De eerste aanbestedingen van deze werken zouden tegen 1964-65 kunnen voorzien worden. Bijgevolg mag verwacht worden dat de produktie van diensprestaties door de gemeenschappelijke vervoermiddelen regelmatig zal toenemen.

b) *Les transports fluviaux.*

Les transports de marchandises par voies fluviales augmenteront d'environ 20 % entre 1959 et 1965 pour le trafic intérieur et international. L'évolution de la navigation intérieure sera influencée par les modifications de structure dans les secteurs énergétiques. Le déclin de la production nationale de charbon sera compensé partiellement par des importations de combustibles solides.

Le programme d'investissements dans les voies navigables et en particulier la réalisation d'un réseau d'une capacité de 1.350 tonnes, et de 2.000 tonnes pour certaines relations, ouvrira à la navigation intérieure de nouvelles possibilités.

Pour les prochaines années, on prévoit que la modernisation de la batellerie sera poursuivie : le nombre des bateaux motorisés augmentera; il y aura également un accroissement du tonnage moyen des bateaux et la navigation par poussage connaîtra un début de réalisation. D'autre part, la modernisation du réseau fluvial permettra une rotation plus rapide des unités, assurant une plus grande productivité de transport. Dans ces circonstances, une extension de la capacité de la flotte intérieure ne sera pas nécessaire.

En ce qui concerne la politique tarifaire de la navigation intérieure, il faut attirer l'attention sur la direction que prend la politique des transports européens. Il conviendra de rechercher une meilleure adaptation aux coûts sociaux, afin d'établir des conditions de concurrence, sur une base plus saine, avec les autres moyens de transports.

c) *Les transports routiers.*

Si c'est l'utilisation de véhicules propres qui va surtout augmenter pour les transports de personnes, on peut cependant s'attendre à une augmentation dans le transport professionnel.

Du fait de ses caractéristiques, le transport des marchandises par route connaîtra une expansion, dont il est malaisé de prévoir le rythme exact. En effet, si l'évolution de la législation en matière de transports professionnels a permis aux entreprises d'augmenter considérablement leurs possibilités, on ne dispose d'aucune statistique valable permettant une analyse de l'évolution des volumes transportés.

Par ailleurs, les libérations prévues, sur le plan international — et déjà partiellement réalisées dans le cadre de l'Union économique Benelux — sont susceptibles de modifier le degré de participation des transporteurs belges au trafic international. Il est essentiel que les entreprises de transports routiers fassent un réel effort dans ce domaine.

b) *Het vervoer op de binnenwateren.*

De vooruitzichten met betrekking tot het binnenscheepvaart en internationaal goederenvervoer door de binnenscheepvaart blijken te wijzen op een vermeerdering van ongeveer 20 % tussen 1959 en 1965. De ontwikkeling in de binnenscheepvaart zal vanzelfsprekend de weerslag ondergaan van de structuurwijzigingen die zich zullen voltrekken in de energiesector. De vermindering van de nationale steenkolenproductie zal evenwel voor een gedeelte gecompenseerd worden door de import van vaste brandstoffen.

De door de overheid geplande intensivering van de investeringen in de waterwegen, en voornamelijk het tot stand komen van een uitgebreider net van waterwegen met een capaciteit van 1.350 ton, en voor sommige relaties, van 2.000 ton zal voor de binnenscheepvaartvloot nieuwe mogelijkheden openstellen.

Er wordt verwacht dat de modernisering van de vloot zich tijdens de komende jaren zal voortzetten zodat naast de toenemende verhouding motorschepen, eveneens een verhoging zal optreden in de gemiddelde tonnemaat der schepen en dat de duwvaart een begin van realisatie zal krijgen. De modernisering van de waterwegen zal anderzijds een snellere rotatie der schepen toelaten, waardoor een grotere productiviteit in de vervoersprestaties zal gerealiseerd worden, en bovendien waarschijnlijk geen capaciteitsuitbreiding van de vloot zal nodig zijn.

In verband met de tariefpolitiek van de binnenscheepvaart moet gewezen worden op de richting die ingeslagen wordt door de Europese vervoerspolitiek. Men dient te zoeken naar een juistere aanpassing aan de ware sociaal-economische kosten, opdat de concurrentieverhoudingen met de overige transporttakken op een gezondere basis zouden kunnen verlopen.

c) *Het vervoer op de weg.*

Terwijl voornamelijk het personenvervoer met eigen middelen een vrij sterke expansie zal kennen, mag nochtans aangenomen worden dat ook het professioneel personenvervoer op de baan zal toenemen.

Het goederenverkeer op de weg zal, gelet op zijn karakteristieken, in de komende periode een expansie kennen, die echter moeilijk te ramen is. Inderdaad, indien de evolutie van de wetgeving inzake beroepsvervoer aan de ondernemingen de mogelijkheid geboden heeft tot een zeer aanzienlijke capaciteitsuitbreiding, beschikt men over geen enkele betrouwbare statistiek, die een analyse van het vervoerde volume toelaat.

Anderdeels mag worden verwacht dat de voorziene liberalisatie op internationaal vlak — en die trouwens reeds gedeeltelijk is verwzenlijkt in het kader van de Economische Benelux-unie — een wijziging met zich zou kunnen meebrengen van de deelnamen van Belgische beroepsvervoerders in het internationale transport. Trouwens er dient aangedrongen, opdat de betrokken vervoersondernemingen in dit domein een reële inspanning zouden doen.

De toute façon, il faudra accroître la productivité de cette branche d'activité en particulier en ce qui concerne le degré d'utilisation des véhicules qui, d'après certains renseignements se situe à 50 % et devrait être relevé pour améliorer la rentabilité des entreprises et, en même temps, réduire les coûts de transport.

L'exploitation des transports routiers sera facilitée par l'effort considérable entrepris par les pouvoirs publics pour l'amélioration et le développement de notre réseau. Des précisions sont données au Titre III, dans le chapitre sur les investissements publics.

d) *Le trafic aérien.*

Les difficultés rencontrées par les sociétés de transport aérien paraissent devoir subsister pendant la période envisagée. Si les prévisions de développement du trafic aérien restent favorables, le régime de droit international, qui conditionne l'accès à cette branche de transports, ne paraît pas devoir évoluer sensiblement au cours des prochaines années.

Dans cette situation, il est peu probable que le rythme d'accroissement européen, de 14 à 15 % par an, puisse être atteint pour l'ensemble des services belges, même dans le cadre d'ententes entre les entreprises de transport. Une prévision de progression du volume de transport de l'ordre de 11 % par an semble plus adaptée à notre position.

Quant aux questions du coefficient d'occupation et des tarifs, elles appellent des réserves. A moyen terme, il est vraisemblable que la plupart des tarifs seront réduits. Toutefois certains seront maintenus, voire augmentés, parce que sur des secteurs déterminés les recettes unitaires sont inférieures aux prix de revient, et dans ce cas, l'amélioration du coefficient d'occupation ne remédie pas aux difficultés. Dans l'immédiat, l'I.A.T.A. envisage d'ailleurs une hausse tarifaire pour certaines relations déficitaires. D'autre part, elle préconise des mesures énergiques contre les pratiques tarifaires déloyales.

e) *Les ports maritimes.*

La modernisation des ports maritimes belges qui a été prévue depuis un certain temps déjà, sera poursuivie énergiquement pendant la période 1962-1965. Les investissements du programme, tant pour le port d'Anvers que pour celui de Gand, accusent une nette augmentation. Cependant, même après 1965, les efforts devront être poursuivis afin d'adapter les ports aux exigences de la manutention moderne des marchandises.

L'activité à Anvers et dans les autres ports sera influencée à la fois par l'accroissement des exportations et des importations de l'industrie belge, et par le

Het blijkt nodig te zijn de aandacht te vestigen op de noodzakelijkheid tot het opvoeren van de produktiviteit van dit vervoer, vnl. wat de gebruikscoefficiënt van de voertuigen betreft, die volgens bepaalde aanwijzingen ongeveer 50 % bedraagt. Het komt gewenst voor deze coëfficiënt te verhogen, waardoor het mogelijk zal zijn de rentabiliteit van de vervoersondernemingen te verhogen tegelijk met een prijsverlaging.

De exploitatie van het wegvervoer zal in belangrijke mate vergemakkelijkt worden door de zware inspanningen van de overheid met betrekking tot de verbetering en de uitbouw van het wegennet. Preciezer gegevens vindt men in het hoofdstuk gewijd aan de overheidsinvesteringen (in titel III).

d) *De luchtvaart.*

De moeilijkheden waarmee de luchtvaartmaatschappijen werden geconfronteerd blijken tijdens de beschouwde periode te zullen aanhouden. Hoewel de vooruitzichten met betrekking tot de ontwikkeling van het luchtvervoer gunstig blijven, blijkt het internationaal luchtvaartrecht, dat de deelneming aan deze vervoersbedrijvigheid conditionneert, weinig te zullen veranderen tijdens de eerstvolgende jaren.

In deze omstandigheden is het weinig waarschijnlijk dat het Europese groeiritme van 14 à 15 % per jaar door de gezamenlijke Belgische diensten zal kunnen worden bereikt, zelfs ingeval van entente tussen de vervoersondernemingen. Een groeiritme van 11 % per jaar schijnt meer aan te sluiten bij de mogelijkheden.

Met betrekking tot de ladingscoëfficiënt en de tarieven dient een zeker voorbehoud te worden gemaakt. Op halflange termijn is het waarschijnlijk dat de meeste tarieven zullen dalen. Nochtans zullen sommige onveranderd blijven, en zelfs verhoogd worden, daar de inkomsten per eenheid lager zijn dan de kostprijs, en in dergelijke gevallen brengt de verhoging van de ladingscoëfficiënt geen verbetering van de toestand. Voor bepaalde deficitaire lijnen voorziet de I.A.T.A. trouwens een tariefverhoging. Anderzijds overweegt ze het voorschrijven van energieke maatregelen ter bestrijding van oneerlijke tariefpraktijken.

e) *Zeehavens.*

De modernisering van de Belgische zeehavens, die reeds een hele tijd in het vooruitzicht werd gesteld, zal tijdens de periode 1962-1965 krachtig doorgezet worden. Inderdaad, de in het programma voorziene investeringen, zowel voor de haven van Antwerpen als deze van Gent, vertonen een zeer sterke verhoging. Nochtans zullen ook na 1965, de inspanningen voor de aanpassing van de havens aan de eisen van de moderne goederenomslog moeten worden voortgezet.

De goederenbehandeling van de haven van Antwerpen en van de andere havens zal worden beïnvloed door de export- en importvermeerdering van de Bel-

trafic international qui se développera avec l'expansion économique des pays voisins.

Les postes, télégraphes et téléphones.

Les Postes, ainsi que la Régie des Télégraphes et Téléphones, concentreront leurs efforts sur la modernisation de leurs services. Le trafic postal croîtra d'environ 16,5 % entre 1959 et 1965. Afin de pouvoir suivre cette évolution l'Administration des Postes continuera ses efforts de modernisation.

La R.T.T. devra orienter son action sur deux fronts : d'une part sur l'extension du réseau et l'absorption d'un trafic téléphonique croissant et, d'autre part, sur l'automatisation du réseau. Le trafic télégraphique, par contre, sera probablement en régression, suite à l'effet de substitution en faveur du télex et du téléphone.

Il est prévu que le trafic par télex connaîtra une extension rapide et croîtra d'environ 100 % entre 1959 et 1965.

Le programme d'investissement de la R.T.T. permettra de répondre à la demande croissante dans les communications.

Signalons enfin que la politique des transports devra viser à une coordination qui assure de saines conditions de concurrence aux différents modes de transport. Des résultats satisfaisants ne pourront toutefois être obtenus à l'échelle nationale, et il faudra pousser à l'élaboration d'une politique commune dans la Communauté Européenne.

*
**

CONCLUSIONS.

ORIENTATION DE LA POLITIQUE INDUSTRIELLE.

Après cette analyse des différents secteurs, on peut essayer de dégager les lignes de force de l'expansion proposée.

En effet, la Belgique se trouve aujourd'hui au seuil d'importantes transformations structurelles.

La structure de production qui a fait la prospérité du pays était basée sur l'exportation de demi-produits industriels qui ont traditionnellement eu un accès plus facile aux marchés extérieurs.

Aujourd'hui, ce type d'exportations rencontre des difficultés croissantes.

gische nijverheid en door het internationaal verkeer, dat zich zal ontwikkelen met de economische expansie in de naburige landen.

Post, Telegraaf en Telefoon.

De Posterijen zowel als de Regie van Telegraaf en Telefoon zullen hun inspanningen concentreren op de modernisering in hun dienstverlening. Van 1959 tot 1965 zal het postverkeer met ongeveer 16,5 % toenemen. Ten einde deze evolutie te volgen zal het bestuur der Posterijen haar moderniseringsinspanningen verder zetten.

De R.T.T. dient op twee fronten haar actie te richten : eensdeels op de uitbreiding van het net en het verwerken van het stijgend telefoonverkeer en anderdeels op de automatisatie van het net. Het telegraafverkeer daarentegen zal vermoedelijk nog afnemen in de toekomst wegens het verschijnen van de substitutie door de telex en door de telefoon.

Voorzien wordt dan ook dat het telexverkeer een vrij snelle uitbreiding zal kennen en dat het zal stijgen met ongeveer 100 % tussen 1959 en 1965.

Het investeringsprogramma uitgewerkt door de R.T.T. moet toelaten tegemoet te komen aan de stijgende behoefte in het berichtenverkeer.

Ten slotte moet gewezen worden op de noodzakelijkheid, de verkeerspolitiek te oriënteren naar een coördinatie waarbij gezonde concurrentieverhoudingen tussen de verschillende vervoerstakken wordt verzekerd. Bevredigende resultaten kunnen evenwel niet op nationaal vlak bereikt worden, zodat de totstandkoming van een gemeenschappelijke vervoerspolitiek moet worden nagestreefd in het raam van E.E.G.

*
**

CONCLUSIES.

RICHTLIJNEN VOOR DE INDUSTRIELE POLITIEK.

Na deze analyse van de verschillende sectoren mag men trachten om de krachtlijnen van het voorgestelde expansieprogramma naar voren te brengen.

Heden staat België inderdaad aan de vooravond van belangrijke structurele veranderingen.

De structuur van de produktie die de voorspoed van het land is geweest steunde op de uitvoer van half-afgewerkte produkten, welke traditiegetrouw gemakkelijker toegang kregen op de buitenlandse markten.

Heden stuit dit soort uitvoer op steeds groeiende moeilijkheden. In een wereld die zich snel industriali-

Dans un monde qui s'industrialise, avec des salaires et parfois même des coûts d'énergie plus bas que les nôtres, la spécialisation dans les produits demi-finis apparaît insuffisante pour assurer la croissance de l'économie nationale. Comme on l'a vu, ce sont typiquement les problèmes auxquels se heurtent des branches comme le verre à vitre, le ciment, les engrais, certains secteurs du textile, etc.

Si notre situation vis-à-vis des pays en voie d'industrialisation se modifie, il en va de même de celle vis-à-vis des pays industrialisés. A l'intérieur de l'Europe où les conditions de coût et l'équipement industriel sont comparables aux nôtres, la concurrence se fondera avant tout sur le progrès technique tant dans le développement des produits que dans celui des méthodes de production.

Le Marché Commun, en permettant la libre circulation des produits finis dans la communauté, va renforcer la concurrence dans ce domaine. Sa réalisation entraînera à la fois un accroissement rapide du commerce international et la nécessité d'une grande spécialisation. Si les entreprises les plus efficaces pouront grâce à cela accélérer leur expansion, celles au contraire qui ont vécu dans le passé, de la vente, sur un marché intérieur protégé, de produits ou de matériel techniquement dépassés ou fabriqués par des procédés trop onéreux, vont rencontrer des difficultés croissantes. Ici aussi, la nécessité d'une évolution des structures s'imposera.

Mais, au moment où la nécessité de cette transformation structurelle se fait sentir, la réalisation du Marché Commun nous offre une chance particulièrement favorable de la réussir. Le Marché Commun présente, en effet, une modification complète des conditions de nos échanges extérieurs en nous offrant pour la première fois un marché large et ouvert où des niveaux de vie élevés permettent d'écouler des volumes considérables de produits finis.

Cette orientation vers une transformation plus avancée de nos produits implique certaines conditions.

Un pays comme le nôtre ne doit pas vouloir développer simultanément tous les types de production. Dans le concert européen, nous devons rechercher les spécialités qui nous donnent une place sur les marchés voisins.

La fabrication de produits finis, souvent trop dispersée aujourd'hui, devra se réorganiser sur la base d'entreprises pouvant servir d'importantes masses de consommateurs pour des produits plus spécialisés. Cette évolution devra se faire en transformant nos capacités existantes et en utilisant les compétences et les méthodes qui ont fait l'efficacité de nos entreprises.

seert, met lonen en soms met energiekostprijzen die lager dan de onze zijn, blijkt de specialisatie in half-afgewerkte produkten onvoldoende om de groei van de nationale economie te verzekeren. Zoals men het heeft kunnen vaststellen, zijn dit de typische problemen van de sectoren zoals het raamglas, cement, meststoffen, sommige textielsectoren, enz.

Deze wijziging treedt niet alleen op ten aanzien van de ontwikkelingslanden maar geldt eveneens voor de reeds geïndustrialiseerde landen. In Europa, waar de voorwaarden inzake kosten en industriële uitrusting met de onze vergelijkbaar zijn, zal de basis van de concurrentie hoofdzakelijk gesteund zijn op de technische vooruitgang zowel voor de ontwikkeling van de produkten als voor de produktiemethoden.

De Gemeenschappelijke Markt die het vrije verkeer binnen de Gemeenschap van afgewerkte produkten toelaat, zal de mededinging op dit gebied versterken. De verwezenlijking ervan zal naast een snelle groei van de internationale handel, de noodzakelijkheid meebrengen van een verder doorgedreven specialisatie. Indien de meest efficiënte ondernemingen, dank zij deze ontwikkeling, hun expansie zullen kunnen versnellen, zijn integendeel groeiende moeilijkheden te verwachten voor de bedrijven die zich in het verleden in stand hielden door de verkoop op een binnenlands beschermde markt van produkten of materiaal die technisch voorbijgestreefd waren of volgens te dure methodes vervaardigd werden. Ook dringt zich de noodzakelijkheid op van een ontwikkeling van de structuren.

Op het huidig ogenblik, dat deze noodzakelijkheid tot structurele veranderingen zich laat voelen, biedt de verwezenlijking van de Euromarkt ons een bijzonder gunstige kans tot slagen. De Gemeenschappelijke Markt stelt inderdaad een totale verandering in de voorwaarden van onze buitenlandse betrekkingen voor, door ons voor de eerste maal een uitgestrekte en open markt aan te bieden waar de hoge levensstandaard toelaat aanzienlijke hoeveelheden afgewerkte produkten af te zetten.

Deze oriëntatie naar een verder doorgedreven verwerking van onze produkten stelt aan onze nijverheid echter zekere voorwaarden.

Een land als het onze mag zich niet tegelijkertijd op alle produktietypes willen toeleggen. Op Europees vlak gezien zullen wij specialiteiten moeten kiezen, die ons een plaats op de naburige markten bezorgt.

De produktie van afgewerkte produkten, die thans nog te dikwijls verspreid is, dient zich te reorganiseren op dezelfde basis als grote bedrijven die grote massa's verbruikers kunnen dienen voor meer gespecialiseerde produkten. Deze evolutie moet gebeuren door de bestaande capaciteiten om te schakelen en door gebruik te maken van de bevoegdheid en de methodes die de basis zijn geweest van de huidige doelmatigheid van onze bedrijven.

Le processus indispensable de concentrations et d'accords qui a déjà atteint une grande ampleur au cours des récentes années devra être poursuivi.

Cette orientation devra enfin s'appuyer sur la recherche scientifique et technologique, qui doit fournir la base des reconversions nécessaires en même temps qu'une source directe d'expansion.

De ces orientations découlent deux conséquences pour le programme :

1. Tout d'abord, il faut attendre un développement très rapide des importations : même si nous en avons la tentation, nous ne pourrions continuer à faire ce que nos voisins peuvent produire mieux que nous. Nous devons en contrepartie rechercher des spécialités dynamiques à l'exportation. Plus nombreuses et mieux orientées seront-elles, plus vite nos exportations pourront augmenter et plus vite aussi, nous pourrions accroître nos importations et notre niveau de vie.

A cet égard, les exportations ne constituent pas, dans le programme, un résidu entre la production et les ventes intérieures. Le programme est tout entier orienté vers les exportations qui constituent pour la plupart des secteurs, le facteur décisif de développement.

2. Dans cette optique de spécialisation internationale, aucun des secteurs industriels, tels qu'ils ont été définis, n'est dans sa totalité en expansion rapide ou en expansion lente. Chacun d'entre eux va devoir réorienter sa production dans les directions indiquées. Chacun d'entre eux comprend des entreprises susceptibles d'un développement important; chacun aussi en comprend dont l'existence est menacée si l'effort nécessaire n'est pas fait.

Les différences très sensibles entre les taux de croissance sectoriels ne sont que des moyennes qui ne sont pas nécessairement significatives pour l'expérience des entreprises individuelles.

Dans la période de transformation rapide des marchés que nous connaissons aujourd'hui, la position compétitive est peut être plus importante que le rythme d'expansion à long terme des marchés. Ultérieurement toutefois, il est probable que les conditions de concurrence seront plus difficiles pour les produits où l'expansion de la demande est moins rapide. Aussi il importe de créer un nombre suffisant de spécialités dans les domaines en forte expansion : il s'agit en général de produits nouveaux, répondant aux besoins nouveaux d'un niveau de vie élevé, faisant appel à de nouvelles matières ou incorporant les nouveaux progrès de la technique.

Telle sont les grandes orientations que devra prendre l'économie belge. Elles sont déjà amorcées chez un bon nombre d'entreprises et se poursuivront au-delà de la période que couvre le programme. Néanmoins, cette période sera décisive par les options que prendront les entreprises pour faire face au Marché Commun en voie de réalisation.

Het onontbeerlijke proces van concentraties en overeenkomsten die reeds tijdens de laatste jaren een grote omvang hadden aangenomen, zal moeten worden verder doorgevoerd.

Deze oriëntatie zal ten slotte moeten steunen op het technologisch en wetenschappelijk onderzoek, basis voor de noodzakelijke reconversies en tevens dienend als rechtstreekse bron van de expansie.

Uit deze oriëntaties zijn er voor het programma twee gevolgen af te leiden :

1. Vooreerst dient men tot een zeer snelle ontwikkeling van de uitvoer te komen : zelfs zo wij er ons toe geneigd voelen, mogen wij niet doorgaan met het vervaardigen van de produkten die onze burens beter kunnen produceren dan wij. Daartegenover moeten wij dynamische specialiteiten stellen om uit te voeren. Hoe talrijker en hoe beter georiënteerd deze zijn des te sneller zal onze uitvoer toenemen, en des te sneller zullen ook onze invoer en levensstandaard verbeteren.

In dit verband wordt erop gewezen dat in het programma onze uitvoer niet de betekenis heeft van een residuwaarde tussen de produktie en de binnenlandse verkoop. Het programma in zijn geheel is gericht op de uitvoer, die voor de meeste sectoren de doorslaggevende ontwikkelingsfactor zal vormen.

2. In deze optiek van internationale specialisatie verkeert geen enkele van de hierboven beschreven nijverheidssectoren in zijn geheel noch in snelle noch in trage expansie. Elke sector afzonderlijk zal zijn produktie moeten richten naar de aanwijzingen die hiervoor werden gegeven. Ze omvatten ieder bedrijven die een aanzienlijke ontwikkeling kunnen tegemoet gaan : of bedrijven waarvan het bestaan bedreigd is zo de vereiste inspanning niet wordt opgebracht.

De zeer gevoelige verschillen tussen de sectoriële groeipercenages zijn slechts gemiddelden die niet noodzakelijkerwijze de ervaring van de individuele bedrijven kenmerken.

In de periode van snelle marktwijzigingen die we thans kennen, is de competitieve plaats misschien van nog groter belang dan het expansieritme van de markten op lange termijn. Later, zullen waarschijnlijk de concurrentievoorwaarden nog moeilijker worden voor produkten die een minder snelle expansie van de vraag kennen. Het is dus noodzakelijk een voldoende aantal specialiteiten te scheppen in gebieden met sterke expansie : over het algemeen gaat het om nieuwe produkten, die beantwoorden aan de nieuwe behoeften van een hogere levensstandaard en waarvoor nieuwe materialen worden aangewend of die oorzaak zijn van nieuwe technische vooruitgang.

Dit zijn in grote trekken de richtingen die de Belgische economie zal te volgen hebben. Door een behoorlijk aantal bedrijven werd er reeds mee aangevangen om deze tendensen te realiseren die zich zeker zullen verder zetten na het verstrijken van het programma. Nochtans zal de huidige periode beslissend zijn ingevolge de opties die de bedrijven zullen moeten doen teneinde het hoofd te bieden aan de Gemeenschappelijke Markt die werkelijkheid wordt.

TITRE II

POPULATION ACTIVE ET EMPLOI.

Le succès du programme national d'expansion exige l'utilisation maximale de tous les moyens productifs, parmi lesquels le travail de la population constitue, dans notre pays, l'élément essentiel : il convenait, dès lors, de mettre l'accent sur la réalisation du plein emploi de la main-d'œuvre.

Cet objectif a déjà été déterminant dans le choix du rythme de croissance de la production nationale. Certes, le programme est caractérisé par la priorité accordée à l'effort de production, sans lequel un progrès social s'avère impossible; mais le choix du rythme de croissance est pourtant lié à l'évolution prévisible de la population belge et au désir d'en relever le niveau de vie par la création de nouvelles possibilités en matière de qualification et par une augmentation des revenus.

L'analyse des prévisions démographiques laisse entrevoir une augmentation du nombre des personnes actives dans les prochaines années. La phase de régression relative constatée dans un passé récent touche ainsi à sa fin. Toutefois, il sera nécessaire de mener une politique active de l'emploi. En effet, l'accroissement quantitatif de la population active doit être soutenu par la mise en œuvre de toutes les possibilités qu'offrent le perfectionnement des qualifications et les méthodes de réadaptation. Cet effort permettra à la main-d'œuvre occupée d'améliorer qualitativement sa force de travail.

CHAPITRE I.

L'évolution démographique.

Les problèmes que pose l'évolution démographique doivent être considérés essentiellement sur une longue période. En effet, les variations dans le nombre des naissances et des décès n'ont de répercussions qu'après plusieurs années. Le vieillissement relatif de la population belge peut ainsi être imputé, en majeure partie, à la forte natalité enregistrée pendant la période 1880-1910 — dont l'effet se fera sentir jusqu'en 1980 environ — et, d'autre part, à la faible natalité de la période comprise entre les deux guerres mondiales.

La stagnation, et même, comme il fut constaté dans les dernières années, la faible régression de la population active belge est due en majeure partie à ces facteurs.

Toutefois, les prévisions pour 1960-1970 se présentent plus favorablement. Si le taux de natalité s'est amélioré après la deuxième guerre mondiale, on ne peut cependant pas encore parler de rajeunissement. L'ampleur actuelle du processus de vieillissement ne permettra de constater les effets de la meilleure natalité de l'après-guerre que vers 1980.

TITEL II

ACTIVE BEVOLKING EN TEWERKSTELLINGEN.

Het succes van een nationaal expansieprogramma is afhankelijk van het optimaal gebruik van alle productieve middelen. In ons land vormt de arbeid der bevolking de belangrijkste natuurlijke bron van middelen. De klemtoon van een economisch expansieprogramma dient derhalve gelegd te worden op de realisatie van de volledige tewerkstelling der arbeidskrachten.

Dit opzet is trouwens mede bepalend geweest bij de keuze van het groeiritm van de nationale productie. Alhoewel het programma wordt gekenmerkt door de prioriteit met betrekking tot de inspanningen inzake de productie (zonder dewelke een sociale vooruitgang trouwens niet mogelijk is), houdt deze optie nochtans verband met de te voorziene evolutie van de Belgische bevolking en met de wens om de levensstandaard van de bevolking te verhogen door het scheppen van mogelijkheden inzake kwalificatie evenals door verbetering van het inkomensniveau.

Uit de op basis van bevolkingsvooruitzichten berekende projectie van de actieve bevolking blijkt dat voor de komende jaren een kwantitatieve toename van de actieven mag verwacht worden. De in het recente verleden vastgestelde fase van relatieve achteruitgang loopt aldus ten einde, doch het zal evenwel noodzakelijk zijn een aangepast actief beleid inzake tewerkstelling te voeren. Inderdaad, de kwantitatieve aangroei van de actieve bevolking dient gepaard te gaan met de inzet van alle beschikbare mogelijkheden inzake scholing en herscholing, ten einde een verhoging van de kwalitatieve productiekraft der tewerkgestelden te verkrijgen.

HOOFDSTUK I.

De demografische ontwikkeling.

De problemen met betrekking tot de demografische evolutie dienen essentieel op langere termijn te worden beschouwd. Inderdaad, de invloed van wijzigingen in de geboorten en sterften is slechts na verloop van verschillende jaren merkbaar. Zo is de relatieve veroudering van de Belgische bevolking censdeels toe te schrijven aan de zeer hoge geboortecijfers, die gedurende de periode 1880-1910 aangetekend werden — waarvan de gevolgen zich zullen laten voelen tot omstreeks 1980 —, en anderdeels aan de zeer lage geboortecijfers, die gedurende de periode tussen de twee wereldoorlogen geboekt werden.

De stagnatie, en zelfs — zoals in de laatste jaren vastgesteld werd — de geringe achteruitgang van de Belgische actieve bevolking is grotendeels aan de geciteerde factoren toe te schrijven.

De vooruitzichten voor de periode 1960-1970 zijn enigszins gunstiger, dank zij de ontwikkeling van de nataliteit na de tweede wereldoorlog. Er kan weliswaar nog niet gesproken worden van een verjonging (het verouderingsproces heeft nog de bovenhand); pas omstreeks 1980 zal deze werkelijk te merken zijn.

1. Evolution démographique pendant la période de 1947-1960.

De 1947 à 1960, la population totale de la Belgique a augmenté de quelque 666.000 habitants (7,8 %), ce qui équivaut à un accroissement annuel moyen de 0,6 %. Ce chiffre comprend le total des mouvements d'immigration de la même période (environ 106.000). Il appert en outre du tableau 78, que durant la même période, la population masculine a augmenté de 7,1 %, et la population féminine de 8,5 %.

L'analyse schématique, par structure d'âge, de l'évolution de la population fait ressortir les caractéristiques suivantes :

Tableau 78. — Evolution de la population totale en Belgique. Période 1947-1960. (Au 31 décembre de chaque année — en milliers).

Total											
0 - 14 ans		15 - 64 ans		65 ans et +		Hommes		Femmes		Total	
Hommes	Femmes	Hommes	Femmes	Hommes	Femmes	Nombre	%	Nombre	%	général	
Totaal											Alge-
0 - 14 jaar		15 - 64 jaar		65 jaar en +		Mannen		Vrouwen		meen	
Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Aantal	%	Aantal	%	totaal	
1947	888.4	864.1	2901.8	2948.0	409.5	500.4	4199.7	49.34	4312.5	50.66	8512.2
1950	920.3	895.5	2907.3	2968.0	429.4	533.1	4257.0	49.19	4396.7	50.81	8653.7
1955	994.9	958.8	2930.1	2983.9	448.0	580.5	4373.0	49.15	4523.2	50.85	8896.2
1957	1053.4	1011.8	2930.2	2973.9	455.4	602.0	4439.0	49.18	4587.7	50.82	9026.8
1959	1086.7	1048.6	2927.3	2974.9	463.9	627.5	4477.9	49.05	4650.9	50.95	9128.8
1960	1105.8	1067.0	2928.1	2977.7	463.9	635.6	4497.8	49.00	4680.3	51.00	9178.1

Source : Institut National de Statistique. Annuaire statistiques de Belgique. — Bruxelles.

a) les catégories d'âge les plus jeunes ont augmenté de 23,9 % pendant la période 1947-1960. Cet accroissement assez élevé est imputable à la natalité accrue après la deuxième guerre mondiale.

b) cette même période connaît une augmentation très réduite de la population dans les catégories d'âge actif (15-64 ans). Elle n'atteint que 0,9 %.

Par rapport à la population totale, on peut même parler de régression relative, puisque la part de la population d'âge actif qui y était de 68,7 % en 1947, est descendue jusque 64,3 % en 1960.

c) les catégories les plus âgées ont présenté une augmentation relativement forte : le nombre d'habitants âgés de 65 ans et plus est passé de 910.000 au 31 décembre 1947 à 1.099.500 en 1960, soit une augmentation de 20,8 %.

2. Prévisions démographiques pour la période 1960-1975.

Les prévisions démographiques sont régulièrement calculées, dans notre pays, par le Centre National de Calcul Mécanique auprès de l'Institut National de Statistique. Les hypothèses et éléments ci-après ont servi de base pour calculer les prévisions démographiques de la période 1960-1985 :

a) la base du calcul est l'estimation de la répartition par âge de la population en Belgique au 31 décembre

1. De demografische evolutie tijdens de periode 1947-1960.

Tijdens de periode 1947-1960 nam de totale bevolking in België toe met ongeveer 666.000 inwoners (7,8 %), hetgeen overeenstemt met een gemiddelde jaarlijkse aangroei van ongeveer 0,6 %. Dit cijfer omvat het saldo der buitenlandse migratiebewegingen over dezelfde periode (ongeveer 106.000). Uit tabel 78 blijkt bovendien, dat gedurende hetzelfde tijdperk de mannelijke bevolking met 7,1 % toenam, terwijl de vrouwelijke bevolking steeg met 8,5 %.

Bij de schetsmatige analyse van de ontwikkeling der bevolking, volgens de leeftijdsopbouw, komen de volgende kenmerken aan het licht :

Tabel 78. — De ontwikkeling van de totale bevolking in België. Periode 1947-1960 (telkens op 31 december — in duizendtallen).

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek : Statistische Jaarboeken van België, Brussel.

a) de jongere leeftijdsklassen (0-14 jaar) stegen tijdens de periode 1947-1960 met 23,9 %. Deze vrij hoge aangroei van het aantal jongeren is toe te schrijven aan de verhoogde nataliteit na de tweede wereldoorlog;

b) over dezelfde periode is een uiterst geringe toename van de bevolking in de actieve leeftijdsklassen (15-64 jaar) waar te nemen : ze bedroeg slechts 0,9 %.

In verhouding tot de totale bevolking is er zelfs een relatieve achteruitgang, vermits het aandeel in de totale bevolking van 68,72 % in 1947 daalde tot 64,34 % in 1960;

c) De oudere bevolkingsklassen vertoonden een vrij sterke aangroei : het aantal inwoners in de leeftijdsklassen 65 jaar en ouder stegen van 910.000 op 31 december 1947 tot 1.099.500 in 1960, hetzij met 20,8 %.

2. De demografische vooruitzichten voor de periode 1960-1975.

Demografische vooruitzichten worden in ons land regelmatig berekend door het Nationaal Centrum voor Mechanische Berekeningen bij het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Bij de in 1961 opgestelde previsie voor de periode 1960-1985 werden de volgende elementen en hypothesen gebruikt :

a) de basis der berekening berust op de raming van de verdeling per leeftijdsklasse van de bevolking in

1959. Cette estimation a été faite à partir du recensement de 1947 et compte tenu des mouvements de l'Etat civil;

b) l'hypothèse relative à la mortalité a été calculée par palier de 5 ans. Elle est basée sur l'extrapolation par année d'âge et par sexe d'une fonction exponentielle, qui tient compte des chiffres de mortalité enregistrés entre 1880-1890 et 1954-1957;

c) le Centre a procédé au calcul de quatre coefficients de fécondité. Dans un premier cas, les coefficients de 1959 ont été considérés comme constants. Dans les trois autres cas, ils ont été fixés respectivement à 10 %, 20 % et 30 % plus élevés que ceux de 1959. Le Bureau de Programmation Economique a basé ses calculs sur les résultats obtenus dans l'hypothèse des coefficients constants de 1959;

d) pour la répartition des naissances par sexe, il a été supposé que le coefficient de masculinité resterait constant et égal à la moyenne de la période 1948-1959;

e) enfin, signalons que le Centre National n'a inclus aucune hypothèse relative aux mouvements étrangers d'immigration dans ses calculs.

Les prévisions pour l'évolution de la population de 1960 à 1975 sont indiquées au tableau 79.

Tableau 79. — Prévisions pour l'évolution de la population en Belgique. Période 1960-1975. (En milliers).

	0 - 14 ans		15 - 64 ans		65 ans et +		Total		Total général
	Hommes	Femmes	Hommes	Femmes	Hommes	Femmes	Hommes	Femmes	
	0 - 14 jaar		15 - 64 jaar		65 jaar en +		Totaal		
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	
1960	1105,8	1067,0	2928,1	2977,7	463,9	635,6	4497,8	4680,3	9178,1
1965	1118,1	1071,6	2967,7	2994,0	518,3	714,4	4604,1	4780,0	9384,1
1970	1132,7	1082,8	2990,2	3005,2	569,5	779,6	4692,4	4865,6	9558,0
1975	1156,2	1103,2	3047,4	3042,8	613,9	834,7	4817,5	4980,6	9798,1

Source : 1960 — I.N.S. Annuaire statistique pour la Belgique, Bruxelles; Centre National de Calcul Mécanique, Bruxelles, 1961.

Les prévisions pour la période de 1960-1975 sont donc quelque peu plus favorables. C'est le cas particulièrement en ce qui concerne les catégories d'âge actif, pour lesquelles l'augmentation atteindra 3 % environ. Cet accroissement va de pair avec un afflux important de jeunes (environ 400.000) (1), dont les effets se feront sentir dans la population active.

(1) Les groupes d'âge de 15 à 29 ans présentent l'évolution suivante (en milliers).

	1960		1965		1970		1975	
	H	F	H	F	H	F	H	F
	M	V	M	V	M	V	M	V
15-19 ans — jaar	280	273	355	345	359	347	379	364
20-24 ans — jaar	284	282	279	272	354	345	358	346
25-29 ans — jaar	306	306	282	281	277	272	352	344
Total — Totaal	870	861	916	890	990	964	1089	1054

België op 31 december 1959, die steunt op de volkstelling van 1947 en rekening houdt met de beweging van de burgerlijke stand

b) de hypothese met betrekking tot de sterfte gaat uit van de veronderstelling van een daling per schijf van 5 jaar. Ze is gesteund op de extrapolatie per leeftijdjaar en per geslacht van een exponentiële functie, die rekeningen houdt met de aangetekende sterftecijfers tussen 1880-1980 en 1954-1957;

c) er werden door het Centrum vier vruchtbaarheidscoefficienten berekend; de eerste, waarbij de coëfficiënten van 1959 als constant beschouwd werden en de drie overige resp. 10 %, 20 % en 30 % hoger dan de coëfficiënten voor 1959. (Het B.E.P. heeft zijn berekeningen gesteund op de resultaten verkregen met de hypothese van de constante coëfficiënten van 1959);

d) voor de verdeling van de geboorten per geslacht werd verondersteld dat de masculiniteitscoëfficiënt constant en gelijk aan de gemiddelde van de periode 1948-1959 zou blijven;

e) er weze ten slotte aan toegevoegd, dat het Nationaal Centrum geen enkele hypothese met betrekking tot de buitenlandse migratiebewegingen in zijn berekeningen heeft opgenomen.

Tabel 79. — Vooruitzichten inzake de evolutie van de bevolking in België. Periode 1960-1975 (in duizendtallen).

Bron : 1960 — N.I.S. Statistisch Jaarboek voor België, Brussel; Nationaal Centrum voor Mechanische Berekeningen, Brussel 1961.

De vooruitzichten voor de komende periode zijn dus enigszins gunstiger, inzonderheid wat betreft de actieve leeftijdsklassen. Inderdaad, tussen 1960 en 1975 mag op een toename van ongeveer 3 % worden gerekend. Deze aangroei gaat gepaard met een zeer belangrijke toevoer van jongeren (ongeveer 400.000) (1). Dit fenomeen zal een relatieve verjongingskuur in de actieve bevolking met zich brengen, waarvan de eerste tekenen zich reeds tijdens de eerstvolgende vijf jaar zullen laten merken.

(1) De leeftijdsgroepen 15-29 jaar vertonen de volgende evolutie (in duizendtallen).

Mais le processus de vieillissement de la population totale continuera. Pour le même laps de temps, la catégorie d'âge de 65 ans et plus, présentera en effet une hausse de 32 % : sur 100 personnes actives en 1975, il y aura 24 personnes de plus de 65 ans contre 18,5 actuellement.

L'accroissement de la population ne se poursuivra donc qu'à un rythme assez lent (augmentation de 7 % environ). Toutefois, les irrégularités dans la pyramide d'âge et les évolutions différentielles dans les diverses régions occasionneront des distorsions dans différents domaines qu'il faudra observer et suivre attentivement si l'on désire réaliser le plein emploi. En particulier, il faudra être attentif à la « poussée des jeunes » et à l'augmentation des groupes plus âgés.

En se limitant à la période 1960-1965, on peut constater que :

— la classe d'âge de 15 à 19 ans présentera une augmentation de quelque 150.000 unités;

— les autres catégories d'âge actif diminueront d'environ 100.000 unités;

— le groupe d'âge de plus de 65 ans augmentera de 130.000 unités environ.

Ces éléments donnent le cadre général d'une politique de l'emploi. L'augmentation quantitative des catégories d'âge actif dans la population est en tout état de cause un phénomène nouveau.

3. Les problèmes des migrations extérieures.

En plus de cet accroissement naturel, on doit s'attendre à un accroissement venant du solde positif des migrations extérieures.

En 1960 et 1961, la Belgique a connu un afflux exceptionnel de main-d'œuvre en rapport avec les événements au Congo. Toutefois, celle-ci paraît s'être intégrée sans difficulté à la vie économique.

Dans le passé, la Belgique a fait appel à plusieurs reprises à l'immigration de main-d'œuvre européenne, particulièrement pour certains secteurs (les charbonnages, par exemple).

Dans la prochaine période, l'économie belge devra à nouveau faire appel à l'immigration de main-d'œuvre étrangère. A cet effet, il faudra tenir compte d'éléments nouveaux : des disponibilités encore existantes dans les pays d'émigration traditionnelle, de la réglementation sur les migrations établies dans le cadre de la C.E.E., ou des conventions bilatérales.

Toutefois, les prochaines années verront une certaine émigration de techniciens, de travailleurs qualifiés et de personnel enseignant dans le cadre de l'assistance technique aux pays en voie de développement.

Daarentegen gaat het verouderingsproces van de totale bevolking nog voort; de leeftijdsklassen van meer dan 65 jaar vertonen voor dezelfde tijdspanne een stijging van ongeveer 32 %. Deze toename betekent dat in 1975 op 100 mensen in de actieve leeftijd er ongeveer 24 ouder dan 65 jaar zullen zijn (deze verhouding bedraagt thans 100 t.o.v. 18,5).

De trage groei van de bevolking blijkt zich derhalve verder te zetten (stijging van ongeveer 7 %), doch de onregelmatigheden in de leeftijdspyramide, evenals de differentiële evoluties in de verschillende gewesten, zullen op diverse gebieden distorties teweegbrengen, die aandachtig zullen moeten nagegaan en gevolgd worden indien men de volledige tewerkstelling wenst te bereiken. In de eerste plaats zal aandacht moeten besteed worden aan de « opkomst der jongeren » en aan de toename van de oudere leeftijdsgroepen.

Beperkt men zich tot de periode 1960-1965, dan kunnen volgende vaststellingen gemaakt worden :

— de leeftijdsklasse 15-19 jaar vertoont een toename van ongeveer 150.000 eenheden;

— de evolutie der overige actieve leeftijdsklassen laten een daling voorzien van ongeveer 100.000 eenheden;

— de sterke aangroei van de leeftijdsgroep ouder dan 65 jaar : ongeveer + 130.000.

Deze elementen schetsen het algemeen kader voor een politiek van tewerkstelling. De kwantitatieve toename van de bevolking in de actieve leeftijdsgroepen (globaal bekeken) is alleszins een nieuw fenomeen.

3. De vraagstukken van de buitenlandse migraties.

Naast deze natuurlijke aangroei, mag naar alle waarschijnlijkheid een bijkomende toevoer van arbeidskrachten verwacht worden welke voortspuit uit een positief migratiesaldo.

In 1960 en 1961 heeft België een uitzonderlijke toevoer aan arbeidskrachten gekend in verband met de gebeurtenissen in Kongo, welke praktisch zonder moeilijkheden in het economisch leven werden opgenomen.

In het verleden heeft België herhaalde malen beroep gedaan op de immigratie van Europese arbeidskrachten, inzonderheid voor bepaalde activiteitssectoren (o. a. steenkoolmijnen).

De Belgische economie zal ook voor de eerstvolgende periode beroep moeten doen op de immigratie van vreemde arbeidskrachten. Daarvoor zal nochtans rekening dienen te worden gehouden met de beschikbaarheden in de emigratielanden en met de reglementering inzake migratie in het kader van de E.E.G. of van bilaterale verdragen.

In de toekomst mag nochtans verwacht worden, dat er een geringe emigratie zal zijn van technici, van gekwalificeerde arbeidskrachten en van onderwijzend personeel in het kader van de hulp aan de landen in ontwikkeling.

Les éléments statistiques fournis par l'I.N.S. et par le Ministère du Travail et de l'Emploi concernant le passé récent permettent de considérer le chiffre de 33.000 comme une projection réaliste pour la période 1960-1965 (75.000 pour 1960-1970).

En fait, ce nombre a été fixé pour répondre à deux préoccupations. D'une part, il donne une assurance relative aux secteurs d'activité que leurs efforts de production ne seront pas entravés par une pénurie de main-d'œuvre. D'autre part, l'immigration souhaitée pour des raisons démographiques ne nuira pas à la population belge.

En effet, l'immigration doit répondre aux possibilités économiques et suppléer aux déficits régionaux de main-d'œuvre, sans donner lieu au chômage de travailleurs belges ou étrangers déjà sur place.

Si on tient compte des travailleurs et de leur famille, l'apport de main-d'œuvre correspond à une immigration globale de 55.000 unités pour la période 1960-1965 et de 130.000 unités pour la période 1960-1970 (1).

CHAPITRE II.

L'offre de main-d'œuvre.

Les prévisions de la population active dépendent de certaines hypothèses qu'il faut tout d'abord préciser.

I. Hypothèses.

1. LA SCOLARITE.

La Belgique est un des pays avec les plus hauts taux de scolarité (2).

L'augmentation des effectifs scolaires diminue toutefois l'apport direct de main-d'œuvre au marché du travail, mais présente, après quelques années, l'avantage de mettre des travailleurs plus qualifiés à la disposition de l'économie. Ce phénomène de la scolarité doit dès lors entrer en ligne de compte pour l'établissement d'une prévision de la population active.

Le Gouvernement a l'intention de relever l'obligation scolaire à l'âge de 15 ans, ce qui provoquera une nouvelle baisse du taux d'activité (celle-ci sera toutefois assez minime, étant donné que le taux de scolarité à l'âge de 15 ans atteint déjà 71 %). En outre, la prolongation scolaire peut encore faire augmenter la scolarité spontanée.

(1) Une correction complémentaire n'a pas été apportée à la population totale, ni aux groupes d'âge de 0-10 ans afin de tenir compte de l'influence de l'immigration sur les chiffres de natalité.

(2) Sur une population totale de 9.178.000 personnes il y avait 1.902.000 élèves et étudiants au cours de l'année scolaire 1960-1961, soit près de 24 %.

Op basis van elementen van het N.I.S. en het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid voor het recente verleden, kan voor de periode 1960-1965 het cijfer van 33.000 als een realistische projectie beschouwd worden (voor 1960-1970 : 75.000).

De vaststelling van dit aantal beantwoordt in feite aan twee bekommernissen : eensdeels, de wens om aan de activiteitssectoren de relatieve zekerheid te geven dat de eventuele produktieinspanningen geen hinder zullen hebben van een tekort aan arbeidskrachten en anderdeels, dat de zelfs om demografische redenen gewenste immigratie niet ten nadele van de Belgische bevolking zal uitvallen.

Inderdaad, de immigratie dient afgestemd te worden op de economische mogelijkheden en op de aanvulling van regionale arbeidstekorten, zonder dat ze evenwel aanleiding geeft tot werkloosheid van Belgische of vreemde arbeiders.

De toevoer van arbeidskrachten stemt dan overeen met een globale immigratie van 55.000 voor de periode 1960-1965 en van 130.000 voor de periode 1960-1970(1).

HOOFDSTUK II.

Het aanbod van arbeidskrachten.

Bij de berekening van vooruitzichten inzake actieve bevolking dienen voorafgaandelijk bepaalde hypothesen met betrekking tot de evolutie van de scolariteit en van de activiteitsgraden nader onderzocht te worden.

I. Hypothesen.

1. DE SCOLARITEIT.

België is gekenmerkt als een der landen met de hoogste scolariteitsgraden (2).

De verhoging van het aantal schoolgaanden vermindert evenwel de directe toevoer van arbeidskrachten op de arbeidsmarkt, maar heeft na verloop van enige jaren het voordeel meer gekwalificeerden ter beschikking van het economisch leven te stellen. Bij de opstelling van een previsie van de actieve bevolking dient dan ook rekening te worden gehouden met dit fenomeen van de scolariteit.

Het ligt in de bedoeling van de Regering de schoolplicht te brengen tot de leeftijd van 15 jaar, hetgeen een verdere daling van de activiteitsgraad zal veroorzaken (deze is vrij gering, daar de scolariteitsgraad voor 15-jarigen reeds zeer hoog is : 71 %). Bovendien kan deze verlenging van de schoolplicht de spontane scolariteit nog doen toenemen.

(1) Er werd geen bijkomende correctie aangebracht aan de totale bevolking, noch aan leeftijdsgroepen 0 - 10 jaar, om rekening te houden met de invloed van immigratie op de nataliteitscijfers.

(2) Op een totale bevolking van 9.178.000 personen waren er tijdens het schooljaar 1960-1961, 1.902.000 leerlingen en studenten hetzij bijna 24 %.

Ces deux éléments ont fait baisser le taux d'activité prévu pour les jeunes gens de 15 à 24 ans. Mais il faut remarquer, en ce qui concerne les jeunes filles, que l'augmentation spontanée de la scolarité n'affecte pas encore leur taux d'activité. D'autre part, on a supposé qu'à l'âge de 14 ans et en-dessous, leur taux d'activité était nul.

Des baisses ainsi prévues dans les taux d'activité, il résulte qu'environ 32.000 jeunes entreront plus tard, dans la vie économique, comme travailleurs plus qualifiés.

2. ACTIVITE DE LA POPULATION FEMININE.

Entre 1948 et 1960, le taux global d'activité de la population féminine, de 15 à 65 ans, a augmenté de 13,5 %. La part des femmes dans la population active totale s'élève actuellement à 29,5 % environ.

Toutefois, dans d'autres pays européens, cette part est plus élevée (Allemagne 37,3 %, France 34,8 %, Grande-Bretagne 34,2 %); ceci suppose encore une réserve de main-d'œuvre dans notre population féminine.

La relation entre le nombre de femmes qui exercent une profession indépendante ou salariée et la population totale par province renforce encore cette impression (1).

L'intégration de cette main-d'œuvre potentielle exigera, conjointement à une politique adaptée en matière de population active, un planning approprié d'industrialisation.

Compte tenu de l'augmentation spontanée de l'activité féminine, il a été supposé que, pour chaque groupe d'âge, le degré d'activité augmenterait de 1960 à 1965 au même rythme que dans le passé; de 1965 à 1970, ce coefficient d'augmentation diminuera et sera réduit de moitié. En 1965, la part des femmes dans la population active serait ainsi de l'ordre de 30,5 %

3. ACTIVITE DE LA POPULATION AGEE.

Pour le calcul de la population active, on a supposé que la régression de l'activité des groupes d'âge de 65 ans et plus pour les hommes, et de 60 ans et plus pour les femmes, sera freinée. Cette hypothèse repose sur les tendances actuelles qui demandent une adaptation du statut des ouvriers et employés retraités aux exigences de la vie sociale et économique.

Puisque la population totale dans ces catégories d'âge présente une forte augmentation, cette hypothèse correspond à une légère augmentation du nombre absolu de personnes actives.

Deze twee elementen hebben ertoe geleid voor de leeftijdsgroepen van 15 tot 24 jaar dalende activiteitsgraden te aanvaarden voor de jongens. Immers de activiteitsgraad van de meisjes wordt nog niet beïnvloed door de spontane verhoging der scolariteit. De leeftijd 14 jaar maakt hierop evenwel een uitzondering, zodat bij de berekeningen geen activiteitsgraad voor de groep beneden de 14 jaar weerhouden werd.

De voorziene dalingen in de activiteitsgraden hebben voor gevolg dat ongeveer 32.000 jonge mannen in een volgende periode als meer gekwalificeerden in de economische activiteit zullen opgenomen worden.

2. DE ACTIVITEIT VAN DE VROUWELIJKE BEVOLKING.

De globale activiteitsgraad van de vrouwelijke bevolking van 15 tot 65 jaar is tussen 1948 en 1960 gestegen met ongeveer 13,5 %, en het aandeel van de vrouwen in de totale actieve bevolking bedraagt thans ongeveer 29,5 %.

In enkele andere Europese landen ligt dit aandeel evenwel iets hoger (Duitsland 37,3 %, Frankrijk 34,8 %, Groot-Brittannië 34,2 %), zodat ondersteld mag worden dat nog een reserve aan arbeidskrachten bestaat onder de vrouwelijke bevolking.

De verhouding tussen het aantal actieve vrouwen en de totale vrouwelijke bevolking per provincie versterkt nog deze indruk (1).

De inschakeling van deze potentiële arbeidskrachten zal een aangepaste politiek vergen inzake de actieve bevolking, samen met een daarop afgestemd industrialisatiebeleid.

Rekening houdend met de spontane toename van de activiteit der vrouwelijke bevolking, werd verondersteld dat voor elke leeftijdsgroep de corresponderende activiteitsgraad tussen 1960 en 1965 zou stijgen zoals in het verleden werd vastgesteld, terwijl tussen 1965 en 1970 de toenamecoëfficiënt zou verminderen en tot de helft herleid worden. Het aandeel van de vrouwen in de actieve bevolking zou dan in 1965 ongeveer 30,5 % bedragen.

3. DE ACTIVITEIT VAN DE OUDERE BEVOLKING.

Voor de berekening van de actieve bevolking werd verondersteld dat de daling in de activiteit der leeftijdsgroepen van 65 jaar en meer voor de mannen en van 60 jaar en meer voor de vrouwen een remming zou ondergaan. Deze hypothese berust op het feit dat langs diverse zijden wordt aangedrongen op de aanpassing van het statuut der op pensioengestelde arbeiders en bedienden aan de noodwendigheden van het sociaal-economisch leven.

Vermits de totale bevolking in deze leeftijdsgroepen een sterke stijging vertoont, komt dit neer op een geringe toename van het aantal actieven van de corresponderende leeftijdsklassen.

(1) Voir point III plus loin : Aspects Régionaux.

(1) Zie verder onder punt III : De regionale benadering.

4. LES TAUX D'ACTIVITE.

L'offre totale de main-d'œuvre pour 1965 et 1970 ne peut être vraiment estimée que si on dispose des taux d'activité par groupe d'âge et par sexe correspondants. Seules les données du recensement donnent une indication valable des taux d'activité. Toutefois, celles fournies par le recensement de 1947 n'ont plus de valeur actuelle et mèneraient à des résultats erronés.

Pour cette raison, on a procédé au calcul des taux d'activité par classe d'âge et par sexe pour l'année 1958 et pour 1960 : à défaut d'un recensement uniforme, il a fallu coordonner les différentes données disponibles.

Compte tenu des observations relatives à la scolarité, à l'activité des femmes et à la population âgée, des coefficients ont été établis pour 1965 et 1970, en supposant que les taux d'activité des groupes masculins de 25 à 64 ans resteraient constants.

II. *La population active.*

Le niveau de la population active en 1965 et en 1970, a été calculé en appliquant aux prévisions démographiques les taux d'activité retenus. Les résultats sont donnés au tableau 80 (1).

Tableau 80. — *La population active.*

(en milliers — les corrections pour les migrations y comprises).

	Hommes	Femmes	Total
1960	2.542	1.065	3.607
1965	2.585	1.131	3.716
1970	2.626	1.193	3.819

De 1960 à 1965 et de 1965 à 1970, la population active s'accroîtra pour chacune des périodes, de 100.000 unités environ.

Le tableau 81 donne une vue plus précise de la structure de la population active; il résume les prévisions en matière de population et d'offre de main-d'œuvre.

Le calcul de base a été effectué en maintenant constants, pour l'ensemble de la période, les taux d'activité de 1960. Des corrections ont été apportées afin de tenir compte des mouvements analysés plus haut. Elles résultent de la comparaison entre la population active en 1965 et 1970, calculée sur base des taux d'activité de 1960 et la population active, aux mêmes dates, calculées respectivement sur base des taux d'activité prévus pour 1965 et 1970.

(1) Les résultats du recensement de 1961 permettront de réviser les prévisions faites ici.

4. DE ACTIVITEITSGRADEN.

Een raming van het beschikbare aanbod van arbeidskrachten voor 1965 en 1970 kan slechts zinvol geschieden indien men per leeftijdsgroep en per geslacht beschikt over de overeenstemmende activiteitsgraden. Alleen de gegevens van de volkstelling verstrekken een volstrekt betrouwbare indicatie van de activiteitsgraden. Het is echter duidelijk dat de inlichtingen uit de volkstelling 1947 volkomen verouderd en tot foutieve resultaten zouden leiden.

Om deze reden werd overgegaan tot de berekening van de activiteitsgraden per leeftijdsklasse en per geslacht voor het jaar 1958 en voor 1960. Bij gebrek aan een uniforme en algemene telling, bleek het noodzakelijk de verschillende beschikbare gegevens te coördineren.

Rekening houdend met de bemerkingen betreffende de scolariteit, de activiteit van de vrouwen en van de oudere bevolking, werden dan coëfficiënten opgesteld voor 1965 en 1970, waarbij verondersteld werd dat de activiteitsgraden van de mannelijke leeftijdsgroepen 25-64 jaar constant zullen blijven.

II. *De actieve bevolking.*

Voor de berekening van een prognose van de actieve bevolking in 1965 en in 1970 volstaat het de verkregen activiteitsgraden toe te passen op de demografische vooruitzichten, hiervoor besproken. Dit leidt tot het volgende resultaat : (1)

Tabel 80. — *De actieve bevolking.*

(in duizendtallen — met inbegrip van de correcties voor migraties).

	Mannen	Vrouwen	Totaal
1960	2.542	1.065	3.607
1965	2.585	1.131	3.716
1970	2.626	1.193	3.819

Tussen 1960 en 1965 mag een verhoging van het aantal actieven verwacht worden van ongeveer 100.000 personen; tussen 1965 en 1970 neemt de actieve bevolking met hetzelfde aantal toe.

Het blijkt nochtans nodig om een diepgaander inzicht te krijgen in de opbouw van de actieve bevolking. Voor dit doel werd tabel 81 opgenomen, die een samenvatting geeft van de vooruitzichten van de bevolking en van het aanbod van arbeidskrachten.

De basisberekening geschiedde tegen constante activiteitsgraden van 1960. Globale correcties werden aangebracht om rekening te houden met de verschillende hierboven vermelde overwegingen. Deze correcties vloeien voort uit de vergelijking van de tegen constante activiteitsgraden en tegen de activiteitsgraden van 1965 en 1970 berekende actieve bevolking.

(1) Het is vanzelfsprekend dat, zodra de gegevens van de volkstelling 1961 beschikbaar zijn, een herziening van de prognose zal dienen aangepakt te worden.

Tableau 81. — *Prévisions de population totale et de population active (en milliers).*Tabel 81. — *Vooruitzichten inzake totale en actieve bevolking (in duizendtallen).*

	1960			1965			1970		
	H	F	H + F	H	F	H + F	H	F	H + F
	M	V	M + V	M	V	M + V	M	V	M + V
A. Population. — <i>Bevolking.</i>									
1. Evolution naturelle <i>Natuurlijke evolutie</i>									
moins de 15 ans. <i>minder dan 15 j.</i>	1096.3	1057.8	2154.1	1118.1	1071.6	2189.7	1132.7	1082.8	2215.5
15-19 ans - <i>jaar</i>	275.8	269.0	544.8	355.2	345.3	700.5	357.6	345.5	703.1
20-29 ans - <i>jaar</i>	597.7	596.2	1193.9	560.7	553.6	1114.3	622.1	608.2	1230.3
30-44 ans - <i>jaar</i>	914.6	893.2	1807.8	973.7	959.8	1933.5	911.3	909.7	1821.0
45-59 ans - <i>jaar</i>	902.0	938.7	1840.7	814.3	838.0	1652.3	837.7	847.1	1648.8
60-64 ans - <i>jaar</i>	237.5	279.2	516.7	263.8	297.3	561.1	261.5	292.7	554.2
65 ans et + <i>jaar en meer</i>	463.9	631.5	1095.4	518.3	714.4	1232.7	569.5	779.6	1349.1
Total. — <i>Totaal</i>	4487.8	4665.6	9153.4	4604.1	4780.0	9384.1	4692.4	4865.6	9558.0
2. Migrations. — <i>Migratie</i>									
	—	—	—	+ 32.0	+ 23.0	+ 55.0	+ 70.0	+ 60.0	+ 130.0
Total. — <i>Totaal</i>	4487.8	4665.6	9153.4	4636.1	4803.0	9439.1	4762.4	4925.6	9688.0
B. Population active. — <i>Actieve Bevolking.</i>									
1. Prévision de base (à taux d'activité constants, sans migration). — <i>Basisprevisie (tegen constante activiteitsgraden, zonder migratie)</i>									
	2600.0	1070.7	3670.7	2627.5	1085.0	3712.5	2639.1	1112.5	3751.6
2. Corrections. — <i>Correcties</i>									
scolarité. — <i>sco- lariteit</i>	—	—	—	— 26.8	— 5.9	— 32.7	— 34.3	— 5.9	— 40.2
activité des fem- mes. — <i>act. v. d. vrouwen</i>	—	—	—	—	+ 51.6	+ 51.6	—	+ 76.5	+ 76.5
âge de retraite. — <i>oudere leeftijd</i>	—	—	—	— 5.3	— 1.6	— 6.9	— 5.7	— 2.3	— 8.0
migrations. — <i>migraties</i>	—	—	—	+ 26.5	+ 6.5	+ 33.0	+ 60.0	+ 15.0	+ 75.0
autres : activité outre-mer. — <i>andere : actieven overzee</i>	— 33.0	— 0.5	33.5	— 16.0	—	— 16.0	— 16.0	—	— 16.0
chômage — <i>werkloosheid</i>	— 25.0	— 5.0	— 30.0	— 21.0	— 4.0	— 25.0	— 17.0	— 3.0	— 20.0
3. Offre de main- d'œuvre. — <i>Aan- bod van arbeids- krachten</i>									
	2542.0	1065.2	3607.2	2584.9	1131.6	3716.5	2626.1	1192.8	3818.9
dont — <i>waarvan</i> (1)									
15-19 ans - <i>jaar</i>	154.4	135.8	290.2	187.8	181.2	369.0	173.4	184.8	358.2
20-29 ans - <i>jaar</i>	536.2	310.6	846.8	500.6	303.5	804.1	545.6	351.4	897.0
30-44 ans - <i>jaar</i>	851.5	290.1	1141.6	905.1	330.9	1236.0	847.1	318.3	1165.4
45 ans et + — <i>45 jaar en meer</i>	999.9	328.7	1328.6	991.4	316.0	1307.4	1060.0	338.3	1398.3

(1) Cette présentation donne un aperçu approximatif. En effet, pour les migrations et pour une partie des « autres » corrections l'on ne connaît pas la structure d'âge.

(1) Deze voorstelling geeft een benaderend overzicht en is geen exacte weergave van de realiteit. Immers voor de migraties en voor een gedeelte van de « andere » correcties is noch de leeftijdsopbouw gekend noch te berekenen.

L'augmentation de la population active féminine entre 1960 et 1970 sera particulièrement importante. On peut l'estimer à quelque 120.000 unités, dont 60.000 pour la seule période 1960-1965. Quant à la population jeune de 15 à 19 ans, elle augmentera, entre 1960 et 1965, de 80.000 unités dont 45.000 jeunes filles.

Pour la classe d'âge de 20 à 29 ans, on constate que la période 1960-1970 connaîtra un accroissement de 50.000 personnes; mais de 1960 à 1965, elle enregistrera une diminution de 40.000 unités. L'augmentation dans cette classe d'âge sera ainsi, de 1965 à 1970, de l'ordre de 100.000 personnes. On assistera donc à ce moment à un rajeunissement partiel de notre population active.

Par contre, l'accroissement de la population active sera beaucoup plus lent dans les classes d'âge de plus de 45 ans.

Du point de vue statistique, il convient encore de faire certaines observations; c'est ainsi que la correction sous la dénomination « divers » du tableau 81 concerne deux éléments : l'activité au Congo et le chômage.

La population belge active au Congo avait été incluse dans le calcul des taux d'activité. Une correction a été ainsi nécessaire : pour 1960, elle porte sur 33.500 unités. Entre 1965 et 1970, on a supposé que 16.000 belges seraient occupés au Congo ou dans des pays en voie de développement.

Quant au chômage, l'adaptation statistique introduite depuis 1962 par l'Office National de l'Emploi, a exclu des catégories statistiques 27.500 chômeurs, qui sont désormais considérés comme partiellement ou entièrement inaptes.

Cette correction a été estimée à 30.000 unités pour 1960 (dont 25.000 hommes), à 25.000 unités pour 1965 (dont 21.000 hommes) et à 20.000 unités pour 1970 (dont 17.000 hommes).

La correction relative à la migration est également globale; en effet, aucune hypothèse n'a été faite pour la structure d'âge des immigrants, étant donné l'incertitude qui affecte déjà les hypothèses d'immigration.

III. Aspects régionaux.

Les données statistiques dont on dispose en matière de population active ne peuvent donner une idée exacte de la répartition régionale de la population active ni de sa structure au sein de chaque région. S'il s'avère dès lors extrêmement difficile d'établir des prévisions valables, il est toutefois opportun de préciser certains points.

Les données démographiques provinciales permettent d'approcher quelques tendances de l'offre régionale de main-d'œuvre.

Opvallend is de stijging van het aantal actieve vrouwen tussen 1960 en 1970, die kwantitatief op ongeveer 120.000 kan geraamd worden, (waarvan 60.000 in de periode 1960-1965) en de toeneming van het aantal jongeren van 15 tot 19 jaar, die tussen 1960 en 1965 80.000 personen bedraagt, waarvan 45.000 jonge meisjes.

Voor de leeftijdsklassen 20-29 jaar stelt men vast dat wat de periode 1960-1970 betreft de aangroei ongeveer 50.000 zal bedragen, maar dat tijdens het tijdperk 1960-1965 een daling optreedt van 40.000. Dit betekent meteen dat tussen 1965-1970 de stijging bijna 100.000 zal bedragen, hetgeen er op wijst dat vanaf dat ogenblik de actieve bevolking een partiële verjongingskuur ondergaat.

Ten slotte moet de aandacht nog worden gevestigd op de veel tragere aangroei van de actieven in de leeftijdsklassen van meer dan 45 jaar.

Onder statistisch opzicht is het nodig nog enkele bemerkingsen te maken en wel speciaal met betrekking tot de globale correctie die voorkomt onder de betitel « andere » van tabel 81 die twee elementen omvat : de activiteit in Kongo en de werkloosheid.

Voor de berekening van de activiteitsgraden werd de Belgische actieve bevolking werkzaam in Kongo bij de berekening betrokken, zodat een globale correctie noodzakelijk werd. Voor 1960 bedraagt deze globale correctie 33.500. Voor 1965 en 1970 werd de hypothese aanvaard dat 16.000 Belgen in Kongo en in andere ontwikkelingslanden actief zouden zijn.

Met betrekking tot de werkloosheid dient rekening te worden gehouden met de statistische aanpassing die door de Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling sedert 1962 is toegepast geworden voor de uitsluiting in de statistische reeksen van 27.500 werklozen, die als geheel of gedeeltelijk ongeschikten mogen bestempeld worden. Teneinde de gegevens onderling vergelijkbaar te maken werd voor 1960, 1965 en 1970 eveneens een correctie toegepast.

Deze verbetering werd geraamd op 30.000 voor 1960 (waarvan 25.000 mannen), 25.000 voor 1965 (waarvan 21.000 mannen), 20.000 voor 1970 (waarvan 17.000 mannen).

De correctie met betrekking tot de migratie is eveneens globaal; er werd inderdaad geen hypothese gemaakt wat de leeftijdsopbouw van deze immigranten betreft. Trouwens de veronderstelling van de immigratie is op zichzelf beschouwd vrij onzeker, omdat met vele elementen zou moeten rekening worden gehouden.

III. De regionale benadering.

De huidige stand van het statistisch materiaal inzake actieve bevolking laat niet toe zich een juist beeld te vormen van de regionale verdeling noch van de structuur van de actieve bevolking in ieder gewest. Bijgevolg blijkt het uiterst moeilijk te zijn betrouwbare vooruitzichten te berekenen. Nochtans komt het gewenst voor enkele gegevens in dit verband aan te stippen.

Op basis van de beschikbare demografische gegevens per provincie kunnen enkele benaderende grootheden met betrekking tot de te verwachten tendensen omtrent het regionale aanbod van arbeidskrachten aangegeven worden.

1. L'augmentation du nombre des jeunes travailleurs est la grandeur la plus facile à calculer. Il suffit, en effet, de prendre les chiffres de naissances comme point de départ. On sait déjà qu'entre 1960 et 1965, quelque 370.000 jeunes, âgés de 15 à 19 ans, seront intégrés dans le cycle productif. En outre, l'apport de jeunes de 20 à 24 ans peut être estimé à 100.000 unités pour la même période. Au total, 470.000 jeunes, dont 260.000 jeunes gens, deviendront disponibles sur le marché du travail.

Leur répartition régionale se présenterait comme suit :

Anvers	73.000
Brabant	76.000
Flandre Occidentale	68.000
Flandre Orientale	81.000
Hainaut	56.000
Liège	42.000
Limbourg	41.000
Luxembourg	13.000
Namur	20.000
Le Royaume	470.000

Ces chiffres absolus de l'apport de jeunes dans la population active devraient pouvoir être complétés par des indications sur l'ampleur relative. Les données statistiques font malheureusement défaut. Aussi faut-il se contenter de souligner l'importance considérable de l'accroissement par rapport à la population active totale pour les provinces de Luxembourg et de Limbourg, d'importance moyenne pour les provinces de Flandre Occidentale, de Namur et de Flandre orientale, et de moindre importance pour les provinces du Hainaut, d'Anvers, de Liège et du Brabant.

2. On a vu plus haut que la population féminine contient une réserve de main-d'œuvre relativement importante. Il suffit de comparer le nombre de femmes exerçant une profession indépendante (affiliées à l'Office National d'Allocations familiales pour Travailleurs indépendants) ou une profession rémunérée (affiliées principales à l'assurance maladie-invalidité) à la population féminine totale par province. Les résultats sont les suivants :

Anvers : 15 %, Brabant : 18 %, Flandre Occidentale : 16 %, Flandre Orientale : 19 %, Hainaut 12 %, Liège : 14 %, Limbourg : 9 %, Luxembourg : 9 %, Namur : 11 %, le Royaume : 15 %.

Ces chiffres font ressortir clairement que le taux d'activité des femmes peut encore augmenter dans différentes provinces; le Limbourg, le Luxembourg et le Hainaut paraissent posséder relativement la plus grande réserve en main-d'œuvre féminine. Cela paraît également vrai, mais à un moindre degré, pour les provinces de Liège et de Namur.

3. Dans notre pays, le nombre d'indépendants et d'aidants diminue d'année en année. La diminution pour la période 1959-1965 peut être estimée à quelque

1. De toevoer van het aantal *jongere arbeidskrachten* is in dit verband een grootheid die het gemakkelijkst te berekenen is. Het volstaat inderdaad de geboortecijfers als vertrekbasis te nemen. Er werd reeds de aandacht gevestigd op het feit dat er tijdens de periode 1960-1965 ongeveer 370.000 jongeren (15-19 jarigen) in het produktieve proces zullen ingeschakeld worden. Daarenboven zullen ook nog een aantal 20-24 jarigen opgenomen worden in de activiteitssectoren; deze additionele toevoer kan op ongeveer 100.000 geraamd worden voor dezelfde periode. In totaal zullen dus ongeveer 470.000 jongeren beschikbaar worden op de arbeidsmarkt, waarvan ongeveer 260.000 jonge mannen.

De regionale verdeling van dit aantal kan benaderend als volgt geraamd worden :

Antwerpen	73.000
Brabant	76.000
West-Vlaanderen	68.000
Oost-Vlaanderen	81.000
Henegouwen	56.000
Luik	42.000
Limburg	41.000
Luxemburg	13.000
Namen	20.000
Rijk	470.000

Deze absolute cijfers met betrekking tot de toevoer van jongeren zou moeten vervolledigd kunnen worden door aanduidingen omtrent hun relatieve belangrijkheid. De statistische gegevens ontbreken evenwel. Men dient zich dan ook tevreden te stellen met de ruwe aanduiding van de wijzigingen t.o.v. de actieve bevolking. Voor de provincies Luxembourg en Limburg is de aangroei uiterst belangrijk, in de provincies West-Vlaanderen, Namen en Oost-Vlaanderen van gemiddelde belangrijkheid, terwijl de toename normaal is in de provincies Henegouwen, Antwerpen, Luik en Brabant.

2. Bij de bespreking van de activiteit der vrouwen werd terloops de bemerking gemaakt dat onder de vrouwelijke bevolking nog een vrij belangrijke arbeidskrachtenreserve schuilt. Het volstaat de verhoudingscijfers van het aantal vrouwen die een zelfstandig (aangesloten bij de Rijksdienst voor Gezinsvergoedingen der Zelfstandigen) of een bezoldigd beroep (hoofdaangesloten bij de Verzekering tegen Ziekte en Invaliditeit) tot de totale vrouwelijke bevolking per provincie onderling te vergelijken.

Antwerpen : 15 %, Brabant : 18 %, West-Vlaanderen : 16 %, Oost-Vlaanderen : 19 %, Henegouwen : 12 %, Luik : 14 %, Limburg : 9 %, Luxemburg : 9 %, Namen : 14 %, het Rijk : 15 %.

Deze cijfers brengen zeer goed tot uiting dat in verschillende provincies de activiteitsgraad van de vrouwen kan vermeerderen. Limburg, Luxemburg en Henegouwen blijken relatief de hoogste reserve aan vrouwelijke arbeidskrachten te bezitten. Ook in Luik en Namen, maar in mindere mate, bestaan mogelijkheden om de tewerkstelling van vrouwen uit te breiden.

3. Van jaar tot jaar vermindert het aantal zelfstandigen en helpers in ons land. De voorziene vermindering voor de periode 1959-1965 werd op nagenoeg

50.000 personnes (1). Sur la base des constatations faites dans le passé récent, il est possible de donner une répartition approximative par province de cette diminution :

Anvers	8.000
Brabant	8.500
Flandre Occidentale	5.000
Flandre Orientale	7.500
Hainaut	6.000
Liège	5.000
Limbourg	5.000
Luxembourg	2.500
Namur	2.500
Le Royaume	50.000

4. On pourrait encore attirer l'attention sur la réserve de main-d'œuvre qui existe parmi les chômeurs complets. On sait que les zones offrant les plus grandes disponibilités de main-d'œuvre à la suite de chômage complet sont localisées dans les provinces de Flandres Occidentale et Orientale et d'Anvers, ainsi que dans les arrondissements de Tournai et d'Ath.

CHAPITRE III.

La demande de main-d'œuvre.

La demande de main-d'œuvre en 1965 a été calculée à partir des projections de production pour les différents secteurs, qui ont été analysées au titre I, et compte tenu de l'évolution différentielle des productivités par secteur. Les coefficients d'emploi ainsi obtenus ont été traduits en nombre d'emplois, comprenant les salariés et appointés, les indépendants et aidants, les apprentis, les fonctionnaires et les religieux.

Toutefois, avant d'entrer dans le détail de cette prévision, on commencera par donner une vue globale de la demande de main-d'œuvre. Les données sectorielles qui apparaîtront au cours de cette première analyse, seront précisées à un stade ultérieur du rapport (2).

I. Aperçu global de la demande de main-d'œuvre.

Avant de pouvoir établir le niveau de l'emploi en 1965, il convient de préciser certaines hypothèses en ce qui concerne notamment les ouvriers frontaliers, les miliciens et les militaires de carrière.

1. Les ouvriers frontaliers.

Depuis 1954, l'évolution du nombre de travailleurs belges occupés en France, aux Pays-Bas, au Luxem-

(1) Cfr. Chapitre III, I. Aperçu global.

(2) Voir même chapitre — point III — Aperçu sectoriel.

50.000 geraamd (1). Op basis van de vaststellingen in het recente verleden kan een benaderende provinciale verdeling van de vermindering opgesteld worden.

Antwerpen	8.000
Brabant	8.500
West-Vlaanderen	5.000
Oost-Vlaanderen	7.500
Henegouwen	6.000
Luik	5.000
Limburg	5.000
Luxemburg	2.500
Namen	2.500
	50.000

4. Het is wellicht overbodig ook nog de aandacht te vestigen op de reserve aan arbeidskrachten die schuilt onder de volledige werklozen. Men weet dat de zones met de hoogste beschikbaarheden aan arbeidskrachten ten gevolgen van volledige werkloosheid gelocaliseerd zijn in de provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Antwerpen en de arrondissementen Doornik en Aat.

HOOFDSTUK III.

De vraag naar arbeidskrachten.

De berekening van de vraag naar arbeidskrachten in 1965 steunt op de gegevens die voortspruiten uit de projectie van de produkties van de verschillende sectoren opgenomen in het programma en geanalyseerd in titel I. Hierbij werd rekening gehouden met de differentiële evolutie van de produktiviteit per sector. De aldus verkregen kengetallen van de tewerkstelling werden omgezet in aantallen van tewerkstelling per sector, waarbij vanzelfsprekend niet alleen loon- en veddetrekkenden opgenomen worden, maar eveneens zelfstandigen en helpers, leerlingen, ambtenaren en geestelijken.

Alvorens het detail van de projectie te bespreken, wordt eerst een globaal overzicht geschetst van de vraag naar arbeidskrachten. De sectoriële gegevens die in het verloop van deze eerste analyse voorkomen zullen later worden gepreciseerd.

I. Globaal overzicht van de vraag naar arbeidskrachten.

Alvorens de tewerkstelling in 1965 te kunnen vaststellen dient vooraf, en op autonome wijze, een prognose gemaakt te worden van een drietal tewerkstellingscategorieën, nl. voor de grensarbeiders, voor de militanen en voor de beroepsmilitairen.

1. De grensarbeiders.

Sinds 1954 vertoont de evolutie van het aantal Belgische arbeidskrachten tewerkgesteld in Frankrijk,

(1) Zie hoofdstuk III, I. Globaal overzicht.

(2) Zie zelfde hoofdstuk onder punt III — Sectorieel overzicht van de vraag naar arbeidskrachten.

bourg et en Allemagne présente une tendance ascendante. Tandis qu'en 1959, ils atteignaient environ le nombre de 53.000, on enregistrait, en 1961, 56.000 ouvriers frontaliers. Toutefois, le développement démographique dans le Nord de la France et les efforts entrepris actuellement en Flandre Occidentale et dans d'autres régions pour créer de nouveaux emplois, permettent d'escompter une baisse du nombre des ouvriers frontaliers belges. Cette diminution peut être estimée à quelque 9.000 unités.

2. Les miliciens.

Devant l'insuffisance de renseignements disponibles en cette matière, on a dû faire une hypothèse relative au nombre de jeunes gens qui se trouveront sous les armes en 1965.

Pour 1959, la proportion entre le nombre moyen de miliciens en service, et exprimé en hommes-années et le nombre de jeunes gens de 19 ans est de 87 % (1). Si on applique, en 1965, la même proportion globale à la classe d'âge de 19 ans, 63.000 jeunes gens devraient alors faire leur service militaire. Pour l'estimation du nombre moyen de miliciens en service en 1965, il convient cependant d'observer qu'au cours de ces dernières années les services de recrutement ont suivis une politique d'étalement du contingent. De ce fait, la proportion est supérieure à la normale.

En outre il faut aussi tenir compte des considérations suivantes :

1. les critères de recrutement peuvent devenir plus stricts;
2. l'augmentation de la scolarité peut provoquer une légère diminution par rapport au chiffre prévu;
3. une proposition tendant à prolonger le service militaire jusqu'à 15 mois pour certaines catégories de volontaires pourrait, au contraire relever l'effectif du contingent.

Suite à ces différentes considérations, la proportion a été fixée à 80 % et le chiffre de 57.000 soldats a été retenu.

3. Les militaires de carrière (sans la Gendarmerie).

Pour 1965, le nombre de militaires de carrière a été estimé à 65.000.

Ces trois catégories d'emploi figurent séparément aux tableaux 82 et 87. Le nombre total, soit 169.000 unités, doit être soustrait de la population active calculée; le reste, soit 3.522.000 unités, représente la main-d'œuvre disponible pour les secteurs d'activité.

Au tableau 82, on a indiqué les grandes lignes du budget de la main-d'œuvre pour 1959 et 1965.

(1) Pour les années 1958 et 1960, on a constaté approximativement le même rapport.

Nederland, Luxemburg en Duitsland een stijgende tendens. In 1959 was het aantal nagenoeg 53.000 en in 1961 werden er 56.000 grensarbeiders genoteerd. Gelet op de demografische ontwikkeling in Noord-Frankrijk, waar een vrij belangrijke aangroei van de actieve bevolking verwacht wordt tussen 1960 en 1970, alsook op de inspanningen, die in West-Vlaanderen en in andere gewesten ondernomen worden voor de creatie van nieuwe werkgelegenheden, mag verwacht worden, dat zich tussen 1961 en 1965 een daling van Belgische grensarbeiders zal voordoen, welke werd geschat op 9.000 personen.

2. De militianen.

Een raming opstellen op dit gebied is uiterst moeilijk, omdat niet alle nodige inlichtingen beschikbaar zijn. Het komt evenwel gewenst voor een hypothese te maken met betrekking tot het aantal jonge mannen, die in 1965 onder de wapens zullen zijn.

De voor 1959 berekende verhouding tussen het gemiddeld aantal militianen in dienst, uitgedrukt in man/jaren, en het aantal 19-jarige jonge mannen bedraagt 87 % (1). Bij toepassing van deze globale verhouding op de leeftijdsklasse der 19-jarigen in 1965, zou het aantal dienstplichtigen dan 63.000 bedragen. Bij vaststelling van het gemiddeld aantal dienstplichtigen in 1965 moet nochtans bedacht worden, dat tijdens het recente verleden de recruteringsdiensten een spreidingspolitiek van het legercontingent hebben toegepast, waardoor de verhouding boven het normale ligt.

Er moet bovendien rekening gehouden worden met drie elementen :

1. de recruteringscriteria kunnen verstrengd worden;
2. de invloed van de toenemende scolariteit kan een lichte vermindering van het aantal teweegbrengen;
3. het voorstel, waarbij voor een bepaalde categorie vrijwilligers de dienstplichttijd zou kunnen verlengd worden tot 15 maand kan tot een vermeerdering van het gemiddeld aantal man/jaren leiden.

Deze verschillende bedenkingen hebben er toe geleid de verhouding te verminderen tot 80 % en 57.000 militianen als uiteindelijk cijfer te weerhouden.

3. De beroepsmilitairen (zonder Rijkswacht).

Het aantal beroepsmilitairen werd voor 1965 geraamd op 65.000.

Deze drie te werkstellingscategorieën worden afzonderlijk uitgewezen in de tabellen 82 en 87. Hun globaal aantal, 169.000, moet afgetrokken worden van de berekende actieve bevolking; het overblijvend aantal, 3.522.000, geeft aan welke arbeidskrachten ter beschikking komen van de activiteitssectoren.

In Tabel 82 werden de grote lijnen van de arbeidskrachtenbegroting voor 1959 en 1965 aangeduid.

(1) Voor de jaren 1958 en 1960 stelt men ongeveer dezelfde verhouding vast.

Tableau 82. — Budget de la main-d'œuvre pour 1959 et 1965 (en milliers).

Tabel 82. — Arbeidskrachtenbegroting voor 1959 en 1965 (in 1000).

	1959			1965		
	Indépendants et aidants	Salariés et appointés	Total	Indépendants et aidants	Salariés et appointés	Total
	<i>Zelfstandigen en helpers</i>	<i>Loon en wedde- trekkenden</i>	<i>Totaal</i>	<i>Zelfstandigen en helpers</i>	<i>Loon en wedde- trekkenden</i>	<i>Totaal</i>
Agriculture. — <i>Landbouw</i>	234,4	29,4	263,8	195,3	24,0	219,0
Charbonnages. — <i>Steenkoolmijnen</i>	—	139,4	139,4	—	72,0	72,0
Industrie. — <i>Industrie</i>	130,0	1007,1	1.137,1	121,7	1.115,5	1.237,2
Ind. Construction. — <i>Bouwbedrijf</i>	40,0	196,0	236,0	40,0	225,0	265,0
Services publics. — <i>Overheid</i>	—	278,7	278,7	—	322,0	322,0
Services. — <i>Diensten</i>	394,6	861,2	1.255,8	393,0	971,5	1.364,5
Occupation dans les secteurs d'activité. — <i>Tewerkstelling in activiteitssec- toren</i>	799,0	2511,8	3.310,8	750,0	2.730,0	3.480,0
Militaires de carrière. — <i>Beroepsmili- tair</i>	—	68,8	68,8	—	65,0	65,0
Miliciens. — <i>Militairen</i>	—	45,6	45,6	—	57,0	57,0
Demande intérieure. — <i>Binnenlandse vraag</i>	799,0	2626,2	3.425,2	750,0	2.852,0	3.602,0
Ouvriers frontaliers. — <i>Grensarbeiders</i>	—	53,0	53,0	—	47,0	47,0
Main d'œuvre non-déclarée. — <i>Niet- aangegeven arbeidskrachten</i>	15,0	10,0	25,0	15,0	10,0	25,0
Chômeurs. — <i>Werklozen</i>	—	112,3	112,3	—	42,0	42,0
Total. — <i>Totaal</i>	814,0	2801,5	3.615,5	765,0	2.951,0	3.716,0

La demande totale de main-d'œuvre par les secteurs serait, en 1965, de l'ordre de 3.480.000 unités, contre 3.310.800 unités en 1959, soit une augmentation de 5 %.

La comparaison du budget de la main-d'œuvre en 1965, et de l'emploi en 1959, suggère quelques remarques.

En premier lieu, on constate que le nombre de salariés et d'appointés augmente plus rapidement que l'emploi global. Il faut attribuer cette tendance à l'accélération prévue de la production nationale et à la diminution du nombre des indépendants. On a supposé que cette diminution qui s'est maintenue pendant la période qui a suivi la dernière guerre, se poursuivra à l'avenir, quoique à un rythme plus lent. Elle peut être imputée en majeure partie à la régression des effectifs dans l'agriculture et, dans une moindre mesure, à leur baisse dans l'industrie et les services.

Une deuxième remarque se rapporte à l'augmentation de l'emploi dans les secteurs industriels et dans les services. Ce sont principalement ces derniers qui enregistrent une augmentation importante de leurs effectifs. Il s'agit ici d'une tendance constatée aussi bien dans notre pays que dans d'autres pays industrialisés.

Il importe d'interpréter l'augmentation de l'emploi dans l'industrie avec réserve. En effet, l'augmentation de 108.400 emplois est à considérer comme un chiffre global qui reflète insuffisamment les mutations qui auront lieu entre secteurs et entre sous-secteurs.

De totale vraag naar arbeidskrachten van de activiteitssectoren in 1965, zou 3.480.000 bedragen tegenover 3.310.800 in 1959, hetzij een vermeerdering met 5 %.

De vergelijking van de arbeidskrachtenbegroting in 1965 met de tewerkstelling in 1959 suggereert enkele bemerkningen.

In de eerste plaats stelt men vast dat het aantal loon- en weddetrekkenden in een belangrijkere mate toeneemt dan de totale tewerkstelling. Dit houdt verband met twee verschijnselen: eensdeels met de projectie van de acceleratie der produktie en anderdeels met de daling van het aantal zelfstandigen. Tijdens de na-oorlogse periode heeft men de vermindering van het aantal zelfstandigen van jaar tot jaar zien doorgaan en er wordt verondersteld dat deze tendens ook nog zal aanhouden in de toekomst, weliswaar in vertraagd tempo. Deze vermindering is voor het grootste deel toe te schrijven aan de afnemende van de effectieven in de landbouw, en in mindere mate aan een vermindering in de industrie en de diensten.

Een tweede vaststelling slaat op de vermeerdering van de tewerkstelling in de industriële sectoren en in de diensten. Het zijn voornamelijk deze laatste sectoren die een vrij belangrijke toeneming zullen kennen van hun effectieven. Het betreft hier een tendens die zowel in ons land als ook in andere geïndustrialiseerde landen werd opgemerkt.

De vermeerdering van de tewerkstelling in de nijverheid moet met omzichtigheid geïnterpreteerd worden. Inderdaad, de toeneming van 108.400 betrekkingen is op te vatten als een globaal cijfer dat in onvoldoende mate de mutaties weergeeft die zich zullen voordoen van sector tot sector en tussen de subsectoren onderling.

Une troisième remarque s'impose au sujet du chômage. Les données en matière de chômage, comme il a été expliqué plus haut, ont été rectifiées afin de tenir compte de la nouvelle définition du chômage adoptée par l'Office National de l'Emploi : en principe les chiffres correspondent au nombre de chômeurs complets aptes au travail. Le chiffre de 42.000, retenu pour 1965, représente une moyenne annuelle et constitue le chômage frictionnel et saisonnier. La proportion des chômeurs par rapport à la population active s'élèverait ainsi à 1 % et, par rapport aux salariés, à 1,5 %. Ce pourcentage est peu élevé et se trouve en-dessous de la norme généralement acceptée dans les pays industrialisés.

L'évolution générale retracée ici demandera un grand effort portant sur l'organisation des marchés du travail et sur la mobilité de la main-d'œuvre.

Afin de mieux faire ressortir les changements globaux, on les a résumés dans le tableau suivant.

Tableau 83. — Modifications de l'emploi entre 1959 et 1965.

Accroissement de la population active	+ 100.500
Diminution du chômage	+ 70.300
Augmentation nette de l'emploi	+ 170.800
Diminution du nombre d'indépendants	+ 49.000
Augmentation nette de la population salariée et appointée	+ 219.800
Diminution du nombre de salariés et appointés.	
Agriculture	— 5.400
Charbonnages	— 67.400
	— 72.800
Ouvriers frontaliers	— 6.000
Total	— 78.800
Augmentation du nombre de salariés et appointés	
Industrie	+ 108.400
Construction	+ 29.000
Pouvoirs publics	+ 43.300
Services	+ 110.300
	+ 287.500
Forces armées	+ 7.600
	+ 298.600

La hausse nette de l'emploi de 170.800 unités va donc de pair avec une augmentation de quelque 300.000 emplois pour salariés et appointés.

Afin de donner une idée des implications d'un pareil décalage de l'emploi, un tableau comparatif a été établi pour les modifications qui ont eu lieu entre 1957 et 1961. Les évolutions prévues pour la période 1961-1965 sont également reprises dans ce tableau.

Een derde bemerking betreft de werkloosheid. De gegevens met betrekking tot de werkloosheid werden zoals hiervoor reeds werd aangestipt, verbeterd om rekening te houden met de door de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening toegepaste aanpassing der cijfers van de volledige werkloosheid. In principe stemmen de aantallen overeen met de arbeidsgeschikte volledig werklozen. Het aantal werklozen zou tussen 1959 en 1965 aanzienlijk verminderen. Het cijfer van 42.000 voor 1965 stelt een gemiddeld aantal voor over het jaar : het is derhalve duidelijk, dat dit de frictionele en seizoenwerkloosheid voorstelt. De verhouding van de werkloosheid tot de actieve bevolking zou ongeveer 1 %, en tot de loon- en weddetrekkenden ongeveer 1,5 % vertegenwoordigen, hetgeen een zeer laag percentage voorstelt, dat beneden de norm ligt die algemeen wordt aanvaard in de landen met een industrieel karakter.

Deze ontwikkeling veronderstelt vanzelfsprekend een grote inspanning met betrekking tot de organisatie van de arbeidsmarkten en in verband met de mobiliteit van de arbeid.

Ten einde de verschillende globale wijzigingen beter tot hun recht te laten komen werden ze samengevat in de volgende tabel.

Tabel 83. — Wijzigingen in de tewerkstelling tussen 1959 en 1965.

Toeneming van de actieve bevolking	+ 100.500
Daling van de werkloosheid	+ 70.300
Netto-vermeerdering van de tewerkstelling	+ 170.800
Vermindering van het aantal zelfstandigen	+ 49.000
Netto-vermeerdering van de loon- en weddetrekkende bevolking	+ 219.800
Vermindering van het aantal loon- en weddetrekkenden	
Landbouw	— 5.400
Steenkoolmijnen	— 67.400
	— 72.800
Grensarbeiders	— 6.000
Totaal	— 78.800
Vermeerdering van het aantal loon- en weddetrekkenden	
Industrie	+ 108.400
Bouwbedrijf	+ 29.000
Overheid	+ 43.300
Diensten	+ 110.300
	+ 287.500
Strijdkrachten	+ 7.600
	+ 298.600

De netto-vermeerdering der tewerkstelling van 170.800 gaat aldus gepaard met een toeneming van nagenoeg 300.000 betrekkingen van loon- en weddetrekkenden.

Om zich rekenschap te geven over de implicaties van een dergelijke verschuiving in de tewerkstelling in ons land, werd een vergelijkbare tabel opgesteld voor de wijzigingen die zich voordeden tussen 1957 en 1961. Tegelijk worden voorzien evoluties tussen 1961 en 1965 opgenomen.

Tableau 84. — Modifications de l'emploi entre 1957 et 1961 et prévisions entre 1961 et 1965.

	1957-1961	1961-1965
Modification de la population active	+ 11,5	+ 82,0
Modification du chômage (1)	— 14,3	+ 25,5
Augmentation nette de l'emploi	— 2,8	+ 107,5
Diminution du nombre d'indépendants	+ 33,0	+ 34,0
Augmentation nette de la population salariée et appointée	+ 30,2	+ 141,5
<i>Diminution du nombre des salariés et appointés.</i>		
	1957-1961	1961-1965
Agriculture	— 3,1	— 3,5
Charbonnages	— 51,8	— 30,9
Construction	— 5,4	—
Forces armées	— 13,9	—
Ouvriers frontaliers	—	— 9,0
	— 74,2	— 43,4

Augmentation du nombre des salariés et appointés.

	1957-1961	1961-1965
Industrie	+ 6,3	+ 39,8
Construction	—	+ 20,2
Pouvoirs publics	+ 31,5	+ 29,1
Services	+ 59,8	+ 80,5
Forces armées	—	+ 15,3
Ouvriers frontaliers	+ 6,8	—
	+ 104,4	+ 184,9

La comparaison du tableau 84 avec le précédent suggère qu'à l'échelon national, l'équilibre du bilan de la main-d'œuvre peut être atteint aisément.

Signalons toutefois que le niveau de l'emploi est déterminé tant par l'accélération projetée de la production que par les taux de croissance retenus en matière de productivité.

Toutefois, la période 1957-1961 a été interrompue par une récession conjoncturelle. On peut préciser l'incidence de celle-ci par un tableau analogue aux deux précédents.

Tableau 85. — Modifications de l'emploi entre 1957 et 1959 et entre 1959 et 1961.

	1957-1959	1959-1961
Modification de la population active	— 7,0	+ 18,5
Modification du chômage (1)	— 59,1	+ 44,8
Modification nette de l'emploi	— 66,1	+ 63,3
Diminution du nombre d'indépendants	+ 18,0	+ 15,0
Modification nette de la population salariée et appointée	— 48,1	+ 78,3

(1) Augmentation (—) diminution (+).

Tabel 84. — Wijzigingen in de tewerkstelling tussen 1957 en 1961 en vooruitzichten tussen 1961 en 1965.

	1957-1961	1961-1965
Wijziging in de actieve bevolking	+ 11,5	+ 82,0
Wijziging van de werkloosheid (1)	— 14,3	+ 25,5
Netto-vermeerdering van de tewerkstelling	— 2,8	107,5
Vermindering van het aantal zelfstandigen	+ 33,0	+ 34,0
Netto-vermeerdering van loon- en weddetrekkenden	+ 30,2	+ 141,5
<i>Vermindering van loon- en weddetrekkenden :</i>		
	1957-1961	1961-1965
Landbouw	— 3,1	— 3,5
Steenkoolmijnen	— 51,8	— 30,9
Bouwbedrijf	— 5,4	—
Strijdkrachten	— 13,9	—
Grensarbeiders	—	— 9,0
	— 74,2	— 43,4

Vermeerdering der loon- en weddetrekkenden.

	1957-1961	1961-1965
Industrie	+ 6,3	+ 39,8
Bouwbedrijf	—	+ 20,2
Overheid	+ 31,5	+ 29,1
Diensten	+ 59,8	+ 80,5
Strijdkrachten	—	+ 15,3
Grensarbeiders	+ 6,8	—
	+ 104,4	+ 184,9

De vergelijking van de tabel 84 met de vorige suggereert dat er, nationaal gezien, gemakkelijk een evenwicht kan bereikt worden in de balans van de arbeidskrachten.

Er dient nochtans op gewezen te worden dat het niveau van de tewerkstelling zowel door de geprojecteerde produktie-acceleratie, als door de weerhouden aangroei-percentages der produktiviteit wordt bepaald.

De periode 1957-1961 werd evenwel onderbroken door een conjuncturele recessie en het is derhalve nodig enige precisie te brengen in verband met de evolutie van de tewerkstelling. Dit kan het best geschieden onder de vorm van een analoge tabel als de twee voorgaande.

Tabel 85. — Wijzigingen in de tewerkstelling tussen 1957 en 1959 en tussen 1959 en 1961.

	1957-1959	1959-1961
Wijziging in de actieve bevolking	— 7,0	+ 18,5
Wijziging van de werkloosheid (1)	— 59,1	+ 44,8
Netto-wijziging van de tewerkstelling	— 66,1	+ 63,3
Vermindering van het aantal zelfstandigen	+ 18,0	+ 15,0
Netto-wijziging van loon- en weddetrekkende bevolking	— 48,1	+ 78,3

(1) Vermeerdering (—) Vermindering (+).

Diminution du nombre des salariés et appointés.

	1957-1959	1959-1961
Agriculture	— 1,2	— 1,9
Charbonnages	— 15,3	— 36,5
Industrie	— 62,3	—
Construction	— 14,2	—
Forces armées	— 6,2	— 7,7
	— 99,2	— 46,1

Augmentation du nombre des salariés et appointés.

	1957-1959	1959-1961
Industrie	—	+ 68,6
Construction	—	+ 8,8
Pouvoirs publics	+ 17,3	+ 14,2
Services	+ 30,0	+ 29,8
Ouvriers frontaliers	+ 3,8	+ 3,0
	+ 51,1	+ 124,4

La comparaison de ces tableaux donne des renseignements significatifs tant sur l'évolution passée que sur l'orientation qui devra être donnée à la main-d'œuvre dans les années à venir. A cet égard, le tableau 85, qui donne les modifications intervenues depuis 1959 dans la structure de l'emploi, traduit un effort important de la part de l'industrie.

Il est toutefois souhaitable d'analyser plus profondément cet équilibre national et global du point de vue des secteurs. Une approche régionale est, au stade actuel de l'information statistique, difficilement réalisable.

II. Le calcul de la productivité de la main-d'œuvre par secteur.

Le nombre de travailleurs occupés en 1965 dans les différents secteurs d'activité a été calculé à partir des volumes de production prévus pour 1965 et du rythme d'accroissement de la productivité dans chacun des secteurs.

Deux méthodes ont été utilisées à cet effet.

La première méthode utilise des valeurs ajoutées par secteur, sur base de données provenant de Dulbéa. La Direction de l'Etude des Problèmes du Travail au Ministère de l'Emploi et du Travail a procédé, pour sa part, à une enquête sur l'évolution de la population active depuis 1948 (1). Les données de cette enquête ne correspondant pas toujours à la nomenclature des secteurs du Bureau de Programmation Economique, il a été nécessaire d'adapter les séries à l'aide des renseignements fournis par les statistiques de productions industrielles de l'I.N.S. et de certains groupements professionnels. Sur cette base on a calculé à prix cons-

Vermindering van de loon- en weddetrekkenden.

	1957-1961	1961-1965
Landbouw	— 1,2	— 1,9
Steenkoolmijnen	— 15,3	— 36,5
Industrie	— 62,3	—
Bouwbedrijf	— 14,2	—
Strijdkrachten	— 6,2	— 7,7
	— 99,2	— 46,1

Vermeerdering van de loon- en weddetrekkenden.

	1957-1959	1959-1961
Industrie	—	+ 68,6
Bouwbedrijf	—	+ 8,8
Overheid	+ 17,3	+ 14,2
Diensten	+ 30,0	+ 29,8
Grensarbeiders	+ 3,8	+ 3,0
	+ 51,1	+ 124,4

De onderlinge vergelijking van deze tabellen geeft betekenisvolle inlichtingen over de reeds afgelegde weg en over de richting die de tewerkstelling van de komende periode zal inslaan. In het bijzonder dient de aandacht gevestigd op tabel 85 die de wijzigingen weergeeft die zich sinds 1959 voorgedaan hebben in de samenstelling van de structuur der tewerkstelling.

Het komt evenwel gewenst voor dit nationaal en globaal evenwicht nader te analyseren onder sectorieel opzicht. Vooraf dient echter onderstreept te worden, dat de regionale benadering in het huidige stadium, en voornamelijk wegens het gebrek aan statistisch materiaal, praktisch niet mogelijk is.

II. De berekening van de produktiviteit van de arbeidskrachten per sector.

De vaststelling van het aantal tewerkgestelden in 1965 der verschillende activiteitssectoren wordt gede-termineerd door eensdeels de produktievolumes die in 1965 zullen bereikt worden, en anderdeels door het groeiritme van de produktiviteit per sector tijdens de periode 1959-1965.

Voor de berekening van de produktiviteit per sector werden twee methodes gebruikt.

De eerste werkwijze gaat uit van de toegevoegde waarden per sector, die verkregen zijn aan de hand van de cijfergegevens die door Dulbéa werden medegedeeld of gepubliceerd. De directie van de Studie der arbeidsproblemen van het Ministerie van Twerkstelling en Arbeid heeft van haar kant een onderzoek ingesteld naar de evolutie van de actieve bevolking sedert 1948 (1). De gegevens die hierin werden opgenomen stemden niet altijd overeen met de nomenclatuur van de sectoren gebruikt door het B.E.P. Het was dan ook nodig de reeksen aan te passen aan de hand van inlichtingen verkregen door de statistieken van de industriële produktie van het N.I.S. en van gegevens mede-

(1) Voir « Aperçu de l'évolution de la population active belge pour la période 1948-1960 », Bruxelles 1962.

(1) Zie « Overzicht van de evolutie van de Belgische actieve bevolking over de periode 1948-1960 », Brussel 1962.

tants la valeur ajoutée par personne occupée pour les différentes années et on a établi, pour chaque secteur, un rythme d'accroissement annuel de la productivité.

La deuxième méthode est basée sur les données de l'I.N.S. A partir de 1953 et, pour certains secteurs à partir de 1954, l'I.N.S. a publié des séries de statistiques donnant le nombre d'employés, d'ouvriers et d'heures de travail, sur la base d'un échantillon d'entreprises. Pour certains sous-secteurs, cet échantillon comprend les entreprises de plus de 5 travailleurs, pour d'autres secteurs, celles de plus de 10 travailleurs et parfois de plus de 20. Les séries des diverses branches d'activité ont été groupées afin de les faire concorder avec les secteurs retenus par le Bureau de Programmation Economique. Ils ont aussi été extrapolés à l'emploi total dans les différentes branches de l'industrie.

Pour les employés, on a estimé le nombre d'heures de travail prestées annuellement, sur base d'éléments communiqués par le Ministère de l'Emploi et du Travail. Celui-ci est parti de la durée du travail moyenne, annuelle et conventionnelle, et l'a corrigée pour tenir compte des congés annuels, des heures de travail perdues pour maladie, chômage, accidents de travail, jours fériés.

Quant aux heures de travail fournies par les indépendants, elles ont été estimées à 2.700 heures par année.

La somme des heures de travail fournies par l'ensemble de ces catégories a été confrontée avec les indices de production publiés par l'I.N.S., qui sont basés sur le même échantillon d'entreprises que pour les données des heures-ouvriers.

Les accroissements moyens annuels de productivité obtenus ainsi présentent une similitude remarquable avec ceux obtenus par la première méthode.

Ensuite, on a procédé à une projection des augmentations de productivité les plus probables pour la période 1959-1965. L'accent du programme étant mis principalement sur un effort d'expansion dans la production de biens et de services et, dans maints cas, une accélération du rythme de production ayant été retenue, il importait d'en tenir compte pour définir le rythme de croissance de la productivité.

Tableau 86. — *Accroissements annuels moyens de productivité retenus pour la période 1959-1965.*

Agriculture, sylviculture et pêche	5	%
Industries alimentaires	3	%
Electricité	8	%
Pétrole	7	%
Chimie	6,5	%
Bois, papier	4,75	%

gedeeld door sommige bedrijfsfederaties. Op basis van deze twee reeksen werd een toegevoegde waarde tegen constante prijzen per tewerkgestelde berekend voor de verschillende jaren. Uit de evolutie van deze toegevoegde waarde per betrekking, kon een gemiddeld jaarlijks groeiritme van de produktiviteit worden berekend.

De tweede methode steunt op gegevens van het N.I.S. Van 1953 af (voor bepaalde sectoren van 1954 af) werden reeksen gepubliceerd met betrekking tot de gemiddelde tewerkstelling van bedienden en arbeiders en ook van het aantal arbeidsuren gepresteerd gedurende de verschillende jaren, gebaseerd op een « sample » van ondernemingen (voor bepaalde subsectoren omvat deze « steekproef » de bedrijven met meer dan 5 arbeiders, voor andere deze met meer dan 10, en zelfs meer dan 20 arbeiders). De cijferreeksen van de bedrijfsfondertakken werden gegroepeerd om ze in overeenstemming te brengen met de door het B.E.P. weerhouden sectoren en tevens geëxtrapoleerd tot het geheel van de tewerkstelling der diverse industriële bedrijfstakken.

Voor de bedienden werd een raming opgesteld van het aantal arbeidsuren die zij per jaar presteren, gesteund op elementen medegedeeld door het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid en waarbij uitgegaan werd van de gemiddelde jaarlijkse conventionele arbeidsduur, met correcties voor het jaarlijks verlof, verloren arbeidsuren wegens ziekte, werkloosheid, arbeidsongevallen en betaalde feestdagen.

Voor de arbeidstijden gepresteerd door de zelfstandigen werd verondersteld dat zij 2.700 uren per jaar besteden.

De samenstelling van het aantal arbeidsuren gepresteerd door al deze categorieën werd in relatie gebracht tot de door het N.I.S. gepubliceerde produktie-indexcijfers, die gebaseerd zijn op dezelfde « sample » van ondernemingen als voor de gegevens van de urenarbeiders.

Het hieruit voortvloeiend gemiddeld jaarlijks groeiritme van de produktiviteit vertoont voor de industriële sectoren een opmerkelijk parallelisme met de becijferingen verkregen aan de hand van de eerste methode.

Voor de verschillende activiteitssectoren moest dan een projectie gemaakt worden van de meest waarschijnlijke groeiritme van de produktiviteit voor de periode 1959-1965. Vermits het accent van het programma ligt op de inspanningen in verband met de voortbrenging van goederen en diensten, en in vele gevallen, een acceleratie van het produktieritme werd weerhouden, moest bij de vaststelling der groeiritmen van de produktiviteit hiermede rekening gehouden worden.

Tabel 86. — *Gemiddelde jaarlijkse produktiviteitsritmen weerhouden voor de periode 1959-1965.*

Landbouw, bosbouw, visvangst	5	%
Voedingsnijverheid	3	%
Elektriciteit	8	%
Petroleum	7	%
Scheikunde	6,5	%
Hout en papier	4,75	%

Cuir, textile	5	%
Matériaux de construction	4	%
Sidérurgie	5	%
Non ferreux	4,5	%
Fabrications métalliques	4,25	%
Industries diverses	3	%
Construction	3	%
Transports et communications	4,5	%
Commerce	2,5	%
Services financiers	3	%
Services divers	1	%

III. Aperçu sectoriel de la demande de main-d'œuvre.

Les prévisions de la demande de main-d'œuvre indiquent que pour l'avenir le glissement du secteur primaire vers des activités secondaires et tertiaires se continuera. Une analyse par secteur en fera ressortir les tendances principales.

1. Agriculture, sylviculture et pêche.

La Direction de l'Etude des Problèmes du Travail au Ministère de l'Emploi et du Travail estime la population active de ce secteur d'activité à 263.800 personnes en 1959. Le Bureau de Programmation Economique prévoit qu'elle n'atteindra plus, en 1965, que 219.300 unités. Cette diminution affectera environ 39.000 indépendants et aidants et 5.400 salariés.

Les recensements agricoles effectués par l'I.N.S. mentionnent un nombre plus élevé de personnes occupées que le Ministère de l'Emploi et du travail. Ces différences sont dues aux éléments suivants :

(i) dans le calcul de la population active agricole une difficulté se présente toujours au sujet des aidantes. Il est évident que les épouses d'agriculteurs sont également occupées dans les entreprises agricoles, mais une partie seulement est comptée comme « aidantes ».

(ii) les personnes qui exercent accessoirement une activité agricole ne sont pas reprises dans l'aperçu de la population active agricole mais dans les secteurs dont relève leur profession principale.

(iii) les salariés et appointés repris dans le tableau représentent une moyenne annuelle et le nombre de saisonniers a été transposé en homme-années.

La diminution de l'emploi total qui est prévue entre 1959 et 1965 correspond à la tendance qu'on a pu constater dans un passé récent.

	1957	1959	1961	1965
Indépendants et aidants	250,4	234,4	224,4	195,3
Salariés et appointés	30,6	29,4	27,5	24,0
Total	281,0	263,8	251,9	219,3
Différences	— 17,2	— 11,9	— 32,6	

Leder en textiel	5	%
Bouwmaterialen	4	%
IJzernijverheid	5	%
Non-ferro-metalen	4,5	%
Metaalverwerkende nijverheid	4,25	%
Diverse nijverheden	3	%
Bouwbedrijf	3	%
Vervoer en verkeer	4,5	%
Handel	2,5	%
Financiële diensten	3	%
Diverse diensten	1	%

III. Sectorieel overzicht van de vraag naar arbeidskrachten.

Het globale overzicht van de vooruitzichten inzake behoeften aan arbeidskrachten toont aan dat er voor de toekomst opnieuw een verschuiving zal optreden van de primaire sector naar de secundaire en tertiaire activiteiten. Een detaillering naar sectoren is evenwel noodzakelijk, opdat een beter inzicht zou verkregen worden in de verschuivingen van de tewerkstelling.

1. Landbouw, bosbouw en visvangst.

Volgens de definitie weerhouden door de Directie van de Studie der Arbeidsproblemen van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, bedroeg de actieve bevolking in deze activiteitssector 263.800 personen in 1959. Het B.E.P. voorziet dat dit aantal zal dalen tot 219.300 in 1965. Bij deze vermindering zijn ongeveer 39.000 zelfstandigen en helpers betrokken en 5.400 loontrekkenden.

De diverse landbouwstellingen uitgevoerd door het N.I.S. vermelden een hoger aantal personen dan opgenomen in het overzicht van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid. De verschillen dienen essentieel op rekening gebracht te worden van drie verschijnselen :

(i) bij de bepaling van de actieve bevolking in de landbouw duikt steeds de moeilijkheid op met betrekking tot de helpsters. Het is duidelijk dat de landbouwersvrouwen eveneens actief zijn in het landbouwbedrijf, maar slechts een gedeelte ervan wordt als « helpsters » geteld. Het is derhalve waarschijnlijk dat zowel van 1959 als van 1965 een onderschatting voorkomt.

(ii) een aantal personen oefenen als bijberoep een landbouwactiviteit uit; deze werden echter in het vermelde overzicht van de actieve bevolking gerangschikt in de sectoren overeenstemmend met hun hoofdactiviteit.

(iii) de loon- en weddetrekkenden, die in de tabel voorkomen stellen een jaargemiddelde voor, en het aantal seizoenarbeiders werd omgezet in man-jaren, zodat ook hier weer een onderschatting kan schuilen.

De vermindering van de totale tewerkstelling voorzien tussen 1959 en 1965 beantwoordt aan de tendens die men in het recente verleden heeft kunnen vaststellen :

	1957	1959	1961	1965
Zelfstandigen en helpers	250,4	234,4	224,4	195,3
Loon- en weddetrekkenden	30,6	29,4	27,5	24,0
Totaal	281,0	263,8	251,9	219,3
Verschillen	— 17,2	— 11,9	— 32,6	

En fait la diminution de 32.600 personnes entre 1961 et 1965 correspond à une accélération de la tendance 1957-1961 où la diminution a été seulement de 29.000 unités. Ceci est normal, eu égard à l'hypothèse de plein emploi.

En outre, il appert de l'analyse de la structure d'âge des indépendants dans l'agriculture qu'environ 50 % parmi eux sont âgés de plus de 50 ans et qu'un peu plus de 10 % dépassent 65 ans. A l'avenir, le nombre des indépendants continuera donc à diminuer.

Le calcul des effectifs de 1965 a été effectué en supposant que le rythme de croissance annuel de la productivité, qui était de 5 % dans le passé, serait maintenu.

Comme la production agricole augmentera de 11 % environ entre 1959 et 1965, la diminution des effectifs entraînera une hausse du revenu par personne active.

2. Les secteurs énergétiques.

Dans les secteurs énergétiques les charbonnages présentent des problèmes spécifiques de production et d'écoulement dont l'incidence sur les besoins de main-d'œuvre a déjà été soulignée dans le Titre I.

L'estimation des effectifs dépend principalement de l'évolution des rendements. Si l'on admet que la production moyenne par journée de travail et par ouvrier s'élèvera en 1965 à 1.300 kg., la hausse du rendement serait environ de 19 % entre 1961 et 1965 et de 43 % entre 1959 et 1965 (1). Le nombre d'effectifs a été estimé à 72.000 unités en 1965, ce qui correspond à une baisse de 67.400 unités par rapport à 1959.

Les secteurs du coke, du gaz, de l'électricité et du pétrole donneraient des possibilités de travail supplémentaires à 600 personnes, dont 400 dans la production d'électricité.

3. Les secteurs industriels.

Les différents secteurs industriels ne pourront atteindre leurs objectifs de production que moyennant un effort plus ou moins grand de productivité. Dans cer-

In feite stemt de vermindering van 32.600 personen tussen 1961 en 1965 dus overeen met een acceleratie van de tendens 1957-1961 (29.000), hetgeen normaal is gelet op de hypothese van volledige tewerkstelling.

Bovendien wijst de analyse van de leeftijdsstructuur van de zelfstandigen in de landbouw er op dat ongeveer 50 % van hen ouder dan 50 jaar zijn (iets meer dan 10 % ouder dan 65 jaar). Dit laat vermoeden dat in de toekomst het aantal zelfstandigen nog een dalende tendens zal vertonen.

Bij het berekenen van de effectieven in 1965 werd het jaarlijkse groeiritme van de produktiviteit, dat in het verleden 5 % bedroeg, constant gehouden.

Vermits de produktie van de landbouw tussen 1959 en 1965 zal toenemen met ongeveer 11 %, zal de daling der effectieven leiden tot het verwezenlijken van het objectief der verhoging van het inkomen per hoofd.

2. De sectoren van de energieproduktie.

Onder de energie-sectoren is het voornamelijk de steenkolenbranche die de aandacht weerhoudt, wegens de specifieke produktie- en afzetproblemen die zich hier stellen. Reeds bij de bespreking van de produktie werden de vooruitzichten met betrekking tot de behoeften aan arbeidskrachten toegelicht.

Het voornaamste element, dat bij de schatting der effectieven in rekening is gekomen, houdt verband met de evolutie van het rendement in de steenkoolmijnen. Vooropgesteld werd dat de gemiddelde produktie per dagtaak en per arbeider ongeveer 1.300 kg in 1965 zou bedragen, hetgeen neerkomt op een rendementsverhoging van 19 % tussen 1961 en 1965, en op ongeveer 43 % tussen 1959 en 1965 (1). Het aantal effectieven wordt geraamd op 72.000, hetgeen overeenstemt met een daling van 67.400 ten overstaan van 1959.

De sectoren cokes en gas, elektriciteit en petroleum samen zouden tussen 1959 en 1965 slechts een additionele werkgelegenheid geven aan 600 arbeidskrachten, waarvan 400 in de elektriciteitsproduktie.

3. De industriële sectoren.

In de verschillende nijverheidssectoren werd een permanente inspanning verondersteld met betrekking tot de produktiviteit, opdat de voorziene expansie van

(1) L'accroissement de la productivité entre 1959 et 1961 était de l'ordre de 20,4 % dont 12,2 % en 1960. Il faut remarquer qu'en raison d'un manque de débouchés et du chômage partiel de 13 % de la main-d'œuvre qui en résulte, la production par homme-jour fut en 1959 plus forte que celle par homme-année. Comme on a supposé qu'il n'y aurait pas en 1965 de chômage partiel, on a adapté le rendement de 1959 pour le rendre comparable. Sans cette adaptation, la productivité par homme-année s'accroît de 65 % entre 1959 et 1965.

(1) De rendementsverhoging 1961-1959 bedroeg 20,4 %, waarvan 12,2 % verwezenlijkt in 1960. Men dient evenwel op te merken dat wegens gebrek aan afzetmogelijkheden, de mijnwerkers 13 % gedeeltelijke werkloosheid kenden. De produktie, uitgedrukt in man-jaren lag in 1959 dan ook lager dan het rendement per dagtaak. Voor 1965 werd verondersteld dat er geen partiële werkloosheid zou zijn; het rendementscijfer voor 1959 werd dan ook vergelijkbaar gemaakt. Deze aanpassing heeft voor gevolg dat statistisch het produktiviteitscijfer tussen 1959 en 1965 65 % bedraagt.

tains secteurs, la hausse de la production sera accompagnée d'un accroissement important de l'emploi. C'est le cas par exemple dans la métallurgie où les effectifs augmenteront de 23 %.

Dans d'autres secteurs par contre, le besoin de main-d'œuvre complémentaire sera relativement minime : Il n'atteindra par exemple que 4,3 % dans le secteur des industries alimentaires.

Les industries textiles, de la confection et du cuir seraient le seul secteur où l'emploi diminuerait, on a supposé que le rythme d'accroissement de la productivité se ralentirait légèrement : il passerait de 5,5 % à 5 %. En effet, l'effort de rationalisation entrepris dans le passé a déjà apporté d'importants résultats.

De plus, il faut souligner que les chiffres du tableau n° 87 relatifs aux besoins de main-d'œuvre constituent des totaux; ils ne reflètent pas les glissements qui se présenteront dans les différents sous-secteurs.

4. La construction.

Les besoins en bâtiments industriels et en travaux publics donneront une forte impulsion à l'activité de la construction : entre 1959 et 1965, son expansion atteindra 35 % environ. Cet objectif de production a été lié à un taux d'accroissement annuel de productivité de 3 %, ce qui dépasse nettement le taux généralement réalisé dans le passé. Cette accélération du rythme de productivité sera favorisée par la part croissance que prendront les grands travaux publics dans l'activité du secteur. Il n'en reste pas moins que des études devront être entreprises dans le domaine du logement pour obtenir, là aussi, une augmentation de la productivité.

Dans ces conditions, la main-d'œuvre passera de 236.000 unités en 1959 à 265.000 unités en 1965, soit une augmentation de 29.000 unités ou de 12 %. (Si le rythme de productivité n'atteignait que 2,5 % par an, l'emploi devrait augmenter de 38.000 unités).

5. Transports et communications.

Pour ce secteur, on a prévu un accroissement de la productivité de 4,5 % par an. De 1959 à 1965, le nombre d'emplois diminuerait de 8.600 unités, ce qui ramènera les effectifs à 235.000 unités.

6. Services.

A. Commerce.

L'accroissement rapide de la consommation, des exportations et des transactions inter-sectorielles, favorisera les activités commerciales. Le nombre de personnes occupées sera en 1965 de 450.000 unités, soit une augmentation de 26.900 unités par rapport à 1959. L'on a cependant admis qu'un effort de productivité serait nécessaire.

de produktie zou worden bereikt. De verhoging van de voortbrenging zal in sommige sectoren gepaard gaan met een belangrijke toeneming van de tewerkstelling (bv. 23 % in de metaalverwerkende nijverheid).

In andere sectoren zal de behoefte aan additionele arbeidskrachten relatief gering zijn (bv. 4,3 % in de sector voedingswaren en tabak).

De sector textiel, kleding en leder is de enige sector die een daling van de tewerkstelling zou boeken; er werd een lichte vertraging van het groeirijme van de produktiviteit weerhouden (van 5,5 % naar 5 %) op grond van het feit dat de in het verleden bereikte resultaten op dit gebied in de toekomst vermoedelijk niet meer zullen worden bereikt.

Ten slotte dient nog opgemerkt te worden dat de in tabel 87 opgenomen cijfers inzake de behoeften aan arbeidskrachten saldi zijn welke niet de verschuivingen weerspiegelen die zich in de verschillende subsectoren zullen voordoen.

4. Het bouwbedrijf.

De industriële bouw en de overheidsinvesteringen zullen een sterkere activiteit uitlokken in de bouwnijverheid, die daardoor een expansie van ongeveer 35 % tegemoet gaat tussen 1959 en 1965. Het zal nochtans noodzakelijk zijn dat het bouwbedrijf inspanningen doet opdat zijn produktiviteit een gemiddelde stijging van 3 % per jaar zou verwezenlijken. Deze gevoelige acceleratie in het produktiviteitsgroeirijme zal weliswaar in de hand gewerkt worden door de relatief sterkere vermeerdering van de investeringen van de overheid, hetgeen niet wegneemt, dat bepaalde studies zullen moeten ondernomen worden in de tak woningbouw om ook daar een verhoging van de produktiviteit te bekomen.

De vooruitzichten inzake behoeften aan arbeidskrachten laten vermoeden dat deze zullen oplopen van 236.000 in 1959 tot 265.000 in 1965, hetzij met 29.000 (+12 %). (Indien het produktiviteitsritme gemiddeld slechts 2,5 % zou bereiken, zou de tewerkstelling toenemen met ongeveer 38.000 personen).

5. Vervoer en Verkeer.

Voor deze sector werd een produktiviteitstoename van gemiddeld 4,5 % per jaar weerhouden. De tewerkstelling zal met ongeveer 8.600 personen verminderen, en in 1965 zal het effectief 235.000 personen tellen.

6. Diensten.

A. Handel.

Gelet op de snellere groei van de particuliere consumptie, van de export en van de intersectoriële transacties dan in het verleden, zal ook de handelsbedrijvigheid een groei kennen. Deze vermeerdering van de activiteit zal tot uitdrukking komen in de creatie van 26.900 betrekkingen, hetgeen de tewerkstelling brengt op 450.000 personen in 1965. Er wordt verwacht dat in deze sector een grote produktiviteitsinspanning zal geleverd worden.

B. Services financiers.

L'emploi dans les services financiers ne connaîtra qu'une expansion modérée (+ 8 %). La mécanisation de nombreuses opérations provoquera une augmentation de productivité de l'ordre de 3 % par an. Les entreprises privées et les organismes parastataux occuperont, en 1965, 71.700 personnes.

C. Services divers.

Constitués par un nombre assez élevé d'activités hétérogènes, les Services Divers fournissaient 523.100 emplois en 1959. De 1959 à 1965, les effectifs passeront à 607.800 unités, soit une augmentation de 84.700 unités ou de 17 %.

7. Pouvoirs publics.

Pour 1965, l'emploi dans les services publics, y compris les services communaux et provinciaux, ainsi que l'enseignement, a été estimé à 322.000 unités, soit une augmentation de 43.300 unités. Il est prévu que ces emplois supplémentaires seront occupés en grande partie par du personnel enseignant.

**

Le tableau 87 donne un aperçu des différents glissements par secteur qui se produiront entre 1959 et 1965. Il reprend également les enseignements disponibles pour 1957 et 1961.

Considérant l'ensemble des prévisions sectorielles pour la période 1959-1965, on constate que :

1. l'occupation dans les différents secteurs d'activité augmente de 170.000 personnes, soit d'environ 4,8 % ;

2. on peut prévoir une diminution de quelque 50.000 indépendants et aidants, tandis que l'occupation de salariés et appointés augmentera de 218.000 personnes environ ;

3. les glissements intersectoriels iront de pair avec la création d'environ 300.000 emplois nouveaux. Ce chiffre représente un minimum, étant donné qu'il n'a pas été tenu compte des mutations internes aux secteurs.

B. Financiële diensten.

De tewerkstelling in de financiële diensten zou slechts een matige expansie kennen (+ 8 %). Door de mechanisatie van vele verrichtingen is het aanvaardbaar dat de gemiddelde jaarlijkse toename der produktiviteit ook in de toekomst 3 % zal bedragen. De particuliere en de parastatale financiële ondernemingen zullen in 1965 samen 71.700 personen tewerkstellen.

C. Diverse diensten.

Deze sector groepeerde een vrij groot aantal heterogene activiteiten waarvan de tewerkstelling 523.100 bedroeg in 1959. Tussen 1959 en 1965 zou deze groep zijn effectieven zien aangroeien tot 607.800 personen, hetzij een verhoging van 84.700 (+ 17 %).

7. De overheid.

De tewerkstelling in de overheidsdiensten, met inbegrip van de provinciale en gemeentelijke diensten en het onderwijs, werd voor 1965 geraamd op 322.000, hetzij een vermeerdering van 43.300. Verwacht wordt dat een groot gedeelte van deze bijkomende betrekkingen ingenomen zullen worden door het onderwijzend personeel.

**

Ten einde een overzicht te verkrijgen van de verschillende verschuivingen per sector die zich zullen voordoen tussen 1959 en 1965, werd een samenvattende tabel 87 opgemaakt, waarin eveneens de beschikbare inlichtingen voor 1957 en 1961 opgenomen worden.

Bij het overschouwen van het geheel der sectoriële vooruitzichten voor de periode 1959-1965 stelt men vast dat :

(i) de tewerkstelling in de verschillende activiteitssectoren vermeerdert met ongeveer 170.000 personen, d. i. ongeveer 4,8 %.

(ii) er een vermindering van ongeveer 50.000 zelfstandigen en helpers te verwachten is, terwijl de loonen weddetrekkende tewerkstelling stijgt met nagenoeg 218.000 personen ;

(iii) de intersectoriële verschuivingen gepaard zullen gaan met het scheppen van nagenoeg 300.000 nieuwe betrekkingen. Dit cijfer stelt evenwel een minimum voor, vermits geen rekening werd gehouden met intrasectoriële mutaties.

Tableau 87. — Aperçu de l'emploi en 1957, 1959, 1961 et 1965.

Tabel 87. — Overzicht van de tewerkstelling in 1957, 1959, 1961 en 1965.

Secteurs — Sectoren.	1957			1959			1961			1965			Différence entre 1959 et 1965 <i>Verschillen tussen 1959 en 1965</i>
	I	S	T	I	S	T	I	S	T	I	S	T	
	Z	L & W	T	Z	L & W	T	Z	L & W	T	Z	L & W	T	
Agriculture, sylv., pêche. — <i>Landbouw, bosbouw en visvangst</i>	250,4	30,6	281,0	234,4	29,4	263,8	222,4	27,5	249,9	195,3	24,0	219,3	— 44,5
Industries alimentaires. — <i>Voedingsnijverheid</i>	45,6	116,5	162,1	46,1	116,9	163,0	45,6	124,6	170,2	47,0	123,0	170,0	+ 7,0
Charbonnages. — <i>Steenkool- mijnen</i>	—	154,7	154,7	—	139,4	139,4	—	102,9	102,9	—	72,0	72,0	— 67,4
Coke et gaz. — <i>Cokes en gas</i>	—	10,3	10,3	—	10,4	10,4	—	10,4	10,4	—	10,3	10,3	— 0,1
Electricité. — <i>Elektriciteit</i>	—	18,7	18,7	—	18,8	18,8	—	18,8	18,8	—	19,2	19,2	+ 0,4
Pétrole. — <i>Petroleum</i>	—	9,3	9,3	—	9,7	9,7	—	9,7	9,7	—	10,0	10,0	+ 0,3
Chimie. — <i>Scheikunde</i>	0,9	62,4	63,3	0,8	61,1	61,9	0,6	64,8	65,4	0,6	66,4	67,0	+ 5,1
Bois et papier. — <i>Hout en papier</i>	24,8	104,5	129,3	24,3	98,9	123,2	23,6	103,6	127,2	23,0	107,5	130,5	+ 7,3
Textile, vêtement, cuir. — <i>Textiel, kleding, leder</i>	35,1	266,3	301,4	32,5	243,0	275,5	30,7	244,9	275,6	26,5	236,8	263,3	— 12,2
Matériaux de construction. — <i>Bouwmaterialen</i>	1,8	80,4	82,2	1,6	75,6	77,2	1,2	80,6	81,8	1,1	83,6	84,7	+ 7,5
Sidérurgie. — <i>Siderurgie</i>	—	64,0	64,0	—	59,0	59,0	—	64,0	64,0	—	62,3	62,3	+ 3,3
Non ferreux. — <i>Non-ferro metalen</i>	—	18,5	18,5	—	18,4	18,4	—	18,6	18,6	—	20,5	20,5	+ 2,1
Fabrications métalliques. — <i>Metaalnijverheid</i>	14,9	289,3	304,2	14,0	264,2	278,2	13,2	302,6	315,8	11,5	338,0	349,5	+ 71,3
Industries diverses. — <i>Di- verse nijverheden</i>	10,0	29,2	39,2	10,7	31,1	41,8	11,0	33,1	44,1	12,0	37,9	49,9	+ 8,1
Construction. — <i>Bouwbedrijf</i>	40,0	210,2	250,2	40,0	196,0	236,0	41,6	204,8	246,4	40,0	225,0	265,0	+ 29,0
Transports et communica- tions. — <i>Vervoer en verkeer</i>	21,3	225,0	246,3	21,3	222,3	243,6	21,6	220,1	241,7	21,0	214,0	235,0	— 8,6
Commerce. — <i>Handel</i>	224,7	193,5	418,2	220,7	202,4	423,1	217,1	222,0	439,1	208,5	241,5	450,0	+ 26,9
Services financiers. — <i>Fi- nanciële diensten</i>	4,8	55,3	60,1	4,9	61,1	66,0	4,9	63,4	68,3	5,0	66,7	71,7	+ 5,7
Pouvoirs publics. — <i>Overheid</i>	—	261,4	261,4	—	287,7	278,7	—	292,9	292,9	—	322,0	322,0	+ 43,3
Services divers. — <i>Diverse diensten</i>	142,7	357,4	500,1	147,7	375,4	523,1	150,5	385,5	536,0	158,5	449,3	607,8	+ 84,7
Emploi dans les secteurs d'activité. — <i>Tewerkstel- ling in de activiteits- sectoren</i>	817,0	2.557,5	3.374,5	799,0	2.511,8	3.310,8	784,0	2.594,8	3.378,8	750,0	2.730,0	3.480,0	+ 169,2
Militaires de carrière. — <i>Beroepsmilitairen</i>	—	61,3	61,3	—	68,8	68,8	—	65,7	65,7	—	65,0	65,0	— 3,8
Miliciens. — <i>Militianen</i>	—	59,3	59,3	—	45,6	45,6	—	41,0	41,0	—	57,0	57,0	+ 11,4
Frontaliers. — <i>Grensarbeiders</i>	—	49,2	49,2	—	53,0	53,0	—	56,0	56,0	—	47,0	47,0	— 6,0
Main-d'œuvre non déclarée. — <i>Niet aangegeven ar- beidskrachten</i>	15,0	10,0	25,0	15,0	10,0	25,0	15,0	10,0	25,0	15,0	10,0	25,0	—
Chômage complet. — <i>Volle- dig werklozen</i>	—	53,2	53,2	—	112,3	112,3	—	67,5	67,5	—	42,0	42,0	— 70,3
Total. — <i>Totaal</i>	832,0	2.790,5	3.622,5	814,0	2.801,5	3.615,5	799,0	2.835,0	3.634,0	765,0	2.951,0	3.716,0	+ 100,5

Source : 1957 et 1959 : Ministère de l'Emploi et du Travail, Administration de l'Emploi, Direction des Etudes des problèmes du travail « Aperçu de l'évolution de la population active pour la période 1948-1960 », Bruxelles 1962.

1961 : Estimation sur la base d'éléments fournis par le Ministère de l'Emploi et du Travail.

I = Indépendants et aidants.
S = Appointés et salariés.
T = Total.

Bron : 1957, 1959 — Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Administratie van de Werkgelegenheid, Directie van de Studie der Arbeidsproblemen : « Overzicht van de evolutie van de actieve bevolking over de periode 1948-1960 », Brussel 1962.

1961 : Raming op basis gegevens verstrekt door de Directie van de Studie der Arbeidsproblemen.

Z = Zelfstandigen en helpers.
L & W = loon en weddetrekkenden.
T = Totaal.

IV. Approche qualitative de l'emploi.

L'orientation quantitative des glissements intersectoriels a été analysée lors de l'établissement des budgets de main-d'œuvre. Mais on n'a pas tenu compte jusqu'ici des aspects qualitatifs du problème.

On a insisté à diverses reprises sur la nécessité d'intensifier les efforts pour augmenter la productivité. Ceci suppose que les mutations professionnelles soient favorisées.

Il n'est pas possible actuellement d'apprécier ces aspects qualitatifs dans toute leur ampleur. Les prévisions des besoins qualitatifs en personnel se heurtent en effet à de grandes difficultés. On ne dispose que d'un matériel statistique limité, ne permettant d'indiquer que certaines tendances.

Parmi celles-ci, il faut souligner l'augmentation rapide du nombre d'employés et la stabilité relative ou même la diminution du nombre d'ouvriers dans l'ensemble du personnel occupé.

Le tableau 87 indique que le nombre de salariés et appointés augmentera de 200.000 personnes de 1959 à 1965. L'augmentation de 1959 à 1961 a déjà porté sur 80.000 unités. Les renseignements disponibles permettent d'estimer que 75 % de cette augmentation, soit 60.000 unités, sont constitués d'employés et de fonctionnaires. Si cette proportion se maintenait pour la période 1961-1965, le nombre d'employés et de fonctionnaires augmenterait encore de 90.000 contre 30.000 unités seulement pour les ouvriers. Entre 1959 et 1965, l'accroissement du nombre d'ouvriers ne serait donc que de 3 % tandis que pour les employés et fonctionnaires il pourrait atteindre 17 %.

Une autre tendance importante réside dans l'augmentation plus que proportionnelle de la main-d'œuvre qualifiée scientifiquement et techniquement.

Le « Centre d'Etudes des problèmes sociaux et professionnels de la technique » a pu conclure de plusieurs enquêtes qu'à la fin de 1959, environ 412.000 diplômés de l'enseignement supérieur et technique participaient à l'activité économique nationale. Divers renseignements concernant les besoins en main-d'œuvre scientifiquement et techniquement qualifiée ont permis de supposer que, à la fin 1964, 496.000 diplômés environ feraient partie du personnel occupé dans l'économie belge.

Ces constatations ont été utilisées pour estimer globalement les besoins pendant la période 1959-1965. Dans cette estimation, on a tenu compte des besoins

IV. De kwalitatieve benadering van de tewerkstelling.

De globale en de sectorieel uitgesplitste arbeidskrachtenbegroting geeft wel de kwantitatieve richting aan van de intersectoriële verschuivingen, maar houdt geen rekening met de kwalitatieve aspecten van het probleem.

Op verschillende plaatsen werd uitdrukkelijk gewezen op de noodzakelijkheid de inspanningen te intensifiëren met het oog op de opvoering van de produktiviteit. Het is derhalve duidelijk dat zulks alleen maar kan geschieden, indien ook kwalitatieve verschuivingen in de hand worden gewerkt.

In de huidige stand van het onderzoek blijkt het evenwel niet mogelijk te zijn deze kwalitatieve aspecten, zij het dan ook slechts bij benadering, in hun volle omvang te kwantificeren. De moeilijkheden in verband met het opstellen van vooruitzichten omtrent de kwalitatieve behoeften aan personeel zijn uiterst groot. Men beschikt inderdaad praktisch over geen of uiterst weinig statistisch materiaal. Indien men toch een poging in die richting wenst te ondernemen, dan dient men zich te beperken tot het aangeven van tendensen, zonder dat aan de getallen een absolute waarde kan of mag toegekend worden.

Een fundamentele tendens, die zich steeds scherper aftekent in het economisch leven, wijst er op, dat er een snelle vermeerdering van de bedienden-bezetting te verwachten is, terwijl er een relatieve stabiliteit of zelfs afname van de arbeiders in de personeelsstructuur genoteerd wordt. Volgens de gegevens van tabel 87 hiervoor zal het aantal loon- en weddetrekkenden in de activiteitssectoren tussen 1959 en 1965 toenemen met ongeveer 200.000 personen. De waargenomen evolutie tussen 1959 en 1961 wijst een vermeerdering uit van ongeveer 80.000; het aantal bedienden en ambtenaren onder deze loon- en weddetrekkenden wordt op basis van de beschikbare inlichtingen geraamd op ongeveer 60.000, hetzij 75 % van de totale stijging. Indien dezelfde verhouding in aanmerking genomen wordt voor de periode 1961-1965 zou de vermeerdering van het aantal bedienden en ambtenaren 90.000 bedragen, tegenover 30.000 arbeiders. Tussen 1959 en 1965 zou er een vermeerdering optreden van het aantal arbeiders van 3 % en van het aantal bedienden van 17 %.

Een andere zeer belangrijke ontwikkeling, die zich voordoet in het Belgische bedrijfsleven, is de meer dan proportionele vermeerdering van het aantal wetenschappelijk en technisch geschoold arbeidskrachten.

Het « Studiecentrum betreffende de sociale en beroepsproblemen der techniek » is dank zij talrijke enquêtes tot de slotsom gekomen, dat het economisch leven einde 1959 ongeveer 412.000 gediplomeerden van het hoger en van het technisch onderwijs tewerkstelde. Bovendien werd, op basis van de ontvangen inlichtingen over de behoeften van het bedrijfsleven aan wetenschappelijk en technisch geschoold personeel, uitgemaakt dat einde 1964 ongeveer 496.000 gediplomeerden deel zouden uitmaken van de personeelsbezetting van de Belgische economie.

Deze bevindingen van het Studiecentrum werden gebruikt voor de berekening van een globale raming met betrekking tot de behoeften voor de periode

normaux de remplacement qui ont été évalués à 8 % au minimum.

Tableau 88. — Besoins en personnel scientifiquement et techniquement qualifié pour la période 1959-1965 (en milliers).

	Personnel qualifié fin 1959 (1)	Personnel qualifié fin 1965	Besoins totaux (2)
Ingenieurs	9,7	11,7	2,8
Licenciés et docteurs en sciences	4,5	5,9	1,8
Licenciés et docteurs en sciences économiques et sociales	6,5	9,7	3,8
Licenciés en sciences administrati- ves			
Ingenieurs techniciens	11,2	16,0	5,7
Autres diplômés de l'enseignement technique	281,0	351,0	92,0
Diplômés enseignement technique et commercial	99,5	119,2	27,7
Total	412,4	513,5	133,8

(1) Source : Centre d'études des problèmes sociaux et professionnels de la technique, Bruxelles.

(2) Compte tenu des besoins de remplacement.

Il ressort clairement du tableau 88 que l'activité industrielle met l'accent sur les besoins en ingénieurs techniciens, dont le nombre devra augmenter de 60 %, et sur les autres diplômés de l'enseignement technique dont le nombre devra s'accroître de 30 %.

Les besoins en ingénieurs civils et en diplômés en sciences resteront élevés : leur nombre augmentera respectivement de 29 % et de 40 %.

Le « Livre Blanc », publié récemment par Fabrimétal et consacré aux problèmes de l'enseignement technique, fournit quelques données sur l'évolution des profils professionnels entre 1953 et 1963. En extrapolant ces indications pour la période 1959-1965, on aboutit à la conclusion que, dans la métallurgie, les emplois d'ingénieurs civils et autres universitaires devraient augmenter d'environ 17 %, tandis que le nombre d'ingénieurs techniciens s'accroîtrait de quelque 55 %. Le nombre des autres diplômés de l'enseignement technique augmentera de 31 %.

Si l'évolution récente de la scolarité dans notre pays s'accompagne d'une large information, il est probable que ces besoins en personnel qualifié pourront être satisfaits sans trop de difficultés.

1959-1965. Hierbij werd vanzelfsprekend eveneens rekening gehouden met de normale vervangingsbehoeften, die minimaal op ongeveer 8 % werden vastgesteld.

Tabel 88. — Behoeften aan wetenschappelijk en technisch geschoold personeel voor de periode 1959-1965 (in duizendtallen).

	Geschoold personeel einde 1959 (1)	Geschoold personeel einde 1965	Totale behoef- (2)
Ingenieurs	9,7	11,7	2,8
Lic. en Dr. Wet.	4,5	5,9	1,8
Lic. en Dr. Ec. H., Soc., Adm. Wet.	6,5	9,7	3,8
Technische ingenieurs	11,2	16,0	5,7
Overige afgestudeerden tech- nisch onderwijs	281,0	351,0	92,0
Afgestud. technisch han- delsonderwijs	99,5	119,2	27,7
Totaal	412,4	513,5	133,8

(1) Bron : Studiecentrum betreffende de sociale en beroepsproblemen der techniek, Brussel.

(2) Rekening houdend met de vervangingsbehoeften.

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat door het bedrijfsleven de klemtoon gelegd wordt eensdeels op de behoeften aan technische ingenieurs, die in aantal dienen te vermeerderen met nagenoeg 60 %, en anderdeels op de overige gediplomeerden van het technisch onderwijs, waarvan het aantal zou moeten stijgen met ongeveer 30 %.

Dit neemt niet weg dat ook de behoeften aan burgerlijke ingenieurs en afgestudeerden in de wetenschappen vrij hoog zijn, vermits hun aantal respectievelijk met 29 % en 40 % dient te vermeerderen.

In het « Witboek » dat onlangs gepubliceerd werd door Fabrimetal en gewijd aan de problemen van het technisch onderwijs, komen enkele globale gegevens voor betreffende de wijzigingen in het beroepsprofiel tussen 1953 en 1963. Indien deze aanduidingen geëxtrapoleerd worden voor de periode 1959-1965 komt men tot de conclusie dat in de metaalverwerkende nijverheid de personeelsbezetting van burgerlijke ingenieurs en andere universitaires zou toenemen met ongeveer 17 % terwijl het aantal technische ingenieurs zou aangroeien met nagenoeg 55 %. De behoefte aan andere gediplomeerden van het technisch onderwijs zou aanleiding geven tot een vermeerdering van het aantal met 31 %.

Het overschouwen van de recente evolutie van de scolariteit in ons land laat toe te verwachten dat, mits de nodige inspanningen en informatie, deze vermeerdering in de behoeften aan geschoold personeel vermoedelijk zal kunnen voldaan worden.

CHAPITRE IV.

Les problèmes de l'emploi.

Si à l'échelle nationale, il apparaît possible de rétablir l'équilibre entre l'offre et la demande de main-d'œuvre, des problèmes se poseront néanmoins au niveau des secteurs d'activité et des régions.

Parmi ces problèmes, on peut citer l'incorporation d'un grand nombre de jeunes et de travailleurs étrangers, l'intégration d'une population féminine active croissante, le maintien ou éventuellement, la réadaptation d'une main-d'œuvre plus âgée. De plus, les glissements intersectoriels de main-d'œuvre poseront des problèmes de qualification professionnelle.

Ces problèmes ne pourront être résolus que dans une collaboration dynamique entre les services officiels de placement, les milieux patronaux et syndicaux.

Il importe de souligner que les mesures appropriées à la réalisation du plein emploi, ne sont pas seulement orientées vers la résorption du chômage. Il faut au contraire concevoir une politique d'emploi dynamique et large, dont les lignes seront dictées par les besoins qualitatifs et quantitatifs de l'économie belge. La Commission de l'Emploi, créée par le Ministre de l'Emploi et du Travail pourra rendre à cet égard d'importants services.

L'analyse du développement démographique a fait ressortir deux tendances fondamentales : la poussée relativement forte des jeunes de 15 à 19 ans et le vieillissement relatif de la population. Il est logique qu'une politique de l'emploi tienne compte de ces deux aspects.

La poussée des jeunes pose avec acuité le problème de leur préparation et de leur intégration à l'activité économique du pays.

L'intention du Gouvernement de porter l'obligation scolaire à l'âge de 15 ans, devra aller de pair avec une adaptation du régime scolaire pour les classes d'âge intéressées. En outre, les efforts seront continués pour étendre l'enseignement et en relever le niveau général.

Il sera nécessaire aussi d'adapter l'orientation professionnelle des jeunes de manière à mieux satisfaire les besoins de l'économie en fonction de l'évolution économique et technique. Ceci imposera de réexaminer les programmes d'études et les méthodes de l'enseignement moyen, technique et supérieur, afin d'obtenir un système éducatif cohérent avec les exigences de la vie économique et sociale.

HOOFDSTUK IV.

Problemen van de tewerkstelling.

Globaal en op nationaal vlak beschouwd kan een evenwicht tot stand worden gebracht tussen het aanbod van en de vraag naar arbeidskrachten. De realisatie van een evenwichtige ontwikkeling op sectorieel en op regionaal gebied zal evenwel met moeilijkheden gepaard gaan.

Tot deze vraagstukken behoren alleszins de opname van een groter aantal jongeren, de inschakeling van een toenemende vrouwelijke actieve bevolking en van een aantal vreemde arbeidskrachten, het behoud en eventueel de aanpassing van oudere tewerkgestelden in de activiteitssectoren. Bovendien zullen zich een aantal problemen van kwalitatieve aard stellen en wel in het bijzonder met betrekking tot de intersectoriële verschuivingen. Hierbij zal het noodzakelijk zijn dat de officiële plaatsingsdiensten een dynamische houding aannemen, maar ook een positieve instelling ontmoeten zowel van patronale als van syndicale zijde.

Bij het uitstippelen van aangepaste maatregelen zal men telkens dienen te bedenken, dat indien men werkelijk een volledige tewerkstelling wenst te verwzenlijken, het niet zal volstaan de aandacht te concentreren op de bestrijding van de werkloosheid. Veeleer moet deze actie een plaats toegewezen worden in een breder opgevat en dynamisch tewerkstellingsbeleid, waarvan de krachtlijnen zullen worden gedicteerd door de kwantitatieve en kwalitatieve behoeften van het Belgisch bedrijfsleven. In dit kader kan de Commissie van de Tewerkstelling, die in het leven geroepen werd door de Minister van Tewerkstelling en Arbeid, nuttige diensten bewijzen.

Bij de analyse van de demografische ontwikkeling zijn twee fundamentele tendensen aan het licht gekomen : eensdeels de vrij sterke opkomst der jongeren (15-19 jarigen), en anderdeels de nog voortdurende relatieve veroudering der bevolking. Het is logisch, dat een tewerkstellingspolitiek hiermede rekening houdt.

De « opkomst der jongeren » stelt in alle scherptheit het probleem van de voorbereiding tot en de opname in de tewerkstelling.

De bedoeling van de Regering vóór 1965 de schoolplicht te brengen op 15 jaar zal dienen gepaard te gaan met de vereiste aanpassing van het onderwijsstelsel voor de betrokken leeftijdsklassen.

Bovendien moet de noodzakelijkheid van de verhoging van het algemeen onderwijsniveau tot uiting komen in de voortzetting der inspanningen met betrekking tot de ontwikkeling van het onderwijs, zowel op kwantitatief als op kwalitatief vlak. Het zal ook nodig zijn de professionele oriëntatie van de jongeren aan te passen aan de te voorziene behoeften van de volkshuishouding en in functie van de economische en technische evolutie. De verwezenlijking van de aanpassing vereist het onderzoek naar en het aanbrengen van alle wijzigingen in het leerplan en in de methoden van het middelbaar, van het technisch en van het hoger onderwijs, ten einde een opvoedingssysteem te bekomen dat coherent is met de behoeften van het sociale en economische leven.

Plus particulièrement en ce qui concerne l'enseignement technique, les contacts avec l'industrie devront permettre d'élaborer des programmes scolaires mieux adaptés, sans toutefois porter atteinte à la polyvalence des orientations. L'enseignement général technique et professionnel pour jeunes filles, axé principalement sur les techniques ménagères et la couture, devra également s'orienter vers la formation professionnelle. A cet égard, une collaboration avec l'industrie ouvrirait des perspectives sur les nouvelles possibilités de travail de la population féminine dans les secteurs industriels et principalement dans les services.

L'importance croissante, dans la population totale, des classes d'âge de plus de 60 ans et la tendance à la prolongation de la durée de vie posent le problème de l'occupation des personnes âgées. Il conviendra de prendre les mesures nécessaires afin de permettre aux travailleurs qui ont atteint l'âge de la retraite de continuer leurs activités si tel est leur désir. On pourrait également organiser certaines formules de travail à mi-temps.

Ces initiatives devront toutefois tenir compte des attitudes négatives à l'égard de la main-d'œuvre âgée.

L'augmentation de la population active féminine va de pair avec un glissement des secteurs industriels vers les secteurs des services et la part rapidement croissante des employés dans la main-d'œuvre totale.

La hausse spontanée des taux d'activité féminine pourrait être favorisée par l'élaboration d'un système permettant aux femmes d'exercer une fonction à mi-temps. Cette mesure devra prévoir des garanties en matière de possibilité professionnelles, de sécurité sociale et de protection du travail.

Des efforts particuliers devront être entrepris en vue de l'absorption progressive dans le processus économique des chômeurs aptes au travail ainsi que des handicapés. Il conviendra dès lors de développer le système, actuellement en vigueur, de formation professionnelle accélérée. Dans le même ordre d'idée, la récupération des chômeurs âgés, difficiles à placer, et de ceux dont les aptitudes sont réduites devra être envisagée.

Ces réserves de main-d'œuvre ne pourront être intégrées que si le système de formation est adapté aux exigences de la vie professionnelle.

A côté de cet ensemble de mesures qui visent à réaliser le plein emploi de la main-d'œuvre disponible, l'analyse des prévisions sectorielles et des besoins qualitatifs fait ressortir les nombreux glissements dans l'emploi qui se produiront dans les années à venir, tant au plan des secteurs d'activité qu'au plan des régions.

Une politique active de l'emploi doit tendre à ce que les transferts de personnel s'effectuent sans tension. La politique de requalification des travailleurs adultes doit dès lors s'inspirer des prévisions en ce domaine.

Inzonderheid voor het technisch onderwijs moeten contacten met het bedrijfsleven ertoe leiden meer aangepaste leerprogramma's uit te bouwen, zonder dat aan de polyvalenties van vele richtingen te kort wordt gedaan. Het algemeen vormend, technisch en professioneel onderwijs voor de meisjes dient niet uitsluitend afgestemd te worden op naai- en huishoudtechnieken, maar moet eveneens professioneel worden georiënteerd. De samenwerking met het bedrijfsleven kan nieuwe richtingen aanduiden voor beroepsmogelijkheden in de industrie, en voornamelijk in de dienstensectoren en de persoonsverzorging.

Het groeiend belang van de leeftijdsklassen van meer dan 60 jaar in de totale bevolking en de tendens tot verlenging van de levensduur, stellen het probleem van de aanpassing der oudere tewerkgestelden. Het zal noodzakelijk zijn het treffen van alle nodige maatregelen te overwegen, ten einde aan pensioengerechtigde arbeidskrachten toe te laten aan het werk te blijven wanneer ze het wensen. Eventueel zou zelfs de formule van part-time tewerkstelling kunnen onderzocht worden.

Een grote moeilijkheid waarmee rekening moet worden gehouden, is het bestaan van een vooringenomenheid ten overstaan van oudere arbeidskrachten.

De vermeerdering van het aantal vrouwen in de activiteitssectoren gaat tevens gepaard met een verschuiving van de industriële naar de dienstensectoren en met een relatief sterkere toename in de categorie der bedienden.

In dit verband kan de spontane verhoging van de activiteitsgraden in de hand gewerkt worden door het uitwerken van een systeem, waarbij het aan de vrouwen toegelaten zou zijn een part-time betrekking waar te nemen. Deze maatregel dient vanzelfsprekend gepaard te gaan met alle waarborgen met betrekking tot de beroepskansen, de sociale zekerheid en de arbeidsbescherming.

Bijzondere inspanningen moeten ondernomen worden om de progressieve opslorping in het economische proces te realiseren van de arbeidsgeschikte werklozen en van de minder-valieden. Te dien einde zullen de actueel in werking zijnde systemen met betrekking tot de versnelde beroepsopleiding moeten worden uitgebreid. In dezelfde gedachtengang dient een systeem op punt gesteld te worden, dat de recuperatie toelaat van zogezegd oudere en moeilijk te plaatsen werklozen.

Deze arbeidsreserve kan slechts worden geïntegreerd, indien het vormingssysteem aangepast is aan de vereisten van het beroepsleven.

Naast dit overzicht van de middelen die beogen de volledige tewerkstelling van de beschikbare arbeidskrachten te verwezenlijken dient gewezen op de analyse van de sectoriële vooruitzichten en van de kwalitatieve behoeften van het bedrijfsleven, die voldoende heeft uitgewezen, dat zich in de komende jaren talrijke verschuivingen zullen voordoen.

Een actieve tewerkstellingspolitiek moet toelaten dat de transferten van personeel in en tussen de sectoren onderling zonder spanningen verlopen: het herkwalificatiebeleid inzake volwassen arbeiders moet zich derhalve inspireren op de provisionele elementen in dit domein.

L'enseignement post-scolaire du soir, déjà très développé dans notre pays, doit offrir aux adultes la possibilité d'acquérir une formation technique plus poussée. Ce réseau d'enseignement doit être conçu tant en vue de compléter les connaissances professionnelles, qu'en vue de promouvoir une meilleure adaptation aux conditions concrètes du travail.

Des efforts de requalification, déjà poursuivis dans certaines entreprises avec l'appui des pouvoirs publics devront être élargis et intensifiés. La même chose est vraie des efforts de formation des syndicats.

Une politique active de l'emploi doit se baser sur les possibilités régionales. La croissance économique devra permettre d'atteindre un certain équilibre sur les marchés régionaux du travail.

Les orientations de l'effort d'industrialisation seraient les suivantes :

a) dans les régions qui disposent ou qui disposeront à terme de réserves de main-d'œuvre, l'effort d'industrialisation devra y être adapté tant qualitativement que quantitativement;

b) dans les régions où la tendance de l'emploi est régressive en raison de leur dépendance d'une structure industrielle orientée unilatéralement et en déclin, la création d'emplois devra se baser sur une reconversion industrielle dynamique;

c) l'effort d'industrialisation devra se concentrer vers les pôles et les axes de croissance de notre pays, de façon à ce que les nouvelles entreprises aient des localisations économiquement satisfaisantes.

La politique nationale de l'emploi devra essayer de concilier ces trois objectifs. En même temps, il faudra tendre à la diversification des structures industrielles afin d'éviter leur trop grande vulnérabilité.

L'industrialisation exigera une certaine mobilité géographique de la main-d'œuvre. Cependant, celle-ci ne peut excéder certaines limites. Pour cette raison et parce qu'une forte concentration industrielle entraîne des coûts sociaux élevés, l'industrialisation doit s'accompagner d'une certaine déconcentration.

Le succès de la politique d'expansion proposée à l'économie belge implique donc des efforts particuliers en matière de productivité, de transferts et de création d'emplois nouveaux. L'analyse tant de l'offre que de la demande de main-d'œuvre fait apparaître que la quantité de travail disponible limite le taux de croissance possible.

La réalisation du programme non seulement assurerait le plein emploi, mais demanderait aussi une immigration nette de main-d'œuvre. Les rythmes de développement proposés ont été basés sur l'hypothèse qu'il n'interviendrait pas d'ici 1965 de réduction généralisée dans la durée effective du travail hebdomadaire.

Het naschools-avondonderwijs dat op vrij grote schaal werd uitgebouwd in ons land, dient gelegenheid te bieden aan de volwassenen om een verdere technische vorming te verkrijgen. Dit onderwijssysteem moet zowel opgevat worden als een mogelijkheid tot aanvulling van de beroepskennis als om de bevordering van de aanpassing aan de concrete arbeidsgelegenheden te bevorderen.

De inspanningen voor herkwalificatie, reeds ondernomen door bepaalde ondernemingen met de steun van de overheid, zullen moeten worden uitgebreid en geïntensifieerd. Hetzelfde geldt trouwens met betrekking tot de vorming doorgevoerd door de vakverenigingen.

Een actieve tewerkstellingspolitiek moet gebaseerd zijn op de regionale mogelijkheden. De economische groei zal moeten toelaten, dat een zeker evenwicht wordt bereikt op de regionale arbeidsmarkten.

De oriëntering van de industrialisatie-inspanningen kunnen als volgt geschetst worden :

a) voor de gewesten die beschikken, of die op termijn zullen beschikken over arbeidskrachtenreserve, moet de industrialisatie hierbij zowel kwalitatief als kwantitatief aangepast worden.

b) Voor de streken, waar de tewerkstelling een dalende tendens vertoont, ingevolge de afhankelijkheid van een eenzijdig georiënteerde industriële structuur in regressie, dient de uitbouw van de werkgelegenheid te steunen op een dynamische industriële reconversie.

c) de te verwachten industrialisatie moet gericht worden naar de groeipolen en -assen in ons land, opdat de nieuwe ondernemingen economisch verantwoorde lokalisaties zouden hebben.

De nationale tewerkstellingspolitiek moet een poging doen om deze objectieven onderling met elkaar te verzoenen. Tevens moet getracht worden een diversificatie in de industriële structuur op te bouwen, om de kwetsbaarheid te vermijden.

Een dergelijke industriële uitbouw vergt van de arbeidskrachten een zekere geografische mobiliteit, welke evenwel geen overmatige vormen mag aannemen. Om deze reden, en omdat een sterke industrieconcentratie aanzienlijk hogere sociaal-economische kosten met zich brengt, moet de industrialisatie gespaard gaan met een zekere mate van deconcentratie.

Het succes van de expansiepolitiek welke aan de Belgische economie wordt voorgesteld impliceert dus bijzondere inspanningen inzake produktiviteit, inzake overheveling van activiteiten en scheppen van nieuwe werkgelegenheden. De analyse van het aanbod zowel als van de vraag naar arbeidskrachten heeft uitgewezen dat de beschikbare hoeveelheid arbeid het mogelijke groeiritme beperkt.

De verwezenlijking van het programma zal niet alleen de volledige tewerkstelling verzekeren, doch ook een netto-immigratie van arbeidskrachten vergen. De voorgestelde ontwikkelingstendenties steunen op de hypothese dat er van nu tot 1965 geen veralgemeende vermindering van het effectief aantal arbeidsuren per week zou intreden.

TITRE III.

EXPORTATIONS ET INVESTISSEMENTS.

Le Titre II a été consacré à l'analyse de la population active. Celle-ci constitue la principale contrainte dans le choix du taux de croissance.

Mais il faut tenir compte également d'autres conditions dont la réalisation va être étudiée au présent titre : il s'agit de l'équilibre extérieur et de l'effort d'investissement.

CHAPITRE I.

Exportations et équilibre extérieur.

1. Les exportations.

Le tableau 89 présente, pour les principaux secteurs, l'évolution générale des exportations, telles qu'elles résultent du Titre I, où l'on a présenté ces chiffres en les comparant avec les tendances enregistrées dans le passé.

Tableau 89. — Exportations de 1965. — Principaux secteurs.

	Valeurs (1)	Indice (2) 1959=100	Indice (2) 1961=100
Agriculture	5,82	146	131
Industries alimentaires	13,50	212	158
Pétrole	3,66	165	160
Chimie	21,63	164	151
Bois et papiers	7,35	196	142
Textile	37,25	157	126
Matériaux de construction	11,25	136	120
Sidérurgie	28,08	140	127
Non ferreux	11,90	175	142
Fabrications métalliques	61,95	182	149
Industries diverses	22,06	156	139
Transports	13,63	110	125
Commerce	20,56	145	128
Services divers	7,97	131	127
Autres secteurs	5,01	100	—
Total	271,62	155	132

(1) A prix courants de 1965 — en milliards de francs.

(2) Indice de volume (valeurs à prix constants).

Pour arriver au total des exportations figurant à la balance des paiements (tableau 92), il faut ajouter à ces chiffres les trois postes suivants :

a) Transit, réexportation, travail à façon.

Les exportations des secteurs ne comprennent pas la valeur totale des marchandises importées pour subir une transformation simple ou une réparation et destinées à être réexportées ensuite. Dans ce cas, on a seulement comptabilisé la valeur ajoutée dans le pays. Ce trafic porte, pour certains secteurs, sur des matières premières congolaises : aussi a-t-on supposé qu'il entraînerait un développement plus lent.

TITEL III

UITVOER EN INVESTERINGEN.

In titel II werd de analyse gegeven van de actieve bevolking, welke de voornaamste beperkende en dwingende faktor is bij de keuze van het groeipercen- tage.

Men dient evenwel nog andere voorwaarden in acht te nemen. Deze worden in onderhavig hoofdstuk bestudeerd : het betreft het extern evenwicht en de inspanning tot investeren.

HOOFDSTUK I

Uitvoer en extern evenwicht.

1. De uitvoer.

Tabel 89 geeft voor de voornaamste sectoren de algemene evolutie van de uitvoer weer zoals hij resulteert uit titel I, waar deze cijfers werden vergeleken met de in het verleden vastgestelde tendensen.

Tabel 89. — Uitvoer in 1965. — Voornaamste sectoren.

	Waarde (1)	Index- cijfers (2) 1959=100	Index- cijfers (2) 1961=100
Landbouw	5,82	146	131
Voedingsnijverheid	13,50	212	158
Petroleum	3,66	165	160
Scheikunde	21,63	164	151
Hout en papier	7,35	196	142
Textiel	37,25	157	126
Bouwmaterialen	11,25	136	120
IJzernijverheid	28,08	140	127
Non-ferrometalen	11,90	175	142
Metaalverwerkende nijverheid	61,95	182	149
Diverse industrieën	22,06	156	139
Vervoer	13,63	110	125
Handel	20,56	145	128
Diverse diensten	7,97	131	127
Andere sectoren	5,01	100	—
Totaal	271,62	155	132

(1) Tegen constante prijzen van 1965 — in miljard franken.

(2) Volumeindex (waarde tegen constante prijzen).

Om het totaal van de uitvoer te bekomen welke in de betalingsbalans (tabel 92) voorkomt dienen de cijfers met de drie volgende posten te worden verhoogd :

a) Transit, wederuitvoer, maakloonwerk.

De uitvoer van de sectoren omvat niet de totale waarde van de koopwaren die worden ingevoerd om een eenvoudige verwerking te ondergaan en bestemd zijn om vervolgens terug te worden uitgevoerd. In dit geval werd enkel de in het land verwezenlijkte toegevoegde waarde aangerekend. Voor sommige sectoren slaat dit handelsverkeer op Kongolese grondstoffen : men heeft aangenomen dat deze trafiek minder snel zou toenemen.

Pour les opérations de transit également on n'a comptabilisé, dans les exportations du commerce et du transport belge, que la différence entre la valeur de la marchandise à l'entrée et cette même valeur à la sortie.

Ces deux postes expliquent la différence entre les exportations par secteur reprises au tableau 89 et le poste correspondant à la balance des paiements du tableau 92.

b) Dépenses des étrangers en Belgique.

Les dépenses des étrangers en Belgique sont incluses dans la consommation privée, dont il n'est pas possible de les séparer pour une étude secteur par secteur. Comme elles font toutefois l'objet de paiements en devises, on doit les faire figurer dans les comptes extérieurs.

A cet égard, on a supposé que les institutions internationales s'installeront définitivement à Bruxelles et que leurs dépenses de personnel continueront à augmenter.

On a également supposé un développement du tourisme étranger en Belgique. Les organismes intéressés devront donc s'efforcer d'améliorer encore l'équipement touristique et de renforcer les moyens d'information.

c) Contribution nette de l'étranger.

En dehors de l'activité économique localisée sur le territoire belge, il faut inclure, dans le revenu national et la balance extérieure, les revenus gagnés par des belges à l'étranger et transférés dans le pays.

Les deux postes principaux de ce compte sont constitués par les revenus du travail, par exemple d'ouvriers frontaliers belges, et par des revenus de propriété, qu'il s'agisse d'intérêts, de dividendes, de loyers ou autres.

On a déduit de ces montants les paiements de dividendes, intérêts et loyers dus à des propriétaires étrangers.

Les débits à la balance des paiements provenant d'ouvriers étrangers travaillant en Belgique ne figurent pas à ce poste, mais sont comptabilisés comme des transferts.

Le tableau 90 donne le détail de ces postes :

Tableau 90. — Contribution nette de l'étranger (1) (en milliards de francs).

Recettes	1957	1959	1961	1965
Salaires	3,9	3,3	4,6	4,8
Intérêts et dividendes	8,1	7,5	10,5	8,1
	12,0	10,8	15,1	12,9
Paiements				
Intérêts et dividendes	4,4	5,2	6,5	7,2
Contribution nette	7,6	5,6	8,6	5,7

(1) Source : Banque Nationale pour 1957 à 1961, sauf en ce qui concerne les paiements d'intérêts et de dividendes où il s'agit d'une estimation du Bureau de Programmation Economique inférieure aux chiffres de la Banque Nationale, mais supérieure à ceux de Dulbéa.

Voor de transitverrichtingen heeft men in de uitvoer van de Belgische handel en vervoer, eveneens het verschil aangerekend tussen de waarde van de koopwaren bij het binnenkomen en bij het verlaten van het land.

Deze beide posten verklaren het verschil tussen de in tabel 89 gegeven uitvoer per sector en de overeenkomstige post in de betalingsbalans van tabel 92.

b) Bestedingen van vreemdelingen in België.

De uitgaven van de vreemdelingen in België zijn begrepen in de particuliere consumptie; het is niet mogelijk ze voor een studie per sector af te zonderen. Vermits ze gewoonlijk het voorwerp uitmaken van betalingen in deviezen moeten ze in de buitenlandse rekeningen opgenomen worden.

In dit verband heeft men verondersteld dat de internationale instellingen zich definitief in Brussel zouden vestigen en dat hun personeelsuitgaven verder zouden toenemen.

Men heeft eveneens aangenomen dat het vreemdelingentoeerisme zich in België zou ontwikkelen. De betrokken inrichtingen zullen moeten trachten hun toeristische uitrusting nog te verbeteren en de informatie- en propagandamiddelen te versterken.

c) Netto-bijdrage van het buitenland.

Behalve de op Belgisch grondgebied gevestigde activiteiten omvat het nationaal inkomen en de buitenlandse balans nog de inkomens die Belgen in het buitenland hebben verdiend en naar ons land hebben overgemaakt.

De twee voornaamste posten van deze rekening bestaan uit de inkomens van arbeiders, bv. van Belgische grensarbeiders, en uit inkomens uit hoofde van een eigendom, zoals interesten, dividend, huurgelden, enz.

Van deze bedragen trekt men de aan vreemdelingen verschuldigde betalingen van dividend, renten en huurgelden af.

Het debet in de betalingsbalans dat voortspuit uit buitenlandse arbeiders welke in België werken komt in deze post voor, doch wordt als transfer geboekt.

Tabel 90 geeft de verdeling van de posten :

Tabel 90. — Netto-bijdrage van het buitenland (1) (in miljard franken).

Ontvangsten	1957	1959	1961	1965
Lonen	3,9	3,3	4,6	4,8
Interesten en dividend	8,1	7,5	10,5	8,1
	12,0	10,8	15,1	12,9
Betalingen				
Interesten en dividend	4,4	5,2	6,5	7,2
Netto-bijdrage	7,6	5,6	8,6	5,7

(1) Bron : Nationale Bank voor de periode 1957 tot 1961, behalve wat de betalingen van interesten en dividend betreft, welke een raming van het Bureau voor Economische Programmatie zijn die lager ligt dan de cijfers van de Nationale Bank; doch hoger dan deze van Dulbéa.

Les salaires perçus en 1959 ont été anormalement bas suite à la dévaluation du franc français de 1958 et à la grève des frontaliers. Le chiffre proposé pour 1965 tient compte de la diminution du nombre d'ouvriers belges travaillant à l'étranger, qui est prévue ailleurs dans le programme, et de l'augmentation des rémunérations individuelles.

Pour les revenus en intérêts et dividendes, on a prévu pour 1965 une réduction par rapport aux chiffres des dernières années. Le montant élevé de ceux-ci, en 1960 et en 1961, résultait de ce que des revenus importants ont encore été perçus en provenance du Congo (3 milliards en 1959 et 3,4 milliards en 1960, chiffre non disponible pour 1961).

En ce qui concerne les paiements à l'étranger, l'installation d'entreprises étrangères en Belgique va augmenter les paiements de dividendes. Par contre, les intérêts sur la dette publique émise à l'étranger, qui avaient fortement gonflés en 1961, devraient être réduits en 1965, compte tenu des remboursements sur la dette extérieure.

2. Importations de biens et services.

On a souligné à diverses reprises qu'il fallait s'attendre dans le cadre de la réalisation du Marché Commun à une expansion rapide de nos importations, particulièrement en ce qui concerne les produits finis.

On a néanmoins prévu que l'industrie nationale s'efforcera de satisfaire dans une mesure plus grande que dans le passé les besoins intérieurs. Si cette hypothèse n'était pas réalisée, les importations risqueraient de croître trop rapidement et de compromettre l'équilibre de nos échanges extérieurs.

Des indices sectoriels ont été présentés dans le Titre I et les évolutions correspondant aux fonctions de consommation seront présentées dans la discussion de la consommation privée.

Au total, les importations de produits finis augmenteront, de 1959 à 1965, de 79 % à prix constants, l'augmentation étant même plus rapide pour les biens d'équipement en relation avec l'effort d'investissement.

Les importations de matières premières et de produits intermédiaires pour l'industrie ont été détaillées par secteur dans le Titre I : elles augmenteront d'un peu moins de 49 % de 1959 à 1965.

3. Transferts.

Il faut également s'attendre à une sensible détérioration des mouvements nets de transferts.

De in 1959 geïnde lonen waren abnormaal laag ingevolge de devaluatie van de Franse frank in 1958 en de staking der grensarbeiders. Het voor 1965 voorgestelde cijfer houdt rekening met een deels de vermindering van het aantal Belgische arbeiders die in het buitenland werken, hetgeen trouwens in het programma voorzien is, en anderdeels met de individuele bezoldigingen.

Voor de inkomens uit intresten en dividenden, heeft men voor 1965 een vermindering voorzien t.o.v. de cijfers der laatste jaren. Het hoge bedrag in 1960 en 1961 is toe te schrijven aan de aanzienlijke bedragen herkomstig van Kongo, die nog werden geïnd (3 miljard in 1959 en 3,4 miljard in 1960; voor 1961 is geen cijfer beschikbaar).

In verband met de betalingen aan het buitenland, mag worden voorzien dat ingevolge de oprichting van buitenlandse bedrijven in België de betalingen van dividend en zullen toenemen. Daarentegen zouden de interesten op de in het buitenland uitgegeven openbare schuld, die sterk waren gestegen in 1961, moeten worden verminderd in 1965, rekening gehouden met de terugbetalingen op de buitenlandse schuld.

2. Invoer van goederen en diensten.

Herhaalde malen werd onderstreept dat men zich in het raam van de verwezenlijking van de Euromarkt aan een snelle expansie van onze invoer moest verwachten, in het bijzonder wat de afgewerkte producten betreft.

Men heeft niettemin voorzien dat de nationale industrie zich zou inspannen om in aanzienlijk mate dan in het verleden te voldoen aan de binnenlandse behoeften. Indien deze hypothese geen werkelijkheid wordt dan bestaat het risico dat onze invoer te snel zal stijgen en dan zal het evenwicht van onze buitenlandse ruilverrichtingen in het gedrang worden gebracht.

De sectoriële indexcijfers werden in Titel I voorgesteld en de met de consumptiefuncties overeenstemmende evoluties zullen worden behandeld in de bespreking van de particuliere consumptie.

In het totaal zal de invoer van de afgewerkte producten van 1959 tot 1965 tegen constante prijzen met 79 % toenemen; de verhoging voor uitrustingsgoederen zal zelfs sneller gebeuren ingevolge de investeringsinspanning.

De invoer van grondstoffen en van tussenprodukten werd in Titel I per sector gedetailleerd : hij zal met een weinig minder dan 49 % toenemen van 1959 tot 1965.

3. Transfers.

In de netto-bewegingen der transfers moet men zich eveneens aan een gevoelige vermindering verwachten.

Tableau 91. — Transferts (en milliards de francs).

Recettes.	1957	1959	1961	1965
Particuliers	1,8	4,1	4,4	3,2
Paielements.				
Privés	2,3	2,9	3,5	4,7
Publics	1,3	2,4	1,7	3,2
Paielements nets	1,8	1,2	0,8	4,7

Source pour 1957 à 1961 : Banque Nationale, sauf pour les transferts publics, extraits des données budgétaires.

Comme dans le cas des intérêts et dividendes, les recettes de transfert des particuliers provenaient en bonne partie du Congo. C'est la raison pour laquelle le chiffre pour 1965 a été abaissé par rapport au niveau de 1959 et 1961.

En ce qui concerne les paiements, les transferts privés comportent essentiellement des transferts de revenus d'ouvriers étrangers. Il faut s'attendre à ce que ce chiffre présente une augmentation substantielle quoique le programme prévoie, avant tout, l'immigration d'étrangers accompagnés de leur famille.

Les transferts publics ont été, dans le passé, en grande partie, dirigés vers le Congo et le Rwanda-Burundi. Pour l'avenir, on a prévu un chiffre correspondant à 1/2 % du revenu national. Ceci paraît être une estimation modérée de la contribution belge à l'effort collectif des nations occidentales en faveur des pays en voie de développement.

Ces montants ont été complétés par certains transferts de sécurité sociale pour compte d'ouvriers étrangers travaillant en Belgique.

4. Balance des paiements.

Les différents éléments qui viennent d'être discutés permettent de présenter l'évolution proposée de la balance des paiements.

Tableau 92. — Balance des paiements (en milliards de francs, prix courants).

	1959	1961	1965	Indice 1965- 1959
Exportations	199,3	226,1	310,2	155,6
dont :				
Marchandises belges	141,4	226,9	160,5	
Transit et réexport	21,1	32,1	152,1	
Services	32,8	44,7	136,3	
Tourisme étranger	4,0	6,5	162,5	
Importations de biens et services	199,9	229,4	308,8	154,5
dont :				
Pour la production (1)	134,3	193,7	144,2	
Pour la demande finale (2)	44,5	83,0	186,5	

(1) Matières premières, produits intermédiaires et services pour les entreprises.

(2) Produits finis, de consommation et d'investissement, et services, y compris le tourisme belge à l'étranger.

Tabel 91. — Transfers (in miljard frank).

Ontvangsten	1957	1959	1961	1965
Particulieren	1,8	4,1	4,4	3,2
Betalingen				
Privé	2,3	2,9	3,5	4,7
Openbare	1,3	2,4	1,7	3,2
Netto betalingen	1,8	1,2	0,8	4,7

Bron voor 1957 tot 1961 : Nationale Bank, behalve voor de openbare transfers, welke uit de begrotingsgegevens werden geput.

Zoals dit het geval was met de interesten en de dividenden, zijn de transfertontvangsten der particulieren voor een groot deel afkomstig van Kongo. Om deze reden werd het cijfer voor 1965 verlaagd in vergelijking met het niveau van 1959 en 1961.

Wat betreft de betalingen, zijn de privé-transfers hoofdzakelijk transfers van inkomens van buitenlandse arbeiders. Men mag zich verwachten aan een wezenlijke vermeerdering van dit bedrag, hoewel het programma de immigratie voorziet van vreemdelingen vergezeld van hun familie.

In het verleden waren de openbare transfers grotendeels naar Kongo en Ruanda-Urundi gericht. Voor de toekomst heeft men een cijfer voorzien dat overeenkomt met 1/2 % van het nationaal inkomen. Dit blijkt een gematigde raming te zijn van de Belgische bijdrage in de collectieve inspanning van de Westerse landen ten voordele van de ontwikkelingslanden.

Deze bedragen werden aangevuld voor zekere transfers voor sociale zekerheid voor rekening van vreemde arbeiders die in België tewerkgesteld zijn.

4. Betalingsbalans.

De diverse elementen die hierboven werden besproken maken het mogelijk de voorgestelde evolutie te geven van de betalingsbalans.

Tabel 92. — Betalingsbalans (in miljard frank, tegen courante prijzen).

	1959	1961	1965	Index- cijfers 1965- 1959
Uitvoer	199,3	226,1	310,2	155,6
waarvan				
Belgische koopwaren	141,4	226,9	160,5	
Transit en wederuitvoer	21,1	32,1	152,1	
Diensten	32,8	44,7	136,3	
Buitenlands toerisme	4,0	6,5	162,5	
Invoer van goederen en diensten	199,9	229,4	308,8	154,5
waarvan				
Voor de produktie (1)	134,3	193,7	144,2	
Voor de eindvraag (2)	44,5	83,0	186,5	

(1) Grondstoffen, tussenprodukten en diensten voor de ondernemingen.

(2) Afgewerkte produkten voor consumptie en investeringen evenals diensten, inclusief het Belgisch toerisme in het buitenland.

Transit et importations temporaires	21,1	32,1	152,1
Contribution nette étranger	+ 5,6	+ 8,6	+ 5,7
Exportations nettes	+ 5,0	+ 5,3	+ 7,1
Transferts nets	— 1,2	— 0,8	— 4,7
Prêts nets au reste du monde	+ 3,8	+ 4,5	+ 2,4

Comme la contribution nette de l'étranger diminue et que le solde des transferts se détériore, le maintien de l'équilibre extérieur demande que les exportations augmentent un peu plus vite que les importations : le solde des transactions sur marchandises et services devrait même devenir légèrement positif.

Les prêts nets au reste du monde mesurent l'accroissement des actifs internationaux du pays. On peut aussi les considérer comme le solde restant disponible pour des exportations nettes de capitaux sans diminution des réserves de change.

Pays à niveau de vie élevé, la Belgique est normalement exportatrice de capitaux. Le courant d'investissements étrangers que l'on a connu dans les dernières années n'a d'ailleurs pas été suffisamment important pour renverser ce mouvement.

Il faut prévoir pour 1965, la continuation de cette tendance. Les accords internationaux auxquels la Belgique est partie ne permettent d'ailleurs qu'un contrôle limité des mouvements privés de capitaux. Les soldes de ceux-ci sont faibles en regard de l'importance des transferts bruts dont une grande partie correspond à un intérêt économique réel.

On a toutefois supposé que l'accélération de la croissance économique et l'amélioration des perspectives industrielles qui en résulte, ralentiront les exportations brutes de capitaux.

Les prêts nets au reste du monde, qui ont été prévus à la balance des paiements, constituent un minimum en-dessous duquel le pays ne pourrait descendre sans mettre en danger ses réserves de change. Celles-ci constituent un volant de sécurité indispensable, surtout si on tient compte de l'expansion prévue des échanges internationaux.

Cette présentation de la balance des paiements appelle deux remarques.

Le solde des échanges extérieurs subit des variations cycliques importantes. Les réserves de change baissent en période de reprise économique et de reconstitution des stocks; elles augmentent à nouveau lors de la liquidation de ceux-ci. La stabilité des réserves de change doit être conçue comme une moyenne à travers le cycle économique.

Une seconde remarque doit être faite pour tenir compte des fluctuations des termes d'échange. Ceux-ci sont liés aux hypothèses de prix discutées au Titre IV.

Les termes d'échange se sont montrés relativement stables depuis la fin de la guerre de Corée. D'après l'I.N.S., ils se sont améliorés de 1,4 % de 1953 à 1961, alors que de 1957 à 1961 ils se sont détériorés d'un peu plus de 2 %.

Il faut ajouter que ces termes d'échange sont calculés sur la base des marchandises seules : l'inclusion des services les rendrait plus stables.

Transit en temporaire invoer	21,1	32,1	152,1
Netto-bijdrage van het buitenland	+ 5,6	+ 8,6	+ 5,7
Netto-uitvoer	+ 5,0	+ 5,3	+ 7,1
Netto-transfers	— 1,2	— 0,8	— 4,7
Netto-leningen aan de rest van de wereld	+ 3,8	+ 4,5	+ 2,4

Daar de netto-bijdrage van het buitenland afneemt en het saldo der transfers vermindert vergt het behoud van het extern evenwicht een ietwat snellere vermeerdering van de uitvoer dan van de invoer : het saldo der verhandelingen op goederen en diensten zou zelfs licht positief moeten worden.

De nettoleningen aan de rest van de wereld zijn een maatstaf voor de toeneming van het internationale activa van het land. Men kan het ook beschouwen als het saldo dat beschikbaar blijft voor de netto-uitvoer van kapitalen zonder vermindering en van de wisselreserves.

Als land met een hoge levensstandaard, exporteert België normalerwijze kapitalen. De tijdens de laatste jaren vastgestelde toevloed van vreemde investeringen was zelfs niet voldoende om deze beweging om te keren.

Voor 1965 mag men voorzien dat deze tendens zal aanhouden. De internationale akkoorden, waarin België partij is, laten trouwens slechts een beperkt toezicht op de privé-bewegingen van kapitaal toe. De saldi zijn gering gelet op het belang van de bruto-transfers waarvan een groot deel beantwoordt aan een werkelijk economisch belang.

Men heeft evenwel verondersteld dat de versnelling van de economische groei en de verbetering van de industriële vooruitzichten, die er uit voortvloeien, de bruto-uitvoer van kapitalen zullen remmen.

De in de betalingsbalans voorziene nettoleningen aan de rest van de wereld vormen een minimum, waaronder het land niet zou mogen dalen zonder zijn wisselreserves in gevaar te brengen. Deze zijn een onontbeerlijke zekerheidsmarge, voornamelijk indien men de voorziene expansie van de internationale handelsverrichtingen in acht neemt.

Deze manier van voorstellen van de betalingsbalans vergt twee opmerkingen.

Het saldo van de buitenlandse handelsverrichtingen ondergaat aanzienlijke cyclische schommelingen. De wisselreserves dalen in periode van economische heraanlegging van stocks; zij nemen terug toe wanneer deze laatste worden geliquideerd. De stabiliteit van de wisselreserves moet worden beschouwd als een gemiddelde doorheen de economische cyclus.

Een tweede opmerking dringt zich op om rekening te houden met de fluctuaties van de ruilvoet. Deze zijn verbonden met de prijshypothese die in Titel IV worden besproken.

Sinds de Koreaoorlog vertoont de ruilvoet een betrekkelijke stabiliteit. Volgens het N.I.S. verbeterde hij met 1,4 % van 1953 tot 1961, terwijl hij met iets meer dan 2 % verminderde van 1957 tot 1961.

Hier dient men aan te stippen dat deze ruilvoet alleen berekend is op basis van de goederen : met inbegrip van de diensten zou hij meer stabiel zijn.

En outre, la part croissante de produits finis, à la fois dans les importations et les exportations, diminuera l'effet des variations cycliques sur les prix moyens de notre commerce extérieur.

Il semble dès lors raisonnable de compter sur une certaine stabilité des termes d'échange : on n'a pas escompté de changement par rapport à 1961, ce qui implique une faible détérioration depuis 1959.

Cette hypothèse a une grande importance. En effet, une variation de 1 % dans les termes d'échange entraînerait une différence de près de 3 milliards sur la base des quantités utilisées dans le programme. Ceci souligne combien le calcul de la balance extérieure demeure aléatoire : aucune marge de sécurité, au cas où cette éventualité se réaliserait, n'a pu être prévue dans le programme.

L'effort d'exportation demandé aux secteurs productifs apparaît ainsi comme une condition indispensable à la réalisation du programme.

L'accroissement rapide des importations, qui est lié à la fois à la disparition des barrières aux échanges intra-européens et à l'accélération du taux de croissance du pays, rend nécessaire la priorité proposée dans le programme pour les activités exportatrices.

Cette priorité entraîne une série de conséquences :

- les orientations de la politique industrielle doivent s'inspirer de cette préoccupation. Il sera nécessaire de poursuivre le développement de types de produits de qualité pour lesquels les entreprises peuvent se créer des spécialités intéressantes sur les marchés en expansion;

- un effort accru de promotion commerciale sera nécessaire. La politique des prix et le régime fiscal devront éviter d'alourdir les coûts de production;

- l'équilibre monétaire devra être maintenu pour éviter toute pression inflatoire;

- enfin, dans la politique des revenus, la discipline nécessaire devra être consentie pour éviter une détérioration de notre position compétitive.

CHAPITRE II.

Les investissements.

Les investissements sont, après les exportations, la composante du produit national qui connaîtra l'accroissement le plus rapide.

En effet, pour un accroissement du P.N.B., à prix constants, d'environ 28 %, les exportations augmenteront de 55 % et les investissements de 50 %. Le tableau 93 donne la ventilation de ces derniers.

Bovendien zal het steeds groter wordend aandeel van de afgewerkte produkten, tegelijkertijd in de invoer en in de uitvoer, de weerslag van de cyclische schommelingen op de gemiddelde prijzen van onze buitenlandse handel verminderen.

Het blijkt dus verantwoord op een zekere stabiliteit van de ruilvoet te rekenen : in vergelijking met 1961 heeft men geen rekening gehouden met een verandering, hetgeen een geringe verslechtering betekent sedert 1959.

Deze hypothese is van groot belang. Inderdaad een schommeling van 1 % in de ruilvoet zou een verschil teweegbrengen van bijna 3 miljard op basis van de gebruikte hoeveelheden in het programma. Dit onderlijnt in welke mate de berekening van de externe balans onzeker blijft : geen enkele zekerheidsmarge, voor het geval dat deze eventualiteit werkelijkheid zou worden, kon in het programma worden voorzien.

De uitvoeringsinspanning die van de producerende sectoren wordt verwacht blijkt aldus een onontbeerlijke voorwaarde tot de verwezenlijking van het programma te zijn.

De snelle toeneming van de uitvoer die tegelijkertijd in verband staat met het afschaffen van de tolmuren voor de intra-europese ruilingen en met de acceleratie van het groeipercentage van het land, maakt de door het programma verleende prioriteit aan de exportactiviteiten noodzakelijk.

Deze voorrang heeft verscheidene gevolgen :

- de oriëntaties van het nijverheidsbeleid dienen dit aspect indachtig te zijn. Het zal noodzakelijk zijn de ontwikkeling verder te zetten van soorten kwaliteitsprodukten waarvoor de bedrijven zich interessante specialiteiten op de markten in expansie kunnen scheppen.

- een grotere inspanning voor de bevordering van de handel zal eveneens vereist zijn. De prijzenpolitiek en het belastingsstelsel zullen moeten vermijden dat de produktiekosten verhoogd worden;

- het muntevenwicht zal dienen behouden te worden om elke inflatorische druk te vermijden;

- Tenslotte zal in de inkomenspolitiek een stelselmatige groei nodig zijn om te vermijden dat onze competitieve positie zou worden aangetast.

HOOFDSTUK II.

De investeringen.

De investeringen vormen, na de uitvoer, de component van het nationaal produkt die de snelste aangroei kent.

Inderdaad, voor een verhoging van het B.N.P., tegen constante prijzen van ongeveer 28 %, dient de uitvoer toe te nemen met 55 % en de investeringen met 50 %. Tabel 93 geeft de ventilatie van deze laatsten.

Tableau 93. — Répartition des investissements en 1959 et en 1965 (en milliards de francs, prix de 1959).

	1959	1965	Indices 1965-1959
Investissement totaux	98,6	148,1	150
dont :			
Construction	52,20	74,20	142
Véhicules	9,30	15,70	169
Matériel	37,10	58,20	157

Les chiffres du tableau 93 excluent les investissements militaires aussi bien en constructions qu'en véhicules et équipements. Ils excluent également les achats de véhicules privés.

On va successivement examiner le programme d'investissement des entreprises, celui du secteur public et celui du logement.

I. Les investissements des entreprises.

1. Investissements totaux.

Pendant la période de 1959 à 1965, les investissements productifs des entreprises devront augmenter plus rapidement que l'ensemble des investissements, soit de 60 %.

Cet accroissement rapide tient au fait que le stock de capital constitue l'élément essentiel de la capacité de production et doit augmenter avec la production, dans la mesure où le degré d'utilisation du stock reste constant.

L'augmentation du stock de capital est constituée par les investissements nets. Toute accélération dans le rythme d'accumulation demande donc un accroissement correspondant dans le volume de ces investissements. Ainsi, si l'on prend cette relation dans sa forme la plus simple, où elle n'est d'ailleurs que partiellement valable, pour doubler le taux de croissance de l'économie, il faudrait doubler les investissements nets.

C'est à partir de ce type de relation que l'on a déterminé les dépenses d'investissement nécessaires pour la réalisation du programme. A cette fin, on a estimé les coefficients de capital de chaque secteur, c'est-à-dire le rapport qui existe entre le stock de capital des entreprises et leur capacité de production.

Pour des raisons d'ordre pratique, on calcule en général le coefficient de capital brut marginal, c'est-à-dire le rapport constaté, pendant une certaine période, entre les investissements bruts et l'accroissement de capacité de production, compte tenu d'un certain décalage dans le temps entre l'investissement et la production.

Pour estimer les investissements effectués dans le passé par les divers secteurs d'activités, le Bureau de Programmation Economique s'est basé sur différentes sources d'information. Il a notamment utilisé des renseignements publiés par le Ministère des Affaires Economiques et de l'Energie, par les organismes internationaux, par les fédérations professionnelles ou les entreprises publiques. Les statistiques annuelles de pro-

Tabel 93. — Verdeling der investeringen in 1959 en 1965 (in miljard frank, tegen prijzen 1959).

	1959	1965	Index- cijfers 1965-1959
Totale investeringen	98,6	148,1	150
waarvan :			
Constructie	52,20	74,20	142
Voertuigen	9,30	15,70	169
Materieel	37,10	58,20	157

De cijfers van tabel 93 bevatten niet de militaire investeringen voor constructie, voertuigen en uitrusting. Ze hebben ook geen betrekking op de aankopen van privé-voertuigen.

Achtereenvolgens zullen de investeringsprogramma's onderzocht worden van de ondernemingen, van de overheid en voor huisvesting.

I. Investerings der ondernemingen.

1. Totale investeringen.

Tijdens de periode 1959-1965 dienen de productieve investeringen der ondernemingen sneller toe te nemen dan het totaal der investeringen, hetzij met 60 %.

Deze snelle aangroei is toe te schrijven aan het feit dat de kapitaalgoederenvoorraad het essentiële element vormt van de productiecapaciteit en met de productie moet toenemen in de mate waarin de gebruiksgraad van de kapitaalgoederenvoorraad constant blijft.

De vermeerdering van de kapitaalgoederenvoorraad wordt gevormd door de netto-investeringen. Elke versnelling van het accumulatie-ritme vergt derhalve een overeenstemmende stijging van het volume van deze investeringen. Indien men deze relatie onder haar meest eenvoudige vorm neemt, waarin ze overigens slechts gedeeltelijk geldig is, moet men de netto-investeringen verdubbelen om het groei-ritme van de volkshuishouding te verdubbelen.

Op basis van deze soort van relatie heeft men de noodzakelijke investeringsuitgaven bepaald voor de verwezenlijking van het programma. Te dien einde heeft men de kapitaalcoëfficiënten per sector geschat, d.w.z., de verhouding tussen de kapitaalgoederenvoorraad der ondernemingen en hun productiecapaciteit.

Ingevolge praktische, vooral statistische redenen berekent men gewoonlijk de bruto marginale kapitaalcoëfficiënt, d.w.z. de voor een bepaalde periode vastgestelde verhouding tussen de som der bruto-investeringen en de toeneming van de productie, rekening houdend met een zeker tijdsverschil tussen de investering en de voortbrenging.

Voor het schatten der productieve investeringen per sector in het verleden, heeft het Bureau voor Economische Programmatie zich gesteund op diverse bronnen : inlichtingen gepubliceerd door het Ministerie van Economische Zaken en Energie, door internationale organismen, beroepsfederaties en openbare ondernemingen, evenals de jaarlijkse produktiestatistiek van het N.I.S. Deze laatste, die een belangrijke bron zijn op

duction de l'I.N.S., qui constituent une source très importante en ce domaine, ont été regroupées, de manière à coïncider avec les secteurs du Bureau de Programmation Economique et extrapolées de manière à couvrir l'ensemble de chacun d'eux. Le coefficient d'extrapolation utilisé résulte du rapport entre le nombre de travailleurs dans l'échantillon I.N.S. et l'emploi total dans le secteur, tel qu'il est publié par le Ministère de l'Emploi et du Travail (1).

En procédant de cette manière, on a pu constituer des séries statistiques d'investissement pour la majeure partie des secteurs, sauf ceux des industries diverses, du commerce, des services financiers et des services divers. On a estimé globalement les investissements de ces derniers. A cette fin, on a déduit de la formation brute de capital, telle qu'elle est retenue dans la comptabilité nationale, les investissements des secteurs pour lesquels on a pu faire des estimations séparées.

Pour le calcul des coefficients de capital bruts marginaux on a utilisé les montants d'investissement et les valeurs de production exprimés à prix constants de 1959 (2). On a comparé les évolutions entre deux sommets conjoncturels, de façon à ce que les accroissements de production enregistrés correspondent en principe à une augmentation des capacités de production. A titre de contrôle, le Bureau de Programmation Economique a procédé à des sondages sur base des dossiers établis dans le cadre de la législation spéciale en matière de crédit et à des comparaisons avec les coefficients étrangers semblables.

Dans ses prévisions pour 1965, le Bureau de Programmation Economique avait d'abord relevé les coefficients de capital. L'accélération de la croissance nationale implique en effet des investissements plus coûteux pour la création de complexes industriels au lieu d'investissements visant à des modernisations ou à des réductions de coûts. Toutefois, eu égard à la période relativement courte que couvre le programme, les coefficients de capital calculés pour le passé ont été maintenus.

Le calcul des coefficients de capital du passé repose sur des bases incertaines et l'hypothèse de leur constance dans l'avenir ne peut être acceptée qu'avec réserves.

Dans la plupart des cas, le Bureau de Programmation Economique a corrigé ces estimations en tenant compte d'observations formulées dans les commissions de programmation relatives aux investissements par secteur.

Pour les secteurs où ces renseignements manquaient, les investissements calculés suivant la méthode des coefficients de capital ont été retenus.

(1) Aperçu de l'évolution de la population active en Belgique, pendant la période 1948-1960 (Ministère de l'Emploi et du Travail, Bruxelles 1962).

(2) Pour des raisons statistiques, la valeur de production a été remplacée par la valeur ajoutée.

dit gebied werden gehergroepeerd volgens de sectoren van het Bureau voor Economische Programmatie en geëxtrapoleerd om het geheel van elk der sectoren te dekken. De gebruikte extrapolatiecoëfficiënt werd bekomen door de verhouding te berekenen tussen het aantal werknemers in het « échantillon » van het I.N.S. en de totale tewerkstelling van de sector gebaseerd op de gegevens van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid (1).

Op deze manier was het mogelijk om statistische reeksen inzake investeringen samen te stellen voor het merendeel der sectoren, uitgezonderd voor de sectoren diverse nijverheden, handel, financiële diensten en diverse diensten. De investeringen van deze laatste werden globaal geschat. Men heeft derhalve de in de nationale boekhouding weerhouden bruto vaste kapitaalvorming verminderd met de investeringen der sectoren waarvoor afzonderlijke schattingen konden gemaakt worden.

Voor de berekening van de bruto marginale kapitaalcoëfficiënt werd gebruik gemaakt van de tegen constante prijzen 1959 uitgedrukte investeringsbedragen en produktiewaarden (2). Met betrekking tot de periode heeft het Bureau voor Economische Programmatie een tijdsverloop aangenomen tussen twee conjuncturele hoogtepunten zodat de waargenomen produktiestijgingen in principe samenvielen met de toeneming van het produktievermogen. Als controle op de bekomen verhoudingen werden steekproeven uitgevoerd, enerzijds op basis van de in het raam van de bijzondere kredietwetgeving opgestelde dossiers en anderzijds op grond van vergelijkingen met gelijkaardige buitenlandse coëfficiënten.

Bij de eerste benadering had het Bureau voor Economische Programmatie geoordeeld de kapitaalcoëfficiënten voor de toekomst te moeten verhogen ingevolge de te verwachten veeleer duurdere investeringen voor het scheppen van industriële complexen in plaats van investeringen voor modernisering en verlaging der kosten. Gelet evenwel op de relatief korte periode waarop het programma betrekking heeft, werden de in het verleden vastgestelde kapitaalcoëfficiënten constant gehouden.

De berekening der kapitaalcoëfficiënten berust evenwel op een onzekere basis en de hypothese inzake de constantheid in de toekomst kan slechts met zekere reserves aanvaard worden.

In de meeste gevallen heeft het Bureau voor Economische Programmatie deze schattingen gecorrigeerd om rekening te houden met in de programmatiecommissies geformuleerde opmerkingen in verband met de investeringen per sector.

Voor de sectoren waarvoor deze inlichtingen ontbraken werden de volgens de methode der kapitaalcoëfficiënten berekende investeringen weerhouden.

(1) Overzicht van de evolutie van de Belgische actieve bevolking over de periode 1948-1960 (Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Brussel 1962).

(2) Praktisch werd de produktiewaarde vervangen door de toegevoegde waarde.

Tableau 94. — Evolution du volume des investissements productifs.

Secteurs :	1961/1957	1965/1961
Agriculture, sylv., pêche	111	122
Industries alimentaires	100	160
Charbonnages	45	100
Coke et gaz	125	150
Electricité	82	172
Pétrole	100	150
Chimie	154	135
Bois, papier	129	111
Cuir, textile	121	121
Matériaux de construction	170	117
Sidérurgie	210	172
Non ferreux	214	133
Fabrimétal	139	118
Construction	136	167
Transports, communications	107	134
Industries diverses + Commerce + Services financiers + Ser- vices divers	147	121
Total	123	134

Les chiffres retenus pour 1965 correspondent à une hypothèse d'accroissement régulier des dépenses en investissement et de la production. Toutefois, il est évident que ces évolutions ne se réaliseront qu'à travers des fluctuations plus ou moins importantes. D'ailleurs, les investissements de 1965 n'influenceront que la production de 1966; pour la réalisation des objectifs du programme, seuls les investissements des années intermédiaires ont de l'importance. Dès lors, les montants retenus n'ont qu'une valeur indicative quant à la tendance que doit suivre le développement des investissements entre 1959 et 1965. Ils ne cherchent pas à prédire la formation brute de capital fixe des entreprises, qui devrait être réalisée en une année déterminée.

En outre, il appert de cette évolution que la part des investissements bruts des entreprises dans le produit national brut doit augmenter de 10,5 % en 1959 à 13,1 % en 1965. Toutefois, comme il s'agit ici d'investissements bruts contenant une proportion relativement constante d'équipements déclassés, l'accroissement correspondant des investissements nets serait relativement beaucoup plus rapide.

Depuis 1959, un effort considérable d'investissement a déjà été réalisé. En effet, les premiers renseignements disponibles pour l'année 1961 montrent que, parmi tous les éléments de la demande, la formation brute de capital fixe totale a connu l'expansion la plus rapide (environ 9 % en volume de 1960 à 1961 et 6 % de 1959 à 1960).

Ainsi, de 1959 à 1961, les dépenses totales d'investissement ont augmenté d'environ 16 %. Pendant la même période, les investissements productifs des entreprises ont présenté une hausse de 19,5 % et leur part dans le produit national brut a atteint 11,7 %.

Tabel 94. — Evolutie van het volume der produktieve investeringen.

Sectoren :	1961/1957	1965/1961
Land-, bosbouw, visvangst	111	122
Voedingsnijverheid	100	160
Steenkoolmijnen	45	100
Cokes en gas	125	150
Elektriciteit	82	172
Petroleum	100	150
Scheikunde	154	135
Hout en papier	129	111
Leder en textiel	121	121
Bouwmaterialen	170	117
IJzernijverheid	210	172
Non-ferro-metalen	214	133
Metaalverwerkende nijverheid	139	118
Bouwbedrijf	136	167
Vervoer en verkeer	107	134
Div. nijv. + Handel + Financ. diensten + Div. diensten	147	121
Totaal	123	134

De voor 1965 vermelde bedragen stemmen overeen met de hypothese van een regelmatige aangroei, zowel van de investeringsuitgaven als van de produktie. Het is evenwel duidelijk dat de economische vooruitgang zich niet op een dergelijke manier ontwikkelt, maar wel doorheen de conjuncturele fluctuaties. Overigens, de investeringen voor 1965 hebben slechts een invloed op de produktie van het jaar 1966; voor de verwezenlijking der objectieven van het programma zijn de investeringen der tussenliggende jaren van belang. De weerhouden bedragen bezitten derhalve slechts een indicatieve waarde met betrekking tot de tendens waarin tussen 1959 en 1965 de investeringen zich dienen te ontwikkelen en behelzen geen voorspelling in verband met de in een bepaald jaar te realiseren bruto vaste kapitaalvorming der ondernemingen.

Uit deze evolutie blijkt verder dat het aandeel van de produktieve investeringen der ondernemingen in het bruto nationaal produkt dient toe te nemen van 10,5 % in 1959 tot 13,1 % in 1965. Hierbij mag overigens niet uit het oog worden verloren dat de vermelde bedragen betrekking hebben op bruto-investeringen die een relatief constante verhouding bevatten van verouderde uitrusting; de overeenstemmende aangroei der netto-investeringen dient derhalve relatief sneller te gebeuren.

Sedert 1959 werd reeds een aanzienlijke inspanning verwezenlijkt inzake investeringen. Uit de eerste beschikbare gegevens over het jaar 1961 kan worden vastgesteld dat van alle elementen van de vraag, de totale bruto vaste kapitaalvorming het hoogste groeiritme heeft gekend (ongeveer 9 % in volume van 1960 tot 1961 en 6 % van 1959 tot 1960).

Van 1959 tot 1961 namen de totale investeringsuitgaven toe met ongeveer 16 %. Over dezelfde periode vertoonden de produktieve investeringen der ondernemingen een stijging van 19,5 % en is hun aandeel in het bruto nationaal produkt opgelopen tot 11,7 %.

Tableau 95. — *Evolution des investissements productifs des entreprises* (au prix de 1961, en milliards de francs).

Indices					
1957	1959	1961	1965	1961/1957	1965/1961
60,0	62,0	74,1	99,3	123	134

Cette orientation est confirmée par divers indicateurs, tels que les livraisons de l'industrie des biens d'équipement au marché intérieur, les importations de machines et outils, le nombre d'immeubles commerciaux et industriels achevés. En outre, il faut tenir compte du fait que, dès le second semestre de l'année 1961, l'activité de la construction de logements présentait des signes de stabilisation, et que le volume des investissements publics n'a subi que des modifications minimales en comparaison de l'année 1960.

Sans doute, l'évolution conjoncturelle favorable des pays voisins, ainsi que les perspectives d'une concurrence accrue et de débouchés plus grands dans le cadre de la Communauté Economique Européenne, ont incité les chefs d'entreprises belges à investir.

La liquidité du marché et les avantages octroyés au titre des lois de juillet 1959 ont favorisé le financement externe, tandis que l'accroissement rapide de la productivité, en regard de l'évolution des salaires, a élargi les possibilités de financement interne.

Malgré l'évolution satisfaisante des investissements productifs, enregistrée pendant les dernières années, la réalisation des objectifs du programme demandera encore un grand effort de la part de l'industrie belge.

2. Investissements des entreprises publiques.

Il peut être intéressant de présenter séparément les investissements des entreprises du secteur public, qui sont inclus dans les chiffres qui viennent d'être discutés, mais qui ont le caractère d'un programme arrêté par le Gouvernement. Leur montant passera de 10,1 milliards en 1959 à 12,5 milliards en 1965. Ces chiffres ne se rapportent qu'aux entreprises publiques qui ont pu être identifiées. Certaines ne sont pas reprises en raison de leur faible importance, et d'autres par la difficulté de distinguer leur caractère privé et public (par exemple : distribution-électricité).

La majeure partie de ces investissements, soit 8,9 milliards en 1959 et 11,2 milliards en 1965, se rapporte au secteur du transport. Une partie plus minime soit 1,2 milliard en 1959 et 1,3 milliard en 1965 concerne certains autres secteurs comme l'industrie alimentaire et la distribution d'eau.

Les montants indiqués représentent des achats de biens et services aux secteurs de la construction et de l'équipement. Ils excluent donc les achats ou expropriations de terrains.

Tabel 95. — *Evolutie van de produktieve investeringen der ondernemingen* (tegen prijzen 1961, in miljard frank).

Indexcijfers					
1957	1959	1961	1965	1961/1957	1965/1961
60,0	62,0	74,1	99,3	123	134

Verschillende indicatoren — leveringen van de investeringsgoederenindustrie aan binnenlandse afnemers, invoer van machines en gereedschappen, aantal afgewerkte bedrijfsgebouwen — wijzen in deze richting. Verder mag niet uit het oog worden verloren dat van de tweede helft van het jaar af de bedrijvigheid in de woningbouw reeds tekenen van verzwakking vertoonde, terwijl de overheidsinvesteringen in volume ten opzichte van 1960 slechts geringe wijzigingen ondergingen.

Ongetwijfeld werden de Belgische ondernemers tot investeren aangezet door de gunstige conjuncturele evolutie in de buurlanden evenals door de vooruitzichten met betrekking tot een toenemende concurrentie en verhoogde afzetmarkten in het raam van de Europese Economische Gemeenschap.

De liquiditeit van de markt en de in het raam van de wetten van juli 1959 toegestane voordelen hebben de externe financiering begunstigd terwijl de snelle stijging van de produktiviteit t.o.v. de evolutie der lonen de mogelijkheden van interne financiering heeft verruimd.

Ondanks de in de laatste jaren waargenomen gunstige ontwikkeling der produktieve investeringen zal de verwezenlijking der objectieven van het programma nog een belangrijke inspanning vergen van de Belgische industrie.

2. Investerings van de overheidsbedrijven.

Het is nuttig om de investeringen van de overheidsbedrijven afzonderlijk voor te stellen. Zij zijn in de cijfers begrepen die hierboven werden besproken, doch zij vertonen veeleer het karakter van een door de Regering vastgesteld programma. Hun bedrag zal van 10,1 miljard in 1959 stijgen tot 12,5 miljard in 1965. Deze cijfers hebben alleen betrekking op overheidsbedrijven die konden worden vereenzelvigd. Sommige werden niet in acht genomen wegens hun geringe omvang en andere omdat het moeilijk was hun particulier of openbaar karakter te onderscheiden (bv. : distributie — elektriciteit).

Het grootste deel van deze investeringen, 8,9 miljard in 1959 en 11,2 miljard in 1965 heeft betrekking op de vervoersector. Een geringer deel, hetzij 1,2 miljard in 1959 en 1,3 miljard in 1965 is voor andere sectoren bestemd zoals de voedingsindustrie en de waterdistributie.

De opgegeven bedragen vertegenwoordigen de aankopen van goederen en diensten bij de sector van het bouwbedrijf en bij de sectoren die uitrustingsgoederen voortbrengen. De aankopen of onteigeningen van gronden zijn hierbij uitgesloten.

Le montant de 11,2 milliards prévu pour 1965, dans le secteur du transport, est ventilé comme suit, entre les différentes entreprises :

Transport — eau (ports + ligne Ostende-Douvres) (1)	2.400
Transport — rail (S.N.C.B., transports urbains)	5.370
Transport — air (SABENA + R.V.A.)	565
Postes, télégraphes, téléphones	2.900
	11.235

(1) Ne comprend pas les voies d'eau qui sont reprises dans les investissements des pouvoirs publics.

Ces paiements correspondent au programme d'investissement repris au tableau 96. Il est établi sous forme d'engagements à effectuer par les diverses entreprises publiques dans le courant des années 1962 à 1965. On a admis un laps de temps moyen de deux ans entre le moment de la commande et celui du paiement.

Tableau 96. — Programme d'investissements des entreprises publiques ressortissant au secteur du transport (engagements en millions de francs).

Entreprises publiques.	1962	1963	1964	1965	Total
Transports - eau (ports + Ostende-Douvres)	2.100	2.325	2.900	3.125	10.450
Transport - rail +	4.620	5.370	4.370	4.070	18.430
Transport - air	700	565	665	765	2.695
Postes-télégraphes-téléphones	2.497	2.900	2.900	2.900	11.197
Total	9.917	11.160	10.835	10.860	42.772

La plus forte augmentation se présente dans les investissements des ports, qui avaient été relativement négligés jusqu'il y a quelques années. Les chiffres avancés comprennent tant les dépenses à charge du pouvoir central, soit 90 % environ, que celles qui incombent aux autorités portuaires proprement dites. La partie la plus importante est consacrée au port d'Anvers, pour la réalisation du plan décennal et de la septième darse, à la régularisation de l'Escaut pour des navires à grand tirant d'eau, au port de Gand et au canal Gand-Terneuzen.

Quant au transport ferroviaire, la S.N.C.B. prend la plus grande partie à sa charge. Son effort d'investissement est déjà en cours depuis plusieurs années et atteindra son maximum en 1963 pour diminuer ensuite progressivement.

Les investissements prévus pour la R.T.T. permettront pratiquement l'automatisation de tout le réseau.

Pour les transports aériens, il n'y a pas de commandes importantes pendant la période 1962-1965. Les principaux investissements antérieurs, tels que l'aéroport de Zaventem et l'équipement en avions à réaction de la flotte de la Sabena, étaient pratiquement réalisés au début de 1962.

Het voor 1965 geprogrammeerde bedrag van 11,2 miljard in de vervoersector wordt tussen de verschillende bedrijven verdeeld als volgt :

Vervoer te water (havens + Oostende-Doverlijn) (1)	2.400
Vervoer per spoor (N.M.B.S., stedelijk vervoer)	5.370
Luchtvervoer (Sabena + R.L.W.)	565
Post, telegraaf, telefoon	2.900
	11.235

(1) Uitgezonderd de in de openbare investeringen opgenomen waterwegen.

Deze betalingen stemmen overeen met het in tabel 96 hernomen investeringsprogramma. Deze tabel is opgesteld onder de vorm van vastleggingen die in de loop van de jaren 1962 tot 1965 door de diverse overheidsbedrijven te verrichten zijn. Men heeft een gemiddeld tijdsverloop aanvaard van twee jaar tussen het ogenblik van de bestelling en dat van betaling.

Tabel 96. — Investeringsprogramma van de overheidsbedrijven die onder de vervoersector ressorteren (vastleggingen in miljoen frank).

Overheidsbedrijven.	1962	1963	1964	1965	Totaal
Vervoer te water (havens + Oostende-Doverlijn)	2.100	2.400	2.900	3.125	10.450
Vervoer per spoor	4.620	5.370	4.370	4.070	18.430
Luchtvervoer	700	565	665	765	2.695
Post-telegraaf-telefoon	2.497	2.900	2.900	2.900	11.197
Totaal	9.917	11.235	10.835	10.860	42.772

De sterkste vermeerdering doet zich voor bij de investeringen voor de havens, die tot vóór enkele jaren relatief werden verwaarloosd. De opgegeven cijfers omvatten zowel de uitgaven die ten laste van de centrale overheid vallen, hetzij 90 %, als deze die de eigenlijke havenautoriteiten te dragen hebben. Het grootste deel is bestemd voor de haven van Antwerpen, dit met het oog op de verwezenlijking van het tienjarigenplan en van het zevende havendok, verder voor de regularisatie van de Schelde voor schepen met grote diepgang evenals voor de haven van Gent en het kanaal Gent-Terneuzen.

Inzake het vervoer per spoor neemt de N.M.B.S. het grootste deel ten hare laste. Haar investeringsinspanning duurt reeds verscheidene jaren en zal het maximum bereiken in 1963, om vervolgens geleidelijk te verminderen.

De voor de R.T.T. voorziene investeringen zullen praktisch de automatisering van het hele net mogelijk maken.

Op het gebied van het luchtvervoer, zijn er geen aanzienlijke bestellingen voorzien tijdens de periode 1962-1965. De voorgaande voornaamste investeringen zoals de luchthaven van Zaventem en de uitrusting van de Sabenavloot met reactievliegtoegen waren praktisch reeds verwezenlijkt in het begin van 1962.

Tableau 97. — Investissements des entreprises publiques. (Engagements en millions de francs).

	1962	1963	1964	1965	Total
<i>Agriculture</i>					
S.N.P.P.T. (bonification de terres)	40	40	40	40	160
<i>Affaires économiques et Énergie</i>					
Réfribel	15	25	25	25	90
<i>Travaux publics</i>					
Ports et côtes :					
Etat	1.900	2.100	2.650	2.850	9.500
Autorités portuaires	200	225	250	275	950
<i>Santé publique et famille</i>					
Abattoirs	75	100	150	200	525
Distribution d'eau	1.000	1.100	1.200	1.300	4.600
<i>Communications</i>					
Ostende-Douvres	—	—	250	—	250
S.N.C.B.	4.250	5.000	4.000	3.700	16.950
S.N.C.V.	280	280	280	280	1.120
R.V.A.	500	165	165	165	995
Sabena	200	400	500	600	1.700
Transports urbains	90	90	90	90	360
<i>P.T.T.</i>					
R.T.T.	2.497	2.900	2.900	2.900	11.197
Total	11.047	12.425	12.500	12.425	48.397

II. Les investissements des pouvoirs publics.

1. ASPECTS GÉNÉRAUX.

Le programme étant axé sur une accélération générale de la croissance économique, la même orientation a guidé l'établissement des investissements du secteur public.

Sans doute, dans la plupart des cas, la relation n'est pas aussi directe que pour les investissements des entreprises. Il faut plutôt concevoir les investissements des pouvoirs publics comme un support général donné à l'activité productrice.

Toutefois, la contribution de certains types de travaux au développement économique est plus importante que d'autres : c'est avant tout cette considération qui a guidé les choix.

Le programme, présenté ici, est un programme structurel de travaux à réaliser à un rythme convenu d'avance et comportant des ouvrages auxquels une priorité a été donnée.

On a voulu le concentrer sur un certain nombre de projets afin d'éviter une trop grande dispersion des efforts.

Ce programme structurel doit être complété par un programme conjoncturel qui serait mis en œuvre en cas de récession et qui porterait essentiellement sur de petits travaux des pouvoirs subordonnés.

Tabel 97. — Investerings van de overheidsbedrijven. (Vastleggingen in miljoen frank).

	1962	1963	1964	1965	Totaal
<i>Landbouw</i>					
N.M.K.L. (bodemverbetering)	40	40	40	40	160
<i>Economische Zaken en Energie</i>					
Réfribel	15	25	25	25	90
<i>Openbare werken</i>					
Havens en kust :					
Staat	1.900	2.100	2.650	2.850	9.500
Havenautoriteiten	200	225	250	275	950
<i>Volksgezondheid en het Gezin</i>					
Slachthuizen	75	100	150	200	525
Waterverdeling	1.000	1.100	1.200	1.300	4.600
<i>Verkeerswezen</i>					
Oostende-Dover	—	—	250	—	250
N.M.B.S.	4.250	5.000	4.000	3.700	16.950
N.M.B.S.	280	280	280	280	1.120
R.L.W.	500	165	165	165	995
Sabena	200	400	500	600	1.700
Stadsvervoer	90	90	90	90	360
<i>P.T.T.</i>					
R.T.T.	2.497	2.900	2.900	2.900	11.197
Totaal	11.047	12.425	12.500	12.425	48.397

II. De overheidsinvesterings.

1. ALGEMEEN ASPECT.

Daar het programma gericht is op een algemene versnelling van de economische groei, diende dezelfde oriëntering als leidraad bij het vaststellen van de investeringen in de overheidssector.

Zonder twijfel is het verband niet zo direct als voor de investeringen van de ondernemingen. Veeleer dienen de overheidsinvesterings als een steungevende achtergrond voor de produktieve activiteit.

Nochtans is de bijdrage van zekere soorten werken tot de economische ontwikkeling belangrijker dan andere : deze beschouwing heeft in de eerste plaats de keuze geleid.

Onderhavig programma is een structureel programma van werken die tegen een van tevoren overeengekomen ritme uit te voeren zijn en werken omvat waaraan prioriteit werd verleend.

Men heeft dit programma op een bepaald aantal ontwerpen willen concentreren teneinde een verspreiding van de inspanningen te vermijden.

Dit structureel programma is aan te vullen door een conjunctureel programma dat in geval van recessie aan te wenden is en dat hoofdzakelijk betrekking zou hebben op de werken van kleine omvang der ondergeschikte overheden.

Les grands axes du programme structurel sont les suivants :

1. L'expansion des exportations a fait donner une priorité aux travaux portuaires — qui ont déjà été analysés plus haut — et aux accès vers les ports tant par route que par eau. En même temps, l'effort visera à faciliter les liaisons avec les pays voisins de façon à valoriser au mieux la position géographique de la Belgique.

2. Priorité est aussi donnée aux travaux qui sont en liaison directe avec les investissements privés, prévus au programme.

Dans certains cas, il s'agit de grandes infrastructures liées à l'établissement d'industries importantes. C'est le cas pour les nouvelles usines sidérurgiques ou pour la mise en valeur des terrains à vocation industrielle autour des nouvelles installations portuaires.

On peut aussi faire entrer dans ces catégories les zones industrielles destinées à faciliter et à orienter l'établissement de nouvelles entreprises. Un effort important est prévu dans ce domaine en relation avec les besoins régionaux d'industrialisation.

3. Ces priorités ont été combinées avec les orientations de la politique régionale.

La création d'une nouvelle infrastructure, la modernisation des voies existantes et l'établissement de zones ont été prévus en fonction des besoins, soit de reconversion pour certaines régions soit de développement pour d'autres.

4. Dans le domaine des bâtiments publics, trois priorités ont été assignées :

a) Réalisation des cités administratives qui doivent contribuer à l'amélioration du fonctionnement de l'appareil administratif;

b) Poursuite de l'effort en matière d'enseignement en rapport avec la promotion sociale et l'élévation de la qualification professionnelle;

c) Logement des communautés européennes où l'engagement du Gouvernement belge est largement justifié par l'apport de ces organisations à la vie nationale.

L'examen de ces différents besoins a fait apparaître le retard accumulé dans les investissements d'infrastructure. Cependant, les limitations financières et les capacités techniques et économiques de réalisation ont montré que ce retard ne pouvait être comblé rapidement. Ceci conduit à formuler un programme ambitieux par rapport au passé mais qui reste en-dessous de ce qu'il serait souhaitable de réaliser.

Les investissements des pouvoirs publics passeront de 11,3 milliards en 1959 à 20 milliards en 1965, ce qui représente un accroissement de 77 %.

Même avec cette augmentation rapide, des choix difficiles ont été nécessaires et nombre de projets intéressants ont dû être reportés au-delà de 1965.

Il faut d'ailleurs souligner que la période de 4 ans envisagée est trop courte à l'échelle des grands travaux dont il est question ici.

De grote richtlijnen van het structureel programma zijn de volgende :

1. De expansie van de uitvoer heeft voorrang doen geven aan de havenwerken — die hoger werden geanalyseerd — en aan de werken voor toegangen tot de havens langs wegen of waterwegen. Tezelfdertijd heeft de inspanning tot doel het vergemakkelijken van de verbindingen met de buurlanden ten einde de geografische ligging van België het best te valoriseren.

2. Prioriteit kregen ook de werken die rechtstreeks in verband staan met de voorziene of geprogrammeerde privé-investeringen.

In sommige gevallen gaat het om infrastructuurwerken die betrekking hebben op het vestigen van belangrijke industrieën. Dit is namelijk het geval met de nieuwe staalbedrijven of met het industrieel maken van gronden in de nabijheid van de nieuwe haveninstallaties.

Bij deze categorieën kan men ook de industriële zonings voegen wier bestemming het is het vergemakkelijken en het oriënteren van vestigingen van nieuwe bedrijven. Een aanzienlijke inspanning wordt op dit gebied voorzien in relatie met de regionale industrialisatienoden.

3. Deze prioriteiten werden gecombineerd met oriëntaties van de streekpolitiek.

Het scheppen van een nieuwe infrastructuur, de modernisatie van de bestaande wegen en het inrichten van zonings werden gepland in functie van de behoeften, hetzij inzake reconversie van sommige gewesten, hetzij inzake ontwikkeling voor andere.

4. Op het gebied van overheidsgebouwen, werden drie prioriteiten toegewezen :

a) De verwezenlijking van administratieve wijken die moeten bijdragen tot de inspanning voor de verbetering van de werking van het bestuursapparaat.

b) Het voortzetten van de inspanning inzake onderwijs met het oog op de sociale vooruitgang en de verhoging van de beroepskwalificatie;

c) Het onderbrengen van de Europese Gemeenschappen, voor dewelke de verbintenis vanwege de Belgische Regering ten volle verantwoord is wegens de bijdrage van deze instellingen tot het nationaal leven.

Het onderzoek van deze diverse behoeften heeft de geaccumuleerde vertraging aan het licht gebracht in de investeringen voor infrastructuur. De financiële beperkingen en de technisch-economische capaciteiten voor verwezenlijking hebben nochtans aangetoond dat deze vertraging niet snel in te lopen is. Dit gaf aanleiding tot het opstellen van een programma dat eerzuchtig is in vergelijking met het verleden, doch dat blijft beneden hetgeen wenselijk zou zijn te realiseren.

De investeringen van de overheden zullen van 11,3 miljard in 1959 toenemen tot 20 miljard in 1965, hetgeen een groei met 77 % vertegenwoordigt.

Zelfs met een dergelijke snelle vermeerdering waren moeilijke keuzen noodzakelijk en tal van interessante projecten moesten worden uitgesteld tot na 1965.

Men dient overigens op te merken dat de periode van 4 jaar te kort is voor de omvang van de grote werken waarvan hier gewag wordt gemaakt.

D'une part, une grande partie des ressources de cette période devra être consacrée à terminer ce qui avait été entrepris précédemment. D'autre part, un programme dans ce domaine doit s'inspirer d'une vue à plus long terme de l'évolution économique et des besoins sociaux. Aussi, le Bureau de Programmation Economique abordera-t-il sans retard, avec les départements intéressés, la préparation d'un programme s'étendant jusqu'en 1970.

Le programme présenté couvre les routes, les voies d'eau, les bâtiments et certains autres travaux, de même que les dépenses d'équipement et ceci pour le pouvoir central aussi bien que les pouvoirs locaux.

Les dépenses militaires, même pour le matériel et l'équipement, sont entièrement reprises dans les dépenses courantes de l'Etat.

Comme l'enseignement libre doit aujourd'hui être inclus dans la consommation publique, ses investissements ont également été repris dans ceux du secteur public, quoique le Gouvernement n'ait pas de contrôle sur leur montant. Dans ce qui suit, on fera abstraction de ce poste qui s'élevait à 200 millions en 1959 et qui est estimé à 500 millions en 1965.

On ne discutera pas non plus les dépenses courantes de matériel et d'équipement des départements (1,1 milliard en 1959 et 1,5 milliard en 1965) qui sont comprises dans le budget ordinaire de l'Etat.

L'analyse du programme porte donc sur un montant qui atteindra 18 milliards en 1965 contre 10 milliards en 1959.

Ce programme s'entend d'investissements effectifs qui correspondent à des fournitures des secteurs de la construction et de l'équipement. Il ne comprend donc pas les mutations tels que les achats de terrains et expropriations.

Pour se conformer aux techniques budgétaires, le Bureau de Programmation Economique a présenté son programme sous la forme d'engagements, y compris les acquisitions immobilières. On a admis que, comme dans le passé, le décalage moyen entre engagements et décaissements effectifs serait de deux ans. Présenté sous forme d'engagements, le programme qui a été arrêté par le Gouvernement est le suivant :

1962	17,140 milliards
1963	18,889 milliards
1964	20,131 milliards
1965	21,750 milliards
	78,210 milliards

On estime en général que 10 % des dépenses totales sont consacrées aux achats de terrains et expropriations. Si on les déduit des engagements de 1963, qui sont équivalents aux paiements effectifs sur travaux en 1965, ceci donne un chiffre de 17 milliards.

Il faut encore ajouter pour retrouver le chiffre total de 18 milliards, 1 milliard qui n'a pas été affecté. Il constitue une réserve destinée à couvrir des dépassements de prix éventuels sur les projets décidés ou des

Eensdeels zal een groot deel van de middelen moeten worden besteed aan het beëindigen van hetgeen reeds aangevangen is. Anderdeels dient een programma op dat gebied te worden geïnspireerd door een overzicht op langere termijn van de economische evolutie en van de sociale behoeften. Het Bureau voor Economische Programmatie zal zich dus zonder dralen aan het werk zetten met de betrokken departementen teneinde een programma voor te bereiden dat zich tot in 1970 uitstrekt.

Het hier voorgelegde programma heeft betrekking op de wegen en waterwegen, gebouwen en sommige grote werken, evenals op uitrustingsuitgaven; dit geldt zowel voor de lokale als voor de centrale overheden.

De militaire uitgaven, zelfs voor materieel en uitrusting zijn volledig opgenomen in de courante uitgaven van de Staat.

Daar het vrij onderwijs thans moet worden opgenomen in de openbare consumptie, worden de investeringen ervan eveneens opgenomen bij deze van de Overheid, hoewel de Regering geen enkele controle op hun bedrag kan uitoefenen. In de hierna volgende tekst wordt deze post buiten beschouwing gelaten; hij bedroeg 200 miljoen in 1959 en wordt op 500 miljoen geraamd in 1965.

Ook de courante uitgaven voor materieel en uitrusting van de departementen worden hier niet besproken (1,1 miljard in 1959, en 1,5 miljard in 1965). Zij zijn inderdaad begrepen in de gewone Staatsbegroting.

De analyse van het programma heeft dus betrekking op een bedrag dat 18 miljard in 1965 zal belopen tegen 10 miljard in 1959.

Dit programma heeft betrekking op de effectieve investeringen die overeenkomen met de leveringen van de sectoren van het bouwbedrijf en van uitrustingsgoederen. Het omvat dus geen mutaties zoals aankopen van terreinen of onteigeningen.

Teneinde in overeenstemming te zijn met de begrotingstechnieken, heeft het Bureau voor Economische Programmatie zijn programma voorgesteld onder vorm van verbintenissen, met inbegrip van de verwerving der onroerende goederen. Zoals in het verleden heeft men een gemiddeld tijdsverloop aanvaard tussen de verbintenissen en de effectieve betalingen dat ongeveer twee jaar bedraagt. Onder vorm van verbintenissen, luidt het door de Regering besloten programma als volgt :

1962	17.440 miljard,
1963	18,889 miljard,
1964	20,131 miljard,
1965	21,750 miljard,
	78,210 miljard.

In het algemeen wordt geraamd dat 10 % van de totale uitgaven wordt besteed voor de aankoop van terreinen en onteigeningen. Zo men deze afrekt van de verbintenissen voor 1963, die overeen stemmen met de effectieve betalingen voor werken in 1965, bekomt men een bedrag van 17 miljard.

Om het totale cijfer van 18 miljard terug te vinden, dient men nog 1 miljard toe te voegen dat niet werd geaffecteerd. Dit 1 miljard vormt een reserve teneinde gebeurlijke prijsoverschrijdingen te dekken van

travaux supplémentaires non prévus aujourd'hui mais dont la réalisation apparaîtrait ultérieurement comme urgente.

Le programme structurel met l'accent sur les investissements du pouvoir central. Il apparaît, en effet, que c'est dans ce domaine que depuis longtemps les retards se sont particulièrement accumulés. Il s'agit surtout de travaux de grande envergure qui doivent être poursuivis sans interruption. Aussi, est-il peu efficace de les inclure dans un programme conjoncturel destiné à lutter contre un fléchissement temporaire de l'activité économique.

Comme l'indique le tableau 98, le programme structurel réserve au pouvoir central les deux tiers des dépenses totales (les zones industrielles étant exclues de ce calcul). Les pouvoirs locaux se voient attribuer la plus grande partie des travaux à réaliser à titre de politique anti-cyclique.

Tableau 98. — Répartition des investissements publics (en milliards de francs).

Année	Pouvoir central	Pouvoirs locaux	Zones industrielles	Total
1962	11,7	5,3	0,4	17,4
1963	12,5	6,0	0,4	18,9
1964	13,2	6,5	0,4	20,1
1965	14,4	7,0	0,4	21,8
Total	51,8	24,8	1,6	78,2

On ne dispose pas pour les dernières années de chiffres comparables en ce qui concerne les investissements des pouvoirs locaux. Même pour le pouvoir central, la comparaison est rendue difficile : les dépenses pour les ports et côtes, qui ont été reprises ici dans les entreprises publiques, ne peuvent être séparées de celles qui concernent les voies hydrauliques.

Si on reprend les ports et côtes, et les parcs industriels dans les comptes du pouvoir central, la comparaison redevient possible. Sur cette base, les engagements du pouvoir central s'élèveront à 62,9 milliards pour la période 1962-1965. Pendant les quatre années précédentes, de 1958 à 1961, les engagements avaient porté sur 31,9 milliards. Ce chiffre souligne l'effort que le Gouvernement a décidé d'entreprendre.

Quant aux montants alloués aux pouvoirs locaux, ils apparaissent plus faibles quoique, eux aussi, soient en progrès rapide à travers la période.

2. INVESTISSEMENTS DU POUVOIR CENTRAL.

Le programme du pouvoir central comprend trois grandes parties, elles concernent le département des Travaux Publics, celui de l'Education Nationale et de la Culture et divers autres départements. Ce troisième poste réunit les départements de l'Agriculture, des Affaires Economiques et des Communications.

besliste ontwerpen of van bijkomende werken, die thans nog niet werden voorzien, doch waarvan de verwezenlijking naderhand dringend zou blijken te zijn.

Het structureel programma legt het accent op de investeringen van de centrale overheid. Het blijkt inderdaad dat vooral in dit domein vertraging is opgelopen. Het gaat in het bijzonder om werken van grote omvang, die zonder onderbreking moeten uitgevoerd worden. Het is dus weinig doeltreffend om ze in een conjunctureel programma op te nemen dat vooral bedoeld is om tussen te komen ingeval de economische activiteit voor een korte tijd verzwakt.

Zoals tabel 98 het aanduidt reserveert het structureel programma twee derden van de totale bestedingen voor de centrale overheid (de industriële zonings zijn hier niet inbegrepen). De lokale overheden krijgen het grootste deel toegewezen van de werken die als anti-cyclische politiek zijn uit te voeren.

Tabel 98. — Verdeling van de openbare investeringen (in miljard frank).

Jaar	Centrale overheid	Lokale overheden	Zonings	Totaal
1962	11,7	5,3	0,4	17,4
1963	12,5	6,0	0,4	18,9
1964	13,2	6,5	0,4	20,1
1965	14,4	7,0	0,4	21,8
Totaal	51,8	24,8	1,6	78,2

Voor de laatste jaren beschikt men niet over vergelijkbare cijfers wat de investeringen van de lokale overheden betreft. Zelfs voor de centrale overheid is de vergelijking moeilijk : de uitgaven voor havens en kust, die in de openbare ondernemingen zijn opgenomen, kunnen niet worden gescheiden van deze voor waterwegen.

Zo men de havens en de kust en de industrieparken in de rekeningen van de centrale overheid terug opneemt, wordt de vergelijking opnieuw mogelijk. Op deze basis geschat, zullen de verbintenissen van de centrale overheid 62,9 miljard bedragen voor de periode 1962-1965. Tijdens de vorige jaren, van 1958 tot 1961 beliepen de verbintenissen 31,9 miljard. Dit cijfer wijst op de inspanning die de Regering besloten heeft te doen.

De aan de lokale machten toegekende bedragen, schijnen lager alhoewel ze nochtans snel vorderen doorheen de periode.

2. INVESTERINGEN VAN DE CENTRALE OVERHEID.

Het programma van de centrale overheid bestaat uit drie grote delen : hierbij is het Departement voor Openbare Werken betrokken, het Departement van Nationale Opvoeding en Cultuur en ten slotte diverse andere departementen. Deze laatste post omvat Landbouw, Economische Zaken en Verkeerswezen.

Tableau 99. — Répartition des engagements du pouvoir central (en millions de francs).

Départements	1962	1963	1964	1965	Total
Travaux publics	9.270	10.010	10.640	11.535	41.455
Education Nationale et Culture	2.240	2.300	2.300	2.300	9.140
Autres départements	630	579	691	915	2.815
Total	12.140	12.889	13.631	14.750	53.410

Les investissements qui sont de la compétence du département de la Santé Publique sont classés parmi ceux des autorités locales, tandis que la plupart des projets exécutés sous l'autorité du département des Communications se trouvent repris dans les entreprises publiques.

Les principales dépenses du département de l'Agriculture sont destinées au remembrement, aux stations de recherches et aux travaux pour les eaux et forêts.

La plus grande partie des investissements du département des Affaires Economique est consacrée au Centre d'Etudes Nucléaires et à l'Institut Interuniversitaire des Sciences nucléaires.

Au chapitre des Communications, on a prévu, à partir de l'année 1964, le début des travaux pour la construction d'un métro à Bruxelles.

Le département de l'Education Nationale et de la Culture poursuivra les investissements prévus par la loi pour les différents niveaux de l'enseignement. Un effort particulier sera consenti en faveur de l'enseignement supérieur. Les chiffres de ce département comprennent aussi la construction et l'équipement des nouvelles installations pour la radio et la télévision belge.

C'est le département des Travaux Publics qui gère la partie la plus importante du programme des investissements publics. Elle comprend les routes, les voies hydrauliques et les bâtiments, à l'exclusion des subsides payés aux pouvoirs locaux et à l'urbanisme.

Le tableau 100 indique les montants arrêtés pour chacune de ces trois catégories auxquelles on a ajouté les zones industrielles.

Tableau 100. — Répartition des engagements du département des Travaux Publics (en millions de francs).

	1962	1963	1964	1965	Total
Routes	4.100	5.300	5.700	6.100	21.200
Voies hydrauliques (1)	3.000	2.800	2.850	3.150	11.800
Bâtiments	1.770	1.510	1.690	1.885	6.855
Zones industrielles	400	400	400	400	1.600
Total	9.270	10.010	10.640	11.535	41.455

(1) Non compris ports et côtes, repris dans la rubrique des entreprises publiques.

C'est le programme des travaux publics qui reflète le mieux l'importance de l'effort gouvernemental.

Tabel 99. — Verdeling der verbintenissen van de centrale overheid (in miljoen frank).

Departementen	1962	1963	1964	1965	Totaal
Openbare werken	9.270	10.010	10.640	11.535	41.455
Nationaal Onderwijs en Cultuur	2.240	2.300	2.300	2.300	9.140
Andere departementen	630	579	691	915	2.815
Totaal	12.140	12.889	13.631	14.750	53.410

De investeringen die tot de bevoegdheid van het Departement van Volksgezondheid behoren werden bij deze van de lokale overheden gerangschikt, terwijl het grootste deel van de onder het gezag van het Departement van Verkeerswezen uitgevoerde werken bij de openbare ondernemingen werden opgenomen.

De voornaamste uitgaven van het Departement van Landbouw zijn bestemd voor de ruilverkaveling, opzoekingscentra en wegen- en boswerken.

Het grootste deel der investeringen van het Departement van Economische Zaken zijn bestemd voor het Centrum voor Kernonderzoek en het Interuniversitair Instituut voor Kernwetenschappen.

Onder het hoofdstuk Verkeer, heeft men van 1964 af, de aanvang der werken voorzien voor ondergronds verkeer te Brussel.

Het Departement van Nationale Opvoeding en Cultuur zal de door de wet voorziene investeringen voortzetten voor de verschillende graden van het onderwijs. Een bijzondere inspanning zal worden geleverd in het voordeel van het hoger onderwijs. In deze cijfers zijn ook het bouwen en het uitrusten van de nieuwe inrichtingen voor de Belgische televisie en radio-omroep voorzien.

Het Departement van Openbare Werken beheert het belangrijkste deel van het programma inzake openbare investeringen. Het omvat de wegen, de waterwegen en de gebouwen, met uitsluiting van de aan lokale overheden en aan de stedenbouw betaalde toelagen.

Tabel 100 geeft de bedragen op die werden vastgesteld voor elk van de drie categorieën, waarbij men de industriële zonings heeft toegevoegd.

Tabel 100. — Verdeling van de verbintenissen van het Departement van Openbare Werken (in miljoen frank).

	1962	1963	1964	1965	Totaal
Wegen	4.100	5.300	5.700	6.100	21.200
Waterwegen (1)	3.000	2.800	2.850	3.150	11.800
Gebouwen	1.770	1.510	1.690	1.885	6.855
Industriële zonings	400	400	400	400	1.600
Totaal	9.270	10.010	10.640	11.535	41.455

(1) Havens en kust zijn hier niet bijgeteld daar ze onder de rubriek der openbare ondernemingen voorkomen.

Het programma van de Openbare Werken geeft het best de omvang weer van de Regeringsinspanning.

Comme précédemment, la comparaison exige l'inclusion des ports et côtes. Sur cette base, les engagements passeraient de 24,4 milliards pour 1959-1961 à 50,9 milliards pour 1962-1965.

Pour les routes ordinaires, le programme comporte en moyenne 1,5 milliard par an. Ces sommes seront consacrées à la remise en état du réseau routier et à la modernisation de tronçons importants tel que l'axe Bruxelles-Luxembourg.

Le reste du programme se rapporte aux autoroutes et concerne les réalisations suivantes :

1. Achèvement rapide des travaux en cours pour les autoroutes Anvers-Liège-Aix-la-Chapelle et pour l'autoroute Bruxelles-Wavre;

2. Amélioration des autoroutes Bruxelles-Boom-Anvers et Bruxelles-Ostende;

3. Construction de nouvelles autoroutes :

— Liège-Mons-Tournai-frontière française;

— E3 (frontière française - frontière des Pays-Bas, par Courtrai-Gand-St-Nicolas-Anvers-Turnhout);

— Bruxelles-Paris (section Bruxelles-Sud de Mons, dans le cadre du programme de reconversion du Borinage).

Ces nouvelles autoroutes ne seront pas achevées à la fin de la période du programme. En 1965 cependant, le rythme des travaux atteindra déjà 100 km par an pour s'accroître encore au cours des années ultérieures. Les travaux sur l'axe Bruxelles-Paris seront accélérés en rapport avec la reconversion du Borinage et du Centre.

Le programme des voies d'eau concerne les travaux suivants :

a) Voies d'eau de 2.000 T. : canal circulaire de Gand; Escaut maritime, modernisation du canal Albert, barrage de Lixhe sur la Meuse;

b) Voies d'eau de 1.350 T. : les principaux travaux porteront sur le canal Bruxelles-Charleroi, la Basse-Sambre, le Haut-Escaut, la Haute-Meuse, le Canal du Centre;

c) Divers travaux seront effectués aux canaux de 300 à 600 tonnes, à l'écoulement des eaux et aux barrages.

Le programme des immeubles se rapporte principalement à deux grands travaux : le centre administratif de Bruxelles et le complexe Berlaumont pour les institutions européennes.

Sont prévus en outre, les centres administratifs de Liège, Mons, Hasselt, Namur et Bruges, ainsi que des immeubles pour différents départements administratifs.

Zoals hierboven, vergt de vergelijking dat de havens en kust erbij worden geteld. Op deze basis berekend zouden de verbintenissen stijgen van 24,4 miljard voor 1959-1961 tot 50,9 miljard voor 1962-1965.

Voor de gewone wegen, omvat het programma een gemiddelde uitgave van 1,5 miljard per jaar. Deze sommen zullen worden besteed aan de herstelling van het wegennet en aan de modernisatie van belangrijke delen zoals de as Brussel-Luxemburg.

De rest van het programma der wegen heeft betrekking op autosnelwegen en op de volgende verwezenlijkingen :

1° Spoedige afwerking van de aan gang zijnde werken aan de autosnelwegen Antwerpen-Luik-Aken en Brussel-Waver.

2° Verbeteringswerken aan de autosnelwegen Antwerpen-Brussel en Brussel-Oostende.

3° Aanleggen van nieuwe autosnelwegen :

— Luik-Bergen-Doornik-Franse grens;

— E 3 : Franse grens - Nederlandse grens (over Kortrijk-Gent-St-Niklaas-Antwerpen-Turnhout);

— Brussel-Parijs (Sectie Brussel - ten Z. van Bergen, in het raam van het reconvertieprogramma voor de Borinage).

De nieuwe autosnelwegen zullen niet voltooid zijn tegen het einde van de periode van het programma. In 1965 zal het werkritme reeds 100 km. per jaar bereiken om nog toe te nemen in de daarop volgende jaren. De werken aan de autosnelweg Brussel-Parijs zullen worden bespoedigd in verband met de reconversie van de Borinage en van het Centrum.

Het programma voor de waterwegen heeft betrekking op de volgende werken :

a) Waterwegen van 2.000 T. : de Ringvaart van Gent, de Zeeschelde, de modernisatie van het Albertkanaal, de stuwdam van Lixhe op de Maas.

b) Waterwegen van 1.350 T. : de voornaamste werken betreffen het kanaal Brussel-Charleroi, de Neder-Samber, de Boven-Schelde, de Boven-Maas, het Centrumkanaal.

c) Verschillende werken zullen uitgevoerd worden aan kanalen van 300 tot 600 ton, aan de waterafvoer en aan de stuwdammen.

Het gebouwenprogramma beoogt voornamelijk twee grote werken : het administratief centrum te Brussel en het Berlaumont-complex voor de Europese Instellingen.

Worden bovendien voorzien administratieve centra te Luik, Bergen, Hasselt, Namen en Brugge, evenals gebouwen voor verschillende administratieve departementen.

Tableau 101. — Investissements du pouvoir central
Crédits d'engagement — en millions de francs).

	1962	1963	1964	1965	(1) à pour- sui- vre
1. Travaux publics					
<i>Routes :</i>					
— Anvers-Liège-Aix-la-Chapelle	1.460	—	—	—	
— Accès de Liège	—	—	200	—	
— Accès de Verviers	—	100	—	—	(1)
— Accès Pont de Wandre	—	100	—	—	
— Liège-Mons-Tournai-frontière française	650	1.500	1.800	2.100	
— Aménagement divers accès	—	—	—	—	(1)
— Programme reconversion du Borinage et du Centre					
— Tronçon commun de la route de Wallonie Bruxelles-Paris	200	—	—	—	
a) Section Bruxelles-Sud de Mons de l'autoroute Bruxelles-Paris					
b) Bretelle vers La Louvière reliant ce centre à l'autoroute de Wallonie	—	750	750	1.000	(1)
c) Section Arquennes-route de Binche de l'autoroute de Bruxelles-Charleroi					
— Bruxelles-Ostende (Ponts)	—	50	50	—	
— Bruxelles-Namur (achèvement)	90	—	—	—	(1)
— Bruxelles-Boom-Anvers	100	130	100	100	(1)
— Ring de Bruxelles	—	—	—	250	(1)
— Divers	100	100	100	100	(1)
<i>Routes ordinaires</i>	1.300	1.450	1.580	1.550	(1)
Réparation dommages de guerre	120	120	120	—	
	4.020	4.300	4.700	5.100	
E 3 (financement par l'Intercommunale)	80	1.000	1.000	1.000	(1)
	4.100	5.300	5.700	6.100	
<i>Voies hydrauliques.</i>					
<i>Cours d'eau :</i>					
— 2000 tonnes					
Canal circulaire Gand	375	350	175	100	
Escaut maritime entre Gand et Anvers et affluents	40	200	175	100	(1)
Modernisation du Canal Albert Basse-Meuse (en aval de Monsin)	—	—	300	350	(1)
— 1350 tonnes					
Canal Charleroi-Bruxelles	1.100	100	100	100	
Basse-Sambre	375	360	300	50	
Haute-Meuse	100	100	200	350	(1)
Canal du Centre (Nimy-Obourg)	240	—	—	—	
Haut Escaut	—	125	200	350	(1)
Canal Bossuit-Courtrai	—	20	20	20	(1)
Nèthe	20	30	50	40	
— 300 - 600 tonnes					
Yser	—	50	50	150	(1)
Haute-Sambre	—	50	50	50	(1)
Dendre	—	50	90	150	(1)

Tabel 101 : Investerings van de centrale overheid.
(vastleggingskredieten — in miljoen frank).

	1962	1963	1964	1965	(1) voort te zetten
1. Openbare Werken.					
<i>Wegen :</i>					
— Antwerpen-Luik-Aken	1.460	—	—	—	
— Toegang tot Luik	—	—	200	—	
— Toegang tot Verviers	—	100	—	—	(1)
— Toegang tot brug van Wandre	—	100	—	—	
— Luik-Bergen-Doornik-Franse grens	650	1.500	1.800	2.100	
— Aanleggen van de diverse toegangen	—	—	—	—	(1)
— Reconvertieprogramma voor de Borinage en het Centrum					
— Gemeenschappelijk deel met de Waalse autosnelweg Brussel-Parijs	200	—	—	—	
a) Brussel-Zuiden van Bergen sectie van de autosnelweg Brussel-Parijs					
b) Aftakking naar La Louvière ter verbinding van dit centrum met de Waalse autosnelweg	—	750	750	1.000	(1)
c) Sectie Arquennes-baan van Binche van de autosnelweg Brussel-Charleroi					
— Brussel-Oostende (Bruggen)	—	50	50	—	
— Brussel-Namen (voltooiing)	90	—	—	—	(1)
— Brussel-Boom-Antwerpen	100	130	100	100	(1)
— Ring van Brussel	—	—	—	250	(1)
— Verscheidene	100	100	100	100	(1)
<i>Gewone Wegen</i>	1.300	1.450	1.580	1.550	(1)
Herstelling van oorlogsschade	120	120	120	—	
	4.020	4.300	4.700	5.100	
E 3 (financiering door de Intercommunale)	80	1.000	1.000	1.000	(1)
	4.100	5.300	5.700	6.100	
<i>Waterwegen.</i>					
<i>Waterlopen :</i>					
— 2000 ton					
Ringkanaal van Gent	375	350	175	100	
Zeeschelde tussen Gent en Antwerpen en bijrivieren	40	200	175	100	(1)
Modernisatie van het Albertkanaal	—	—	300	350	(1)
Neder-Maas (in de richting vanaf Monsin)	—	200	150	—	
— 1350 ton					
Kanaal Brussel-Charleroi	1.100	100	100	100	
Nedersamber	375	360	300	50	
Oppermaas	100	100	200	350	(1)
Centrumkanaal (Nimy-Obourg)	240	—	—	—	
Opperschelde	—	125	200	350	(1)
Kanaal Bossuit-Kortrijk	—	20	20	20	(1)
Nete	20	30	50	40	
— 300 - 600 ton					
IJzer	—	50	50	150	(1)
Oppersamber	—	50	50	50	(1)
Dender	—	50	90	150	(1)

	1962	1963	1964	1965	(1) = à pour- sui- vre
Canal St-Ghislain-Condé et Haine en amont St-Ghislain	80	150	50	100	(1)
Canal Roulers-Lys (Port de Roulers)	—	40	40	80	
Canal Kwaadmechelen-Dessel	—	30	40	30	(1)
Zuidwillemsvaart, y compris bouchon de Lozen	—	30	40	130	(1)
— Ecoulement des eaux					
Zuidervaart	—	—	—	25	
Canal Léopold et écluse de Heist	20	—	—	—	(1)
Durme	10	40	40	40	(1)
Demer	—	20	20	20	(1)
— Restauration — Expropriation					
— Divers	155	300	350	450	
	2.515	2.245	2.440	2.685	

Ports maritimes et côte.

p.m. : voir « Investissements des entreprises publiques »

Port d'Anvers (Plan décennal + 7 ^e darse) p.m.	400	650	800	800	(1)
Escaut en aval d'Anvers et les passes profondes en mer p.m.	100	200	300	400	(1)
Port de Gand-Canal Gand-Terneuzen (Ecluse de Terneuzen — Tunnel à Zelzate) p.m.	900	600	650	650	(1)
Port de Bruges et Zeebrugge-Canal Baudouin-Het Zand p.m.	230	300	300	—	
Port de Bruxelles-Canal Bruxelles-Rupel p.m.	100	—	100	200	(1)
Port de Liège p.m.	55	20	20	20	(1)
Port d'Ostende p.m.	20	80	120	100	(1)
Ports de Nieuport-de Blankenberge-défense de la côte p.m.	40	50	100	200	(1)
Restauration - Divers p.m.	55	200	260	480	(1)
	p.m.	1.900	2.100	2.650	2.850

Barrages — Réservoirs et adductions.

Barrage de la Vesdre (Adduction)	150	200	—	—	
Barrage de la Gileppe (Exhaussement)	—	40	100	150	
Barrage de Couvin	30	—	—	—	
Divers	10	30	25	30	(1)
	190	270	125	180	

Déménagement.

Vallée de la Haine	70	60	60	60	
Vallée de la Meuse	50	50	50	50	
	120	110	110	110	

Entretien extraordinaire

	175	175	175	175	
Total	3.000	2.800	2.850	3.150	

Bâtiments

<i>Centres Administratifs.</i>	1962	1963	1964	1965	
— Cité Administrative — Bruxelles	640	350	450	450	
— Centre Adm. rue de Louvain, Bruxelles	35	40	20	—	
— Centre Adm. — rue de la Régence, Bruxelles	—	60	30	—	

	1962	1963	1964	1965	(1) = voort te zetten
Kanaal St-Ghislain-Condé stroomopwaarts St-Ghislain	80	150	50	100	(1)
Kanaal Roeselare-Leie (haven van Roeselare)	—	40	40	80	
Kanaal Kwaadmechelen-Dessel	—	30	40	30	(1)
Zuidwillemsvaart met inbegrip van de stop Lozen	—	30	40	130	(1)
— Afwatering					
Zuidervaart	—	—	—	25	
Leopoldkanaal en sluis van Heist	20	—	—	—	(1)
Durme	10	40	40	40	(1)
Demer	—	20	20	20	(1)
— Herstellingen — Onteigeningen — Verscheidene	155	300	350	450	
	2.515	2.245	2.440	2.685	

Zeehavens en kust.

t.h. : zie « Investerings van de overheidsbedrijven »

Haven van Antwerpen (tienjaarsplan + 7 ^e havendok) t.h.	400	650	800	800	(1)
Schelde stroomafwaarts van Antwerpen en de diepe vaargeulen in zee t.h.	100	200	300	400	(1)
Haven van Gent - Kanaal Gent-Terneuzen (sluis van Terneuzen - Tunnel te Zelzate) t.h.	900	600	650	650	(1)
Haven van Brugge en van Zeebrugge - Baudewijnkanaal - Het Zand t.h.	230	300	300	—	
Haven van Brussel - Kanaal Brussel-Rupel t.h.	100	—	100	200	(1)
Haven van Luik t.h.	55	20	20	20	(1)
Haven van Oostende t.h.	20	80	120	100	(1)
Havens van Nieuwpoort en Blankenberge — kustverdediging t.h.	40	50	100	200	(1)
Herstellingen. — Verscheidene t.h.	55	200	260	480	(1)
	t.h.	1.900	2.100	2.650	2.850

Stuwdammen — Opslagplaatsen en aanvoer

Stuwdam van de Vesder (wateraanvoer)	150	200	—	—	
Stuwdam van de Gileppe (verhoging)	—	40	100	150	
Stuwdam van Couvin	30	—	—	—	
Verscheidene	10	30	25	30	(1)
	190	270	125	180	

Ontwatering

Henevallei	70	60	60	60	
Maasvallei	50	50	50	50	
	120	110	110	110	

Buitengewone onderhoudswerken

	175	175	175	175	
Totaal	3.000	2.800	2.850	3.150	

Gebouwen.

<i>Administratieve Centra.</i>	1962	1963	1964	1965	
— Administratieve wijk te Brussel	640	350	450	450	
— Administratief centrum in de Leuvenstraat te Brussel	35	40	20	—	
— Administratief centrum in de Regentiestraat te Brussel	—	60	30	—	

	1962	1963	1964	1965
— Centre Adm. — Liège (Travaux publics et Corps des Mines)	—	—	—	120
— Centre Adm. — Mons (1 ^{re} partie)	—	—	—	60
— Centre Adm. — Bruges	—	—	40	—
— Centre Adm. — Namur	—	—	—	40
— Centre Adm. — Hasselt	—	—	60	60
— Divers	20	40	40	50

Départements Ministériels.

— <i>Justice</i> (Centre pénitentiaire à Paifve — Prison de Charleroi — Prison de Liège — Centres de Assebroeck et Ruisselede)	80	110	150	190
— <i>Intérieur</i> (Gouv. prov. d'Anvers, de Bruges et de Hasselt)	—	100	50	50
— <i>Education Nationale</i> :				
— Albertine	—	200	150	—
— Musée d'Art moderne	—	—	—	150
— Hôpital universitaire Gand	80	40	—	—
— Musée d'Histoire naturelle	—	50	—	—
— Musée de Mariemont	—	30	—	—
— <i>Finances</i>	40	}	340	350
— <i>Agriculture</i>	40			
— <i>Affaires économiques</i>	5			
— <i>Communications</i>	40			
— <i>Travaux Publics</i>	20	}	340	350
— <i>Santé Publique</i>	40			
— <i>Gendarmerie</i>	120			
— Divers — Acquisitions	170			
— Institut du Verre	90	}	340	350

Total 1.420 1.360 1.340 1.535

Décision spéciale

Cité Européenne - Berlaimont	350	150	350	350
------------------------------	-----	-----	-----	-----

Total : 1.770 1.510 1.690 1.885

1962 1963 1964 1965

2. Education nationale et culture

Fonds des constructions scolaires	1.700	1.700	1.700	1.700
Constructions universitaires	400	400	400	400
R.T.B.	140	400	400	400

Total : 2.240 2.300 2.300 2.300

3. Agriculture

Bâtiments	10	14	9	—
Eaux et Forêts	31	26	26	26
Remembrement	120	150	150	300
Stations de recherche	60	57	65	45
Achats de terrains	16	13	13	13

Total : 237 260 263 384

4. Affaires économiques et énergie

Mol—Centre d'étude de l'énergie nucléaire	308	233	180	108
Institut Interuniversitaire des Sciences nucléaires	22	20	20	20
Inichar	17	18	3	3

Total : 347 271 203 131

	1962	1963	1964	1965
— Administratief centrum te Luik (Openbare Werken en Mijncorps)	—	—	—	120
— Administratief centrum te Bergen (eerste deel)	—	—	—	60
— Administratief centrum te Brugge	—	—	40	—
— Administratief Centrum te Namen	—	—	—	40
— Administratief centrum te Hasselt	—	—	60	60
— Verscheidene	20	40	40	50

Ministeriële departementen.

<i>Justitie</i> : (Strafkolonie te Paifve — Gevangenis van Charleroi — Gevan- genis van Luik — Centra van Asse- broeck en Ruisselede)	80	110	150	190
— <i>Binnenlandse Zaken</i> (Prov. Gouv. Antwerpen, Brugge en Hasselt)	—	100	50	50
— <i>Nationale Opvoeding</i> .				
— Albertine	—	200	150	—
— Museum voor Moderne Kunst	—	—	—	150
— Universitair ziekenhuis van Gent	80	40	—	—
— Natuurhistorisch Museum	50	40	—	—
— Museum van Mariemont	—	30	—	—
— <i>Financiën</i>	40	340	350	365
— <i>Landbouw</i>	40			
— <i>Economische Zaken</i>	5			
— <i>Verkeerswezen</i>	40			
— <i>Openbare Werken</i>	20			
— <i>Volksgezondheid</i>	40			
— <i>Rijkswacht</i>	120			
— <i>Verscheidene</i> . — Aankopen	170			
— Het Glasinstituut	90			

Totaal 1.420 1.360 1.340 1.535

Bijzondere beslissing

Europese wijk — Berlaimont	350	150	350	350
----------------------------	-----	-----	-----	-----

Totaal : 1.770 1.510 1.690 1.885

1962 1963 1964 1965

2. Nationale Opvoeding en Kultuur.

Fonds der schoolgebouwen	1.700	1.700	1.700	1.700
Universiteitsgebouwen	400	400	400	400
B.R.T.	140	200	200	200

Totaal : 2.240 2.300 2.300 2.300

3. Landbouw.

Gebouwen	10	14	9	—
Waters en bossen	31	26	26	26
Ruilverkaveling	120	150	150	300
Opzoekingsstations	60	57	65	45
Aankoop van gronden	16	13	13	13

Totaal : 237 260 263 384

4. Economische Zaken en Energie.

Mol — Studiecentrum voor Kernenergie	308	233	180	108
Interuniversitair Instituut voor Kernwetenschappen	22	20	20	20
Inichar	17	18	3	3

Totaal : 347 271 203 131

5. Communications.

Bâtiments	10	—	—	—
Enlèvement épaves	36	18	—	—
Construction navires	—	30	25	—
Métro	—	—	200	400
Total :	46	48	225	400

3. INVESTISSEMENTS DES POUVOIRS LOCAUX.

Les investissements des pouvoirs locaux englobent ceux des provinces, des communes, des commissions d'assistance publique, des fabriques d'églises, des polders et wateringen.

En dehors d'investissements relativement limités, qui sont pris en charge par les pouvoirs locaux, le programme se rapporte principalement aux travaux subsideés par le pouvoir central.

Les départements subsidants sont les Travaux publics, la Santé publique et l'Agriculture. Le tableau 102 donne la ventilation du programme d'investissements proposé.

Tableau 102. — Investissements subsideés des pouvoirs locaux. (Engagements en millions de francs).

Année	Travaux publics	Santé publique	Agri-culture	Sans subsideés	Total
1962	3.199	1.250	150	701	5.300
1963	3.445	1.500	200	855	6.000
1964	3.612	1.750	250	888	6.500
1965	3.779	2.000	300	921	7.000
Total	14.035	6.500	900	3.365	24.800

Les investissements des pouvoirs locaux représentent le total de la quote-part à charge du pouvoir central et de la quote-part à charge des pouvoirs locaux. Ils se rapportent uniquement aux investissements du pouvoir local comme tel et non à ceux des entreprises publiques (distribution d'eau, de gaz et d'électricité, abattoirs, travaux portuaires, etc.). Ces derniers ont été compris dans les investissements des entreprises.

Les travaux subsideés par le département de l'Agriculture concernent principalement le remembrement ainsi que les travaux d'irrigation et d'assèchement.

Les travaux subsideés par le département de la Santé publique concernent des institutions de soins sanitaires, sports et loisirs, des homes pour enfants et vieillards ainsi que la construction d'égouts et l'élimination des eaux résiduaires.

Ces investissements englobent également les travaux résultant de la Loi Brunfaut sur les habitations sociales qui sont entièrement à charge du pouvoir central ainsi que la réparation des dommages de guerre.

Le département des Travaux publics subsidie directement la voirie provinciale et communale, les égouts, les bâtiments provinciaux et communaux. Il subsidie également, mais avec l'accord du département intéressé, les établissements d'enseignement (département de l'Education nationale et de la Culture), les édifices

5. Verkeerswezen.

Gebouwen	10	—	—	—
Ontruiming van wrakken	36	18	—	—
Scheepbouw	—	30	25	—
Ondergrondse spoorweg (metro)	—	—	200	400
Totaal :	46	48	225	400

3. INVESTERINGEN VAN DE LOKALE OVERHEDEN.

De investeringen van de lokale overheden omvatten deze van de provinciën, de gemeenten, de commissies van openbare onderstand, de kerkfabrieken, de polders en wateringen.

Buiten deze betreffende beperkte investeringen die ten laste van de lokale overheden vallen, heeft het programma hoofdzakelijk betrekking op de door de centrale overheid gesubsidieerde werken.

De departementen die subsidies verlenen zijn deze van Openbare Werken, van Volksgezondheid en van Landbouw. Tabel 102 geeft de verdeling van het voorgestelde investeringsprogramma.

Tabel 102. — Gesubsidieerde investeringen van de lokale overheden. (Verbintenissen in miljoen frank).

Jaar	Openbare Werken	Volksgezondheid	Landbouw	Zonder subsideés	Totaal
1962	3.199	1.250	150	701	5.300
1963	3.445	1.500	200	855	6.000
1964	3.612	1.750	250	888	6.500
1965	3.779	2.000	300	921	7.000
Totaal	14.035	6.500	900	3.365	24.800

De investeringen van de lokale overheden vertegenwoordigen het totaal van het aandeel ten laste van de centrale overheid en van het aandeel ten laste van de lokale overheden. Zij hebben enkel betrekking op de investeringen van de lokale overheid als zodanig en niet op deze van de overheidsbedrijven (water-, gas- en elektriciteitsverdeling, slachthuizen, havenwerken, enz.). Deze laatste zijn begrepen in de investeringen van de bedrijven.

De door het departement van Landbouw gesubsidieerde werken slaan vooral op de herverkaveling, evenals op irrigatie- en droogleggingswerken.

De door het departement van Volksgezondheid gesubsidieerde werken betreffen instellingen voor gezondheidszorgen, sport en ontspanning, tehuizen voor kinderen en ouderlingen evenals het aanleggen van rioleringen en afvoer van afvalwater.

Deze investeringen omvatten eveneens de werken welke voortvloeien uit de toepassing van de wet Brunfaut op de sociale woningbouw en die volledig ten laste van de centrale overheid vallen, evenals het herstel van oorlogsschade.

Het departement van Openbare Werken verleent rechtstreekse toelagen voor het aanleggen van provincie- en gemeentewegen en riolen, voor gemeentelijk en provinciale gebouwen, enz.

Dit departement verleent eveneens subsidies in overleg met het betrokken ministerie aan onderwijs-

de cultes, palais de justice (département de la Justice), les casernements des pompiers (département de l'Intérieur), l'équipement touristique (département des Communications).

4. PROGRAMME CONJONCTUREL D'INVESTISSEMENTS PUBLICS.

L'augmentation des investissements publics en période de basse conjoncture constitue un instrument efficace de politique anti-cyclique. Toutefois, le programme structurel qui vient d'être défini est mal adapté à cet objectif : il porte en effet sur de grands travaux à priorité économique qui doivent, pour des raisons d'efficacité, se poursuivre à un rythme régulier sur base de prévisions faites longtemps à l'avance. Ces travaux ne comportent donc pas la flexibilité nécessaire à un instrument conjoncturel.

La politique conjoncturelle ne peut non plus, pour la même raison, reposer sur de grands travaux complémentaires : leur préparation est trop longue et leur réalisation trop peu souple pour intervenir utilement au moment opportun. En outre, la solution serait peu satisfaisante sur le plan de l'emploi. Elle ne conduirait qu'à un petit nombre de grands chantiers hautement mécanisés.

Un programme anti-cyclique de travaux publics doit donc se composer avant tout de petits travaux, ce qui présentera plusieurs avantages.

a) Leur préparation et leur exécution demanderont peu de temps : un grand nombre de travaux pourront être entamés lorsque le besoin s'en fait sentir et être terminé avant le sommet conjoncturel suivant;

b) Grâce à leur technique moins mécanisée, ces travaux absorberont plus de main-d'œuvre et auront donc une incidence plus sensible sur le chômage;

c) Des besoins pour ce genre de travaux existent partout : leur mise en route permettra donc de tenir compte des aspects régionaux d'un fléchissement conjoncturel et de leur donner un rôle de complément dans des programmes de développement régional.

Ces avantages ne pourront toutefois être obtenus qu'à certaines conditions.

D'abord, le programme des travaux devra être complètement préparé à l'avance. Ceci peut entraîner certaines conséquences, sur le plan de la procédure : il peut y avoir intérêt, en effet, à entamer sans attendre le début de la récession, les procédures préliminaires peut-être même jusque et y compris les adjudications. On ne procéderait toutefois à l'engagement qu'au moment opportun.

De façon à assurer la plus grande efficacité sur le plan conjoncturel en même temps que régional et social, le Bureau de Programmation Economique propose que les autorités économiques de chaque région soient chargées, en collaboration avec les départements ministériels compétents, de préparer des programmes conjoncturels régionaux. Ceux-ci devraient comporter des projets de montants limités dont la réalisation n'est

instellingen (ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur) en dienstgebouwen, gerechtshoven (ministerie van Justitie), brandweerkazernes (ministerie van Binnenlandse Zaken) en toeristische uitrusting (ministerie van Verkeerswezen).

4. CONJUNCTUREEL PROGRAMMA DER OPENBARE INVESTERINGEN.

De vermeerdering van de openbare investeringen in een periode van laag conjunctuur vormt een doelmatig instrument van een anti-cyclische politiek. Het structureel programma dat hier wordt beschreven is slecht aan dit objectief aangepast : het slaat inderdaad op werken met economische voorrang, die voor doelmatigheidsredenen aan een regelmatig ritme dienen te worden vervolgd op basis van lang op voorhand vastgestelde previsions. Deze werken bevatten dus de noodzakelijke flexibiliteit niet die vereist is voor een conjunctureel instrument.

Om dezelfde reden mag een conjuncturele politiek ook niet op grote bijkomende werken rusten : hun voorbereiding is te lang en hun realisatie te weinig soepel om op het gepaste ogenblik te worden aangewend. Bovendien zou de oplossing weinig voldoening geven op het gebied van de tewerkstelling. Ze zou slechts tot een gering aantal van uiterst gemechaniseerde grote bouwverven leiden.

Een anti-cyclisch programma van openbare werken moet in de eerste plaats samengesteld zijn uit kleine werken. Dit biedt verscheidene voordelen.

a) Hun voorbereiding en uitvoering zullen minder tijd vergen : een groot aantal werken kunnen worden begonnen, als de vereiste zich laat voelen en beëindigd zijn vóór het volgende conjunctureel hoogtepunt.

b) Dank zij hun minder gemechaniseerde techniek, slorpen deze werken een groter aantal werkkrachten op en hebben aldus een gunstige weerslag op de werkloosheid.

c) Dit soort werken is overal nodig : hun aanwending zal dus toelaten rekening te houden met de regionale aspecten van een conjuncturele inzinking en kan hen dus een aanvullende rol geven in de programma's voor regionale ontwikkeling.

Deze voordelen zullen evenwel slechts kunnen worden bekomen mits zekere voorwaarden.

Vooreerst zal het programma der werken op voorhand volledig dienen voorbereid te zijn. Dit kan zekere gevolgen op het gebied van procedure teweegbrengen : het kan inderdaad van belang zijn de voorbereidingen aan te vangen tot en met de aanbesteding zonder het begin van de recessie af te wachten. Slechts op het gepaste ogenblik echter zou tot de vastlegging worden overgegaan.

Teneinde de grootste doelmatigheid tegelijkertijd op conjunctureel plan als op regionaal en sociaal gebied te bereiken, stelt het Bureau voor Economische Programmatie voor dat de economische overheden van elk gewest zouden worden belast, in samenwerking met de bevoegde ministeriële departementen, met de voorbereiding van de regionale conjuncturele programma's. Deze zouden projecten van beperkte omvang

pas de première urgence, mais qui présentent néanmoins un intérêt économique ou social.

Les programmes conjoncturels devront également échelonner les travaux selon leur importance de manière à pouvoir agir sur des montants plus ou moins élevés en fonction de l'évolution conjoncturelle.

Une fois en possession de ces projets, le Gouvernement sera en mesure de lancer rapidement des programmes de travaux dont la répartition géographique et l'importance seraient adaptées à la gravité du fléchissement d'activité à combattre dans les différentes parties du pays.

Il est clair que, pour la réalisation de ce programme conjoncturel d'investissements publics, il sera nécessaire de soutenir largement les initiatives des provinces et des communes qui ont toujours en instance un programme de travaux convenant particulièrement en période de basse conjoncture.

III. Logement.

On peut estimer qu'il y avait en Belgique, en 1960, quelque 3 millions de « ménages » (1) et environ 3,06 millions de logements.

Les prochaines années se caractériseront par un creux démographique dans la population en âge de contracter mariage. On peut prévoir ainsi que le nombre de ménages n'augmentera que d'environ 72.000 unités de 1960 à 1965. Cette estimation tient compte de la diminution du nombre de personnes par « ménage », tendance qui se manifeste depuis plusieurs années.

On peut, par conséquent, considérer que les besoins quantitatifs de logements seront aisément satisfaits. L'effort principal devra porter sur une amélioration qualitative du parc immobilier, sur la satisfaction de certains besoins régionaux et sur les constructions sociales destinées aux personnes à revenus modestes.

Sur le plan quantitatif, la politique de construction doit aller de pair avec une politique plus systématique de démolition des taudis et des logements insalubres et déclassés. Les 3.000 démolitions annuelles du passé devant atteindre le niveau de 8.000 en 1965.

Les besoins résultant du remplacement des immeubles et de l'accroissement du nombre de ménages peuvent donc être évalués entre 20.000 et 22.000 logements par an. Le renouvellement du parc de logements a été relativement faible dans le passé, ce qui explique son vieillissement actuel. Malgré un nombre élevé de transformations et d'améliorations individuelles, une partie de celui-ci ne correspond plus au niveau de vie et aux aspirations de notre population.

Il faudra attendre les résultats du recensement pour en faire une estimation précise. Le Bureau de Programmation Economique a évalué les constructions

(1) Par « ménage », on entend ici une personne ou un groupe de personnes ayant un établissement séparé. Le terme peut s'appliquer aussi bien à une famille qu'à un célibataire vivant seul ou à une communauté religieuse.

doivent bevatten en waarvan de verwezenlijking niet hoogdringend is, doch die nochtans een economisch en sociaal belang vertegenwoordigen.

De conjuncturele programma's zullen eveneens de werken moeten indelen naargelang van de belangrijkheid ten einde te kunnen werken met de hoogte van de bedragen in functie van de conjuncturele evolutie.

Eens in het bezit van deze projecten, zal de Regering in staat zijn de programma's der werken snel ten uitvoer te brengen, wier geografische verspreiding en belang aangepast zouden zijn aan de graad van de activiteitsinzinking die in verschillende delen van het land tegen te gaan is.

Het spreekt vanzelf dat om dit conjuncturele programma van openbare werken uit te voeren het noodzakelijk zal zijn in ruime mate de initiatieven te steunen van provincies en gemeenten die steeds plannen klaar hebben voor dergelijke werken, die bijzonder geschikt zijn om te worden uitgevoerd in periode van laag-conjunctuur.

III. Huisvesting.

In 1960 mag men het aantal « gezinnen » (1) in België op ongeveer 3 miljoen schatten en het aantal woningen op ongeveer 3,06 miljoen.

De komende jaren zullen gekenmerkt worden door een demografische inzinking van de bevolking op huwbare leeftijd. Aldus kan men voorzien dat het aantal gezinnen slechts met 72.000 eenheden zal toenemen van 1960 tot 1965. Deze raming houdt rekening met de vermindering van het aantal personen per « gezin », tendens die zich trouwens sedert verscheidene jaren voordoet.

Men mag bijgevolg aannemen dat de kwantitatieve behoeften aan woningen gemakkelijk zullen voldaan worden. De voornaamste inspanning zal dus betrekking dienen te hebben op de kwalitatieve verbetering van het woningpark, op de voldoening van regionale behoeften en op de sociale woningbouw, bestemd voor personen met een klein inkomen.

Op kwantitatief gebied dient het huisvestingsbeleid gepaard te gaan met een meer systematische sloppingspolitiek van krotwoningen en ongezone of gedeclasseerde huizen. Het jaarlijks aantal slopingen van 3.000 in het verleden zal het niveau van 8.000 moeten bereiken in 1965.

De behoeften, voortvloeiend uit de vervanging van huizen en door de groei van het aantal gezinnen zullen dus mogen worden geraamd op 20.000 à 22.000 woningen per jaar. De vernieuwing van het woningpark is in het verleden slechts in betrekkelijk geringe mate gebeurd, hetgeen de huidige veroudering verklaart. Niettegenstaande een groot aantal veranderingen en individuele verbeteringen, beantwoordt een deel van het woningpark niet aan de levensstandaard en aan de wens van onze bevolking.

Een preciese raming kan niet geschieden vooraleer de resultaten van de volkstelling gekend zijn. Het Bureau voor Economische Programmatie heeft het

(1) Onder « gezin » verstaat men hier een persoon of een groep van personen die een afzonderlijk gebouw betrekken. Deze term is dus toepasselijk op een familie als op een alleen levende vrijgezel of een godsdienstige gemeenschap.

nouvelles destinées à cette amélioration entre 24.000 et 25.000 par an.

Une partie de ces logements répondra au déplacement de la population vers les faubourgs des grandes villes. Ce mouvement libérera d'autres habitations qui ne satisfont plus qu'imparfaitement aux exigences actuelles mais qui sont situées plus près des centres.

En outre, on a prévu également des besoins spécifiques à certaines régions, soit que l'industrialisation y entraîne un afflux de population, soit qu'une amélioration du parc de logement apparaisse comme une condition nécessaire de la rénovation économique et de la fixation d'immigrants.

Ces besoins porteront sur quelque 7.000 logements supplémentaires par an.

Dès lors, on peut chiffrer à quelque 53.000 unités le nombre de logements devant être construits en 1965. Celui-ci pourrait toutefois être relevé, sans compromettre l'équilibre des ressources en main-d'œuvre et en capitaux, en cas d'augmentation rapide de la productivité dans l'industrie de la construction.

Même avec le rythme de construction et de démolition envisagé, le coefficient d'occupation des logements que l'on peut estimer à 98 % en 1960 tomberait aux environs de 95 % en 1965.

Ce programme de logement implique un déplacement vers la construction sociale (1). Les pouvoirs publics devront jouer ici un rôle important dans la désaffectation des logements inadaptés et dans la politique d'implantation régionale des habitations prévues.

Ce programme correspond à l'effort structurel qui doit être réalisé pour rencontrer les besoins prioritaires. En cas de fléchissement conjoncturel, les constructions contrôlées ou subsidiées par l'Etat devront être développées. Les logements additionnels qui en résulteraient, amélioreraient alors la qualité de l'équipement existant.

Pour augmenter l'efficacité de la politique anti-cyclique dans ce domaine, des procédures devront être mises au point pour permettre au volume des travaux de s'accroître rapidement en cas de besoin.

Sur le plan financier, le programme de logement implique que le crédit hypothécaire ne devra plus se développer d'ici 1965 sauf récession conjoncturelle. Ainsi, sa part dans l'épargne globale du pays diminuera. Dès lors, une proportion croissante de l'épargne collectée par les intermédiaires financiers devra être mise à la disposition des investissements productifs. Ce problème devra être résolu en fonction de la nouvelle

aantal nieuwe constructies dat bestemd is om deze verbetering te beantwoorden geschat op 24.000 en 25.000 per jaar.

Een deel van deze woningen zal beantwoorden aan de verplaatsing der bevolking uit de grote steden naar de voorsteden en het platteland. Deze beweging zal andere woningen vrijmaken, die weinig aan de huidige vereisten voldoen doch dichter bij de centra gelegen zijn.

Bovendien, heeft men een specifieke behoefte voor zekere gewesten voorzien, ofwel zal de industrialisatie een toevloed van mensen teweegbrengen, ofwel zal een verbetering van het woningpark een onontbeerlijke voorwaarde zijn voor een economisch heropleven of het vestigen van immigranten.

Deze behoeften zullen betrekking hebben op ongeveer 7.000 bijkomende woningen per jaar.

Bijgevolg mag het aantal in 1965 te bouwen woningen worden geschat op ongeveer 53.000 eenheden. Dit aantal kan nog worden verhoogd zonder het evenwicht te bedreigen tussen de bronnen aan arbeidskrachten en de kapitaalmogelijkheden, in geval van een snelle stijging der produktiviteit in de industrie van het bouwbedrijf.

Zelfs met het overwogen bouw- en slopingsritme zou de bewoningscoëfficiënt van de huizen die men op 98 % in 1960 kan schatten, tot ongeveer 95 % in 1965 vallen.

Het huisvestingsprogramma bevat een verplaatsing naar de sociale woningbouw (1). De overheid heeft hier een belangrijke rol te spelen in het buiten gebruikstellen van onaangepaste woningen en in een beleid van regionale inplanting der voorziene woningen.

Het programma beantwoordt aan de structurele inspanning die moet worden bereikt om de prioritaire behoeften te dekken. Ingeval van conjuncturele inzinking zullen de constructies die onder toezicht van de Staat staan of door deze laatste gesubsidieerd worden, moeten worden ontwikkeld. De aanvullende woningen, die er het gevolg zouden van zijn, zouden aldus de kwaliteit van de bestaande uitrusting verhogen.

Teneinde de doelmatigheid van de anti-cyclische politiek op dit gebied te verhogen, zouden procedures moeten worden uitgewerkt zodanig dat het volume van de werken in geval van nood snel kan toenemen.

Op het financiële vlak betekent het huisvestingsprogramma dat het hypothecair krediet zich niet meer zal mogen ontwikkelen van nu tot 1965, tenzij in periode van conjuncturele recessie. Aldus zal zijn aandeel in het globaal sparen van het land verminderen. Een groter wordende verhouding van het sparen dat wordt ingezameld door financiële tussenpersonen zal ter beschikking van de produktieve investeringen moe-

(1) Les Logements nouveaux construits en 1960, soit 52.670 se répartissent comme suit : — logements sociaux : 15.392; dont : 6.914 construits par la S.N.L. et la S.N.P.P.T.

717 construits par le F.L.L.F.N.

7.761 construits par la C.G.E.R. au titre de logements populaires;

— autres logements : construits avec prime mais sans l'aide d'un organisme public : 9.072.

— autres logements : 28.206.

(1) De tijdens 1960 gebouwde nieuwe woningen, hetzij 52.670 zijn als volgt te verdelen : sociale woningen : 15.392; waarvan : 6.914 gebouwd door de N.M.H. en de N.M.K.L.; 717 gebouwd door het Woningfonds B.K.G.; 7.761 als populaire woningen door de A.S.L.K.

— andere woningen met premies opgetrokken doch zonder hulp van een openbare instelling : 9.072;

— andere woningen : 28.206.

organisation que le Gouvernement créera pour coordonner les mécanismes financiers.

Conclusions.

Les analyses du Titre III permettent de conclure que la réalisation du programme repose sur deux grands éléments propulsifs.

Le premier est constitué par les exportations : c'est seulement grâce au développement de celles-ci que les divers secteurs de production pourront accroître leur activité et que l'équilibre de la balance extérieure pourra être préservé. Les nouvelles capacités de production à créer aussi bien que l'extension des anciennes dépendront de la mesure dans laquelle le pays saura développer ses spécialités et les faire accepter sur les marchés extérieurs, de façon à profiter pleinement de l'intensification des relations internationales.

Le second facteur sur lequel repose le succès de l'expansion est l'accroissement des investissements. Il existe ici une différence dans la nature des éléments repris au programme.

Pour les investissements publics, leur croissance rapide résulte d'une décision du Gouvernement et devra être réalisée, à la seule condition qu'une gestion publique saine en permette le financement. Leur effet d'entraînement sera considérable, non seulement par l'amélioration des conditions de fonctionnement que la réalisation des travaux apportera à l'ensemble des entreprises, mais aussi par le volume de commandes qu'ils entraîneront dans certains secteurs.

Les investissements des entreprises inclus dans le programme sont d'une autre nature : ils définissent ce qui devrait être fait pour réaliser la croissance proposée. Dans certains domaines sans doute, il s'agit avant tout de grands projets, étudiés longtemps à l'avance et dont la réalisation est quasi certaine. Dans la plupart des cas, toutefois, ils dépendront de décisions d'un grand nombre d'entreprises, décisions qui doivent être prises en fonction d'un avenir incertain, et qui sont influencées par tous les éléments de la vie économique.

Il est inévitable que ces incertitudes demeurent liées en grande partie à l'évolution des marchés extérieurs. En l'absence toutefois d'une récession profonde et durable, certains facteurs permettent d'envisager avec confiance l'évolution des investissements :

1. La collaboration étroite entre les pouvoirs publics, l'industrie et les groupements ouvriers devrait créer un climat favorable à l'expansion.

2. Les efforts faits par des entreprises complémentaires sont de nature à élargir le marché intérieur, tant par les commandes directes qu'ils entraînent que par l'augmentation de la consommation qui en résulte. Cet effet d'entraînement est de nature semblable à celui qui a été décrit à propos des investissements publics, s'il est moins précis, il est toutefois plus largement diffusé à travers les industries.

ten worden gesteld. Dit probleem is op te lossen in functie van de nieuwe organisatie die de Regering zal scheppen om de financiële mechanismen te coördineren.

Conclusies.

De analyse van Titel III laat toe te besluiten dat de verwezenlijking van het programma op twee voorname stuwende elementen berust.

Het eerste element is de uitvoer : alleen mits een ontwikkeling van de uitvoer zullen de diverse productiesectoren hun activiteit kunnen doen toenemen en kan het evenwicht van de buitenlandse balans worden gevrijwaard. De nieuwe te scheppen productiecapaciteiten, evenals het uitbreiden van de oudere, zullen afhankelijk zijn van de wijze waarop het land zijn specialiteiten heeft kunnen ontwikkelen en ze op de buitenlandse markten heeft doen aanvaarden, teneinde het grootst mogelijk voordeel te putten uit de intensivering van de internationale relaties.

De tweede factor waarop het succes van de expansie berust is de groei van de investeringen. Hier bestaat een verschil in de aard van de in het programma opgenomen elementen.

Inzake de openbare investeringen, vloeit hun groei voort uit een beslissing van de Regering; het is te verwezenlijken op de enige voorwaarde dat een gezond overheidsbeheer de financiering ervan mogelijk maakt. Hun resultaat zal een aanzienlijke kettingreactie in werking brengen, niet alleen door de verbetering van de functioneringsvoorwaarden, die de verwezenlijking van dergelijke werken aan het geheel van de bedrijven zal bijbrengen, doch ook door de omvang van de bestellingen die ze in de diverse sectoren zal teweegbrengen.

De investeringen van de bedrijven, die in het programma voorkomen, hebben een totaal verschillende aard : zij geven een bepaling van hetgeen zou moeten verricht worden om de voorgestelde groei te bereiken. Zonder twiifel gaat het in sommige domeinen vooral om grote projecten, die lang voorheen zijn bestudeerd en wier realisatie een quasi vaststaand feit is. In de meeste gevallen zullen ze echter van beslissingen van een groot aantal bedrijven afhangen, beslissingen die in functie van een onzekere toekomst te nemen zijn en op dewelke alle elementen van het economisch leven drukken.

Het is onvermijdelijk dat deze onzekerheden blijven bestaan; voor een groot deel zijn ze immers verbonden aan de evolutie van de buitenlandse markten. In afwezigheid evenwel van een diepe en langdurige recessie, laten sommige factoren toe de evolutie der investeringen met vertrouwen tegemoet te zien :

1. Een enge samenwerking tussen de overheden, de industrie en arbeidsorganisaties zouden een klimaat moeten scheppen dat gunstig voor een expansie is.

2. De inspanningen die worden geleverd door complementaire bedrijven zijn van aard om de binnenlandse markt uit te breiden, zowel door de rechtstreekse bestellingen welke ze met zich meebrengen, als door de verhoging van de consumptie die er het gevolg van is. Dit kettingresultaat gelijkt op dat wat werd besproken in verband met de overheidsinvesteringen; hoewel minder precies te bepalen, dringt het verder door in de industrieën.

3. L'élargissement des marchés par la réalisation de la Communauté Européenne entraînera une concurrence plus rigoureuse et des possibilités de spécialisation qui faisaient défaut dans un marché intérieur trop réduit. Beaucoup d'entreprises vont devoir opérer des reconversions d'activité et renouveler leur outillage pour se mettre à même, tant de défendre leur position que d'utiliser les possibilités nouvelles qui leur sont offertes.

4. L'appui donné par les pouvoirs publics à une croissance rapide de la recherche scientifique et technologique. Dans un Marché Commun aux frontières ouvertes, les perspectives d'écoulement seront toujours favorables pour les produits qui marquent une avance technique sur les marchandises concurrentes. L'effort de recherche appliquée se traduit donc dans de nouvelles possibilités de vente et par conséquent dans une incitation à créer ou étendre les capacités de production.

5. L'appui des pouvoirs publics à l'effort d'exportation, tant directement, qu'indirectement par une politique de stabilité des prix intérieurs, agira dans le même sens.

6. A côté de ces politiques générales, l'Etat dispose de moyens pour promouvoir et aider les initiatives industrielles intéressantes. Les lois de juillet 1959 seront utilisées sélectivement à cette fin, tant sur le plan des conditions de crédit que des garanties. Des adaptations spécifiques de l'infrastructure aux besoins des entreprises à créer ou à développer peuvent aussi constituer un instrument d'action efficace. Enfin, la Société Nationale d'Investissements pourra par des apports en capital, appuyer certaines initiatives, ou même en provoquer.

7. Pour que les incitations à investir sortent leurs effets, les moyens financiers devront être disponibles, sous des formes et à des prix répondant aux besoins.

Ce point sera discuté au titre IV, dans le chapitre consacré au bilan financier de la nation.

TITRE IV.

LES REVENUS ET LEURS UTILISATIONS.

Les titres précédents ont présentés le programme d'expansion sous l'aspect de la production. Ils ont montré quels efforts en matière d'emploi et de productivité, d'investissement et d'exportation seraient nécessaires pour le réaliser.

L'analyse va maintenant porter sur les évolutions de revenus qui résulteraient de la réalisation du programme, sinon dans chaque secteur, du moins à l'échelle nationale.

Les comptes de revenus sont un domaine où les statistiques sont particulièrement défectueuses. Les comptes de 1965 ont été établis de façon à être cohérents avec les chiffres utilisés pour 1959. Comme ce sont les évolutions qui sont significatives plus que les

3. De uitbreiding der markten door de realisatie van de Gemeenschappelijke Markt zal een strengere concurrentie met zich meebrengen, evenals specialisatiemogelijkheden, die in een te beperkte interne markt ontbraken. Talrijk zijn de bedrijven die tot reconversieactiviteiten zullen moeten overgaan en hun uitrusting vernieuwen om in staat te zijn zowel hun plaats te verdedigen, als de nieuwe mogelijkheden te benutten die hen worden geboden.

4. De door de overheden verleende steun aan een snelle groei van het wetenschappelijk en technologisch onderzoek. In een Euromarkt met open grenzen, zullen de afzetperspectieven steeds voordeliger blijven voor produkten die een technische voorrang vertonen op de concurrerende waren. De inspanning van toegepast onderzoek wordt dus weerspiegeld in nieuwe verkoopmogelijkheden en zetten bijgevolg aan tot het scheppen of uitbreiden van de produktiecapaciteiten.

5. De door de overheid verleende steun aan de exportinspanning, zowel rechtstreeks als onrechtstreeks door een politiek van interne prijsstabiliteit, zal in dezelfde zin een uitwerking hebben.

6. Behalve dit beleid van algemene aard, beschikt de Staat over middelen om de interessante industriële initiatieven te bevorderen en te steunen. De wetten van juli 1959 zullen met dit doel selectief worden aangewend zowel op het gebied van kredietvoorwaarden als op het gebied der waarborgen. Een ander doelmatig actieinstrument bestaat uit het specifiek aanpassen van de infrastructuur aan de vereisten van de op te richten of te ontwikkelen bedrijven. Tenslotte zal de Nationale Investeringsmaatschappij door haar kapitaalbijdragen sommige initiatieven kunnen steunen of er zelfs aanleiding toe geven.

7. Opdat de investeringsaanporingen een resultaat zouden hebben, moeten er financieringsmiddelen beschikbaar gesteld worden, op de manieren en tegen prijzen die aan de behoeften beantwoorden.

Dit aspect zal onder Titel IV worden besproken, dat meer bepaald de financiële balans van de Natie behandelt.

TITEL IV.

DE INKOMENS EN HUN BESTEDINGEN.

De vorige titels geven het produktie-aspect van het expansieprogramma weer. Zij toonden aan welke inspanningen inzake tewerkstelling en produktiviteit, investeringen en uitvoer vereist zijn om het programma te verwezenlijken.

De onderhavige analyse zal de ontwikkeling van de inkomens bespreken, die zal voortvloeien uit de verwezenlijking van het programma, zoniet in elke sector, dan toch op nationaal vlak.

De inkomensrekeningen zijn een gebied, waarin de statistieken in het bijzonder ontoereikend zijn. De rekeningen voor 1965 werden zo opgesteld dat ze een samenhang met de voor 1959 gebruikte cijfers vertonen. Gezien hier de ontwikkelingen sprekender zijn

chiffres absolus, la marge d'erreurs que ceux-ci peuvent contenir ne paraît pas de nature à affecter sensiblement les conclusions (1).

CHAPITRE I.

Le revenu national.

I. Les hypothèses de prix.

L'analyse de la production et des dépenses nationales a été présentée à prix constants : elle permet ainsi d'apprécier les évolutions en volume qu'envisage le programme.

Cette méthode ne peut être utilisée pour l'analyse des flux de revenus et des transferts dont la seule mesure est monétaire. Il est dès lors nécessaire d'introduire les hypothèses de prix à partir desquelles on a calculé les équilibres monétaires et financiers.

Ces hypothèses ont été de deux ordres. Elles concernent d'abord l'évolution probable des prix relatifs pour les différents types de produits et de services.

Ensuite, on a tenu compte d'une augmentation globale du niveau des prix.

De façon plus spécifique, les hypothèses retenues ont été les suivantes :

1. Le taux de la taxe de transmission sera maintenu au niveau de 1961, soit en augmentation de 20 % par rapport à 1959 pour l'ensemble des produits à l'exception de l'énergie où la taxe a été fortement réduite. Quant aux droits de douane, l'accélération du Marché Commun et l'accroissement de la part de nos importations qui en provient entraînera une forte baisse des taux moyens.

2. La hausse de l'indice des prix de détail en 1962 doit entraîner un relèvement des salaires. On a calculé son incidence sur la base des coûts directs de main-d'œuvre pour les différents produits et services, corrigés pour tenir compte de ce qui pourrait être absorbé grâce aux gains de productivité. On a également tenu compte des effets indirects résultant pour chaque production de l'achat d'autres produits dont les prix ont été influencés de la même manière. Les hypothèses de salaires utilisées dans ce calcul seront précisées plus loin.

(1) Les données globales sur la production et les dépenses pour 1957, 1959 et 1961 ont été, en général, empruntées à Dulbea, sauf là où le Bureau de Programmation Economique a dû corriger certaines estimations. Cette comptabilité ne peut être réconciliée avec les statistiques du revenu national publiées par l'Institut National de Statistique pour laquelle 1961 n'est pas encore disponible.

Les chiffres utilisés ici sont cohérents avec ceux du reste du rapport chaque fois que les données étaient conciliables, on a eu recours aux chiffres de l'I.N.S.

Les chiffres seront revus dans leurs niveaux absolus lorsque la nouvelle comptabilité nationale de l'I.N.S. sera mise au point.

dan de absolute cijfers, is de foutenmarge die deze laatste kunnen inhouden niet van deze aard om een merkbare weerslag op de besluiten te hebben (1).

HOOFDSTUK I.

Het nationaal inkomen.

De prijshypothesen.

De analyse van de produktie en van de nationale bestedingen is voorgelegd geworden tegen constante prijzen. Hierdoor is het mogelijk de in het programma beoogde volume-evoluties te appreciëren.

Deze methode kan echter niet gebruikt worden voor de analyse van de inkomensstromen en overdrachten, die enkel in monetaire eenheden kunnen gemeten worden. Derhalve is het noodzakelijk prijshypothesen te aanvaarden, die als basis aangenomen worden om de monetaire en financiële evenwichten te berekenen.

Deze hypothesen hebben een dubbel karakter. Vooreerst hebben ze betrekking op de waarschijnlijke evolutie van de relatieve prijzen voor de verschillende soorten produkten en diensten.

Vervolgens heeft men een globale vermeerdering van het prijsniveau in acht genomen.

Concreter uitgedrukt, zijn de weerhouden hypothesen de volgende :

1. Het percentage van de overdrachtstaks zal behouden worden op het peil van 1961, hetzij een vermeerdering met 20 % in verhouding tot 1959 voor het geheel van de produkten, met uitzondering evenwel van de energie, waar de belasting sterk werd vermindert. Voor de toltarieven is het vooruitzicht verschillend; inderdaad, de versnelling van de Gemeenschappelijke Markt en het groter wordend deel van onze invoer van de vijf overige landen zal een sterke daling van de gemiddelde percentages met zich meebrengen.

2. De verhoging van het indexcijfer van de kleinhandelsprijzen in 1962, zal een verhoging van de lonen als gevolg hebben. Men heeft de weerslag berekend, op basis van de rechtstreekse kosten van de tewerkstelling voor de verschillende produkten en diensten, terwijl er anderzijds correcties aangebracht werden voor de aangenomen produktiviteitsstijgingen. Eveneens werd rekening gehouden met de onrechtstreekse gevolgen voor elke produktie, die voortvloeien uit de aankoop van andere produkten die dezelfde invloed hebben ondergaan. De bij deze berekening gebruikte hypothesen in verband met de lonen en wedden zullen verder nader worden bepaald.

(1) De globale gegevens van de produktie en van de bestedingen voor 1957, 1959 en 1961 werden in het algemeen van Dulbea ontleend, behalve daar waar het Bureau voor Economische Programmatie zekere ramingen heeft moeten verbeteren. Deze berekening is niet in overeenstemming te brengen met de door het Nationaal Instituut voor de Statistiek uitgegeven statistieken over het nationaal inkomen, daar gegevens over 1961 nog niet beschikbaar zijn.

De hier gebruikte cijfers zijn coherent met deze van de andere delen van het verslag. Telkens wanneer deze gegevens in overeenstemming gebracht konden worden, heeft men de cijfers van het N.I.S. gebruikt.

Deze laatste zullen trouwens voor hun absolute niveau worden herzien, op het ogenblik dat de nieuwe nationale boekhouding van het N.I.S. zal uitgereikt zijn.

3. Les résultats ainsi obtenus ont été corrigés dans certains secteurs, là où les tendances du marché et de la concurrence internationale laissent prévoir une évolution différente des prix.

Ces calculs suggèrent que, pour la plupart des produits industriels, les prix pourraient être relativement stables, les augmentations de productivité permettant d'absorber l'accroissement des salaires. En outre, il y aura une baisse sensible pour les produits énergétiques, à l'exception du charbon, pour lesquels les salaires constituent une composante mineure des prix. Par contre, on aurait une augmentation sensible des prix dans les services et dans la construction.

Il en résulterait les évolutions suivantes pour les grandes composantes du produit national :

1. *Consommation privée.*

Les prix à la consommation augmenteront de 5 % de 1959 à 1965 et de 3,6 % de 1961 à 1965. Sur base 1953 = 100, l'indice des prix de détail atteindrait ainsi 115 en 1965, contre 109,6 en 1959.

Sans doute, cet indice a déjà atteint, en août 1962, le niveau de 112,4.

L'évolution de 109,6 en 1959 à quelque 112 en 1962 et 115 en 1965 paraît raisonnable. Le relèvement envisagé à partir de 1962 est presque entièrement imputable aux services qui constituent une part importante de la consommation privée.

2. *Consommation publique.*

La consommation publique comprend les dépenses relatives à l'administration de l'Etat, à l'enseignement et aux forces armées, à l'exclusion des entreprises publiques remplissant des fonctions économiques (postes, téléphone, chemins de fer, etc.).

Comme la productivité n'y est pas directement mesurable dans ces fonctions, le volume de la consommation publique est, par convention internationale, mesuré uniquement par le nombre d'agents en service.

Dans ces conditions, toute augmentation des rémunérations entraîne un relèvement correspondant dans l'indice conventionnel des prix. Etant donné la revalorisation des traitements et la hausse des prix de détail, le prix de la consommation publique se situerait à l'indice 123 par rapport à 1959 et à 114,5 par rapport à 1961.

3. *Investissements.*

L'indice de prix est ici particulièrement affecté par les prix des constructions qui constituent une part importante des investissements totaux. Mais les prix des biens d'équipement ont également été relevés pour tenir compte des hausses enregistrées entre 1959 et 1962.

Il en résulterait, pour l'ensemble des dépenses d'investissement, un indice de prix de 107 par rapport à 1959 et de 103,8 par rapport à 1961.

3. De aldus bekomen resultaten werden in zekere sectoren verbeterd daar waar de tendensen op de markt en de internationale concurrentie een andere prijzevolutie lieten voorzien.

Deze berekeningen suggereren dat voor het grootste deel van de industriële produkten, de prijzen betrekkelijk stabiel zouden kunnen zijn, gelet op de verhogingen in de produktiviteit, die de verhoging van de lonen en wedden zouden kunnen compenseren. Bovendien valt een gevoelige daling voor de energieprodukten te verwachten, met uitzondering van de steenkolen, waar de lonen geen hoofcomponent zijn van de prijzen. Integendeel zal er een gevoelige verhoging van de prijzen in de diensten en het bouwbedrijf plaats grijpen.

Hierdoor zouden de voornaamste grootheden van het nationaal produkt zich als volgt kunnen ontwikkelen :

1. *Particulier verbruik.*

De consumptieprijzen zouden van 1959 tot 1965 met 5 % toenemen en met 3,6 % van 1961 tot 1965. Op basis van 1953 = 100 zou het indexcijfer van de kleinhandelsprijzen aldus 115 bereiken in 1965, tegen 109,6 in 1959.

Zonder twijfel heeft dit indexcijfer in augustus 1962 reeds het peil 112,4 bereikt.

Een ontwikkeling van 109,6 in 1959 tot ongeveer 112 voor 1962 en op 115 voor 1965 blijkt aanvaardbaar. De van 1962 af overwogen stijging is bijna in haar geheel toe te schrijven aan de diensten die een aanzienlijk deel in het particuliere verbruik uitmaken.

2. *Openbaar verbruik.*

Het openbaar verbruik omvat de uitgaven die betrekking hebben op Staatsadministratie, het onderwys en het leger, met uitsluiting van de overheidsbedrijven die een economische rol vervullen (posten, telefoon, spoorweg, enz.).

Daar de produktiviteit van het openbaar verbruik niet rechtstreeks kan worden bepaald volgens functies, wordt het volume van de overheidsconsumptie in overeenstemming met een internationale overeenkomst gemeten, in functie van het aantal in dienst zijnde agenten.

Hierdoor brengt een stijging der bezoldigingen een overeenstemmende verhoging mede in het conventioneel indexcijfer der prijzen. Gelet op de herwaardering der bezoldigingen en de verhoging van de kleinhandelsprijzen zou het indexcijfer van de overheidsconsumptie 123 bedragen in vergelijking met 1959 en 114,5 in vergelijking tot 1961.

3. *Investerings.*

Het indexcijfer wordt in het bijzonder beïnvloed door de bouwpreizen die een aanzienlijk deel van de totale investeringen uitmaken. De prijzen van de uitrustingsgoederen werden nochtans eveneens verhoogd teneinde rekening te houden met de tussen 1959 en 1962 vastgestelde stijgingen.

Als gevolg hiervan zou voor het geheel van de investeringsuitgaven het indexcijfer 107 bedragen in verhouding tot 1959 en 103,8 in vergelijking met 1961.

1. *Exportations. — Importations.*

Les exportations et les importations, par contre, qui contiennent surtout des produits industriels et moins des services, auraient un indice de prix nettement plus bas.

Pour les exportations, il serait de 100,2 par rapport à 1959 et pour les importations de 100,6.

Cette très légère détérioration dans les termes d'échanges a déjà été enregistrée entre 1959 et 1961. L'hypothèse de stabilité pour l'avenir, qui comporte une sérieuse incertitude, a déjà été discutée au Titre III à propos de la balance des paiements.

5. *Produit National Brut.*

Au total, l'indice des prix du P.N.B. augmenterait de 7 % depuis 1959 et de 5 % depuis 1961. La hausse est surtout entraînée par la définition conventionnelle du prix de la consommation publique.

Il faut souligner que l'hypothèse formulée quant au niveau absolu des prix, ne constitue en aucune manière une prévision. Le Bureau de Programmation Economique s'est efforcé de choisir un niveau de prix qui apparaissait raisonnable à la lumière des évolutions enregistrées dans le passé et qui puisse servir au calcul des flux de revenus.

La hausse de quelque trois points qui a été supposée entre le début de 1962 et 1965 n'est pas de nature à affecter la position compétitive de l'économie belge. A cet égard, il peut être intéressant de rappeler l'évolution des prix de détail enregistrée depuis 1959 dans les pays voisins.

Tableau 103. — *Evolution des prix de détail*
1959 = 100.

	1961	Dernier mois disponible
Belgique	101,3	102,4 (1)
France	106,45	111,3 (2)
Allemagne	103,9	108,3 (2) (3)
Italie	104,4	108,7 (2)
Pays-Bas	104,2	107,6 (2) (3)
Royaume-Uni	104,4	109,6 (2)

Source : M.A.E. - O.C.D.E.

(1) août 1962.

(2) 2e trimestre 1962.

(3) l'évolution pour l'Allemagne et les Pays-Bas doit être corrigée pour tenir compte des effets de la réévaluation de mars 1961.

Le tableau 103 montre que nos principaux concurrents ont connu une évolution de prix sensiblement plus rapide que la nôtre.

L'hypothèse de prix retenue pour 1956 est sans doute aléatoire. Elle suppose à la fois une politique de plein emploi et une politique de revenus qui évite des tensions inflationnistes caractérisées.

Par ailleurs, l'estimation des flux de revenus dépend avant tout de l'évolution des prix relatifs : si ceux-ci ont été correctement prévus, une poussée générale plus

4. *Uitvoer - Invoer.*

Voor de in- en uitvoer, die vooral industriële producten en minder diensten omvat, zou het indexcijfer integendeel beduidend lager liggen.

Voor de uitvoer zou het indexcijfer 100,2 bedragen in verhouding tot 1959 en voor de invoer 100,6.

Deze zeer lichte verslechtering van de ruilvoet werd reeds tussen 1959 en 1961 waargenomen. De hypothese betreffende de toekomstige stabiliteit, en die een ernstige graad van onzekerheid bevat, werd reeds in Titel III besproken in verband met de betalingsbalans.

5. *Het bruto nationaal produkt.*

In het totaal zou het prijsindexcijfer van het B.N.P. van 1959 af met 7 % en van 1961 af met 5 % toenemen. Deze verhoging is hoofdzakelijk teweeggebracht door de conventionele bepaling der prijzen van het openbaar verbruik.

Hier dient te worden aangestipt dat de hypothese in verband met het absolute peil der prijzen, in generlei wijze een previsie is. Het Bureau voor Economische Programmatie heeft zich ingespannen om een prijsniveau te kiezen dat billijk zou schijnen in het licht van de in het verleden vastgestelde wikkelingen en dat voor de berekening van de inkomensstromen zou kunnen dienen.

De stijging met ongeveer drie punten die bij de aanvang tussen 1962 en 1965 ondersteld werd is niet van aard om de competitieve positie van de Belgische economie te beïnvloeden. In dit verband kan het interessant zijn om de sinds 1959 in de buurlanden vastgestelde evolutie van de kleinhandelsprijzen in herinnering te brengen.

Tabel 103. — *Ontwikkeling van de kleinhandelsprijzen.* 1959 = 100.

	1961	Laatste beschikbare maand
België	101,3	102,4 (1)
Frankrijk	106,45	111,3 (2)
Duitsland	103,9	108,3 (2) (3)
Italië	104,4	108,7 (2)
Nederland	104,2	107,6 (2) (3)
Verenigd Koninkrijk	104,4	109,6 (2)

Bron : M.E.Z. - O.E.S.O.

(1) Augustus 1962.

(2) 2^e kwartaal 1962.

(3) De evolutie van Duitsland en Nederland dient verbeterd te worden om rekening te houden met de herwaardering van maart 1961.

Tabel 103 toont aan dat bij onze voornaamste concurrenten de prijzen een merkbaar vluggere evolutie hebben gekend dan in ons land.

De voor 1965 opgestelde hypothese betreffende de prijsontwikkeling is zonder twijfel onzeker. Ze veronderstelt tegelijkertijd een volledige tewerkstellings- en inkomenspolitiek die gekarakteriseerde inflatoire tendensen vermindert.

Anderzijds, hangt de raming van de inkomensstromen in de eerste plaats af van de ontwikkeling der relatieve prijzen : indien deze juist werden voorzien,

forte ou moins forte affecterait de façon assez parallèle l'ensemble des prix et des revenus sans que les conclusions de l'analyse soient très sensiblement modifiées.

II. *Produit National Brut et Revenu National.*

Ces hypothèses de prix permettent de présenter le Produit National à prix courants dans les trois optiques classiques des dépenses, de la production et des revenus.

Les données détaillées pour le Revenu National n'étant pas encore disponibles pour 1961, on reprend dans ce tableau les chiffres de 1959 qui serviront de point de comparaison pour l'analyse des différents comptes.

Les optiques de production et de dépenses du tableau 104 ne font que reprendre, à prix courants, des chiffres qui ont été donnés ailleurs à prix constants.

Le Revenu National Net, que l'on introduit ici, constitue le concept fondamental pour l'analyse des revenus qui va suivre.

On le mesure en soustrayant du Produit National Brut les impôts indirects nets (c'est-à-dire moins les subsides) et les amortissements. En effet, si un produit qui se vend 100 francs a payé 10 francs d'impôts indirects, sa production n'a créé de revenus, sous forme de salaires et de profits par exemple, qu'à concurrence de 90 francs.

Les amortissements ont été également déduits car ils correspondent à une consommation de capital. Le maintien de l'équipement de la nation constitue en effet une première charge sur la production : il n'y a création de revenus nets qu'après que cette obligation a été rencontrée.

Tableau 104. — *Produit National et Revenu National*
(1) (en milliards de francs à prix courants).

	1959	1961	1965
1. Optique des dépenses :			
Consommation privée	398,5	435,0	512,6
Consommation publique	64,2	72,1	91,4
Formation brute de capital	98,6	121,0	164,0
Exportations nettes	5,0	5,3	7,0
P.N.B.	566,3	633,4	775,0
2. Optique de la production :			
Valeur ajoutée	502,8	551,7	679,9
Impôts indirects bruts	57,9	73,1	89,4
Contribution nette de l'étranger	5,6	8,6	5,7
P.N.B.	566,3	633,4	775,0
3. Optique du revenu :			
Impôts indirects nets	43,8	60,5	75,6
Amortissements	68,1	75,5	100,0
Revenu National Net	454,4	497,4	599,4
P.N.B.	566,3	633,4	775,0

(1) Les éléments de la Comptabilité Nationale proviennent des calculs de Dulbéa, tels que publiés par l'O.C.D.E. Certains postes ont été réestimés par le Bureau de Programmation Economique. Ces séries ne sont pas compatibles avec le revenu national, tel qu'il est établi par l'I.N.S. Tout en préservant la cohérence de l'ensemble, le B.P.E. a utilisé pour l'analyse des flux de revenus les données de l'I.N.S., celles de Dulbéa, de la Banque Nationale, de la Caisse d'Epargne, et là où d'autres sources manquaient ou paraissaient peu sûres, il a refait ses propres calculs ou estimations.

dan zou een algemene sterke of gematigde stijging het geheel der prijzen en inkomens op een tamelijk parallelle wijze beïnvloeden, zonder dat de besluiten van de analyse gevoelig zouden worden gewijzigd.

Bruto nationaal produkt en nationaal inkomen.

Deze prijshypothesen laten toe het Nationaal Produkt tegen courante prijzen voor te stellen volgens de drie klassieke optieken : bestedingen, produktie en inkomens.

Vermits er voor het Nationaal Inkomen nog geen gedetailleerde gegevens beschikbaar zijn voor 1961, worden in deze tabel de cijfers voor 1959 genomen, ze zullen als vergelijkingspunt dienen voor de ontleding van de verschillende rekeningen.

De produktie- en bestedingsoptieken van tabel 104 hernemen slechts de cijfers tegen courante prijzen, die elders tegen constante prijzen werden gegeven.

Het Netto Nationaal Inkomen, dat hier aangewend wordt, vormt het fundamenteel concept voor de hier volgende ontleding van de inkomens.

Het Netto Nationaal Inkomen wordt geraamd door van het Bruto Nationaal Produkt de netto indirecte belastingen (d.w.z. min de toelagen) en de afschrijvingen af te trekken. Inderdaad, indien men op een produkt dat voor 100 frank wordt verkocht 10 frank indirecte belastingen dient te betalen, dan heeft de produktie slechts inkomens geschapen, bv. onder de vorm van lonen en wedden en winsten, voor 90 frank.

De afschrijvingen werden eveneens afgetrokken daar ze overeenstemmen met een kapitaalverbruik. Het behoud van de uitrusting der Natie drukt inderdaad op de produktie : netto inkomens komen slechts tot stand nadat de afschrijvingen werden verricht.

Tabel 104. — *Nationaal Produkt en Nationaal Inkomen*
(1) (in miljard frank tegen courante prijzen).

	1959	1961	1965
1. Bestedingsoptiek :			
Particulier verbruik	398,5	435,0	512,6
Openbaar verbruik	64,2	72,1	91,4
Bruto kapitaalvorming	98,6	121,0	164,0
Netto uitvoer	5,0	5,3	7,0
B.N.P.	566,3	633,4	775,0
2. Produktie-optiek			
Toegevoegde waarde	502,8	551,7	679,9
Bruto indirecte belastingen	57,9	73,1	89,4
Netto bijdrage van het buitenland	5,6	8,6	5,7
B.N.P.	566,3	633,4	775,0
3. Inkomensoptiek			
Netto indirecte belastingen	43,8	60,5	75,6
Afschrijvingen	68,1	75,5	100,0
Netto nationaal inkomen	454,4	497,4	599,4
B.N.P.	566,3	633,4	775,0

(1) De elementen van de Nationale Boekhouding komen voort van Dulbéa, zoals ze door de O.E.C.O. werden gepubliceerd. Voor sommige posten ging het Bureau voor Economische Programmatie tot een nieuwe schatting over. De reeksen zijn niet in overeenstemming te brengen met het nationaal inkomen zoals het door het N.I.S. werd opgesteld. Om de samenhang van het geheel niet te schaden heeft het B.E.P. voor de analyse van de inkomensstromen gebruik gemaakt van de gegevens van het N.I.S., van Dulbéa, van de Nationale Bank, van de A.S.L.K. en daar waar de gegevens ontoereikend of weinig zeker bleken, ging het Bureau over tot eigen berekeningen en ramingen.

Les tableaux 104 et 105 indiquent certains des choix de base du programme d'expansion.

On peut y voir que les investissements bruts augmentent plus vite, et la consommation moins vite, que le Produit National.

Pour atteindre ce résultat et donc permettre le financement de l'expansion sans inflation, il faut, soit que les revenus augmentent moins vite que la production, soit que le pourcentage d'épargne augmente par rapport aux revenus.

Pour des raisons qui seront détaillées plus loin, on ne peut compter que sur un assez faible relèvement du coefficient d'épargne des particuliers. Aussi, le programme envisage-t-il l'utilisation de quatre instruments de politique économique :

1. L'équilibre des dépenses et recettes courantes des pouvoirs publics.

En ce domaine, la disparition du déficit très important en 1959, et encore significatif en 1961, doit apporter une contribution considérable à l'épargne totale de la nation. Toutefois, l'expansion rapide de la consommation publique à prix courants, liée en partie à la réévaluation nécessaire des traitements, ne permet malheureusement pas d'envisager l'apparition d'une épargne positive des pouvoirs publics.

2. L'augmentation des impôts directs qui réduisent les revenus disponibles pour la consommation.

Ces deux premiers points seront discutés en détail à propos des comptes de l'Etat.

3. Un accroissement des amortissements qui réduit le Revenu National Net par rapport au Produit National Brut.

4. Le maintien des impôts indirects bruts et l'accroissement relatif des impôts indirects nets qui ont le même effet.

Les implications de ces deux derniers points apparaissent plus clairement si on reprend les indices correspondant aux chiffres absolus du tableau 104.

Tableau 105. — *Produit National Brut et Revenu National. Accroissement de certaines composantes à prix courants. (pourcentages).*

	de 1959 à 1961	de 1961 à 1965
Consommation privée	+ 9,1	+ 17,8
Consommation publique	+ 12,3	+ 26,7
Investissements bruts	+ 22,7	+ 35,0
P.N.B.	+ 11,9	+ 22,4
Impôts indirects bruts	+ 21,9	+ 26,6
Impôts indirects nets	+ 38,2	+ 25,0
Amortissements	+ 11,0	+ 32,5
Revenu National Net	+ 9,5	+ 20,5

Ces deux séries d'indices ne sont pas directement comparables : de 1959 à 1961, on a connu une expansion conjoncturelle rapide partant d'un niveau de sous-emploi caractérisé. La période de 1961 à 1965 au contraire représente un taux de croissance à long terme, nécessairement plus faible.

Tabellen 104 en 105 duiden enkele van de basisopties aan van het expansieprogramma.

Men kan er uit afleiden dat de bruto investeringen sneller en de consumptie minder snel toenemen dan het Nationaal Produkt.

Om dit resultaat te bereiken en dus de financiering van de expansie zonder inflatie mogelijk te maken, is het nodig dat hetzij de inkomens minder snel dan de produktie verhogen, hetzij dat het spaarpercentage in verhouding met de inkomens toeneemt.

Om redenen die verder worden uiteengezet, mag men slechts op een betrekkelijke lage toename van de spaarcoëfficiënt bij de particulieren rekenen. Het programma overweegt tevens de aanwending van vier instrumenten van economische politiek :

1° Het evenwicht tussen de uitgaven en de gewone inkomens van de overheid.

Op dit gebied moet de uitschakeling van het aanzienlijk tekort van het jaar 1959, dat zelfs in 1961 nog niet volledig teniet was gedaan, in hoge mate bijdragen tot het totale sparen van de Natie. Nochtans laat de snelle expansie van het openbaar verbruik, die gedeeltelijk verband houdt met de noodzakelijke herwaardering der bezoldigingen, niet toe een positief sparen van overheden in overweging te nemen;

2° De verhoging van de directe belastingen, welke de voor het verbruik bestemde inkomens doen verminderen.

Deze twee eerste instrumenten worden nader onderzocht bij de bespreking van de rekeningen van de overheid;

3° Een stijging van de afschrijvingen die het Netto Nationaal Inkomen in verhouding tot het Bruto Nationaal Produkt doet verminderen;

4. Het behoud van de bruto indirecte belastingen en een relatieve toename van de netto indirecte belastingen, die dezelfde uitwerking hebben.

De implicaties van deze laatste twee punten worden duidelijker wanneer men de indexcijfers herneemt die overeenstemmen met de absolute cijfers van tabel 104.

Tabel 105. — *Bruto Nationaal Produkt en Nationaal Inkomen. Toeneming van sommige componenten tegen courante prijzen. (Percentages).*

	van 1959 tot 1961	van 1961 tot 1965
Particulier verbruik	+ 9,1	+ 17,8
Openbaar verbruik	+ 12,3	+ 26,7
Bruto investeringen	+ 22,7	+ 35,0
B.N.P.	+ 11,9	+ 22,4
Bruto indirecte belastingen	+ 21,9	+ 26,6
Netto directe belastingen	+ 38,2	+ 25,0
Afschrijvingen	+ 11,0	+ 32,5
Netto Nationaal Inkomen	+ 9,5	+ 20,5

Deze twee reeksen indexcijfers zijn niet rechtstreeks vergelijkbaar : van 1959 tot 1961 heeft men een snelle conjuncturele expansie gekend, die vertrok van een periode met een laag werkgelegenheidspeil. De periode 1961 tot 1965 vertoont daarentegen een groecipercantage op lange termijn, dat hierdoor noodzakelijk geringer is.

Mais l'intérêt du tableau 105 réside dans la relation entre les différents indices d'une même période : ainsi de 1961 à 1965, aussi bien d'ailleurs que de 1959 à 1961, le Revenu National augmente moins vite que le P.N.B.

Pour les deux dernières années, ceci provient essentiellement des impôts indirects qui ont augmenté à un rythme plus que double de celui du Produit National. Le relèvement de la taxe de transmission au début de 1961 est en grande partie responsable de ce phénomène. En outre, les subsides aux entreprises, qui dans la définition utilisée ici comprennent les transferts de capitaux, ont fléchi entre les deux dates, car en 1959, les transferts aux chemins de fer, entre autres, avaient été particulièrement élevés.

Aussi les impôts indirects nets se sont accrus très rapidement et ont contribué efficacement à réduire le déficit des pouvoirs publics.

Pour 1965, on a prévu le maintien de la taxe de transmission au niveau de 1961. Les droits d'accise sur les produits pétroliers et la taxe de luxe qui frappent des produits dont l'usage se développe rapidement augmenteraient plus vite que le P.N.B. Cet effet serait compensé par la diminution des droits de douane, suite à la réalisation du Marché Commun.

De 1961 à 1965, l'évolution des impôts indirects ne jouera donc plus le rôle significatif qu'elle a eu de 1959 à 1961, mais il faut souligner qu'une réduction importante de leur taux rendrait irréalisable les équilibres prévus aussi bien dans les finances publiques qu'entre la production et la consommation.

Quant aux amortissements de 1959 à 1961, ils n'ont guère augmenté plus vite que le P.N.B. Il devra en être autrement de 1961 à 1965 : l'instauration, prévue par la réforme fiscale, d'un système d'amortissements dégressifs et une plus grande flexibilité dans les pratiques administratives devraient permettre un relèvement substantiel de cette composante du Produit National.

III. Les composantes du Revenu National.

Le revenu national est constitué par le total des différentes catégories de revenu net alloué aux personnes et aux organismes. Les grandes divisions sont reprises au tableau 106 pour 1959 et 1965, les chiffres n'étant pas encore disponibles pour 1961.

Tableau 106. — Les composantes du Revenu National (milliards de francs à prix courants).

	1959	1965	Indices
1. Salaires et traitements	255,0	355,2	139,2
2. Revenus professionnels des indépendants	120,6	144,7	120,0
3. Revenus de la propriété et de l'entreprise allouée	92,6	120,7	130,2
aux particuliers	67,0	86,7	
aux pouvoirs publics	6,1	7,0	
aux entreprises	19,5	27,0	
4. Moins intérêts de la dette publique	— 13,8	— 21,2	
Revenu National	454,4	599,4	131,8

De tabel 105 is interessant omdat ze het verband geeft tussen verschillende indexcijfers tijdens dezelfde periode : aldus kan men vaststellen dat van 1961 tot 1965, zowel als tussen 1959 en 1961 het Nationaal Inkomen minder snel toeneemt dan het B.N.P.

Voor deze laatste twee jaren kan men dit verschijnsel voornamelijk toeschrijven aan de indirecte belastingen waarvan het groeiritme bijna het dubbel was van het Nationaal Produkt. De verhoging van de overdrachtstaks begin 1961 is voor een groot deel verantwoordelijk voor dit verschijnsel. Bovendien daalden tussen deze beide data, de toelagen aan de bedrijven, die in de hier gegeven bepaling de kapitaaltransfers omvatten. In 1959 waren de overdrachten aan de spoorwegen bv. inderdaad bijzonder hoog.

De netto indirecte belastingen zijn ook snel gestegen en droegen doelmatig bij tot het verminderen van het begrotingstekort der overheid.

Voor 1965 heeft men voorzien dat het peil van de overdrachtstaks hetzelfde zal blijven als in 1961. Nochtans zal haar opbrengst wat sneller toenemen dan het B.N.P. De accijsrechten op petroleumprodukten en de weeldetaks worden inderdaad op produkten geheven, wier gebruik zich snel ontwikkelt.

Van 1961 tot 1965 zal de evolutie van de indirecte belastingen niet meer dezelfde belangrijke rol spelen als tussen 1959 en 1961, doch men mag niet uit het oog verliezen dat een aanzienlijke vermindering van hun percentage tot gevolg zou hebben dat het vooropgestelde evenwicht, zowel in de openbare financiën als tussen de produktie en de consumptie niet zou verwezenlijkt worden.

Van 1959 tot 1961 stegen de afschrijvingen geenszins sneller dan het B.N.P. Deze toestand zal echter tussen 1961 en 1965 veranderen : de door de fiscale hervorming voorziene invoering van het stelsel der versnelde afschrijvingen en een grotere soepelheid in de administratie zou een wezenlijke verhoging van deze componenten van het Nationaal Produkt moeten mogelijk maken.

3. De componenten van het Nationaal Inkomen.

Het Nationaal Inkomen is gevormd door het totaal der diverse categorieën netto inkomens die aan natuurlijke personen en organismen worden toegekend. De grote indelingen worden voor 1959 en 1965 in tabel 106 gegeven, voor 1961 zijn er immers nog geen cijfers beschikbaar.

Tabel 106. — De componenten van het Nationaal Inkomen (in miljard frank tegen courante prijzen).

	1959	1965	Indexcijfers
1. Lonen en wedden	255,0	355,2	139,2
2. Beroepsinkomens van zelfstandigen	120,6	144,7	120,0
3. Inkomens uit eigendom en uit bedrijf, verdeeld over	92,6	120,7	130,2
particulieren	67,0	86,7	
overheid	6,1	7,0	
bedrijven	19,5	27,0	
4. Min de intrest op de openbare schuld	— 13,8	— 21,2	
Nationaal inkomen	454,4	599,4	131,8

On se bornera ici à expliciter les définitions utilisées dans ces comptes, l'évolution des différents postes étant analysée dans les chapitres suivants.

La notion de revenu, telle qu'elle est employée ici, exclut les transferts. Ainsi, les salaires et traitements, quelle que soit leur origine, comprennent les contributions des employeurs et des travailleurs à la sécurité sociale, mais non pas les transferts des pouvoirs publics, par exemple sous forme d'une assistance ou d'un subside de l'Etat à la sécurité sociale. Tous les revenus sont comptés avant paiement des impôts directs. Ces derniers constituent aussi un transfert non repris dans ces comptes.

Les revenus de la propriété et de l'entreprise comprennent pour les particuliers, les dividendes, tantièmes et intérêts reçus des entreprises belges, de l'étranger ou des pouvoirs publics sous forme d'intérêts sur la dette publique. Ils comprennent aussi les profits des sociétés de personnes distribués aux propriétaires. Ils incluent également les loyers actuellement perçus en même temps qu'une valeur imputée pour les services rendus par les immeubles habités par leur propriétaire.

Les revenus attribués aux pouvoirs publics comprennent de la même manière, les dividendes, intérêts ou loyers perçus en même temps que les loyers imputés aux immeubles de l'Etat.

Les revenus des entreprises ne comprennent que deux postes : les bénéfices réservés des sociétés et les impôts directs sur leurs profits. Tous les autres éléments, tels que dividendes, tantièmes ou gratifications au personnel, sont en effet incorporés dans les revenus des particuliers.

Les intérêts de la dette publique sont incorporés dans les éléments de revenu comptabilisés précédemment. Comme toutefois, ils sont financés au moyen d'impôts, c'est-à-dire de transferts, ils ne constituent pas un revenu sur le plan national. Pour éviter les doubles emplois, il y a lieu de les déduire de la valeur des revenus.

Les chapitres suivants discuteront les comptes complets de particuliers, des pouvoirs publics, des entreprises, de même que le bilan de l'épargne et des investissements.

CHAPITRE II.

Les revenus des particuliers et leur consommation.

I. Les Revenus.

Le tableau 107 présente une vue d'ensemble des ressources des particuliers et de leurs utilisations pour 1959 et 1965.

Les ressources ne comprennent pas seulement les éléments figurant au Revenu National, mais aussi les transferts provenant des pouvoirs publics et de l'étranger. Les différentes rubriques du tableau seront discutées successivement.

En ce qui concerne l'usage des ressources, on se bornera ici à analyser la consommation en indiquant les méthodes suivies pour préciser sa ventilation.

Daar de ontwikkeling van de andere posten in de volgende hoofdstukken geanalyseerd wordt, zal hier alleen een nadere verklaring worden gegeven van de in de rekeningen gebruikte bepalingen.

Het begrip « inkomen » zoals het hier wordt gebruikt omvat geen overdrachten. De lonen en wedden, welke ook hun herkomst is, omvatten bv. de bijdragen van werkgevers en werknemers aan de sociale zekerheid, doch niet de overdrachten van de Overheid onder vorm van tegemoetkoming of toelage van de Staat aan de sociale zekerheid. Deze laatste zijn ook overdrachten maar zijn niet in deze rekeningen begrepen.

De inkomens uit eigendommen en uit bedrijf omvatten, voor de particulieren, de dividenden, tantièmes en intresten die worden ontvangen van Belgische bedrijven, van het buitenland of van de Overheid onder vorm van rente op de openbare schuld. Ze omvatten ook de door de personenvennootschappen aan de eigenaars uitgedeelde winsten en de huren die thans worden ontvangen alsmede de waarde van de huur van de door de eigenaar zelf bewoonde gebouwen.

Op dezelfde wijze omvatten de aan de Overheid toegekende inkomens de ontvangen dividenden, intresten en fictieve huren van de Staatsgebouwen.

In de inkomens van de bedrijven komen slechts twee posten voor : de voorbehouden winsten van de vennootschappen en de directe belastingen op hun winsten. Alle andere elementen, zoals dividenden, aandelen en gratificaties aan het personeel worden immers bij de inkomens van de particulieren ondergebracht.

De intresten op de openbare schuld zijn in de hoger aangerekende inkomenselementen vervat. Vermits ze evenwel door middel van belastingen worden gefinancierd, d.w.z. door overdrachten, vormen ze op nationaal plan geen inkomen. Teneinde een dubbeltelling te vermijden, dient men ze van de waarde der inkomens af te trekken.

In de volgende hoofdstukken worden de volledige rekeningen van de particulieren, de overheid en de bedrijven besproken, terwijl er anderzijds ook een bespreking volgt van de spaar- en investeringbalans.

HOOFDSTUK II.

De inkomens der particulieren en hun consumptie.

I. De inkomens.

Tabel 107 geeft een overzicht van de inkomens en bestedingen der particulieren voor de jaren 1959 en 1965.

De inkomens omvatten niet alleen de elementen die in het Nationaal Inkomen voorkomen, doch ook de transfers afkomstig van de overheid en van het buitenland. De verschillende rubrieken van de tabel worden achtereenvolgens besproken.

Wat de bestedingen betreft, heeft men zich hier beperkt tot het analyseren van de consumptie, met aanduiding van de gevolgde methodes om ze te ventileren.

Quant aux autres postes, les impôts directs seront discutés à propos du compte des pouvoirs publics, l'épargne à propos du compte capital, tandis que les transferts à l'étranger ont déjà été examinés dans la présentation de la balance des paiements.

1. Les salaires et traitements.

Ce poste constitue la composante du revenu national qui augmente le plus rapidement. La masse salariale totale, qui comprend ici la contribution patronale à la sécurité sociale et les autres charges conventionnelles ou légales liées aux salaires, verra sa part de Revenu National passer de 56 à 59,4 %.

Cette évolution provient de l'augmentation de l'emploi salarié et de la hausse des rémunérations.

Tableau 107. — *Les revenus des particuliers* (milliards de francs, prix courants).

	1959	1965	Indices
<i>Recettes</i>			
1. Salaires et traitements	255,0	355,2	139,2
payés par les entreprises	207,3	285,6	137,8
payés par l'Etat	44,4	64,8	146
payés par l'étranger	3,3	4,8	145,4
2. Revenus professionnels des indépendants	120,6	144,7	120
3. Revenus de la propriété et de l'entreprise	67,0	86,8	130
payés par les entreprises	56,5	71,7	127
payés par les pouvoirs publics	7,4	11,0	149,1
payés par l'étranger	3,1	4,1	135
4. Transferts	35,1	38,4	109,4
payés par les pouvoirs publics : sécurité sociale	16,1	20,5	127,3
autres	14,9	14,7	99
payés par l'étranger	4,1	3,2	90,3
Total	477,7	625,3	130,9
<i>Utilisations.</i>			
1. Consommation privée	398,5	512,6	128,6
2. Impôts directs	38,8	57,6	148
3. Transferts à l'étranger	2,7	4,6	167
4. Epargne	37,7	50,5	134
Total	477,7	625,3	130,9

Le nombre total de salariés augmentera en effet de 8,2 % entre 1959 et 1965. La comparaison de ce chiffre avec celui de la masse salariale totale indique une augmentation du revenu par salarié de 29 %. Ce chiffre peut se comparer à une augmentation de 25 % du Produit National Brut par personne au travail.

Comme le montre le tableau 107, la masse salariale a trois origines : l'étranger, l'Etat et les entreprises belges.

Les salaires et traitements payés par l'étranger concernent avant tout les frontaliers. Ainsi qu'on l'a déjà indiqué dans la discussion de la balance des paiements, l'accroissement rapide qui apparaît au tableau 107 pour ce poste, tient uniquement à un point de départ anor-

De directe belastingen zullen worden besproken in verband met de overheidsrekening, het sparen naar aanleiding van de rekening kapitaal : de transfers naar het buitenland werden reeds behandeld bij de voorstelling van de betalingsbalans.

1. Lonen en wedden.

Deze post is de component van het Nationaal Inkomen die het snelste toeneemt. De totale loonmassa, die hier de werkgeversbijdrage aan de sociale zekerheid omvat en andere conventionele of wettelijke met de lonen verbonden lasten, zal haar aandeel in het Nationaal Inkomen zien stijgen van 56% in 1959 tot 59,4% in 1965.

Deze evolutie is het gevolg van de toeneming der bezoldigde werkgelegenheden en van de verhoging der bezoldigingen.

Tabel 107. — *De inkomens van de particulieren* (in miljard frank, tegen courante prijzen).

	1959	1965	Index-cijfers
<i>Ontvangsten</i>			
1. Lonen en wedden uitbetaald	255,0	355,2	139,2
door bedrijven	207,3	285,6	137,8
door de Staat	44,4	64,8	146
door het buitenland	3,3	4,8	145,4
2. Beroepsinkomens der zelfstandigen	120,6	144,7	120
3. Inkomens uit eigendom en uit bedrijf	67,0	86,8	130
uitbetaald door de bedrijven	56,5	71,7	127
uitbetaald door de overheden	7,4	11,0	149,1
uitbetaald door het buitenland	3,1	4,1	135
4. Transfers uitbetaald door de overheden : sociale zekerheid	16,1	20,5	127,3
andere	14,9	14,7	99
door het buitenland	4,1	3,2	90,3
Totaal	477,7	625,3	130,9
<i>Bestedingen</i>			
1 Particulier verbruik	398,5	512,6	128,6
2. Directe belastingen	38,8	57,6	148
3. Transfers naar buitenland	2,7	4,6	167
4. Sparen	37,7	50,5	134
Totaal	477,7	625,3	130,9

Het totaal aantal loontrekkenden zal tussen 1959 en 1965 met 8,2 % toenemen. De vergelijking van dit cijfer met de totale loonmassa wijst op een vermeerdering van 29 % van het inkomen per loontrekkende. Dit cijfer kan worden vergeleken met een verhoging met 25 % van het Bruto Nationaal Produkt per persoon aan het werk.

Zoals tabel 107 het aangeeft, heeft de loonmassa een drieledige herkomst : het buitenland, de Staat en de Belgische bedrijven.

De door het buitenland uitbetaalde lonen en wedden betreffen vooreerst de grensarbeiders. Bij de bespreking van de betalingsbalans werd reeds aangestipt dat de snelle toeneming welke in tabel 107 voor deze post voorkomt, enkel toe te schrijven is aan het abnormaal

malement bas en 1959. Le programme envisage en fait une diminution du nombre de frontaliers belges travaillant à l'étranger.

En ce qui concerne l'Etat, on a tenu compte, en ordre principal, de la revalorisation de la fonction publique qui entraînerait de 1959 à 1965 une augmentation de 25 % des rémunérations (dont une tranche a déjà été accordée au début de 1961) et de la hausse de 5 % de l'index des prix de détail. Il en résulterait une augmentation moyenne de 30 % dans les revenus individuels.

En ce qui concerne les entreprises, la rémunération moyenne par travailleur augmentera de 28 % entre 1959 et 1965.

Cette augmentation est toutefois légèrement différente de l'accroissement du taux des salaires qui s'applique à une profession et un degré de qualification donnée, ceci reste vrai même si on utilise la notion de salaire-coût, qui correspond à la définition de la masse salariale.

D'abord, il doit se produire d'importants déplacements de main-d'œuvre entre les secteurs, avec, en moyenne, un glissement vers des secteurs où les niveaux de salaires sont plus élevés.

En outre, le relèvement de la qualification des travailleurs et l'accroissement des effectifs, plus rapide pour les employés que pour les ouvriers, feront aussi que les gains moyens par travailleur augmenteront plus vite que les taux de salaire-coût. Ce décalage, observé dans tous les pays étrangers, a reçu le nom de « glissement des salaires ».

C'est toutefois en sens contraire qu'agira l'augmentation de la proportion de femmes dans la population active. Celles-ci sont, en général, moins qualifiées et moins bien rémunérées.

Le Bureau de Programmation Economique a pu calculer l'incidence du premier de ces facteurs sur la base de l'évolution de l'emploi qui a été indiqué au titre II et des salaires qui résultent des statistiques de l'O.N.S.S. Pour les deux autres facteurs, on ne dispose pas d'informations statistiques précises. On s'est borné à supposer que les incidences de l'accroissement relatif du nombre d'employés et du nombre de femmes tendraient à se compenser.

Ces estimations conduisent à une différence entre le revenu moyen par travailleur et le salaire type pour le même travail et la même qualification, d'un peu plus de 2 points : à 28 % d'augmentation du revenu moyen correspondrait ainsi un accroissement de 26 % du salaire type.

Il s'agit là d'une moyenne nationale pour les entreprises. Il est clair que des différences peuvent se produire d'un secteur à l'autre. Les salaires et traitements pourront croître dans des secteurs particulièrement dynamiques, plus rapidement que dans les industries où l'emploi diminue.

Jusqu'à présent, la discussion s'est poursuivie à prix courants. On peut maintenant la continuer à prix constants.

Etant donné que le programme a tenu compte d'une hausse de près de 5 % du coût de la vie de 1959 à 1965, le revenu moyen par travailleur, dans la même défini-

lage vertrepunt in 1959. In feite overweegt het programma de mogelijkheid dat het aantal grensarbeiders die in het buitenland werken zou verminderen.

Wat de Staat betreft heeft men voornamelijk de herwaardering van het openbaar ambt in acht genomen, die van 1959 tot 1965 een verhoging van 25 % van de vergoedingen zou teweegbrengen (waarvan een gedeelte reeds in het begin van 1961 werd toegekend) en de verhoging van 5 % van het indexcijfer der kleinhandelsprijzen. Hieruit zal een gemiddelde vermeerdering van de individuele inkomens voortvloeien van 30 %.

In de bedrijven zal de bezoldiging per werknemer tussen 1959 en 1965 met 28 % toenemen.

Deze vermeerdering verschilt enigszins van de toeneming van de loonvoet die van toepassing is op een beroep en een kwalifikatiegraad. Dit blijkt juist zelfs indien men het begrip loonkost gebruikt dat overeenstemt met de bepaling van de loonmassa.

Vooreerst zullen aanzienlijke verplaatsingen van arbeidskrachten tussen de sectoren moeten gebeuren, met gewoonlijk een verschuiving naar de sectoren waar het loonpeil hoger ligt.

Bovendien zullen de verhoogde kwalificatie van de arbeiders en de toeneming van de effectieven (sneller voor de bedienden dan voor de handarbeiders) voor gevolg hebben dat de gemiddelde verdiensten per werknemer sneller zal stijgen dan de loonkostvoet. Deze verschuiving, die men in het buitenland heeft vastgesteld heeft de naam gekregen van « wage drift ».

De vermeerdering van het aantal vrouwen in de actieve bevolking zal echter een tegenovergestelde uitwerking hebben. In het algemeen zijn de vrouwen minder geschoold en minder goed bezoldigd.

Het Bureau voor Economische Programmatie heeft de berekening kunnen doen van de weerslag van de eerste dezer factoren op basis van de tewerkstellings-evolutie, welke in Titel II wordt gegeven, en van de lonen die door de R.M.Z.-statistiek worden gegeven. Voor de andere twee factoren beschikt men niet over preciese statistische inlichtingen en derhalve heeft men zich beperkt tot de veronderstelling dat de weerslag van de relatieve toeneming van het aantal bedienden en van het aantal vrouwen zich zou compenseren.

Deze ramingen leiden tot een verschil van een weinig meer dan 2 punten tussen het gemiddelde inkomen per werknemer en het typeloön voor dezelfde arbeid en dezelfde kwalificatie : met een verhoging van 28 % van het gemiddelde inkomen zou aldus een verhoging overeenstemmen van het type-loon van 26 %.

Het betreft hier een nationaal gemiddelde voor de bedrijven. Het spreekt vanzelf dat er zich verschillen van de ene sector tot de andere kunnen voordoen. Lonen en wedden kunnen inderdaad in bijzonder dynamische sectoren sneller stijgen dan in de industrieën waar de tewerkstelling vermindert.

Tot nu toe gebeurde de bespreking tegen courante prijzen. Thans zal ze worden verdergezet tegen constante prijzen.

Aangezien het programma rekening heeft gehouden met een verhoging van bijna 5 % van de levensduurte tussen 1959 en 1965, zal het gemiddeld inkomen per

tion d'un salaire-coût, augmentera en termes réels, de quelque 22,6 %. Comme pendant la même période, le produit national brut et l'emploi s'accroîtront respectivement de 27,8 % et de 4,8 %, l'augmentation de la production par personne occupée atteindra 22 % et correspondra exactement à celle des salaires réels.

De 1959 à 1961, l'augmentation des revenus réels a déjà été de 7 % mais l'évolution a été fortement influencée par la reprise conjoncturelle. Si on se réfère à la période de 1957 à 1961, le progrès réalisé a été de 11,5 %, soit en moyenne de 2,75 % par an.

Pour la période de 1961 à 1965, l'accroissement devra être de 14,6 % ou 3,5 % par an en termes réels. Cette augmentation de la rémunération moyenne correspond à une hausse d'environ 13 % de la rémunération horaire type; comme dans le reste de la discussion, ces chiffres s'appliquent à des salaires-coûts et incluent donc la contribution des employeurs à la sécurité sociale.

A l'intérieur de la masse salariale globale ainsi constituée, des choix devront être faits quant à sa répartition sous forme de salaires directs ou indirects.

Les choix peuvent porter par exemple sur une augmentation des salaires-horaire directs ou sur une amélioration de la sécurité sociale et du régime des congés. Ainsi, il faudra imputer sur l'accroissement prévu, outre les augmentations des salaires directs intervenues ou prévues pour l'année 1962, le relèvement des pensions de vieillesse et de survie, de même que celui des allocations de chômage; depuis le 1er octobre 1962, les allocations familiales des salariés ont également été augmentées.

L'accroissement retenu pour le niveau des salaires ne mettra pas en danger la position compétitive du pays. L'augmentation des salaires nominaux doit en effet être analysée en fonction des exportations et des évolutions correspondantes dans les pays voisins.

On a déjà vu que le rendement par emploi augmentera plus vite que la moyenne nationale dans les secteurs industriels. Comme ceux-ci fournissent la majeure part de nos exportations, il en résulte que les accroissements de salaires ne devraient pas entraîner de hausse des prix à l'exportation.

Il est vrai que les secteurs où le rendement du travail augmente moins vite que la moyenne verront augmenter sensiblement leurs coûts effectifs et devront, par conséquent, relever leurs prix. Il s'agit ici surtout des secteurs des services; il a été tenu compte de cet effet dans l'augmentation du coût de la vie comme du coût de la construction.

Par ailleurs, la position compétitive de la Belgique ne peut se définir que par comparaison avec l'étranger. A cet égard, il est intéressant d'indiquer l'évolution des salaires-horaires types depuis 1959 dans les principaux pays européens. Les données disponibles ne permettent malheureusement que la comparaison excluant la contribution des employeurs à la sécurité sociale.

Le tableau 108 montre que les accroissements ont été sensiblement plus importants à l'étranger que chez nous. La même chose reste vraie si on relève les chiffres belges pour tenir compte d'un accroissement proportionnellement plus rapide de nos salaires indirects.

werknemer, volgens dezelfde bepaling van loonkost, in reële termen toenemen met ongeveer 22,6 %. Daar gedurende dezelfde periode het bruto nationaal produkt en de tewerkstelling respectievelijk met 27,8 % en met 4,8 % zullen toenemen, zal de verhoging van de produktie per tewerkgestelde persoon 22 % bereiken en precies overeenstemmen met de verhoging van de reële lonen.

Van 1959 tot 1961 bedroeg de vermeerdering van de reële inkomens reeds 7 %, doch de evolutie onderging in hoge mate de invloed van de conjuncturele hervatting. Zo men naar de periode van 1957 tot 1961 verwijst, bedraagt de verwezenlijkte vooruitgang 11,5 %, of gemiddeld 2,75 % per jaar.

Voor de periode van 1961 tot 1965 zal de aangroei 14,6 % moeten bedragen, hetzij gemiddeld 3,5 % per jaar. Deze verhoging van de gemiddelde verdiensten per werknemer stemt overeen met een stijging van ongeveer 13 % van het type-uurloon; zoals in de rest van de bespreking hebben deze cijfers betrekking op de loonkosten en bevatten dus de werkgeversbijdrage voor sociale zekerheid.

Binnen de aldus samengestelde loonmassa zal de keuze dienen te geschieden inzake de verdeling onder de vorm van rechtstreekse of onrechtstreekse lonen.

De voorkeur kan bijvoorbeeld worden gegeven aan een verhoging van de rechtstreekse uurlonen of aan de verbetering van de sociale zekerheid en van het verlofstelsel. Alzo moet bij de voorziene verhoging rekening worden gehouden met naast de voor 1962 reeds getroffen of voorziene verhogingen der directe lonen, met de vermeerdering der ouderdoms- en overlevingspensioenen, evenals met de verhoging der werkloosheidsvergoedingen; sedert 1 oktober 1962 is het gezinsgeld der werknemers verhoogd.

De weerhouden groei van het loonpeil zal de competitieve positie van het land niet in gevaar brengen. De verhoging van de nominale lonen dient inderdaad te worden geanalyseerd in functie van de uitvoer en van de overeenkomende evoluties in de buurlanden.

Men heeft reeds gezien dat het rendement per tewerkgestelde sneller dan het nationaal gemiddelde zal toenemen in de nijverheidssectoren. Aangezien deze laatste het grootste deel van onze uitvoer leveren, mag de toeneming van de bezoldigingen geen verhoging van de uitvoerprijzen veroorzaken.

Weliswaar zullen de sectoren waar het arbeidsrendement minder snel dan het gemiddelde toeneemt, hun effectieve kosten gevoelig zien stijgen en ze zullen bijgevolg hun prijzen moeten verhogen. Dit heeft vooral betrekking op de dienstensectoren. In de verhoging van de levensduurte evenals van de bouwkosten werd met deze weerslag rekening gehouden.

De competitieve positie van België kan overigens slechts in vergelijking met het buitenland worden bepaald. In dit verband is het nuttig de evolutie sinds 1959 te geven van de type-uurlonen in de voornaamste Europese landen. De beschikbare gegevens laten slechts de vergelijking toe met uitsluiting van de bijdragen der werkgevers voor sociale zekerheid.

Tabel 108 wijst aan dat de verhogingen veel aanzienlijker waren in het buitenland dan bij ons. Dit blijft even geldig wanneer men de Belgische cijfers verhoogt om rekening te houden met een verhoudingsgewijze meer snelle toeneming van onze indirecte lonen.

Tableau 108. — Evolution des salaires-horaires types.

	1961/1959	1962/1959
Belgique :		
salaires conventionnels	106,6	109,4 (1)
salaires-horaires types (ouvriers qualifiés)	106,8	113,0 (4)
Salaires-horaires types :		
France	115,8	122,8 (3)
Allemagne Fédérale	113,9	126,3 (3)
Italie	109,4	115,7 (2)
Pays-Bas	114,4	121,2 (3)
Royaume-Uni	110,5	113,5 (3)

Source : pour la Belgique : Banque Nationale, Ministère de l'Emploi et du Travail.

Pour les autres pays : O.C.D.E.

(1) 1er semestre 1962.

(2) 1er trimestre 1962.

(3) 2e trimestre 1962.

(4) Juin 1962 (provisoire).

La situation des salariés belges apparaîtrait toutefois beaucoup plus favorable si la comparaison se faisait en terme de salaires réels. Le tableau 103 au début de ce titre, a montré en effet que c'est chez nous que le coût de la vie a augmenté le moins. La réalisation du programme sera ainsi susceptible d'apporter aux salariés une amélioration sensible de leurs revenus réels et de leur bien-être. L'orientation recherchée a été de promouvoir cette amélioration dans toute la mesure où elle était compatible avec la nécessité du développement rapide des exportations et du financement d'un volume croissant d'investissements. On a déjà signalé que la quantité de travail constituait un facteur limitatif dans la réalisation du programme. A cet égard, l'accroissement des salaires incitera à une meilleure utilisation de la main-d'œuvre. Elle exercera une pression qui favorisera la rationalisation des entreprises tout en laissant à celles qui sont efficaces une marge adéquate pour financer leur expansion.

2. Revenus des indépendants.

L'augmentation relativement lente des revenus des indépendants est due avant tout à la diminution de leurs effectifs qui sera de 6,2 % de 1959 à 1965 et affectera particulièrement les agriculteurs.

Compte tenu de ce fait, le revenu nominal moyen augmentera pendant la même période d'environ 28 %, soit de 22 % en termes réels.

Les calculs ont été faits de la même manière que pour les salariés. Il faut toutefois souligner que les marges d'incertitudes, en ce qui concerne le niveau des revenus moyens par secteurs, sont beaucoup plus grandes ici que dans le cas précédent.

On a fait l'hypothèse que les revenus dans l'agriculture augmenteront légèrement plus vite que la moyenne grâce à l'accroissement de productivité qu'entraînera la mécanisation. L'accroissement de la production totale pourra être acquis avec une forte réduction du nombre de personnes occupées.

Tabel 108. — Evolutie van de type-uurlonen.

	1961/1959	1962/1959
België :		
Conventionele lonen	106,6	109,4 (1)
Type-uurlonen (gekwalficeerde werknemers)	106,8	113,0 (4)
Type-uurlonen :		
Frankrijk	115,8	122,8 (3)
Duitse Bondsrepubliek	113,9	126,3 (3)
Italië	109,4	115,7 (2)
Nederland	114,4	121,2 (3)
Verenigd Koninkrijk	110,5	113,5 (3)

Bron : voor België : Nationale Bank van België, Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling.

Voor de overige landen : O.E.S.O.

(1) 1ste semester 1962.

(2) 1ste kwartaal 1962.

(3) 2^e kwartaal 1962.

(4) Juni 1962 (voorlopig).

De toestand van de Belgische werknemers blijkt nochtans gunstiger wanneer de vergelijking in reële termen geschiedt. Tabel 103, die aan het begin van deze titel wordt gegeven heeft inderdaad aangetoond dat in België de levensduurte het minst is toegenomen.

De verwezenlijking van het programma kan dus een gevoelige verbetering meebrengen voor de reële inkomens en de welvaart der werknemers. De beoogde oriëntatie is geweest deze verbetering te bevorderen in de mate dat ze verenigbaar blijft met de noodzakelijkheid van de snelle ontwikkeling van de uitvoer evenals van de financiering aan het groeiend volume investeringen. Men heeft reeds gewezen op het feit dat de hoeveelheid arbeid een limitatieve factor uitmaakt bij de verwezenlijking van het programma. In dit opzicht zal de groei van de bezoldigingen een betere aanwending van de arbeidskrachten bevorderen. Zij zal een druk uitoefenen die de rationalisatie van de bedrijven zal begunstigen en meteen aan deze die het meest efficiënt zijn een aangepaste marge laten om hun expansie te financieren.

2. Inkomens van de zelfstandigen.

De betrekkelijk trage vermeerdering van de inkomens der zelfstandigen is in de eerste plaats te wijten aan de vermindering van hun aantal, vermindering die 6,2 % zal belopen van 1959 tot 1965 en in het bijzonder de landbouwers zal treffen.

Gelet op dit feit zal in de loop van dezelfde periode het gemiddeld nominaal inkomen met ongeveer 28 % stijgen of met 22 % in reële termen.

Deze berekeningen werden op dezelfde wijze verricht als voor de werknemers. Men dient evenwel te onderlijnen dat de onzekerheidsmarge inzake het niveau van de gemiddelde inkomens per sector, veel groter is dan in het vorig geval.

Men heeft verondersteld dat de inkomens in de landbouw wat sneller zouden toenemen dat het gemiddelde dank zij de door de mechanisatie teweeggebrachte verhoging van de produktiviteit. De toeneming van de totale produktie kan slechts door een sterke vermindering van het aantal tewerkgestelde personen worden verkregen.

Dans le secteur du commerce au contraire, l'accroissement des revenus sera légèrement plus faible que la moyenne, à cause de la pression exercée sur les petits commerçants par la concurrence des nouvelles formes de distribution.

De 1959 à 1961, l'accroissement des revenus réels des indépendants peut être estimé à 6,8 %. Pour la période de quatre ans allant de 1957 à 1961, il a été de 9 %, soit 2,25 % par an en moyenne. De 1961 à 1965, il s'élèvera à 14 %, soit en moyenne 3,5 % par an.

3. Revenus de la propriété et de l'entreprise.

Le tableau 107 a donné une ventilation de ces revenus par origine; il reprenait séparément les revenus payés par les entreprises belges, les intérêts de la dette payés par les pouvoirs publics et les revenus en provenance de l'étranger.

Le tableau 109 donne une autre ventilation suivant la nature des revenus.

Tableau 109. — Revenus de la propriété et de l'entreprise (milliards de francs, prix courants).

	1959	1965
Loyers	35,5	39,8
Intérêts	15,7	24,9
Profits	15,8	22,1
	67,0	86,8

Le poste de loin le plus important est constitué par les loyers, que ceux-ci soient payés par les locataires ou imputés aux immeubles occupés par leur propriétaire. Il varie avec la quantité et la qualité du parc immobilier. Comme le tableau est établi en valeurs courantes, le montant des loyers est également affecté par une augmentation des prix du même ordre de grandeur que celle de l'ensemble des prix à la consommation.

Au total, les revenus afférents aux loyers augmentaient de 13,5 %.

Le poste des intérêts comprend les revenus payés sur les fonds publics, sur les dépôts de toute nature, sur les obligations en même temps que ceux provenant des contrats d'assurances et des opérations de capitalisation.

Dans le passé, ils ont évolué beaucoup plus rapidement que le revenu national : de 1954 à 1960, ils ont augmenté de 59 % pour une augmentation du revenu national de 29 %. Ce phénomène est lié au développement rapide de cette forme d'épargne.

On a retenu pour le poste des intérêts un accroissement de 57 %. A l'intérieur de ce total, les intérêts sur la dette publique ont augmenté très rapidement de 1959 à 1962. Ils s'accroîtront encore jusque 1965, quoique à un rythme beaucoup plus lent.

Les profits comprennent les dividendes et tantièmes des sociétés par action et les revenus versés aux propriétaires par les sociétés de personnes.

In de distributiesector daarentegen zal de aangroei van de inkomens trager zijn dan het gemiddelde inge-gevolge de druk welke door de concurrentie van de nieuwe distributiemethodes op de kleine handelaars wordt uitgeoefend.

Van 1959 tot 1965 kan de toeneming van de reële inkomens van de zelfstandigen op 6,8 % geraamd worden. Voor de periode 1957-1961 bedroeg de groei 9 %, hetzij gemiddeld 2,25 % per jaar. Van 1961 tot 1965 zal de toeneming 14 % belopen, hetzij gemiddeld 3,5 % per jaar.

3. Inkomens uit eigendom en bedrijf.

Tabel 107 gaf de indeling van deze inkomens naar oorsprong; de door de Belgische bedrijven betaalde inkomens, de door de overheid betaalde interesten op de schuld en de inkomens die van het buitenland herkomstig zijn werden afzonderlijk gegeven.

Tabel 109 geeft een andere indeling naargelang de natuur van de inkomens.

Tabel 109. — Inkomens uit eigendom en bedrijf (in miljard frank tegen courante prijzen).

	1959	1965
Huren	35,5	39,8
Interesten	15,7	24,9
Winsten	15,8	22,1
	67,0	86,8

De veruit belangrijkste post wordt gevormd door de huren, zonder onderscheid te maken of ze door de huurders worden betaald of aangerekend worden op de gebouwen welke door de eigenaars worden betrokken. Deze post verandert met de hoeveelheid en met de kwaliteit van het gebouwenpark. Daar de tabellen tegen courante waarden is opgesteld, wordt het bedrag van de huren eveneens beïnvloed door de verhoging der prijzen die dezelfde grootte-orde heeft als deze van het geheel der consumptieprijzen.

In het totaal zouden de inkomens die betrekking hebben op de huren met 13,5 % toenemen.

De post interesten omvat de inkomens welke betaald worden op openbare fondsen, deposito's van alle aard, op obligaties en terzelfdertijd deze die voorkomen van verzekeringscontracten en kapitalisatieverrichtingen.

In het verleden evolueren ze veel sneller dan het nationaal inkomen : van 1954 tot 1960 verhoogden ze met 59 % voor een vermeerdering van het nationaal inkomen van 29 %. Dit verschijnsel houdt verband met de snelle ontwikkeling van spaarvorm.

Voor de post interesten heeft men een groei weerhouden van 57 %. Binnen dit totaal verhoogden de interesten op de openbare schuld zeer snel van 1959 tot 1962. Ze zullen nog vlug toenemen tot 1965, nochtans tegen een veel trager ritme.

De winsten bevatten de dividend en tantièmes van de vennootschappen op aandelen en de aan de eigenaars door de personenvennootschappen betaalde inkomens.

L'accroissement prévu ici est de 39 %. Il tient compte de ce que l'année de base 1959 a coïncidé avec la fin d'une récession conjoncturelle et a été marquée par un niveau anormalement bas de paiements de dividendes et tantièmes. C'est ainsi que les dividendes distribués aux particuliers par les sociétés belges étaient de 6,3 milliards en 1959; mais ils avaient déjà atteint 7,4 milliards en 1957 et en 1961 ils étaient montés à 8 milliards, soit une augmentation de 27 % par rapport au chiffre de 1959. De même, les dividendes reçus de l'étranger étaient passés de 2,7 milliards en 1959 à 4 milliards en 1961, dont 0,7 milliard en provenance du Congo.

On a tenu compte toutefois du fait que les dividendes distribués par les sociétés belges comportaient, pour une part appréciable, la redistribution de profits émanant du Congo. Les recettes de cette source semblent avoir dépassé 2,5 milliards en 1960 et leur diminution affecterait les bénéfices distribuables.

1. Transferts.

a) Sécurité sociale.

La contribution des employeurs et des travailleurs a été comprise dans la masse salariale. Il en va de même de la contribution de l'Etat en tant qu'employeur. Le poste qui apparaît au titre des transferts en provenance de l'Etat mesure l'ensemble des subsides versés par les pouvoirs publics au différents régimes de sécurité sociale. Si on fait abstraction des frais de fonctionnement, ce poste mesure donc la différence entre l'ensemble des contributions à la sécurité sociale et les versements qu'elle effectue.

Pour en établir le montant en 1965, on a tenu compte de la diminution du chômage et des changements de la législation de 1959 à 1962 et des mesures déjà décidées ou envisagées, notamment en matière de pensions et d'allocations familiales. L'accroissement de 27 % de 1959 à 1965 qui est indiqué au tableau 107, exclut ainsi l'octroi d'avantages nouveaux alourdissant les charges de l'Etat.

Ainsi qu'il a été indiqué plus haut, l'hypothèse du programme est qu'une augmentation des salaires indirects serait supportée par une augmentation de la contribution des employeurs.

b) Autres transferts.

Ce poste reprend une série de transferts de capitaux comme la réparation des dommages de guerre et les primes à la construction ou de transferts courants comme l'assistance publique, certaines aides aux familles nombreuses, etc.

La disparition du poste des dommages de guerre, qui représentait plus de 2 milliards en 1959, explique la stabilité de l'ensemble.

Les transferts en provenance de l'étranger ont été discutés à propos de la balance des paiements. Leur déclin est lié à l'évolution de la situation congolaise.

De hier voorziene toeneming bedraagt 39 %. Er wordt rekening gehouden met het feit dat het basisjaar 1959 enerzijds samenviel met het einde van een conjuncturele recessie en dat anderzijds dit jaar gekenmerkt werd door het abnormaal laag peil van de betalingen van dividend en tantièmes. In 1959 bedroegen de door Belgische vennootschappen aan particulieren verdeelde dividenden 6,3 miljard; in 1957 bereikten ze reeds het bedrag van 7,4 miljard en in 1960 waren ze terug aan 7,3 miljard, hetzij een vermeerdering van 27 % in vergelijking met het cijfer van 1959. De in het buitenland ontvangen dividenden waren eveneens gestegen van 2,7 miljard in 1959 tot 4 miljard in 1961, waarvan 0,7 miljard uit Kongo.

Men heeft evenwel rekening gehouden met het feit dat de door Belgische vennootschappen verdeelde dividenden, voor een aanzienlijk deel, de herverdeling omvatten van de uit Kongo afkomstige winsten. De ontvangsten uit deze bron blijken in 1960 het bedrag van 2,5 miljard te hebben overtroffen en hun vermindering zou een weerslag hebben op de verdeelbare winsten.

4. Transfers.

a) Sociale zekerheid.

De bijdrage van werkgevers en werknemers werd begrepen in de loonmassa. Hetzelfde geldt voor de bijdragen van de Staat, in zijn hoedanigheid van werkgever. De post die voorkomt onder de titel van de transfers afkomstig van de Staat meet het geheel van de toelagen welke door de overheid worden gestort voor de verschillende stelsels van de sociale zekerheid. Zo men geen rekening houdt met de functioneringskosten, dan geeft deze post het verschil weer tussen het geheel van de bijdragen voor de sociale zekerheid en de stortingen welke deze laatste verricht.

Om het bedrag voor 1965 vast te stellen, heeft men rekening gehouden met de vermindering van de werkloosheid en de wijzigingen in de wetgeving van 1959 tot 1962, evenals met de reeds besloten of overwogen maatregelen, namelijk inzake pensioenen en gezinsvergoedingen. In de verhoging met 27 % van 1959 tot 1965, welke in tabel 107 wordt gegeven, is aldus de toekenning van nieuwe voordelen uitgesloten, die een verzwaaring van de Staatslasten zou betekenen.

Zoals reeds hoger werd vastgesteld is de hypothese van het programma dat een verhoging der onrechtstreekse lonen zou moeten gedragen worden door een vermeerdering van de bijdragen der werkgevers.

b) Andere transfers.

Deze post omvat een reeks kapitaaltransfers zoals de herstelling van de oorlogsschade en bouwpremies of courante transfers zoals de openbare onderstand, een zekere vorm van hulp aan kroostrijke gezinnen, enz.

De verdwijning van de post oorlogsschade, die in 1959 meer dan 2 miljard vertegenwoordigde, verklaart de stabiliteit van het geheel.

De transfers uit het buitenland werden ter gelegenheid van de betalingsbalans besproken. Hun daling houdt verband met de evolutie van de Kongolese toestand.

5. La politique des revenus.

Les revenus forment un des coûts essentiels de la production en même temps qu'ils sont la source des dépenses constituant une grande partie de la demande intérieure.

Une hausse trop rapide des revenus nominaux, et donc des coûts entraînerait l'échec du programme. S'il est vrai qu'il peut être indifférent pour le consommateur de voir son revenu augmenter de 10 % si le coût de la vie est stable, ou de 20 % avec une hausse de 10 % dans les prix, il est évident que la seconde hypothèse n'est pas compatible avec une expansion conditionnée par l'exportation. En effet, cette hausse des coûts risque d'arrêter le mouvement des exportations, de déséquilibrer la balance extérieure, et de bloquer l'expansion. Les conditions extérieures imposent par conséquent une limite à l'accroissement des revenus nominaux, et ceci constitue la première déterminante d'une politique des revenus.

La seconde déterminante réside dans le choix entre investissements et consommation, les deux éléments essentiels de la demande intérieure.

Ces deux éléments sont complémentaires tant que la demande reste inférieure à la capacité de production; dans ce cas, il peut être indifférent de stimuler soit la consommation, soit les investissements pour élever la demande intérieure au niveau des capacités de production. Au contraire, lorsque tous les moyens de production disponibles sont pleinement utilisés, ces deux éléments deviennent concurrents. Dans ce cas, qui sera normalement celui d'une expansion rapide, l'investissement doit recevoir priorité pour assurer le maintien même de l'expansion et de ses bénéfices futurs.

Si la demande de consommation augmente trop, elle entravera les possibilités d'investissement ou provoquera une hausse des prix et des coûts dont le danger pour les exportations vient d'être rappelé.

Dans une phase d'accélération de la croissance économique, les investissements doivent augmenter plus vite que la production. Toutefois, la consommation doit augmenter assez; elle constitue une partie essentielle d'une demande en expansion, soutien nécessaire à l'effort d'investissement. A ce titre, l'accroissement de la consommation et du niveau de vie constitue non seulement l'objectif final du programme d'expansion, mais aussi un instrument essentiel à sa réalisation.

Ainsi, dans le cadre du programme, le niveau de consommation doit être aussi élevé que le permet la nécessité d'affecter une part plus grande des ressources aux investissements. Deux éléments s'interposent encore entre la perception du revenu et la dépense de consommation : l'épargne et les impôts directs. Lorsqu'on a pu calculer ou estimer leurs taux, on obtient le revenu total des particuliers qui correspond au niveau de la consommation privée souhaitable.

5. De inkomenspolitiek.

De inkomens zijn tegelijkertijd één van de essentiële kosten van de produktie en de bron van bestedingen die het grootste deel vormt van de interne vraag.

Een te snelle verhoging der nominale inkomens, en bijgevolg van de kosten zou de mislukking van het programma betekenen. Hoewel het waar is dat het voor de verbruiker onverschillig is wanneer zijn inkomen met 10 % toeneemt indien de levensduurte gelijk blijft of met 20 % toeneemt met een stijging met 10 % van de prijzen, dan is het vanzelfsprekend dat de tweede hypothese niet te verenigen is met een door de uitvoer geconditioneerde expansie. Inderdaad, dergelijke verhoging van de kosten dreigt de exportbeweging in gevaar te brengen, het evenwicht van de buitenlandse balans te storen en de expansie te remmen. Deze externe voorwaarden leggen bijgevolg een beperking op aan de groei van de nominale inkomens en dit vormt de eerste determinant van een inkomenspolitiek.

De tweede determinant berust in de keuze tussen de investeringen en de consumptie, de twee essentiële elementen van de binnenlandse vraag.

Deze twee elementen zijn complementair zolang de binnenlandse vraag lager blijft dan de produktiecapaciteit; in dit geval kan het onverschillig zijn om ofwel de consumptie ofwel de investeringen te stimuleren om de binnenlandse vraag op het peil van de produktiecapaciteiten te brengen. Daarentegen, wanneer alle beschikbare produktiemiddelen ten volle worden benut, worden deze twee elementen competitief. In dit geval, het normale verschijnsel bij een snelle expansie, moeten de investeringen voorrang verkrijgen om het behoud te verzekeren van de expansie en van de toekomstige vruchten.

Indien de consumptieve vraag te snel toeneemt, zal ze aan de investeringsmogelijkheden tornen of een verhoging van de prijzen en van de kosten veroorzaken, waarvan het gevaar voor de uitvoer zojuist besproken werd.

In een fase van versnelling der economische groei, dienen de investeringen sneller toe te nemen dan de produktie. Het verbruik moet evenwel voldoende stijgen; inderdaad het vertegenwoordigt een essentieel deel van de in expansie verkerende vraag en een noodzakelijke steun voor de investeringsinspanning. In dit opzicht vertegenwoordigt de toeneming van de consumptie en van de levensstandaard niet alleen het finale doel van het programma maar ook het essentiële instrument voor zijn verwezenlijking.

In het raam van het programma dient het verbruiks-peil zo hoog te zijn als de noodzakelijkheid toelaat om een groter deel van de middelen aan de investeringen te besteden. Twee elementen plaatsen zich nog tussen de inning van het inkomen en de consumptieuitgave : het sparen en de rechtstreekse belastingen. Wanneer men hun percentages heeft kunnen berekenen of ramen, bekomt men het totaal inkomen van de particulieren dat overeenstemt met het gewenste niveau van het particulier verbruik.

Les projections du Bureau de Programmation Economique tiennent compte de ces deux déterminantes d'une politique des revenus.

On a déjà montré que l'accroissement de moins de 1% par an dans les prix et dans les coûts moyens n'étaient pas de nature à mettre en danger notre position compétitive, eu égard aux poussées inflationnistes qui se sont manifestées à l'étranger. Il faut toutefois être prudent, car la réussite de l'effort d'exportation demande que nous ne repardions pas l'avantage relatif de coût que nous avons pu acquérir dans les dernières années.

On a aussi montré que l'évolution prévue de la consommation par rapport au produit total laissait une place suffisante aux investissements nécessaires.

Jusqu'à présent, on a parlé du revenu total. Parmi ses composantes, plusieurs postes ont fait l'objet d'estimations autonomes, qui ont été expliquées dans le texte : il s'agit par exemple des loyers, des transferts versés par l'Etat, des intérêts, des revenus en provenance de l'étranger. Les revenus professionnels constituent la part absolument prépondérante du reste : leur niveau découle de la consommation calculée, compte tenu de la hausse admissible des prix, des coefficients d'épargne et d'imposition.

Cette méthode est purement économique et ne conduit pas à une analyse sociale. Les revenus des indépendants, les salaires et traitements ont tous été affectés d'un même coefficient d'augmentation. Or, chacune de ces catégories contient certains des revenus les plus bas; comme certains des revenus les plus élevés. Les véritables problèmes de la répartition des revenus se posent à l'intérieur même de ces catégories, et ne peuvent pas être abordés au moyen des instruments d'analyse trop grossiers qui ont été employés ici, et qui seraient d'ailleurs difficiles à raffiner en l'absence de données valables sur la répartition par classe de revenu.

Le programme ne peut donc, au stade actuel, prétendre apporter une réponse aux problèmes de la répartition. L'approche suivie ne permet que de proposer une évolution, dans le cadre des hypothèses retenues, des grandes masses de revenus, sans distinction possible entre les différents niveaux de rémunération à l'intérieur de chacune d'entre elles.

Il résulte, par ailleurs, de l'analyse qu'une politique des revenus est un élément indispensable d'un effort d'expansion. D'une part, le plein emploi risque d'entraîner des accroissements trop rapides dans certaines rémunérations ou profits, d'autre part la réalisation du programme demande que toutes les catégories sociales participent à l'effort et en retirent les avantages.

Le problème ainsi posé n'est pas facile à résoudre. Sa solution dépendra de la collaboration de toutes les parties en cause : non seulement travailleurs, employeurs et indépendants, mais aussi les pouvoirs publics, qui assument déjà la responsabilité de la politique des prix, dont l'importance a été soulignée. Dans le dialogue qui devra s'engager, leur rôle de gardien de

De projecties van het Bureau voor Economische Programmatie houden rekening met deze twee determinanten van een inkomenspolitiek.

Men heeft reeds aangetoond dat de verhoging met minder dan 1 % per jaar der prijzen en van de gemiddelde kosten niet van aard waren om onze competitieve positie in het gedrang te brengen, gelet op de inflatiebewegingen die in het buitenland hebben plaats gegrepen. Men dient evenwel voorzichtig te zijn want het succes van de exportinspanning vereist dat wij het relatieve voordeel van de kosten niet opnieuw zouden verliezen dat wij in de hoop van de laatste jaren hebben hunnen verwerven.

Men heeft eveneens aangetoond dat de voorziene evolutie van het verbruik in verhouding tot het totaal produkt voldoende ruimte overliet voor de nodige investeringen.

Tot nog toe heeft men gesproken over het totaal inkomen. Van de componenten hebben verscheidene posten het voorwerp uitgemaakt van autonome ramingen die in de tekst werden verklaard : het betreft bijvoorbeeld de huren, de door de Staat gestorte transfers, interesten, inkomens uit het buitenland. De beroepsinkomens vormen het meest doorslaggevend deel van de rest : hun niveau vloeit voort uit de berekende consumptie, rekening houdend met een aanneembare verhoging van de prijzen, van de spaarcoëfficiënten en van de aanslagvoeten.

Deze werkwijze is zuiver economisch en leidt niet tot een sociale analyse. De inkomens van de zelfstandigen, de lonen en wedden werden alle met dezelfde stijgingscoëfficiënt verhoogd. Ieder van deze reeksen bevat echter zowel categorieën van de laagste inkomens als van de hoogste. Het werkelijke probleem van de verdeling der inkomens stelt zich binnen deze categorieën, en kunnen niet aangevat worden door middel van de te grove analyse-instrumenten die hier werden aangewend en die trouwens moeilijk te verfijnen zijn ingevolge de ontstentenis van geldige gegevens inzake de verdeling per inkomenklasse.

In het huidige stadium geeft het programma geen antwoord op de verdelingsproblemen. De gevolgde benadering laat alleen toe om een evolutie voor te stellen, in het raam van de weerhouden hypothesen, van de grote inkomensmassa's, zonder mogelijk onderscheid tussen de verschillende bezoldigingsniveaus binnen elk van deze loonmassa's.

Uit de analyse blijkt overigens dat een inkomenspolitiek een onontbeerlijk instrument is voor een expansieinspanning. Enerzijds dreigt de volledige tewerkstelling te snelle stijgingen te veroorzaken in sommige bezoldigingen of winsten, en anderdeels vereist de verwezenlijking van het programma dat alle sociale klassen aan de inspanning deelnemen en er de voordelen uit putten.

Het aldus gestelde probleem is niet gemakkelijk op te lossen. De oplossing zal afhangen van de medewerking van alle partijen : niet alleen van de werknemers, de werkgevers, en de zelfstandigen, doch ook van de overheid, die reeds de verantwoordelijkheid van de prijspolitiek draagt, waarvan het belang werd onderlijnd. In het dialoog dat zal aanvangen, zal zijn rol van

l'intérêt général sera de veiller à ce que les accords restent dans les limites économiques compatibles avec le programme.

II. La consommation des ménages .

Parmi les dépenses qui n'obéissent pas à des choix programmatiques, mais relèvent de prévisions aussi rigoureuses que possible, la consommation des ménages occupe la place la plus importante. En 1965, elle représentera, en effet, 512,6 milliards de francs de l'époque, par rapport à un P.N.B. de 775 milliards, soit une proportion de plus de 65 %.

Pour étudier la demande intérieure, adressée par les ménages aux secteurs productifs nationaux, on peut partir des revenus des particuliers et distinguer les grandeurs suivantes :

Tableau 110. — Revenus et consommation des ménages (milliards de francs).

	1959 aux prix de 1959	1965 aux prix de 1959	1965 aux prix courants
Revenus des ménages	477,7		625,3
Impôts directs et transferts à l'étranger	41,5		62,2
Revenu disponible des ménages	436,2		563,1
Epargne des ménages	37,7		50,5
Consommation des ménages	398,5	488,3	512,6
+ Consommation des étrangers en Belgique	4,0	6,0	6,5
— Achats d'automobiles à titre privé	— 3,7	— 5,7	— 5,9
Consommation intérieure totale, achats d'automobiles exclues	398,8	488,6	513,2

La consommation des ménages, telle qu'elle va être analysée, s'entend de toutes les dépenses de consommation effectuées à titre privé par des belges ou des étrangers sur le sol national (d'où la notion de consommation intérieure). On en a exclu les achats de voitures automobiles, achats qui ont été estimés par des méthodes différentes.

Le tableau 110 révèle que le revenu disponible des ménages, c'est-à-dire le revenu qu'ils sont libres de répartir entre la consommation immédiate et l'épargne, augmentera entre 1959 et 1965, de 29,1 %, à prix courants.

Comme le niveau des prix de la consommation intérieure augmenterait de 4,8 %, l'accroissement, en termes réels, du revenu disponible des ménages est de 23,2 %. C'est à partir de cette donnée qu'a été calculé le niveau du parc automobile des particuliers en 1965, par l'intermédiaire d'une courbe d'évolution décrivant le parc total comme fonction du revenu disponible réel; l'accroissement net du parc pendant l'année 1965 et les achats de renouvellement (10 % du parc au

toezichter op het algemeen welzijn bestaan uit het nagaan of de overeenkomsten binnen de economische grenzen blijven welke met het programma verenigbaar zijn.

II. Het verbruik van de gezinnen.

Onder de uitgaven die niet onderworpen zijn aan een programmatische keuze, maar van zo nauwkeurig mogelijke vooruitzichten, neemt het verbruik der gezinnen de belangrijkste plaats in. Deze uitgave vertegenwoordigt inderdaad een bedrag van 512,6 miljard in 1965, vergeleken met een B.N.P. van 775 miljard, hetzij een aangroei van meer dan 65 %.

Om de binnenlandse vraag, gericht door de gezinnen aan de producerende sectoren, te bestuderen, kan men vertrekken van de inkomens der particulieren en volgende grootheden onderscheiden :

Tabel 110. — Inkomens en verbruik van de gezinnen (in miljard frank).

	1959 tegen prijzen van 1959	1965 tegen prijzen van 1959	1965 tegen courante prijzen
Inkomens der gezinnen	477,7		625,3
Directe belastingen en transfers aan het buitenland	41,5		62,2
Beschikbaar inkomen van de gezinnen	436,2		563,1
Sparen van de gezinnen	37,7		50,5
Consumptie der gezinnen	398,5	488,3	512,6
+ Consumptie van vreemdelingen in België	4,0	6,0	6,5
— Aankopen van autovoertuigen voor privé-gebruik	— 3,7	— 5,7	— 5,9
Totaal Binnenlands verbruik, uitgenomen de aankoop van autovoertuigen	398,8	488,6	513,2

De consumptie der gezinnen, zoals ze zal ontleed worden, omvat alle consumptieuitgaven voor privé-gebruik verricht door Belgen of buitenlanders op nationaal grondgebied (dit verklaart het begrip « binnenlands verbruik »). Men heeft de aankoop van autovoertuigen uit deze analyse gesloten, daar de projectie van deze aankopen aan de hand van bijzondere methodes werd uitgevoerd.

In tabel 110 kan men lezen dat het beschikbaar inkomen van de gezinnen, d.w.z. het inkomen dat ze kunnen verdelen over het onmiddellijk gebruik of het sparen, tegen courante prijzen met 29,1 % zal toenemen van 1959 tot 1965.

Daar het prijsniveau van de binnenlandse consumptie met 4,8 % zal stijgen, zal het beschikbare inkomen van de gezinnen, in reële termen met 23,2 % toenemen. Uit dit gegeven werd het niveau van het particuliere autopark in 1965 berekend op basis van een evolutiecurve die het totale autopark in relatie brengt met het beschikbaar reëel inkomen; de netto vermeerdering van het park in 1965 en de vervangingsaankopen (10 % van het park op 31 december 1964) vormen de

31 décembre 1964) sont les deux éléments des achats totaux tels qu'ils sont estimés.

L'étude de la consommation par secteur des ménages belges se heurte à une difficulté : on ne connaît pas la répartition par groupe de produits, des dépenses de consommation des étrangers. Aussi, a-t-on joint celles-ci à la consommation des particuliers nationaux pour obtenir la consommation intérieure totale qui devient ainsi le concept de base de l'analyse.

Cette consommation passe de 398,8 milliards à 488,6 milliards de francs de 1959, soit une augmentation de 22,5 % en six ans en termes réels, ou une augmentation annuelle moyenne de 3,45 % ; cet accroissement est plus rapide que les mouvements qu'on a pu constater sur d'autres périodes sexennales dans le passé.

La consommation intérieure a été répartie en « fonctions » ou ensembles de biens et de services qui satisfont à des besoins spécifiques relativement homogènes. Dans l'analyse on a distingué onze fonctions dont l'évolution entre 1959 et 1965, aux prix de 1959, est liquidée au tableau 111.

Tableau 111. — Evolution de la consommation intérieure par fonction (milliards de francs, aux prix de 1959).

Fonctions	1959	1965	Indice	Elasticité apparente
1. Alimentation	118,00	139,10	117,9	0,80
2. Boissons	20,40	22,60	110,8	0,50
3. Tabac	8,23	9,90	120,3	0,90
4. Habillement (y compris le textile d'ameublement)	46,66	52,92	122,0	1,00
5. Loyers, taxes, eau	51,26	56,22	109,7	0,45
6. Chauffage, éclairage	17,42	22,06	126,6	1,15
7. Articles ménagers durables	22,25	34,95	157,1	2,50
8. Entretien de la maison	14,63	16,50	112,8	0,60
9. Hygiène, soins personnels	25,71	34,97	136,0	1,55
10. Transports				
a) en commun	9,94	11,85	119,2	0,85
b) achats de moyens de transport (autos exclues)	1,63	1,63	100,0	0,00
c) usage et entretien de véhicules privés (y compris les autos)	11,21	16,00	142,7	1,75
11. Divers	51,48	65,90	128,0	1,20
Total	398,82	488,60	122,5	1,00

On sait que, lorsque les dépenses totales augmentent, chacune des fonctions évolue selon sa loi propre. Celle-ci peut se synthétiser à l'aide, soit d'un indice, soit d'un « coefficient d'élasticité » par rapport à la dépense totale.

Le coefficient d'élasticité mesure le rapport entre l'accroissement proportionnel de la fonction et celui de la dépense totale. Ainsi, les dépenses totales augmentant de 10 %, la fonction s'accroît de 20 %, le coefficient d'élasticité est de 2. Si le coefficient d'élasticité est de 1, la fonction augmente au même rythme que les dépenses totales.

twee elementen der totale aankopen, zoals ze werden geraamd.

De studie van het verbruik per sector der Belgische gezinnen stuit op een moeilijkheid : men kan de verbruiksuitgaven der vreemdelingen niet indelen naar produktiegroepen. Men heeft dus hun consumptie gevoegd bij deze der nationale particulieren om de totale binnenlandse consumptie te bekomen, die aldus het basisbegrip voor de analyse wordt.

Dit verbruik stijgt tegen prijzen 1959 van 398,8 miljard tot 488,6 miljard, hetzij een reële verhoging van 22,5 % in zes jaar, of gemiddeld 3,45 % per jaar. Deze aangroei is groter dan de bewegingen die men heeft kunnen berekenen over andere zesjarenperiodes in het verleden.

Het binnenlands verbruik werd in « functies » ingedeeld, groeperingen van goederen en diensten, die aan specifieke, betrekkelijk homogene, behoeften beantwoorden. Bij de analyse heeft men 11 functies weehouden, waarvan de evolutie, tussen 1959 en 1965, tegen prijzen van 1959, in tabel 111 wordt weergegeven.

Tabel 111. — Evolutie van het binnenlands verbruik per functie (in miljard frank, tegen prijzen 1959).

Functies	1959	1965	Index- Schijnbare cijfer elasticiteit
1. Voeding	118,00	139,10	117,9 0,80
2. Dranken	20,40	22,60	110,8 0,50
3. Tabak	8,23	9,90	120,3 0,90
4. Kleding (inclusief meubileringsweefsels)	46,66	52,92	122,0 1,00
5. Huur, belastingen, water	51,21	56,22	109,7 0,45
6. Verwarming, verlichting	17,42	22,06	126,6 1,15
7. Duurzame huishoudartikelen	22,25	34,95	157,1 2,50
8. Onderhoud van de woning	14,63	16,50	112,8 0,60
9. Hygiëne, persoonlijke verzorging	25,71	34,97	136,0 1,55
10. Vervoer			
a) gemeenschappelijk	9,94	11,85	119,2 0,85
b) aankopen van transportmiddel (exclusief autovoertuigen)	1,63	1,63	100,0 0,00
c) gebruik en onderhoud van privé-voertuigen (met inbegrip van autovoertuigen)	11,21	16,00	142,7 1,75
11. Andere uitgaven	51,48	65,90	128,0 1,20
Totaal	398,82	488,60	122,5 1,00

Men weet dat, wanneer de totale uitgaven vermeerderen, elk van deze functies volgens haar eigen wet evolueert. Deze kan gesynthetiseerd worden door middel van een indexcijfer of van een « elasticiteitscoëfficiënt » met betrekking tot de totale uitgaven.

De elasticiteitscoëfficiënt meet de verhouding tussen de proportionele aangroei van de functie en deze van de totale besteding. Stijgen bijvoorbeeld de totale uitgaven met 10 %, en de functie met 20 %, dan bedraagt de elasticiteitscoëfficiënt 2; bedraagt de elasticiteitscoëfficiënt 1 dan evolueert de functie aan hetzelfde ritme als de totale uitgaven.

Remarquons qu'il est question ici d'élasticités apparentes; celles-ci synthétisent par rapport à la variation de la dépense totale les variations relatives supposées de chaque fonction de consommation entre 1959 et 1965. Les variations de ces fonctions sont toutefois soumises à un ensemble d'influences, dont la variation de la dépense totale n'est que la principale. Les changements dans les prix relatifs peuvent modifier les évolutions dues seulement aux changements dans la dépense totale; les élasticités apparentes signalées reflètent une estimation cohérente avec les hypothèses de changement dans les prix relatifs de 1959 à 1965.

Les calculs ont été faits à partir de l'analyse statistique de la consommation à prix constants publiée par l'I.N.S. et complétée par Dulbéa. Certains résultats, obtenus par ces calculs, ont subi divers ajustements, entre autres à la suite de discussions avec les représentants des secteurs fournisseurs.

Le tableau 111 a montré que l'éventail des élasticités apparentes est très ouvert. Ces dernières seront discutées dans l'ordre croissant de leurs valeurs que l'on a regroupées comme suit :

<i>Elasticité apparente</i>		<i>Fonction</i>
⇒	0,50	— Achats de moyens de transport, boissons, loyers, taxes, eau.
0,50	— 1,00	— Habillement, entretien de la maison, alimentation, transports en commun, tabac.
1,00	— 1,50	— Chauffage, éclairage, divers.
1,50	— 2,00	— Hygiène, soins personnels, usage et entretien de véhicules.
>	— 2,00	— Articles ménagers durables.

Parmi les postes à l'élasticité très faible, on trouve d'abord les achats de véhicules autres que les autos (vélos, vélomoteurs, motos, scooters). Comme l'augmentation prévue des achats de vélomoteurs compensera la tendance déclinante des autres rubriques, les achats totaux en 1965 se retrouveront probablement au même niveau qu'en 1959.

Le poste loyers, taxes et eau, au sein duquel les loyers représentent la part prépondérante, augmente en fonction de la croissance du parc immobilier résidentiel et de l'amélioration de ses qualités de confort; le calcul fait pour 1965 tient compte de ces deux aspects, qui ont été étudiés en détail au chapitre traitant de l'activité de la construction.

Le poste boissons, enfin, se classe à la limite supérieure des fonctions à très faible élasticité.

Parmi les produits à élasticité moyenne, le poste « entretien de la maison » est lié une fois de plus au parc immobilier résidentiel. Le coefficient est plus élevé que celui de la fonction « loyers » en raison de l'accroissement rapide de certains services concédés à l'extérieur comme le blanchissage, la teinturerie ou de certains services de sécurité; telles les assurances-incendies. La rubrique « gens de maison », qui fait partie de

Er dient opgemerkt te worden dat er hier sprake is van schijnbare elasticiteit : deze synthetiseren de relatieve veranderingen, tussen 1959 en 1965, van iedere verbruiksfunctie in verhouding tot de wijziging van de totale uitgave. De wijzigingen van deze functies zijn echter onderworpen aan een groot aantal invloeden, waaronder de variatie van de totale uitgaven slechts de voornaamste is. De wijzigingen in de relatieve prijzen kunnen de evoluties wijzigen die alleen te wijten zijn aan de veranderingen van de totale uitgave; de vermelde schijnbare elasticiteiten reflecteren een coherente raming welke aansluit bij de hypothesen betreffende de verandering in de relatieve prijzen tussen 1959 en 1965.

Deze berekeningen werden verricht uitgaande van de statistische analyse van het verbruik tegen constante prijzen berekend door het N.I.S. en aangevuld door Dulbéa. Sommige resultaten werden aangepast, o.m. na bespreking met de vertegenwoordigers van de sectoren.

Tabel 111 toont aan dat de waaier van de schijnbare elasticiteiten zeer open is. Deze laatste zullen in stijgende volgorde van hun waarden worden besproken, hergroepeerd als volgt :

<i>Schijnbare elasticiteit</i>		<i>Functie</i>
⇒	0,50	— Aankopen van vervoermiddelen, dranken, huren, belastingen, water.
0,50	— 1,00	— Kleding, onderhoud van de woning, voeding, gemeenschappelijk vervoer, tabak.
1,00	— 1,50	— Verwarming, verlichting, andere uitgaven.
1,50	— 2,00	— Hygiëne, persoonlijke verzorging, gebruik en onderhoud van voertuigen.
>	— 2,00	— Duurzame huishoudartikelen.

Onder de posten met een zeer zwakke elasticiteit, heeft men vooreerst de aankopen van voertuigen andere dan auto's (fietsen, bromfietsen, motorfietsen, scooters). De voorziene vermeerdering in de aankopen van bromfietsen zal waarschijnlijk de dalende tendens van de andere rubrieken compenseren, en zo zullen de aankopen in 1965 waarschijnlijk hetzelfde peil bereiken als in 1959.

De post huren, belastingen en water, waarvan de huurgelden de voornaamste som uitmaken, zal toenemen in functie van de groei van het residentieel woningpark en van de verbetering der kwaliteit inzake comfort : de voor 1965 uitgevoerde berekening houdt rekening met deze twee aspecten, die in detail besproken werden in het hoofdstuk over het bouwbedrijf.

De post « dranken », bevindt zich aan de opperlimiet van de functies met een zeer zwakke elasticiteit.

Onder de produkten met gemiddelde elasticiteit is de post « onderhoud van de woning » eens te meer verbonden aan het residentieel woningpark. De coëfficiënt is hoger dan deze van de functie « huurgelden », wegens de snelle vermeerdering van sommige diensten die naar buiten worden toevertrouwd zoals wasserij, droogreinigen, verzekeringen tegen brand. De post « huispersoneel », die deel uitmaakt van de functie

la fonction « entretien de la maison » a été extrapolée en liaison avec l'estimation de la main-d'œuvre correspondante.

On considère généralement que le coefficient d'élasticité des dépenses alimentaires est faible en raison de la saturation des besoins. Il atteint néanmoins 0,80; cette valeur élevée peut-être justifiée par plusieurs arguments.

Tout d'abord, la part de l'alimentation dans le budget total est déjà relativement réduite en 1959 (29,6 %), si on la juge par rapport à d'autres pays, par exemple les pays de la C.E.E. dont le niveau de vie est comparable.

L'on constate ensuite un déplacement de la demande alimentaire vers des produits plus nobles (protéines animales) ou plus complètement préparés (type mets surgelés) à prix unitaires plus élevés. Cette évolution n'entraîne pas d'augmentation de la consommation en termes physiques, mais implique un accroissement en termes économiques; même en mesurant la dépense à prix constants, le déplacement vers les rubriques à valeur unitaire plus élevée favorise un accroissement rapide de la fonction.

Le poste « transport en commun » jouit d'une élasticité relativement élevée; elle est due surtout à l'accroissement rapide dont bénéficie le trafic aérien.

Le tabac est caractérisé par un coefficient proche de l'unité, la consommation en augmentera presque proportionnellement à la consommation privée totale.

Le poste « habillement » enfin a un coefficient approchant de l'unité. Le niveau relativement élevé de ce coefficient provient surtout de l'inclusion dans la fonction des tissus d'ameublement. Le poste habillement proprement dit comprend surtout des produits textiles car les autres articles (montres, bijoux, fourrures) sont relativement peu importants. Il peut subir de sensibles variations conjoncturelles.

Parmi les postes dont l'élasticité dépasse l'unité, se classe d'abord la catégorie « chauffage et éclairage »; mais l'élasticité apparente élevée provient ici d'un ensemble de facteurs, notamment la diminution prévue des prix et le faible niveau de la consommation en 1959, niveau en rapport avec la clémence des conditions atmosphériques.

Le poste « divers », contenant surtout des services et le tourisme à l'étranger, jouit évidemment d'une élasticité élevée. Il en va de même pour le poste « hygiène et soins personnels » qui comprend les frais de médecin et de pharmacien.

La fonction « usage et entretien de véhicules » est directement liée à l'utilisation du parc de véhicules privés en 1965. Pour l'évaluer on a tenu compte de la diminution des cylindrées et du kilométrage moyen parcouru.

L'élasticité la plus élevée (2,50) caractérise la catégorie des articles ménagers durables. On est en droit de croire que, dans une société qui a déjà atteint un haut niveau de consommation privée, l'accroissement des revenus se portera sur ce type de biens (1). La

(1) Ce qui n'exclut pas qu'il existe à l'intérieur d'autres catégories des postes hautement élastiques, comme le tourisme à l'étranger, les articles de sport, les articles photographiques, etc.

« onderhoud van de woning », werd geëxtrapoleerd in verband met de raming van de overeenstemmende tewerkstelling.

In het algemeen neemt men aan dat de elasticiteitscoëfficiënt van de voedingsuitgaven zwak is, wegens de verzadiging van de voedingsbehoeften. Hier belooft hij nochtans 0,80; deze hoge waarde is door verscheidene argumenten te verantwoorden.

Vooreerst is het aandeel van de voeding in de totale begroting reeds betrekkelijk gering in 1959 (29,6 %) zo men het beschouwt in vergelijking met dat van andere landen, bv. de E.E.G. landen, wier levensstandaard met de onze vergelijkbaar is.

Vervolgens stelt men een verschuiving vast van de voedingsvraag naar meer veredelde (proteïnes van dierlijke oorsprong) en vollediger bereide produkten (type diepvries) waarvan de eenheidsprijs hoger ligt. Deze evolutie veroorzaakt geen verhoging van de fysieke consumptie maar impliceert een stijging in economische termen, zelfs indien men de uitgaven tegen constante prijzen raamt. De verschuiving naar de rubrieken met een hoge eenheidswaarde bevordert een snelle groei van de functie.

De post « gemeenschappelijk vervoer » heeft een betrekkelijk hoge elasticiteit, welke vooral toe te schrijven is aan de snelle uitbreiding van het luchtvervoer.

Tabak is praktisch gekenmerkt door een eenheidscoëfficiënt, de consumptie neemt bijna proportioneel met de totale privéconsumptie toe.

De post « kleding » ten slotte heeft een coëfficiënt van ongeveer 1,00. Dit betrekkelijk hoog peil is vooral toe te schrijven aan het opnemen, in deze post, van de meubileringsweefsels. De eigenlijke kledingspost omvat vooral de textielprodukten, de andere artikelen (zoals uurwerken, juwelen en pelsen), zijn weinig belangrijk. Hij ondergaat aanzienlijke conjuncturele schommelingen.

Onder de posten met een elasticiteit hoger dan één, heeft men eerst de reeks « verwarming en verlichting »; deze hoge schijnbare elasticiteit is toe te schrijven aan een aantal factoren, namelijk de voorziene prijsvermindering en het lage consumptiepeil in verband met atmosferische voorwaarden.

De post « andere uitgaven » bevat vooral de diensten en het toerisme in het buitenland en vertoont vanzelfsprekend een hoge elasticiteit. Hetzelfde geldt voor de post « hygiène en persoonlijke verzorging » die de dokters- en apotheekkosten inhoudt.

De functie « gebruik en onderhoud van voertuigen » is rechtstreeks verbonden aan het gebruik van het privé-autopark in 1965. Om deze functie te ramen heeft men rekening gehouden met een vermindering van de cylindrinhoud en van het gemiddeld jaarlijks aantal kilometers per voertuig.

De hoogste elasticiteit (2,50) kenmerkt de reeks van de duurzame huishoudartikelen. Men mag terecht aannemen dat, in een maatschappij die reeds een hoog consumptiepeil heeft bereikt de verhoging van de inkomens vooral op dit type van goederen (1) zal uitwer-

(1) Dit sluit niet uit dat in andere categorieën er ook uiterst elastische posten voorkomen, zoals het toerisme in het buitenland, de sportartikelen, de fotografie-artikelen, enz.

rubrique est large; elle comprend aussi bien les « gadgets » pour lesquels la demande est en expansion rapide (enregistreurs, postes à transistors) que les équipements électro-domestiques et les disques. Elle concerne également les meubles et divers articles en verre et en céramique.

Il est instructif de refaire le bilan de cette évolution par grands groupes de besoins. A cet effet, le tableau 112 a regroupé les fonctions analysées en besoins personnels (alimentation, boissons, tabac, habillement, hygiène et soins), besoins de logement (loyers, chauffage et éclairage, articles ménagers durables, entretien de la maison) et autres besoins (transport, divers).

Tableau 112.—Répartition de la consommation privée par type de besoins, aux prix de 1959 — pourcentages.

	1959	1965
1. Besoins personnels	54,91	53,93
2. Besoins de logement	26,47	26,55
3. Autres besoins	18,62	19,52
4. Total	100,00	100,00

On peut y constater une diminution relative très nette des besoins personnels et une augmentation relative correspondante des autres besoins; la part des besoins de logement, reste pratiquement constante. La deuxième tendance signalée serait plus nette encore si l'on incluait dans le poste analysé les achats de voitures.

On peut également regrouper les fonctions selon la nature des biens de consommation. C'est ainsi qu'on a classé dans les biens de consommation immédiats les postes alimentation, boissons, tabacs, chauffage et éclairage, usage et entretien de véhicules; dans les biens semi-durables, le poste habillement; dans les biens durables, les postes articles ménagers durables et achats de moyens de transport; enfin, dans les services au sens large, les postes loyers, entretien de la maison, hygiène et soins personnels, transports en commun et divers.

Tableau 113.—Répartition de la consommation privée par nature des biens de consommation; aux prix de 1959; pourcentages.

	1959	1965
1. Biens de consommation immédiate	43,94	42,90
2. Biens semi-durables	11,70	11,65
3. Biens durables	5,99	7,48
4. Services au sens large	38,37	37,97
5. Total	100,00	100,00

On constate une diminution relative de tous les postes, sauf des biens semi-durables (constance de leur part relative) et des biens durables, dont la part relative augmente fortement (1). Si cette tendance est acceptable pour les biens de consommation immédiate

(1) Cette dernière évolution serait une fois de plus accentuée par inclusion des achats de voitures.

ken. De rubriek is uitgebreid: ze bevat zowel de « gadgets » gekenmerkt door een vraag in snelle expansie (bandopnemers, transistors, enz.), als elektrische huishoudapparaten en muziekplaten, doch ook meubelen en diverse artikelen in glas en keramiek.

Het is leerrijk om het bilan van deze ontwikkeling per grote groepen behoeften anders voor te stellen. Met dit doel worden in tabel 112 de geanalyseerde functies gerangschikt volgens de persoonlijke behoeften (voeding, dranken, tabak, kleding, hygiëne en verzorging), huisvestingsbehoeften (huur, verwarming en verlichting, duurzame huishoudartikelen, onderhoud van de woning) en andere behoeften (vervoer, andere uitgaven).

Tabel 112.—Indeling van het particuliere verbruik per behoefte-type (tegen prijzen van 1959) in percentages.

	1959	1965
1. Persoonlijke behoeften	54,91	53,93
2. Huisvestingsbehoeften	26,47	26,55
3. Andere behoeften	18,62	19,52
4. Totaal	100,00	100,00

Men stelt een gevoelige betrekkelijke vermindering van de persoonlijke behoeften vast en een groeiende relatieve vermeerdering van de andere behoeften; het aandeel van de huisvestingsbehoeften blijft praktisch constant. Deze tweede vermelde tendens zou zich nog sterker aftekenen moest men bij de laatste post de aankopen van privé wagens tellen.

Men kan eveneens de functies hergroeperen volgens de aard van de consumptiegoederen. Onder de consumptiegoederen voor onmiddellijk gebruik werden gerangschikt: de posten voeding, dranken, tabak, verwarming en verlichting, gebruik en onderhoud van voertuigen; als categorie « half-duurzame goederen » werd de post kleding weerhouden; en als « duurzame goederen » de posten duurzame huishoudartikelen en aankoop van vervoermiddelen; bij de « diensten » in ruime zin, komen voor de posten huur, onderhoud van de woning, hygiëne en persoonlijke zorgen, gemeenschappelijk vervoer en de andere uitgaven.

Tabel 113.—Indeling van het partikulier verbruik naar de aard van de consumptie (tegen prijzen 1959); in percentages.

	1959	1965
1. Consumptie goederen voor onmiddellijk verbruik	43,94	42,90
2. Half-duurzame goederen	11,70	11,65
3. Duurzame goederen	5,99	7,48
4. Diensten in ruime zin	38,37	37,97
5. Totaal	100,00	100,00

Men stelt een betrekkelijke vermindering vast bij alle posten met uitzondering van de semi-duurzame goederen (constantheid van het relatief aandeel) en der duurzame goederen, waarvan het relatief aandeel sterk stijgt (1). Zo deze tendens aanvaardbaar is voor

(1) Deze laatste ontwikkeling zou eens te meer worden versterkt door het opnemen van de aankopen van autovoertuigen.

et semi-durables, elle appelle certaines remarques en ce qui concerne les services au sens large.

On dit souvent qu'avec un niveau de vie plus élevé, la consommation des ménages comprend une part de services plus élevée. A prix constants, cette tendance ne se vérifie pas nécessairement. Elle s'observe cependant à prix courants : vu la moindre augmentation de la productivité dans les services, leur prix relatif a tendance à hausser, ce qui a pour effet d'accroître la part des services dans les budgets à prix courants.

En attendant une analyse plus poussée, on a recalculé au tableau 114, les chiffres du tableau précédent, à prix courants.

Tableau 114. — Répartition de la consommation privée par nature des biens de consommation à prix courants; pourcentages.

	1959	1965
1. Biens de consommation immédiate	43,94	42,17
2. Biens semi-durables	11,70	11,68
3. Biens durables	5,99	7,49
4. Services au sens large	38,37	38,66
5. Total	100,00	100,00

L'évolution des services au sens large est renversée mais le mouvement reste lent.

La raison en est la suivante. Chacun des postes de la consommation totale contient, à des degrés variables, une quadruple contribution. La première vient de l'agriculture ou de l'industrie nationales, la seconde des services nationaux, la troisième de l'industrie et des services étrangers (importations, tourisme à l'étranger); enfin, la quatrième représente un paiement à l'Etat (impôts indirects). Ainsi, la fonction « dépenses alimentaires » est-elle satisfaite par des fournitures de l'agriculture, des industries alimentaires, du commerce, de l'agriculture et des industries alimentaires étrangères; enfin, elle contient un montant d'impôts indirects (droits d'accise sur le sucre par exemple). La catégorie « autres besoins » comprend les contributions d'un grand nombre d'industries et de services (Fabrimétal, industrie chimique, industrie du papier, hôtels et restaurants, cafés) et un poste d'importation fort important : le tourisme belge à l'étranger.

Ceci implique que dans la mesure où les fonctions de « services » incluent également des « produits » l'évolution du prix moyen est atténuée et l'augmentation des services « prix » sera sous-estimée.

La consommation totale (autos exclues) a été répartie au tableau 115 en fonction des secteurs productifs. On y a en outre distingué livraisons nationales et importations.

de goederen voor onmiddellijk gebruik en voor de half-duurzame consumptiegoederen dient er een woord commentaar gegeven wat betreft de diensten in uitgebreide zin.

Men neemt dikwijls aan dat met een hogere levensstandaard, de gezinsconsumptie een groter deel diensten omvat. Tegen constante prijzen is deze tendens evenwel niet noodzakelijk. Men kan haar echter in een berekening tegen courante prijzen vaststellen : wegens de relatief mindere produktiviteitsstijging in de diensten-sectoren, vertoont hun relatieve prijs een neiging tot stijgen, met het gevolg dat het aandeel der diensten in de gezinsbudgetten tegen courante prijzen toeneemt.

In afwachting van een verdere analyse, heeft men in tabel 114 de cijfers van de vorige tabel tegen courante prijzen berekend.

Tabel 114.—Indeling van het particulier verbruik naar aard van de consumptie (tegen courante prijzen); in percentages.

	1959	1965
1. Consumptiegoederen voor onmiddellijk verbruik	43,94	42,17
2. Half-duurzame goederen	11,70	11,68
3. Duurzame goederen	5,99	7,49
4. Diensten in ruime zin	38,37	38,66
5. Totaal	100,00	100,00

De evolutie van de diensten in ruime zin gaat de andere richting uit, maar de beweging blijft traag.

Uitleg hiervan volgt. Ieder van de posten van het totaal verbruik krijgt, in wisselende verhoudingen, een vierledige bijdrage. De eerste komt voort van de landbouw of van de nationale industrieën, de tweede van de nationale dienstensector, de derde van de buitenlandse industrie en diensten (invoer, toerisme in het buitenland); de vierde, tenslotte, heeft de vorm van een betaling aan de Staat (indirecte belastingen). Aldus wordt de functie « voedingsuitgaven » voldaan uit leveringen van de landbouw, van de voedingsindustrie, van de handel met inbegrip van de buitenlandse landbouw- en voedingsindustrie; hij bevat tenslotte een bedrag indirecte belastingen (accijnsrechten op suiker bijvoorbeeld). In de reeks « andere behoeften » komen de bijdragen voor van een groot aantal nijverheden en diensten (metaalverwerkende nijverheid, scheikundige nijverheid, papierindustrie, hotels, restaurants, cafés) en een invoerpost van een groot belang : het toerisme van Belgen in het buitenland.

Dit impliceert dat in de mate waarin de functies « diensten » eveneens « produkten » insluiten, hun gemiddelde prijsontwikkeling verzacht wordt en de hieruit voortvloeiende verhoging van de diensten « prijzen » onderschat wordt.

Het totaal verbruik (exclusief auto's) werd ingedeeld in functie van produktieve sectoren (tabel 115). Men heeft bovendien een onderscheid gemaakt tussen nationale leveringen en import.

Tableau 115.—Livraisons à la consommation privée par secteur productif, prix de 1959.

Tabel 115.—Leveringen aan het particulier verbruik, per produktieve sector (tegen prijzen 1959).

Secteurs	1959		1965		(1) Indices 1965/59	
	Secteurs nationaux	Importations	Secteurs nationaux	Importations	Secteurs nationaux	Importations
Sectoren	1959		1965		(1) Indexcijfers 1965/59	
	Nationale sectoren	Invoer	Nationale sectoren	Invoer	Nationale sectoren	Invoer
Agriculture, sylviculture, pêche. — Land-, bosbouw, visvangst	22,95	3,28	21,35	8,10	93,0	247
Industries alimentaires. — Voedingsnijverheid	79,96	5,79	92,70	10,88	115,9	187,9
Charbonnages. — Steenkoolmijnen	5,57	—	5,35	—	96,0	—
Coke et gaz. — Cokes en gas	2,10	—	3,10	—	147,6	—
Electricité. — Electriciteit	3,28	—	5,65	—	172,3	—
Pétrole. — Petroleum	7,55	—	11,15	—	147,7	—
Chimie. — Scheikunde	4,19	0,14	5,60	0,20	133,7	142,9
Bois, papier. — Hout en papier	7,74	1,11	10,16	1,72	131,3	155,0
Cuir, textile. — Leder en textiel	24,32	2,78	27,70	4,70	113,9	169,1
Matériaux de construction. — Bouwmaterialen	1,21	0,53	1,63	0,85	134,7	160,4
Sidérurgie. — IJzernijverheid	—	—	—	—	—	—
Metaux non ferreux. — Non-ferrometalen	—	—	—	—	—	—
Fabrications métalliques. — Metaalverwerkende nijverheid	8,50	3,56	11,45	6,85	134,7	192,4
Industries diverses. — Diverse nijverheden	3,50	1,84	4,30	2,48	122,9	134,8
Construction. — Bouwbedrijf	3,08	—	3,60	—	116,9	—
Transports, communications. — Vervoer en verkeer	16,19	—	21,15	—	130,6	—
Commerce. — Handel	47,17	—	56,60	—	112,0	—
Services financiers. — Financiële diensten	6,81	—	9,35	—	137,3	—
Logement. — Huisvesting	46,60	—	50,80	—	109,0	—
Etat. — Overheid	0,25	—	0,28	—	112,0	—
Services divers. — Diverse diensten	72,19	6,10	88,81	8,43	123,0	138,2
Total. — Totaal	363,16	25,13	430,53	44,21	118,6	175,9
Impôts indirects Indirecte belastingen	10,53	—	13,86	—	—	—
Total général. — Algemeen totaal	398,82	—	488,60	—	—	—

(1) Les indices ont déjà été reproduits au tableau 6 du Titre I.

L'interprétation du tableau 115 appelle les commentaires suivants.

On n'a repris aux importations que les biens manifestement destinés à la consommation privée; de là, l'absence de chiffres d'importation dans certains secteurs dont les livraisons peuvent difficilement être ventilées entre acheteurs et industriels ou privés. Par ailleurs, le total des dépenses des touristes belges à l'étranger apparaît comme une importation au secteur des services divers; tout comme pour le tourisme des étrangers en Belgique, la ventilation sectorielle des dépenses est mal connue. Enfin, les impôts indirects comprennent les droits sur les biens importés (y compris la taxe de transmission) et certains droits d'accise; la taxe de transmission et la taxe de luxe sur les achats aux producteurs belges sont comprises dans la marge commerciale brute de la distribution.

(1) De indexcijfers werden reeds in tabel 6 van de eerste Titel gegeven.

Bij interpretatie van deze tabel zijn volgende toelichtingen nodig.

Bij de invoer werden slechts de goederen opgenomen die uiteraard voor het particulier verbruik zijn bestemd; dit verklaart de afwezigheid van importcijfers voor sommige sectoren, waarvan de leveringen moeilijk te verdelen zijn tussen de industriële particuliere afnemers. Verder werden door Belgische toeristen in het buitenland gedane uitgaven, als invoer van de sector « diverse diensten » gerangschikt; evenals voor het toerisme van buitenlanders in België, is de verdeling der uitgaven per sector weinig of niet bekend. De indirecte belastingen ten slotte omvatten de rechten op ingevoerde goederen (met inbegrip van de overdrachtstaks) en zekere accijnsrechten; de overdrachtstaks en de weeldetaks op aankopen bij Belgische producenten zijn begrepen in de bruto handelsmarge.

Le tableau 115 montre que les importations augmenteraient en moyenne plus vite que le total de la consommation privée.

Parmi les secteurs nationaux, les évolutions sont divergentes. Elles ont été commentées dans les chapitres consacrés aux secteurs.

Le tableau 116 a regroupé les livraisons à la consommation privée par grands types d'activité.

Tableau 116.—Livraisons totales à la consommation privée par grands types d'activité; pourcentages.

	1959	1965	1965
		prix de 1959	prix constants
Agriculture	6,76	6,20	5,82
Industrie	42,94	44,20	42,48
Services	50,30	49,60	51,70
Total	100,00	100,00	100,00

A prix constants, la proportion de services dans la consommation totale diminue très légèrement; cette constance pratique correspond aux observations faites dans d'autres pays comparables. A prix courants, l'augmentation de la part des services est sensible et serait plus marquée encore si on ne considérait que les demandes adressées à la production nationale.

L'analyse de la consommation, ainsi qu'elle a été présentée, a cherché avant tout à expliciter les orientations les plus probables des dépenses qui résulteraient d'un accroissement des revenus. Elle peut constituer un point de départ pour des études de marché spécifiques, portant sur des biens et services mieux précisés et plus strictement définis.

CHAPITRE III .

Le compte des pouvoirs publics.

Les pouvoirs publics, tels que définis ici, incluent le pouvoir central (départements ministériels) et les pouvoirs décentralisés, aussi bien territoriaux (provinces, communes, commissions d'assistance publique, etc.) que fonctionnels (parastataux, en particulier la sécurité sociale). On y inclut aussi l'enseignement libre, dont les charges sont supportées par le budget.

L'activité des pouvoirs publics constitue une part importante de l'économie générale : leurs dépenses et leurs recettes affectent presque tous les flux économiques. Comme la présentation habituelle des budgets ne montre pas clairement la relation entre les comptes des pouvoirs publics et le reste de l'économie, ce programme d'expansion utilise pour les recettes comme pour les dépenses un regroupement économique qui diffère de la classification administrative mais permet de faire le lien avec les autres éléments du programme.

De tabel 115 toont aan dat de invoer gemiddeld sneller stijgt dan het totaal particulier verbruik.

Wat de nationale sector betreft, zijn de evoluties uiteenlopend. Zij werden besproken in de hoofdstukken die de sectoren behandelen.

In tabel 116 werden de leveringen aan het particulier verbruik opnieuw gegroepeerd per grote activiteitstypes.

Tabel 116.—Totale leveringen aan het particulier verbruik volgens grote activiteitstypes; in percentages.

	1959	1965	1965
		prijzen van 1959	courante prijzen
Landbouw	6,76	6,20	5,82
Industrie	42,94	44,20	42,48
Diensten	50,30	49,60	51,70
Totaal	100,00	100,00	100,00

Tegen constante prijzen vermindert de verhouding van de diensten in het totale verbruik lichtelijk; deze relatieve constantheid stemt overeen met vaststellingen, gedaan voor landen waarmede vergelijking mogelijk bleek. Tegen courante prijzen is de stijging van het aandeel der diensten gevoelig en zou nog sterker zijn moest men slechts de aan de nationale productie gerichte vraag in beschouwing nemen.

Deze analyse van het verbruik zoals beschreven werd heeft vooral beoogd een uitleg te verstrekken over de meest waarschijnlijke oriëntaties van de uitgaven, die uit een verhoging van de inkomens zouden voortvloeien.

HOOFDSTUK III.

De rekening van de overheid.

De overheid zoals ze hier wordt bepaald, omvat het centrale gezag (ministeriële departementen), de gedecentraliseerde overheid, zowel onder regionaal (provinciën, gemeenten, commissies van openbare onderstand, enz.), als onder functioneel oogpunt (parastatalen, in het bijzonder de sociale zekerheid). Ook het vrij onderwijs, waarvan de last door de begroting wordt gedragen, is in deze sector begrepen.

De activiteit van de overheid vertegenwoordigt een aanzienlijk aandeel in de globale volkshuishouding; haar uitgaven en inkomsten beïnvloeden bijna alle stromen van de economische kringloop. Vermits de klassieke voorstelling van de begroting het verband niet duidelijk aantoonde dat bestaat tussen de rekeningen van de overheden en het overige deel van de volkshuishouding, wordt in dit expansieprogramma, zowel voor de inkomsten als voor de uitgaven, overgegaan tot een economische hergroepering die, alhoewel verschillend van de bestuurlijke indeling, toelaat het verband te leggen met de andere elementen van het programma.

A la différence des budgets, les services à caractère économique ne sont pas inclus ici dans les pouvoirs publics mais sont classés parmi les entreprises (cheffins de fer, R.T.T., postes, ports, régies communales, etc.).

En second lieu, la notion de dépense courante utilisée ici diffère de la définition classique du budget ordinaire.

On y inclut toutes les dépenses qui ne peuvent pas être classées comme investissements ou mutations de capital. Elles comprennent par conséquent toutes les dépenses militaires même celles qui apparaissent au budget extraordinaire, de même que différents transferts de capitaux aux entreprises et aux particuliers. Les premières sont classées dans la consommation publique et les secondes dans les transferts.

Cette définition pour la classification économique des opérations budgétaires des pouvoirs publics est plus large que celle utilisée pour l'Exposé Général du budget des recettes et des dépenses et pour l'établissement du budget national.

La divergence se manifeste surtout pour les transferts de capitaux. Dans le compte des pouvoirs publics des programmes, ces transferts de capitaux ont été repris parmi les opérations courantes. En dépenses, il s'agit en ordre principal des transferts de capitaux aux entreprises publiques, s'ajoutant donc aux subventions courantes aux entreprises. En recettes, ce sont surtout les droits de succession et les droits d'enregistrement qui ont été incorporés dans les impôts directs.

Il en résulte que le total des opérations courantes des pouvoirs publics est plus élevé dans le programme que dans les autres regroupements.

En outre, le solde est influencé défavorablement en raison du fait que les transferts de capitaux incorporés en dépenses sont plus élevés que les transferts de capitaux incorporés aux impôts.

On n'exclut donc des dépenses courantes que les investissements proprement dits, qui ont été détaillés au Titre III, et des mutations financières tels que participations, avances ou amortissements sur la dette publique. Ces dernières mutations, en effet, n'affectent pas les flux de revenus.

En ce qui concerne les recettes, les montants dans le compte des pouvoirs publics correspondent à ceux du budget ordinaire, excluant toutefois les recettes des services à caractère économique.

Finalement, certaines inscriptions comptables sont ajoutées aux chiffres effectifs, en rapport avec les bâtiments qui sont la propriété des pouvoirs publics.

Dans les dépenses, on comptabilise une charge d'amortissement; et, en recettes aussi bien qu'en dépenses on ajoute un loyer imputé pour les bâtiments de l'Etat qu'il occupe lui-même.

Comme objectif minimum, le programme demande que le compte de l'Etat ainsi défini, atteigne un équilibre des recettes et des dépenses courantes en 1965.

Cet objectif ne peut pas être considéré comme idéal pour une expansion rapide dans un pays développé; en fait, un solde favorable serait préférable pour faciliter la réalisation du programme en aidant au financement des investissements.

In tegenstelling met de begrotingen, worden de overheidsdiensten met een economisch karakter niet in « overheid » begrepen, doch gerangschikt bij de bedrijven (spoorwegen, R.T.T., post, havens, gemeente-regieën, enz.).

Anderzijds verschilt het hier gebruikt begrip « lopende uitgaven » van de klassieke bepaling in de gewone begroting.

Hieronder worden alle uitgaven verstaan die niet als investeringen of kapitaalmutaties kunnen worden gerangschikt. Zij omvatten bijgevolg alle legeruitgaven, zelfs deze die op de buitengewone begroting voorkomen, en eveneens de verschillende kapitaaltransfers aan de bedrijven of particulieren. De eerste worden als openbaar verbruik aangezien en de tweede als overdrachten.

Deze bepaling voor de economische classificatie der begrotingsverrichtingen van de overheden is uitgebreider dan deze welke werd gebruikt voor de algemene uiteenzetting van de begroting der inkomsten en uitgaven en voor het opstellen van de nationale begroting.

Het verschil is hoofdzakelijk vast te stellen in de kapitaaltransfers. Deze komen namelijk voor onder de rubriek « courante verrichtingen ». Wat de uitgaven betreft gaat het in de eerste plaats om kapitaaltransfers naar overheidsbedrijven, welke dus aansluiten op de gewone toelagen aan de bedrijven. Inzake inkomsten zijn het vooral de successie- en registratierechten die in de rechtstreekse belastingen zijn vervat.

Hieruit volgt dat het totaal der courante verrichtingen van de overheden in het programma hoger ligt dan in de andere hergroeperingen.

Bovendien ondergaat het saldo een ongunstige weerslag wegens het feit dat de in de uitgaven opgenomen kapitaaltransfers meer bedragen dan de kapitaaltransfers welke in de belastingen zijn vervat.

Uit de lopende uitgaven worden dus enkel de eigenlijke investeringen gesloten, die onder Titel III werden behandeld, evenals de financiële mutaties zoals participaties, voorschotten, of afschrijvingen op de openbare schuld. Deze laatste verrichtingen hebben inderdaad geen weerslag op de inkomensstromen.

Wat de inkomsten betreft, stemmen de bedragen in de rekening van de overheid overeen met die van de gewone begroting, met uitsluiting evenwel van de ontvangsten van diensten met economisch karakter.

Ten slotte worden sommige boekhoudkundige inschrijvingen toegevoegd aan de werkelijke cijfers, in verband met gebouwen, die het eigendom van de overheid zijn.

In de uitgaven rekent men een afschrijvingslast aan; er wordt ook, zowel bij de inkomsten als bij de uitgaven, een huurgeld toegevoegd voor de staatsgebouwen die de overheid zelf betreft.

Het programma stelt als een minimaal objectief dat de aldus bepaalde rekening van de Staat een evenwicht bereikt tussen de lopende inkomsten en uitgaven in 1965.

Dit objectief is niet als een ideaal te beschouwen voor een snelle expansie in een ontwikkeld land. Een gunstig saldo zou verkieslijker zijn om de verwezenlijking van het programma te vergemakkelijken, via steun aan de financiering van de investeringen.

Il n'a toutefois pas paru possible de présenter pour les finances publiques un programme plus ambitieux pour la période relativement courte que couvre le programme.

En fait, le très important déficit résultant de la basse conjoncture des années 1958-1959, encore aggravé par l'augmentation de certaines charges inévitables, limite les résultats que l'on peut escompter des finances publiques.

Le tableau 117 présente le programme des recettes et des dépenses des pouvoirs publics pour 1965, en comparaison avec les chiffres de 1959, 1961 et 1962, ces derniers étant basés sur les budgets.

Tableau 117. — *Compte courant des pouvoirs publics.*

Het is evenwel niet mogelijk gebleken, over de betrekkelijk korte periode dat het programma beslaat, voor de openbare financiën een programma met een hoger objectief voor te stellen.

In feite zijn de resultaten die men voor de openbare financiën kan verwachten eerder beperkt, wegens het zeer aanzienlijke tekort dat voortvloeide uit de lage conjunctuur in de jaren 1958-1959, tekort dat nog werd verzwaaard door de verhoging van zekere onvermijdelijke lasten.

Tabel 117 geeft het programma weer van de inkomsten en uitgaven der overheid in 1965, in vergelijking met de cijfers over 1959, 1961 en 1962, welke op de begrotingen zijn gesteund.

Tabel 117. — *Lopende rekening van de overheid.*

	Recettes. — Inkomsten.				Indices. — Indexcijfers.			
	(Milliards de francs à prix courants). — (In miljard frank tegen courante prijzen).							
	1959	1961	1962	1965	1961/ 1959	1962/ 1959	1965/ 1961	1965/ 1962
Impôts directs. — <i>Directe belastingen</i>	46,3	51,8	56,7	68,4	111,8	122,4	132,0	120,6
Impôts indirects. — <i>Indirecte belastingen</i>	57,9	73,1	78,1	89,4	126,2	134,9	122,3	114,4
Autres recettes. — <i>Andere inkomsten</i>	6,1	5,8	6,3	7,0	95,0	103,2	120,7	111,1
Total. — <i>Totaal</i>	110,3	130,7	141,1	164,8	118,4	127,9	126,0	116,1
<i>Dépenses. — Uitgaven.</i>								
Consommation publique nette. — <i>Netto openbaar verbruik</i>	64,2	71,7	76,7	91,4	111,6	119,4	127,4	119,1
Intérêts. — <i>Interessen</i>	13,8	17,9	18,7	21,2	129,7	135,5	118,4	113,3
Transferts. — <i>Overdrachten</i>	47,5	46,3	50,2	52,2	97,4	105,7	112,7	103,9
Total. — <i>Totaal</i>	125,5	135,9	145,6	164,8	108,2	115,9	121,2	113,2

Les dépenses augmenteraient de 31,3 % de 1959 à 1965, pendant que les recettes s'accroîtraient de 49,4 % pendant la même période.

Grâce à cet accroissement plus rapide des recettes, le déficit du compte courant qui s'élevait en 1959 à 15,3 milliards pourra être éliminé en 1965.

En ce qui concerne les recettes, la plus grande partie de l'effort aura été accompli entre 1959 et 1962. Un accroissement de 27,9 % aura déjà été réalisé; il provient en partie de l'augmentation des recettes liée à l'expansion conjoncturelle, et en partie de divers alourdissements de la charge fiscale : relèvement des droits d'accise sur les produits pétroliers et des taxes assimilées au timbre, qui dans le tableau 117 montrent déjà leurs effets en 1961, et relèvement de la fiscalité communale qui provoque une augmentation des impôts directs en 1962.

Pour les trois années suivantes c'est à dire jusqu'en 1965, les recettes devraient encore augmenter de 16,1 % ou un peu plus de 5 % par an. Compte tenu de la progressivité des impôts, cet accroissement des recettes paraît normal en rapport avec un programme d'expansion de près de 4 % par an. Il resterait possible même si le rythme d'accroissement des recettes devrait être un

Van 1959 tot 1965 zouden de uitgaven met 31,3 % toenemen, terwijl de ontvangsten over dezelfde periode met 49,4 % zouden stijgen.

Dank zij deze snelle vermeerdering van de ontvangsten, zou het tekort van de lopende rekening, dat in 1959 rond 15,3 miljard beliep, tegen 1965 worden uitgeschakeld.

Voor de ontvangsten zal het grootste deel van de verhoging tussen 1959 en 1962 bereikt worden. Een toename met 27,9 % zal reeds verwezenlijkt zijn; deels komt die voort van de verhoging der ontvangsten, welke verband houdt met de conjuncturele expansie, anderdeels van diverse verhogingen van de fiscale lasten, verhoging van de accijsrechten op petroleumprodukten en de met de zegel gelijkgestelde taksen (waarvan in bovenstaande tabel reeds de weerslag voor 1961 kan gezien worden); verhoging ook van de gemeentefiscaliteit, die een vermeerdering veroorzaakt van de directe belastingen in 1962.

Voor de drie volgende jaren, tot in 1965, zouden de ontvangsten nog met 16,1 % toenemen, of met ietwat meer dan 5 % per jaar. Rekening houdend met de progressiviteit van de belastingen, schijnt deze verhoging van de ontvangsten normaal in het raam van een expansieprogramma met een groeiritmte van ongeveer 4 % per jaar. Over de ganse beschouwde periode zou

peu plus élevé à partir de 1962, par suite d'une évaluation optimiste des recettes de cette année.

Un abaissement des taux, soit des impôts indirects, soit des impôts directs, par exemple au moyen de l'indexation des tranches de revenus, doit toutefois être exclu, car il mettrait en danger l'équilibre du compte courant des pouvoirs publics, et même l'ensemble du programme. Au maximum, quelques légers ajustements sont possibles qui ne diminueraient pas le rendement global et ne modifieraient pas la structure générale de l'impôt.

L'accroissement relatif des dépenses devrait être moindre en 1962-1965 que pendant la période 1959-1962 quoique les années à venir subiront la plus grande partie de la charge de la revalorisation de la fonction publique pour laquelle le programme a prévu un accroissement moyen des rémunérations de 25 % par rapport à 1959, en même temps que l'ajustement à une hausse de 5 % de l'index des prix de détail. Cet alourdissement inévitable des charges devra être compensé par un effort de restrictions dans d'autres dépenses.

Ce n'est que par une augmentation moins rapide des dépenses que des recettes qu'il sera possible de réaliser l'objectif du programme et d'éliminer le déficit des dépenses courantes qui atteignait encore 4,5 milliards en 1962. Cet objectif ne sera pas atteint sans difficulté : pour les recettes, les chiffres supposent la pleine réalisation du programme d'expansion; pour les dépenses, un effort considérable sera nécessaire pour maintenir l'évolution à l'intérieur des limites indiquées.

Les dépenses courantes des pouvoirs publics peuvent être divisées en trois grandes catégories :

1. la consommation publique;
2. les intérêts sur la dette publique;
3. les transferts.

Pour chacune de ces catégories, un objectif partiel a été fixé qui va maintenant être discuté.

1. *La consommation publique.*

La consommation publique se compose essentiellement de deux postes : les rémunérations (traitements et pensions) et les achats de biens et de services.

a) *Rémunérations.*

Les rémunérations évoluent en fonction du nombre des agents des services publics et du taux des traitements.

Effectif.

L'hypothèse de travail concernant le nombre des agents en activité, est présentée au tableau 118, pour les différents sous-secteurs du pouvoir public :

een dergelijke verhoging oog mogelijk blijven, zelfs indien de toename van de ontvangsten een weinig hoger zou zijn vanaf 1962, omdat de raming van de ontvangsten van laatst genoemd jaar enigszins optimistisch is geweest.

Een daling van de aanslagvoeten, hetzij voor de directe belastingen of hetzij voor de indirecte belastingen, b.v. door middel van een indexatie der inkomenscategorieën, dient echter uitgesloten, daar ze het evenwicht van de lopende rekening der overheid, en zelfs van het geheel van het programma in het gedrang zou brengen. Hoogstens zouden enkele lichte aanpassingen mogelijk zijn, die het globale rendement niet zouden verminderen, noch de algemene structuur van de belastingen zouden wijzigen.

De relatieve toename van de uitgaven zou van 1962 tot 1965 kleiner moeten zijn dan gedurende de periode 1959-1962, alhoewel het grootste deel van de herwaarding van het openbaar ambt op de uitgaven van de komende jaren zal drukken, voor dewelke het programma een gemiddelde verhoging der bezoldigingen heeft voorzien met 25 % in vergelijking tot 1959, alsmede een aanpassing aan de stijging van de kleinhandelsprijzen met 5 %. Deze onvermijdelijke verzwaring van de lasten dient door een inspanning tot beperking in andere uitgaven gecompenseerd te worden.

Slechts door een minder snelle vermeerdering van de uitgaven dan deze van de ontvangsten, zal het mogelijk zijn het gestelde doel te bereiken nl. het tekort in de lopende uitgaven, dat in 1962 nog circa 4,5 miljard frank zal bedragen, uit te schakelen. Men moet zich de moeilijkheden daartoe niet ontveinzen : voor de ontvangsten veronderstellen de prognosecijfers de volledige verwezenlijking van het programma, voor de uitgaven, een aanzienlijke inspanning om de evolutie binnen de gestelde grenzen te houden.

Men kan de lopende uitgaven van de overheden in drie grote reeksen indelen :

1. het openbaar verbruik;
2. de interesten op de openbare schuld;
3. de overdrachten.

Voor ieder van deze reeksen werd een deelobjectief opgesteld dat nu verder wordt geanalyseerd.

1. *Het openbaar verbruik.*

De openbare consumptie bestaat uit twee posten : de bezoldigingen (wedden en pensioenen) en de aankopen van goederen en diensten.

a) *De bezoldigingen.*

De bezoldigingen ontwikkelen zich in functie van het aantal agenten der overheidsdiensten en van de weddeschalen.

Personeelsterkte.

De werkhypothese inzake het aantal agenten in overheidsdienst wordt voor de verschillende deelsectoren onder tabel 118 voorgesteld :

Tableau 118. — *Personnel employé par les différents pouvoirs publics* (milliers d'unités et pourcentages).

	1959	1961	Augmentation 1961/1959			1965	Augmentation 1965/1961		
			Nombre	%			Nombre	%	
			Vermeerdering 1961/1959				Vermeerdering 1965/1961		
			Aantal	%			Aantal	%	
Pouvoir central. — <i>Centrale overheid</i>	210,9	208,5	—	2,4	98,8	239	30,5	114,6	
Pouvoirs locaux.— <i>Plaatselijke overh.</i>	102,5	105,9	+	3,4	103,8	115	9,1	108,6	
Parastataux. — <i>Parastatalen</i>	11,4	12,3	+	0,9	107,9	13	0,7	105,7	
Enseignement libre. — <i>Vrij onderwijs</i>	67,5	72,9	+	5,4	108,0	81	8,1	111,1	
Total. — <i>Totaal</i>	392,3	399,6	+	7,3	101,8	448	48,4	112,1	

Une ventilation par grande fonction donne l'image suivante :

Tableau 119. — *Personnel des pouvoirs publics par fonction* (en milliers d'unités et pourcentages).

	1959	1961	Augmentation 1961/1959			Augmentation 1965/1961	
			Nombre	%	1965	Nombre	%
			Vermeerdering 1961/1959			Vermeerdering 1965/1961	
			Aantal	%		Aantal	%
Administration civile. — <i>Burgerlijk bestuur</i>	160,4	163,8	+ 3,4	102,1	176	12,2	107,4
Enseignement. — <i>Onderwijs</i>	118,3	129,1	+ 10,8	109,1	146	16,9	113,1
Appareil militaire.— <i>Landsverdediging</i>	113,6	106,7	+ 6,9	93,9	126	19,3	118,1
Total. — <i>Totaal</i>	392,3	399,6	+ 7,3	101,8	448	48,4	112,1

L'augmentation de l'effectif du pouvoir central provient surtout de l'appareil militaire et de l'enseignement et dans une moindre mesure de l'appareil civil.

Quant aux services locaux, ce sont surtout les services communaux qui accuseront une augmentation du personnel (services économiques et police).

Dans les parastataux, l'accroissement du personnel est peu important.

Pour l'appareil militaire, le nombre des militaires de carrière reste stable (il y a même une légère réduction par rapport à 1959) et l'augmentation est due exclusivement aux miliciens dont le nombre augmentera fortement en 1965 par suite de l'induction de la première classe d'âge affectée par la hausse de la natalité après 1945.

Le personnel dans l'enseignement augmente d'une façon très sensible, sous l'effet conjugué de l'augmentation de la population scolaire et du pacte scolaire : enseignement libre : + 13.500 unités depuis 1959 et 8.100 à partir de 1961; enseignement de l'Etat : + 11.200 unités depuis 1959 et 7.300 à partir de 1961;

Tabel 118. — *Personeel door de diverse overheidsdiensten tewerkgesteld* (in duizend eenheden en percentages).

Een indeling per grote functionele groepen geeft het volgend overzicht :

Tabel 119. — *In dienst zijnde personeel van de Overheid per functie* (in duizend eenheden en percentages).

De vermeerdering van het personeel van de centrale overheid is hoofdzakelijk toe te schrijven aan het militair apparaat en het onderwijs, in mindere mate aan het burgerlijk personeel.

Bij de lokale diensten zullen het vooral de gemeentelijke diensten zijn, waarin een verhoging van het aantal personeelsleden zal optreden (economische diensten en politie).

In de parastatale instellingen is de toeneming van het personeel weinig belangrijk.

Wat de landsverdediging betreft, blijft het aantal beroepsmilitairen eerder gelijk (in verhouding tot 1959 is er zelfs een zekere vermindering) en de toename betreft uitsluitend de dienstplichtigen, wier aantal sterk zal stijgen in 1965 ten gevolge van het inlijven van de eerste klasse, die de invloed ondergaat van het hoger geboortecijfer na 1945.

Het personeel in het onderwijs neemt toe op een zeer gevoelige wijze, een deels door de vermeerdering van de schoolgaande bevolking en anderdeels door uitvoering van het schoolpact : in het vrij onderwijs zijn er sedert 1959 13.500 leerkrachten meer en 8.100 meer vanaf 1961; het officieel onderwijs telt 11.200 leer-

enseignement des pouvoirs locaux : 3.000 unités depuis 1959 et 1.500 à partir de 1961.

Quant à l'évolution du nombre des pensionnés des services publics, une prévision n'a pas été possible étant donné le manque de données valables sur la structure par classe d'âge du personnel occupé.

Taux des traitements.

Le programme a admis ici une augmentation de 25 %, sur la base des rémunérations de 1959, pouvant être affectée à la revalorisation de la fonction publique et à l'augmentation des pensions. En outre, on a tenu compte, comme pour tous les autres secteurs, de l'incidence d'une augmentation de l'index des prix de détail de 5 %.

Ainsi la masse salariale à charge des pouvoirs publics augmentera de 46 % entre 1959 et 1965. En 1962, on se trouve déjà à l'indice 121.

b) Achats de biens et de services.

A prix courants, les achats de biens et de services augmenteraient de 1959 à 1965 de 37,6 %.

Cette augmentation dépasse largement celle de l'effectif.

Bien que pour l'appareil civil, ces dépenses sont restées relativement stables dans le passé, le programme a tenu compte d'un certain accroissement pour la modernisation et la mécanisation des services administratifs.

Les hausses plus sensibles se situent toutefois dans le secteur militaire et dans celui de l'enseignement.

En 1959, les dépenses d'équipement militaire, que le programme considère comme dépenses de consommation bien qu'elles soient inscrites au budget extraordinaire, étaient relativement faibles. Pour 1965, il faut tenir compte de l'accroissement qui résultera de la réorganisation et du rééquipement des forces aériennes et terrestres.

Quant au secteur de l'enseignement, l'augmentation découle en premier lieu de l'application du pacte scolaire : création d'écoles nouvelles pour le réseau de l'Etat et subventions pour frais de fonctionnement dans l'enseignement libre.

2. Les intérêts sur la dette publique.

Au cours de la période 1959-1965, c'est la charge d'intérêt sur la dette publique qui aura augmenté le plus : de 13,8 milliards en 1959 à 21,2 milliards en 1965, soit une augmentation de 53,6 %.

Ceci résulte avant tout des déficits budgétaires enregistrés au début de la période. Ainsi cette charge avait déjà augmenté de 4,1 milliards, soit de 30 % de 1959 à 1961.

Pour la période 1962 à 1965, le programme n'envisage qu'un accroissement de 2,5 milliards. Sur la base d'un taux d'intérêt moyen de 5 %, ce montant corres-

pondra à une augmentation de 7.300 unités depuis 1959 et 1.500 de 1961 à 1965; le personnel des services publics devra donc augmenter de 7.300 unités depuis 1959 et 1.500 de 1961 à 1965.

Een evolutie van het aantal pensioengerechtigden van de openbare diensten kon niet worden voorzien, gezien de ontstentenis van betrouwbare gegevens over de structuur per ouderdomsklasse van het tewerkgestelde personeel.

De bezoldigingen.

Het programma heeft terzake rekening gehouden met een vermeerdering van 25 % op basis der bezoldigingen van 1959, vermeerdering te gebruiken tot de herwaardering van het openbaar ambt en de pensioenverhoging. Bovendien werd, zoals voor alle andere sectoren, rekening gehouden met de weerslag op de bezoldigingen van de verhoging van het indexcijfer der kleinhandelsprijzen met 5 %.

Aldus berekend, zou de weddemassa ten laste van de overheid tussen 1959 en 1965 met 46 % verhogen. Reeds in 1962 werd het indexcijfer 121 bereikt.

b) Aankopen van goederen en diensten.

Tegen courante prijzen zouden de aankopen van goederen en diensten met 37,6 % van 1959 tot 1965 toenemen.

Deze vermeerdering overtreft veruit deze van de personeelssterkte.

Hoewel in het verleden de uitgaven voor het burgerlijk apparaat relatief dezelfde zijn gebleven, heeft het programma een zekere verhoging in acht genomen voor de modernisering en mechanisatie van de bestuurlijke diensten.

De belangrijkste verhogingen zijn echter te situeren in de sector van landsverdediging en in die van het onderwijs.

In 1959 waren de uitgaven voor de militaire uitrusting, in het programma als consumptie-uitgaven bestempeld, hoewel ze op de buitengewone begroting voorkomen, betrekkelijk laag. Voor 1965 dient men rekening te houden met een toename, die uit de reorganisatie en de heruitrusting van de land- en luchtmacht zal voortvloeien.

In de onderwijssector is de verhoging in de eerste plaats het gevolg van de toepassing van het schoolpact : oprichting van nieuwe scholen voor het officieel en tussenkomsten in de werkingskosten van het vrij onderwijs.

2. De interesten op de openbare schuld.

In de loop der periode 1959-1965 zal de last van de interest op de openbare schuld de post zijn die de grootste vermeerdering zal kennen : van 13,8 miljard in 1959 tot 21,2 miljard in 1965, hetzij een vermeerdering met 53,6 %.

Dit is vooral toe te schrijven aan de begrotingstekorten die bij het begin van de periode waren geboekt, waardoor deze last van 1959 tot 1961 reeds met 4,1 miljard, of 30 % was toegenomen.

Voor de periode van 1962 tot 1965 overweegt het programma slechts een toename met 2,5 miljard. Op basis van een gemiddelde interest van 5 % stemt dit

pond à une augmentation de la dette publique de 50 milliards en 3 ans, soit $\pm 16,5$ milliards en moyenne par an pour le pouvoir central (y compris les fonds autonomes), les pouvoirs locaux et le secteur de la sécurité sociale (surtout les pensions, régime ouvriers et indépendants).

Cette augmentation de la dette publique est cohérente avec l'objectif d'un équilibre des opérations courantes en 1965. Elle correspond au financement du programme envisagé des investissements publics majoré des investissements financiers, tout en laissant une certaine marge pour couvrir, par l'emprunt, le déficit des opérations courantes en 1962.

3. Les transferts des pouvoirs publics.

Les transferts peuvent être subdivisés en trois grands groupes :

- a) les transferts aux particuliers,
- b) les transferts aux entreprises,
- c) les transferts à l'étranger.

Par comparaison à 1959 et 1961, ces transferts se situeraient au niveaux suivants :

Tableau 120. — Les dépenses de transfert des pouvoirs publics.

	milliards F		Variation 1961/1959		milliards F		Variation 1965/1961	
			1961/1959 Pourcentage		1965 1965/1961		Pourcentage	
	In miljard F		Wijzigingen		in miljard F		Wijzigingen	
	1959	1961	1961/1959	Percentage	1965	1965/1961	Percentage	
Transferts aux particuliers. — <i>Overdrachten aan particulieren</i>	31,0	31,8	+ 0,8	102,6	35,2	+ 3,4	110,7	
Transferts aux entreprises. — <i>Overdrachten aan bedrijven</i>	14,1	12,6	— 1,5	89,3	13,8	+ 1,2	109,5	
Transferts à l'étranger. — <i>Overdrachten aan het buitenland</i>	2,4	1,9	— 0,5	79,2	3,2	+ 1,3	133,3	
Total. — <i>Totaal</i>	47,5	46,3	— 1,2	97,5	52,2	+ 5,9	127,4	

Les transferts des pouvoirs publics constituent la catégorie de dépenses qui d'après le programme devra augmenter le moins.

Pour le secteur de la sécurité sociale ne sont reprises que les interventions du pouvoir central; les prestations correspondant aux cotisations des travailleurs et des patrons sont incluses dans la masse des salaires.

Tableau 121. — Transferts aux particuliers (en milliards de francs).

	1959	1961	1965
Interventions en faveur de la sécurité sociale	16,1	14,6	20,5
Autres transferts de revenus	12,1	15,1	13,9
Transferts en capital	2,8	2,1	0,8
Total	31,0	31,8	35,2

bedrag overeen met een verhoging van de openbare schuld met 50 miljard in drie jaar, hetzij een gemiddelde stijging van circa 16,5 miljard per jaar voor de centrale overheid (inclusief de autonome fondsen), de lokale overheden en de sector van de sociale zekerheid (in het bijzonder de pensioenen, regime van de loontrekkenden en van de zelfstandigen).

Deze verhoging van de openbare schuld is in overeenstemming met het objectief, voor 1965 een evenwicht in de lopende rekeningen te bereiken. Zij komt overeen met de financiering van het vooruitgeziene programma der openbare beleggingen, verhoogd met de financiële investeringen, tevens laat ze een zekere marge om, door middel van leningen, het tekort van de lopende rekeningen in 1962 te dekken.

3. De overdrachten van de overheid.

De overdrachten kunnen onderverdeeld worden in drie grote groepen :

- a) de overdrachten aan particulieren;
- b) de overdrachten aan bedrijven;
- c) de overdrachten aan het buitenland.

In vergelijking met 1959 en 1961, zouden deze overdrachten het volgende peil bereiken :

Tabel 120. — Overdrachten van de overheid.

De overdrachten van de overheid zijn de uitgavenreeks die volgens het programma het minst zouden moeten toenemen.

Voor de sector der sociale zekerheid worden slechts detussenkomensten van de centrale overheid opgenomen; de prestaties onder vorm van bijdrage vanwege werknemers en werkgevers zijn in de loonmassa begrepen.

Tabel 121. — Overdrachten aan particulieren (in miljard frank).

	1959	1961	1965
Tussenkomenst ten voordele van de sociale zekerheid	16,1	14,6	20,5
Andere overdrachten van inkomens	12,1	15,1	13,9
Kapitaaloverdrachten	2,8	2,1	0,8
Totaal	31,0	31,8	35,2

Pour l'année 1965, les transferts aux particuliers tiennent compte d'une hausse de l'index de 5 %.

L'augmentation des interventions en faveur de la sécurité sociale résulte, nonobstant la réduction pour le chômage, des avantages nouveaux envisagés ou déjà accordés surtout en matière de pensions de vieillesse et de politique familiale.

Les transferts directs comportent un poste important pour les pensions de guerre, un autre pour les secours aux malades et nécessiteux. Comme les pensions de guerre sont des dépenses à caractère dégressif, on peut prévoir une certaine stabilité de cette catégorie de dépenses. Le montant élevé pour 1961 est exceptionnel et provient de l'aide accordée aux personnes rapatriées du Congo.

Les transferts de capital sont constitués par les indemnités pour dommages de guerre et par les primes à la construction. La diminution envisagée résulte simplement du fait que pour 1965, l'indemnisation pour dommages de guerre matériels sera terminée.

Tableau 122. — *Transferts aux entreprises* (en milliards de francs).

	1959	1961	1965
Subsides aux entreprises privées	4,1	5,3	8,3
Subsides aux entreprises publiques	3,9	4,1	
Transferts de capitaux aux entreprises privées	0,3	0,7	5,5
Transferts de capitaux aux entreprises publiques	5,8	2,5	
Total	14,1	12,6	13,8

Pour les entreprises, le programme n'a pas fait une projection chiffrée des subsides ou transferts de capitaux à répartir entre entreprises privées et publiques.

Toutefois, comme le total des transferts aux entreprises reste stable et que pour les réalisations du programme les pouvoirs publics seront amenés à soutenir les efforts du secteur privé, on a travaillé dans l'hypothèse où les subsides et transferts aux entreprises publiques seraient réduits au minimum de façon à libérer des moyens en faveur du secteur privé.

Transferts à l'étranger.

Dans le cadre de la coopération internationale et de l'aide aux pays en voie de développement, ces dépenses sont appelées à s'accroître. Pour 1965, on a arbitré l'effort de la Belgique à 0,5 % du revenu national.

CHAPITRE IV.

Le compte capital.

L'effort d'investissement que demande la réalisation du programme a été analysé au Titre III : on y a présenté la formation de capital en termes réels pour les entreprises, les pouvoirs publics et la construction de logements.

Voor het jaar 1965 wordt bij de overdracht aan particulieren een verhoging met 5 % van het indexcijfer in acht genomen.

De vermeerdering van de tussenkomsten voor de sociale zekerheid, niettegenstaande de vermindering van de werkloosheid, vloeit voort uit de nieuwe voordelen, die ofwel overwogen worden, ofwel reeds zijn toegekend, en dit vooral op het gebied van de ouderdomspensioenen en van het familiaal beleid.

De rechtstreekse overdrachten omvatten een belangrijke post voor de oorlogspensioenen en nog een andere voor bijstand aan zieken en behoeftigen. Daar de oorlogspensioenen uitgaven zijn met een afnemend karakter, mag een zekere stabiliteit in dit soort uitgaven worden voorzien. Het hoge bedrag van 1961 is uitzonderlijk en komt voort van de bijstand die werd verleend aan uit Kongo gerepatrieerde personen.

De kapitaaloverdrachten bestaan uit vergoedingen voor oorlogsschade en bouwpremies. De overwogen vermindering is slechts toe te schrijven aan het feit dat tegen 1965, de vergoedingen voor materiële oorlogsschade een einde zullen genomen hebben.

Tabel 122. — *Overdracht aan bedrijven* (in miljard frank).

	1959	1961	1965
Toelagen aan particuliere bedrijven	4,1	5,3	8,3
Toelagen aan openbare bedrijven	3,9	4,1	
Kapitaaloverdrachten aan particuliere bedrijven	0,3	0,7	5,5
Kapitaal overdrachten aan openbare bedrijven	5,8	2,5	
Totaal	14,1	12,6	13,8

Voor de bedrijven werd in het programma geen becijferde projectie opgenomen van de tussen de openbare en particuliere bedrijven te verdelen toelagen of kapitaaloverdrachten.

Het totaal van de overdrachten aan bedrijven blijft gelijk; voor de verwezenlijking van het programma is echter nodig dat de overheid de inspanningen van de particuliere sector aanmoedigt; men heeft dan ook als hypothese genomen dat de bijdragen en de overdrachten aan overheidsbedrijven tot een minimum zouden worden herleid, teneinde de middelen vrij te maken ten voordele van de particuliere sector.

Overdrachten aan het buitenland.

In het raam van de internationale samenwerking en hulp aan de ontwikkelingslanden, wordt verwacht dat deze uitgaven zullen toenemen. Voor 1965 heeft men de inspanning van België op 0,5 % van het nationaal inkomen geschat.

HOOFDSTUK IV.

De kapitaalrekening.

In titel III werd de voor de verwezenlijking van het programma vereiste investeringsinspanning geanalyseerd : men heeft er de kapitaalvorming voorgesteld in reële termen voor de bedrijven, de overheid en voor de woningbouw.

Avant de discuter l'épargne, on se bornera par conséquent ici à préciser, la signification des mouvements de stocks et des prêts nets au reste du monde qui figurent avec les investissements fixes dans le côté dépense du compte capital.

On a indiqué au titre II que la variation de stocks a été calculée suivant la méthode de O.C.D.E. : elle considère que, à moyen terme, l'accroissement des stocks doit représenter une fraction déterminée de l'augmentation du produit national. Il s'agit donc là d'une définition en terme de tendance, et l'accumulation réelle en 1965 peut s'en écarter substantiellement.

Les prêts nets au reste du monde ont été fixés dans le même sens, en fonction des besoins prévus d'exportation de capitaux. On a vu au titre III qu'il s'agit là d'une grandeur résiduelle. Elle résulte de la différence entre deux masses beaucoup plus importantes et sa valeur serait par conséquent bouleversée par des erreurs de 1 à 2 % seulement sur le montant des importations ou des exportations.

La variation de stocks et les prêts nets sont soumis à d'importantes variations cycliques. Une accumulation rapide entraîne des importations supplémentaires et une absorption d'épargne : lorsque cela se produit, le surplus des transactions courantes diminue ou disparaît, et les réserves de change baissent. Si l'épargne de la nation est suffisante en regard des investissements fixes intérieurs, il s'agit toutefois là de mouvements temporaires.

Comme les réserves de change de la Belgique ont un niveau adéquat, la balance extérieure ne doit pas être maintenue chaque année. C'est pourquoi le programme se borne à prévoir son équilibre à travers le cycle économique, sans provision pour des variations conjoncturelles. Pour cela, il suffit que l'épargne dépasse les investissements intérieurs d'un montant suffisant pour assurer le financement de montants normaux d'augmentation de stocks et d'exportation de capitaux.

Le tableau 123 présente l'équilibre du compte capital dans ces hypothèses.

Comme pour tous les comptes financiers, l'analyse doit être conduite à prix courants. Les chiffres d'investissements présentés ici sont par conséquent plus élevés que ceux qui avaient été indiqués, aux prix de 1959, dans le Titre III.

Tableau 123. — *Compte capital* (en milliards de francs à prix courants).

	1959	1961	1965	Indices 1965/1959
<i>Epargne</i>				
Amortissements	68,1	77,0	100,0	146,84
dont :				
Etat	1,2		1,5	125,00
Agriculture	2,6		3,4	130,80
Logement	8,8		10,5	119,30
Indépendants	5,0		6,12	124,00
Sociétés	50,5		78,4	155,20

Vooraleer over te gaan tot de bespreking van het sparen, is het nuttig de betekenis nader te omschrijven van de bewegingen der voorraden en netto-leningen aan de rest van de wereld, die samen met de vaste kapitaalvorming voorkomen op de uitgavenzijde van de kapitaalrekening.

In titel II werd reeds gezegd dat de wijzigingen in de voorraden volgens de methode van de O.E.S.O. werden berekend; volgens deze werkwijze moet een voorraadtoeneming op gemiddelde termijn een bepaalde fractie vertegenwoordigen van de stijging van het nationaal produkt. De bepaling drukt dus alleen een tendens uit, waarvan de werkelijke bevoorradings in 1965 gevoelig kan afwijken.

De netto-leningen aan de rest van de wereld werden op dezelfde wijze bepaald, in functie van de voorziene behoeften van kapitaaluitvoer. In titel III heeft men gezien dat het gaat om een residuaire grootheid, die het resultaat is van het verschil van twee belangrijke massa's, zodat haar waarde aanzienlijke verschillen zou kunnen vertonen bij vergissingen van slechts 1 à 2 % op het bedrag van in- en uitvoer.

De voorraadwijziging en de netto-leningen zijn onderhevig aan belangrijke cyclische schommelingen. Een snelle accumulatie brengt een bijkomende invoer mede en heeft een vermindering in het sparen tot gevolg : wanneer dit zich voordoet, vermindert of verdwijnt het overschot op de courante transacties, waardoor de wisselreserves dalen. Indien het sparen van de natie voldoende is ten overstaan van de binnenlandse vaste kapitaalvorming, dan betreft het hier alleen bewegingen van tijdelijke aard.

Daar de wisselreserves van België een voldoende hoog peil hebben, is het niet noodzakelijk dat het evenwicht van de buitenlandse balans ieder jaar verzekerd blijft. Om die reden beperkt het programma zich tot het voorzien van een evenwicht door de economische cyclus heen, zonder voorraadmargin voor de conjuncturele schommelingen. Daartoe is het voldoende dat het sparen de binnenlandse investeringen met een voldoende bedrag overtreft, om de financiering te verzekeren van de normale stijgingen van de voorraden en van de kapitaaluitvoer.

In tabel 123 wordt op basis van deze veronderstellingen, het evenwicht van de rekening kapitaal weergegeven.

Zoals voor alle financiële rekeningen, moet de analyse geschieden tegen courante prijzen. Dit verklaart waarom de hier opgegeven investeringscijfers hoger zijn dan degene die tegen prijzen 1959 in titel III worden gegeven.

Tabel 123. — *Rekening kapitaal* (in miljard frank tegen courante prijzen).

	1959	1961	1965	Index- cijfers 1965/1959
<i>Sparen</i>				
Afschrijvingen	68,1	77,0	100,0	146,84
Overheid	1,2		1,5	125,00
Landbouw	2,6		3,4	130,80
Huisvesting	8,8		10,5	119,30
Zelfstandigen	5,0		6,12	124,00
Vennootschappen	50,5		78,4	155,20

	1959	1961	1965	Indices 1965/1959
Epargne nette	34,4	48,5	66,3	192,70
dont :				
Etat	—15,2	— 5,5	0,0	
Sociétés (1)	11,9		15,8	132,00
Particuliers	37,7		50,6	134,20
Total épargne brute	102,5	125,5	166,4	162,30
Investissements fixes bruts	98,6	119,1	157,9	160,10
Mouvement de stocks	0,0	1,9	6,1	
Prêt net au au reste du monde	3,9	4,5	2,4	59,00
	102,5	125,5	166,4	162,30
P.N.B.	566,3	633,4	775,0	

(1) Y compris les sociétés de personnes

Notes au tableau.

Sources pour l'épargne : Les amortissements pour l'agriculture et le logement, l'épargne nette des sociétés sont empruntés aux données de l'I.N.S.

Les amortissements et l'épargne nette de l'Etat proviennent de la comptabilité publique.

Les amortissements des sociétés et l'épargne nette des particuliers ont été estimés par le B.P.E. de façon à retrouver l'ensemble des investissements.

Le tableau 123 montre que, de 1959 à 1965, la part de l'épargne brute dans le P.N.B. devrait passer de 18,1 % en 1959 à 21,5 % en 1965. En 1961, le total de l'épargne brute avait déjà atteint 19,8 %.

Une autre mesure est reprise dans le tableau 124 qui indique les coefficients d'accroissement des grandeurs globales les plus significatives à partir de 1959 et 1961.

Tableau 124. — Evolution de l'Epargne totale et du Produit National. — Accroissement en %.

	de 1959 à 1965	de 1961 à 1965
Epargne brute	+ 62,3	+ 32,6
Produit National Brut	+ 36,8	+ 22,4
Epargne nette	+ 92,7	+ 36,7
Revenu National Net	+ 31,8	+ 20,3

Il en ressort que si, à partir de 1959, l'effort à faire paraît extrêmement lourd, une partie appréciable a déjà été réalisée en 1961.

1. Les amortissements.

La ventilation de l'épargne de la nation comporte des estimations où les marges d'erreurs peuvent être substantielles. Certains postes repris sous cette rubrique sont des imputations économiques : ainsi en va-t-il de l'Etat qui ne fait pas, dans son budget, de provisions pour amortissements. Il en est de même pour les amor-

	1959	1961	1965	Index- cijfers 1965/1959
Netto-sparen	34,4	48,5	66,3	192,70
waarvan :				
Staat	—15,2	— 5,5	0,0	
Vennootschappen (1)	11,9		15,8	132,00
Particulieren	37,7		50,6	134,20
Totaal bruto-sparen	102,5	125,5	166,4	162,30
Bruto vaste kapitaal- vorming	98,6	119,1	157,9	160,10
Voorraadbewegingen	0,0	1,9	6,1	
Netto-lening aan de rest van de wereld	3,9	4,5	2,4	59,00
	102,5	125,5	166,4	162,30
B.N.P.	566,3	633,4	775,0	

(1) Inclusief de personenvennootschappen.

Bemerking betreffende tabel 123.

Bronnen voor het sparen : de afschrijvingen voor de landbouw en de huisvesting, evenals het netto-sparen van de vennootschappen werden ontleend aan de gegevens van het N.I.S.

De afschrijvingen en het netto-sparen van de Overheid zijn van de openbare boekhouding herkomstig.

De afschrijvingen van de vennootschappen en het netto-sparen van de particulieren werden door het B.E.P. geraamd ten einde het geheel van de investeringen terug te vinden.

Tabel 123 toont aan dat het aandeel van het bruto-sparen in het B.N.P. van 18,1 % in 1959 tot 21,5 % in 1965 zou moeten stijgen. In 1961 bedroeg het totaal van het bruto-sparen reeds 19,8 %.

Een andere maatstaf wordt in tabel 124 weergegeven : hierin worden de groeiritmen aangeduid van de meest betekenisvolle globale grootheden respectievelijk van 1959 en 1961 af.

Tabel 124. — Ontwikkeling van het totale sparen en van het Nationaal Produkt. — Procentuele stijging.

	van 1959 tot 1965	van 1961 tot 1965
Bruto-sparen	+ 62,3	+ 32,6
Bruto nationaal produkt	+ 36,8	+ 22,4
Netto-sparen	+ 92,7	+ 36,7
Netto nationaal inkomen	+ 31,8	+ 20,3

Uit deze tabel blijkt dat indien van 1959 af de te leveren inspanning uiterst zwaar schijnt, er in 1961 reeds een aanzienlijk deel werd verwezenlijkt.

1. De afschrijvingen.

De ventilatie van het sparen der natie over verschillende categorieën bevat ramingen die behept kunnen zijn met relatief grote statistische fouten. Sommige posten zijn economische imputaties, dit geldt o.m. voor de Staat die in zijn begroting geen provisies voor afschrijvingen voorziet. Dit is eveneens het geval met

tissements de l'agriculture, des indépendants et pour les provisions destinées à compenser la dépréciation du stock de logements.

Comme dans ces derniers cas, les propriétaires ne tiennent en général pas de comptabilité, le Bureau de Programmation Economique a dû se borner à estimer les amortissements correspondant au patrimoine, compte tenu de son accroissement.

Les amortissements imputés pour l'Etat sont très faibles. Ils ne sont en effet comptés que sur le matériel civil et sur les bâtiments; l'équipement militaire est inclus dans la consommation publique et par conséquent, amorti dans l'année même de l'achat. Les autres éléments du patrimoine public (routes, voies hydrauliques, etc.) ne sont pas considérés comme amortissables.

On a estimé que les amortissements sur les logements augmenteront légèrement plus vite que la valeur du parc immobilier. On a tenu compte par là de la dépréciation économique qui tient à un vieillissement plus rapide et au rythme de renouvellement qu'il faut envisager pour l'avenir.

A la différence des précédents, les amortissements des sociétés correspondent à un concept financier, qui peut différer un peu d'une consommation économique de capital, mais qui a été retenu ici comme étant le plus significatif en matière de flux de revenus. Ce poste est non seulement le plus important, mais aussi celui qui connaît l'accroissement le plus rapide. Comme on l'a déjà indiqué, il s'agit là d'un élément volontariste du programme, résultant de la politique fiscale que devra poursuivre l'Etat.

En effet, dans la mesure où leurs bénéfices bruts le permettent, les entreprises auront tendance à porter en amortissements le maximum de ce que permet la réglementation fiscale.

L'introduction d'un système fiscal permettant un montant accru d'amortissements augmentera par conséquent l'épargne brute des entreprises et en même temps l'épargne totale de la nation. En effet, les profits distribués entrent dans les revenus des particuliers et comme tels sont en grande partie consommés, tandis que la partie de ces bénéfices qui est portée en amortissements est intégralement épargnée. Il s'agit là aussi d'un type d'épargne qui se transforme en presque totalité en capitaux à risque.

En outre, dans la mesure où la loi fiscale permet un amortissement accéléré, sans toutefois dépasser la valeur d'acquisition, les entreprises se verront, après un certain temps, obligées d'augmenter leurs investissements pour maintenir le niveau de leurs actifs amortissables. Ceci constituera un puissant encouragement à renouveler rapidement le matériel, ce qui conduira à une accélération du progrès technique et à la création de nouvelles installations.

C'est pour ces raisons que la possibilité pour les entreprises dynamiques d'utiliser une formule d'amortissements dégressifs a été incluse dans le projet de la réforme fiscale.

Cette politique entraînera toutefois, dans l'immédiat, une diminution des rentrées du Trésor : c'est pourquoi son application ne peut être que graduelle.

de afschrijvingen van de landbouw, van de zelfstandigen en met de provisies die bestemd zijn om de waardevermindering in de woningenvoorraad te vergoeden.

Vermits in deze laatste gevallen de eigenaars in het algemeen geen boekhouding hebben, heeft het Bureau voor Economische Programmatie zich moeten beperken tot het ramen van de afschrijvingen die overeenstemmen met het openbaar patrimonium, rekening houdend met zijn toeneming.

De voor de Staat aangerekende afschrijvingen zijn gering, daar ze slechts betrekking hebben op het burgerlijk materiaal en op de gebouwen; de militaire uitrusting daarentegen is in het openbaar verbruik begrepen en wordt bijgevolg afgeschreven tijdens het jaar van de aankoop. De andere elementen van het openbaar patrimonium (wegen, waterwegen, enz.) worden als niet afschrijfbaar beschouwd.

De afschrijvingen op de woningen werden geschat ietwat sneller toe te nemen dan de waarde van het woningpark, waarvan men een economische waardevermindering heeft verondersteld die in verband staat met een toekomstig sneller verouderings- en vernieuwingsritme.

In tegenstelling met de vorige, beantwoorden de afschrijvingen van de vennootschappen aan een financieel concept, dat kan verschillen van het economisch kapitaalverbruik, maar hier werd weerhouden als zijnde het meest betekenisvol inzake de inkomensstromen. Niet alleen is deze post de belangrijkste, maar tevens kent hij de snelste toeneming. Zoals reeds werd aangestipt betreft het hier een voluntaristisch element van het programma, voortvloeiend uit de fiscale politiek die de overheid zal moeten volgen.

Inderdaad, in de mate waarin hun brutowinsten het toelaten, zullen de bedrijven neiging vertonen om het maximum af te schrijven dat binnen het kader van de fiscale reglementering wordt toegelaten.

De invoering van een fiscaal stelsel dat hogere afschrijvingen toelaat zal het bruto-sparen van de ondernemingen en meteen het totale sparen van de Natie vermeerderen. Inderdaad, de verdeelde winsten worden in de inkomens van de particulieren opgenomen en als zodanig voor een groot deel verbruikt, terwijl het deel van deze winst dat bestemd wordt voor afschrijvingen integraal gespaard wordt. Het betreft hier eveneens een categorie van sparen die bijna volledig in risicodragend kapitaal omgezet is.

Bovendien, in de mate dat de fiscale wetgeving een versnelde afschrijving toelaat, zonder evenwel de aankoopwaarde te overtreffen, zullen de bedrijven na een tijd voor de verplichting staan hun investeringen te verhogen ten einde het peil te behouden van hun afschrijfbaar activa. Hierin zullen de bedrijven een machtige stimulans vinden om het materieel spoedig te vernieuwen, hetgeen tot een versnelling van de technische vooruitgang en tot het oprichten van nieuwe bedrijven aanleiding zal geven.

Om deze redenen werd voor de dynamische ondernemingen in het project van de fiscale hervorming de mogelijkheid ingelast om een formule van degressieve afschrijvingen te gebruiken.

In de onmiddellijke toekomst, zal deze politiek echter een vermindering van de inkomsten van de Schatkist veroorzaken, daarom zal de toepassing ook geleidelijk

Il s'agit donc d'une mesure à moyen terme. Si son effet sur l'épargne apparaîtra assez rapidement, son efficacité pour promouvoir les investissements ne se révélera entièrement qu'après 1965.

La hausse rapide des investissements entre 1959 et 1961 a relevé sensiblement la masse des actifs amortissables. Ceci facilitera l'accroissement des amortissements.

La continuation de ce mouvement en 1962 et les mesures fiscales prévues devraient permettre d'atteindre le total proposé.

Pour les entreprises les amortissements augmenteront néanmoins moins vite que les investissements : les premiers n'augmenteront que de 55 % contre 78 % pour les seconds. Ceci est une conséquence normale d'une accélération de la croissance économique : le rythme d'investissement doit augmenter avec le taux de croissance, tandis que les amortissements dépendent du stock de capital, qui reflète les investissements du passé, liés à un taux de croissance plus bas.

Aussi, malgré une politique fiscale favorable, la part de l'auto-financement diminuera.

En chiffres absolus, les investissements devraient augmenter de quelque 40 milliards, tandis que les amortissements n'augmenteraient que de 28 milliards.

Même si on tient compte de l'épargne nette des sociétés, un recours beaucoup plus important que dans le passé au financement externe sera nécessaire. Ceci souligne à nouveau la nécessité de disposer des mécanismes financiers appropriés pour soutenir cet effort tant en capital à risque que sous forme de prêts ou de crédits à moyen et long terme.

Il reste que ces appels au marché des capitaux ont leurs limites et, dans le passé, près de 80 % des investissements productifs ont été normalement autofinancés. Aussi, l'accroissement prévu dans les amortissements paraît constituer le minimum indispensable pour permettre de réaliser le programme sans rencontrer de difficultés financières graves, et sans se heurter à la résistance des entreprises à un accroissement trop rapide de leur endettement.

2. L'épargne nette.

La contribution la plus importante au relèvement rapide de l'épargne nette de la nation devra être apportée par les pouvoirs publics.

Le tableau 123 montre que la disparition du déficit de 1959 est un élément clé dans l'équilibre du compte capital : son importance quantitative est telle qu'aucune autre mesure de promotion de l'épargne ne pourrait la remplacer.

Mais ici aussi, une part importante de l'effort a déjà été réalisée. L'expansion rapide des investissements privés en 1961 n'a pu être financée sans inflation que grâce à un meilleur équilibre dans le compte financier des pouvoirs publics. La désépargne de ceux-ci est passée de 15,2 milliards en 1959 à 5,5 milliards en 1961 : aussi, dans les années à venir, la contribution des pouvoirs publics sera-t-elle moins importante.

delijk dienen plaats te hebben. Het betreft dus een maatregel op halflange termijn. Hoewel het effect op het sparen spoedig te merken zal zijn, zal de doelmatigheid van deze maatregel om de investeringen te bevorderen zich slechts volledig na 1965 doen gevoelen.

De snelle verhoging der investeringen tussen 1959 en 1961 heeft de massa van de af te schrijven activa gevoelig verhoogd. Dit zal de toeneming van de afschrijving vergemakkelijken.

Het aanhouden van deze beweging in 1962 en de voorziene fiscale maatregelen zouden het mogelijk moeten maken het voorgestelde totaal te bereiken.

Voor de bedrijven echter zullen de afschrijvingen evenwel minder snel toenemen dan de investeringen : voor de eerste bedraagt de vermeerdering 55 % tegen 78 % voor de tweede. Dit is het normaal gevolg van de versnelling van de economische groei : het investeringsritme dient toe te nemen met het groeipercentage, de afschrijvingen hangen evenwel af van de bestaande kapitaalvoorraad, die de investeringen van het verleden weerspiegelt en verbonden was aan een lager groeipercentage.

Niettegenstaande een gunstige fiscale politiek zal alzo het deel van de auto-financiering verminderen.

In absolute cijfers uitgedrukt zouden de investeringen met 40 miljard moeten toenemen, terwijl de afschrijvingen slechts met 28 miljard zouden verhogen.

Zelfs zo men let op het netto-sparen van de vennootschappen, zal meer dan vroeger beroep moeten worden gedaan op de externe financiering. Dit onderlijnt opnieuw de noodzakelijkheid over aangepaste financiële mechanismen te beschikken om deze inspanning te steunen, zowel onder de vorm van risicodragend kapitaal als onder de vorm van leningen en krediet op halflange of lange termijn.

Het beroep op de kapitaalmarkt heeft nochtans grenzen. In het verleden werden ongeveer 80 % van de productieve investeringen door auto-financiering gespijsd. De voorziene toeneming van de afschrijvingen blijkt aldus de enige weg te zijn opdat het programma zou kunnen verwezenlijkt worden zonder ernstige financiële moeilijkheden of zonder op de weerstand te stuiten van de bedrijven, die een te snelle verhoging van hun schuldenlast willen vermijden.

2. Het netto-sparen.

De snelle verhoging van het netto-sparen van de Natie zal vooral afhankelijk zijn van de inspanning die op dit gebied gedaan wordt door de overheid.

Tabel 123 toont aan dat het verdwijnen van het tekort in 1959 een hoofdelement is voor het evenwicht van de kapitaalrekening : het kwantitatief belang is zo belangrijk dat geen enkele andere maatregel tot bevordering van het sparen hem zou kunnen vervangen.

Maar hier ook werd reeds een aanzienlijk deel van de inspanning verwezenlijkt. De snelle expansie in 1961 van de particuliere investeringen kon slechts gefinancierd worden zonder inflatie dank zij een beter evenwicht in de financiële rekening van de overheid. Het ontsparen van deze laatste verminderde van 15,2 miljard in 1959 tot 5,5 miljard in 1961 : in de komende jaren zal de bijdrage van de overheid niet meer zo belangrijk zijn.

On n'a pas prévu pour l'épargne nette des entreprises un accroissement très rapide. La situation de l'année de base 1959, n'a pas affecté particulièrement l'épargne comme ce fut le cas pour les dividendes. En effet, sous l'effet de la reprise conjoncturelle, les bénéfices en 1959 étaient déjà en augmentation tandis que les dividendes, toujours payés avec retard, étaient encore à un minimum, de même que les impôts directs des sociétés : aussi de 1959 à 1960, l'épargne nette des sociétés n'a pas suivi l'accroissement des impôts et des dividendes.

Par ailleurs, l'augmentation des amortissements et des impôts indirects et la nécessité, liées au financement externe, de rémunérer un capital plus important, ne permettent pas de prévoir un accroissement très rapide de cette composante de l'épargne nationale.

L'effort d'épargne demandé aux particuliers peut s'exprimer dans différentes mesures.

Le tableau 107 avait déjà montré que l'épargne nette augmenterait de 34 % pour un accroissement des revenus de 31 %. Toutefois, l'effort réel demandé est plus important qu'il ne ressort de ces chiffres.

Tout d'abord, il faut tenir compte des transferts de capitaux en provenance de l'Etat qui, encore importants en 1959, le seront beaucoup moins en 1965 à cause de la fin des paiements de dommages de guerre. Ces versements, qui sont liés à la construction ou à la reconstruction d'immeubles, apparaissent dans la comptabilité nationale dans l'épargne des particuliers en contrepartie de l'investissement réalisé. Etant financés par l'Etat, ils n'exigent toutefois pas d'effort propre d'épargne : aussi obtient-on une image plus réelle en les soustrayant de l'épargne nette des particuliers : c'est l'épargne corrigée du tableau 125.

Par ailleurs, l'épargne doit se mesurer non en fonction du revenu total, mais du revenu disponible après paiement des impôts directs. Ce n'est, en effet, que sur ce montant que porte le choix entre épargne et consommation. C'est pourquoi la partie supérieure du tableau 125 donne une mesure plus exacte en comparant un accroissement de 42 % de l'épargne nette corrigée avec un accroissement du revenu disponible de 29 %.

Tableau 125. — *Epargne des particuliers* (milliards de francs, à prix courants — pourcentage).

	1959	1965	Indice
<i>Epargne nette</i>			
Epargne nette totale	37,7	50,5	134
dont :			
Transferts de capitaux	2,8	0,8	
Epargne nette corrigée	34,9	49,7	142,4
Revenu disponible net	438,9	567,7	129,3
Part de l'épargne nette corrigée dans le revenu disponible net	7,95 %	8,8 %	

Voor het netto-sparen van de bedrijven werd geen zeer snelle toeneming voorzien. De economische toestand van het basisjaar 1959 had geen bijzondere invloed op het sparen, zoals dit wel het geval is geweest met de dividenden. Inderdaad, door de conjuncturele heropleving vermeerderden de winsten reeds in 1959, terwijl de dividenden, die reeds met vertraging worden uitbetaald, nog op een minimumpeil stonden evenals de rechtstreekse belastingen van de vennootschappen : aldus heeft het netto-sparen van de vennootschappen, van 1959 tot 1960 de groei van de belastingen en de dividenden niet gevolgd.

Anderdeels, laat de vermeerdering van de afschrijvingen en van de indirecte belastingen evenals de noodzakelijkheid om een belangrijker deel vreemd kapitaal te vergoeden door een verhoogde externe financiering niet toe een zeer snelle groei van deze component in het nationaal sparen te voorzien.

De spaarinspanning die van de particulieren wordt gevraagd, kan door verschillende maatregelen worden bevorderd.

Tabel 107 heeft reeds aangewezen dat het netto-sparen met 34 % zou toenemen voor een verhoging met 31 % van de inkomens. De inspanning die in werkelijkheid wordt gevraagd is evenwel veel aanzienlijker dan dit uit deze cijfers zou kunnen blijken.

Voor eerst dient rekening te worden gehouden met de kapitaaloverdrachten afkomstig van de Staat, die voor 1959 nog belangrijk waren, doch voor 1965 minder aanzienlijk zullen zijn wegens het einde van de betalingen voor oorlogsschade. Deze stortingen die betrekking hebben op het bouwen of het wederopbouwen van gebouwen, komen in de nationale boekhouding voor bij het sparen van de particulieren als tegenwaarde van de daarmee verbonden verwezenlijkte investering. Daar ze door de Staat gefinancierd werden eisen ze echter geen eigenlijke inspanning tot sparen. Een beeld dat meer met de werkelijkheid overeenstemt bekomt men door ze van het netto-sparen van de particulieren af te trekken. Dit bedrag is het verbeterd sparen van tabel 125.

Anderzijds dient het sparen geraamd te worden, niet in functie van het totaal inkomen, maar in functie van het inkomen dat na betaling van de directe belastingen beschikbaar blijft. Slechts dit bedrag komt inderdaad in aanmerking voor de keuze tussen sparen en verbruik. Om deze reden geeft het bovenste deel van tabel 125 een juistere maatstaf, door de toeneming met 42 % van het netto-sparen in vergelijking te stellen met een verhoging van het beschikbaar inkomen van 29 %.

Tabel 125. — *Sparen van de particulieren* (in miljard frank, tegen courante prijzen — percentage).

	1959	1965	Index-cijfer
<i>Netto-sparen</i>			
Totaal netto-sparen	37,7	50,5	134
waaronder :			
Kapitaaloverdrachten	2,8	0,8	
Netto-sparen na verbetering	34,9	49,7	142,4
Netto beschikbaar inkomen	438,9	567,7	129,3
Aandeel van het netto-verbeterd sparen in het beschikbaar netto inkomen	7,95 %	8,8 %	

	1959	1965	Indice
<i>Epargne brute</i>			
Epargne nette corrigée	34,9	49,7	
Amortissements	16,4	19,7	
dont :			
sur immeubles	8,8	10,5	
sur matériel artisanal et agricole	7,6	9,2	
Epargne brute corrigée	51,3	69,4	135,3
Revenu disponible brut	455,3	587,4	129
Part de l'épargne brute dans le revenu disponible brut	11,3 %	11,8 %	

Une autre mesure est également possible. On a signalé plus haut que les amortissements comprennent des sommes imputées pour couvrir la dépréciation du patrimoine immobilier et du matériel agricole et artisanal. Il s'agit là d'opérations comptabilisées dans le chef des entreprises mais qui sont en fait celles de particuliers (1).

Dans une comptabilité financière, ces dotations d'amortissement apparaîtraient comme un accroissement des actifs bruts des particuliers. On peut ainsi calculer une épargne brute en la comparant avec un revenu disponible brut dans lequel seraient également comprises ces dotations d'amortissement.

Cette mesure, reprise dans le bas du tableau 125 qui montre que l'épargne brute corrigée devrait augmenter de plus de 35 % pour un accroissement des revenus bruts de 29 %.

L'accroissement de l'épargne est légèrement moins rapide dans cette définition mais, dans un cas comme dans l'autre, la proportion de l'épargne dans le revenu disponible des particuliers devra augmenter sensiblement.

L'extrapolation au revenu disponible de 1965 des coefficients d'épargne de 1959 donnerait, par rapport au chiffre du programme, un déficit de 3 à 4,5 milliards suivant que le calcul est fait sur la base du coefficient brut ou du coefficient net.

Il faut remarquer que l'épargne des particuliers est déjà à un niveau élevé en Belgique : si son coefficient par rapport aux revenus a augmenté rapidement dans les années d'après-guerre, il paraît maintenant s'être stabilisé. La même chose s'observe d'ailleurs dans les autres pays européens.

Sans doute, peut-on encore espérer qu'une partie de l'accroissement envisagé se réalisera spontanément. Toutefois, la stabilisation de la construction privée qui est envisagée dans le programme tendra à supprimer une des incitations à l'accroissement de l'épargne.

(1) La ligne de démarcation entre particuliers et sociétés est difficile à indiquer avec précision. On a voulu ranger ici avec les sociétés, les entreprises, quelle que soit leur forme juridique, qui occupent du personnel salarié, tandis que les artisans et indépendants sont repris avec les particuliers. Cette difficulté de distinguer entre le patrimoine des particuliers et celui des entreprises est une des raisons pour laquelle la ventilation de l'épargne reste peu satisfaisante.

	1959	1965	Index-cijfer
<i>Bruto-sparen</i>			
Verbeterd netto-sparen	34,9	49,7	
Afschrijvingen	16,4	19,7	
waaronder :			
op gebouwen	8,8	10,5	
op landbouw- en ambachtmateriaal	7,6	9,2	
Verbeterd bruto-sparen	51,3	69,4	135,3
Bruto beschikbaar inkomen	455,3	587,4	129
Aandeel van het bruto sparen in het beschikbaar inkomen	11,3 %	11,8 %	

Het aannemen van een andere maatstaf is ook mogelijk. Hoger werd reeds gewezen op het feit dat de afschrijvingen bedragen bevatten die worden aangerekend om de waardevermindering van het onroerend patrimonium en van het landbouw- en ambachtmateriaal te dekken.

Het betreft hier boekhoudkundige bewerkingen in de schoot van de bedrijven, maar die in feite verrichtingen van de particulieren zelf zijn (1).

In een financiële boekhouding zouden de afschrijvingsdotaties voorkomen als een verhoging van de bruto activa der particulieren. Op deze wijze kan men het bruto-sparen berekenen door het te vergelijken met het beschikbaar bruto-inkomen waarin de afschrijvingsdotaties zouden begrepen zijn.

Deze maatstaf werd onderaan tabel 125 opgenomen. Er blijkt hieruit dat het verbeterd brutosparen met bijna 36 % zou moeten toenemen tegenover een verhoging met 29 % van de bruto inkomens.

Volgens deze definitie geschiedt de vermeerdering van het sparen iets trager, hoewel in beide gevallen het spaaraandeel in het beschikbaar inkomen van de particulieren gevoelig zal dienen toe te nemen.

De extrapolatie van de spaarcoëfficiënten van 1959 op het beschikbaar inkomen van 1965 zou in verhouding tot het voorgestelde cijfer van het programma een tekort van 3 à 4,5 miljard geven, naargelang men de berekening verricht op basis van de bruto- of van de netto-coëfficiënt.

Op te merken valt dat het spaarniveau der particulieren in België reeds hoog is : de coëfficiënt die in vergelijking met de inkomens snel steeg gedurende de naoorlogse jaren, schijnt thans weinig wijzigingen te ondergaan. Ditzelfde verschijnsel merkt men eveneens op in de andere Europese landen.

Zonder twijfel mag men hopen dat een deel van de overwogen vermeerdering spontaan zal plaats grijpen. De in het programma weerhouden stabilisatie van het bouwen van particuliere woningen zal een der prikkels tot verhoging van het sparen kunnen doen verdwijnen.

(1) De scheidingslijn tussen particulieren en vennootschappen is moeilijk met nauwkeurigheid te bepalen. Hier heeft men onder vennootschappen de bedrijven willen rangschikken die, welke ook hun rechtsvorm zij, bezoldigd personeel tewerkstellen. Onder particulieren verstaat men de ambachtlui en zelfstandigen. Het moeilijk te maken onderscheid tussen het patrimonium der particulieren en dat van de bedrijven is een reden waarom de indeling van het sparen weinig voldoening schenkt.

Les perspectives présentées ici demanderont donc une politique destinée à favoriser la formation de l'épargne. En outre, les autres données du compte capital montrent qu'il faudra en même temps l'orienter vers le financement des investissements productifs.

L'importance de la collecte d'épargne par les intermédiaires financiers leur assigne, dans ce domaine, un rôle de première importance.

Il faudra que, suivant les recommandations de la Commission pour l'étude des problèmes financiers, le Gouvernement augmente la flexibilité des règlements qui régissent les placements de ces organismes. Il faudra aussi qu'il se donne, dans ce domaine, les instruments nécessaires pour définir, avec la collaboration des intéressés, la politique à poursuivre dans différentes circonstances et aussi pour en contrôler l'application.

En même temps, les autorités monétaires devront veiller à assurer une liquidité suffisante des marchés. L'épargne, au sens de la comptabilité nationale, comprend en effet l'accumulation de monnaie. Les mécanismes du crédit à court terme devront être assez flexibles pour fournir les augmentations désirées du stock monétaire sans restreindre les disponibilités sur le marché des capitaux.

CHAPITRE V.

Les comptes des entreprises.

La discussion du compte des entreprises permet de relier les éléments de la demande et de la production aux flux des revenus. On procédera en deux étapes : la première situera la place des entreprises belges dans l'ensemble des flux de biens et services qui parcourent l'économie; la seconde partira de ce résultat pour montrer les flux de revenus qui en découlent.

Le tableau 126 présente l'ensemble de la demande et indique quels sont les agents économiques qui la satisfont.

Les deux premières colonnes indiquent par grands agrégats pour 1959 et 1965, les demandes qui s'adressent à l'économie nationale : demande des ménages, demande des administrations (tant centrales que locales) (1), demande pour la formation de capital (en ce compris les variations de stocks : matières premières, produits finis, produits en cours de fabrication), demande provenant de l'étranger (constituant les exportations), enfin demande pour les biens et services dont les entreprises ont besoin pour réaliser leur production courante.

Ces différents agrégats exprimés aux prix du marché correspondent aux grandes subdivisions de la comptabilité nationale.

Chacune de ces demandes peut être satisfaite à partir des différentes sources qui sont détaillées dans les colonnes suivantes.

(1) Celle-ci est comptée « brute », c'est-à-dire déduction non faite des ventes aux autres agents, ventes qui procurent les « recettes de fonctionnement ».

De hier voorgestelde perspectieven zullen dus een politiek vergen ter bevordering van de spaarvorming. Verder duiden de andere gegevens van de kapitaalrekening aan dat men zich tegelijkertijd zal moeten richten naar de financiering van de produktieve investeringen.

Het belang van de spaarinzameling door de financiële tussenpersonen geeft aan deze instellingen een rol van eerste rang.

Het zal nodig zijn dat, luidens de aanbevelingen van de Studiecommissie voor financiële problemen, de Regering de soepelheid van de reglementen verhoogt die de plaatsingen van dergelijke organisaties beheersen. Ook zal de Regering op dat gebied de nodige instrumenten moeten ontwikkelen om, in samenwerking met de betrokkenen, de politiek te bepalen die in de verschillende omstandigheden te volgen is en ook om hun toepassing na te gaan.

Tegelijkertijd zullen de monetaire autoriteiten moeten zorgen voor een voldoende liquiditeit van de markten. Volgens de definities van de nationale boekhouding bevat het sparen ook de thesaurisatie van gelden. De mechanismen van krediet op korte termijn dienen soepel genoeg te zijn om de gewenste verhogingen van de muntvoorraad te voldoen, zonder nochtans de disponibilitäten van de kapitaalmarkt te beperken.

HOOFDSTUK V.

De rekeningen van de bedrijven.

De rekening van de bedrijven maakt het mogelijk het verband te leggen tussen de elementen van de vraag en van de produktie enerzijds en de inkomensstromen anderzijds. De analyse zal gebeuren in twee stadia : in het eerste deel zal de plaats worden opgegeven die de Belgische bedrijven innemen in het geheel van de goederen- en dienstenstromen welke de economie doorlopen; in het tweede deel zal men van dit resultaat vertrekken om de inkomensstromen aan te wijzen die er uit voortvloeien.

Tabel 126 geeft het geheel van de vraag weer en duidt aan welke de economische subjecten zijn die haar voldoen.

De eerste twee kolommen geven voor 1959 en 1965 de vraag weer volgens grote agregaten : de vraag van de gezinnen, vraag der openbare besturen (zowel plaatselijke als centrale) (1), de vraag voor de kapitaalvorming (waarin de voorraadschommelingen begrepen zijn : grondstoffen, afgewerkte en onafgewerkte produkten), de buitenlandse vraag (uitvoer) en ten slotte de vraag naar goederen en diensten die de bedrijven nodig hebben om hun lopende produktie te verzekeren.

Deze diverse agregaten die in marktprijzen uitgedrukt werden stemmen overeen met de grote onderverdelingen van de nationale boekhouding.

Ieder van deze vraagcategorieën kan worden voldaan van uit de verschillende bronnen, die in volgende kolommen worden gedetailleerd.

(1) Deze vraag wordt « bruto » geteld, d.w.z. zonder afhoudingen van de verkopen aan andere agenten, verkopen die de « functioneringsontvangsten » opleveren.

Tableau 126. — Les entreprises et les flux de biens et services (milliards de francs, à prix courants).

Tabel 126.—De bedrijven en de goederen- en dienstenstromen (in miljard franken, tegen courante prijzen).

	Demande totale Totale vraag		Importations		Fournie par : Etat				Entreprises belges	
					a) Biens et services		b) Impôts indirects			
			1959	1965	1959	1965	1959	1965	1959	1965
			Invoer		Geleverd door : Overheid				Belgische bedrijven	
	1959	1965	1959	1965	goed. en 1959	dienst. 1965	indir. belast. 1959	1965	1959	1965
1. Consommation des ménages. — <i>Verbruik van de gezinnen</i>	398,5	512,6	26,1	46,8	0,3	0,3	10,5	14,0	361,6	451,5
2. Consommation brute des administrations. — <i>Bruto verbruik van de openbare besturen</i>	66,0	93,8	1,8	2,3	47,8	69,0	—	—	16,4	22,5
3. Formation de capital et stocks. — <i>Kapitaal- en voorraadvorming</i>	98,6	163,9	16,5	33,9	—	0,1	5,1	11,9	76,9	118,0
4. Exportations. — <i>Uitvoer</i>	199,3	310,2	21,2	32,1	—	—	0,2	0,2	178,0	277,9
5. Livraisons de production courante. — <i>Leveringen van courante produktie</i>	229,4	299,3	—	—	1,5	2,0	—	—	227,8	297,3
Total. — <i>Totaal</i>	991,7	1379,8	65,6	115,1	49,6	71,4	15,8	26,1	860,8	1167,2
Moins : Achats pour la production courante. — <i>Minus : Aankopen voor de courante produktie</i>									229,4	299,3
Importations de matières premières et de produits intermédiaires <i>Invoer van grondstoffen en intermediaire produkten</i>									134,3	193,7
Impôts indirects à charge des entreprises <i>Indirecte belastingen ten laste van de bedrijven</i>									42,1	63,3
Reste : Valeur ajoutée. Rest : Toegevoegde waarde.									455,0	610,9

Note : Les totaux ne correspondent pas toujours aux additions, à cause de l'arrondissement des chiffres.

Une première source d'approvisionnement est constituée par des importations : importations de biens de consommation courante ou de ménagers durables, de matériel militaire pour l'Etat, d'équipement et de véhicules destinés à la formation de capital. Il apparaît au tableau 126 un poste d'importation à la rubrique « exportation » : il s'agit, soit des matières premières importées pour travail à façon et réexportation, soit de produits qui ne font que transiter à travers l'économie.

Vient ensuite la contribution des administrations. Celle-ci peut prendre la forme, soit d'une rémunération pour des biens ou des services livrés (par exemple, la vente du bois des domaines), soit du paiement des impôts indirects.

Enfin, le reste de la demande est satisfaite par les entreprises nationales et fournit leurs recettes brutes. On inclut dans les entreprises, le secteur du « logement ». Les loyers réels ou imputés sur le parc immobilier sont donc comptabilisés dans les « ventes » des entreprises aux ménages. La part des différentes demandes qui sera satisfaite par les entreprises montre une tendance à diminuer, comme le montre le tableau 127.

Opmerking : Ingevolge het afronden van de cijfers stemmen de totalen niet steeds overeen met de optellingen.

Een eerste bevoorradingsbron is de invoer : invoer van gewone verbruiksgoederen of van duurzame huishoudartikelen, van legermateriaal voor de Staat, van uitrustingsgoederen of voertuigen bestemd voor de kapitaalvorming. In de tabel 126 komt een post « invoer » voor onder de rubriek « uitvoer », het betreft inderdaad ofwel ingevoerde grondstoffen voor maakloonwerk en heruitvoer, ofwel produkten die in transit in ons land aanwezig waren.

Vervolgens komt de bijdrage van de openbare besturen. Deze kan de vorm aannemen ofwel van een bezoldiging voor geleverde goederen en diensten (bv. de verkoop van hout der domeinen) ofwel van een betaling der indirecte belastingen.

Het overige deel van de vraag wordt voldaan door de nationale bedrijven en levert hun bruto ontvangsten op. Onder de bedrijven is ook de sector « huisvesting » begrepen. De werkelijke of fictieve huren die op het onroerend park aangerekend worden zijn begrepen in de « verkopen » van de bedrijven aan de gezinnen. Zoals uit tabel 127 blijkt vertoont het aandeel van de diverse vraagcategorieën die door de bedrijven zal worden voldaan een neiging tot daling.

Tableau 127. — *Pourcentage des demandes totales adressées aux entreprises belges.*

	1959	1965
Demande des ménages	90,74	88,08
Consommation des administrations	24,84	23,93
Formation de capital et stocks	78,02	72,04
Exportations	89,33	91,18

La demande des ménages fera un appel croissant aux biens de consommation produits dans le Marché Commun : leurs importations à prix courants atteignent l'indice 179, alors que la consommation totale n'est qu'à l'indice 129.

Ce phénomène se retrouve, à un degré plus aigu, au poste « formation de capital » (indices 205 et 166). Cette tendance résulte de la nécessité d'importer les matériels très spécialisés qui seront nécessaires pour le développement de nos entreprises.

Pour les deux autres postes les tendances sont moins accusées. Les fournitures des entreprises aux administrations consistent en livraisons de biens et services dont l'importance proportionnelle diminue à cause de la hausse rapide des traitements dans la fonction publique.

Finalement on a prévu une diminution de l'importance du travail à façon dans certains secteurs, ce qui explique l'augmentation de la part des entreprises dans les exportations.

Les recettes brutes des entreprises provenant des ventes qui viennent d'être discutées doivent d'abord servir à acheter les biens et services nécessaires à la production, repris dans le bas du tableau 126.

Ce sont d'abord les achats intérieurs pour la production courante, dont la plus grande partie est faite aux autres entreprises et une faible fraction à l'Etat, qui en tire une partie de ses recettes de fonctionnement.

Ce sont ensuite des achats de matières premières à l'extérieur (laine, minerai, etc.) encore des achats de produits intermédiaires destinés à être incorporés à une production nationale (pièces automobiles, tissus pour la confection, etc.).

Viennent alors les impôts indirects bruts à charge des entreprises. On y inclut non seulement les impôts versés à l'occasion des achats de matières premières et de produits intermédiaires nationaux ou importés, mais ceux qui grèvent les biens allant à la consommation des ménages. Ceux-ci sont imputés au secteur du commerce, les marges commerciales étant donc comptabilisées à l'inclusion de ces impôts indirects.

Lorsqu'on soustrait des recettes brutes des entreprises l'ensemble de ces charges, il reste la contribution propre des entreprises au produit national, qu'on appelle leur valeur ajoutée, et qui constitue un solde répartissable entre les facteurs de production, capital et travail. C'est cette valeur qui forme la partie essentielle du produit national et qui est à l'origine de la plupart des flux de revenus. C'est elle qui sert de point de départ à la seconde partie de cette analyse.

Tabel 127. — *Percentages van de totale tot Belgische bedrijven gerichte vraag.*

	1959	1965
Vraag van de gezinnen	90,74	88,08
Verbruik der openbare besturen	24,84	23,93
Kapitaal- en voorraadvorming	78,02	72,04
Uitvoer	89,33	91,18

De gezinnen zullen steeds meer beroep doen op verbruiksgoederen die in de Gemeenschappelijke Markt zijn geproduceerd : hun invoer tegen courante prijzen bereikt het indexcijfer 179, terwijl het totale verbruik slechts het indexcijfer 129 bereikt.

Dit verschijnsel is eveneens, hoewel nog meer geaccentueerd, terug te vinden in de post « kapitaalvorming » (indexcijfers 205 en 166). Deze tendens is het gevolg van de noodzakelijkheid om zeer gespecialiseerde materialen in te voeren welke nodig zijn voor onze bedrijven in ontwikkeling.

Voor de twee andere posten zijn de tendensen minder scherp afgetekend. De leveringen van de bedrijven aan de openbare besturen bestaan uit goederen en diensten waarvan het proportioneel belang vermindert, wegens de snelle stijging van de bezoldigingen in het openbaar ambt.

Ten slotte werd een daling voorzien van het aandeel van het maakloonwerk in sommige sectoren hetgeen de stijging verklaart van het aandeel van de bedrijven in de uitvoer.

De zoëven besproken inkomsten van de bedrijven, die van de verkopen voortkomen, zijn in de eerste plaats bestemd ter betaling van de goederen en diensten die voor de produktie zijn vereist. Ze komen onderaan tabel 126 voor.

Ze omvatten vooreerst de binnenlandse aankopen voor de produktie waarvan het grootste gedeelte bij andere bedrijven gebeurt en voor een geringer gedeelte bij de Overheid, die er een deel van de functioneringsontvangsten uit trekt.

Vervolgens komen de aankopen van grondstoffen van het buitenland (wol, erts, enz.) evenals de aankopen van onafgewerkte produkten die bestemd zijn om in de nationale produktie te worden opgenomen (auta-onderdelen, weefsels voor de confectie, enz.).

Ten slotte heeft men de bruto indirecte belastingen die ten laste van de bedrijven vallen. Hierin begrijpt men niet alleen de belastingen welke worden gestort op het ogenblik van de aankoop van grondstoffen, van nationale of buitenlandse onafgewerkte produkten, maar ook deze die de kostprijs verzwaren van goederen bestemd voor de consumptie van de gezinnen. Deze laatste worden op de sector « handel » toegerekend; de distributiemarges worden dus geboekt met inbegrip van de indirecte belastingen.

Worden van de bruto ontvangsten van de bedrijven de totale lasten afgetrokken, dan verkrijgt men de werkelijke bijdrage van de bedrijven tot het nationaal produkt, welke men de toegevoegde waarde noemt, en een saldo is dat tussen de produktiefactoren, kapitaal en arbeid, te verdelen is. Het is deze waarde die het meest essentiële deel uitmaakt van het nationaal produkt en die aan de oorsprong ligt van de meeste inkomensstromen. Deze toegevoegde waarde is het vertrekpunt voor het tweede deel van deze analyse.

Tableau 128.—Les entreprises et les revenus (milliards de francs à prix courants).

	1959	1965
<i>Crédit</i>		
Valeur ajoutée	455,0	610,9
Subsides	14,1	13,8
Revenus de l'étranger	4,4	4,0
Intérêts sur la dette publique	5,4	9,0
Total	478,9	637,7
<i>Débit :</i>	1959	1965
Salaires et traitements	207,3	285,8
Revenus des indépendants	120,6	144,7
Revenus de propriété et entreprise	64,6	82,0
payés à l'Etat	3,9	6,0
payés à l'étranger	4,2	6,0
aux particuliers	56,5	71,7
Consommation de capital	66,9	98,5
Impôts directs des sociétés	7,5	10,8
Epargne et transferts à l'étranger	12,0	15,9
Total	478,9	637,7

Comme le montre le tableau 128, différents postes doivent être encore inclus pour obtenir le total des revenus bruts. Ce sont d'abord les subsides reçus de l'Etat, ensuite les dividendes et intérêts perçus de l'étranger et finalement, les intérêts touchés par les entreprises (surtout financières) sur la dette publique qu'elles détiennent. Comme il a déjà été expliqué, ceux-ci ne sont pas inclus dans la valeur ajoutée, étant considérés comme des transferts.

Au débit du compte s'inscrivent d'abord les revenus professionnels payés aux salariés ou touchés par les indépendants. Les revenus de propriété et d'entreprise comprennent les loyers, les intérêts, les dividendes et tantièmes et les bénéfices des sociétés de personnes versés aux propriétaires. La consommation de capital, correspondant aux amortissements effectués ou imputés, ne fait pas partie du revenu national net. La part des entreprises dans celui-ci est constituée par les deux derniers postes, l'épargne et les impôts directs. Tous les autres flux de revenus issus de l'activité des entreprises sont en effet comptabilisés dans le chef de l'Etat ou des particuliers qui les reçoivent.

Tous les flux qui apparaissent dans le tableau 128 ont déjà été discutés dans les chapitres précédents : les revenus venant de, ou payés à l'étranger dans la balance des paiements; les subsides, intérêts de la dette publique, impôts directs et revenus de l'Etat dans le compte des pouvoirs publics; les revenus alloués aux particuliers dans les comptes de ces derniers; et, finalement, la consommation de capital et l'épargne nette dans le compte des opérations en capital.

Tabel 128. — De bedrijven en de inkomens (in miljard frank tegen courante prijzen).

	1959	1965
<i>Krediet</i>		
Toegevoegde waarde	455,0	610,9
Subsidies	14,1	13,8
Inkomens uit het buitenland	4,4	4,0
Interest op de openbare schuld	5,4	9,0
Totaal	478,9	637,7
<i>Debet</i>	1959	1965
Lonen en wedden	207,3	285,8
Inkomens van de zelfstandigen	120,6	144,7
Inkomens uit eigendom en bedrijf	64,6	82,0
Betaald aan de Staat	3,9	4,3
aan het buitenland	4,2	6,0
aan particulieren	56,5	71,7
Kapitaalverbruik	66,9	98,5
Directe belastingen der vennootschappen	7,5	10,8
Sparen en overdrachten naar het buitenland	12,0	15,9
Totaal	478,9	637,7

Zoals tabel 128 aantoonst zijn er nog verschillende posten op te nemen om het totaal van de bruto inkomens te bekomen. Vooreerst zijn er de van de overheid ontvangen subsidies, vervolgens de in het buitenland geïnde dividend en renten en ten slotte de interest welke door de vennootschappen (vooral financiële) worden geïnd op de in hun bezit zijnde openbare schuld. Zoals reeds vroeger werd gezegd, zijn deze niet in de toegevoegde waarde begrepen, vermits ze als overdrachten worden beschouwd.

Op het debet van de rekening worden vooreerst de beroepsinkomens geschreven welke aan loontrekken zijn uitbetaald of door zelfstandigen worden ontvangen. In de inkomens uit eigendom en bedrijf zijn begrepen de huurgelden, de dividend, de tantièmes en de winsten van de personenvennootschappen, welke aan de eigenaars worden uitbetaald. Het met de werkelijke of fictieve afschrijvingen overeenstemmend kapitaalverbruik maakt geen deel uit van het netto nationaal inkomen. Het aandeel van de bedrijven hierin wordt gevormd door de laatste twee posten, het sparen en de directe belastingen. Alle andere inkomensstromen, welke uit de activiteit van de bedrijven voortkomen, worden inderdaad geboekt bij de Overheid of bij de particulieren die ze ontvangen.

Alle stromen die in tabel 128 worden gegeven, werden reeds in de vorige hoofdstukken besproken : de inkomens herkomstig van of uitbetaald in het buitenland in de betalingsbalans, de toelagen, intresten op de openbare schuld, directe belastingen en inkomens van de overheid in de rekening van de overheid, de inkomens welke aan particulieren worden toegekend in de rekeningen van deze laatste, en het kapitaalverbruik en het netto-sparen in de rekening van de kapitaalverrichtingen.

Il paraît par conséquent inutile de décrire à nouveau l'évolution des différents postes. Le tableau 128 comme les deux précédents est moins destiné à apporter des éléments nouveaux qu'à compléter la vue des différents flux qui constituent la vie économique de la Nation.

Conclusions.

Les chapitres précédents ont détaillé pour 1959 et pour 1965 les comptes des différents agents économiques. Ils ont souligné les éléments de politique économique liés aux flux des revenus et les efforts qui devraient être faits pour permettre la réalisation du programme. Plutôt que d'y revenir, il paraît intéressant de présenter en guise de conclusion, la synthèse de ces différents équilibres sous une forme qui souligne l'interdépendance des flux analysés.

C'est ce que montrent, sous la forme d'une comptabilité à double entrée, les tableaux 129 et 130, pour 1959 et 1965 respectivement.

Les diverses sources de recettes se lisent horizontalement. Ainsi, pour les entreprises, il s'agit d'abord de ventes de biens et services courants à d'autres entreprises; ensuite de ventes aux ménages, aux administrations, à l'exportation. Les ventes pour la formation de capital désignent les biens d'équipement de la construction.

A ces recettes, s'ajoutent des revenus de la propriété (participation des entreprises dans les intérêts de la dette publique, revenus provenant de l'étranger) et des transferts (subsides).

Pour les ménages ou particuliers, les recettes consistent en salaires et traitements, revenus d'indépendants, revenus de la propriété et transferts; pour les pouvoirs publics en ventes de biens et services, revenus de la propriété, impôts directs et indirects.

Le compte des opérations en capital est crédité de l'épargne et des amortissements des différents agents. Finalement, les recettes du « reste du monde » consistent d'abord dans les importations de biens et services, pour les entreprises, la consommation privée et publique, les investissements et la réexportation.

Les différents motifs de dépenses se lisent verticalement : pour des entreprises il s'agit d'achats de production courante aux autres entreprises; de distribution de salaires, loyers, intérêts, dividendes, etc., aux ménages; de paiements aux administrations (impôts, achats de biens et services, paiements de revenus); de financement de la formation de capital (amortissements et épargne nette), enfin les dépenses à l'extérieur (importations de biens et services, comme matières premières ou autres dépenses nécessaires à la production).

Het blijkt derhalve van geen nut te zijn de ontwikkeling van de diverse posten opnieuw te beschrijven. Zoals de vorige twee, is tabel 128 minder bedoeld om nieuwe elementen te brengen, maar meer als overzicht van de diverse stromen die het economisch leven van de Natie uitmaken.

Conclusies.

In de vorige hoofdstukken werden de rekening „ van de diverse groepen economische subjecten over 1959 en 1965 diepgaand geanalyseerd. De nadruk werd gelegd op de elementen van de economische politiek, die gebonden zijn aan de inkomens en aan de inspanningen, die zullen moeten worden geleverd om de verwezenlijking van het programma mogelijk te maken. Eerder dan er op terug te komen, lijkt het interessanter als besluit een synthese te maken van de verschillende vooropgestelde evenwichten, op zo'n wijze dat de onderlinge onafhankelijkheid van de geanalyseerde stromen nog duidelijker naar voren komt.

Hiervoor werden voor de jaren 1959 en 1965 respectievelijk de tabellen 129 en 130 opgesteld onder vorm van een tabel met rijen en kolommen.

De horizontale lijnen geven de diverse inkomstenbronnen weer. Voor de ondernemingen gaat het om de verkopen van courante goederen en diensten aan andere ondernemingen, vervolgens de verkopen aan de gezinnen, aan de openbare besturen en voor de export. De verkopen voor de kapitaalvorming slaan op de uitrustingsgoederen, gebouwen en voertuigen.

Bij deze ontvangsten worden de inkomens gevoegd van het eigendom (deelname van de ondernemingen in de intresten van de openbare schuld, inkomens uit het buitenland) evenals de overdrachten (subventies).

Voor de gezinnen en particulieren bestaan de ontvangsten uit lonen en wedden, inkomens van zelfstandigen, inkomens van het eigendom of overdrachten; voor de overheden zijn ze gevormd door de verkoop van goederen en diensten, inkomens van het eigendom, directe en indirecte belastingen.

De rekening van de kapitaalverrichtingen wordt door het sparen en de afschrijvingen van de verschillende agenten gecrediteerd. Tenslotte komen de ontvangsten van « de overige wereld », welke vooreerst bestaan uit de import van goederen en diensten, ten voordele van de ondernemingen, van het particulier en openbaar verbruik, ten bate ook van de investeringen en van de heruitvoer.

De verticale kolommen geven de verschillende soorten bestedingen weer : voor de ondernemingen betreft het de aankoop van de lopende produktie bij andere ondernemingen, de uitbetaling van lonen, huren, intresten, dividend, enz., aan de gezinnen, de betalingen aan openbare besturen (belastingen, aankoop van goederen en diensten, betaling van inkomens), de financiering van de kapitaalvorming (afschrijvingen en netto sparen) en tenslotte de uitgaven in het buitenland (invoer van goederen en diensten, zoals grondstoffen of andere noodzakelijke uitgaven voor de produktie).

Tableau 129. — *L'équilibre des flux monétaires en 1959* (prix de 1959, en milliards de francs).

Recettes Dépenses	Entre- prises	Ména- ges	Admi- nistra- tions	Forma- tion de capital	Reste du monde	Total
<i>Entreprises</i>						
a. Bien et services	227,3	361,6	16,4	76,9	178,0	
b. Revenus proprié- tés + entreprises	—	—	5,4	—	4,4	
c. Transferts	—	—	14,1	—	—	
d. Total	227,8	361,6	35,9	76,9	182,4	884,6
<i>Ménages</i>						
a. Salariés	207,3		44,4		3,3	
b. Indépendants	120,6		—		—	
b. Revenus proprié- tés + entreprises	—	—	7,4		3,1	
d. Transferts	—		31,0		4,1	
e. Total	384,4		82,8		10,5	477,7
<i>Administrations</i>						
a. Biens et services	1,5	0,3	—	—	—	
b. Revenus proprié- tés + entreprises	3,9	—	2,2	—	—	
c. Impôts indirects	42,1	10,5	—	5,2	0,1	
d. Impôts directs	7,5	38,8	—	—	—	
e. Total	55,0	49,6	2,2	5,2	0,1	112,1
<i>Formation de capital</i>						
a. Consom. de capital	66,9	—	1,2			
b. Epargne nette	11,9	37,7—15,2				
c. Total	78,8	37,7—14,0				102,5
<i>Reste du monde</i>						
a. Biens et services	134,3	26,1	1,8	16,5	21,2	
b. Revenus proprié- tés + entreprises						
c. Transferts	0,1	2,7	2,4	3,9	—	
d. Total	138,6	28,8	5,2	20,4	21,2	214,2
Total	884,6	477,7	112,1	102,5	214,2	

Tabel 129. — *Evenwicht van de geldstromen in 1959* (prijzen van 1959, in miljard frank).

Ontvangsten Uitgaven	Onder- nemin- gen	Gezin- nen	Open- bare bestu- ren	Kapi- taal- vor- ming	Ove- rige wereld	Totaal
<i>Ondernemingen</i>						
a. Goederen en dien- sten	227,8	361,6	16,4	76,9	178,0	
b. Inkomen uit eigendom en ondernemingen	—	—	5,4	—	4,4	
c. Overdrachten	—	—	14,1	—	—	
d. Totaal	227,8	361,6	35,9	76,9	182,4	884,6
<i>Gezinnen</i>						
a. Loontrekkenden	207,3		44,4		3,3	
b. Zelfstandigen	120,6		—		—	
c. Inkomen uit ei- gendom en onder- nemingen	56,5		7,4		3,1	
d. Overdrachten	—		31,0		4,1	
e. Totaal	384,4		82,8		10,5	477,7
<i>Openbare besturen</i>						
a. Goederen en dien- sten	1,5	0,3	—	—	—	
b. Inkomen uit eigen- dom en onderne- mingen	3,9	—	2,2	—	—	
c. Indirecte belastin- gen	42,1	10,5	—	5,2	0,1	
d. Directe belastingen	7,5	38,8	—	—	—	
e. Totaal	55,0	49,6	2,2	5,2	0,1	112,1
<i>Kapitaalvorming</i>						
a. Kapitaalverbruik	66,9	—	1,2			
b. Netto-sparen	11,9	37,7—15,2				
c. Totaal	78,8	37,7—14,0				102,5
<i>Overige wereld</i>						
a. Goederen en dien- sten	134,3	26,1	1,8	16,5	21,2	
b. Inkomen uit eigen- dom en onderne- mingen	4,2	—	1,0	—	—	
c. Overdrachten	0,1	2,7	2,4	3,9	—	
d. Totaal	138,6	28,8	5,2	20,4	21,2	214,2
Totaal	884,6	477,7	112,1	102,5	214,2	

Tableau 130. — L'équilibre des flux monétaires en 1965 (prix de 1965, en milliards de francs).

Recettes Dépenses	Entre- prises	Ména- ges	Admi- nistra- tions	Forma- tion de capital	Reste du monde	Total
<i>Entreprises</i>						
a. Biens et services	297,3	451,5	22,5	118,0	277,9	
b. Revenus proprié- tés + entreprises	—	—	9,0	—	4,0	
c. Transferts	—	—	13,8	—	—	
d. Total	297,3	451,5	45,3	118,0	281,9	1194,0
<i>Ménages</i>						
a. Salariés	285,8		64,8		4,8	
b. Indépendants	144,7		—		—	
b. Revenus proprié- tés + entreprises	71,7		11,0		4,1	
d. Transferts	—		35,2		3,2	
e. Total	502,2		111,0		12,1	625,3
<i>Administrations</i>						
a. Biens et services	2,0	0,3	—	0,1	—	
b. Rev. propr. + entr.	4,3	—	2,7	—	—	
c. Impôts indirects	63,3	14,0	—	11,9	0,2	
d. Impôts directs	10,8	57,6	—	—	—	
e. Total	80,4	71,9	2,7	12,0	0,2	167,2
<i>Formation de capital</i>						
a. Consom. de capital	98,5	—	1,5			
b. Epargne nette	15,8	50,5	0,0			
c. Total	114,3	50,5	1,5			166,3
<i>Reste du monde</i>						
a. Biens et services	193,7	46,8	2,3	33,9	32,1	
b. Rev. prop. + entr.	6,0	—	1,2	—	—	
c. Transferts	0,1	4,6	3,2	2,4	—	
d. Total	199,8	51,4	6,7	36,3	32,1	326,3
Total	1194,0	625,3	167,2	166,3	326,3	

Les ménages achètent des biens et services aux entreprises et à l'importation, paient des impôts, constituent une épargne nette et effectuent des transferts à l'étranger; les pouvoirs publics achètent des biens et services aux entreprises et à l'importation, paient des intérêts sur la dette publique aux entreprises, aux ménages et à l'étranger; ils versent des traitements aux particuliers et effectuent des transferts en faveur des entreprises (subsidés), aux ménages (en particulier pour la sécurité sociale) et à l'étranger; finalement,

Tabel 130. — Evenwicht van de geldstromen in 1965 (prijzen van 1965, in miljard frank).

Ontvangsten Uitgaven	Onder- nemin- gen	Gezin- nen	Open- bare bestu- ren	Kapi- taal- vor- ming	Ove- rige wereld	Totaal
<i>Ondernemingen</i>						
a. Goederen en dien- sten	297,3	451,5	22,5	118,0	277,9	
b. Inkomsten uit eigen- dom en onderne- mingen	—	—	9,0	—	4,0	
c. Overdrachten	—	—	13,8	—	—	
d. Totaal	297,3	451,5	45,3	118,0	281,9	1194,0
<i>Gezinnen</i>						
a. Loontrekkenden	285,8		64,8		4,8	
b. Zelfstandigen	144,7		—		—	
c. Inkomen uit eigen- dom en onderne- mingen	71,7		11,0		4,1	
d. Overdrachten	—		35,2		3,2	
e. Totaal	502,2		111,0		12,1	625,3
<i>Openbare besturen</i>						
a. Goederen en dien- sten	2,0	0,3	—	0,1	—	
b. Inkomen uit eigen- dom en onderne- mingen	4,3	—	2,7	—	—	
c. Indirecte belastingen	63,3	14,0	—	11,9	0,2	
d. Directe belastingen	10,8	57,6	—	—	—	
e. Totaal	80,4	71,9	2,7	12,0	0,2	167,2
<i>Kapitaalvorming</i>						
a. Kapitaalver- bruik	98,5	—	1,5			
b. Netto-sparen	15,8	50,5	0,0			
c. Totaal	114,3	50,5	1,5			166,3
<i>Overige wereld</i>						
a. Goederen en dien- sten	193,7	46,8	2,3	33,9	32,1	
b. Inkomsten uit eigen- dom en onderne- mingen	6,0	—	1,2	—	—	
c. Overdrachten	0,1	4,6	3,2	2,4	—	
d. Totaal	199,8	51,4	6,7	36,3	32,1	326,3
Totaal	1194,0	625,3	167,2	166,3	326,3	

De gezinnen kopen goederen en diensten aan de binnenlandse en buitenlandse ondernemingen, betalen belastingen, vormen een netto spaarvolume en doen overdrachten naar het buitenland; de overheden nemen goederen en diensten af van de binnenlandse en buitenlandse ondernemingen, betalen renten op de openbare schuld aan de ondernemingen, de gezinnen en aan het buitenland: zij betalen wedden uit aan particulieren en verrichten overdrachten ten gunste van de ondernemingen (toelagen), aan gezinnen (in

en compte capital, ils ont un déficit en 1959, mais un équilibre en 1965.

Les activités d'investissement achètent aux entreprises et à l'étranger des biens d'équipement et aux entreprises des services de construction; elles paient des impôts indirects. Le poste qui apparaît au titre de transfert vers l'étranger correspond au « prêt net au reste du monde » de la balance des paiements et du compte des opérations en capital, il finance soit des exportations de capitaux, soit une augmentation des réserves de change.

L'étranger nous achète des biens et services, soit en provenance des entreprises, soit en transit; il verse des salaires et des revenus. Les impôts indirects qu'il paie sont levés sur les biens et services achetés par les touristes étrangers en Belgique.

Reposant sur l'équilibre comptable des flux monétaires, les totaux des lignes et des colonnes d'un agent doivent nécessairement être égaux.

Ces tableaux peuvent être comparés aux formes habituelles des tableaux de relations interindustrielles dont ils constituent à la fois une consolidation et une généralisation.

Une consolidation dans le sens que les différents secteurs d'activité — vingt dans la classification du Bureau de Programmation Economique, en ce non compris l'Etat — ont été agrégés en un seul poste, le secteur des « entreprises ». Les opérations de fournitures et d'achats des secteurs les uns aux autres n'ont été repris que pour leur montant total.

Les tableaux expriment aussi une généralisation, en ce sens que l'équilibre comptable des flux de biens et de services a été étendu aux autres flux monétaires qui entrent dans le système des revenus. Ainsi pour les entreprises, le système des relations interindustrielles s'arrête à la valeur ajoutée, mais ne décrit pas son affectation entre les différents agents de la production. Il ne s'agit toutefois pas d'un système complet de flux monétaires, car toutes les mutations de propriété en sont exclues. Les classifications sont aussi trop sommaires pour que ces tableaux puissent servir à une analyse détaillée des besoins de financement, par exemple: c'est ainsi que la construction résidentielle est classée comme investissement des entreprises et l'amortissement sur le parc immobilier comme un amortissement pour elles.

On a signalé à diverses reprises les incertitudes qui s'attachent à certaines estimations pour 1959 et à la plupart des projections pour 1965. Le cadre comptable qui a été utilisé ne permet pas de suppléer aux déficiences de l'information statistique, ni de réduire l'incertitude qui affecte les hypothèses économiques. Son intérêt est plutôt qu'il garantisse la cohérence des diverses optiques de la vie économique: production, dépenses, revenus. Il permet aussi d'étudier les répercussions de diverses hypothèses de croissance et ne

het bijzonder de sociale zekerheid) en aan het buitenland; hun rekening kapitaal toont een tekort aan voor 1959, doch een evenwicht tegen 1965.

De investeringsactiviteiten betrekken van de ondernemingen en van het buitenland enkel kapitaalgoederen, uitrustingsgoederen en bouwprestaties. Deze activiteiten betalen indirecte belastingen. De post die als overdracht naar het buitenland voorkomt, stemt overeen met « netto-lening aan de overige wereld », die figureert in de betalingsbalans en in de rekening van de kapitaalbewerkingen. Hij financiert ofwel de kapitaaluitvoer, of een verhoging van de wisselreserves.

Het buitenland neemt bij ons goederen en diensten af, die hetzij afkomstig zijn van de ondernemingen, hetzij van de doorvoer; het betaalt lonen en inkomens uit. De door het buitenland betaalde indirecte belastingen worden op goederen en diensten geheven, die door buitenlandse toeristen in België worden aangekocht.

Steunend op het boekhoudkundig evenwicht van de geldstromen, moeten de totalen van de rijen en de kolommen noodzakelijkerwijze gelijk zijn.

Deze tabellen kunnen worden vergeleken met de gewone voorstellingswijzen van de interindustriële relatietabellen, waarvan ze een hergroepering en een veralgemening uitmaken.

Een hergroepering werd hier doorgevoerd in de zin dat de diverse activiteitssectoren in de classificatie van het Bureau voor Economische Programmatie in totaal twintig zonder de Staat — in één enkele post werden samengevat, de sector van de « ondernemingen ». De verrichtingen van leveringen en aankopen van de ene sector aan de andere, werden slechts voor hun globaal bedrag hernomen.

De tabellen betekenen ook een veralgemening in die zin dat het boekhoudkundig evenwicht van de goederen- en dienstenstromen werd uitgebreid tot andere geldstromen, die deel uitmaken van het inkomenssysteem. Alzo beperkt het systeem van de interindustriële relaties zich voor de ondernemingen tot de toegevoegde waarde, doch beschrijft de toekenning niet tussen de verschillende produktie-agenten.

Het betreft in voornoemde tabellen echter geen volledig systeem van geldstromen, daar alle eigendomsmutaties uitgesloten zijn. De classificaties zijn ook te bondig opdat deze tabellen zouden kunnen dienen voor een gedetailleerde analyse van de financieringsbehoeften, bv. wordt het residentieel bouwen onder de investering der ondernemingen gerangschikt, en de afschrijving op het onroerend park als een delging voor de ondernemingen aangenomen.

Herhaalde malen heeft men de aandacht gevestigd op de onzekerheid voor sommige ramingen voor 1959, die tevens geldt voor het grootste deel van de projecties voor 1965. De hier gebruikte boekhoudkundige samenhang laat niet toe de tekorten van de statistische inlichtingen aan te vullen, noch de onzekerheid te verminderen, die op de economische hypothesen weegt. Het belang hiervan ligt veeleer in het feit dat de coherentie gewaarborgd wordt tussen de verschillende gezichtshoeken van het economisch leven; produktie,

permet de négliger aucune de leurs conséquences sur les principaux flux économiques.

Conclusions générales.

Le programme présenté ici est tout entier tourné vers la préparation d'un avenir qui se situe dans un cadre européen. Il vise à promouvoir les adaptations nécessaires de l'économie belge à un monde en voie de transformation rapide. Le rythme même des changements qu'il faut prévoir entraîne de graves incertitudes.

La recherche d'une information aussi complète que possible et l'analyse des tendances peuvent bien les réduire dans une certaine mesure, mais non les éliminer.

Si le programme présente une vue cohérente des implications du rythme de croissance qu'il propose, il est forcément basé sur des hypothèses sur les évolutions futures qui paraissent probables aujourd'hui, mais qu'il reste impossible de vérifier.

Le programme propose une accélération du taux de croissance structurel de l'économie. Ses objectifs restent néanmoins modestes : basés sur l'utilisation complète des ressources du pays, ils visent à leur développement, mais sans attendre de transformation profonde d'ici 1965. Les limites du possible sont étroites dans une période aussi courte et beaucoup des efforts faits aujourd'hui ne porteront leurs fruits que dans un avenir plus lointain.

Le programme reste cependant ambitieux en ce sens, que les résultats qu'il propose, ne seront pas atteints spontanément mais demanderont des efforts concertés de tous les agents de décision de la vie économique du pays. Quatre conditions de base de sa réalisation peuvent être soulignées.

1. On attend un effort important des entreprises, pour développer les exportations, pour accroître les investissements et les capacités de production, pour suivre le progrès technique à une cadence accélérée. Il faudra aussi pousser la rationalisation et augmenter la productivité, ce qui demandera une collaboration active du monde ouvrier.

Le Gouvernement peut et doit créer à cette activité un cadre favorable : appuyer, coordonner et éventuellement susciter les initiatives, maintenir la stabilité des prix et des conditions financières favorables. Il ne peut toutefois se substituer à l'effort collectif de progrès et d'innovation qui est demandé à l'industrie.

uitgaven, inkomens. Deze samenhang, laat ook toe de weerslag van de diverse groeihypotheses te bestuderen, zonder dat het mogelijk wordt één van hun gevolgen op de voornaamste economische stromen te verwaarlozen.

Algemene besluiten.

Het hoger uiteengezette programma is volledig gericht op de voorbereiding van een toekomst, die in een Europees kader gezien wordt. Het programma streeft er naar de aanpassingen te bevorderen, die noodzakelijk zijn voor de Belgische economie te midden van een wereld, die in snelle omvorming is. Het tempo zelf van de wijzigingen die men dient vooruit te zien, heeft reeds een stevige dosis van onzekerheid tot gevolg.

Deze onzekerheid kan wel verminderd worden, in zekere mate, door het opsporen van een zo volledig mogelijke informatie en een zo nauwkeurig mogelijk ontleiden van de tendenties; ze kan echter niet volledig uitgeschakeld worden.

Alhoewel het programma een samenhangend beeld geeft van de implicaties van het voorgestelde groeiritme, blijft het toch uiteraard gebaseerd op veronderstellingen omtrent toekomstige evoluties. Die evoluties lijken ons op dit ogenblik waarschijnlijk, maar het is onmogelijk ze te verifiëren.

Dit programma stelt dus een versnelling voor van het structureel groeiritme van onze volkshuishouding. De objectieven ervan blijven nochtans voldoende bescheiden : gebaseerd op de veronderstelling van een volledige aanwending van de middelen, waarover het land beschikt, streeft het programma er de ontwikkeling van na, zonder diepgaande transformaties te verwachten van nu tot 1965. De grenzen van het mogelijke zijn inderdaad eng in een zo korte periode, en vele van de inspanningen die vandaag ondernomen worden zullen slechts vruchten afwerpen in een verdere toekomst.

Het programma blijft nochtans ambitieus, in die zin dat de resultaten die het beoogt niet spontaan zullen bereikt worden, maar samenhangende inspanningen zullen vragen van allen die beslissingen te nemen hebben in het economisch leven van het land. Vier fundamentele voorwaarden tot het verwezenlijken ervan kunnen onderlijnd worden.

1. Vanwege de ondernemingen wordt een belangrijke inspanning verwacht om de export op te drijven, om de investeringen en de productiecapaciteiten te verhogen, om de technische vooruitgang in een versneld tempo bij te houden. Ook dient naar verdere rationalisatie en verhoging van de produktiviteit te worden gestuwd, hetgeen een actieve medewerking veronderstelt van de werknemers.

De Regering kan en moet een gunstig kader scheppen voor deze inspanningen, door te steunen, te coördineren en eventueel initiatieven uit te lokken, tevens door de stabiliteit van de prijzen en gunstige financiële voorwaarden te handhaven. Het is echter niet haar taak zich in de plaats te stellen van het bedrijfsleven voor wat de collectieve inspanning tot vooruitgang en innovatie betreft, die geleverd wordt.

2. Dans le domaine des revenus et de la consommation, le programme demande aussi l'acceptation d'une discipline librement consentie, qui répartisse de façon équitable les fruits de l'expansion, sans mettre en danger sa poursuite.

Le plein emploi résultant d'une croissance accélérée risquerait autrement de provoquer des accroissements injustifiés dans les prix et les rémunérations.

Pour les éviter, il faudra négocier des accords sur l'évolution des revenus des différents groupes sociaux.

3. L'Etat devra aussi s'imposer la discipline nécessaire pour contribuer à la formation d'une épargne suffisante pour financer l'expansion.

Tout comme l'économie privée, il devra développer ses investissements plus vite que sa consommation et pour ce faire, résoudre le problème quasi structurel de son déficit.

Son action devra appuyer dans tous les domaines, l'effort productif : dans sa politique fiscale ou industrielle, dans ses travaux d'infrastructure, il devra donner priorité aux objectifs de développement économique. Il devra maintenir, à la fois sur le plan conjonctuel et dans une perspective à plus long terme, les équilibres nécessaires des ressources et des emplois.

4. Finalement, la réalisation du programme demande que le facteur le plus rare de notre économie, la force de travail du pays, soit utilisée de la façon la plus efficace. Ceci suppose non seulement un relèvement des qualifications professionnelles, mais aussi un effort d'adaptation aux conditions sans cesse changeantes de la vie industrielle.

Cette énumération montre assez que les difficultés seront nombreuses pour atteindre les objectifs. Elles ne pourront être surmontées, dans une société démocratique, que moyennant un très large appui de l'opinion publique.

*
**

Si le programme dans sa forme actuelle indique les grandes orientations de l'économie d'ici 1965, le travail est toutefois loin d'être terminé :

1. Il faudra tout d'abord élaborer la traduction sur le plan régional des objectifs proposés à l'échelle nationale. Un modeste début a déjà été pris dans cette direction et certaines allusions s'y retrouvent dans la partie du rapport consacrée aux problèmes de l'emploi. Toutefois, l'étude des ressources, des possibilités et des besoins des différentes régions est loin d'être terminée et il faudra organiser une étroite coopération entre la programmation nationale et les autorités qui seront chargées de lui donner vie sur le terrain. Le

2. Inzake inkomens en verbruik vraagt het programma een vrij aanvaarde discipline, die de resultaten van de expansie op een rechtvaardige wijze verdeelt, zonder de verdere groei in gevaar te brengen.

De volledige werkgelegenheid, die voortvloeit uit een versnelde expansie, zou anders het risico insluiten onverantwoorde stijgingen van de prijzen en de vergoedingen te verwekken.

Om dit te vermijden zal tussen de onderscheiden sociale groepen dienen te worden onderhandeld, om akkoorden tot stand te brengen over de evolutie van de inkomens.

3. De Staat zal zich eveneens een noodzakelijke discipline dienen op te leggen, om bij te dragen tot de vorming van een voldoende spaarvolume tot het financieren van de expansie.

Evenals het particulier bedrijfsleven, zal de overheid haar investeringen sneller dienen te ontwikkelen dan haar consumptie, waartoe ze het bijna structureel probleem van het begrotingstekort zal dienen op te lossen.

De overheidsmaatregelen zullen in de meest verscheiden gebieden de produktieve inspanningen dienen aan te wakkeren; zowel in de fiscale en industriële politiek, als in de werken van infrastructuur zal een prioriteit dienen te worden gegeven aan de objectieven van de economische ontwikkeling. De Staat zal, zowel op een conjunctureel vlak als in een perspectief op langere termijn, het noodzakelijk evenwicht dienen te verzekeren tussen de beschikbare middelen en hun aanwending.

4. Uiteindelijk vraagt de realisatie van dit programma dat de meest schaarse factor van onze economie, nl. de arbeidskracht, op de meest doeltreffende wijze zou aangewend worden. Dit veronderstelt niet enkel een verhoging van de beroepskwalificatie, maar ook een aanpassing aan de bestendig veranderende omstandigheden van het industrieel leven.

Deze opsomming illustreert voldoende het groot aantal moeilijkheden dat dient uitgeschakeld te worden om de gestelde doeleinden te bereiken. In een democratische maatschappij als de onze kunnen zij slechts overwonnen worden mits de brede steun van de publieke opinie.

*
**

Indien het programma in zijn huidige vorm van de grote oriëntaties aanduidt voor onze volkshuishouding tot 1965, dan is het duidelijk dat het aangevatte werk verre van beëindigd is.

1. Vooreerst dienen de objectieven, voorgesteld op het nationaal vlak, een regionale uitdrukking te krijgen. Een bescheiden aanloop werd daartoe reeds genomen, wantrent men zekere gegevens zal terugvinden in het gedeelte van dit verslag dat gewijd is aan het probleem van de tewerkstelling. Nochtans is de studie van de hulpmiddelen, van de mogelijkheden en van de behoeften der onderscheidene gewesten ver van beëindigd; ook dient een nauwe samenwerking tot stand te worden gebracht tussen de nationale program-

programme devra pouvoir profiter des initiatives locales et les intégrer à sa perspective d'ensemble.

2. L'appareil statistique devra aussi être développé, complété et adapté aux besoins d'un travail prévisionnel. Trop de données de la comptabilité nationale reposent encore sur des estimations incertaines. Il faudra, en particulier, préciser l'étude des flux de revenus et des circuits financiers de façon à mieux saisir les interrelations dynamiques de l'économie et à pouvoir aller au-delà de l'équilibre comptable des flux.

3. Le problème essentiel se posera toutefois au niveau de l'action. C'est dans la réalisation du programme que se présenteront les décisions déterminantes, souvent à l'intérieur même des grandes orientations sectorielles qui ont été définies. Ces choix ne pourront être faits valablement que dans la collaboration des pouvoirs publics et des différents agents de la vie économique.

La coopération très large qu'a rencontrée la préparation du programme auprès des milieux intéressés est un sûr garant que cet effort pourra être accompli. Plus encore que la formulation du programme, son exécution doit être une œuvre collective, à laquelle s'associent toutes les forces vives de la nation dans le secteur public comme dans le secteur privé.

1. Finalement, il faudra développer l'appareil de mesure et de contrôle de la réalisation des objectifs.

Le programme est formulé en termes de tendance qui font abstraction des fluctuations inhérentes à la vie économique. Pour mordre efficacement sur le réel, il faudra pouvoir en suivre les étapes dans les circonstances changeantes de la conjoncture, doser l'action des pouvoirs publics suivant les besoins du moment, corriger les erreurs qui auraient été faites et ajuster certaines politiques ou orientations à des circonstances nouvelles imprévisibles aujourd'hui.

Dans ce sens, la programmation représente un processus continu.

**

Le programme actuel limite son horizon à 1965, mais la vie économique ne s'arrête pas cette année-là. Déjà bien des décisions doivent être prises aujourd'hui en fonction de perspectives plus lointaines. Il faudra rapidement aborder l'étude des développements ultérieurs et commencer la préparation d'un nouveau programme pour 1970.

La zone des choix va toutefois s'élargir. Le programme pour 1965 accorde la première priorité à l'accélération de la croissance. Ceci paraît, en effet, répon-

matie et de overheden, die er mee zullen belast worden haar ruimtelijk een concrete uitdrukking te geven. Het programma zal daarbij profijt moeten weten te halen uit de plaatselijke initiatieven en ze in een algemeen perspectief weten te integreren.

2. Ook het statistisch apparaat zal dienen ontwikkeld te worden, vervolledigd en aangepast aan de behoeften van het previsioneel onderzoek. Al te veel gegevens van de nationale boekhouding berusten nog op weinig bevredigende ramingen. Meer bijzonder zal de studie van de inkomensstromen en van de financiële kringloop dienen gepreciseerd te worden, dit om een beter inzicht te bekomen in de dynamische interne relaties van de volkshuishouding, zodat men zich bij het onderzoek niet moet beperken tot een statisch evenwicht.

3. De essentiële vraagstukken stellen zich evenwel op het vlak van de actie. Het is bij de verwezenlijking van het programma dat beslissingen met belangrijke draagwijdte dienen genomen te worden, dikwijls binnen het raam van de grote sectoriële richtlijnen die vastgesteld werden. Deze opties kunnen slechts geldig genomen worden op basis van samenwerking tussen de overheid en de andere dragers van de economische beslissingen.

De brede medewerking, die tijdens de voorbereiding van dit programma verkregen werd vanwege de belanghebbende kringen, betekent een solide waarborg dat deze inspanning wel degelijk kan bekomen worden. Meer nog dan bij het formuleren van het programma dient de uitvoering ervan een collectief werk te zijn, waarbij alle vitale krachten van de natie dienen betrokken te worden, zowel uit de openbare als uit de particuliere sector.

4. Uiteindelijk dient het apparaat verder ontwikkeld te worden om de verwezenlijking van de objectieven te meten en te controleren.

Het programma is uitgedrukt in tendenties, die abstractie maken van de schommelingen die het economisch leven aankleven. Om werkelijk vat te hebben op de realiteit, dienen de etappes ervan gevolgd te worden in het licht van de wisselende conjuncturele omstandigheden, zodanig dat de maatregelen van de overheid aangepast kunnen worden aan de behoeften van het ogenblik, dat de vergissingen verbeterd worden die eventueel zouden begaan zijn, en dat specifieke oriëntaties en politieke maatregelen aan nieuwe en thans niet vooruit te ziene omstandigheden zouden aangepast worden.

In deze zin heeft de programmatie de betekenis van een bestendige processus.

**

Het huidige programma heeft 1965 als einddatum gekozen; het is duidelijk dat het economisch leven na bedoeld jaar niet stilvalt. Reeds moeten heel wat beslissingen thans genomen worden in functie van verdere perspectieven; de studie van de latere evoluties dient dan ook spoedig te worden aangevat, tot voorbereiding van een nieuw programma, gaande tot 1970.

De keuzeruimte zal evenwel breder worden. Het programma voor 1965 diende inderdaad voorrang te geven aan de versnelling van de groei. Dit blijkt te

dre aux besoins immédiats de l'économie et constitue la condition indispensable pour asseoir l'avenir sur des bases solides. La plupart des autres décisions découlent alors de ce choix fondamental, par la logique inéluctable de l'interdépendance des flux économiques.

Si ce programme se réalise avec l'expansion qu'il comporte, la période suivante permettra plus de liberté dans les orientations à prendre.

Les problèmes du bien-être se poseront dans un contexte nouveau qui dépendra des besoins et des aspirations de la population. En effet, la marge des ressources supplémentaires apportées par l'expansion pourra être affectée de différentes manières à l'amélioration des conditions de vie.

Les choix devront porter, par exemple, sur un développement plus rapide de la consommation individuelle, ou sur des tâches collectives, comme un effort d'urbanisme et de rénovation de l'habitat, une politique d'équipement collectif pour les loisirs, un effort particulier pour améliorer le niveau de santé et l'équipement médical.

Pareils choix sociaux dépassent la compétence des techniciens; tout au plus, peuvent-ils analyser les moyens liés à leur réalisation et vérifier la comptabilité des ressources et des emplois. C'est la communauté nationale toute entière qui devra décider des orientations à prendre, au terme d'une discussion qui impliquera une large consultation de tous les organes de la vie sociale.

Dans une optique plus large, le grand souci, d'ici 1965, sera de préparer l'intégration européenne; le problème de la période suivante sera de la réaliser.

Déjà aujourd'hui, le cadre national devient trop étroit pour formuler valablement certaines prévisions ou certaines orientations. Ceci sera plus vrai encore lorsque des marchés plus ouverts auront accru l'interdépendance des économies et que des politiques communes auront été élaborées dans un certain nombre de domaines essentiels. L'effort de prévision tout autant que le choix d'objectifs programmatiques devra alors se faire en fonction de la place que notre pays occupe et voudra occuper dans l'Europe de demain. Cette optique reflète d'ailleurs les aspirations nationales qui ne peuvent trouver leur pleine réalisation que dans une Communauté élargie.

*
**

beantwoorden aan de onmiddellijke behoeften van onze economie en betekent een noodzakelijke voorwaarde om de toekomst op een solide basis in te treden. Het merendeel van de andere beslissingen vloeit dan voort uit deze fundamentele keuze, door de onvermijdelijke logica van de onderlinge samenhang der economische grootheden.

Indien dit programma de expansie verwezenlijkt die het vooropstelt, zal de volgende periode meer bewegingsvrijheid laten bij de keuze der oriëntaties.

De problemen van de welvaart zullen gesteld worden in een nieuw kader, dat mede bepaald wordt door de behoeften en de verlangens van de bevolking. De supplementaire middelen door de expansie ter beschikking gesteld kunnen inderdaad op uiteenlopende wijze aangewend worden ter verbetering van de levensvoorwaarden.

Een keuze zal dienen gedaan te worden, bv. tussen meer aandacht voor de snellere ontwikkeling van het individueel verbruik, ofwel het accent meer te leggen op collectieve taken, zoals een inspanning tot stedsbouw en vernieuwing van de woongelegenheden. De belangstelling kan ook gaan in de richting van een politiek van collectieve investeringen ten gerieve van de vrijetijdsbesteding, of van een bijzondere inspanning om de volksgezondheid en de medische uitrusting te verbeteren.

Dergelijke sociale opties gaan de bevoegdheid van de technici te buiten; zij kunnen enkel de middelen onderzoeken die nodig zijn tot hun realisatie en het evenwicht nagaan tussen de beschikbare middelen en hun aanwending. Het is echter de nationale gemeenschap zelf en in haar geheel, die dient te beslissen omtrent de te kiezen oriëntaties, dit als resultante van een brede consultatie van al de organen van het sociaal leven.

In een bredere optiek schuilt de grote bekommernis van nu tot 1965 in de voorbereiding van de Europese integratie, terwijl het probleem van de realisatie op de voorgrond zal treden tijdens de daaropvolgende periode.

Reeds vandaag wordt de nationale gezichtshoek te beperkt om sommige vooruitzichten en oriëntaties op een betekenisvolle wijze te formuleren. Dit zal zich in hogere mate doen gevoelen, wanneer de verdere openstelling der markten de onderlinge samenhang van de volkshuishoudingen nog zal verstevigen en wanneer een gemeenschappelijke politiek in sommige essentiële gebieden zal vastgelegd zijn. De inspanning tot prognose, zowel als de keuze van de programmatische objectieven zal dan dienen te gebeuren in functie van de plaats, die ons land inneemt en wil innemen in het Europa van morgen. Deze gezichtshoek weerspiegelt trouwens onze nationale verzuchtingen, die hun volledige bevrediging slechts kunnen vinden in een ruimere gemeenschap.

*
**

REPertoire GENERAL DES TABLEAUX.

Introduction générale au programme d'expansion économique 1962-1965.

Tableau	1. — Indices de progrès économique en termes réels (1961/1957) pour les pays de la C.E.E. et le Royaume-Uni.
Tableau	2. — Evolution de la population active belge de 1957 à 1970.
Tableau	3. — Accroissement des revenus réels 1957 à 1961 et 1962 à 1965.
Tableau	4. — Dépenses nationales en 1957, 1961 et 1965.
Tableau	5. — Comptes de production 1957, 1961 et 1965.

TITRE I.

Les comptes de production.

Tableau	6. — Evolution des ventes des secteurs producteurs et des importations à la consommation privée (Indices 1965/1959 à prix constants).
Tableau	7. — Programmes sectoriels. — Indices 1965/1959 à prix constants.
Tableau	8. — Consommation totale d'énergie primaire.
Tableau	9. — Consommation d'énergie suivant les formes d'utilisations finales.
Tableau	10. — Evolution de la production des produits énergétiques.
Tableau	11. — Indices de production des produits énergétiques.
Tableau	12. — Bilan électrique.
Tableau	13. — Bilan pétrolier.
Tableau	14. — Evolution de la production et de la consommation des différents produits pétroliers (indices 1965/1959).
Tableau	15. — Bilan charbonnier.
Tableau	16. — Ecart entre les estimations de Fédéchar et du B.P.E.
Tableau	17. — Rendement fond, maîtrise et surveillance exclues dans la Communauté.
Tableau	18. — Evolution des rendements, fond et surface réunis, maîtrise et surveillance incluses en Belgique.
Tableau	19. — Evolution de la production d'acier-lingot de la C.E.C.A.
Tableau	20. — Programme de l'industrie sidérurgique. — Bilan en indices 1965/1959.
Tableau	21. — Indice de la production d'acier brut.
Tableau	22. — Expéditions totales de la sidérurgie belge par marché (producteurs + relamineurs, déduction faite des livraisons des premiers aux seconds).
Tableau	23. — Expéditions de la sidérurgie belge.
Tableau	24. — Exportations par type de produit et par marché.
Tableau	25. — Production de l'industrie des métaux non ferreux en 1961.
Tableau	26. — Programme de l'industrie des métaux non ferreux. — Bilan en indices 1965/1959.
Tableau	27. — Indices d'évolution dans l'industrie des métaux non ferreux (1959 = 100).
Tableau	28. — Consommation de produits d'aluminium par tête d'habitant en 1959.
Tableau	29. — Indices de la production des industries de transformation des métaux (1959 = 100).

ALGEMEEN REPERTORIUM DER TABELLEN.

Algemene inleiding tot het economische expansieprogramma voor de periode 1962-1965.

Tabel	1. — Indexcijfers van de economische groei in reële termen (1961-1957) voor de E.E.G.-landen en het Verenigd Koninkrijk.
Tabel	2. — Evolutie van de Belgische actieve bevolking van 1957 tot 1970.
Tabel	3. — Verhoging van de reële inkomens (in pct.) van 1957 tot 1961 en van 1961 tot 1965.
Tabel	4. — Nationale bestedingen in 1957, 1961 en 1965.
Tabel	5. — Produktierekeningen 1957, 1961 en 1965.

TITEL I.

De produktierekeningen.

Tabel	6. — Evolutie van de verkopen der producerende sectoren en van de invoer voor de privé consumptie (indexcijfers 1965/1959, tegen constante prijzen).
Tabel	7. — Sectoriële programma's. — Indexcijfers 1965/1959 tegen constante prijzen.
Tabel	8. — Totale consumptie van primaire energie.
Tabel	9. — Energieconsumptie naar de vormen van het eindgebruik.
Tabel	10. — Evolutie van de voortbrenging der energieprodukten.
Tabel	11. — Produktie-indexcijfers van de energieprodukten.
Tabel	12. — Elektriciteitsbalans.
Tabel	13. — Petroleumbalans.
Tabel	14. — Ontwikkeling van de produktie en de consumptie van diverse petroleumprodukten (Index 1965/1959).
Tabel	15. — Steenkoolbalans.
Tabel	16. — Verschillen tussen de ramingen van de Belgische Steenkoolfederatie en van het B.E.P.
Tabel	17. — Rendement in de mijn, kaders en toezicht niet inbegrepen, in de Euromarkt.
Tabel	18. — Evolutie van de rendementen in België voor de ondergrond en bovengrond samen, werkbazen en toezicht inclusief.
Tabel	19. — Ontwikkeling van de produktie van staalstaven in de E.G.K.S.
Tabel	20. — Programma van de staalnijverheid. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
Tabel	21. — Indexcijfers van de produktie van ruw staal.
Tabel	22. — Totale verzendingen volgens de markten van de Belgische staalnijverheid.
Tabel	23. — Leveringen van de Belgische staalnijverheid.
Tabel	24. — Uitvoer per produktietype en per markt.
Tabel	25. — Produktie van de industrie der non-ferro metalen in 1961.
Tabel	26. — Programma van de nijverheid der non-ferro metalen. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
Tabel	27. — Ontwikkeling in de nijverheid van de non-ferro metalen (1965 = 1959).
Tabel	28. — Verbruik van aluminiumprodukten per inwoner in 1959.
Tabel	29. — Produktieindexcijfers voor de metaalverwerkende nijverheid (1959 = 100).

Tableau 30. — Etablissement de l'industrie des fabrications métalliques par classe d'importance en 1959.	Tabel 30. — Bedrijven in de metaalverwerkende nijverheid naar hun belangrijkheid in personeel in 1959.
Tableau 31. — Livraisons de l'industrie des Fabrications métalliques et couvertures du marché intérieur en 1961.	Tabel 31. — Leveringen van de metaalverwerkende nijverheid en dekking der behoeften van de binnenlandse markt over het jaar 1961.
Tableau 32. — Part de l'industrie belge dans les importations de divers pays pour les produits de la construction mécanique et électrique.	Tabel 32. — Aandeel van de Belgische nijverheid in de import van diverse landen inzake produkten voor mechanische en elektrische constructies.
Tableau 33. — Programme de l'industrie des Fabrications métalliques. — Bilan en indices 1965/1959.	Tabel 33. — Programma voor de metaalverwerkende nijverheid. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
Tableau 34. — Prévisions de croissance de 1959 à 1965 pour les branches de l'industrie des fabrications métalliques.	Tabel 34. — Groeivoorzichten van 1959 tot 1965 voor de vier sectorgroepen van de metaalverwerkende nijverheid.
Tableau 35. — Indices d'évolution pour les produits inter-industriels. 1959 = 100.	Tabel 35. — Indexcijfers voor de interindustriële produkten. 1959 = 100.
Tableau 36. — Indices d'évolution pour les biens d'équipement. 1959 = 100.	Tabel 36. — Indexcijfers voor de uitrustingsgoederen. 1959 = 100.
Tableau 37. — Indices d'évolution des biens d'équipement par type de matériel. 1957 = 100.	Tabel 37. — Indexcijfers van de uitrustingsgoederen per type. 1957 = 100.
Tableau 38. — Indices d'évolution pour les biens de consommation. 1959 = 100.	Tabel 38. — Indexcijfers voor de verbruiksgoederen. 1959 = 100.
Tableau 39. — Indices d'évolution pour les véhicules automobiles. 1959 = 100.	Tabel 39. — Indexcijfers voor de autovoertuigen. 1959 = 100.
Tableau 40. — Part des importations de divers pays en provenance de l'U.E.B.L.	Tabel 40. — Aandeel van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie in de invoer van diverse landen.
Tableau 41. — Programme des industries chimiques. — Bilan en indices 1965/1959.	Tabel 41. — Programma van de scheikundige nijverheden. — Balans in indexcijfers over 1965/1959.
Tableau 42. — Indices des industries chimiques. 1959 = 100.	Tabel 42. — Indexcijfers van de scheikundige nijverheden. 1959 = 100.
Tableau 43. — Répartition des établissements par classe d'importance.	Tabel 43. — Indeling der inrichtingen naar hun belangrijkheid in personeel.
Tableau 44. — Indices d'évolution de l'industrie de la construction. 1959 = 100.	Tabel 44. — Indexcijfers van de bouwnijverheid. 1959 = 100.
Tableau 45. — Programme de l'industrie de la construction. — Bilan en indices 1965/1959.	Tabel 45. — Programma voor het bouwbedrijf. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
Tableau 46. — Répartition des activités de construction.	Tabel 46. — Indeling van de activiteiten van het bouwbedrijf.
Tableau 47. — Exportations de l'industrie des matériaux de construction.	Tabel 47. — Uitvoer van de industrie der bouwmaterialen.
Tableau 48. — Programme de l'industrie des matériaux de construction. — Bilan en indices 1959 = 100.	Tabel 48. — Programma van de industrie der bouwmaterialen. — Balans der indexcijfers 1959 = 100.
Tableau 49. — Indices d'évolution de l'industrie des matériaux de construction. 1959 = 100.	Tabel 49. — Indexcijfers van de evolutie van de industrie der bouwmaterialen. 1959 = 100.
Tableau 50. — Programme du secteur textile, vêtement et cuir. — Bilan en indices 1965/1959.	Tabel 50. — Programma voor de textiel-, kleding- en ledersector. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
Tableau 51. — Programme de l'industrie textile. — Bilan en indices 1965/1959.	Tabel 51. — Programma van de textielindustrie. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
Tableau 52. — Indices de production de l'industrie textile. 1959 = 100.	Tabel 52. — Produktie-indexcijfers van de textielindustrie. 1959 = 100.
Tableau 53. — Evolution de la production dans l'industrie du coton. 1959 = 100.	Tabel 53. — Ontwikkeling van de produktie der katoenindustrie. 1959 = 100.
Tableau 54. — Evolution de la production lainière. 1959 = 100.	Tabel 54. — Evolutie van de wolproduktie. 1959 = 100.
Tableau 55. — Evolution des livraisons intérieures de fils peignés. 1959 = 100.	Tabel 55. — Ontwikkeling van de binnenlandse leveringen voor kamgarens. 1959 = 100.
Tableau 56. — Evolution de la production de l'industrie linière. 1959 = 100.	Tabel 56. — Ontwikkeling van de produktie der vlasindustrie. 1959 = 100.
Tableau 57. — Evolution de la production jutière. 1959 = 100.	Tabel 57. — Ontwikkeling van de produktie der jute-industrie. 1959 = 100.
Tableau 58. — Evolution de la production des textiles artificiels et synthétiques. 1959 = 100.	Tabel 58. — Ontwikkeling van de rayonneproduktie. 1959 = 100.
Tableau 59. — Programme de la branche vêtement et confection. — Bilan en indices 1965/1959.	Tabel 59. — Programma van de kleding- en confectietak. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
Tableau 60. — Programme de l'industrie du cuir. — Bilan en indices 1965/1959.	Tabel 60. — Programma van de lederindustrie. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
Tableau 61. — Indices de production de l'industrie de la chaussure et de la pantoufle. 1959 = 100.	Tabel 61. — Produktie-index van de schoen- en pantoffelindustrie. 1959 = 100.
Tableau 62. — Programme des industries du bois et du papier. — Bilan en indices 1965/1959.	Tabel 62. — Programma van de hout- en papiernijverheden. Balans in indexcijfers 1965/1959.
Tableau 63. — Indices d'évolution de l'industrie du bois. 1959 = 100.	Tabel 63. — Indexcijfers van de houtnijverheid. 1959 = 100.
Tableau 64. — Commerce extérieur de l'industrie du bois.	Tabel 64. — Buitenlandse handel van de houtnijverheid.
Tableau 65. — Indices de production de l'industrie productrice de papier en de carton. 1959 = 100.	Tabel 65. — Produktie-index van de papier- en kartonproducerende nijverheid. 1959 = 100.

- Tableau 66. — Indices de production de l'industrie transformatrice du papier. 1959 = 100.
- Tableau 67. — Programme de l'industrie transformatrice des papiers. — Bilan en indices 1965/1959.
- Tableau 68. — Programme du secteur des industries diverses. — Bilan en indices 1965/1959.
- Tableau 69. — Programme de l'agriculture. — Bilan en indices 1965/1959.
- Tableau 70. — Répartition des établissements par branche et par classe d'importance en 1960.
- Tableau 71. — Programme des industries alimentaires. — Bilan en indices 1965/1959.
- Tableau 72. — Indices de production des industries alimentaires. 1959 = 100.
- Tableau 73. — Evolution des exportations des industries alimentaires en 1961. 1959 = 100.
- Tableau 74. — Programme du secteur du commerce. — Bilan en indices 1965/1959.
- Tableau 75. — Programme du secteur financier. — Bilan en indices 1965/1959.
- Tableau 76. — Programme des services divers. — Bilan en indices 1965/1959.
- Tableau 77. — Programme du secteur transports et communications. — Bilan en indices 1965/1959.

TITRE II.

Population active et emploi.

- Tableau 78. — Evolution de la population totale en Belgique (en milliers). — Période 1947-1960 (au 31 décembre de chaque année).
- Tableau 79. — Prévisions pour l'évolution de la population en Belgique. — Période 1960-1975 (en milliers).
- Tableau 80. — Prévisions de la population active (en milliers).
- Tableau 81. — Prévisions de population totale et de population active (en milliers).
- Tableau 82. — Budget de la main-d'œuvre pour 1959-1965 (en milliers).
- Tableau 83. — Modification de l'emploi entre 1959-1965.
- Tableau 84. — Modification de l'emploi entre 1957 et 1961 et prévisions entre 1961-1965.
- Tableau 85. — Modifications de l'emploi entre 1957 et 1959 et entre 1959-1961.
- Tableau 86. — Accroissements annuels moyens de productivité retenus pour la période 1959-1965.
- Tableau 87. — Aperçu de l'emploi en 1957, 1959, 1961 et 1965.
- Tableau 88. — Besoins en personnel scientifiquement et techniquement qualifié pour la période 1959-1965 (en milliers).

TITRE III.

Exportations et investissements.

- Tableau 89. — Exportations de 1965. — Principaux secteurs.
- Tableau 90. — Contribution nette de l'étranger.
- Tableau 91. — Transferts (en milliards de francs).
- Tableau 92. — Balance des paiements (en milliards de francs à prix courants).
- Tableau 93. — Répartition des investissements en 1959 et en 1965 (en milliards de francs — prix de 1959).
- Tableau 94. — Evolution du volume des investissements productifs.
- Tableau 95. — Evolution des investissements productifs des entreprises (aux prix de 1961, en milliards de francs).

- Tabel 66. — Produktie-index van de papiertransformatiebedrijven. 1959 = 100.
- Tabel 67. — Programma van de papierverwerkende nijverheid. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
- Tabel 68. — Programma van de sector der diverse nijverheden. — Balans in indexcijfers 1965-1959.
- Tabel 69. — Programma van de landbouw. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
- Tabel 70. — Indeling in 1960 der instellingen par tak en per belangrijkheidsklasse.
- Tabel 71. — Programma van de voedingsnijverheid. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
- Tabel 72. — Produktie-index van de voedingsnijverheid. 1959 = 100.
- Tabel 73. — Ontwikkeling in 1961 van de uitvoer der voedingsnijverheid. 1959 = 100.
- Tabel 74. — Programma van de sector « distributie ». — Balans in indexcijfers 1965/1959.
- Tabel 75. — Programma van de financiële sector. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
- Tabel 76. — Programma van de diverse diensten. — Balans in indexcijfers 1965/1959.
- Tabel 77. — Programma van de sector vervoer en verkeer. — Balans in indexcijfers 1965/1959.

TITEL II.

Actieve bevolking en tewerkstelling.

- Tabel 78. — Ontwikkeling van de totale bevolking in België. — Periode 1947-1960 (telkens op 31 december in duizendtallen).
- Tabel 79. — Vooruitzichten voor de evolutie van de bevolking in België. — Periode 1960-1975 (in duizendtallen).
- Tabel 80. — Vooruitzichten inzake de actieve bevolking (in duizendtallen).
- Tabel 81. — Vooruitzichten inzake totale en actieve bevolking (in duizendtallen).
- Tabel 82. — Arbeidskrachtenbegroting voor 1959 en 1965 (in duizendtallen).
- Tabel 83. — Wijzigingen in de tewerkstelling tussen 1959 en 1965.
- Tabel 84. — Wijzigingen in de tewerkstelling tussen 1957 en 1961 en vooruitzichten tussen 1961-1965.
- Tabel 85. — Wijzigingen in de tewerkstelling tussen 1957 en 1959 en tussen 1959-1961.
- Tabel 86. — Gemiddelde jaarlijkse produktieritmen, weehouden voor de periode 1959-1965.
- Tabel 87. — Overzicht van de tewerkstelling in 1957, 1959, 1961 en 1965.
- Tabel 88. — Behoeften aan wetenschappelijk en technisch geschoold personeel voor de periode 1959-1965 (in duizendtallen).

TITEL III.

Uitvoer en investeringen.

- Tabel 89. — Uitvoer in 1965. — Voornaamste sectoren.
- Tabel 90. — Netto-bijdragen van het buitenland.
- Tabel 91. — Transferts (in miljard frank).
- Tabel 92. — Betalingsbalans (in miljard frank, tegen courante prijzen).
- Tabel 93. — Indeling der investeringen in 1959 en 1965 (in miljard frank, tegen prijzen van 1959).
- Tabel 94. — Evolutie van het volume der produktieve investeringen.
- Tabel 95. — Evolutie van de produktieve investeringen der ondernemingen (tegen prijzen van 1961, in miljard frank).

- Tableau 96. — Programme d'investissements des entreprises publiques ressortissant au secteur du transport (engagement en millions de francs).
- Tableau 97. — Investissements des entreprises publiques (en millions de francs).
- Tableau 98. — Répartition des investissements publics (en milliards de francs).
- Tableau 99. — Répartition des engagements du pouvoir central (en millions de francs).
- Tableau 100. — Répartition des engagements du départements des Travaux Publics (en millions de francs).
- Tableau 101. — Investissements du pouvoir central (crédits d'engagement en milliards de francs).
- Tableau 102. — Investissements subsideés des pouvoirs locaux (engagement en millions de francs).

TITRE IV.

Les revenus et leurs utilisations.

- Tableau 103. — Evolution des prix de détail 1959 = 100.
- Tableau 104. — Produit National et Revenu national (milliards de francs à prix courants).
- Tableau 105. — Produit National Brut et Revenu National. Accroissement de certaines composantes à prix courants (pourcentages).
- Tableau 106. — Composantes du Revenu National (milliards de francs à prix courants).
- Tableau 107. — Les revenus des particuliers (milliards de francs à prix courants).
- Tableau 108. — Evolution des salaires-horaires types.
- Tableau 109. — Revenus de la propriété et de l'entreprise (milliards de francs à prix courants).
- Tableau 110. — Revenus et consommation des ménages (milliards de francs).
- Tableau 111. — Evolution de la consommation intérieure par fonction (milliards de francs à prix 1959).
- Tableau 112. — Répartition de la consommation privée par type de besoins, aux prix de 1959, pourcentage.
- Tableau 113. — Répartition de la consommation privée par nature des biens de consommation, aux prix de 1959, pourcentages.
- Tableau 114. — Répartition de la consommation privée par nature des biens de consommation à prix courants, pourcentages.
- Tableau 115. — Livraisons à la consommation privée par secteur productif, prix de 1959.
- Tableau 116. — Livraisons totales à la consommation privée par grands types d'activité, pourcentages.
- Tableau 117. — Comptes courants des pouvoirs publics.
- Tableau 118. — Personnel employé par les différents pouvoirs publics (milliers d'unités et pourcentages).
- Tableau 119. — Personnel des pouvoirs publics par fonction (en milliers d'unités et pourcentages).
- Tableau 120. — Les dépenses de transferts des pouvoirs publics.
- Tableau 121. — Transferts aux particuliers (en milliards de francs).
- Tableau 122. — Transferts aux entreprises (en milliards de francs).
- Tableau 123. — Compte capital (en milliards de francs à prix courants).
- Tableau 124. — Evolution de l'épargne totale et du Produit National. — Accroissement en pourcentages.
- Tableau 125. — Epargne des particuliers (milliards de francs à prix courants et pourcentages).

- Tabel 96. — Investeringsprogramma van de overheidsbedrijven die onder de vervoersector ressorteren (vastleggingen in miljoen frank).
- Tabel 97. — Investerings van de overheidsbedrijven (in miljoen frank).
- Tabel 98. — Verdeling van de openbare investeringen (in miljard frank).
- Tabel 99. — Verdeling der verbintenissen van de centrale overheid (in miljoen frank).
- Tabel 100. — Verdeling van de verbintenissen van het Departement van Openbare Werken (in miljoen frank).
- Tabel 101. — Investerings van de centrale overheid (vastleggingskredieten in miljard frank).
- Tabel 102. — Door de lokale overheden gesubsidieerde investeringen (verbintenissen in miljoen frank).

TITEL IV.

De Inkomens en hun bestedingen.

- Tabel 103. — Ontwikkeling van de kleinhandelsprizen 1959 = 100.
- Tabel 104. — Nationaal produkt en nationaal inkomen (in miljard frank tegen courante prijzen).
- Tabel 105. — Bruto nationaal produkt en nationaal inkomen. Toeneming van sommige componenten tegen courante prijzen.
- Tabel 106. — De Componenten van het nationaal inkomen (in miljard frank tegen courante prijzen).
- Tabel 107. — Inkomens van de particulieren (in miljard frank tegen courante prijzen).
- Tabel 108. — Evolutie van de type-uurlonen.
- Tabel 109. — Inkomens van eigendom en van bedrijf (in miljard frank tegen courante prijzen).
- Tabel 110. — Inkomens en verbruik (in miljard frank).
- Tabel 111. — Evolutie van het verbruik per functie (in miljard frank tegen prijzen van 1959).
- Tabel 112. — Indeling van het partikuliere verbruik per behoeftetype, tegen prijzen van 1959, percentages.
- Tabel 113. — Indeling van het partikulier verbruik naar de aard van de consumptie (tegen prijzen van 1959), percentages.
- Tabel 114. — Indeling van het partikulier verbruik naar de aard van de consumptie (tegen courante prijzen), percentages.
- Tabel 115. — Leveringen aan het partikulier verbruik, per produktieve sector, tegen prijzen van 1959.
- Tabel 116. — Totale leveringen aan het partikulier verbruik volgens grote activiteitstypes (percentages).
- Tabel 117. — Lopende rekening van de overheid.
- Tabel 118. — Personeel door diverse overheidsdiensten tewerkgesteld (in duizend eenheden en percentages).
- Tabel 119. — In dienst zijnde personeel van de overheid per functie (in duizend eenheden en percentages).
- Tabel 120. — Overdrachten van de overheid.
- Tabel 121. — Overdrachten aan particulieren (in miljard frank).
- Tabel 122. — Overdrachten aan de bedrijven (in miljard frank).
- Tabel 123. — Rekening kapitaal (in miljard frank tegen courante prijzen).
- Tabel 124. — Ontwikkeling van het totale sparen en van het nationaal produkt — procentuele stijging.
- Tabel 125. — Sparen van de particulieren (in miljard frank tegen courante prijzen en percentages).

Tableau 126. — Les entreprises et les flux de biens et services (milliards de francs, à prix courants).

Tableau 127. — Pourcentage des demandes totales adressées aux entreprises belges.

Tableau 128. — Les entreprises et les revenus (milliards de francs à prix courants).

Conclusions.

Tableau 129. — L'équilibre des flux monétaires en 1959 (prix de 1959, en milliards de francs).

Tableau 130. — L'équilibre des flux monétaires en 1965 (prix de 1965 en milliards de francs).

..

Tabel 126. — De bedrijven en de goederen- en dienstenstromen (in miljard frank tegen courante prijzen).

Tabel 127. — Percentages van de totale tot Belgische bedrijven gerichte vraag.

Tabel 128. — De bedrijven en de inkomens (in miljard frank tegen courante prijzen).

Conclustes.

Tabel 129. — Evenwicht van de geldstromen in 1959 (in miljard frank, tegen prijzen van 1959).

Tabel 130. — Het evenwicht van de geldstromen in 1965 (in miljard frank tegen prijzen van 1965).

..